

## **The Project Gutenberg eBook of Pohjoisnavalta päiväntasaajalle: Helppotajuisia esitelmiä, by Alfred Edmund Brehm**

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at [www.gutenberg.org](http://www.gutenberg.org). If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Pohjoisnavalta päiväntasaajalle: Helppotajuisia esitelmiä

Author: Alfred Edmund Brehm

Translator: Aatto Suppanen

Release date: February 21, 2016 [EBook #51272]

Language: Finnish

\*\*\* START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK POHJOISNAVALTA PÄIVÄNTASAAJALLE:  
HELPPOTAJUISIA ESITELMIÄ \*\*\*

E-text prepared by Juhani Kärkkäinen and Tapio Riikonen

# **POHJOISNAVALTA PÄIVÄNTASAAJALLE**

Helppotajuisia esitelmiä

Pitänyt

Toht. A. E. Brehm

Suom. Aatto S.

Werner Söderström, Porvoo, 1891.

## **SISÄLLYS:**

Lintuvuoret Pohjolassa.  
Tundra ja sen eläinmaailma.  
Aasian aro ja sen eläimet.  
Siperian metsät ja metsänriista sekä metsästys siellä.  
Sisä-Afrikan aro ja sen eläinkunta.  
Nisäkästen vaellukset.  
Lintujen rakkaus ja aviot.  
Apinat.

Karavaanit ja aavikkomatkat.  
Maa ja asujamet Niilin koskien välillä.  
Matka Siperiassa.  
Pakana ostjakit.  
Aron vaeltelevat paimenet ja laumat.  
Kirgiisein kansan- ja perhe-elämä.  
Siperian asukkaat ja pahantekijä-siirtolaiset.  
Tutkimusmatkoja Tonavalla.

Lintuvuoret Pohjolassa.

Kuin luoja oli saanut valmiiksi maan ja iloitsi hyvin onnistuneesta työstänsä, alkoi saatana heti miettiä sen hävittämistä. Silloin hän ei vielä ollut karkoitettuna taivaasta, vaan asui ylienkelien joukossa niissä paikoissa, joissa autuaat oleskelevat. Ylös seitsemänteen taivaasen lensi hän ja sieppasi mahtavan ison kiven; sen hän sinkautti kaikella voimallaan alas nuoruuden kauneudesta ihanaa maata kohti. Mutta oikeaan aikaan huomasi luoja saatanan häijyn aikeen ja lähetti yhden ylienkelinsä sitä estämään. Enkeli lensi nopeammin kuin kivi ja sai suojelluksi maan. Ukkosen kaltaisella jyrinällä syöksyi kallion lohkat mereen, niin että aallot kuohuen nousivat pilviin saakka ja laajalti peittivät tulvillansa läheiset maat. Äärettömän korkeasta putoamisestaan murskautui kiven ulkokuori ja tuhansittain pirstaleita sinkoili sen ympärille mereen, muutamat häviten syvyyteen, toiset jääden korkealla ylemmäksi meren pintaa, jossa ne vielä tänäkin päivänä ovat paljaina ja alastomina kuin itse heitetyn kiven sisuskin. Silloin armahti Jumala kallioita ja päätti äärettömässä hyvydessään antaa elämää kehittyä myöskin niille autoille kallioille. Mutta elämää tuottava maa, elämän ehto, pii melkein loppunut. Tuskin oli muuta jäljellä kuin kylvää sinne tänne vähä rahtunen.

Niin kertoo vanha tarina, joka elää ylhäällä Pohjolassa, Lapinmaan asujanten muistissa. Kivi, jonka saatana heitti, on Skandinaavia; sirpaleet, jotka putoilivat sen ympärille mereen, ovat karit ja luodot, jotka kirjavana kehyksenä ympäröivät tätä niemimaata; raot ja halkeamat, joita kiveen pudotessa tuli, ovat syvät vuonot ja laaksot sisämaassa; maarautukset, joita luojaan lempeästä kädestä siihen tipahteli, ovat se vähäinen ala hedelmällistä maata, kuin Skandinaaviassa on.

Täytyy olla itse käynyt Skandinaaviassa ja varsinkin Norjassa, täytyy olla itse purjehtinut sen saaristossa, täytyy olla itse matkustanut maan eteläisimmästä päästä ylös pohjoisimpaan niemeen saakka, ymmärtääkseen tämän luonnonomaisen tarinan koko syvyyttä ja merkitystä. Ihmeellinen on tosiaan tämä maa, ihmeelliset sen syvät vuonot, ja vielä ihmeellisempi on sitä ympäröivä saari- ja luotoseppele.

Skandinaavia on alppimaa, kuten Sveitsi ja Tyroli, ja kuitenkin niin äärettömän toisenlainen kuin ne. Kuten Alpeilla on Skandinaaviassakin tunturinsa, korkeat lumi- ja jäätunturit, kuohuvat puronsa, kirkkaat, tyynet alppijärvensä, tummia havumetsiä alhaalla laaksoissa, vaaleanvihreitä koivikkoja ylempänä, laajoja, täällä tundroiksi muuttuneita soita tunturien leveillä seljillä, hirsikartanoita rinteillä ja karjataloja ylimmissä laaksoissa. Ja kuitenkin on kaikki niin perin toisin kuin alppimaissa, ja erotuksen huomaa jokainen, ken on nähnyt ne molemmat. Se johtuu siitä, että kaksi maan suurenmoista ja mahtavasti vaikuttavaa aluetta täällä yhtyy: korkeat tunturit ja meri.

Skandinaavian yleinen luonne on yht'aikaa vakava ja iloinen. Ankaruuteen yhtyy lempeys, vuorotellen kolkon ja jylhän kanssa on ilahuttavaa viehättävyyttä, kuolleen ja tuskastuttavan luonnon rinnalla on ylentävää elävyyttä. Mustat kiviseinät nousevat pystysuoraan ylös merestä, hajautuvat ja jakautuvat ja nousevat edelleen jyrkinä ja koleina ylös pilviin ja riippuvat uhkaavina syvyyden päällä, ja niiden harjoilla lepäilevät peninkulmia laajat jääkentät, peittäen kokonaiset maakunnat ja karkoittaen kaiken muun elämän paitsi sieltä alkavia tunturipuroja, näitä puroja, jotka kaikkialla kutovat hopeavöitänsä mustain kallioiden ylitse, ilahuttaen silmää ja samalla hyvittelien korvaakin laulamalla jättiläistunturien korkeaa veisua, näitä puroja, jotka joka notkelmasta katoavat syvyyteen ja syöksyvät taas esiin joka halkeamasta taikka hurjassa tanssissa kuohuvat alas kallioita pitkin, tehden putouksen toisensa perästä, ja vastaisella vuoren seinällä kaiutellen porinaansa. Nämä kohisevat tunturipurot, jotka jokaisesta tunturin notkelmasta syöksyvät syvyyteen, loistavat vesivyöt, jotka riippuvat jok'ainoalla kallioseinällä, savun tapaisesti ylös nouseva vesihöyry, joka kertoo syvällä piilevän kuohuvia koskia, ne ne juuri herättävät elämää synkimpään erämaahankin, sellaisiin paikkoihin, joissa silmä ei muuten näe muuta kuin kalliovuoria ja taivasta.

Mutta vaikka sisämaan kauneus onkin erittäin ylevä, vaikka vuonot kallioseineen, rotkoineen ja laaksoineen, niemineen ja kannaksineen ovatkin erittäin lumoavat ja valtaavat, niin vielä omituisemmat ovat luodot ja saaret ulkona meressä pitkin koko maan rannikkoa etelästä aina pohjoisimpaan päähän

saakka; ne muodostavat eksyttävän sokkelon lahtia ja salmia, jonka vertaista tuskin missään muualla tavataan koko maan päällä.

Suuret saaret ovat enemmän tai vähemmän itse mannermaan kaltaiset; pienillä saarilla ja luodoilla on aivan omituinen luonteensa. Se kuitenkin vaihtelee enemmän tai vähemmän joka leveysasteella, mikäli matkustetaan pohjoisemmaksi. Tosin niistä puuttuu, kuten itse merestäkin, etelän rikkaus; vaan niiltä ei suinkaan puutu kaikkea kauneutta, ja varsinkin vaikuttavat ne mahtavasti keskiyön hetkinä, jolloin keskikesän aurinko suurena ja veripunaisena seisoo tuolla alhaalla taivaanrannassa ja levittää laajoille vuorten huipuille ja avaralle merelle ikään kuin harsolla verhottua loistoansa. Tätä suloutta suuresti edistävät kaikkialta näkyvät talonpoikaistalot, laudoitetut ja turvekattoiset hirsirakennukset, omituisessa veripunaisessa loistossa, joka jyrkästi eroaa vihreistä turvekatoista, viereisten vuorensinien mustuudesta ja lumitunturien sinijäätiköistä.

Ihmeekseen huomaa maata tuntematon etelämaalainen, että nämä talot tulevat suuremmiksi ja tilavammiksi, mitä kauemmaksi matkustetaan pohjoiseen päin, ja että ne, vaikka niitä ympäröimässä ei enää olekaan mitään peltoja, vaan korkeintaan pikku kasvitärhoja, kuitenkin suuruudelta, tilavuudelta ja ulkovarustuksiltaan ovat paljon muhkeammat eteläisen Skandinaavian tuparakennuksia ja että muhkeimmat ja suurenmoisimmat niistä ehkä ovat verraten hyvin pienillä saarilla, joissa ainoastaan ohut turvekerros peittää kalliota ja joissa ei enää edes pientä kasvitärhaakaan voida saada menestymään karussa maassa.

Tämä näennäinen arvoitus selviää, kuin otetaan huomioon, että täällä Pohjolassa ja Lapinmaassa ei kynnetä maata, vaan meri on peltona; että siellä ei kylvetä kesällä eikä heilutella viikatetta, vaan keskitalvella niitetään kylvämättömästä pellostä; että juuri niinä kuukausina, joina pitkällä yöllä on eittämätön herruus, jolloin auringon sijasta ainoastaan kuu paistaa ja aamu- ja iltaruskon sijasta ainoastaan revontulet liekitsevät, ihmiset siellä ylhäällä kokoavat meren runsaita satoja.

Syys-päiväntasauksen aikaan varustautuvat kaikissa rantakylissä pitkin koko Norjan rannikkoa voimakkaimmat miehet korjaamaan Pohjolan laivoja. Joka kaupunki, joka kauppala, joka kylä lähettää vahvasti miehitetyn laivan ylös saariin ja luotoihin, tuonne pohjoisen napapiirin toiselle puolelle, asettumaan ankkuriin mihin hyvänsä sopivaan lahteen ja sieltä laivastansa ja talonpoikaistaloista käsin kokoomaan saalista. Keskikesällä on maa siellä ylhäällä hiljainen ja tyhjä ihmisistä; talvella ovat lahdet, saaret ja salmet täynnä voimakasta kansaa, ja uutterat ihmiskädet ovat yöt päivät työssä. Vaikka talot näyttävätkin hyvin tilavilta, ei niihin kuitenkaan mahdu se väen paljous, joka tänne tulvi kokoon, ja laivain lähellä ovat useinkin tilapäiset, turvekattoiset tuvat niukkana suojana ankaralta talvi-ilmalta.

Noin talvi-päiväntasauksen aikaan, jolloin me vietämme joulua, on toimeliaisuus siellä ylhäällä vilkkaimmillaan. Jo viikkokausia on meri tarjonnut aarteitansa. Mahtavimman kaipausten vaikutuksesta, kuin vallitsee elävissä olennoissa, vastustamattomasta taipumuksesta kylvämään tulevien sukupolvien siemeniä nousee meren syvimmistä syvyyksistä lukemattomia kalaparvia, turskia, koljoja ja muita, veden pintakerroksiin; ne lähestyvät rantaa, tunkeutuvat kaikkiin kanaviin, salmiin ja vuonoihin ja täyttävät meren pinnan monen peninkulman laajuudelta. Niin tiheässä uivat nämä yhden ainoan tunteen pakosta rannoille kokoutuvat kalat, että veneen täytyy ihan sanan mukaan raivata itselleen tietä sen suunnattoman kalaparven lävitse, että verkot kalain painosta jäävät roteviltakin miehiltä välistä nostamatta taikka repeytyvät rikki, että kalaparveen pystyyn pistetty airo jonkun silmänräpäyksen seisoo ennen, kuin kaatuu veden pinnalle. Kalliosaarissa aina veden keskikorkeudesta ylös maan alarajaan asti, jota on huipuilla, on paljas kallio lakkaamatta peitettyä halaistuilla kaloilla, joita on aseteltu sinne kuivamaan, ja toisia riippuu niiden päällä telineissä kuivamassa ahavassa. Tosin silloin tällöin kalliot ja telineet tyhjenetään ja sovitellaan kimppuihin sidotut kuivat kalat varta vasten tehtyihin aittoihin, mutta lyhyen hetken ne vain ovat tyhjinä, sillä uusia tällä välin pyydettyjä ja halottuja kaloja levitellään ja asetellaan entisten sijaan.

Kuukausia kestää tätä vilkasta elämää, kuukausittain on lakkaamattomia markkinoita; kuukausittain vaihtavat täällä Etelä ja Pohjola aarteitansa. Vasta niinä päivinä, jolloin puolenpäivän aikaan kirkas valo etelässä ennustaa vielä piilossa pysyvän auringon kohta ilmestymistä taikka jolloin se jo ehkä itsekin lyhyen hetken katselee näitä maita, lakkaa vähitellen runsas saalis. Aitoista viedään laivoihin kuivat kapaturskat, ladotaan niitä täyteen kaikki paikat kölistä kanteen asti, ja varustaudutaan palaamaan kotiin taikka purjehtimaan kuka minnekin. Laiva toisensa perästä nostaa ruskeareunaiset purjeensa ja purjehtii omia teitään.

Hiljaisemmaksi jää Pohjola, tyhjemmäksi maa, autiommaksi meri. Viimein kevät-päiväntasauksen aikaan ovat melkein kaikki vieraat purjehtijat poistuneet pyyntipaikoilta ja kaikki kalat taas peräytyneet meren pimeihin syvyyksiin. Mutta jo lähettää meri uusia lapsia, taas rupee olemaan elämää kaikissa salmissa, lahdissa ja vuonoissa, eikä ainoastaan siellä, vaan myöskin saarissa ja luodoissa, ja kohta katselevat mereen miljoonat linnunsilmät niiltä paikoilta, joissa vilkas talvielämä vallitsi.

Syvällisenä piirteenä kaikkein varsinaisten merilintujen elämässä on, että ainoastaan kaksi asiaa voi

pakottaa heitä käymään maalla: joka kevät uudestaan heräävä rakkauden tunne ja lähestyvän kuoleman synkkä aavistus. Ei talven pitkä yö, ei sen pakkaneen eikä sen myrskyt aja niitä maalle, he ovat karaistuneet kaikkia Pohjolan ilman ankaruuksia vastaan ja tottuneet tekemään tehtäviensä aalloilla tai niiden alla; ei myöskään petokalojen uhkaava hammas pelota heitä pakenemaan maalle; he käyvät jollakin yksinäisellä meren saarella ainoastaan sattumalta, jospa sitäkään tapahtuu, ja silloinkin viivähtävät he maalla ainoastaan lyhyen hetken vähän tarkemmin rasvaamassa höyheniänsä, kuin vedessä voi tapahtua. Mutta kuin auringon ensi säteiden välähtäessä rakkaus alkaa liikkua heidän sydämissänsä, silloin palaavat vanhat ja nuoret, vaikkapa tuhannenkin peninkulman päästä, uiden tai lentäen taas siihen paikkaan, jossa he ensin näkivät päivän valon. Ja kuin keskellä kylmää talveakin, jolloin ne paikat ovat kauan olleet autioina, merilintu tuntee sydämissään kuoleman, rientää hän, mikäli voimia riittää, kuolemaan, jos suinkin mahdollista, samassa paikassa, jossa hän ensin pesässä silmänsä avasi.

Lukemattomien merilintujen jokavuotiset kokoukset pesimispaikoilla vilkastuttavat ja elvyttävät niitä monta kuukautta semmoisella tavalla, jota on mahdoton kuvata. Erilaiset, kuten merilinnut itse, ovat lintuparvet, ja erilaiset myöskin paikat eli, kuten norjalaiset sanovat, vuoret, joilla ne silloin oleskelevat. Muutamat valitsevat pesimispaikoikseen sellaisia luotoja, jotka tuskin ovat ylempänä ylintä vedenrajaa eivätkä kasva muuta, kuin mitä linnut välttämättä tarvitsevat pesän tueksi, jonka he tekevät aaltojen rantaan ajamasta meriruohosta: toiset valitsevat sellaisia saaria, jotka jyrkkinä ja koleina nousevat satoja metrejä korkealle meren pinnasta ja joissa joko on runsaasti pengermiä, koloja, halkeamia ja muita piilopaikkoja taikka kyllin paksu kerros turpeeksi muuttuneita kasvein jäännöksiä. Matalampia luotoja sanovat norjalaiset "haahkasaariksi" sen merilinnun mukaan, joka heille on hyödyllisin ja arvokkain ja jota he sen tähden erittäin huolellisesti hoitelevat: lintuvuoriksi yleensä sanotaan sitä vastoin vain jyrkempiä ja korkeampia saaria, joissa paraastaan asuskelee alkoja eli ruokkeja ja lokkeja.

Vaikka valppaan tutkijan hyvin tekisikin mieli lähemmin tarkastella ja laveammin kuvata jokaista erityistä meren pesimälintua, niin Pohjolan lintuvuorten asujanten monilukuisuus pakottaa häntä pysymään vain joissakuissa. Minunkin täytyy luopua siitä huvista, että piirtäisin täydellisiä kuvia näiden lintujen elämästä; mutta katson kuitenkin olevani velvollinen ainakin pintapuolisesti kuvaamaan joitakuita, saadakseni esiin muutamia pääpiirteitä merilintujen elintavasta. Vaikka vaali onkin vaikea, niin yksi niistä, joka joka kevät palaa samoille pesäpaikoille ja ihmeellisesti tuottaa niille elävyyttä ja omituista väritystä, haahka, ei kuitenkaan saa jäädä pois valittujen luvusta. Kolme lajia näitä muhkeita sorsalintuja asuu tai käy Europan rannoilla; yksi niistä, tavallinen haahka, tavataan verraten hyvin etelässäkin, jopa luoteisen Saksan edustalla saarissa. Niiden höyhenpuku on Pohjolan meren tarkka kuva. Mustaa ja punaista, tuhkaharmaata ja jäävihreätä, valkoista, ruskeaa ja keltaista on siinä puvussa sekaisin. Tavallinen haahka on vähimmin kaunis niistä, mutta kuitenkin on sekin muhkea lintu. Niska ja selkä, nauhus siipien poikki ja vatsapuolen sivuilla pilkut ovat valkoiset kuin aaltojen vaahto; kaula ja kupu ovat ruusunkarvaiselta vivahtavat valkopohjalla, ikään kuin keskikesän auringon hehku olisi niihin jättänyt jotakin sädeloistostansa; piiru poskissa on vihreä kuin tunturien jää; rinnan alapuoli ja vatsa, siivet ja pursto, seljän takapuoli ja perä ovat mustat kuin itse meren syvyys. Sellaisen korupuvun on kuitenkin ainoastaan uros saanut osakseen; naaras, kuten kaikki sorsanaarakset, on paljon yksinkertaisemmassa, vaan sentään hänkin hyvin miellyttävässä puvussa. Yleinen ruosteen karvainen, milloin enemmän, milloin vähemmän ruskeaan vivahtava pohja on piirreltynä täyteen pitkittäin ja poikittain pilkkuja, viivoja ja kiemuroita, niin moninaisesti vaihtelevia, että ei ole sanoja tehdä siitä tarkkaa kuvaa.

Ei mikään muu sorsalaji ole niin varsinaisessa merkityksessä meren asujan kuin haahka, ei mikään kömpelömmän astua huojuskele maalla, ei mikään lennä raskaammin, ei mikään ui nopeammin, ei mikään sukella taitavammin eikä syvemmälle kuin haahka. Aina viisikymmentä metriäkin sukeltaa hän alas meren pinnasta hankkimaan itselleen ravintoa syvältä merestä, ja koko viisi minuuttiakin eli siis tavattoman pitkän ajan sanotaan sen voivan pysyä yhtä päätä veden alla. Ennen pesimisajan alkua hän joko ei ollenkaan lähde pois aavalta mereltä taikka vain ihan poikkeuksen tavoin ja silloinkin paremmin vain oikusta kuin minkään välttämättömyyden pakosta. Jo ennen talven loppua ovat suuret parvet, joissa tämäkin sorsalaji mieluisimmin eleskelee, jakautuneet eri pareiksi, ja ainoastaan ne urokset, joiden ei ole onnistunut löytää itselleen paria, uiskentelevat vielä pikku ryhmissä. Puolisojen välillä vallitsee molemmin puolin onnellisin sopusointu. Ainoastaan yksi tahto, epäilemättä naaraksen, määrää molempien tekemisen. Jos naaras nousee veden kalvosta lentämään pari kolme sataa metriä, seuraa uros häntä; jos naaras sukeltaa syvälle, katoaa uroskin silmänräpäyksessä veden alle; mihin hyvänsä naaras kulkee, seuraa uros häntä uskollisesti; mitä hyvänsä naaras tekee, näkyy se aina olevan uroksen mielen mukaan. Vielä elää pari ulkona aukealla merellä, vaikka tosin ei enää loitompana kuin viisikymmentä metriä syvillä vesillä, ja aina semmoisissa paikoissa, joissa raakkuja on runsaasti peittämässä kallioita ja pohjaa. Nämä nilviäiset ne ovat näiden haahkojen usein yksinomaisena ravintona ja niiden tähden sukeltavat ne alas hyvinkin syvälle; nämä raakut myöskin suojelevat heitä aina puutteelta, joka välistä uhkaa niin monta sorsalajia. Huhtikuussa ja viimeistään toukokuun alussa lähestyvät parit yhä enemmän saaristoa ja samalla myöskin rantaa. Haahkanaaraksen

sydämessä ovat äidin huolet heränneet, ja niiden tähden saavat kaikki muut huolet haihtua. Ulkona aukealla merellä oli pari niin arka, että se ei koskaan odottanut minkään veneen eikä laivan lähestymistä, ja ihmistä se pelkäsi enemmän kuin mitään muuta olentoa; nyt lähellä saaria on suhde ihan toisin. Totellen ainoastaan äidinaistia uiskentelee naaras pesintäsaarille; pitämättä enää vähääkään lukua ihmisestä astua huojuskelee hän ylös maalle. Yhä edelleen levotonna seuraa häntä uros, tuon tuostakin kaiuttaen varoittavaa "ahua, ahua!"-huutoansa, osoittaen hyvin huomattavaa epäilystä, pysähtyen tuon tuostakin, mieltien kauan ja vasta sitte uiden taas edelleen. Naaras ei pidä lukua mistään siitä. Huolimatta koko maailmasta astuskelee hän yli koko saaren, etsien sopivaa pesän paikkaa. Ollen itsepäinen hän ei suinkaan tyydy mihin hyvänsä kuivaan ruohokasaan, jonka vesi on ajanut maalle, eikä matalaan katajapensaasen, jonka maata myöten leviävät oksat kyllä tarjoaisivat turvallista piilopaikkaa, eikä myöskään vanhaan arkkuun tai laatikkoon, jonka saaren omistaja on varta vasten hänelle suojaksi asettanut ja koonnut siihen vielä valmiiksi risuja ja ruohojakin; vaan hän ihan huolettomasti, kuin olisi oikea kotieläin, lähestyy omistajan asuntoa, astuu sisään, tallustelee yli lattian, tunkeutuu itse emännän kyökkiin ja omiin huoneihin ja oikullisuudessaan ja itsepäisyydessään valitsee ehkä pesäksensä juuri leivinuunin ja siten pakottaa talon emännän, vaikka mahtavankin, monta kuukautta paistamaan leipänsä toisessa saareissa. Nähtävästi vavisten seuraa häntä uskollinen puoliso niin etäälle, kuin mahdollista; mutta kuin naaras hänen mielestään kokonaan unhottaa kaiken varovaisuuden, jopa menee niinkin pitkälle, että rohkenee asua saman katon alla ihmisten kanssa, silloin uros ei enää koetakaan taistella hänen itsepäisyyttänsä vastaan, vaan jättää hänet omin neuvoinsa ja lentää takaisin ulos turvalliselle merelle ja odottelee siellä naaraksen jokapäiväisiä käyntejä. Haahkarouva ei tuosta ole millänsäkään, kokoo vähän risuja itselleen, ottaa mielellään vastaan apua keitä hyvänsä, asettelee risut ja ruohot kasaan, kaivaa molemmilla jaloillaan kuopan, pyöristelee ja sijoittelee sen sileällä rinnallaan, itse lakkaamatta pyörien ja käännellen itseään, ja alkaa sitte toimitella pesän varsinaista sisustamista. Ajatellen ainoastaan perillistensä hyvinvointia nyppii hän rinnastaan verrattoman hienoja untuvia, tekee niistä jonkinlaisen peitteen, joka riittää verhoamaan koko kolon ja sitä paitsi yläreuna jää niin tiheäksi rimpusiksi ylt'ympäri, että, milloin lintu sattumalta lähtee pois pesästään, se suojelee munia kaikelta kylmyydeltä. Jo ennen saamistaan sisäverhoa valmiiksi alkaa hän munia verraten pieniä, sileäkuorisia, likaisen- tai vihreänharmaita muniansa, kunnes aarre tulee täys'lukuseksi, jolloin siinä on kuusi tai kahdeksan munaa, harvoin enempi tai vähempi.

Tätä hetkeä on norjalainen odottanut. Oman voiton pyyntö se teki hänet niin ystävälliseksi lintua kohtaan. Vierasvarainen isäntä muuttuu nyt ryöväriksi. Vähääkään säälimättä ottaa hän munat pesästä, vieläpä kalleista untuvista kudotun sisäverhonkin. Neljäkolmatta tai kolmekymmentä pesää antavat yhden kilon untuvia, joiden arvo on saantipaikalla noin kolmekymmentä kruunua eli kaksiviidettä markkaa. Nämä numerot kylliksi selittänevät norjalaisten ryöstönhalun.

Raskaalla mielellä näkee haahkanaaras tämänvuotiset toiveensa rauenneen; hämmästyksissään ja kauhistuksissaan lentää hän merelle ja on näkymättömissä muutamia päiviä. Mutta pianpa haahkamme palaa takaisin ja astua huojuskelee, ihan kuin ei olisi mitään tapahtunut, taas ylös maalle laittamaan itselleen uutta pesää. Luultavasti hän tällä kertaa karttaa entistä paikkaa ja tyytyy ensimmäiseen kuivaan ruohokasaan, joka ei vielä kokonaan ole toisten hallussa. Vielä kerran laittelee hän kuntoon pesäkolon ja vielä kerran alkaa hän etsiä ja nyppiä höyheniänsä, saadakseen kuntoon mielestensä ihan välttämätöntä untuvapeitettä. Vaan mitkään ponnistukset eivät auta; vaikka hän miten kurkottelee ja vääntelee kaulaansa, niin hänen untuvavarastonsa on lopussa. Mutta milloinka on äiti, vaikkapa sorsankin muodossa, ollut neuvoton, kuin on ollut pitäminen huolta lastensa hyvinvoinnista? Ei haahkakaan ole neuvoton. Itsellään hänellä ei ole mitään untuvia jäljellä, vaan hänen puolisoliansa niitä on kosolta sekä rinnassa että seljässä. Nyt täytyy hänen tulla esiin. Ja vaikka uros ehkä vastusteleekin, vaikka edellisten vuosien muistot hänessä jyrkästi panevat vastaan, täytyy hänen kuitenkin totella ja taipua. Ihan säälimättä nyppii toimielias äiti häneltä untuvat, ja muutamassa tunnissa tai ainakin parissa päivässä tulee uros yhtä paljaaksi kuin emä itse. Minusta on aivan luonnollista, että haahka-uros sellaisen kohtelun jälkeen lähtee niin pian, kuin suinkin pääsee, pois merelle ja sitte monta kuukautta seurustelee ainoastaan toisten yhtä onnettomain kumppaniensa kanssa eikä enää pidä lukua hautovasta puoliosostansa eikä tulevista perillisistä. Jos tosiaan, kuten kaikilla pesintäpaikoilla sentään tapahtuu, nähdään joku haahka-uros hautovan naaraksen luona, niin luullakseni se voi olla ainoastaan sellainen, joka ei vielä ole nypitty.

Nyt hautoo haahka sangen ahkerasti. Ja nyt huomataan hänen pukunsa ainoaksi soveliaaksi, ell'emme sano: ainoaksi mahdolliseksi, kuin hänellä voi olla. Pesää ympäröivään ruohoon sekautuu hänen värinsä ihan täydellisesti; ei edes haukan eikä merikotkankaan terävä silmä voi huomata häntä. Sekä yleinen väri että myöskin jokainen pilkku ja jokainen viiru on niin kuivan meriruohon näköinen, että hautova lintu, kuin se laskee alas kaulansa ja vähän levittää siipiänsä, ihan häviää näkyvistä. Monta, monta kertaa on minullekin tapahtunut, että olen, tarkalla metsästäjän ja tutkijan silmällä tähytellen, astunut sellaisilla haahkasaarilla ja vasta siitä huomannut ihan jalkaini juuressa hautovan haahkanaaraksen, että se on torjuen ruvennut nokallaan hakkaamaan saappaitani. Ken tietää, miten innokkaasti haahkat

hautovat, häntä ei suinkaan ihmetytä, että voidaan päästä niin lähelle pesässään makaavaa haahkanaarasta; mutta se kummastuttanee myöskin kokenutta tutkijaa, että haahkanaaras pois lentämättä antaa kosketella munia altansa ja että hän ei huoli edes siitäkään, että hänet nostetaan pois pesästä ja lasketaan jonkun matkan päähän maahan, ainoastaan nähdäkseen, miten kiireesti se löntystelee takaisin pesäänsä.

Haahkan äidinrakkaudessa ja äidinilossa on myöskin toinen puolensa. Jokainen haahka, ehkäpä muutkin sorsalajit, ei ainoastaan tavoittele perillisonnea, vaan hänen äidinsilmänsä tahtoo nähdä niin monta poikasta kuin mahdollista. Siitäpä seuraa, että hän ihan arvelematta, jos vain suinkin voi, varastelee toisilta, jotka hautovat hänen lähellensä. Vaikka hän hautookin ahkerasti, täytyy hänen kuitenkin kerran päivässä lähteä pesästään hankkimaan itselleen ravintoa sekä puhdistamaan, siistimään ja rasvaamaan höyheniänsä, jotka turmeltuvat suuresta hautomalämmöstä. Katsahtaen epäluuloisesti naapureihin oikealle ja vasemmalle nousee hän ylös jonakin ensimmäisenä aamupäivän hetkenä, ehkä jo kauan kärsittyään kalvaavaa nälkää, astuu pois pesästä ja huolellisesti kääntelee nokallaan pesää ympäröivän untuvareunuksen kätkeväksi ja suojelevaksi peitteeksi munille; sitte hän lentää nopeasti ulos merelle, sukeltaa sukeltamistaan alas syvyyteen, täyttää nopeasti kupunsa ja kurkkunsa aina nieluun saakka meren raakuilla, kylpee, siistii ja rasvaa itseänsä, palaa takaisin maalle ja rientää, koko matkan ahkerasti kuivaten ja silittäen höyheniänsä, jälleen pesäänsä. Naapurisisaret makaavat yhä niin viattoman näköisinä kuin mahdollista pesissään, ja kuitenkin ovat he, ainakin joku heistä, tällä välin tehneet itsensä sypääksi näpistelemiseen. Heti, kuin emä lensi pois, nousi yksi naapureista ylös, kohotti vierasten munain peitettä ja vieritti nopeasti omaan pesäänsä siitä yksi, kaksi, kolme, jopa neljäkin munaa; sitte peitti hän jälleen pesän huolellisimmasti ja asettui onnellisena ja tyytyväisenä taas hautomaan väärin lisäytyntä aarrettansa. Ehkä kotiin palaava haahkanaaras kyllä huomaa, mitä hänelle on tehty; mutta hän ei vähimmälläkään tavalla näytä, mitä tietää, vaan asettuu ihan tyynesti hautomaan kuten ennenkin, ikään kuin ajatellen: "maltahan, ystäväiseni, kyllä sinäkin lennät pois pesästäsi, ja mitä sinä teit minulle, saatan minäkin tehdä sinulle jälleen." Ja todella munat likeisistä haahkanpesistä siten lakkaamatta siirtyvät toisesta toiseen. Haahkasta näyttää olevan yhtä, omiako vaiko vieraita ne lapset ovat, jotka kehittyvät eläviksi onnellisen äidin rinnan alla. Pääasia on vain, että poikasia on.

Kuusikolmatta päivää hautoo haahkanaaras, ennen kuin munat kypsyvät. Ne Pohjolan asukkaat, jotka toimivat ymmärtäväisesti, antavat hänen tällä kertaa olla rauhassa, koettavatpa vielä, mikäli voivat, auttaakin häntä pidättämällä niin paljon kuin mahdollista kaikkia vihollisia ja rauhan häiritsijöitä kaukana saaresta. He tuntevat jokainen omat haahkansa, ell'ei nimeltä, niin ainakin sen verran, että tietävät, mihin aikaan se tai se on hautonut loppuun asti ja aikoo nuorisojoukkonsa kanssa lähteä meren turviin. Se tie tulee kuitenkin usein turmiolliseksi monellekin varomattomalle nuorelle haahkalle. Samoilla saarilla pesiväiset tai niillä muuten käyvät haukat ja vielä enemmän korpit, räiskät ja suuret merilokit väijyen odottavat poikasien ensi lähtöä ulos maailmaan, iskevät niihin ja vievät pois ruuaksensa. Sitä saaren omistaja kuitenkin koettaa estää eräällä tavalla, joka hyvin kuvaa näitä ennen niin viljejä ja arkoja, mutta pesintäaikana oikeiksi kotieläimiksi muuttuneita haahkoja. Hautoma-ajan lopulla menee omistaja joka aamu saarelle auttamaan haahkaäitejä ja kokoomaan toista untuvasatua. Seljässä on hänellä suurempi kori ja toisella käsivarrella pienempi. Siten astuu hän pesältä pesälle, nostaa jokaista haahkaemää ja katsoo, joko poikaset ovat päässeet ulos munista ja ehtineet kylliksi kuivaa. Jos niin on, sulloo hän koko pikku joukon käsikoriin, ottaa taitavalla sieppauksella pesästä untuvaverhon, heittää sen selkäänsä suurempaan koriin ja menee edelleen. Luottavasti astua tallustelee haahkaemä hänen jäljestänsä tai pikemmin piipittävien poikasiensa perästä. Samalla tavalla tyhjennetään toinen ja kolmas pesä ja niin yhä edelleen niin kauan, kuin käsikoriin mahtuu poikasia; ja emä toisensa perästä yhtyy saattojoukkoon, tiellä puhua laverrellen sisaruksiensa kanssa. Meren rantaan päästyä mies kääntää käsikorin alassuin ja kaataa koko nuorisojoukon suoraa päätä veteen. Heti syöksyvät kaikki haahkanaarakset uikuttavien poikasiensa jäljestä; houkutellessa, huutaen ja osoittaen kaikkea äidin hellyyttä uivat ne keskelle poikajoukkoa ja jokainen koettaa koota itselleen niin monta kuin mahdollista. Nähtävästi ylpeänä uipi joku tiehensä, jäljessä pitkä rivi poikasia, mutta toinen, jolla on ollut huonompi onni, purjehtii keskelle tuota laahuksen tavalla onnellista emää seuraavaa pienokaisparvea ja koettaa houkutellessa puoleensa niin monta poikasta kuin mahdollista, ja samoin tulee kohta kolmas houkuttelemaan hänkin muutamia itsellensä. Siten uiskentelevat kaikki emät huudellen, kaakotellen ja houkutellessa sekaisin, kunnes viimein jokainen saa jälkeensä pienen joukon, omiako vaiko toisten poikasia, ei ole helppo tietää. Haahkaemat itsekään eivät sitä suinkaan tiedä, mutta äidinilo ja äidinylpeys on siltä yhtä suuri.

Kaikissa tapauksissa seuraa tälläkin tavoin kokoon haalittu poikajoukko jo ensimmäisinä olemisensa hetkinä uskollisesti äitiänsä tai kasvatusäitiänsä. Hän vie heti poikaset sellaisiin paikkoihin, joissa raakkuja on kalliossa aina alimpaan vedenrajaan asti, noukkii niistä niin monta, kuin hän perheineensä tarvitsee, rikkoo pienimpien kuoret ja levittää sisällyksen poikasillensa. Pojat ovat jo elämänsä ensi päivästä valmiit uimaan ja sukeltamaan yhtä ahkerasti kuin vanhempansa, ovatpa vielä paljon etevämmätkin heitä siinä, että liikkuvat paljon helpommin maalla, jossa ne ovatkin hämmästyttävän

sukkelat. Jos he väsyvät ollessaan lähellä jotakin saarta, viepi emä heidät heti maalle, ja silloin ne juoksentelevat kuin turkinpyynn poikaset ja ymmärtävät vähimmästäkin varoitushuudosta niin hyvästi peittäytyä maata vasten painautumalla, että niitä voi huomata vasta pitkän etsimisen jälkeen; jos ne väsyvät, kuin jo ollaan kaukana saaristosta, levittää äiti siipensä ja selkensä niille leposijaksi. Niillä kun ei koskaan ole puutetta, kasvavat ne tavattoman nopeasti, niin että ne jo parin kuukauden kuluttua ovat emänsä kokoiset ja ainakin yhtä taitavat kaikissa merielämän tempuissa. Nyt saapuu myöskin isä täst'edes viettämään talvea yhdessä perheen kanssa, joka tavallisesti yhtyy muihin, niin että välistä on yhdessä monta tuhattakin perhettä.

Suuri, vuosi vuodelta yhä nouseva hyväin untuvien hinta tekee haahkan arvokkaimmaksi kaikista sorsalinnuista. Tuhat paria haahkoja on jo melkoinen omaisuus. Mutta useimmilla haahkasaarilla pesii ainakin kolme, jopa neljäkin tuhatta paria, ja kellä onnellisella on pesimäpaikkoja, joissa käy vieläkin enempi näitä lintuja, hän saa niistä oikein kadehdittavia tuloja. Paitsi haahkoja pesivät näillä saarilla myöskin rantaharakat ja räiskät, joiden munia kootaan ja käytetään kaikenlaisiksi ruokatarpeiksi ja kaupataan moniin paikkoihin. Siellä täällä suolataan myöskin poikasia talveksi, ja siten voivat saaret antaa runsasta satoa, jonka tähden ne ovatkin ankaran tarkastuksen alaiset ja erityisillä laeilla suojellut.

Yhtä omituinen kuin viehättäväkin on näytelmä, jota haahkojen ja muiden merilintujen käyntisaaret tarjoavat. Paksumpi tai ohuempi pilvi häikäsevän valkoisia lokkeja liioittelee saaren ympärillä. Lakkaamatta tulee joukottain ja parvittain näitä pesimälintuja saarelle ja lentää taas jälleen merelle; silloin tällöin käyvät he myöskin läheisillä luodoilla, levittäen viehätystä ja eloa kuivaneille, vihreiksi matoiksi muuttuneille sammalistoille, joita on punaisten hirsitalojen edessä. Syystä kyllä ylpeänä osoitti eräs Lofoten-saarien asujan monen sadan tuhannen suuruista lokkiparvea, joka suurissa joukoissa etsi hyönteisiä hänen talonsa edustalla. "Maamme on liian köyhä, liian kylmä ja liian karu", sanoi hän, "että voisimme, kuten te etelässä, pitää kesyjä kotilintuja. Mutta meidän kyyhkysemme lähettää meille meri, ja sanokaapa, oletteko koskaan nähneet mitään kauniimpaa." Minun täytyi tosiaankin vastata eittämällä, sillä nuo häikäsevän valkoiset ja vaalean-siniharmaat lokkijoukot rehevässä, vihreässä ruohokossa suurenmoisessa Pohjolan tunturimaailmassa olivat tosiaankin erittäin lumoava näky. Nämä lokit ne enemmän kuin mitkään muut jo etäältä ilmasevat pesintäsaaret ja erottavat ne muista muuten ihan saman kaltaisista luodoista. Muista siivekkäistä asujamista huomataan tuskin mitään, vaikka niitäkin voi olla tuhansittain. Vasta sitte, kuin keveissä, verrattomissa veneissä lasketaan ulos asutulta rannalta ja soudetaan saarta kohti, keskeytyy lintujen hiljainen kotielämä. Jotkut rantaharakat, jotka etsivät ravintoansa juuri veden rajan yläpuolelta, näkevät ensinnä veneen ja lentävät nopeasti sille vastaan. Sillä nämä linnut, joita tuskin puuttuu mistään saaresta tai luodosta, ovat rauhallisesti yhdessä asuvain pesintälintujen turvallisuuspoliisi. Ne ovat uteliaammat ja vilkkaammat kuin mitkään muut rantalinnut, kuin minä tunnen, ja itsetietoiset, varovaiset ja ajattelevaiset, joten niillä on yhdessä kaikki ominaisuudet, kuin tarvitaan, ollakseen johtavina jäsenenä sekanaisissa yhteiskunnissa. Jokainen uusi, outo tapaus kiihottaa heidän uteliaisuuttansa ja saattaa niitä toimittamaan tarkkaa tutkintoa. Siten ne lentävät vastaan joka veneelle, lentelevät monen moneen kertaan sen ympäri yhä pienemmissä piireissä, parkuvat lakkaamatta, houkuttelevat siten sinne muita sukulaisiansa ja herättävät jo nyt kaikkein muiden saaren viisasten lintujen huomiota. Heti, kuin tulevat vakuutetuiksi, että tosiaankin on vaara tarjona, rientävät he ripeästi takaisin ja julistavat varoittavilla huudoilla tutkimustensa tulokset kaikille saaren linnuille, jotka tahtovat ottaa sitä huomioon. Muutamat lokit päättävät nyt ottaa omin silmin selkoa häiriön syystä. Noin viisi tai kuusi lentää niitä venettä vastaan, pysähtyy liioittelemaan ilmaan kuten haukat, syöksyvät ehkä rohkeasti alas rauhan häiritsijöihin päin ja palaavat saareen vielä nopeammin, kuin tulivat. Ihan kuin epäillen heitä, nousee kolme, neljä, kymmenen kertaa niin monta ilmaan ja tekee ihan samalla tavalla kuin ensimmäiset vakoojat. Kohta kokoutuu kokonainen pilvi lintuja veneen päälle. Se tihenee tihenemistään ja tulee yhä uhkaavammaksi, koska linnut yhä rohkeammin lentävät venemiehiä vastaan ja sitä paitsi myöskin jättävät jälkeensä merkkejä, jotka eivät juuri kaunista kasvoja eikä vaatteita. Pesimäpaikan lähellä kiihtyy melu täydelliseksi pauhinaksi, lintujen huuto ja parkuna monituhatt-kertaiseksi huumaavaksi melskeeksi. Jo ennen veneen saapumista rantaan ovat naarastensa luona käymässä olleet haahka-urokset astua huojuskelleet alas rantaan ja uivat nyt varoittavaa "ahua, ahua"-huutoansa kaiutellen ulos merelle. Niitä seuraavat merimetsot ja koskelot, jota vastoin rantaharakat, kurmitsat, riskilät, haahkat, lokit ja tiirat, sekä siellä mahdollisesti olevat luotokirviset ja västäräkit pysyvät paikoillaan, rohkenematta lähteä saarelta. Mutta kahlaajalinnut juoksentelevat kuin pahan hengen ajamina lukemattomissa joukoissa edes takaisin rannalla; riskilät, jotka ovat meluten kiivenneet ylös jyrkkiä kallioita, painautuvat liitteiksi maata vasten ja makaavat, katsoa tuijotellen vieraita tunkeutujoihin, ja haahkat varustautuvat tekeytymään sopivana silmänräpäyksenä näkymättömiksi omalla tavallaan.

Vene saapuu rantaan. Nousee saarelle. Tuhannen tuhansia kimeitä huutoja kajahtaa yht'aikaa; lentävä lintupilvi tihenee ihan läpinäkymättömäksi; satoja tuhansia hautovia lokkeja nousee parkuen yhtymään lentävien joukkoon; rantaharakat yhtyvät konserttiin ja lentelevien, parkuvien, huutavien lintujen pauhina tulee niin huumaavaksi, että luulisi kerrassaan joutuneensa noitain tanssiaisiin:

Äänet läpi myrskyn pauhaa,  
Yltä, läheltä ja kaukaa,  
Pitkin vuoren rinnettä  
Hyökyvi loitsujen melskettä.

Mefistoteleen sanat toteutuvat. Hälinä ja pauhina, eri lintumuotojen ja äänien sekasotku ihan rampaa kaikki aistimet; silmissä kimeltelee ja välkkyä, korvissa suhisee ja kohisee niin, että viimein ei voida käsittää mitään väriä eikä ääntä. Mihin hyvänsä kääntyy, kohtaa silmää kaikkialla, saaren joka puolella tuo äsken mainittu lintupilvi; mihin hyvänsä katsoo, ei näe edessään mitään muuta kuin lintuja; jos tuhansia laskeutuu alas, on toisia tuhansia jo lentänyt ylös; ja heidän huolensa ja levottomuutensa perillisten turvallisuudesta saattaa heidät unhottamaan oman voimattomuutensa sekä koettamaan tosin vaarattomalla, vaan kuitenkin hyvin kiusoittavalla tavalla estää tutkijan kulkua.

Ihan toisenlainen kuin jotenkin viaton ja huoleton elämä haahkasaarilla on valko-, haili- tai merilokkien asumain saarien elämä. Nekin kokoutuvat joukottain pesimään erälle eri saarille, niin että sellaisessa saareissa voi välistä olla neljä, jopa viisikin tuhatta paria. Itse saari on yhtä kaunis ja suurenmoinen näytelmä kuin haahkasaarikin. Suuret häikäsevän valkoiset ja vaalean- tai tummansiniseen vivahtavat linnut eroavat ihmeellisesti koko seudun luonteesta ja niiden liikkeissä on kaikkea sitä suloutta, joka yleensä on lokkilajien tuntomerkki. Mutta nämä vahvat, voimakkaat ja saaliinhimoiset linnut ovat tosin seuralintuja, vaan eivät suinkaan rauhallisia naapureja. Ei yksikään sellaisen parven jäsen usko toistansa. Joka eri pari elää itsekseen, ottaa määrätyn alan, kuinka pienen hyvänsä ihan itselleen eikä salli minkään muun parin tulla sille alueelle; eivät molemmat koskaan poistu yht'aikaa pesästä, ja jos joku yhteinen voimakas vihollinen ne karkoittaa, niin rientävät ne niin pian kuin mahdollista takaisin pesään suojelemaan sitä omilta sukulaisiltaan.

Vähemmin meluinen, mutta yhtä suurenmoinen on elämä varsinaisilla lintusaarilla, joissa ruokit, kiislat ja lunnilinnut pesivät ja joille myöskin joku lokki ja merimetso on asettunut. Riittänee kyllin, jos koetan kuvata yhtä näistä vuorista, jonka tähden palaan kertomukseeni.

Suurten Lofoten-ryhmään kuuluvain saarien pohjoispuolella on noin kolmen sadan metrin päässä rannasta kolme kellon muotoista saarta, Nykenit, jotka koleina ja jyrkkinä nousevat merestä noin sadan metrin korkeuteen ja joita ympäröi pienistä luodoista kudottu seppäle. Yksi näistä kalliokeiloista on "lintuvuori", ja mitään tavallansa suurenmoisempaa tuskin voidaan ajatella.

Oli ihana kesäpäivä, kuin varustauduimme lähtemään sinne; meri oli siloinen ja tyyni, taivas kirkaan sininen, ilma lämmin ja suloinen. Lukemattomain luotojen välitse sousivat pikku venettämme voimakkaat seudun miehet. Mihin hyvänsä katsoin, kaikkialla näin lintuja. Melkein joka kivi, kuin pisti ylös veden pinnasta, oli kuin elävä. Muutamat välkkyivät valkoisina merimetsojen jäljistä, jotka siellä säännöllisesti olivat levänneet muutaman tunnin joka päivä. Riveissä kuin sotamiehet istui niitä kymmenen, kaksikymmentä, jopa satakin kummallisimmissa asennoissa, kaulat ojennettuina ja siivet levitettyinä, että joka ruumiin osa saisi oikein kylliksi päivänpaistetta, viuhtoen siipiänsä ikään kuin löyhyyttäkseen viileyttä toinen toiselleen, ja tarkkaavasti tähystellen joka taholle. Kumeasti huutaen pulahitivat ne veneemme lähestyessä alas veteen sekä uiden ja sukeltaen tekivät tyhjäksi kaikki kokeemme päästä niitä lähemmäksi. Toiset luodot olivat ihan täpötäynnä lokkeja, satoja ja tuhansia ihan samaa lajia, sekä uroslintuja, jotka ehkä olivat saapuneet jostakin haahkasaaresta seurustelemaan keskenänsä sill'aikaa, kuin naarakset olivat hautomispuuhissaan. Toisten kalliosaarien ympäri oli häikäsevän valkoisia haahkoja, ehkä jo nypittyjä uroksia, kokoutunut suurin joukoin; paikoittain olivat ne kehyksenä, joka etäältä loisti kuin suuret valkoiset lummekukat meidän järvivesissämme. Matalammissa salmissa näkyi kalastelevia koskeloita ja kuikkia, joista joku silloin tällöin kaiutti pitkää huutoansa, niin pitkää ja niin monisäveliseltä heläjävää, että sitä olisi voitu sanoa oikeaksi lauluksi, ell'ei se olisi ollut niin hurjaa säveltä, kuin ainoastaan pohjoismeren lapsi voi laulaa, joka on kuunnellut talvimyrskyjen ulvontaa ja kohinaa ja aaltojen kumeaa pauhua. Ylpeänä kuin ruhtinas valtaistuimellaan istui siellä täällä merikotka, kaikkein meren siivekästen olentojen kauhu, ehkäpä koko joukkokin niitä kylläisiä ja turpeita ryövärejä; nopeasti kuin nuoli lenteli peninkulmia laajaa aluetta tunturihaukka, joka oli rakentanut pesänsä jyrkälle kallionseinälle; purjehtelevia kalalokkeja ja kolmivarpaisia lokkeja sekä kalastelevia tiiroja liiteli ylös alas; rantaharakat tervehtivät meitä lirytyshuudoillaan, ja ylt'ympäri kohoili veden pintaan ja jälleen sukelsi alas ruokkeja ja kiisloja.

Tämän kirjavan seuran seassa soutilimme edelleen. Soudettuamme noin kymmenen meripeninkulmaa saavuimme Nykenien alueelle. Mihin hyvänsä käänsimme silmämme, kaikkialla näimme muutamia vuoren siellä vierailevista asujamista kalastelemassa merellä, sukellelemassa tai säikähtyneinä veneemme tulosta ylös lentämässä, jolloin ne liitelivät niin läheltä pitkin veden pintaa, että heidän tulipunaiset uimajalkansa sivelivät aaltojen harjoja. Me näimme viidenkymmenen, jopa sadankin suuruisia parvia, näimme niitä kaikkialta tulevan tulvaamalla vuorelta tai rientävän sinne takaisin emmekä voineet kauemmin olla epätietoisina, että lähestyimme väkirikasta lintuvaltakuntaa. Mutta oli puhuttu miljooneista pesivistä linnuista, vaan sellaista paljoutta emme toki voineet missään



huomata. Viimein, kuin olimme kiertäneet pitkän kallioniemen, oli Nyken edessämme. Ylt'ympäri meressä näkyi mustia ja vuoren juurella valkoisia pilkkuja. Ensimmäiset olivat ihan ilman järjestystä, viimeiset yleensä riveissä tai tarkkarajaisissa ryhmissä; ne olivat uivia ruokkeja, pää, kaula ja niska ylhäällä veden pinnasta, ja toisia vuorella istumassa, valkoinen rinta merelle päin. Varmaan niitä oli tuhansia, mutta ei suinkaan miljooneja.

Noustuamme maalle vastapäiselle saarelle ja levätyämme Nykenin omistajan luona sousimme salmen ylitse siihen saareen, hyppäsimme ylös kalliolle eräästä paikasta, jossa kuuhu ei ollut liian kova, ja kiipesimme ripeästi ylös aina siihen turvekerrokseen asti, joka, ottamatta lukuun muutamia ylöspistäviä piikkejä ja okaita, peittää koko Nykenin. Siellä heti huomasimme, että koko se turvekerros oli kaikkialla täpö täynnä käytäviä, saman kaltaisia, kuin kaniinit tekevät, niin että koko vuorella ei ollut edes tavallisen pöydän kokoistakaan alaa, johon ei olisi auennut sellaista käytävää.

Paremmiin kiiveten kuin käyden nousimme vuorta ylös. Jalkaimme alla vapisi onneksi kaiveltu turvekerros, ja kaikista koloista tirkisteli, ryömi, lipui ulos tai lensi päältä harmaita, rinnasta ja vatsasta häikäsevän valkoisia lintuja, suurempia kuin kyyhkys, joilla oli eriskummallinen nokka ja muoto, lyhyet, kapeat ja teräväpäiset siivet ja ikään kuin tyhistetty pursto. Kaikista koloista tulvi niitä esiin ja samoin kaikista kallion halkeamista ja raoista. Mihin hyvänsä katsoi, ei silmä nähnyt mitään muuta kuin lintuja eikä korva voinut käsittää mitään muuta kuin kumeasti kohisevaa ääntä, johon sekoittui paruntaua ja huutoa lukemattomista kurkuista. Joka uusi askel loitsi esiin uusia joukkoja vuoren sisällä. Vuorelta alas mereen alkoi lenteleminen; merestä ylös vuorelle liiteli jo lukemattomia parvia. Muutamista linnuista oli tullut satoja ja niistä satoja tuhansia ja yhä tulvi toisia satoja tuhansia esiin ruskeanvihreästä maasta. Pilvi, yhtä paksu kuin ennenkin saaren päällä, verhosi meidät, verhosi koko vuoren niin, että se näytti muuttuneen suunnattomaksi mehiläispesäksi, jonka ympärillä jättiläismehiläisiä suristen ja poristen lentää liiteli. Mitä etemmäksi edimme, sitä suuremmaksi muuttui näytelmä. Koko vuori tuli eläväksi. Sadat tuhannet silmät tirkistelivät meitä tulokkaita. Joka taholta ja suunnalta, kaikista sopukoista ja komeroista, kaikista raoista, koloista ja halkeamista, oikealla ja vasemmalla, ylhäällä ja alhaalla, ilmassa ja maassa vilisi lintuja. Vuoren seinistä, samoin kuin sen huipulta, syöksyi lakkaamatta tuhansia alas niin tiheissä joukoissa, että ne ikään kuin olivat yhtäläisenä kattona päämme päällä. Tuhansia tuli, tuhansia meni, tuhansia istui, tuhansia liiteli mitä huvittavimmalla tavalla siivillänsä; satoja tuhansia lensi, satoja tuhansia uiskenteli ja sukelteli ja vielä satoja tuhansia odotteli meidän heitäkin liikkeelle säilyttävää astuntaamme. Oli siinä vilinää, surinaa, tanssintaa, lentelemistä, ryömintää ja matamista ympärillämme, niin että olisi melkein saattanut menettää järkensä, että silmä ei lopulta tehnyt tehtävänsä ja että kokenutkin ja taitava pyssymies, joka koetti umpimähkään ampua jotakuta näistä tuhansista, jäi kaikkine taitoinensa häpeään. Huumauksissa, tuskin enää tajuten itseämme astuimme edelleen, kunnes viimein saavuimme ylös huipulle. Toivomme, että siellä ylhäällä viimeinkin saisimme taas lepoa ja rauhaa ja voisimme tehdä joitakin havaintoja, ei alussa toteutunut. Sielläkin vilisi ja surisi kuten alempana rinteellä, sielläkin ympäröi meitä lintupilvi niin tiheänä, että me näimme merta alhaalta edestämme ainoastaan epäselvästi ja epämääräisesti kuin jonkinlaisessa hämärässä. Vasta pari tunturihaukkaa, jotka olivat tehneet pesänsä läheiseen kallioseiniin, muutti yht'äkkiä tämän merkillisen näytelmän. Meitä ruokit, kiislat ja lunnilinnut eivät olleet vähääkään peljänneet; mutta näiden tuttujen ja ainaisten vihollisten ilmestyessä syöksyi tiheä pilvi kuin loitsijan käskystä yht'äkkiä alas mereen, ja näköala jäi avoimeksi ja vapaaksi. Lukemattomat tummat pilkut, meressä uivien lintujen päät, näkyivät selvään aaltojen sinivihreyttä vasten. Niitä päitä oli niin paljo, että me sen toista sataa metriä korkean vuoren huipulta emme voineet erottaa, mihin lintuparvi päättyi, emmekä huomata, missä meri olisi ollut tyhjänä linnuista. Voidakseni likimainkaan lukea niiden paljoutta, tähyстин pientä nelikulmaista alaa ja aloin lukea päitä sen sisältä. Siinä oli niitä toista sataa. Minä ajatuksissani panin yhteen muutamia sellaisia nelikulmioita ja sain tuhansia. Vaan minä olisin voinut saada monta tuhatta sellaista nelikulmiota eikä sittekään vielä olisi kaikki se merenpinta ollut luettuna, jossa lintuja oli. Nyt minä näin miljooneja, joista oli puhuttu. Mutta vain hetkisen oli tämä taulu edes näennäisesti tyynenä. Kohta alkoivat linnut jälleen lentää ylös päin, ja kuten ennen nousi satoja tuhansia yht'aikaa merestä kiipeilemään vuorta ylös; kuten äsken syntyi pilvi ympärillämme; kuten äsken pimittyivät aistimme. Kykenemättä katselemaan, huumauksissa ympärilläni vallitsevasta sanomattomasta hälinästä heittäydyin minä pitkäksi maahan ja joka taholta ja suunnalta tulla tulvi lintuja. Koloista ryömi yhä uusia esiin ja niihin takaisin toisia, joita ennen olimme säilyttäneet; ihan minun ympärilläni joka taholle laskeutuivat ne alas; huvittavan kummastuneesti katselivat ne vierasta olentoa, joka makasi heidän allansa; tanssien ja tallustellen tulivat ne niin lähelle minua, että minä koetin tavoitella niitä kiinni käsilläni. Jokaisessa näiden omistusten lintujen liikkeessä oli miellyttävintä kauneutta. Ihmeekseni huomasin nyt, miten jäykät ja kylmät paraimmatkin kuvat ovat; sillä minä huomasin näissä merkillisissä olennoissa paljon suurempaa vilkkautta ja elävyyttä, kuin ennen olisin uskonutkaan. Eivät ne silmänräpästäkään istuneet hiljaa, vaan liikuttelivat ainakin päähänsä ja kaulaansa lakkaamatta, milloin minnekin päin, ja heidän piirteensä ja muotonsa tulivat tosi taiteellisiksi. Näytti siltä, kuin ihan huoleton jättäytymiseni heitä tarkastelemaan olisi saanut heiltä palkkioksi rajattomimman luottamuksen. Minä oleskelin näiden tuhansien kanssa, kuin olisivat ne olleet tavallisia kotieläimiä, ja viimein koko miljoonat eivät pitäneet minusta enempää lukua, kuin olisin minä

ollut yksi heistä.

Kahdeksantoista tuntia olin minä tällä vuorella oppimassa tuntemaan ruokkien elintapaa. Kuin keskiyön aurinko suurena ja veripunaisena seisoj taivaalla ja levitti ruusuhoihdettansa meidänkin vuoremme seinille, tuli ääneton hiljaisuus, jota keskiyö tavallisesti tuottaa ylhäällä Pohjolassakin. Meri oli vuoren ympäriltä jäänyt tyhjäksi; kaikki linnut, jotka siihen asti olivat siellä kalastelleet ja sukellelleet, olivat nyt lentäneet ylös vuorelle. Siellä ne nyt istuivat, mistä vain löysivät istuinpaikkaa, pitkissä riveissä, kymmenittäin, sadoittain, tuhansittain ja satatuhansittain, pitkinä, häikäsevän valkoisina viivoina, kun jok'ainoalla oli valkoinen rinta merelle päin. Vaiennut oli heidän "ar"- ja "er"-huutonsa, joka, vaikka kunkin yksityisen linnun ääni on verraten hyvin heikko, oli meitä perin huumannut; ainoastaan aaltojen kuohu alhaalla kalliota vasten pauhasi ja kohisi nyt kuten ennenkin. Vasta sitte, kuin aurinko, jälleen nousi ylemmäksi, alkoi entinen elämän vilinä uudestaan, ja kuin me viimein läksimme kotimatkalke ja laskeuduimme alas samaa tietä, kuin olimme kiivenneet ylöskin, kietoutuimme taas samanlaiseen tiheään lintupilveen.

Ruokit eivät kuitenkaan vedä puoleensa huomiotamme ainoastaan suurella paljoudellaan; on heidän elämässäänkin ja tavoissaan monta miellyttävää puolta. Heidän seura-avunsa kehittyvät hautomaikana verrattoman korkealle. Täydellisinä merilintuina elävät kaikki ruokit pesimisajan alkuun asti yksinomaan aukealla merellä, pitämättä lukua ankarimmastakaan talvesta tai raivoisimmastakaan myrskystä. Eivät he, paitsi vain jotkut ani harvat yksityiset linnut, edes pitkänä talviyönäkään poistu pohjoisesta kodistaan; satojen ja tuhansien suuruissa parvissa kuljeksivat he kalakarilta toiselle ja tietävät yhtä hyvin löytää kaikki aukot jäiden välistä kuin muutkin paikat aukealta mereltä, joista ravintoa on saatavana. Mutta kuin aurinko jälleen nousee ylemmäksi, liikkuu heissä vain yksi tunne, rakkaus, kukistumaton ikävä päästä niin pian kuin mahdollista taas sille vuorelle, jossa heidän oma kehtonsa oli. Silloin he kaikki noin pääsiäisen aikaan rientävät enemmän uiden kuin lentäen lintuvuorelle. Mutta ruokkien joukossa on enempi uroksia kuin naaraksia eikä siis jokainen uros ole niin onnellinen, että saa itsellensä puolison. Muiden lintujen elämässä sellainen epäkohta saa aikaan lakkaamattomia taisteluja, vaan ruokkilintujen kesken se ei häiritse rauhaa. Ne surkuteltavat olennot, joita me, puhuaksemme ihmisolojen mukaan, sanomme vanhoiksi pojiksi, rientävät yhtä hyvin kuin onnelliset, leikkivät ja toisiaan hyväilevät paritkin lintuvuorta kohti, lentävät yhdessä niiden kanssa ylös ja seuraavat niitä kalastusretkille läheiseen mereen. Heti, kuin ilma sallii, alkavat parit taas laittaa kuntoon vanhoja kolojansa, tyhjentää, syventää ja suurentaa niitä, taikka, jos tarvitsee, myöskin kaivaa itselleen uutta pesänpaikkaa. Heti, kuin ne työt on suoritettu, munii naaras käytävän perällä olevaan kammioon paljaalle maalle yhden hyvin suuren, hyrrän muotoisen, pilkullisen munansa ja alkaa vuorotellen uroksen kanssa hautoa. Vanhapoika-paroille alkaa nyt surun aika. Hekin tahtoisivat niin mielellään ottaa kannettavakseen isän huolia, mutta heillä ei ole ollut onnea, ja nyt on liian myöhä. Sen tähden päättävät he ainakin siten osoittaa hyvää tahtoansa, että ystävinä liittyvät onnelliseen pariin. Kuin yön hetkinä naaras makaa pesässä ja uros istuu käytävän suulla vartioimassa, menevät he hänen luoksensa, ja kuin uros vuorostaan hautoo sill'aikaa, kuin naaras meressä kalastelee, seisoo vanha poika vartiana, kuten oikea puoliso äsken teki. Ja jos molemmat puoliset lentävät yht'aikaa ulos merelle, rientää hän saamaan edes jotakin palkkiota uskollisuudestaan. Heti kiiruhtaa hän pesän perälle siksi aikaa lämmittämään paljaaksi jäänyttä munaa. Nämä aviottomuuteen tuomitut käyttävät hyväkseen tilaisuutta, saadakseen hautoa edes hetkisen. Tästä omaa voittoa pyytämättömästi rakkaudesta on yksi hyvä seuraus, josta me ihmiset saattaisimme kadehtia ruokkeja. Niillä vuorilla, joilla nämä linnut asuskelevat, ei ole yhtään orpolasta. Jos jostakin parista uros joutuu kuoleman omaksi, saa leski heti toisen puolison, ja jos niin käy, joka sentään on harvinaista, että molemmat pesän asukkaat, molemmat yhden lapsen vanhemmat yht'aikaa joutuvat surman suuhun, ovat hyväntahtoiset vanhat pojat heti valmiit hautomaan munaa ja kasvattamaan poikasta. Poikanen on perin toisenlainen kuin sorsa- ja lokkilintujen poikaset. Tiheässä, harmahtavassa untuvapuvussa tulee se ulos kuorestaan, jossa ensin heräsi elämään, mutta sen täytyy pysyä vielä viikkokausia luolassaan ennen, kuin se kykenee uskaltamaan ensi lentoa merelle. Se lento on, kuten lukemattomat poikasten ruumiit kivillä vuoren juurella todistavat, aina vaarallinen ja uskalias yritys. Molempien vanhempain saattamana, pelkäävästi käyttäen vielä harjautumattomia jalkojaan ja yhtä levottomasti koetellen vasta kasvavia siipiään, seuraa poikanen kasvattajiaan, jotka vähitellen ohjaavat hänet alas vuorelta tai ainakin sellaiseen paikkaan, josta hyppäys mereen on vähimmin vaarallinen. Sellaisella kallion kielekkeellä viipyvät vanhemmat lapsensa kanssa usein pitkän ajan ennen, kuin saavat poikasensa ryhtymään tuohon ensimmäiseen ratkasevaan hyppäykseen. Isä ja äiti koettavat rohkaista häntä; poikanen, kuten muutkin linnunpojat, muuten hyvin tottelevainen lapsi, ei nyt pidä lukua heidän huudoistaan eikä kehoituksistaan. Isä silloin pelkääväisen poikasensa nähden heittäytyy mereen; kokematon poikanen istuu yhä kalliolla. Uusia näytteitä, uusia kehoituksia, kunnes poikanen viimein uskaltaa hypätä ja syöksyy kuin putoava kivi syvälle alas mereen, rehkii, tajuamatta seuraten luonnonviettiänsä, ylös veden pintaan, katselee ympärilleen, katsoo pitkin ääretöntä meren pintaa ja on siitä hyppäyksestä muuttunut merilinnuksi, joka siitä lähtien ei enää pelkää mitään vaaraa.

Ihan toisenlainen on elintapa niillä lintuvuorilla, joita kolmivarpaiset lokit valitsevat

pesimäpaikoikseen. Sellainen vuori on Svärtholman niemi etäällä pohjoisessa, Laxen- ja Porsanger-vuonon välillä, lähellä Nordkapia.

Minä tiesin ennestään, miten nämä lokkilinnut eleskelevät pesimäpaikoillaan. Faber, etäisen Pohjolan lintujen etevä tuntija, on kuvannut sitä tapansa mukaan muutamilla sattuvilla sanoilla: "Ne lentäessään pimittävät auringon; ne istuessaan peittävät saaret ja luodot; niiden huuto kuuluu kovemmin kuin aaltojen pauhu; ne hautoessaan värjäävät kalliot valkoisiksi" Nähtyäni haahkasaaret ja ruokkivuoret uskoin minä kyllä Faberin sanat ja kuitenkin epäilin, kuten jokainen luonnontutkija aina tekee, ja olin sen tähden halukas käymään Svärtholmassa. Sen höyrylaivan kapteeni, jolla matkustin, rakastettava norjalainen, täytti, kuin lähemmin tutustuimme, mielellään pyyntöni, että hän laskisi aivan pesimäpaikan ohitse. Siten lähestyimme eräänä iltana myöhään nientä. Jo kuuden tai kahdeksankin meripeninkulman päässä tapasimme parin sadankin suuruisia lokkiparvia, jotka kaikki riensivät pesintäpaikalle. Mitä lähemmäksi saavuimme Svärtholmaa, sitä tiheämpään kulki näitä parvia ja sitä suurempia ne olivat. Viimein oli edessämme lintuvuori, mereen melkein pystysuoraan viettävä, noin kahdeksan sadan metrin, pituinen ja noin sadan viidenkymmenen tai kahden sadan metrin korkuinen kallioseinä, täpö täynnä kaikenlaisia koloja. Matkan päästä näytti se harmaalta ja kiikarilla saattoi siinä huomata lukemattoman joukon valkoisia pisteitä ja viivoja. Näytti ihan siltä, kuin suunnaton kivitaulu olisi ollut piirusteltuna täyteen kaikenlaisia kuvioita; oli ihan, kuin koko kallio olisi ollut verhottuna ihmeellisellä, vitjoista, renkaista ja tähdistä kudotulla verkolla. Mustista, suuremmista ja pienemmistä koloista välkkyi valkoista; pengermiä vasten näkyi se valkoinen vielä selvemmin ja kirkkaammin. Ne olivat hautovia tai pesissä istuvia lokkeja, niistä ne muodostuivat nuo kuviot, ja Faberin sanat: "ne istuessaan peittävät saaret ja luodot" näkyivät olevan totta ihan kirjaimen mukaan.

Laivamme, laskien ihan kallioseinän vieritse, säikytti liikkeelle jonkun osan lokeista, ja silloin kehittyi silmäini eteen saman kaltainen kuva, kuin ennen olin nähnyt monella haahkasaarella ja toisilla lokkisaarilla. Ystäväni laukasi kanuunan ja sen pamaus täräytti kallioseinää. Niin kuin lumiryöpyyn kulkiessa, kuin myrsky pudistelee lumisia pilviä, kunnes ne hiutuviksi pirstautuneina putoavat maahan, niin satoi nyt lintuja ylhäältä. Ei näkynyt vuorta eikä taivasta, vaan ainoastaan verraton vilinä. Paksu pilvi pimitti koko näköalan, ja Faberin sanat: "ne lentäessään pimittävät auringon" olivat myöskin toteutuneet. Ankarasti puhalteli pohjatuuli ja kiehuen pieksi Jäämeri vuoren juurta; mutta vielä kovemmin kaikui lokkien raakunta, niin että siten toteutuivat nämäkin Faberin sanat: "niiden huuto kuuluu kovemmin kuin aaltojen pauhu." Viimein laskeutui pilvi alas mereen, sen peitossa olleet Svärtholman piirteet näkyivät jälleen ja silmä kiintyi uuteen näytelmään. Kallioseinillä näytti istuvan yhtä monta lokkia kuin ennenkin ja kuitenkin oli tuhansia lentelemässä. Ja kuin uusi laukaus säikytti liikkeelle toisia parvia, satoi uudestaan satamalla lintuja alas mereen; ja kuitenkin oli yhä vielä satoja tuhansia istumassa kallioseinällä. Mutta merellä niin etäälle, kuin silmä kantoi, kiikkui aalloilla lokkeja ikään kuin valkoisena vaahtona. Miten voisinkaan kuvata tätä näytelmää? Sanoisinko, että meri oli mustaan aaltopukuunsa kutonut miljoonittain valkoisia helmiä? Taikka vertaisinko lokkeja tähtiin ja merta taivaan kanteen? En tiedä, mutta sen tiedän, että en ole koskaan nähnyt merellä mitään kauniimpaa. Ja ikään kuin siinä ei olisi vielä ollut kylliksi, levitti pilvien peitossa ollut keskiyön aurinko yht'äkkiä hetkiseksi ruusuhohtettansa yli niemen, meren ja lintujen, valaisten kaikki aaltojen harjat, kuin olisi suurisilmäinen verkko ollut levitettyä meren pinnalle, ja samalla näkyivät häikäsevän valkoiset lokit sitä selvemmin tässä ruusuhohteessa. Me katselimme ääneti tätä näytelmää. Me, kaikki matkustavaiset, yksin laivamiehetkin, seisoiimme kauan liikahtamatta, kiintyneinä edessämme olevan ihmeellisen taulun katselemiseen, kunnes viimein äänettömyyttä keskeytti eräs meistä, joka, enemmän vain tointuakseen oman äänensä kaiusta kuin ilmaistakseen, mitä hän sisällänsä tunsi, päästi huuliltansa tulemaan runoilijan sanat:

Puol'yön aurinko punassaan  
Lepäsi rannalla taivaan;  
Yö ei ollut, ei päivä, vaan  
Niiden välillä aivan.

Tundra ja sen eläinmaailma.

Pohjoisnavan ylt'ympäri on leveä vyöhyke kolkkoa maata, erämaata, jota ei aurinko ole tehnyt siksi, kuin se on, vaan vesi. Ylhäällä navalle päin muuttuu tämä erämaa vähitellen avaroiksi jäätasangoiksi, etelään päin vaivaismetsiksi; itse tulee se lumi- ja jäälakeudeksi silloin, kuin pitkä talvi alkaa, jota vastoin pienikasvuisia puita ainoastaan syvimmissä laaksoissa, päiväpaisteisimmilla rinteillä siellä täällä taistelee olemassa olostaan. Tämä seutu on tundra.

Yksitoikkoista kuvaa minä koetan piirtää, kuin nyt ryhdyn kuvailemaan tundraa; siitä tulee harmaa taulu harmaalle pohjalle, mutta ei se kuitenkaan ole ihan ilman kaikkea kauneutta; erämaa se on, mutta

sellainen, jossa kuitenkin elämä, joka monta pitkää kuukautta on nukuksissa ja ikään kuin kokonaan karkoitettuna, aika-ajoin liikkuu ihmeellisen rikkaana.

Meidän kielessämme ei ole mitään sanaa, joka täydellisesti merkitsisi tundraa. Tundra ei ole kangas eikä suo, ei hete eikä räme, vaikka se monin paikoin on milloin minkin niiden kaltainen. On koitettu sanoa sitä "suo-aroksi"; mutta se nimitys on oikea ainoastaan silloin, kuin aro käsitetään laajimmassa merkityksessään. Minun mielestäni on tundra enimmin niiden soiden kaltainen, joita tavataan korkeain tunturien leveillä harjoilla; mutta monessa pääkohdassa on se perin toisenlainen kuin nekin suomaat, koska tundran luonne on ihan erikoinen. Jos tahdotaan, voidaan siinä erottaa alava ja ylävä tundra; vaan sataa metriä korkeamman tai matalamman maan erotus on kuitenkin tundralla enemmän näennäinen kuin todellinen.

Matalain, ikään kuin likistyneiden aaltopiirteiden rajoittamana leviää *alava tundra* silmäin eteen; mataloiksi syvennyksiksi alenevat laaksot, mataloita kunnaita myöskin ovat etäältä katsoen vuorilta, jopa oikeilta vuorenseljanteiltäkin näyttävät korkeudet heti, kuin päästään niiden juurelle. Lakea, yksitoikkoinen, mitään ilmasematon on koko seutu, yleensä katsoen; eikä kuitenkaan käy sanoa, että sen eri osissa ei olisi mitään vaihetusta. Kuin monta päivää päästensä vaellellaan tundraa pitkin, kohtaa silmää useinkin pienet, kauniit luonnonnäyttämöt; mutta ainoastaan poikkeuksen tavoin kiintyy sellainen kuva mieleen, koska tarkemmin katsellessa sen yksinäisen taulun kaikki pääkohdat, kehys, pääpiirteet ja värit ovat niin saman kaltaiset kuin ennen nähdyt, että muisti ei jaksakaan pitää niistä kiinni. Mutta kaikessa siinä yksitoikkoisuudessaan ei tundran luonne kuitenkaan ole kokonainen, vielä vähemmän mikään suurenmoinen, ja juuri sen tähden näiden seutujen näkö ei lämmitä, ne eivät vaikuta kuten muut maisemakuvat ylentävästi meidän mieleemme, eikä siis myöskään ehkä opita oikein arvostelemaan sitä tosi kauneutta, jota todella ei voida sanoa puuttuvan edes tästäkään erämaasta.

Suurimman kauneutensa saa tundra taivaasta, suurimman sulonsa vedestä. Ihan puhdas ja kirkas on taivas harvoin, vaikka täälläkin kuukausittain lakkaamatta paistava aurinko voi säteillä lämpimästi ja rasittavasti polttaa laakoja kunnaita ja mataloita laaksoja. Yleensä välkkyy sininen taivaan kansi ainoastaan joistakuista yksityisistä paikoista, vaaleain, keveiden pilvien väliltä; mutta ne tihenevät usein paksuiksi pilviksi, joita vähitellen ilmestyy ylt'ympäri äärettömän näköalan joka taholle: ne lakkaamatta muuttuvat ja siirtyvät, vaihtelevat muotoa ja väriä, ilmestyvät ja katoavat, ja niiden vaihteleva valaistus silloin niin lumoo silmää, että melkein unhottuu niiden alla makaava lakea seutu. Jos lämpimäin päivien jälkeen ukkossade nousee uhkaamaan ja taivas sieltä täältä pimenee tummaksi siniharmaaksi, jos vetiset pilvet painuvat keveämpien alle ja aurinko kuitenkin välkkyy vielä puhtaana ja loistavana niiden väliltä, silloin esiytyy autio seutu tosiaan lumoavassa kauneudessa. Sillä valo ja varjo maalaavat nyt laaksoja ja kunnaiden harjoja, ja niiden värien entinen väsyttävyyden ja yksitoikkoisuus muuttuvat nyt vaihteleviksi ja eläviksi. Ja kuin keskikesän aurinko seisoo suurena ja punaisena taivaalla, kuin kaikkein pilvien alalaidat ovat reunustetut purpuralla, kuin aurinkoa peittävät vuorten harjanteet kantavat kauas loistavaa, liekitsevää sädekrunua, kuin kevyt ruusuhohte leviää yli ruskeanvihreän seudun, kuin, lyhyesti sanoen, sielu on pohjoisen keskiyö-auringon sanomattoman tenhovoiman vallassa, silloin muuttuu tämä erämaa ihmeellisen rikkaaksi ja ihanaksi seuduksi, ja syvällä sydämessä liikkuu pyhä, salaperäinen tunne.

Elämää ja vaihtelevaisuutta tuottavat seudulle myöskin tundran koristeet, lukemattomat järvet. Yksitellen tai ryhmissä, vierekkäin tai toinen toistaan ylempänä, leviten peninkulmia pitkiksi vesistöiksi ja supistuen pikku lammikoiksi, kaunistavat ne jokaista päälaaksoa, jopa melkein jokaista sivunotkelmaakin, välkkyvät kaikkea elvyttävässä auringonpaisteessa ja osoittavat, jos niitä joltakin kunnalta katsellaan, useinkin syväin tunturijärvien kaunista siniväriä, vaikka muuten ovatkin harmaat ja värittömät. Kuin silloin aurinko loistaa ja välkkyy niiden aaltokuvastimissa tai kuin keskiyön aikaan nekin kylpevät ruusuhohteessa, paistavat ne kuin elävät valot niitä ympäröivästä hämärästä, niin että silmä mielellään saattaa viivähtää niitä katselemassa.

Paljon suurenmoisempia, vaikka kyllä yhä vielä kolkkoja ja yksitoikkaisia maisemakuvia avaa *ylävä tundra* vaeltajan silmäin eteen. Jokainen oikea vuori näyttää täällä kaikkia kauneuksia, jotka aina ovat melkoisen korkeiden vuorten tuntumerkkeinä. Tavallisesti nousevat ne ylös melkein pystysuoraan, ja niistä syntyvät harjanteet osoittavat voimakkaimpia piirteitä; lumikatto niiden harjoilla on kaikkialla, missä luonnonsuhteet sallivat, kylmettynyt jäätiköiksi. Oikeaa tundraa syntyy vain siellä, missä vesi ei pääse nopeasti pois juoksemaan; koko muu seutu näyttää niin perin toisenlaiselta kuin alavampi tundra, että ainoastaan molempien yleensä yhtäläinen kasvimaailma osoittaa vaeltavalle tutkijalle, että hän tosiaankin on tundralla. Alamaassa paksulla mädänneiden kasvein jäännöksiä kerroksella peitetty vyörykivi-pohja on täällä melkein kaikkialla näkyvissä; äärettömät kasat suunnattomia kallionlohkareita on rinteissä ja laaksot ovat niitä täynnänsä; vyörykivi on pohjana laajain, melkein ihan tasaisten pintain alla, joita pitkin vaeltaja siitäkkin syystä vitkastellen astuu, että myöskin syvemmälle katseleva tutkija huomaa tässä tapaavansa arvoituksia, mitä niihin voimiin koskee, jotka melkein erehtymättömän tasaisesti ovat levitelleet noita lohkareita niin laajoille aloille. Mutta niiden välitse tippuu ja tiukkuu, porisee ja solisee, virtaa ja kuohuu, kiehuu ja pauhaa vettä kaikkialta alas syvyyteen. Pitkin jyrkkäyksiä

juoksee se pisaroina tipahdellen, vesisuoniksi kokoutuen, jopa porisevina purosinkin; ylhäisten jäätiköiden porteilta lähtee maitovalkoisia puroja; alas vesilammikoihin juoksee se sameina pikku jokina; järivistä se lähtee kristallikirkkaina jokina, ja härjänsilmässä kiehuu, kuohuu ja pauhaten syöksyy se yhä alemmaksi putouksesta toiseen, kunnes saapuu alavalle tundralle, suurempaan jokeen tai mereen. Mutta aurinko, milloin se vain pilkistää pilvien raoista, maalaa tämänkin niin omituisen tunturimaailman ihmeellisillä väreillensä, erottaa vuoret ja laaksot, valasee jokaisen lumilakeuden, saattaa joka jäätikön, mutta samalla myöskin joka rotkon, joka vuorenhuipun, joka harjun, jokaisen vuorenselän selvästi näkyviin, joka järven säteilemään kuin kirkas tunturisilmä, levittää aamu- ja iltahetkinä taulun pohjaksi ikään kuin kevyen siniharson ja peittää puolen yön aikaan kaikki tyyni syvimmillä säteillensä, kunnes koko seutu ihan kylpee ruusuhohteessa. Varmaan ei itse tundraltakaan puutu kaikkea suloutta.

Muutamissa, vaikkapa vain ani harvoissakin paikoissa vaikuttaa kasvikutakin eloa ja kauneutta. Männyt ja kuuset joko ovat pysähtyneet etemmäksi etelään taikka tavataan niitä täällä ainoastaan suojaisimmissa laaksoissa. Eivät edes hongatkaan, joita täällä vielä on siellä täällä ja jotka näyttävät juuri siltä, kuin jättiläiskäsi olisi niitä latvasta kouraissut ja vääntänyt kuin vitsaa, voi enää menestyä tundran ylemmissä seuduissa. Koivutkin, joita sentään kasvaa pohjoisempanakin, kutistuvat kasvultaan ja näyttävät pikkuisilta kääpiöiltä. Ainoastaan lehtikuusi pysyy paikoittain valtiaana ja kasvaa oikeiksi puiksi; mutta ei sitäkään voida katsoa tundran varsinaiseksi, tuntomerkinä huomattavaksi kasviksi. Siinä on vaivaiskoivu enemmän kuin mikään muu. Tämä kasvi, joka ainoastaan hyvin soveliaissa paikoissa kasvaa metrin korkuiseksi, on verraten suurimmassa tundran osassa niin vallalla, että muita pensaita ja pikku kasveja näyttää olevan vain niukasti ripoteltuina sen sekaan. Kaikkia paikkoja, mihin vain voi saada juurensa kiintymään, järvien ja jokien rannoista aina ylös vuorten huipuille saakka, verhoaa se ohuemmalla tai paksummalla kerroksella, niin tasaisella, että laajat alat näyttävät kuin viikatteella niitetyiltä; ainoastaan niissä paikoin sitä ei ole, joissa maa on niin vesinen, että se on muuttunut veteläksi suoksi; ainoastaan siinä se kutistuu ja kuihtuu, jossa lihava, auringon paisteessa helposti kovettuva savi tai hedelmätön somero peittää kunnaita; mutta muuten se kilpailee vallasta vielä suosammalienkin kanssa, joita kasvaa kaikissa alemmissä seuduissa, sekä kaikkia kukkuloita peittävän peuranjäkälän kanssa. Monen neliökilometrin ala yhdessä jaksossa on vaivaiskoivuja niin tiheässä, että ainoastaan häviämätön suosammal vielä uskaltaa sen ohella vaatia osaansa maasta, jota vastoin muissa, vähemmän kosteissa paikoissa vaivaiskoivu, halava ja suokukka kasvavat sekaisin. Sitä paitsi näkyy sentään usein myöskin marjapensaita, varsinkin puolukoita, variksenmarjoja, karpaloita ja juolukoita.

Jos maa jossakin paikassa on alempana kuin sen ympäristö ja siis hyvin vesinen, pääsee valkosammal vähitellen voitolle, karkoittaa viimein vaivaiskoivun kokonaan pois ja hyötyy paksuiksi, hyllyviksi kerroksiksi, jotka kuihtuneiden juuriosain nopeasta turvettumisesta yhä sekä ylenevät että laajenevat, kunnes vesi viimein estää niitä edelleen leviämästä taikka supisteleo pieniksi kunnassaariksi. Jos maan syvennys on vain vähäinen, syntyy siihen kokoutuvasta vedestä ainoastaan ani harvoin järvi tai lammikko; se päin vastoin tunkeutuu tietämättömän syvälle maahan ja siten syntyy suo, jonka ohut, tosin kyllä sitkeistä saran juurista kutoutunut pinta kannattaa vaaratta ainoastaan leveäsorkkaista peuraa, vaikka se kyllä hänenkin allansa hyllyy ja hetkuu ja syvälle vaipuu poronreen jalasten alla.

Jos maa alenee lyhyehköksi laaksoksi, josta vedellä ei ole vapaata pois pääsää, ja jos siinä vesi juoksee, kuinka hitaasti hyvänsä, muuttuu sellainen suo aina vetiseksi ja alempana hetesuoksi. Siellä kasvaa runsaasti saraa, alempana villapajua, joka on toinen tundran tunnuskasvi. Se ainoastaan soveliaimmissa paikoissa kasvaa miehen korkuiseksi, mutta kaikkialla sentään niin tiheässä, että ne vesakot saattavat tosiaan olla ihan läpipääsemättömät sanan oikeassa merkityksessä. Vielä pahemmin kuin tunturien vaivaispetäjissä ovat villapajun oksat ja juuret kietoutuneet niin sekaisin, että ne pysäyttävät vahvimmankin käden ponnistukset, jos se koettaa taivuttaa niitä vähänkään syrjään, ja panee vaeltajan jaloille niin paljon vastuksia, että sitkeinkin ja lujatahtoisin mies tuota pikaa luopuu yrityksistään tunkeutumaan niiden lävitse, vaikkapa maa ei olisikaan, kuten tavallisesti on, suota, jossa tiheikön alla on väijyksissä melkein toinen toisensa vieressä mutarapakoita ja silmäkkeitä, joiden syvyyttä ei mieli tee koettamaan.

Jos matkustetaan yli tundran, huomataan, että koko sillä alalla on lakkaamatta vaihtelevina, vaan kuitenkin ainiaan saman muotoisina nämä nyt mainitut tuntomerkit. Ainoastaan siellä, jossa suuri, vesirikas joki juoksee alavaa tundraa pitkin, saattaa olla toisin. Sellainen joki kokoo välistä yksiin paikkoihin ne hietajoukot, jotka se on huuhtonut mukaansa; melkein lakkaamaton ja tavallisesti kova tuuli pyörryttelee ne rannoille hietasärkiksi; ja siten on syntynyt maata, joka ei kuulu tundran luonteeseen. Näillä särkkäkunnailla kasvaa Siperiankin tundroilla lehtikuusi muhkeaksi puuksi; se ynnä monenlaiset pajut ja vaivaisleppävesakot saattavat silloin tehdä maiseman hyvin viehättäväksi. Saattavatpa lehtikuuset lähellä pikku järviä kasvaa ryhmittäinkin ja niiden vesakkojen kanssa yhdessä olla muodostuneina niin sieviksi puistoiksi, että ne eivät jäisi huomaamatta muissakaan rikkaammissa ja eloisemmissa seuduissa; täällä ne vaikuttavat niin valtaavasti, että niiden muisto kerrassaan jääkin

pysyväiseksi.

Lehtikuusien suojassa kaikkialla, mihin niitä on hietasärkillä juurtunut, menestyy muitakin pitkärunkoisia kasveja, esim. suippolehtisiä pajuja, pihlajia, tuomia ja kuusamoita, ja hiedasta kasvaa monta kukkaa, joiden olisi luullut pysähtyneen kauas etelään. Täällä hämmästyttää etelämaalaista rantakukka punaisten kukkainsa komeudella; täällä kanervaruusu takertuu hennoilla oksillaan kiinni äidilliseen maahan, koristaen sitä sekä niillä että kukillaan; ystävällisenä kotiseudun muistuttimena viittailee täällä sininen lemmikki; täällä viihtyy erämaassa myöskin aivastusjuuri ja ruohosipuli, virmajuuri ja ajuruoho, neilikka ja kissankello, hiirenherne, leinikkö ja jäkkärä, luhtakaali, sinilatva, hanhenjalka ja monta muuta. Sellaisissa paikoissa on paljon useampia kasveja, kuin edeltä päin osattaisiin uskoakaan; mutta tosin tulevatkin vaatimukset vähäisiksi, kuin päivä- ja viikkokausia yhä huomataan samaa köyhyyttä ympärillään, yhä nähdään vain vaivaiskoivuja ja villapajuja, suokukkia ja saraheinää, peuranjäkälää ja suosammalia, kuin ainoastaan on kutistuneita, sammalissa piileviä tai pitkin maata matavia puolukoita ja variksenmarjoja virvokkeiksi ja kukkain sijasta ainoastaan suomuuramia koristamassa sammalikkoo ja kuin päivä toisensa perästä astuskellaan niiden päällitse, yhä toivoen vaihtelua ja aina pettyen toivossaan. Jokainen etelän kasvi johtaa mieleen onnellisemmat seudut; sitä tervehditään kuin rakasta ystävää, jonka arvoa on punnittu oikein vasta sitte, kuin ollaan peloissaan kadottavansa hänet kokonaan.

Näennäinen ihme, mitenkä kaikki luetellut ja muut mainitsematta jääneet kasvit kasvavat esiin yksinomaan särkkäin kuivasta hiekasta, selviää, jos otetaan huomioon, että ainoastaan särkiksi kokoutunutta hiekkaa voi taivaalta kuukausia yhtä mittaa säteilevä aurinko niin paljon lämmittää, että nämä kasvit voivat menestyä. Koko muulla tundralla se on mahdotonta. Suot, rämeet ja hetteet, jopa monta metriä syvät järvetkin ovat ainoastaan ohuena kesäpeitteenä sillä ikuisella talvella, joka tundralla näyttää kuolettavaa ja samalla säilyttävää voimaansa. Missä hyvänsä koetetaan kaivaa maata, kaikkialla on tavallisesti jo yhden metrin syvyydessä jäätä tai ainakin routaista maata, ja noin sata metriä syvälle täytynee kaivaa ennen, kuin päästään maan jääkuoren läpi. Se se juuri estää ylhäisempiä kasveja täällä menestymästä ja sallii ainoastaan sellaisten elää, jotka tyytyvät kuivaan, kesällä vähän sulaneesen maakerrokseen. Vasta kaivamalla huomataan tundra siksi, joka se oikeastaan on: äärettömäksi ja muuttumattomaksi jääkellariksi, joka on sellaisena ollut tuhansia vuosia ja yhtä kauan vielä sellaisena pysyy. Että se ainakin jo on ollut sellaisena arvaamattoman kauan, todistavat ne muinaiseläinten jäännökset, jotka ovat sinne hautautuneet ja siellä säilyneet meidän aikoihimme asti. Tundran jäätä kaivoi Adams vuonna 1807 esiin sen suuren mammut-eläimen, jonka lihalla jakutien koirat sammuttivat nälkäänsä, vaikka se oli elänyt monta vuosituhatta sitte ja jo arvaamattoman etäisessä muinaisuudessa sukupuuttoon hävinnyt. Tundran jäät olivat keskeensä haudanneet muinais-elefantin ruumiin ja semmoisenansa tuhansia vuosia säilyttäneet.

Monta samanlaista ja varmaan myöskin muita, nykyajankin, eläimiä on tundra haudannut jäihinsä. Vielä kauan mammut-eläimen häviämisen jälkeen asuskelivat bison-härkä ja myski-hirvi sen alueella, ja jättiläishirvi ja hirvi kuuluivat ennen muinoin sen eläinkuntaan. Mutta nykyään on sen eläinmaailma yhtä köyhä ja yhtä yksitoikkoinen kuin sen kasvikutakin, kuin se itse. Tämä on kuitenkin totta ainoastaan eläinlajeista, ei eläinten lukumäärästä. Sillä eleskeleepä myöskin tundralla, ainakin kesällä, paljo eläimiä.

Vasta myöhään keväällä saa tundra asujamensa. Niistä eläinlajeista, jotka eivät talveksikaan poistu tundralta, ei talvella näy monta. Merestä jokiin nousevat kalat kätkee jää, siellä talveakin viettävät nisäkkäät ja linnut kätkee lumi, jonka alla ne elävät tai jonka väriset ne ovat. Vasta sitte, kuin lumi alkaa sulaa etelärinteiltä, alkaa myöskin eläinkunta herätä. Hitaasti ja vitkastellen saapuvat kesävieraat. Peuraa seuraa susi, joista lähteviä jäälohkareita kesälintujen joukko. Muutamat niistä viiپیvät vielä epätietoisina eteläisemmissä seuduissa ja ovat melkein jo rupeamaisillaan pesimään, vaan katoavat yht'äkkiä pysäyspaikastansa, lentävät nopeasti edelleen tundralle, tekevät heti sinne saavuttuaan pesänsä, munivat ja hautovat ahkerasti, ikään kuin tahtoen voittaa takaisin sitä aikaa, kuin heidän eteläisemmissä maissa elävät ja pesivät sukulaisensa ovat päässeet heistä edelle. Muutamiksi viikoiksi supistuu heidän kesänsä. He saapuvat, uskollisesti yhtyneinä koko elinajaksi taikka ainakin koko kesäksi; sydän sykkii rakkaudesta, laulaen ja riemuiten ryhtyvät he pesän tekoon; lakkaamatta pitävät he vaaria vanhemman-velvollisuuksistansa, hautovat, kasvattavat ja opettavat poikasiaan, luovat sulkansa ja lähtevät taas ulos maailmaan.

Niitä eläinlajeja, joiden täytyy katsoa tundraa kodiksensa, on vähä, mutta paljon useampia on niitä, joita me saatamme katsoa tämän seudun varsinaisiksi eläimiksi. Sellainen on ensinnä naali. Hän on yleinen yli koko tundran; hänelle, ainakin etelämpänä, ynnä tavalliselle punaiselle ketulle ja muille saman suvun lajeille antaa tundra elatusta. Naalilla on myöskin tundran värit: kesällä kiviharmaa, talvella lumivalkoinen. Ihan muiden kettujen tavalla toimiskelee naalikin ja kuitenkin on koko hänen olemuksensa ja tapansa ihan toisenlaiset kuin ketun ja muiden sukulaistensa. Perin väärin tehdään hänelle, jos sanotaan häntä erittäin lahjakkaan, älykkään ja kekseliään heimon turmeltuneeksi, vähäjärkiseksi vesaksi. Sukunsa kekseliästä viisautta, tarkoin punnitsevaa viekkautta ja ainiaan

pystyssä pitävää mielenmalttia hän ei ole saanut paljoa osakseen. Uhkarohkea, tunkeileva ja typerä on hänen käyttöksensä. Hän on hävytön kerjäläinen, julkea veijari, mutta ei suinkaan viekas, kaikkia asianhaaroja tarkkaan punnitseva ja kaikkia mahdollisia keinoja hyväksensä käyttävä rosvo tai ryöväri. Ihan levollisesti katselee hän metsästäjän pyssynpiippuun; ottamatta vaaria häntä tarkoittavasta, ihan päällitse suhisevasta luodista seuraa hän vaarallisinta vihollistaan; ihan arvelematta tunkeutuu hän kuljeksivan poronpaimenen tuohimajaan; huolettomasti lähestyy hän yöllä taivasalla makaavaa ihmistä varastamaan häneltä saalistansa tai ajattelemattomuudessaan tavoittamaan suuhunsa hänen ehkä paljasta kättään tai jalkaansa. Minulle itselleni sattui, että naali, jota hämärässä koetin monta kertaa ampua, osumatta kuitenkaan kohti, seurasi minua kuin koira; vanhalle metsästyskumppanilleni Erik Svensonille, Dovretunturilta, tapahtui sellainen onnettomuus, että naali yöllä söi kappaleen nahkavällystä, jolla hän makasi; ja vanha Steller kertoo monta muuta tämän eläimen tekoa, jollaisia jokainen pitäisi ihan mahdottomina, jos koko joukko yhtäpitäviä havaintoja ei vahvistaisi niiden totuutta. Tosin saattaa riittämätön tutustuminen tundralla hyvin harvoin liikkuvaan ihmiseen olla pääsyyinä tämän ketun kummalliseen käytökseen, mutta ainoana syynä se ei ole. Sillä ei tavallinen kettu eikä mikään muukaan tundran nisäkäs käyttäydy niin typerästi kuin naali; ei edes tunturisopuliakaan voida tässä kohdassa verrata häneen.

Merkillinen ilmiö on tosin tämäkin tundran asukas, olkoonpa se mikä sukunsa laji hyvänsä. Häntä tai ainakin hänen jälkiänsä tavataan kaikkialla. Ristiin rastiin on varsinkin niissä paikoin, jotka ovat ihan vaivaiskoivun peitossa, kapeita, sammalikkoon tallattuja, sieviä polkuja, jotka usein ulottuvat monta sataa metriä jotenkin samaan suuntaan ja monesti poikkeavat oikealle tai vasemmalle ja vasta monen kierroksen jälkeen palaavat päätielle. Niillä poluilla näkyy tuon tuostakin pieni, hamsterin kaltainen, lyhythäntäinen eläin, kuivina kesinä suurissa joukoinkin sukkelasti vilahtavan esiin ja äkisti katoavan. Se on sopuli, eräs myyrälaji, suurempi kuin päästäinen, mutta pienempi kuin iso rotta. Sen karva on säännöttömän kuvikas, tavallisesti ruskea, harmaa, keltainen ja musta. Jos sopuli paloitellaan, niin ihmeekseen huomataan, että siinä niin sanoaksemme on ainoastaan nahkaa ja sisuksia. Luut ja lihakset ovat hennot ja hienot, vaan sisälmykset, varsinkin ruuansulattimet ja siittimet erittäin kehittyneet. Siitäpä selviää eräs seikka, joka on kauan ollut arvoituksena: sopulien melkein yht'äkkinen ja ikään kuin rajaton lisääntyminen ja heidän merkilliset ja, kuten näyttää, säännölliset vaelluksensa. Tavallisissa oloissa elää sopuli hyvin levollisesti. Ei kesällä eikä talvella sillä ole mitään elatushuolia. Kaikenlaiset kasviaineet, talvella sammalet, juuret, jäkälät ja kuoret kelpaavat sille ravinnoksi; asuntona on sillä kesällä mikä kolo hyvänsä, talvella lämmin, hyvästi sisustettu, paksuseinäinen pesä lumen sisässä. Tosin on vaaroja kaikkialla, sillä, paitsi karvaiset ja höyheniset ryövärit, yksin peuratkin surmaavat niitä sadoittain ja tuhansittain; mutta ne lisääntyvät kuitenkin lakkaamatta suurissa määrin, kunnes sattuu erityisiä tapauksia, jolloin muutamissa viikoissa syntyneet miljaardit häviävät parissa päivässä. Joku kevät tulee tavallista aikaisemmin ja kesä on tavattoman kuiva tundralla. Kaikki sopulinaarasten ensimmäiset pojat kasvavat hyvin pian ja jo enintään kuuden viikon kuluttua itse kartuttavat sukuansa. Vanhemmat ovat tällä välin saaneet toiset pojat ja nekin noudattavat toisten esimerkkiä. Kolmen kuukauden kuluttua kaikki kukkulat ja laaksot ovat täpö täynnään sopuleja. Mihin hyvänsä katsoo, näkyy noita vilkkaita eläimiä; yht'aikaa näkee niitä kymmenkunnan ja tunnin kuluessa tuhansittain. Joka tiellä ja polulla vilisee niitä; ahdingossaan kääntyvät ne muristen ja hammasta purren yksin ihmistekin vastaan, ikään kuin niiden suunnaton paljous tekisi jokaisen yksityisenkin uhkamielisen rohkeaksi. Mutta tämä ääretön, yhä kasvava paljous tulee juuri heidän tuhoksensa. Tuota pikaa ei köyhällä tundralla enää ole mitään tarjottavaa niiden ahneille hampaille. Näljän hätä uhkaa, ehkäpä todella tuleekin. Silloin nämä pulaan joutuneet eläimet yhtyvät, alkavat vaelttaa sadoittain; ne sadat kasvavat tuhansiksi, joihin liittyy yhä toisia tuhansia, kunnes joukot paisuvat äärettömiksi. Suoraan suuntaan ne kulkevat, ensin arvattavasti vanhoja valmiita polkujansa, sitte raivaten uusia; niin pitkissä riveissä, ett'ei päitä näy, rientävät ne yhä edelleen ja yhä suoraan yli kallioiden ja vesien, jos niitä eteen sattuu. Tuhansia kuolee nälkään, vaan niiden ruumisten ylitse vaelttaa yhä toisia: satoja tuhansia hukkuu vesiin tai musertuu kallioilta pudottautuessa, vaan toisia yhä tulvii niiden ylitse: ja vielä toisia satoja ja tuhansia joutuu takaa-ajavien naalien, kettujen, susien, ahmojen, haukkojen, korppien, pöllöjen ja räiskien vatsaan. Mihin ne vaeltavat ja miten kuolevat, ei kukaan tiedä, mutta se tiedetään, että tundra niiden takana on ihan niin paljaaksi syöty, että usein kuluu monta vuotta ennen, kuin ne harvat, jotka jäävät jäljelle ja pysyvät hengissä, ehtivät lisääntyä ja taas huomattavassa määrässä elvyttää kotiseutuansa.

Kolmas tundran varsinainen eläin on peura. Ken on nähnyt tätä jotenkin rumaa hirvilajia ainoastaan vangittuna eli kotieläimenä, hänellä totisesti ei ole aavistustakaan, millainen se on vapaudessaan. Täällä opitaan pitämään sitä oikeassa arvossaan, täällä, tundralla, tullaan huomaamaan, että se kyllä on tähän kauniiseen ja muhkeaan eläinheimoon hyvin soveltuva laji. Tundraa se rakastaa koko sydämmestään. Näkymättömän laajoja jäätuntureja, pohjattomien rahkasoiden hyllyvää pintaa, yli vyörykivien, yli tuuhealvatvaisten vaivaiskoivujen ja kimmoisten sammalkenttäin, yli jokien ja järvien astuskelee hän leveäkavioisilla, lapion muotoisilla, tavattoman liikkuvaisilla ja joka askeleelta narisevilla jaloillaan; paksuimmankin lumen alta kaivaa se kavio hänelle esiin ravinnon. Pohjolan pitkän talviyön purevalta pakkaselta suojelee häntä tiheä, talven nuolia pelkäämätön turkkinsa, puutteelta ja

näljältä se seikka, että hän ei pidä niin tarkkaa lukua ruuan laadusta; sudelta, joka lakkaamatta vaanii häntä ihan kintereillä, suojelevat häntä ainakin jonkin verran hänen tarkat aistimensa ja valppautensa, nopeutensa ja uupumattomuutensa. Kesät hän viettää ylävän tundran puhtailla kukkuloilla, joiden rinteillä, ihan jäätikköjen vierellä maasta, jota monin paikoin hyvinkin laajalti peuranjäkäle peittää, versoo myöskin mehukkaita, maukkaita alppikasveja; talveksi hän laskeutuu alavalle tundralle kunnasriviltä toiselle, etsien tuulen puhdistamia, vähälumisia paikkoja. Vähän ennen on se saanut haarukaisen sarvikruununsa ja samalla vaurastunut täyteen voimaansa; silloin on sille myöskin alkanut kiima-aika ja se on tasaväkisten ja samanmielisten kilpakosijain kanssa taistellut hengen edestä, taistellut niin, että hiljainen tundra on kajahdellut voimakkaista sarvien yhteen törmäyksistä. Nyt hän, kyllästyneenä taisteluihin ja meteliin, vaeltelee yhdessä muiden kumppanien kanssa suurissa joukoissa rauhallisesti aluettansa ja varustautuu taisteluun talvea vastaan. Tosin peura ei kauneudelta eikä ylevältä ryhdiltä ole hirven vertainen, mutta ken näkee hänen kotimaassaan vapaana orjuuden kahleista kuljeksivan vahvoissa joukoissa lumituntureilla kuin kuvatauluina, joiden pohjana on joko sinitaivas tai valkoinen lumi, hän mielellään tunnustaa tämänkin olevan sitä samaa muhkeata metsän riistaa ja tämänkin saavan oikean metsämies-sydämmen sykkimään nopeammin, kuin hän olisi koskaan voinut edeltä päin uskoakaan.

On lintujenkin luokassa tundran varsinaisia asukkaita. Tässä Pohjolan erämaassa vaeltelija tapaa niistä ainakin yhden: kesällä kirjavan, talvella lumivalkeisen metsäkanan. Minä en nyt tarkoita kiirunaa, joka asuskelee vain ikuisen lumen rajoilla, vaan sen sukulaista, laaksoissa ja tunturien alarinteillä oleksivaa tavallista metsäkanaa. Kaikkialla, missä vaivaiskoivu menestyy, tavataan häntä aina; varsinkin kuin yön hiljaisuus vallitsee tundralla, tulee hän näkyviin, vaikkapa aurinko vielä paistakoonkin taivaalta. Se ei koskaan jätä kokonaan kotiseutuansa; enintään saattaa talvi karkoittaa sen ylävältä tundralta alavalle. Vilkas ja vikkela, rohkea ja urhea, luulevainen ja taistelunkiihkoisen kilpakumppaneja kohtaan, hellä ja rakas puolisolonsa ja pojillensa on tämä lintu. Sen elintapa on saman laatuinen kuin turkinpyynn, vaan koko sen olemus ja kaikki liikkeet ovat kuitenkin verrattoman paljon sulavimmat. Siinä on erämaan koko elämä koottuna linnun muotoon. Hänen uhoitteleva äänensä kajahtelee hiljaisina kesäöinä, nämä lintuparvet elvyttävät melkein kaikkein muiden lintujen hyljeksimää talvista tundraa, hänen näkönsä ilahuttaa tutkijaa kuten metsästäjääkin.

Kesällä yhtyy yleensä hänen seuraansa tunturikurmitsa. Tätäkin voidaan sanoa tundran uskolliseksi lapseksi. Kuten strutsit ovat aavikoiden, leivoset viljavainioiden varsinaisia asukkaita, on tämä tundran omia eläimiä. Hänen puvussaankin, vaikka se kyllä näyttää hyvin kirjavalta, on tundran värit; hänen surumielinen ja valittava äänensä soveltuu varsin hyvin tälle yksitoikkoiselle, ikävälle erämaalle. Vaikka häntä mielellään kohdataan omassa kotiseudussa, niin ikävä häntä on tavata tundralla. Hänen surumielinen huutelunsa, joka kaikuu yöt päivät, tekee, kuten tundra itsekin, kuulijan mielen alakuloiseksi.

Paljon mieluisemmin kuunnellaan toisen näiden seutujen kesävieraan ääntä. Minä en nyt tarkoita sinirinta-satakielisen suloisia säveliä, jota lintua täällä katsotaan mitä tavallisimmaksi pesimälinnuksi ja syystä kyllä sanotaan "satakieleksi", en aina tundralle saakka tunkeutuvan räkättirastaan kaikuvaa laulua, en lapinsirkun enkä pulmuseen yksinkertaista viserrystä, en muuttohaukan enkä piekanahaukan kimeätä kirkunaa, en merikotkan riemuitsevaa huutoa enkä tunturipöllön yhtäläistä ääntä, en ison joutsenen tärisevää torvisoittoa enkä sorsan valittavaa laulua; vaan minä tarkoitan joidenkuiden kuikkien houkuttelu- ja rakkaushuutoa: hurjaa, säännötöntä ja ikään kuin hillitöntä, vaan kaiukasta ja moniäänistä, kauas kuuluvaa Pohjolan säveltä, joka on kuin meren aaltojen hyrsky, syvälle putoavain koskivesien jymisevä pauhu. Missä hyvänsä on kalainen järvi ja saraheinikossa turvallisen tiheä piilopaikka, tavataan näitä tundran ja meren lapsia, näitä Pohjolan hiljaisten järvien rauhallisia kalastajia ja meren uskaliata, pelottomia sukeltajia. Mereltä ne tulevat tundralle pesimään ja merelle vievät ne poikasensa heti, kuin ne kykenevät hoitamaan itseänsä kuten ne itsekin. Niin pitkälle, kuin tundra ulottuu, kulkevat ne sen vesiä pitkin; mutta vielä rakkaammat kuin suuret järvet ovat niille pikku lammikot tundran rannikovuorilla, joilta he joka päivä saattavat hurjan riemuista lauluansa kaiutellen syöksyä lainehtivaan, heille aarteitansa tarjoavaan kotimereen. Mereltä tulee myöskin kaksi muuta tundran varsinaista lintua. Ihastuksella seuraa silmä tunturiräiskän kaikkia liikkeitä ja vielä suuremmalla ihastuksella vesipääskysen. Molemmat nämä myöskin pesivät tundralla: toinen aukeilla sammal-soilla, toinen lammikkojen ja rapakkojen äyräillä, jotka ovat enimmänsä piilossa tiheäin villapajujen alla. Jos muita lokkeja sanotaan "meren korpeiksi", voidaan räiskiä sanoa "meren haukoiksi". Syystä kyllä nimitellään niitä "rosvo"- ja "kärkkylokeiksi"; sillä oikeiksi ryöväreiksi rupeavat ne, milloin eivät voi kärkkyä, ja kärkkyvieraita ne ovat, milloin eivät itse saa pyydetyksi mitään saalista. Haukkojen tavalla lentelevät ne kesällä tundraa, talvella pohjoisen meren rannikkoja ristiin rastiin; ne liitelevät sekä veden että maan päällä, etsien saalista, sukkelasti ja taitavasti syöksyvät ne alas päin ja iskevät ripeästi ja varmasti uhriinsa; mutta nämä niin taitavat ryövärit eivät ollenkaan häpeä hävytöntä kerjäämistä, milloin se paremmin soveltuu. Onneton se lokki tai muu vesilintu, joka on saanut jotakin niin, että tunturiräiskä sen huomaa. Nopeasti kuin nuoli ajaa räiskä onnellista saaliin hankkijaa takaa, huutelee ja ikään kuin leikillä liitelee hänen ympärillensä, kavalasti estää häntä pakoon pääsemästä,



rohkeasti torjuu kaiken vastarinnan ja väsymättä, hellittämättä kiusaa häntä, kunnes ahdistettu heittää hänelle saaliinsa, vaikkapa jo olisi puoleksi niellytkin sen. Hänen käytöksensä, sukkeluutensa ja notkeutensa, uskaliaisuutensa ja rohkeutensa, väsymätön valppautensa ja erittäin tunkeileva kärkkymisensä ovat tosiaan lumoavat katsella; yksin hänen kerjäilemisensäkin unhottuu hänen sulavia liikkeitensä tarkastellessa. Ja kuitenkin ovat vesipääskysen liikkeet vielä viehättävämmät. Hän on kahlaaja, jolla on sekä oman lahkonsa että vesilintujen lahkoon ominaisuudet; hän elää milloin maalla, milloin vedessä, jopa meressäkin. Sievä ja suloisena, viehättävämpänä liikkeiltään kuin mikään muu vesilintu uipi hän aalloilla; reippaasti ja notkeasti juoksee hän pitkin rantaa; taivaanvuohen nopeudella lentelee hän ristiin rastiin ilmassa. Ollen luottavainen ja sopuisa päästää hän ihmisen hyvinkin lähelle katselemaan; ollen tuskaisen arka perillisistään hän tavallisesti itse ilmasee neljä päärynän muotoista munaa sisältävän pesänsä, vaikka muuten kyllä huolellisesti onkin valinnut, hyvän kätköpaikan rantaruohokosta. Ehkäpä häntä voidaan katsoa viehättävimmäksi ilmiöksi kaikkein tundran lintujen seassa.

Tundraa kuvaavat ovat myöskin petolinnot, ainakin heidän elintapansa täällä. Sillä ainoastaan etelälaidalla eli ylävällä tundralla on puita tai kallioita, joihin he mieluisimmin rakentavat pesänsä, ja sen tähden täytyy heidän myötä tai vastoin tahtoaan tehdä muualla pesänsä maahan. Vaivaiskoivun toisiinsa kietoutuneiden oksain välillä riippuu suopöllön pesä, ylempänä latvoissa on piekanahaukan; paljaalla maalla tunturipöllön samoin kuin muuttohaukankin, vaikka tämä viimeksi mainittu valitsee, mikäli mahdollista, ainakin rotkon äyrään pesäpaikakseen, ikään kuin siten petellen itseään, että mukana siinä on kylliksi korvausta kukkuloista, joita täällä ei ole. Että hän kuten kaikki muutkin hänen kaltaisensa varsin hyvin käsittää pesän sopimattoman paikan, osoittavat he käytöksellään, kuin näkevät ihmisen lähestyvän. Jo pitkän matkan päästä katsellaan vaeltajaa epäluulolla ja tervehditään kovilla huudoilla; mitä lähemmäksi hän tulee, sitä suuremmaksi kasvaa huolestuneiden vanhempien tuska. Ensin ne liitelivät ylempänä pyssyn kantamaa tämän niin harvoin näkyvän, vaarallisen vihollisen päällä; mutta nyt ne rohkeasti syöksyvät alas, lentävät niin läheltä pään päällitse, että selvään kuuluu heidän vahvoin siipiensä suhina ja välistä täytyy peljätä niiden tosiaan iskevän kiinni kyntensäkin. Ja poikaset, jotka matkan päästä näyttävät pieniltä, valkoisilta palloilta, kyykistyvät tuskaisesti odottamaan ainakin aavistettua, ell'ei vielä tunnettua vihollista ja pysyvät siinä, ehkäpä kaatuma-asennossa niin liikkumattomina, että voidaan rauhassa piirustaa ne, pelkäämättä niiden pienimmälläkään liikkeellä häiritsevän.

Monta muuta eläintä voisien luetella, jos se minusta näyttäisi tarpeelliselta tundran kuvaamiseksi. Yhtä ei kuitenkaan sovi jättää unhotuksiin: sääskeä. Ken arvelee tätä huomattavimmaksi kaikista tundran elävistä olennoista, häntä ei toden totta voida syyttää erehdyksestä. Monelle ylhäisemmälle eläimelle, varsinkin linnuille ja kaloille, tekee se mahdolliseksi elää täällä; toisia, esim. ihmisen, pakottaa se aika-ajoin siirtymään pois; se on yksinomaan synnä, että tundra kesällä ei sovellu sivistyneiden ihmisten asuinpaikaksi. Sen esiytymistä ei osaa edeltä päin aavistaakaan; sen voima voittaa ihmiset ja eläimet; sen tuottamia tuskia ei millään sanoilla voida kuvata.

Tietty on, että kaikki pistosääsket munivat veteen ja että munista joidenkuiden päivien kuluttua syntyvät toukat elävät aina muutokseensa asti vedessä. Siitäpä selviää, että tundra enemmän kuin mikään muu seutu edistää niiden kehittymistä ja lisäytymistä äärettömiin asti. Heti, kuin jälleen nouseva aurinko sulattaa lumen ja jään sekä ylimmän maanpinnan, alkaa talvella tosin kahlehdittuna, mutta ei kuolleena ollut sääskielämä liikkua. Munista, jotka ovat häviämättä olleet kätkettyinä jäätyneessä mudassa, mataba esiin toukkia, ne muuttuvat joidenkuiden päivien kuluttua koteloiksi ja kotelot siivekkäiksi hyönteisiksi, ja sitte hyvin lyhyiden väliaikain kuluessa kasvaa uusi polvi toisensa perästä. Jo ennen kesä-päivänseisausta alkaa näiden hirvittävään eläinten leikkiaika ja sitä kestää aina elokuun keskipalkoille asti.

Koko tämän ajan on niitä kaikkialla, ylämaassa ja alamaassa, vuorilla tai kunnilla ja laaksoissa, vaivaiskoivu- tai villapaju-tiheiköissä ja jokien ja järvien rannoilla. Joka ruohon korsi, joka sammalmätäs, jokainen pieninkin oksa, joka lehti lähettää niitä jokaisena päivän hetkenä maailmaan satoja ja tuhansia. Päiväntasaajan seuduissa, Etelä-Amerikan, Keski-Afrikan, Indian, Sunda-saarien ikimetsissä ja soilla kaikkia matkustavaisia hirveästi ahdistavat sääsket eli moskitos eivät ole pahemmat näitä sääskiä; ne kuitenkin lentelevät ainoastaan yöllä, vaan tundran sääsket lentelevät koko kymmenen viikkoa, ja kuusi viikkoa melkein ihan herkeämättä. Nämä sääskiparvet ovat kuin sakea, musta savu, niitä on ilma niin täynnä, että tuskin uskaltaa hengittää, niitä on ihan mahdoton saada mitenkään karkoitetuksi, ne tekevät uskaliaimmankin ja kykenevimmän miehen tahdottomaksi raukaksi, hänen vihansa peloksi, niitä tarkoittavan kirouksen voihkavaksi valitukseksi. Heti, kuin saavutaan tundralle, kaikuu vastaan niiden surina, joka on milloin kiehuvan teekeittiön porinan, milloin tärisevän metallikangen helinän kaltainen, ja muutamassa silmänräpäyksessä on niitä ympärillä tuhansia. Niistä syntyy sädeseppele pään ja hartioiden, ruumiin ja raajojen ympärille, se kulkee mukana, liikkuttakoon kuinka nopeasti hyvänsä, eikä sitä voida mitenkään eksyttää. Jos vaeltaja pysähtyy, tihenee se, jos hän astuu edelleen, venyy se pitemmäksi, ja jos hän juoksee, minkä jaksaa, muodostuu se jäljelle pitkäksi

laahukseksi, vaan ei kuitenkaan jää pois. Jos on vieno vastatuuli, lentää sääskiparvi sitä nopeammin; jos tuuli kiihtyy, niin jok'ainoa sääski ponnistaa kaikki voimansa, että veriuhuri ei mitenkään pääsisi pakoon, ja silloin ne istahtavat, mihin vain pääsevät. Ennen kuin aavistetaankaan, ollaan kiireestä kantapähän täynnä sääskiä. Tiheissä joukoissa, värjäten harmaat vaatteet mustiksi ja mustat omituisen pilkullisiksi, istuvat ne siinä ja kuljeksivat hitaasti edes takaisin, etsien paljasta paikkaa, imeäkseen verta. Kasvoihin, kaulaan ja niskaan, paljaihinkin käsiin ja jalkoihin, jos niiden verhona on vain sukat, kokoutuvat ne äänettömästi, ihan huomaamatta, ja heti ne hitaasti painavat pistimensä ihoon ja laskevat polttavan myrkkypisaran haavaan. Kiukkuisesti saattaa ahdistettu musertaa verenimijän, mutta sillä aikaa, kuin rankaseva käsi sitä tekee, istahtaa jo kolme, neljä, kymmenen muuta sääskeä samalle kädelle, kasvoihin, niskaan, jalkoihin tekemään samalla tavalla kuin nuo muserretut. Sillä, kuin verta kerran on vuotanut, kuin samassa paikassa jo monta sääskeä on saanut surmansa, kokoutuvat kaikki muut mieluisimmin juuri siihen paikkaan, vaikka siihen vähitellen tulisi tuhansiakin ruumiita. Erittäin suosittuja imupaikkoja ovat ohaukset, otsa juuri hatun laidan alla, niska ja käsiranteet eli yleensä sellaiset paikat, joissa ne voivat luulla saavansa olla niin rauhassa kuin mahdollista.

Jos on niin paljon mielenmalttia, että saatetaan tarkastella niitä verityössänsä eli siis ei karkoiteta eikä häiritä niitä, niin huomataan, että ei voida tuntea, milloin ne iholle istahtavat, eikä, milloin ne liikkuvat. Heti päästyään iholle alkavat ne työnsä. Hyvin rauhallisesti astuskelevat ne ja huolellisesti tarkastelevat ihoa kärsällensä; yht'äkkiä ne pysähtyvät ja ihmetyttävän helposti lävistävät ihon. Imiessään ne hyvillensä nostavat milloin toista, milloin toista takajalkaansa ja liikuttelevat sitä edes takaisin sitä voimakkaammin, mikäli heidän läpinäkyvät ruumiinsa täyttyvät verellä. Saatuaan kerran maistaa verta eivät ne huoli mistään, eivätpä näytä edes tuntevan sitäkään, jos niitä häiritään tai vaivataan. Jos pienillä pihdeillä vedetään kärsä pois haavasta, seisovat ne hetkisen hämillään haparoiden, mutta pistävät sen sitte jälleen entiseen tai uuteen paikkaan; jos sukkelasti leikataan terävillä saksilla kärsä poikki, istuvat ne aina silloinkin paikoillaan ikään kuin mietiskellen, koettelevat sitte etujaloillaan kärsän tynkää ja tarvitsevat melkoisen ajan päästäkseen selville, että kärsä tosiaankin on poissa; jos äkisti leikataan takajalka, niin imevät ne yhä edelleen, kuin ei olisi mitään tapahtunut, vieläpä heiluttelevatkin jalan tynkää; jos leikataan verta täyteen imetystä takaosasta pois puoli, niin tekevät ne kuten Münchhausenin hepo kaivolla, vaan viimein sentään vetävät kärsänsä ylös haavasta, lentävät epävakaisesti pois ja kuolevat muutaman minuutin kuluessa.

Huolellinen tarkastaminen sääskien toimitapaa saattaa selville, että heitä uhria etsiessään vähemmin ohjaa näköaistin kuin haju tai ehkä erityinen aistin, jossa on sekä haju että tunto. Selvään voidaan huomata, että he ihmisen lähestyessä jo viiden metrinkin päässä lähtevät lepopaikastaan ja ihan harhailematta lentävät suoraa päätä uhrinsa kimppuun. Jos astutaan paljasta hietasärkkää, jossa niitä tavallisesti ei ole, niin nähdään, miten ne kokoutuvat uhrinsa ympärille. Niitä lentelee puoleksi tuulen kantamina, puoleksi omilla voimillaan sinne tänne ilman mitään tarkoitusta aina sentään joitakuuta semmoisessakin muuten sääskistä vapaassa paikassa, ja joku niistä joutuu lähelle katselijaa. Silloin heti lakkaa niiden näennäinen toimetttömyys. Heti ne muuttavat lentonsa suunnan ja surisevat ihan kohti onnellisesti löydettyä uhria. Toinen seuraa toista ja ennen viiden minuutin loppua on taas sääskikehys marttiiran ympärillä. Vaikeampi on niiden löytää tietä eri ilmakerroksissa. Kuin minua tutkimuksia tehdessäni korkeanlaisella konnaalla pitkän aikaa tuhannet sääsket ahdistivat ja kiduttivat, houkuttelin minä koko parven vähitellen kunnaan jyrkälle äyräälle, annoin sen siellä tihettä pikku pilveksi ja juoksin äkisti alas. Suureksi mielihyväkseen näin enimmänsä osan kiusaajistani hävinneen. Mutta ylhäällä mäen partaalla lentelivät ne ikään kuin hämillänsä sen paikan kohdalla, josta olin juossut alas, ja pitkän aikaa olivat ne siinä sakeana pilvenä. Muutamia satoja oli kuitenkin seurannut minua alaskin.

Vaikka luonnontutkija tietääkin, että ainoastaan naarakset imevät verta, että se heidän toimensa epäilemättä on jollakin tavalla sikiämiseen kuuluva ja luultavasti vaikuttaa hedelmöitettyjen munien kypsymisen, niin noiden kiusanhenkien tuottama tuska voittaa sentään viimein hänetkin, vaikkapa hän olisi aristelemattomin viisas auringon alla. Ei se ole kipu, jota pistot tuottavat ja vielä enemmän niistä syntyvät, paisumat, vaan ainainen kiusa ja lakkaamaton vastus, joka on pahin. Ehkäpä valittamatta voidaan kärsiä tuota pistojen kipua ja vielä helpommin ajan pitkään, kuin iho vähitellen tulee jonkin verran tunnottomaksi lakkaamattomasta myrkyyn vuodattamisesta; sen tähden saatetaankin jokin aika olla välinpitämätön noista hirviöistä; mutta viimein täytyy kuitenkin tunnustaa olevansa voitettu, perin voitettu taistelussa tätä tundran vitsausta vastaan. Sen lukemattomat, joka hetki valmiit sotajoukot saavat vähitellen kaiken vastarinnan raukenemaan. Ne lakkaamatta kiusaavat, häiritsevät jokaista tekoa ja joka nautintoa, jopa ajattelemistakin niin, että viimein väsyttään sekä ruumiillisesti että myöskin henkisesti. Jalka lyhyen matkan astuttuaan ei tahdo enää totella, sielu ei enää ottaa vastaan havaintoja; tundra tulee helvetiksi ja sen tuskat sanomattomaksi vaivaksi. Ei talvi myrskyineen, ei jää eikä pakkanen, ei köyhyys, ei autius, vaan sääski on tundran kirous.

Leikkiaikanaan lentävät sääsket melkein lakkaamatta, auringon paisteessa ja tyynellä ilmalla hyvin iloissaan, vienossa tuulessa vielä jotenkin tyytyväisinä, vähäisessä lämmössä vielä jotenkin vilkkaasti, sateen edellä kaikkein vilkkaimmasti, viileällä ilmalla ainoastaan vähän ja kylmällä ilmalla ei ollenkaan.

Kova tuuli ajaa ne myöskin takaisin tiheikköjen ja sammalien suojaan; mutta heti, kuin jälleen tyyntyy, ovat ne taas vilkkaimmassa toimessa, ja tuulellakin, jopa raivoavan myrskynkin aikana, kaikissa siimespaikoissa aina valmiit ryntäämään kimppuun. Hallayö tosin saa aikaan huomattavan pysäyksen, mutta ei kuitenkaan niitä kokonaan karkoita; kylmät ja kosteat päivät vähentelevät niiden joukkoja, mutta lämpöisinä päivinä tulee koteloista uusia sijaan. Vasta syyssumut saattavat ne levolle siksi vuodeksi.

Niin hitaasti, kuin kevät tulee tundralle, niin nopeasti tulee syksy. Yksi ainoa kylmä yö lopettaa tavallisesti jo elokuussa, viimeistään syyskuussa sen kesäelämän. Marjat, jotka vielä keskellä elokuuta ovat niin raakoja, että tuskin voi toivoa niiden ehtivänkään kypsyä, ovat kuukauden lopussa niin mehukkaat ja makeat kuin mahdollista; muutamat kolakat ja kosteat yöt, jotka jo verhoavat vuoria keveällä lumivaipalla, kypsytävät niitä enemmän kuin aurinko, joka nyt piilee päivän toisensa perästä pilvissä. Vaivaiskoivujen lehdet kalpenevat ja muuttuvat päältä päin loistavan punaisiksi, alta keltaisiksi; kaikissa muissa pensaissa ja pikku kasveissa tapahtuu sama muutos, ja tundran synkkä tummanruskean-vihreä väri muuttuu niin kirkkaaksi punaisenruskeaksi, että ei edes keltaisenvihreä peuranjäkäläkään enää herätä siinä erityistä huomiota. Etelää kohti tai pois merelle lentävät tundran siivekkäät kesävieraat, myötävirtaan uivat pois sen kalat. Vuorilta tulee peura vähitellen alemmaksi, jäljissä susi; ylös vuorille lentää nyt tuhansien suuruisiin parviin kokoutunut metsäkana oleskelemaan siellä, kunnes talvi taas ajaa hänet alas alavalle tundralle.

Vielä muutamia päiviä, niin talvi, pelottava meille kuten tundran muuttolinnuillekin, mutta toivottu sen ihmisasujamille, saapuu tähän kolkkaan maahan vallitsemaan kauan, paljon kauemmin kuin kevät, kesä ja syksy yhteensä. Päivä- ja viikkokausia yhtä mittaa sataa lunta milloin hiljakseen teräväkulmaisina kiteinä, milloin myrskyn piestessä suurina höytyvinä. Vuoret ja laaksot, joet ja järvet verhoutuvat vähitellen tähän kaikki peittävään talvipukuun. Vielä välkkyi silloin tällöin puolenpäivän aikaan lyhykäinen auringonsäde lumipinnalla; mutta kohtapa kirkkaallakin ilmalla ainoastaan kalpea kajastus etelässä ilmoittaa päivän olevan jo puolessa. Pitkä talviyö on alkanut. Kuukauden toisensa perästä kimmeltelee ainoastaan tähtien heikko kajastus lumivaipalla, ja ainoastaan kuu heijastusvalollaan ilmoittaa, että maapallomme elvyttävä valon ja lämmönlähde on sentään vielä olemassa. Mutta kuin aurinko on kokonaan poistunut tundralta, nousee sille toinen loistava ja säteilevä valo: ylhäällä pohjoisessa liekitsee ja palaa "soweidud", jumalaistuli, revontulet.

Aasian aro ja sen eläimet.

Tosin yksitoikkoinen, vaan erittäin omituinen on se ääretön ala, joka leviää yli koko Keski-Aasian ja jatkuu Europaan: aro. Pintapuolisesta katselijasta saattaa näyttää helpolta kuvaella sitä, mutta vaikeaksi punnitsee sen tehtävän jokainen, ken on tottunut katsomaan vähän syvemmälle. Sillä niin perin yksitoikkoinen, niin ihan ilman vaihtelua ei aro kuitenkaan ole. Erilainen on se kukoistuksensa ja lakastuksensa aikoina, erilainen kesällä ja talvella; varsin erilainen on se samanakin vuodenaikana ylängöillä ja alangoilla, niissä paikoin, joissa vuoria kohoaa siitä, ja niissä, joissa purot, järvet, joet ja lammikot kuvastavat laaksomaisemia. Yksitoikkaisesti vaikuttaa aro ainoastaan sen tähden, että sama kuva näkyy kyllä tuhannestikin, että se, joka, ainoastaan kerran nähtynä, viehättäisi ja tyydyttäisi silmää, täällä on ihan joka päivä ja joka hetki nähtävänä.

Venäläinen ymmärtää "aro"-sanalla kaikkia keskimmäisten leveysasteiden välisiä, metsättömiä, vaan kuitenkin jonkun verran kasvullisia seutuja, sekä ihan sileitä tai aaltomaisia tasankoja että kunnahista tai vuorista aluetta, joko siinä sitte on hedelmällistä, mustaa ruokamultaa, niin että maanviljelys siellä täällä kannattaa, taikka maa on niin laihaa, että ainoastaan kuljeksivat paimenet voivat käyttää hyväkseen siellä ilman ihmisen työtä kasvavaa ruohoa. Tämä käsitys saattaa ollakin oikea, sillä molemman laatusissa paikoissa on samoja kasveja, molemmissa elää samat eläimet, ja vuodenaikojen vaihtelu tapahtuu molemmissa melkein samalla tavalla.

Metsättömäksi maaksi täytyy aroa sanoa, mutta ihan ilman puita se ei kuitenkaan ole. Sillä leveän- ja syvänlaisissa jokien laaksoissa kasvaa sekä korkeita pensaita että puita. Erittäin suotuisissa oloissa kasvavat muutamat pajulajit sekä valko- ja hopeahaapa korkeiksi puiksi, jotka tiheinä lehtikujina reunustavat jokien rantoja, taikka menestyy koivukin ja kasvaa ryhmiksi ja metsiköiksi, taikka juurtuvat myöskin kuuset ja männyt hietasärkille metsiköiksi, joita tosin ei käy verrata varsinaisiin metsiin, vaan joissa kuitenkin on puita yhtä tiheässä kuin vesien rannoillakin. Sellaiset paikat ovat kuitenkin poikkeuksina, ne ovat tavallansa vierasta maailmaa arolla; niitä voitaisiin verrata aavikkojen kosteikkoihin.

Toisin paikoin on aro ylinäkymättömän avara, ainoastaan sieltä täältä vähän aaltomainen tasanko, toisin paikoin moninaisesti vaihteleva maisema ja vielä toisissa paikoissa on korkeita vuoria. Yleensä

rajoittavat hyvin erikorkuiset kunnasseljäteet näköalaa joka taholta ja tavallisesti kunnaat myöskin ympäröivät jokaista laaksoa, niin että vesi niissä näyttää olevan pulassa löytäessään tietä pois, jos se sitä ollenkaan löytääkään. Monesti hyvinkin monihaaraisten kunnasseljäteiden pisimmistä poikkilaaksoista juoksee pieni puro suuren umpilaakson syvintä paikkaa kohti ja päättyy järveen, jonka suolainen rantaääräs silloin pitkän matkan päästä kimeltelee ja välkky, kuin olisi talvilumi siellä yhä paikoillaan. Matkan päästä näyttävät kunnaat korkeilta vuorilta; sillä näillä suunnattomilla aloilla kadottaa silmä oikean mittansa, joka olisi välttämätön oikein arvaamiseen, ja tottunutakin silmää nämä kunnaat pettävät, kuin kallio niiden sisältä tulee ylhäällä näkyviin kaikenmoisia huippuina ja keiloina, harjoina ja kärkinä niiden seljällä. On sentään, puhumattakaan Kiinan rajan läheisistä korkeista tuntureista, jo kirgiisein arollakin oikeita vuoria, jotka eivät lähelläkään vähennä suurenmoista vaikutusta, jota niiden terävät ja säännöttömät huiput ja rinteet ovat matkan päästä tehneet. Mitä korkeammat ja monihaaraisemmat vuoret ovat, sitä runsaampia vesisuonia lähettävät ne alas laaksoihin ja sitä suuremmat ovat siis myöskin järvet syvimmissä laaksoissa, joihin joki ulottuu, kykenemättä sentään niitä täyttämään ja raivaamaan edelleen tietä piirittävien mäkien läpi, sitä avarammat suola-arat ainiaan suolaisten järvien ympärillä, joista ei ole mitään veden poispääsöä. Tästä huolimatta on aron yleinen luonne aina saman kaltainen, vaihdelkootpa yksityiset maisemakuvat kuinka moninaisesti hyvänsä.

Ei puhuttaisi totta, jos sanottaisiin, että arolla ei ole mitään viehättäviä eikä suurenmoisia seutuja. Pohjois-Saksan nummet ovat ikävämmät ja yksitoikkoisemmat kuin aro. Jo vähän aaltomaisella tasangollakin kiintyy silmä mielellään järviin, joita on kaikissa syvimmissä paikoissa; kunnahisessa maisemassa tai korkeampain vuorten seuduilla ovat vesistöt aina maiseman suurena kaunistuksena. Jospa ei aina, niin tavallisimmasti kumminkin järvien ympärillä ei ole puita eikä edes pensaitakaan levittämässä viehättävää vihreyttä; usein ovat järvet ihan paljainakin ja alastomina silmäin edessä; vaan kaunistavat ne sentään silloinkin aroa. Sillä taivaan kuvastumisesta siniseltä välkkyvä vedenpinta tervehtii niin ystävällisesti ja veden elvyttävä voima tulee ilmi täälläkin. Ja kuin järven toista rantaa kokonaan rajoittaa vuoristo, kuin ehkä, kuten Alakulin tykönä, korkeat vuoret ovat maisemakuvan kehiksenä ja ympäröivä aro on niin jyrkkänä ja ihantavana vastakohtana kimeltelevälle vedenpinnalle, tummille vuorenrinteille ja lumipukuisille vuorten huipulle, kuin sinertävä, ikään kuin harsoinen etäisyyden väri levii yli tasankojen ja vuorien ja ilmoittaa kauneutta olevan sielläkin, jossa sitä ei luulisi olevan, silloin tunnustetaan ilolla ja mielellään, että arollakin on tavallansa viehättäviä maisemakuvia.

Mutta jos vaelletaan pitkin peninkulmain pituisia laaksoja taikka tasankoja, niin sileitä, että vasta etäällä näköpiirin rajalla näkyy vähäisiä aaltoviivoja; jos on alinomaa edessä sama, vähääkään muuttumaton taulu, sama näköala pohjoista ja etelää, länttä ja itää kohti; jos keskellä tuota äärettömältä tuntuva lakeutta yksinäisyyden ja kaihon tunne rupee vaivaamaan; niin ei maisema ole silloinkaan ihan ilman kaikkea suloutta, koska kasvimaailma on verraten rikas, kirjava ja vaihtelevainen. Ainoastaan niissä paikoissa, joissa järven ympäriltä levii suola-aro, näyttää maisema lohduttoman köyhältä ja autiolta. Siinä ei ole juuri mitään aron kasveja, ainoastaan pienikasvuinen, näivettynyt suolayrtti, jotenkin saman kaltainen kuin pieneksi jäänyt kanerva, kasvaa siellä täällä pienissä mättäissä. Niiden välillä on paksumpi tai ohuempi suolakerros, ja kuopat, jotka kerran ovat täyttyneet, näyttävät jäätäneiltä vesilätäköiltä. Suola verhoaa koko maata ja pitää allansa olevaa mutaa aina kosteana ja on niin lujasti kiinni maassa, että se ainoastaan vaivalla saadaan siitä eroamaan. Sen tähden tarttuu astujan samoin kuin hevosenkin jalkaan joka askeleella suuret möhkäleet suola ja mutaa, vaunut uppoavat syvälle tuohon sitkeään seokseen, ja pyörät narisevat välistä suolassa niin kuin kovalla pakkasella lumessa. Sellaiset paikat tosin tuntuvat sanomattoman tyhjiltä ja surettavilta, mutta kaikki muut eivät suinkaan ole sellaiset.

Kasvikunta arolla on paljon rikkaampi lajeista, kuin tavallisesti oletetaan, paljon rikkaampi, kuin minä voin sanoakaan, koska en ole asiantuntija. Ruokamullan seuduissa tshi- ja thyrso-ruoho yhdessä angervopensaan kanssa karkoittavat paikka paikoin melkein kaikki muut kasvit; mutta niiden välistä ja samoin laihasta maasta kasvaa kaikenlaisia kukkia. Kaikkiialla, missä maa alenee laaksoksi, muuttuu kasvisto vähitellen suoseudun omaiseksi, ja sara ja ruoko, jotka täällä pääsevät valtaan, jättävät täällä, kuten mainitut ruohot äskeysissä paikoissa, vielä kylliksi tilaa monen moisille kukille kehittyäkseen. Mutta kukoistusaika on lyhyt arolla, lakastuksen ja kuoleman aika pitkä.

Ehkä ei ole liikaa sanoa, että neljän vuodenajan erotus ei voi tulla missään jyrkemmin näkyviin kuin arolla, jossa kukkain kirjava komeus ja aavikon kaltainen tyhjiys, syksyn sulous ja talven autius vaihtelevat, jossa hävitysvoima esiyyt yhtä mahtavana kuin kasvatusvoimakkin, auringon hehku vaikuttaa yhtä tuhoavasti kuin pakkaneen jossa kuumuuden tappama ja rajumyrskyjen pois lakasema elämä kuitenkin herää jälleen, ikään kuin riemuiten herää kevätauringon ensi säteiden välähtäessä, jossa ei edes kuluttava tulikaan voi kokonaan hävittää, mitä auringon hehkulta ja myrskyiltä on jäänyt jäljelle. Voimakkaampi saattaa kevät olla päiväntasaajan seuduissa, vaan ei missään ihanampi kuin arolla, jossa kevät yksinään jaksaa kestää kesän, syksyn ja talven hävitykset.

Vielä on aro vihreä, kuin kesä tulee sinne; mutta sen täysi komeus on jo kadonnut. Jotkut kasvit vain pääsevät nyt vasta täysin kehittyneiksi; nekin lakastuvat ensimmäisinä hehkuvan kuumina päivinä ja kirjava kevätpuku muuttuu harmaaksi ja keltaiseksi. Vielä kestää mehukas, vihreä thyrso-ruoho kuivuutta; mutta sen pitkät, tiheäkarvaiset akanat ovat jo täys'kasvuiset, heiluvat heikoimmistakin tuulen henkäyksistä ja verhoavat ikään kuin hopeaharsolla allansa olevaa vihreyttä. Muutamien päivien perästä ovat ruoho ja röyhyt yhtä kuivat kuin jo ennen kellastunut tshi-ruoho, joka keväällä näyttää maasta, nousevalta, mutta nyt viikatetta odottavalta viljalta. Raparperin leveät lehdet makaavat rypistyneinä maassa; angervo on jo lakastunut, hernepensas lehdetön; kuusama ja vaivaismanteli seisovat ihan kuivaneina; ohdakkeet ovat siemenpuvussa; ainoastaan marunalajit eivät vielä, ole muuttaneet harmaanvihreitä lehtiänsä. Puhtaana ja loistavana paahtaa aurinko janoavaa maata; sillä ainoastaan harvoin tihenevät ja sakenevat taivaan kantta ihanasti koristavat pilvenhattarat, ja vaikkapa ne joskus satavatkin, riittää se sade tuskin estämään tomua pölyämästä pienimmästäkin tuulen puhalluksesta. Eläimet ovat vielä kesäpaikoillaan; mutta lintujen laulu on jo vaiennut. Ainoastaan matelevaiset, lukemattomat liskot ja käärmeet, varsinkin kyykäärmeet riemuitsevat hyvinvoinnista, ja heinäsiirkat parveilevat suunnattomissa joukoissa, pitkin aroa, ylös lentäessään oikeina pilvinä pimittäen ilmaa.

Jo ennen kesän loppua pukeutuu aro syyspukuunsa, jossa on, monta keltaisenharmaan vivahdusta, vaan joka sittekin on yksitoikkoinen ja suloton. Kaikki hauraanlaiset kasvit makaavat ensi myrskyn katkomina maassa ja toinen myrskyn puhallus kuljettaa niitä hurjassa tanssissa pitkin aroa. Ne oksistaan kietoutuvat ja vanuvat suuriksi keriksi, jotka vierivät ja hyppivät myrskytuulella kuin kummitukset pitkin maata ryöppyävissä tomupilvissä. Mutta ylhäällä, ylemmissä ilmakerroksissa lentävät mustat vesi- tai lumipilvet kilpaa niiden kanssa. Maalla elävät muuttolinnut ovat jo ammoin paenneet eteläisempiin seutuihin, vesilinnut keräytyneinä suuriksi joukoiksi joka järvelle varustautuvat lähtemään; ne nisäkkäät, jotka vaihtavat olinpaikkaa, kuljeksivat suuremmissa tai pienemmissä joukoissa paikasta toiseen, jossa luulevat olevan ruokaa; ne, jotka makaavat talvisaikoina, sulkevat luoliensa suut; matelevaiset ja hyönteiset vetäytyvät piiloihinsa.

Yksi ainoa hallayö verhoaa kaikki vedet ohuella jääpeitteellä; muutamat kylmät päivät panevat talven kahleihin kaikki järvet ja lammikot; ainoastaan joet ja purot, jotka kauemmin jaksavat vastustaa pakkasta, ovat seuraavina päivinä niukkana turvana niillä muuttolinnuilla, jotka eivät vielä ole lähteneet matkalle. Vienot luodetuulet ajavat mustia pilviä yli maan ja hiljaa putoilee lunta keveinä höytyvinä. Vuoret ovat jo ennen vetäneet päälleen lumipeitteensä, nyt pukeutuu alavampikin aro talvipukuunsa. Myrskyä aavistaen lähtee susi pois ruo'okoista ja angervotiheiköistä, jotka tähän asti ovat hänellä olleet turvallisina piilopaikkoina, ja kuljeksii nälkäisenä ja ahneena lähellä kylä ja paimentolaisen talvileiriä, joka nyt etsii siimeksisimpiä, tähän asti syöttämättömiä paikkoja alavalta arolta, turvatakseen, mikäli suinkin mahdollista, laumojansa talven puutteelta, hädältä ja kurjuudelta. Saaliinhimoiselta sudelta koettaa hän suojella itseään samalla tavalla kuin paikoillaan asuva kasakki tai talonpoika: ratsastaa ulos arolle sekä ryövärin kavaltavia jälkiä myöten hänen olinpaikkaansa asti, säilyttää hänet ylös ja sitte, kiihottaen ja rohkaisten ratsuansa ja pelottaen petoa, heiluttaen oikeassa kädessään raskasta juurikasnujää, ajaa takaa laumojensa pelkuria, julmaa vihollista. Lumi ryöppyää suden, hevön ja ratsastajan ympärillä, pakkanen pureksii miehen kasvoja, hänen sitä huomaamattansa. Tunnin tai korkeintaan kahden kuluttua, joll'aikaa susi on juossut kaksi- tai kolmekymmentä kilometriä, se ei enää jaksa juosta etemmäksi, se kääntyy ja ryhtyy taisteluun ahdistajaansa vastaan. Kieli riippuu pitkällä ulkona suusta, jäiset karvainnenät hänen höyryvässä turkissaan ovat pystyssä kuin harjakset, epävakaisessa katseessa näkyy kuoleman tuskaa. Silmänräpäyksen ajan vain vitkastelee muhkea ratsu ja sitte ratsastajan huudon ja solmuruoskan pakotuksesta syöksähtää viimeisen kerran tuota vihattua vihollista vastaan. Korkealle heilauttaa metsästäjä surmaavaisen nuijansa, se putoaa suhahtaen; värähdellen ja koristen makaa surmattu susi maassa. Näljän pakosta kuten hänkin siirtyvät samaan aikaan villihevoset ja anttiloopit toisiin paikkoihin, pelastuakseen kuolemasta; enimmäkseen vuorilla oleksivat villilampaatkin siirtelehtävät nyt vuoren rinteeltä toiselle; ainoastaan jänikset ja lentokanat pysyvät paikoillaan, ensimmäitut töin tuskin tullen toimeen ruohonkorsilla ja puunkuorilla, viimeainitut siemenillä ja nupuilla. Monta päivää päästänsä kestää lumisadetta; viimein tyyntyy tuuli, joka on pilviä tuonut, mutta mustana pysyy taivas kuten ennenkin. Tuuli kääntyy ja puhaltelee kylmemmin ja yhä kovemmin idästä, kaakosta, etelästä tai lounaasta. Pitkin valkoista lumivaippaa kulkee vaalea pilvi tuiskuavaa lunta; tuuli kiihtyy myrskyksi, pilvi nousee ylös taivaalle ja arolla alkaa raivota buran eli lumimyrsky, peljätty kuin taifun tai myrkyllinen samum, myrsky, joka tekee karaistuneimmankin neuvottomaksi ja joka pahoin uhkaa jokaista elävää olentoa arolla.

Pari kolme päivää hellittämättä raivoaa sellainen myrsky aina yhtä kiivaasti, pakottaen ihmiset ja eläimet pysymään niissä paikoissa, joissa kukin on sen alkaessa. Ihminen, jonka se yllättää ulkona arolla, on hukassa, jos hän ei pelastu jonkun erityisen sattuman kautta; ken sen raivotessa uskaltaa lähteä ulos, saattaa joutua kuoleman omaksi kylän sisällä, jopa itse kaupungissakin, kuten todella usein on tapahtunut. Vasta helmikuun kuluttua ovat ihmiset ja eläimet jotenkin turvassa siltä ja saattavat taas hengittää helpommin, vaikka aro vielä onkin täyden talven vallassa.

Aurinko nousee ylemmäksi, sen säteet sattuvat lämpöisemmin vuorten ja kunnasten etelärinteihin ja mustia päiviä, päivä päivältä yhä suurenevia, vaikkapa niitä alussa silloin tällöin peittääkin uusi lumisade, ilmestyy kaikkialle, sillä nyt alkavat kevään ensi henkäykset liikkua maassa. Mutta hidaspaa sen tulo on talven kahleissa vielä huokailevalle aroille. Vasta sitte, kuin lauhkeat etelätuulet yhtyvät vaikuttamaan yhdessä elvyttävän auringon kanssa, aikaisintaan huhtikuun alussa, tavallisesti vasta sen lopulla, katoaa lumi nopeasti vuorten alemmilta rinteiltä ja mataloista, ruokamultaisista laaksolta, vaan rotkoissa ja jyrkkäin seinäin sisäisissä laaksoissa, jyrkkärinteisten kunnasten takana ja tiheimmissä vesakoissa voidaan vielä melkein koko kuukaudenkin kuluttua tavata lumikinoksia. Kaikissa muissa paikoissa liikkuu äsken herännyt elämä voimakkaasti. Halukkaasti imee maa kosteutta, jota sulava lumi antaa sille, ja aurinko ja vesi, nämä tenhottimet yhdessä käyttävät vastustamatonta voimaansa. Jo ennen, kuin nuo lumikinokset, ennen, kuin nopeasti harsistuva jääkuori järveltä ehtii sulaa, ojentelevat kaikki laukkakasvit ja yleensä kaikki kasvit, jotka ovat kestäneet pakkasta yli talven, lehtiä ja kukanvarsia aurinkoa kohti. Kellastuneiden ruohonkorsien ja kaikkein syysmyrskyissä katkeamatta jääneiden yrttien kuivain ja harmaiden korsien väliltä välkky ensimmäinen vihreys. Silloin uutisasukas ja paimentolainen panevat palamaan tiheimmät vesakot ja mättäiköt, ja ahmiva tuli koettaa tuhota, mitä syysmyrsky on säästänyt. Heti, kuin se on ainakin osaksi puhdistanut maan, alkaa kasvielämä sitä voimakkaammin liikkua. Tästä maasta, josta näyttää olevan juuritettu pois kaikki kasvit kokonaan, nousee lehti- ja laukkakasveja, nuput ja kukat kehittyvät, ja sanomattoman ihanaksi ja komeaksi pukeutuu aro. Äärettömän laajalti näkee silmä keltaisia, tummanpunaisia, valkoisia, punaisen- ja valkoisen-juovikkaita tulpaaneja. Tosin ne kasvavat maasta vain yksitellen, parittain tai enintään kolme ryhmässänsä, mutta niitä on yli koko aron, ja niin suuri joukko niitä kukkii yht'aikaa, että niitä aina näkyy, katsottakoon mihin päin hyvänsä. Heti niiden jälkeen kehittyvät myöskin liljat, ja uusia, vielä lumoavampia värejä näkyy kaikkialla, missä näillä aron suloisilla lapsilla on edistymisekseen soveliasta paikkaa: rinteillä tai syvissä laaksoissa, kaikkein jokien ja purojen varsilla tai soilla. Koska ne ovat paremmin koossa ja useampilajisina kuin tulpaanit, vaikuttavat ne suuremmalla paljoudellaan myöskin mahtavammin, sillä ne vallitsevat kokonaan avaroita aloja ja voivat välistä näyttää yhtä hyvin kaunokkeja kasvavalta ruispellolta kuin täydessä kukoistuksessaan olevalta rapsivainioltakin. Yleensä kasvaa kukin laji tai toisinto yhdessä ryhmässä, vaan siellä täällä kasvaa sentään myöskin sinisiä ja keltaisia liljoja kirjavanaan sekaisin, ja ne molemmat täytevärit vaikuttavat silloin sangen lumoavasti.

Niin kuin heti talven poistuttua nämä kevään ensimmäiset lapset kiiruhtavat kirjavuudellaan pukemaan aroa, niin koristautuu taivaskin. Ihan pilvetön se tuskin koskaan lienee keväällä, päin vastoin on se aina kaikenlaisten pilvien peitossa, yksin kauneimmallakin säällä on siellä keveitä pilvenhattaroita, jotka tiheämmissä tai harvemmissä ryhmissä leviävät yli koko taivaan kannen, ja loitoimpana näköalan rajalla näyttävät ylt'ympäri makaavan maassa. Mutta jos ne pilvet sakenevat, jos taivas pimenee ja aurinko vain sieltä täältä lähettää vähäisenkään valosäteen ensimmäisten kevätuulien lämmittämälle aroille, niin siinä välkky värejä, joita ei koskaan olisi luultu mahdollisiksikaan.

Joka päivä liittyy uusia värien vivahtuksia entisiin. Yhä enemmän häviää kellertävyys, jota menneenvuotinen kulo keväälläkin levittää aroille, yhä elävämmältä ja raittiimmalta alkaa näyttää jo nytkin niin runsaasti koristuneen maiseman kevätpuku. Jo muutaman viikon kuluttua on koko aro kuin kirjava lattiamatto, jossa on kaikkia mahdollisia värien vivahtuksia, tummanvihreästä heleään keltaisenvihreään saakka; sillä marunakasvien vallitseva harmaanvihreä väri muuttuu nyt erittäin esiytyvien ruohojen ja vaivaispensasten kautta tummemmaksi ja kirkkaammaksi. Vaivaismanteli, joka joko yksinään tai yhdessä hernelpensaan ja kuusamoiden kanssa verhoaa laajoja aloja alavammissa aroseuduissa, on nyt kuten molemmat viime mainitutkin täydessä puvussaan, ja sen persikanpunaisilta välkkyvät, kukkia täpötäydet oksat näkyvät selvästi sekä ruohon vihreyden että hernelpensaan kukkien, jopa kuusamoidenkin vaalean- tai ruusunpunaisen kukkien rinnalla, vaikka kuusamat sopivissa paikoissa kasvavatkin oikeiksi tiheiköiksi ja täydessä kukoistuksessaan tekevät kaikki muut kasvit ja värit ympärillensä yhteiseksi pohjaksi, jota vasten niiden lehdet sitä selvemmin näkyvät. On sitte vielä paljo minulle, niitä tuntemattomalle, nimettömiä ruohoja ja kasveja, jotka saavat aikaan tummempia ja vaaleampia varjostuksia, ja toisten kasvien yhtä nopeasti lakastuvalle kuin kasvavatkin lehdet kutoutuvat mattoon keltaisenvihreiksi eli kullankeltaisiksi pilkuiksi. Matkan päästä katsellessa tosin kaikki värit sulavat yhdeksi, melkein tasaiseksi, harmahtavaksi vihreydeksi; mutta lähellä vaikuttaa kukin erikseen, jopa lukemattomat kukatkin kukin erikseen, jotka nyt samoin ovat puhjenneet ja kaikkialla seisovat yksitellen tai, erittäin suotuisissa paikoissa, ryhmittäin ja pensaskasvien varjossa levittelevät koko komeuttansa. Äärettömän monimuotoisten laukkakasvien sivulla näkyy varsinkin muhkeita virnalajeja, ja sellaisten ohella, jotka meistä näyttävät ihan vierailta, myöskin puutarhojemme rakkaita tuttuja. Yhä enemmän kiinnytään tähän lumoavaan tauluun, niin että viimein tuntuu siltä, kuin oltaisiin kävelemässä äärettömän suuressa kukkatarhassa, jota ei ihmiskäsi ole kylvellyt.

Samalla, kuin kasvukunnan, herättää kevät myöskin eläinkunnan arolla eloon. Jo ennen, kuin talven viimeiset jäljet ovat kokonaan haihtuneet, palaavat syksyllä poistuneet muuttolinnut taas aroille, ja kuin kevät on päässyt valtaan, avaavat myöskin talvitainnokkat maanalaiset kammionsa, joissa he ovat

tajuttomina maanneet yli ankarimman vuodenajan, ja yhtyvät, kuten muuttolinnut pysyväisiin lintuihin, niiden nisäkäisten seuraan, jotka eivät ole peljänneet edes selloistakaan talvea taikka ainakin ovat osanneet hereilläkin tulla toimeen sen ajan. Yht'aikaa niiden kanssa viettävät hyönteiset ylösnousemishuulaansa, kiiruhtaen esiin jostakin turvallisesta piilosta taikkapa nyt purkautuen koteloista, joihin toukka oli syksyllä kätkeytynyt. Samoin ryömivät nyt matelevaiset, konnat ja sammakot, liskot ja käärmeet talvimajoistansa nauttimaan jo ensimmäisistä auringon säteistä heille välttämätöntä, heitä toimeliaisuuteen ja täyteen eloon herättävää lämpöä ja uneksimaan kesää, joka tekee ainoastaan heidät täydellisen onnellisiksi.

Nyt on elämää ja liikettä arolla. Tosin eläimiä, jotka kuuluvat arolle, ei ole monta lajia, mutta luvulta niitä on paljo ja yli koko aron. Suurissa joukoissa kuten anttilooppi-laumat Sisä-Afrikan aroilla, sebra- ja kvagga-parvet Etelä-Afrikan Karu-maassa ja silmäkantamattoman laajat puhvelilaumat Pohjois-Amerikan ruohokoilla, eivät nämä nisäkkäät liiku, eivätkä myöskään aron linnut niin suurissa joukoissa kuin meren rannalla, muutamissa saarissa, Afrikan aroilla tai kuumen vyöhykkeen ikimetsissä. Mutta moneen maisemakuvaan vaikuttavat nämäkin, sekä nisäkkäät että linnut, hyvin suuresti, ja maan omituista luonnetta nekin osaltansa tekevät ja täydentävät, sillä maata ja oloja kuvaavia eläinlajeja on arollakin.

Eläinten kokouspaikkoina ovat varsinkin vedet: sekä suuret että pienet järvet ja lammit, sekä joet että purot. Jo kauan ennen, kuin rantaa verhoavista, aika-ajoin vedenpeittoisista tai myöskin ainiaan matalavetisistä kaislikoista huomataan, että järvi on edessä, näkee tottunut silmä sadoista ja tuhansista kahlaajista ja vesilinnuista, missä päin aukea vesi on, vaikka sitä ei vielä näy. Alinomaa suuntaa käännellen liitelevät lokkilinnut sen kohdalla; ripeämmin ja säännöttömämmin lentäen metsästelevät tiirat ruohokkojen ja niiden välisten avosilmäkkeiden yllä; korkealla ilmassa kiertelevät kiljukotkat; sorsat, hanhet ja joutsenet lentelevät järven päästä toiseen; ruokohaukat kiikkuvat ruo'oissa; tavataanpa täällä joskus merikotkiakin ja pelekaaneja. Mutta sellaisiin järviin kokontuneista linnuista sekä lajien ja yksityisten lintujen luvusta saadaan vasta sitte selkoa, kuin päästään avoveden reunaan eli on tunkeuduttu niiden ruoko- ja kaislatiheikköjen lävitse, jotka järviä ympäröivät. Suola-arolta, kuten on helppo tajuta, täytyy eläintenkin paeta. Kiiremmitten lentävät vesilinnut pois kolkolta, suolapeitteiseltä rannalta, hätimmiten vain tarkastaen vesilätäkköä toisensa perästä; ainoastaan nauruja kalalokkien nähdään joskus laskeutuvan mataloihin suolavesi-lammikoihin, jotka eivät vielä ole ihan kuiviksi haihtuneet; ainoastaan ristisorsa kalastelee niistä ja silloin usein suloisten avosettien seurassa, jotka erittäin mielellään haeskelevat juuri sellaisia paikkoja ja siellä partitain tai parvissa etsiskelevät ahkerasti saalista, lakkaamatta nyykytellen ja heilutellen kaunista päätänsä ja hienoa, ylös päin kaarevaa, sapelin muotoista nokkaansa. Muita lintuja olen minä täällä nähnyt aina vain ani harvoja: jonkun västäräkin, jonkun töyhtöhyypän ja jonkun kurmitsan; kaikki muut karttavat kolkkoa, autiota seutua, sitäkin mieluisemmin, kuin ihan sen lähellä on paljon parempia ja piilokkaampia soita ja vesiä. Ihan itse järven laiteille asti on tarjona runsasta ravintoa kaikille, joita se houkuttelee luoksensa. Sen tähden nähdäänkin tänne, jopa sen pinnallekin kokoutuvan tuhansittain kahlaajia ja vesilintuja sekä myöskin laululintusia, peipposia ja tiaisia, joille kuivalla arolla ei ole tarpeellista elatusta, ja sen tähden täältä saavatkin sekä kalansyöjät että kaikki muut petolinnut jokapäiväisen leipänsä. Pohjois-Afrikan matalarantaisiin järviin, joihin talvella kolmen maanosan siivekkäät asujamet tulvivat suurenmoisiin kokouksiin, kuumen vyöhykkeen isoihin vesiin, joiden rannoilla joka vuodenaikaan on satoja tuhansia lintuja, Tonavan alangon suoseutuihin, joihin joka kesä saapuu äärettömät joukot ilman lapsia, ei näitä arojärviä voida verrata; laajuuteen katsoen on niiden siivekkäitä asujamia luvultaan liian vähäkin, vaan melkoinen se lintujen luku sentään on, ja omituisuutensa nämä arojärvet säilyttävät myöskin lintujen valitsemiin asuinpaikkoihin katsoen.

Täällä elävät kaikki eläimet ruohokossa: susi ja metsäkarju, kotka ja harmaa hanhi, haukka ja joutsen, korppi, sinisorsa ja löppösorsa, rastas ja kerttu, tiainen ja varpunen, paju- ja metsäsirkku, kultarinta ja sinirinta-satakielinen, tornihaukka ja punajalkahaukka, kurki ja töyhtöhyypä, lepinkäinen ja taivaanvuohi, kottarainen, valko- ja keltävästäräkki, viiriäinen ja jäälintu, hopea- ja kapustahaikara, merimetso ja pelekaani. Ruohokot ovat täällä eläinten varsinaisina olo- ja piilopaikkoina; ne ovat kätkevän ja turvaavan metsän sijassa; niissä menestyy rakkaus ja perheonni, niissä nautitaan suurimmat riemut ja kärsitään hellimmät huolet, niissä poikaset syntyvät ja kasvavat.

Näissä ruohokoissa oleskelevista nisäkkäistä huomataan tavallisesti ainoastaan jäljet, jos ei ryhdytä erittäin tehokkaihin keinoihin ja koirilla etsitetä niitä tiheiköistä; mutta liikkuvaisesta lintumaailmasta voi tutkijan tottunut silmä nähdä milloin hyvänsä kuvan ainakin pääpiirteissään.

Kuin kuivalta arolla lähestytään jotakin järveä, häviävät viimein näkyvistä kaikkialle levinneet leivoset, ja siellä täällä jo kuuluu kurmitsan ääni taikka näkyy se itsekkin sukunsa omituisella kiihkolla kiiruhtavan pitkin maata vähän matkaa kerrassaan, pysähtyen sinne tänne sieppaamaan suuhunsa joitakuita silmiin sattuvia matoja ja sitte yhtä kiireesti rientävän edelleen. Jo ennen, kuin tullaan ruohokkoon, nähdään naurulokki ja ehkä kalalokkikin, joista ensimmäinen lentää kauas arollekin karjalaumojen luo, joita ne sitte seuraavat joko tiheissä joukoissa liidellen niiden ympärillä

pyytelemässä lennosta elukkain liikkeelle ajamia hyönteisiä taikka astuskellen karjan jäljestä kuin valkokyyhkuset, jotka etsiskelevät ruokaansa maasta. Silloin ehkä myöskin nähdään jo joku harmaa hanhi, joka on hetki sitte lähtenyt hautovan puolisonsa luota kaislikkojen läheisille ruohomaille syömään niin kauan, kuin hellät vanhemman-huolet, joista kaikki hanhiurokset ottavat runsaan osansa, eivät kahlehdi häntä piiloisimmille, järven viereisille laitumille, joilla varovaiset vanhemmat ensin opettelevat harmaankeltaisia poikiansa kätöksessä vihollisilta. Kaikissa vedon alaisissa mataloissa rantapaikoissa on vilkkaampi elämä. Niissä ja rapakoissa ryntäävät toisiaan vastaan hyvin valituissa taistelupaikoissa pienet kahlaajat, suokulaiset, nyt komeilevina täydessä ritaripuvussa, painavat päänsä ja tähtäävät nokkansa kuin hyvin ojennetun keihään ainiaan peräytymättömän vastustajan leveää, kilveksi kelpaavaa höyhenkaulusta kohti, katsahtavat vielä kerran toinen toistaan terävästi silmiin ja syöksyvät vastakkain, yht'aikaa iskien itse ja ottaen höyhenkilvellään vastaan toisen iskun. Ei kumpikaan näistä jaloista taistelijoista sentään vahingoittunut, ei kumpaistakaan sellainen taistelu vähimmälläkään tavalla pidättänyt toisista paljon tavallisemmista toimista; sillä toiselta ei rynnätessäkään jäänyt huomaamatta karpänen, joka juuri silloin istahti läheiselle korrelle, toiselta ei uiva kuoriainen, joka tanssi pikku lätäkön pinnalla, ja sukkelasti rientää toinen sinne, toinen tänne sieppaamaan huomattua saalista ja siitä vahvistumaan uusiin taisteluihin. Mutta sillä aikaa seisoo toisia jo aikaa sitte valmiina taisteluun, joka ei näytä koskaan loppuvan. Silloin tulee ruokohaukka purjehtien ja kiireimmiten poistuvat sankarit taistelupaikalta, nousevat ylös tiheissä joukoissa, lentävät toisen veden luo ja alkavat siellä vanhan leikin uudestaan. Peljätty haukka karkoittaa myöskin pois kaikki muut linnut. Pauhuisesti nousevat heikommat sorsat, ja paljon enemmän säikähtäen heidän lentoansa — kuin petolintua nousevat seuraavana silmänräpäyksenä myöskin heidän voimakkaammat sukulaisena; ne lentää suhistavat muutama kertaan ympäri järven ja sitte taas parvittain laskeutuvat alas; punasääri-rantavikla nousee ilmaan huutaa liritellen, ja kaiuttomasti, vaan kauas kuuluvasti huutaen nousee taivaanvuohi, jonka päällitse petolintu liian läheltä livahti; mutta molemmat unhottavat uhkaavan vaaran heti, kuin ovat päässeet ylös turvalliseen korkeuteen, ja näyttävät ajattelevan ainoastaan ihanaa kevättä ja kaikkialla vallitsevaa lemмен riemua. Sillä punasääri laskeutuu taas äkisti alas veden kalvoa kohti, räpyttelee ja liitelee riippuvin siivin eteen ja alas päin, kohoaa lakkaamatta huudellen uudestaan ja laskeutuu taas, kunnes jo hautomaan ehtineen puolison kutsuntahuuto kehoittaa häntä jättämään nuo hänelle aiotut hyvittelyt ja rientämään yksinkertaiselle pesälle. Taivaanvuohi tekee melkein samalla tavalla; lenneltyään ristiin rastiin ja noustuaan melkoisen korkealle, pudottautuu hän yht'äkkiä alas, pursto levällään, ja silloin purston notkeat, kapeat ja teräväpäiset höyhenet saavat pidättävän ilman vaikutuksesta syntyvällä vapisemisellaan aikaan sen tutun, surinan ja määkinän kaltaisen äänen, josta tämä lintu on saanut sattuvan nimensä. Ainoastaan pari tavattoman pitkäjalkaista, ikään kuin puujaloilla astuskelevaa lintua (flamingoa), jotka, vihaisesti erillään pysyen muusta rantavilinästä, eleskelivät omissa toimissaan, eivät pitäneet lukua haukasta, ehkäpä siitä syystä, että näkivät rohkeain naurulokkien kiireesti lentää löyhyttelevän karkoittamaan rauhan häiritsijää, jopa vaalean ja pienemmän suohaukankin yhdessä varustautuvan sotimaan tuota likeistä ja kuitenkin niin vihattua sukulaistansa ja rosvoeljeänsä vastaan. Heti se poistuukin seutuvilta, ja minuutin kuluttua on kaikenlaista viserrystä, naurua ja kuherrusta kaikkialla; sillä vanhojen asukasten lisäksi on tullut uusia, joita sinne on houkutellut sekä kaikilla seuralinnuilla yleinen uteliaisuus että sellaisissa vesissä runsasvarainen ravinto.

Kuin viimein päästään ruohokon rajaan, saadaan näkyviin pienemmät linnut ja tavallisesti aina ennemmin kuin suuret, jotka ovat ruohokon kätöksessä. Kurki, jonka pesäpaikkoihin on kaikkein pahin päästä, hopeahaikara, joka kaislasärkän sisälaidalla pyytelee kaloja, kapustahaikara, joka etsii ravintoansa kaislatiheikön sisäisistä, matalimmista paikoista, kaikki nämä pysyvät niin piilossa kuin mahdollista, ja kaulushaikara, joka oleskelee kaikkein tiheimmissä paikoissa, ilmasee läsnäolonsa kumealla myrinällä. Sitä vastoin kaikki äsken mainitut pikku linnut ihan huolettomasti lentelevät katselijan edessä ja riemuiten laulavat kauneimpia säveliään. Tuttavasti sipsuttelevat keltavästäräkit nurmikoilla, joita kaislikon ulkopuolella on ihan sen rajaan asti, tynesti ja pelottomasti kiikuskelee sievä partatiainen kaisloissa, joiden latvoja koristaa milloin punarinta-satakielinen, milloin lepinkäinen; kovasti kaikuvat joka taholta ruokokerttujen iloiset, vaikka ei juuri soinnukkaat sävelet, ja mielellään kuunnellaan rastaan raskutusta, sinirinta-satakielen, uunilinnun ja kultarinnan suloisia lauluja sekä käen kukkumista. Aukealla vedellä kaislikkojen välissä ui ihan varmaan pari nokikanaa poikasinensa ja, jos vesi on vähänkään syvempi, ehkä silkkikuikkakin monien sorsien joukossa. Ja illan tullessa saapuvat myöskin tornihaukka ja punajalkahaukka, musta- ja punakottarainen kaislikkoon yöksi, eikä silloin laverruksilla ole määrääkään. Onpa täällä yövieraina vielä kiljukotka, korppi ja varis, ja karimetsa ja pelekaani levähtävät päivän kalastusvaivoista ainakin kaislikkojen sisälaidoissa.

Avoveden kohdalla lentää liitelevät lokit, tiirat räpyttelevät, merikotkat ja kalasääsket tähystelevät ja, missä syvyys ei ole varsin suuri, kalastelevat pelekaanit ja joutsenet kilpaa ahnasten merimetsojen ja uikkujen kanssa.

Melkein yhtä rikkaat kuin järvet ovat myöskin metsäiset ja pensahiset jokilaaksot. Puissa ovat suurempien ja pienempien petolintujen pesät, jota paitsi ne ovat hyvinä lepopaikkoina; niiden latvoista



kaikuu kuhankeittäjän helisevä huuto, rastaan raksutus, tikan heleä nauru, sepel- ja metsäkyyhkysen kuherrus, mutta alta tiheiköstä satakielen ihana laulu niin puhtaana ja täyteläisenä, että paraintakin kuulemaan tottunut korva ihastellen kuuntelee niitä harvinaisia säveliä. Mutta joen pinnalla kiikuskelee hyvin monenlaisia vesilintuja kuten järvelläkin, ja kaislikossa sekä rannan pensaissa eleksii yhtä kirjava seura kuin järven ruohokoissakin; hernekerttu, kirjarintakerttu ja harmaa kerttu kaiuttavat tuttuja laulujansa.

Jos vaelletaan aron vedettömiä seutuja, on siellä ihan toinen eläinmaailma. Sielläkin ensinnä huomataan linnut. Ainakin kuusi ehkä kahdeksankin leivolajia asuu arolla, elähyttäen sen autioimpiakin paikkoja. Lakkaamatta helkkyy täällä laulu; maasta ja mataloista pensaista kaikuu sitä, korkealta ilmasta virtaelee aamuin ja illoin runsaasti alas raikkaita säveliä. Tuntuu siltä, kuin kuuluisi vain yksi laulu; sillä monisävelinen kalanderleivo omistaa sekä meidän tavallisen kiurumme että Siperian leivosen sävelet ja sulattaa ne omiinsa, ei halveksi edes tatarileivon eikä lyhytvarpaisen leivon lyheitä säveliäkään, vaan yhdistää kaikkein arolla elävien leivolajien laulun omaansa, hämmentämättä sentään heidänkään lauluansa, vaikka hän kyllä voimakkaasti viserteleekin sekä omia että lainattuja sävelmiänsä. Kun jonakin kevätpäivänä kotipellon pientarilla ihastellen kuuntelemme kiurujamme, kuin näemme, miten laulaja toisensa perästä lakkaamatta vuorotellen nousee kohti taivasta riemulaulullaan kuuluttamaan kevään tuloa, me silloin tuskin voimme aavistaa, että aro tarjoaa sata kertaa enemmän, kuin me kotivainioillamme saamme kuulla, ja niin kuitenkin on. Sillä aro on leivojen oikea koti; pari samaa lajia asuu ihan toisen vieressä, toinen laji taas toisen seassa, ja avaralla arolla tuskin näyttää olevan tilaa kaikille. Mutta leivot eivät suinkaan ole sellaisten paikkojen ainoat asujamet. Melkein yhtä monilukuiset ovat myöskin niiden pahimmat viholliset, nuo heidän rakkahimpiansa, heidän pikku poikasiansa ainiaan uhkaavat haukat, jotka ovat aron varsinaisia lintuja. Mihin aron osaan hyvänsä saavutaan, jonkun näistä petolinnuista, pohjoisarolla pienemmän, etelämpänä vaalean suohaukan, saadaan ihan varmaan aina nähdä liuskellen, tavallisesti ihan läheltä maata liidellen lentelevän aluettansa ristiin rastiin; useinpa nähdään neljä, kuusi, kahdeksan ja vielä useampiakin yht'aikaa pyydystelevän pitkänlaisessa laaksossa. Vielä monilukuisemmin kuin nämä, vaikka ei ihan yhtä laajalti, esiytyy kaksi muuta olemukseltaan ja luonteeltaan melkein ihan toistensa kaltaista, kauneudelta ja liikkeiden sulavuudelta toinen toisensa kanssa kilpailevaa aron lasta: tornihaukka ja punajalka-haukka. Missä hyvänsä on lepopaikkaa näille notkeille ja soreille linnuille, missä sähkölanka on vedetty poikki aron, kallio tai kirgiisin hautakumpu kohoaa tasangosta, siellä jotenkin varmaan tavataan niitä. Ollen hyväluontoiset ja seuraa rakastavaiset sekä kadehtimattomat toinen toisensa onnea, vaikka haluavatkin samaa saalista, ajaskelevat ne ahkerasti kaikenlaisia hyönteisiä, ahnaasta heinäsiirkasta aina pienimpään elävään asti, istuvat sitte leväten ja ruokaa sulattaen, vaan samalla huolellisesti joka taholle tähystellen paikoillaan, nousevat uuden saaliin nähtyään nopeasti heti ilmaan, liitelevät hetkisen keveästi ja sulavasti ja pysähtyvät sitte melkein liikkumattomiksi ylhäältä tarkasti tähtäämään saaliisen. Sitte ne syöksyvät kuin putoava kivi suoraan maata kohti, sieppaavat, jos onnistuu, hyönteisen, musertavat ja syövät sen lennossa ja kiiruhtavat jälleen ylös uudistamaan samaa temppua. Usein nähdään heitä kymmenkunta molempia lajeja sekaisin pyydystämässä samassa paikassa, ja niiden lakkaamatta vaihtelevat liikkeet eivät voi koskaan olla puoleensa vetämättä ja kiinnittämättä vaeltajan huomiota. Joka päivä saatetaan niitä tavata, tuntikausia katsella niitä ja aina kuitenkin huomataan uutta suloa niiden leikitsevässä käytöksessä; ne kuuluvat aron maisemakuvaan yhtä hyvin kuin suolajärvi, kuin tulpaani tai lilja, kuin vaivaiskoivu-tiheikkö tai tshi-ruoho, kuin valkoiset pilven hattarat taivaan kupukannella. Mutta aroa kuvaava on myöskin punakottarainen, melkein yhtä viehättävä ilmiö, rakkaan, koti- ja puutarha-ystävämme sijainen, ahnasten heinäsiirkain innokas ja hyvällä menestyksellä toimiva hävittäjä, laitumella käyskentelevien karjalaumojen uskollisin ystävä, ihmisen suosittu auttaja, koska hän väsymättä suojelee maan hedelmiä, aron asujanten silmissä ihan pyhä lintu; kuvaava myöskin lentokana, joka kanan ja kyyhkysen välinen laji on hyvin levinnyt arolle, iso trappi ja hänen suloiset sukulaisensa kaulus- ja pikku trappi, viime mainittu ansaitseva siitäkin syystä meidän huomiotamme, että se muutamia vuosia sitte siirtyi Eurooppaan ja täällä on nykyään yhtä hyvin kuin arollakin maiseman kaunistuksena, kuin hän lentää suhistaessaan näyttää koko kauneutensa. Ja muitakin kaunisvärisiä, jopa oikein komeitakin lintuja voidaan ilmoittaa olevan aron vakinaisina asujamina: suloinen mehiläissyöjä ja sininärihi, jotka yhdessä haukkojen ja kyyhkysten kanssa asuvat jyrkissä rantatörmissä, kutojasirkku ja punavarpuunen, jotka oleskelevat tshi-ruohokossa ja tiheiköissä, ja monta muuta. Eikä edes pääskysiäkään puutu näistä seuduista, joissa ihmisasunnot ovat niin harvinaiset. Että törmäpääskynen kaivaa pesänsä jyrkkiin järvenrantoihin, ei kuulune kummalliselta; mutta tottapa ansainnee mainita, että räystäspääskynen vielä tänäkin päivänä täällä muuttuu vapaana elävästä puolikesyksi linnuksi, että se vielä tänäkin päivänä muuraa pesänsä kallioon ja lähtee siitä, kuin hautakumpua jollekin kirgiisille luodaan, sekä asettuu sitte asumaan sen päälle, että hän etsii vierasvaraisuutta yksin jurtastakin ja saakin sitä, jos kirgiisi toivoo voitavansa viipyä niin kauan yhdessä paikassa, että munat ehtivät tulla haudotuiksi jurtan kupukattoon kiinni muuratussa pesässä ja pojat vaurastua lentoon kykeneviksi.

Niihin paikkoihin, joiden lintumaailman nyt olen luetellut, on asettunut myöskin muita eläimiä. Paitsi vaivalloisia sääskiä, kärpäsiä, paarmoja ja ampiaisia, tavataan yleensä vain joitakuita hyönteislajeja,

mutta ne ovat hyvin lukuisat ja kaikkiin sellaisen seutujen osiin levinneet. Samaa on sanottava matelijoista, joita me näkemissämme aron osissa tapasimme ainoastaan muutamia liskoja ja monta käärmelajia, varsinkin kaksi myrkyllistä käärmettä, tavallisen kyykäärmeen ja halyskäärmeen. Kumpiakaan näitä tosin ei ole niin runsaasti kuin liskoja, mutta sentään tavattoman paljo. Ratsastaessamme arolla tapahtui monta kertaa päivässä, että joku meitä seuraavista kirgiiseistä kumartui, puukko kädessä, alas hevosen seljältä terävällä iskulla leikkaamaan päätä joltakin myrkkykäärmeeltä, ja kuin me pienessä vuorikaupungissa Schlangenbergissä (Käärmevuorella), Altain pohjoisosassa, tahdoimme ottaa selkoa, oliko se syystä saanut nimensä, toivat lähettimme parin tunnin kuluttua niin runsaan käärmesaaliin, että siten saatu vastaus meitä hyvin hämmästytti ja että me emme enää voineet epäillä nimen synnyn historiaa, joka kertoo, että ennen kaupungin perustamista koottiin ja poltettiin tuhansittain myrkkykäärmeitä. Konnat, sammakot ja pikku nisäkkäät ovat paljon harvinaisemmat kuin matelevaiset; me näimme ainoastaan yhden tulikonna-lajin sekä muutamia hiiriä, yhden siiselin, kaksi maakontion kaltaista, sokeaa hiirilajia ja sievän hyppyrotan, jota myöskin sanotaan hevos-hyppyrotaksi ja alakdaganiksi.

Siiseli ja hyppyrotta ovat mitä sievimät eläimet.. Varsinkin siiseli tuottaa elävyyttä ja jonkinmoista suloutta arolle, se kun erittäin soveltuviissa paikoissa mielellään elää joukoissa ja silloin, kuten sen sukulainen aromurmeliakin, rakentelee oikeita kyläkuntia. Siellä nähdään varsinkin iltasella sen pikku eläimen istuvan kolonsa suulla taikka vaunujen tai ratsastajajoukon lähestyessä kiireesti rientävän piilonsa, äkisti vielä kerran nousevan uteliaasti katsahtamaan ja hyvissä ajoin kadota livahtavan turvallisen kolonsa syvyyteen, mutta muutaman silmänräpäyksen päästä taas tulevan näkyviin, arvattavasti ottamaan selkoa, eikö uhkaava vaara ehkä ole jo ohitse. Hänen käytöksensä näkyä alituista horjumista uteliaisuuden ja pelon välillä. Pelkoon hänellä kyllä on hyvät syynsäkin; sillä vaikkapa ihminen ei hätyytäkään häntä, niin ovat kuitenkin susi ja kettu, keisari- ja kiljukotka lakkaamatta hänen kinterillensä, ja voidaan olla jotenkin varma, että hän oleskelee lukuisasti varsinkin sellaisissa paikoissa, joissa keisarikotkan nähdään istuvan patsasten päässä tien varrella tai puissa kylissä. Paljon harvemmin nähdään hevos-hyppyrottaa, eittämättä aron sievintä nisäkästä, ei sen tähden, että se olisi luvultaan vähempi, vaan koska se on yöeläin ja sen tähden näyttäytyy vasta auringon laskun jälkeen. Siihen aikaan ja, jos on kuutamo, myöhemminkin voidaan huomata, miten se suloinen olento varovasti nousee kolostansa, oikoo jäseniään ja sitte, pienet etujalat rintaa vasten painettuina, kuin puujaloilla hypiskelee pitkillä, kengurua muistuttavilla takajaloillaan, tukien hoikkaa, ihan pystyasentoista ruumistansa pitkillä, karvaisella hännällään. Sinne tänne juoksee hyppyrotta pitkin maata, ei erittäin nopeasti, ja pysähtyy aina vähän päästä hetkiseksi, koska hänen täytyy tuon tuostakin haistella tai pitkillä viiksikarvoillaan tunnustella, mistä löytyisi jotain kelvollista ruokaa. Tästä noukkii hän siemeniä, tuosta kaivaa laukan; mutta sanotaanpa, että se ei hyljeksi raatojakaan, että se ryöstelee linnun pesistä munia ja poikasia, jopa pyytelee pienempiä jyrssiöitäkin, enkä minä uskalla ruveta puhdistamaan häntä näistä syytöksistä. Vaikea onkin muuten tutkia häntä perin pohjin, sillä hänen aistimensa ovat hyvin tarkat, hänen henkiset lahjansa jotenkin vähäiset, ja pelko ja arkuus sen tähden hänen näkyvimmit ominaisuutensa. Heti, kuin ihminen tulee hänen mielestään arveluttavan lähelle, lähtee hän pakoon, ja turha vaiva olisi ajaa häntä takaa; tuskin ratsumieskään saa häntä kiinni. Pitkillä hypyillä, voimakkaasti ponnistaen vahvoja takajalkojansa ja käyttäen pitkää, ihan suoraksi ojennettua häntää peräsimenä rientää hän pois; hypy hypyn perästä melkein ilman vähintäkään väliaikaa, ja ennen, kuin oikein saadaan selvillekään, minne päin hän läksi, katoaa hän yön pimeyteen.

Toisia eläinlajeja kuin alavalla arolla on aron vuoriseuduissa, jos siellä loivien rinteiden sijasta tai niiden ohella on jyrkkiä kallioseinämiä, louhikkojyrkkäyksiä, syviä, synkkiä rotkoja ja ihan kasvittomia, teräviä huippuja. Kapeissa, vihreissä laaksoissa, joita pitkin juoksee puronen, elää ja viihtyy kirjohanhi, tavattoman korea, kaunis ja vilkas lintu, tuskin sorsaa suurempi, Keski-Aasian tunturien hanhilaji; kallion koloissa kuhertelee eräs meidän kesyn kyyhkysemme kantavanhempain ja kalliokyyhkyksen likeinen sukulainen; kalliolohkareilta, joilla kivitaskut, kalliovarpuset ja talvihempposet juoksentelevat, kaikuu kivirastaan soinnukas laulu; korkeampain huippujen ympärillä liitelevät vilkkaat alppinaakat ja heitä ylempänä kiertelee päivällä vuorikotka ja yöllä äänettömästi liitelee iso huuhkaja, molemmat tähystellen saaliikseen jotakuta erittäin lukuisista vuorikanoista tai ehkä jotakuta varomatonta murmelieläintä. Tarkemmin kuin mikään näistä ansaitsee kuitenkin kirgiisein arkaari tutkia, yksi niistä villeistä jättiläislampaista, joita Keski-Aasiassa on ja jollaisen eläimen minä sain ammutuksi Arkat-vuorilla.

Mikäli kirgiisit kertoivat, joita minä tarkimmasti kyselin, elää tämä muhkea eläin paitsi täällä myöskin muissa tavallisen korkeissa vuoristoissa Länsi-Siperian aroilla. Ne oleksivat viisi, jopa viisitoistakin joukossaan, oinaat ja emät erikseen aina kiima-aikaan asti. Jokainen katras pysyy samoilla paikoilla niin kauan, kuin sitä ei häiritä eikä hätyytetä; mutta jos niin tapahtuu, siirtyy se toiselle vuorenseljänteelle, ei kuitenkaan koskaan erittäin kauas. Illan suussa vaeltaa katras, johtaja etupäässä, ylös korkeimmille vuoren huipuille levolle sellaisiin paikkoihin, joihin muiden eläinten on vaikea tai ihan mahdoton päästä; auringon noustua laskeutuvat vanhat ja nuoret alas laaksoihin syömään ja juomaan erityisistä, valituista lähteistä; puolenpäivän aikaan asettuvat he lepäämään ja märehtimään sellaisten

kallioseinäin siimekseen, jotka eivät heiltä sulje näköalaa; iltapäivällä kävelevät he toisen kerran syömässä. Kesät talvet kuuluu heidän elämänsä samalla tavalla. He syövät kaikkia sellaisia kasveja, joita kesy lammas suosii, ovat hätätilassa yhtä vähään tyytyväiset kuin sekin eivätkä siis talvellakaan juuri joudu hätään eikä puutteen, vaan keväällä tuota pikaa niin mieltävät herkuttelemiseen, että niille sitte syksyyn asti kelpaa ainoastaan paraat ja maukkaimmat kasvit. Tavallisesti juoksevat ne ripeää, tavattoman joutuisaa hölkkäjuoksua ja peljästytyäänkin ne ainoastaan silloin, kuin ratsumies ajaa niitä takaa, juoksevat pitkäaskelista ravia, joka sitä varmemmin pelastaa heidät vainoojalta, kuin he paetessaan aina pyrkivät kallioille. Sellaisessa paossa ne niin tasangoilla kuin vuorillakin pysyvät melkein aina rivissä, niin että toinen juoksee ihan toisensa takana, ja asettuvat niin pian kuin mahdollista jälleen samaan järjestykseen, jos niitä yht'äkkiä säilytetään hajalleen. Kivikoissa ja louhikoissa liikkuvat ne kummastuttavan keveästi, notkeasti ja varmasti sekä noustessaan että laskeutuessaan. Ilman vähintäkään ponnistusta ja kiirehtimättä edes millään tavalla liikkeitänsä kiipeilevät ne ylös alas melkein pystysuorista jyrkänteistä, hyppäävät leveäin rakojen yli, rientävät ylhäältä alas syvyyteen, kuin olisivat lintuja ja osaisivat lentää. Jos ne huomaavat, että heitä ajetaan takaa, pysähtyvät ne tuon tuostakin, kiipeevät jollekin korkeammalle kallionhuipulle, nähdäkseen paremmin joka taholle, ja jatkavat sitte matkaansa niin levollisesti, kuin pilkkaisivat vainoojiansa. Voiman ja kiipeämistaidon tieto tuottaa niille tosiaan ylpeän ja ylevän ryhdin. He eivät hätäile koskaan, mutta joutuvatkin ainoastaan silloin, kuin metsästäjä asettuu väijyksiin tai hiljaa hiipii heidän lähellensä, sellaiseen tilaan, että heidän tarvitsee sitä katua.

Emät elävät aina, oinaat kiima-aikaan saakka rauhassa ja ystävydessä keskenään. Se aika alkaa lokakuun loppupuolelta ja kestää melkein koko kuukauden. Sen ajan lähestyessä herää rohkeissa oinaissa hurjin taistelun kiihko. Vanhimmat oinaat valitsevat kukin määrätyn paikkansa ja karkoittavat niistä kaikki heikommat. Tasavoimaiset taistelevat hengen edestä. Uhkaavasti astuvat he vastakkain, nousevat takajaloilleen, syöksyvät yhteen ja paukuttelevat isoja sarviaan niin, että vuoret kajahtelevat. Välistä sattuvat heidän sarvensa tarttumaan niin toisiinsa, että eivät pääsekään irti, ja silloin he surkeasti kuolevat; taikka toinen syöksee vastustajansa alas syvyyteen ja pudonnut silloin musertuu kuoliaaksi.

Huhtikuun viimeisinä tai toukokuun ensimmäisinä päivinä synnyttää emä yhden tai kaksi vuonaa. Nämä karitsat, kuten kiinni pyytämistämme arkaareista voimme huomata, juoksentelevat jo muutaman tunnin vanhoina emänsä kanssa ja seuraavat muutamain päivien päästä häntä kaikkialle, mitä teitä hyvänsä emä kulkee, ja osoittavat synnynnäistä notkeutta ja varmuutta kaikissa liikkeissään. Jos jokin suurenlainen vaara on tulossa, kätkee emä heidät kivien väliin, kääntääkseen vihollisen huomiota pois niistä, ja palaa takaisin niiden luo heti, kuin on onnellisesti päässyt vaarasta. Maahan laskeutunut karitsa pysyy ihan liikahtamatta, kuin olisi itsekin vain kivi kivien joukossa, ja siten usein säilyy vihollisiltansa, vaikka ei suinkaan aina, harvimmin vuorikotkalta, joka ilman mitään iskee ja tappaa karitsan, jota ei emä ole suojelemassa. Niin tapahtui Arkat-vuorilla meidän metsästellessämme. Kiinni otetut arkaari-karitsat, joita saimme kirgiiseiltä, olivat mitä suloisimmat olennot, ja koska ne ihan vitkastelematta imivät vieraita emiä, näkyy siitä, että niitä pitäisi helposti voida kesyttää. Jos näitä muhkeita eläimiä saataisiin kesytetyksi, tulisi siitä erittäin arvokas lisä nykyisille kotieläimillemme. Mutta sitä ei ajattele kirgiisi, hän vain mietiskelee, miten saisi silloin tällöin tapetuksi jonkun villilampaan. Eipä sentään hänkään ole mikään innokas arkaarin pyytäjä; sen tähden susi yhä pysyykin hänen vaarallisimpana vihollisenaan, vaikka sekin ainoastaan talvella syvässä lumessa saa jonkun lampaan tapetuksi.

Kuten vuoristoissa on myöskin aron kuivimmissa ja autioimmissa seuduissa, jotka yksin keväälläkin näyttävät Afrikan aavikoilta tai aavikkoaroilta, erityiset, ainoastaan siellä asuva eläimensä. Paitsi matalaista nippuruohoa ja täällä ihan pienoiseksi taimeksi surkastunutta marunaa, puuttuu sellaisista seuduista melkein kaikki muut kasvit, joita muuten on sekä yläväällä että alavalla arolla; sitä vastoin on täällä yleisenä erityinen pensas, jota ei ole muualla: kovasta ja hauraasta, kirveen pystymättömästi puustaan nimensä saanut "jääräpensas". Se juurtuu niihin harvoin erämaan paikkoihin, joihin rankkasateet ovat koonneet laihan punasaven; niissä se kasvaa välistä oikein laajoiksikin tiheiköiksi ja suojelee ja varjostaa muitakin kasveja, niin että sellaiset paikat ovat melkein kuin pikku kosteikot aavikoilla. Elävämpiä kuin autio aro ympärillä eivät nämä kosteikot kuitenkaan ole, sillä paitsi erästä lepinkäistä, kerttua ja uunilintua ei siellä näy mitään muita lintuja, vielä vähemmän mitään nisäkästä. Sitä vastoin asuu juuri sellaisissa autioissa seuduissa monta huomattavinta aroeläintä niiden ohella, joita tavataan kaikkialla yli koko aron: lyhytvarpaisen ja kalander-leivon ohella sysimusta tatarileivonen, vaikka se näyttäneekin merkilliseltä jokaisesta, ken tietää, että kaikkein maassa pesiväin lintujen höyhenpuku on tavallisesti maan näköinen, ja sen tähden saatettaisiin luulla tämän leivon meluisemmin asuskelevan mustan ruokamullan seuduilla; pikku kurmitsan ohella tavataan arohyppä, ison trapin ohella hoikka kaulustrappi, jota kirgiisit sanovat passinkantaja-trapiksi; arokanan ohella hietakana, sama lintu, joka tuonoin siirtyi suurissa joukoissa Eurooppaan; erittäin lukuisasti esiytyvän siiselin ohella aro-anttilooppi ja kulaani, aron arka villihevonen. Minä, välttääkseni liikaa laajuutta, koetan ihan lyhyesti kuvaella viimemainittua.

Jos Darwinin päätelmät olisivat oikeat, saatamme ehkä kulaania katsoa meidän pitkällisellä jalostuttamisella nykyiseen muotoonsa saamamme hevosen kantaisäksi. Tämä oletus on ainakin paljon tyydyttävämpi kuin epävarma ja ihan tukematon väite, että jaloimman kotieläimemme kantaisä muka on sukupuuttoon kuollut. Ja se näyttää minusta uskottavammaltakin kuin se ajatus, että vielä tänäkin päivänä Dnieperin aroilla kuljeksiva tarpaani muka on alkuperäinen villihevonon eikä kesystä villistynyt. Mitä varmemmin ja eittämättömämmin nykyaikaiset tutkimukset selittävät meidän koiraamme, jonka eri rotuja ei edes likimainkaan voida luetella, jonkun vielä elävän susi- ja shakaalilajin perilliseksi, sitä varmemmaksi tulee myöskin tämä minun oletukseni. Onhan viimeinkin löydetty meidän kotikissamme kantaäiti, joka elää vielä tänäkin päivänä Afrikassa; vuoemme kantaäiti elää Vähässä-Aasiassa ja Kretassa; ja vaikka tähän asti emme olekaan voineet mitään varmaa lausua lammastemme emmekä sarvikarjamme esivanhemmista, niin minä toiselta puolen olen kolmelta eri taholta, eräältä kirgiisiltäkin, joka vakuuttaa itse ajaneensa takaa erästä eläintä, saanut tietoja, että Mongolian sisäaroilla vielä tänäkin päivänä elää villitilassa eläin, jolla on kaikki kamelin ominaisuudet, ja ne tiedot ovat niin yhtäläiset, että minä en saata epäillä niiden totuutta, vaan enintään, kuten tarpaani-väittelyssä, esittää kysymyksen, onko tämä kameli kirgiisein kotieläimen vielä vapaana elävä esi-isä vaiko vain kesystä kamelistä vapaaksi muuttunut ja villistynyt. Jos nyt yhä enemmän nostetaan verhoa, joka kätki ja vielä kätkee totuuden meidän silmiltämme, jos kotieläintemme esivanhempia toiset toistensa perästä löydetään ja tavataan vielä elävien eläinten joukosta, miksi sitte hevosen esivanhemmat, joiden elinehdot avara, ääretön aro kaikin puolin täyttää, olisivat kuolleet niin kokonaan, että heistä ei olisi vähintäkään merkkiä jäljellä? Vielä tänäkin päivänä vanhassa maailmassa elävien villihevonon joukosta tulee meidän etsiä kesyn hevosemme kantaisää, ja siinä joukossa millään ei ole suurempaa oikeutta päästä siihen kunniaan kuin kulaanilla. Tosin tarpaani on lähempänä meidän hevostamme kuin kulaani; mutta jos tosiaankin hyksot veivät hevosen vanhoille egyptiläisille, joiden kivikirjoitelmissa tätä kotieläintä ensinnä mainitaan, taikka jos egyptiläiset itse jo ennen hyksöjen aikaa eli siis ainakin puolikolmatta tuhatta vuotta ennen meidän ajanlukumme alkua kesyttivät ja muuttivat sen kotieläimeksi, niin onhan jotenkin varma, että he eivät lähteneet etsimään Dnieperin ja Donin aroilta kantaeläimiä; sillä lähempänäkin, Vähän-Aasian, Palestiinan ja Persian aavikoilla ja aroilla sekä monin paikoin Arabian ja Indian alavissa seuduissa, oli heillä vielä nykyään elävä, hyvän näköinen villihepo, kulaani. Tosin on kulaani monin puolin toisenlainen kuin meidän hevosemme, mutta ei eroa siitä enempää kuin susikoira, villakoira, New-Foundlannin koira sudesta tai mistä hyvänsä jonkin maan alkukoirasta, ei enempää kuin mäyräkoira, rottakoira, silkkikoira shakaalista, ei enempää kuin pony Arabian hevosesta, kuin ranskalais-belgialainen percheron-hevonon englantilaisesta kilpahevosesta. Meistä näyttävät kesyn hevosen ja minun sen luultavimmaksi kantaisäksi olettamani villihevonon erotukset hyvinkin tärkeiltä; mutta toiselta puolen hevonen ja kulaani näyttävät katsovan toisiansa samasta verestä syntyneiksi lapsiksi, sillä he etsivät mielellään toistensa seuraa.

Kuin me 3 päivänä kesäkuuta 1876 ratsastimme Saisan-järven ja Altain välistä autiota, aavikon kaltaista aroa, jonka mukaan edellä oleva lyhyt kuvaus on tehty, tapasimme yhtenä aamupäivänä koko viisitoista kulaania, muun muassa kerran ainoastaan kaksi yhdessä, jotka söivät kunnaan leveällä harjalla, ei varsin etäällä. Selvään näkyivät molemmat sinitaivasta vasten ja mahtavana heräsi pyynti-into sekä meissä että meitä seuraavissa kirgiiseissä. Toinen kulaani, huomattuaan meidät, juoksi pois vuorille päin; toinen seiso, näytti joutuneen riitaan oman itsensä kanssa, nosti moneen kertaan päätänsä ja tuli viimein juosten meille vastaan. Kaikki pyssyt laitettiin kuntoon, kirgiisit ratsastivat hitaasti ja varovasti avaraan puoliympyrään, aikoen oikeana hetkenä ajaa meihin päin tuota nähtävästi typerää ja käsittämättömän huoletonta saalista. Yhä enemmän, tosin väliin pysähdellen, mutta peräytymättä vähääkään, lähestyi villihepo, ja me katsoimme sitä jo varmaksi saaliiksemme. Silloin levisi hymy lähinnä minua ratsastavan kirgiisin kasvoille, hän oli käsittänyt eläimen meille niin oudon käytöksen syyn, jopa tuntenut itse eläimenkin. Kirgiisivevonon se oli, joka juoksi meille vastaan, karvaltaan kulaaniin vivahtava papurikko, joka oli karannut isäntänsä laumasta, ehkäpä eksynyt, tavannut villihevosia ja paremman seuran puutteessa pysynyt niiden luona, mutta nyt tuntenut lähestyvät hevoset vertaisuksensa ja sen tähden jättänyt väliaikaiset ystävänsä oman onnensa nojaan. Päästyään ihan lähelle kirgiisejämme pysähtyi hän vielä kerran ikään kuin uudestaan punnitsemaan, ruvetako taas taivuttamaan äsken oiennutta selkäänsä raskaan satulan alle, mutta kuin ensi askel oli astuttu velvollisuuksiin palaamisen tiellä, tapahtui muu kaikki itsestään; ajattelemmattakaan enää pakoa antoi hän panna päätset päähänsä ja juoksi parin minuutin kuluttua yhtä tyynesti kirgiisiläisen ratsumiehen sivulla, kuin ei olisikaan koskaan oppinut tuntemaan esi-isänsä vapaata elämää. Siten saimme omasta kokemuksesta vahvistuksen sille jo ennenkin huomatuille tosi asialle, että hevonen ja kulaani välistä etsivät toistensa seuraa.

Kulaani on tosiaan muhkea, kaikin puolin viehättävä olento, täynnä voimaa, itsetuntoa ja kopeutta. Uteliaasti katselee hän lähestyvää ratsumiestä, ravaa sitte tyynesti ja hitaasti pois, ikään kuin pilkaton takaa-ajajaa, ja leikitellen piiskaa hännällään kylkiänsä. Jos ratsastaja kiihottaa ratsunsa täyteen juoksuun, alkaa kulaani keveästi ja luistavasti nelistää, ja silloin se tuulen nopeudella lipuu pitkin aroa ja kohta katoaa näkyvistä. Mutta kiireimmässäkään juoksuunsa pysäyttää hän välistä askeleensa, seisahtuu hetkiseksi, kääntyy ahdistajaan päin, sitte jälleen pois, potkasee vallattomasti molemmilla

takajaloillaan ilmaa ja laukkaa edelleen yhtä keveästi kuin ennenkin. Pakeneva kulaanilauma asettuu aina riviin, ja näyttääpä varsin muhkealta, kuin se, ikään kuin johtajan käskystä, äkisti pysähtyy, kääntyy ja taas rientää pois.

Kuten kaikissa hevoslaumoissa on jokaisessa kulaanijoukossa ori johtajana ja samalla itsevaltiaana herrana. Hän johtaa joukkoa laitumella kuten paossakin, puolustaa sitä rohkeasti vihollisia vastaan, jotka eivät ole häntä väkevämmät, eikä kärsi alammaistensa kesken mitään riitaa, siispä ei myöskään siedä laumassa ketään kilpaveljeä eikä yleensä ketään toista täysikäistä oritta. Tästä syystä nähdäänkin kaikissa kulaanien asuinseuduissa erakkoja, jotka eivät ole päässeet mihinkään laumaan; ne ovat ankaroissa ja pitkällisissä taisteluissa voitettuja oreita, joiden täytyy yksikseen kuljeskella tulevaan kiima-aikaan asti. Syyskuussa ne taas lähestyvät laumoja, joista vanha ori karkoittaa nuoret, nyt täysikäisiksi tulevat orit, ja raivoisa taistelu alkaa heti, kuin ne näkevät jonkun vastustajan. Tuntikausia voidaan siihen aikaan nähdä vanhain oritten seisovan jyrkkäin vuorten seljällä, sieramet leveinä tuulta kohti ja silmät täyhystelevinä alas laaksoon. Kuin erakko näkee toisen oriin, juoksee hän täyttä laukkaa sitä vastaan ja taistelee hampailla ja kavioilla, kunnes molemmat ovat ihan uuvuksissa. Jos hän voittaa lauman johtajan, pääsee hän hänen sijaansa ja tammot seuraavat häntä kuin ennen sitä, jonka nyt täytyy voitettuna väistyä pois. Taistelujen jälkeen alkaa vaellusten aika; sillä ankara vuodenaika karkoittaa tämänkin lauman paikasta toiseen, ja vasta sitte, kuin kevät on täyttä totta tullut, palaa kukin lauma takaisin entisille olinpaikoilleen. Siellä synnyttää tamma toukokuun lopussa tai kesäkuun alussa varsan, joka on kaikin puolin hevosen varsan näköinen, pikku eläin, tosin vähän karkeatekoinen, mutta sukkela ja vilkas. Meillä oli erityinen onni tutustua siihenkin.

Kuin matkustimme vastamaahan pitkäköö kunnasta edellä mainitulla aavikon kaltaisella arolla, näimme yht'äkkiä vähän matkan päässä edessämme kolme vanhaa kulaania ja varsan, joka nähtävästi oli syntynyt vasta muutamia päiviä sitte. Meidän venäläinen saattajamme ampui niitä kohti, ja kuin myrskytuuli syöksyivät villihevot pois, tuskin koskien maahan kavioillaan ja osoittaen erinomaisinta notkeutta ja suloutta liikkeissään; pois syöksyivät samassa myöskin kaikki kasakit ja kirgiisit, pois katosivat yleisen pyynti-innon hurmaamina myöskin palvelijamme, pois ratsastaa lennätimme me itsekkin. Olipa se ajoa! Yhä ikään kuin leikitellen riensivät villihevoset pois etäisiä vuoria kohti ja kaikki ratsastajat pakottivat ratsunsa ponnistamaan kaikki voimansa, niin että hevosten vatsat melkein viilsivät maata. Kirgiisein kovat riemuhuudot, heidän hurjimpaa vauhtia eteen päin syöksyvien hevostensa töminä, meidän hitaampien ratsujemme hirnuminen, nuttujen ja viittain liehuminen, suuret tomupilvet, kaikki se oli tavattoman vilkas tapaus muuten niin hiljaisella ja yksitoikkoisella arolla. Yhä eteni hurja ajo. Viimein erosi varsa vanhemmista kumppaneistaan ja jäi vähän jäljelle; emä tuon tuostakin katsahti huolissaan jälkeensä, mutta hänen ja varsan väli yhä eneni, jota vastoin se jäi yhä lähemmäksi ratsumiehiä; muutamien minuuttien kuluttua oli se meidän vankinamme. Ilman vastarintaa antautui se vainoojilleen; villiyttä, kukistumatonta itsepäisyyttä, oikullisuutta ja salakavaluutta, jotka ovat hänen lajistensa vanhempien eläinten tuntomerkit, ei hänessä näkynyt vielä nimeksikään. Ihan viattomasti ja avonaisesti katseli hän meitä suurilla, vilkkailla silmillään; mielellään, kuten näytti, antoi hän meidän silitellä pehmoista turkkiansa ja vastustamatta otti päitset päähänsä; huolettomasti laskeutui se meidän viereemme levähtämään hurjan ajon jälkeen, joka oli tarkoittanut juuri häntä. Se oli erittäin miellyttävä olento, ja minä olisin tahtonut, että olisin heti voinut hankkia sille imettäjän sekä tarpeellista lepoa ja hoitoa. Niistä ei kumpikaan ollut siellä arolla mahdollista; sen tähden pikku varsa oli jo seuraavana päivänä kuollut. Täys'kasvuisen villihevoson olisin minä aristelematta surmannut, mutta sen nuoren varsan kuolema tuntui meistä todella pahalta.

Turhaan koetimme saada ammutuksi jotakuta vanhempaa villihepoa, turhaan käytimme kaikkea mahdollista viekkautta, muun muassa väijymistä sidotun varsan vieressä, ei kukaan meistä saanut ampua kertaakaan. Metsästäjänä olisin mielelläni viipynyt kauemminkin tässä köyhässä erämaassa, luonnontutkijana olin erittäin tyytyväinen jo lähtemäänkin, sillä olinhan siellä saanut tutustua aron jaloimpaan nisäkkääseen.

Siperian metsät ja metsänriista sekä metsästys siellä.

Siperian maisemain yksitoikkoisuus ja ikävyys, jota ne katsojaan vaikuttavat, riippuu siitä, että kolme keskenään erilaista, itsessään enemmän tai vähemmän yhdenlaista vyöhykettä melkein kaikkialla on nähtävänä. Kukin näistä vyöhykkeistä säilyttää läpeensä omituisen luonteensa ja näyttää kyllä satakin kertaa ihan samoja kuvia sekä siten vaikuttaa jonkinlaista kyllästystä ja vähentää havaintokykyä niin suuresti, että tullaan melkein kykenemättömiksi näkemään ja käsittämään kauneuksia, joita muutamissa maisemissa tosiaan on. Sen tähden harvoin puhutaan kiitellen, vielä vähemmin innokkaasti tämän avaran alueen maisemista, vaikka ne kyllä ansaitsevat kumppaakin; sen tähden on vähitellen meihin juurtunut käsitys, joka totisesti on yhtä väärä, kuin se myöskin sitkeästi vastustaa kaikkia tosiolojen valaistusyrityksiä. Siperiaa katsotaan kammottavaksi jääaavikoksi sekä taivaan tai ainakin

onnettomain, sinne siirrettyjen pahantekijäin kirouksen alaiseksi maaksi. Silloin ei ollenkaan muisteta, että on puhe Aasian runsaasta kolmanneksesta, maasta, joka on lähes kaksi kertaa niin suuri kuin Europpa ja ulottuu Uraalista Tyyneen mereen ja Jäämerestä Palermon tasalle eikä siis mitenkään voi niin laajalti olla ihan yhtäläinen, joka paikassa ihan samanlainen. Tavallisesti ajatellaan vain yhtä Siperian aluetta ja nähdään sekin väärässä valossa.

Todella on Siperia vaihtelevampi, kuin kukaan on tähän asti kuvannut. Sielläkin keskeyttävät tai rajoittavat vuoristot tasankoja, seisovat ja juoksevat vedet elähyttävät molempia, aurinko valaa vuorille ja laaksoille välkkyvää valoansa ja monin tavoin vivahtelevia värejensä, pitkät puut, komeat ja suloiset kukat koristavat kaikkia seutuja ja siellä elää onnellisia, kodeistaan iloitsevia ihmisiä.

On sentään vielä tänäkin päivänä erämaita Siperiassa, jotka, esim. sikäläinen jäälakeus, tundra, antavat jonkin verran tukea tuolle yleiselle käsitykselle. Sellaisia erämaita ovat myöskin tundran ja aron väliset metsät, jotka ovat kolmantena vyöhykkeenä. Niihin ei ihminen ole vielä uskaltanut asettua; niiden ohitse on viereisten uutisasukasten toiminta käynyt, jättämättä tuskin mitään merkkejä niihin. Korkeammat voimat vallitsevat ja vaikuttavat vielä täydellisesti niissä sekä tuhoten että elämää herättäen. Suuria puun paljouksia panee taivaalta lennähtävä leimaus tuleen ja pauhaava talvimyrsky kaataa maahan; metsät kasvavat ja kuolevat ilman ihmistoimien vaikutusta, ja sen tähden voidaan niitä sanoa ikimetsiksi sanan oikeassa merkityksessä. Salaperäisesti ne houkuttelevat puoleensa ja tylästi työntävät pois; ne houkuttelevasti kutsuvat metsästäjää ja itsepäisesti pidättävät hänen askeliansa; ne lupaavat halukkaalle kauppialle runsasta voittoa ja lykkäävät hänen toivettensa toteutumisen määrättömään tulevaisuuteen.

Aron ja tundran välillä on Siperian metsäseutu. Siellä täällä ulottuu siitä niemeke toiseen tai toiseen, siellä täällä pistäytyy aro tai tundra lahdekkeeksi sen sisään. Muutamissa paikoissa molempain noiden metsättömäin vyöhykkeiden alalla saattaa kyllä tiheäkin metsä kilpailla aron ja tundran ominaisten kasvilajien kanssa maan omistusoikeudesta, mutta sellaisia yksinäisiä metsiä voidaan melkein aina verrata meren saariin, joilla niin sanoaksemme ei ole olemassa olon oikeutta. Arolla on niitä ainoastaan pohjan puolisilla vuorten rinteillä ja jokien laaksoissa, tundralla syvimmissä notkoissa, ja molemmissa paikoissa ne ovat ihan mitättömät metsävyöhykkeen suunnattomain metsien rinnalla, joissa ainoastaan joku joki, järvi tai suo keskeyttää muuten joka taholle leviävää saloa, joihin ainoastaan metsänpalo tekee aukkoja tai ihminen, tosin ainoastaan äärimmäiseen ulkolaitaan, raivaa pieniä viljelysmaita. Maita, kuten me niitä käsitämme, saattaisi varsin hyvin mahtua yhden ainoan sellaisen metsän sisään; moni kuningaskunta on alaltaan pienempi kuin yksi sellainen metsä. Minkä näköiset ne metsät ovat sisältä, ei kukaan voi sanoa, koska ei edes niitä jokiakaan myöten, jotka sellaiselta salolta tulevat pääjokiin, päästä sinne tunkeutumaan eivätkä edes rohkeimmatkaan soopelin pyytäjät liene kuljeksineet näitä metsiä laajemmalti kuin enintään sadan kilometrin leveydeltä laidasta lukien.

Siperian metsät eivät europalaiseen matkustajaan yleensä vaikuta miellyttävästi. Nähdessään noita äärettömiä aloja, jotka kasvavat metsää, tosin hämmästyttään, mutta mieltymystä ja innostusta herää ainoastaan ani harvoin. Luova, kasvattava ja korvaava voima ei näytä pohjoisissa seuduissa riittävän pitämään tasapainoa hävittävää voimaa vastaan. Harmaa vanhuus esiytyy yhdessä vihreän nuoruuden kanssa, vaan se yhteys ei millään tavalla virkistä; suunnattomia rikkauksia esiytyy kerjäläispuvussa; kuoleva elämä ilman mitään voimakkaan uudestaan kasvamisen merkkejä karkoittaa kaikki iloiset tunteet. Kaikkialla ollaan näkevinään hyvin ankaraa taistelua olemassa olost, mutta ei missään herää todellista kiintymystä, ei missään tällä metsällä ole mitään vetovoimaa; ei missään ole sisämetsä niiden toiveiden mukainen, kuin ulkopuoli on herättänyt. Eteläisempien ikimetsäin suurenmoisuus puuttuu kokonaan näiltä omiin valtoihinsa jätetyiltä, hoitamattomilta metsiltä, ja elämä, joka niissä liikkuu, näyttää jo olevan tuomittuna kuolemaan.

Oikein kaunista, elinvoimaista, pitkärunkoista ja säännöllisesti uudistuvaa metsää näkyy harvoin, paljon useammin tulen tuhoamaa. Ennemmin tai myöhemmin panee ukonnuoli tai asujanten perin huoleton kevytmielisyys metsän tuleen. Jos vuodenaika tai tuuli on tulelle sovelias, raivoaa metsänpalo uskomattomasti. Ei tunti- eikä päiväkausia, vaan kokonaisia viikkoja kestää hävitystä. Pitkin sammalista maata hiivii ja liekehtii tuli edelleen; joukottain maassa makaavat ja lahoneet, kaatuneet puut levittävät ja elättävät tulta; kuivat, maahan asti riippuvat oksat tai vielä pystyssä seisovat kuivalatvaiset puut johtavat sen ylös toisten vielä elävien puiden latvoihin. Räiskyen ja suhisten syöpi tuli pihkaiset havut ja iso kipunasuihku nousee kohti korkeutta. Muutamassa minuutissa kuolee muhkea puu ja jää häviön omaksi; mutta siitä leimuava tulipatsas putoilee alas tuhansina kipunoina, ja joka taholla kasvaa hehkukylvöstä uusia liekkejä. Siten joka minuutti voittoaen alaa, leviten joka taholle edistyy tuho vastustamattomasti yhä edelleen ja muutaman tunnin kuluttua on neliöpeninkulmain alat metsää tulella. Sakeat savupilvet pimittävät aurinkoa satojen neliövirstain alalla; hitaasti, mutta tiheään ja yhä tiheämmin satava tuhka ilmoittaa päivällä, kuten tulen kajastus yöllä, kaukanakin asuvaisille sellaisen palon, ja pelkäävän näköiset eläimet levittävät onnettomuuden sanomaa kauas asuttuihin maihin. Karhuja tavataan suurten metsänpalojen jälkeen seuduissa, joissa niitä sitä ennen ei ole nähty moneen vuoteen; susia kuljeksii suurissa joukoin uhkaavina kuten talvena; hirvet, metsävuohet, peurat etsivät

etäisistä metsistä uusia olinpaikkoja; oravia juoksentelee välistä suunnattomin joukoin metsissä ja aukeilla, niityillä ja vainioilla, kylissä ja kaupungeissa. Kuinka monta näistä eläimistä joutuu tulen uhriksi, ei tiedetä, mutta se kyllä tiedetään, että tulen hävittämät metsät ovat monta vuotta hävityksen jälkeen ihan kuin kuolleet ja että hyvin arvokkaat pyyntieläimet ovat perin hävinneet sellaisista seuduista. Ja totisesti ulottuvat metsänpalojen hävitykset paljon laajemmalle, kuin me osaamme olettaakaan. Vuonna 1870 hävitti neljätoista päivää raivoava palo puoli miljoonaa hehtarin-alaa muhkeata metsää Tobolskin kuvernementissä, levittäen savupilviä ja tuhkasadetta kuudentoista sadan virstan päähän palopaikasta.

Vielä monta vuotta palon jälkeen on hävitetty metsäseutu kuin ääretön risukasa, ja vielä yhden tai kahden miespolvenkin ajan näkyy siellä selviä hävityksen merkkejä. Liekit tosin kuolettivat puiden elämän, mutta kuluttivat kokonaan ainoastaan ne, jotka palon aikana jo olivat kuivat; muut enemmän vain kärventyneet kuin hiiltyneet rungot jäivät pystyn ja ainoastaan niiden latvapuoli menetti havunsa ja kuivat oksansa. Mutta puiden kuolemista alkaa niiden häviäminen. Ennemmin tai myöhemmin kaatuvat ne myrskyssä. Toinen toisensa perästä kaatuu, pudottaa oksansa tai latvansa taikka murtuu latvapuolelta poikki. Ristiin rastiin, joka taholla, päällekkäin eri korkealla makaa vielä pitkän ajan päästä paksumpana tai ohuempana kerroksena tuhansittain puiden jäännöksiä maassa, jossa jo ennestäänkin oli niitä lukemattomia. Toiset ovat nojallaan pitkään juuriensa tai latvaoksiensa kannattamina taikka vielä pystyssä seisovia runkoja vasten, toiset ovat jo kappaleina kaatuneiden puiden oksain välillä, latvat usein kaukana rungosta, oksat hajan hajan joka taholla. Ne, jotka vielä kestävät myrskyn puuskia, ovat ehkä vielä surettavamman näköiset kuin ne, jotka se jo on kaatanut maahan. Paljasten, alastomien mastojen kaltaisina seisoa törröttävät ne kohti korkeutta. Ainoastaan joissakuissa säilyy monta vuotta palon jälkeen latva tai osia siitä; latvojen oksattomat tai kuivaneet haarat pikemmin enentävät kuin heikontavat suruista tunnetta. Vähitellen putoilevat kaikki latvat maahan ja yhä enemmän mätänevät vielä pystyssä pysyvät rungot. Niitä nakuttelevat joka taholta tikat, kaivellen niihin pesän sijaa, metrin pituisia, sydämmeen asti ulottuvia koloja, joista kosteus helposti pääsee tunkeutumaan puuhun ja jouduttamaan mätänemistä. Vuosien kuluessa mätänee kaikkein suurinkin jättiläisrunko niin täydellisesti, että siinä ei enää ole mitään vastustusvoimaa, vaan heikoinkin ihmiskäden pudistus riittää kaatamaan sen maahan. Viimein tasoittuu puusta tullut multakerroskin ja silmäin edessä on jälleen avara tasapinta, jossa ainoastaan siellä täällä näkyy puiden jäännöksiä.

Onpa sentään täälläkin uutta elämää kohonnut raunioista. Jo muutaman vuoden kuluttua palon jälkeen alkaa uusi kasvullisuus verhota hiiltynttä, tuhkan ja mullan höystämää maata. Jäkälät ja sammaleet, sanajalat ja kanervat ja varsinkin marjapensaat peittävät maan ja puiden jäännökset, menestyvät rehevämmin kuin muualla ja houkuttelevat pian taas niille seuduin monta eläintä, jotka palo ajoi pois. Tuulen kantamat koivun siemenet itävät ja nousevat taimelle ja vähitellen kasvaa, aluksi yksinomaan niistä siemenistä, koivikko niin tiheä, kuin olisi se ihmiskäsin kylvetty. Muutamien vuosien päästä kätkee tämä nuori koivumetsä maan ja puiden jäännökset, ja jonkun ajan vielä kuluttua tulee muitakin puita esi-isänsä sijaan. Jokainen metsänpalo säästää joitakuita osia siitä, jopa muutamia keskellä palopaikkaakin kasvavia puita ja siten on mahdollinen uusien puiden kasvaminen hävitetyille aloille. Sekä suuret vedet että leveät rotkot pysäyttävät palon; tapahtuupa niinkin, että liekit hyppäävät rotkojen yli jatkamaan toisella puolen hävitystyötänsä, vaan jättävät syvällä kasvavat puut ihan vahingoittamatta. Yksityiset lehtikuuset, joihin tuli on tarttunut jäävät myöskin palon jälkeen eloon. Rungot kyllä saattavat mustua juuripuolelta ja liekit kuluttaa kaikki niiden havut, mutta latva usein kasvaa uudestaan ja puu saattaa elää kauankin, vaikka sen elämä onkin vain kitumista.

Tulen hävitysten rinnalla näyttävät ihmisten tekemät metsän haaskaukset vähäpätöisiltä, vaikka itsessään ovatkin suuret. Järjellisestä metsän hoidosta nykyajan siperialaisella ei ole aavistustakaan Hän katsoo metsää "hyvän Jumalan" omaisuudeksi, ja mitä Jumalalla on se on talonpojankin omaa; kun on vielä äärettömät rikkaudet silmäin edessä, hänelle ei suinkaan johdu mieleenkään mikään säästäminen, hän päinvastoin tekee ihan mielensä mukaan, mitä hän milloinkin luulee tarvitsevansa. Jokainen siperialainen hakkaa ja raivaa, missä hyvänsä ja miten paljon hyvänsä tahtoo, ja kukin haaskaa äärettömän paljon enemmän, kuin hän todella tarvitsee. Muutamien puikkojen tähden kaadetaan suuria puita, vaikka ovatkin paraassa kasvussa; rakennushirsiksi hakataan kolme, neljä kertaa niin paljo, kuin tarvitaan ja jätetään, mitä ei tarvita, metsään, käyttämättä sitä edes polttopuuskiaan Jo nytkin saattaa nähdä sellaisen ajattelemattomuuden seurauksia. Kaikki metsät kaupunkien ja kyläin läheltä ja paikoittain teiden varsiltakin ovat hävitetyt eivätkä yleensä näytä paljon paremmilta tulen hävittämiä aloja, ja kuitenkin hävitystä yhä vain jatketaan. Vasta vuodesta 1870 asti on metsän hoitajia Länsi-Siperiassa, mutta hekin katsovat tehtäväkseen enemmän metsäin hakkuuttamista kuin huolen pitämistä niiden jälleen kasvamisesta ja hoidosta.

Näillä metsillä on muuten täydellisimmän ja alkuperäisimmän villiuden luonne sielläkin, jossa ei ihminen eikä tuli ole niitä hävittänyt Ja ainoastaan poikkeuksen tavoin vaikuttaa se villiys edes vähänkään viehättävästi. Tosin saattaa ensinnä miellyttää, että yhdellä silmäyksellä voidaan nähdä siellä kaikki elämän eri asteet syntymästä häviöön asti; mutta kohta esiytyy hävitys selvemmin kuin

uudistus, ja se vaikuttaa masentavasti eikä suinkaan ylentävästi. Sellaisissa villeissä ikimetsissä on tiheitä metsikköjä ja paljaita aukkoja, muhkeaa, pitkärunkoista metsää ja paksua vesakkoa vuorotellen, vanhoja siemenpuita voimakkaan, nuoren metsän seassa. Sielläkin on seisovia ja nojaavia riippuvia ja makaavia mätäneviä puita kaikkialla. Kaatuneiden runkojen jäännöksistä nousee nuoria vesoja; suuren suuret puunrungot sulkevat tiheiköissä teitä ja polkuja. Pajut ja haavat, jotka ynnä koivu ovat tavallisimmat lehtipuut kaikissa Länsi-Siperian metsissä, kasvavat ja menestyvät muiden seassa, vaan monesti näyttävät siltä, kuin naapurinsa estäisivät niitä pääsemästä täyteen kehitykseensä. Miehen paksuisissa rungoissa on pienet latvat ja mitä vanukkeisin haarasto, josta vuosi vuodelta uusia oksia pujottautuu ulos, vahvenematta oikeiksi haaroiksi; toiset näköjäänsä ikivanhat puut ovat vain pensaina, toiset ovat puolikorkeudesta murtuneet, halenneet ja hankautuneet ja ylempää kiertyneet, ja alaosa yhdistää yläosaan melkein vain ulkokuori. Harvoin on nähtävänä eheätä kuvaa; melkein kaikki on nurinpuolista ja ikään kuin häviöön tuomittua.

Tämä kuvaus ei sentään sovellu kaikkiin tämän laajaan alueen metsiin; päin vastoin on, varsinkin eteläpuolella, sellaisiakin, joita silmä mielellään katselee. Asema, maan laatu ja muut asianhaarat täällä välistä yhdessä vaikuttavat hyvällä menestyksellä. Yksityiset puut ovat kasvultaan rehevämmät ja metsä on muutenkin toisen luontoinen; melkein kaikkialla rehevä kasvullisuus lehtikattojen alla maan pinnalla on aavistamattoman moninainen. Tosin tervehditään ilolla jokaista uutta puu- tai kasvilajia, joka vähentää näiden metsän lajikäyhyyttä; vaan rikkaimmistakin paikoista puuttuu sentään aina puita, joita Euroopassa harvoin puuttuu saman leveysasteen seuduilta. Yksitoikkoiset ja ikävät, kuten aro, kuten tundra, ovat myöskin metsät tässä maassa.

Metsävyöhykkeen jokilaaksoissa on metsien yksitoikkoisuus lajeihin katsoen ehkä enimmänsä silmiin pistävä. Siellä paju, joka niin hyvin rannoilla kuin saarissakin usein kasvaa laajoina metsinä, vallitsee niin yksinomaan, että muut puut tuskin pääsevät mihinkään huomattavaan vauhtiin. Suurilla aloilla on paju sellaisessa laaksossa ainoana puuna metsissä ja kasvaa monin paikoin melkoisen korkeaksi, mutta ei siinä silloinkaan ole viehätystä muuten kuin poikkeustapauksissa. Sillä yksinäinen puu ei ole enempiä, vaan pikemmin vähemmän kuvaaja kuin pensasmainen pajuryhmä; sen latva on aina ohut ja säännötön, ei näytä koskaan tiheältä eikä kokonaiselta, vaan on päin vastoin läpinäkyvä ja hajallinen, joten se ikävystyttää, kun sitä on lakkaamatta nähtävänä. Jos puut kasvavat tiheässä, kuten siellä on tavallista, ja siis ovat metsikkönä, niin menettävät ne vielä enemmän kuin yksinäisinä omituisuuttansa, koska silloin kaikki rungot seisovat kuin seipäät rinnakkain ja kaikki latvat sotkeutuvat yhdeksi umpinaiseksi, päältä tasaiseksi ja suoraksi, leikatun pensasaidan kaltaiseksi lehdistöksi, josta yksityisiä puita ei voida huomata ollenkaan. Miellyttävänä, ystävällisinä silmän viihdykkeinä on sellaisissa metsissä siellä täällä muutamia haapoja, etelässä hopeahaapa, pohjoisessa tavallinen haapa, jotka molemmat pajumetsiä elähyttävät ja tekevät vaihtelevammiksi.

Itse joen laaksossa, kuitenkin ainoastaan sellaisissa paikoissa, joissa ei ole säännöllisiä tulvia, kasvaa, paitsi mainittuja lehtipuita, myöskin koivu, joka jotenkin säännöllisesti on lehti- ja havupuiden välittäjänä. Mutta ainoastaan etelässä kasvaa se täyteen suuruuteensa ja rehevyyteensä, jota paitsi se yhtä hyvin kuin pihkaisin havupuukin joutuu metsänpalojen uhriksi eikä siis sovellu vaikuttamaan lehtimetsän luonteesen eikä sitä muuttamaan. Oikeat, enemmän tai vähemmän pelkät koivumetsät rajoittavat metsävyöhykettä etelässä ja ulottuvat välistä kauas aroille, mutta nekin ovat ainoastaan poikkeuksen tavoin tiheitä, umpinaisia, vanhoja metsiä, niin että tunnetaan melkoisesti pettyneensä, kuin niihin astutaan.

Vasta havumetsät, joita kasvaa kaikissa jokien välipaikoissa, ovat todella sellaiset, että voivat tyydyttää silmää. Niissä ovat, ellei maa jo ole tundran kaltaista, kuuset ja mänyyt, Siperian kuusi ja vaivaissedri, harvemmin lehtikuusi pääosina sekä haapoja ja pajuja, siellä täällä ehkä myöskin pihlajia ja tuomia seassa, ja koivuja usein yhtä paljo kuin varsinaisessa koivumetsässä. Siperian kuusi ja vaivaissedri ovat kaikkein Länsi-Siperian havumetsän varsinaisina puina, molemmat tavallisesti myöskin yhtä kauniit ja yhtä rehevät. Varsinkin on Siperian kuusi muhkea puu. Tämä hopeakuusen likeinen sukulainen sekä kaikissa Itä-Venäjän ja Länsi-Siperian metsissä sen sijainen vetää jo hyvinkin etäältä puoleensa huomiota, koska se merkittävästi esiytyy kaikkein muiden havupuiden joukosta. Hopeakuusesta ja tavallisesta kuusesta sen erottaa muhkeus, hoikanlainen, keulan muotoinen oksastonsa sekä oksiensä runsas, pehmoinen, vaaleanvihreä havupuku. Melkein aina ulottuu Siperian kuusi paljon ylempään, tekee siten hyvin tehokkaasti metsän latvapiirteet mutkikkaammiksi ja yksityisissä paikoissa ihan omituisen luontoisiksi. Vaivaissedri, joka menestyy etenkin metsävyöhykkeen eteläosassa, vaikka sitä välistä tavataan hyvin etäälläkin pohjoisessa, eroaa myöskin pyöreän, pehmoisen, tavallisesti tiheän oksastonsa tähden hyvin edullisesti kuusista ja mänyistä ja etäältä katsoen tekee metsän paljon kauniimmaksi sekä viehättävämmäksi, kuin se todella onkaan. Kuusi ja mänty kasvavat metsävyöhykkeen kaikissa osissa, mutta eivät suinkaan viihdy kaikkialla yhtä hyvin eivätkä pääse yhtä reheviksi kuin Keski-Euroopassa; pohjoispuolella muuttuvat ne äkisti vanhoiksi vaivaisiksi. Lehtikuusikin, jonka oikeaksi kodiksi Siperiaa saattaa katsoa, kasvaa ainoastaan



metsävyöhykkeen eteläosassa, varsinkin vuoristoissa yhtä huomattavan suureksi kuin Europassa.

Nämä nyt luetellut lajit ne ovatkin yleiset puut Länsi-Siperian metsissä. Tammea ja pyökkiä, jalavaa ja saarnia, lehmusta ja vaahteraa, hopea- ja marjakuusta, valkopyökkiä ja mustaa haapaa näyttää kokonaan puuttuvan. Sitä vastoin on runsaasti pensaita ja pikku metsää. Yksin pohjoisessakin on kasvikunta maan pinnalla metsissä ihmetyttävän rikas ja rehevä. Viinimarjat ja vatukka menestyvät vielä kahdeksannenkuudetta, eräs kuusamalaji seitsemännenseitsemättä leveysasteen tasalla; katajaa, harmaata leppää, villapajua, variksenmarjoja mustikoita ja puolukoita näyttää pikemmin olevan enempi kuin vähempi, mitä etemmäksi pohjoiseen päin tullaan, ja yksin tundran rajallakin, josta vaivaiskoivu ja suokukka, sammal ja karpalo leviävät kauas metsäin sisään, on maa vielä kaikkialla runsaasti verhottu, koska sammalet tavallisesti menestyvät sitä rehevämmin, mitä köyhemmiksi metsät tulevat. Tekeepä arokin metsiä rikkaammiksi siten, että se metsävyöhykkeen eteläosassa antaa metsille suurimman osan pensaitansa ja pikku puitansa sekä ruohojansa ja kukkiensa. Siten saattavat eräät metsäseudut muuttua luonnollisiksi puistoiksi, jotka varsinkin keväällä ja alkukesällä kehittelevät oikein hämmästyttävän komeaa kukkarikkautta.

Esimerkiksi sellaisista runsaskasvisista metsistä saatettaneen mainita Schlangenberg- ja Salainkaupunkien välillä oleva "Taiga". Sillä avaralla alalla, jota tämä ihana metsä peittää, saavat pitkäkhöt vuorenharjat ja pyöreät kukkulat, laaksot ja notkot jo itsessään aikaan viehättävää vaihetusta. Kunnas kohoaa toisensa vieressä ja ylemmäksi toista, kaikki metsän peitossa. Mänty ja Siperian kuusi; haapa ja paju, pihlaja ja tuomi ovat näiden metsäin pääosina ja seisovat täällä ihan sekaisin, levittäen kirjavia valon ja varjon vivahtuksia, ja lehtipuiden latvain tummista piirteistä pistävät miellyttävästi ylös Siperian kuusen keilamaiset latvat. Hernepuu ja hernepensas, heisi ja kuusama, kanervaruusu ja viinimarjapensas liittyvät kukkarikkaaksi pikku metsäksi; miehen korkuiset putkikasvit, varsinkin katko ja angervolajit, sanajalka ja kihokki, kukonkannus ja sormiruoho, kissankello ja aivastusjuuri, kaikki rehevimmässä kasvussa, kutoutuvat kirjavaksi matoksi maahan, josta villihumala kierrellen kiipeilee ylös puiden runkoja myöten. On ihan kuin oppinut puutarhuri olisi täällä käyttänyt taitoansa, kuin ihmiskäsi olisi laitellut ja järjestellyt koko maisema- ja metsäkuvan.

Etelässä ovat metsät kauneimmassa ja komeimmassa kukoistuksessaan keväällä, pohjoisessa syksyllä. Jo syyskuun ensimmäisinä päivinä kellastuvat täällä lehtipuiden lehdet ja kuukauden keskipaikoilla on Siperian metsä kirjavampi kuin mikään metsä meillä. Tumminnasta vihreästä kirkkaampaan punaiseen, vihreä ja vaaleanvihreä, vaalean- ja tummankeltainen, vaalean- ja tummanpunainen ja kaikki niiden väliset värin vivahtukset ovat nähtävänä. Tummain kuusien jälkeen on vaivaissedri ja lehtikuusi, niihin liittyvät jotkut vielä kellastumattomat koivut. Kaikkia tumman- ja vaaleanvihreän ja vihreänkeltaisen välivärejä näkyy harmaissa lepissä; vaaleat, sinooper-punaiset lehdet on haavoissa, lakkapunaiset pihlajissa ja tuomissa. Kaikkien näiden värien kirjava seoitus metsässä on niin täydellinen ja kuitenkin niin suhdallinen, että se suuresti tyydyttää silmää ja mieltä.

Sellaisia tauluja on Länsi-Siperian metsissä matkustajan nähtävänä. Kuitenkin, kuin koetetaan kuvaila niitä, voidaan puhua ainoastaan verraten kapeasta rajavyöhykkeestä. Näiden ikimetsäin laadun tähden näyttää länsimaalaisesta ainakin kesäiseen aikaan ihan mahdottomalta tunkeutua niihin syvemmälle. Vuorten rinteillä vaeltajaa pidättävät kivilouhikot ja tiheiköt, kunnalla ja tasangolla kaatuneet puut ja murrokset, laaksoissa ja notkoissa seisova ja juokseva vesi, purot ja suot. Halkeilleita kallioita vierekkäin ja päällekkäin, latoutuneita lohkaraita ja kiviä on kaikkialla vuoristossa röykkiöinä; niiden päällä on jäkälä- ja sammalpeite, joka kavalasti kätkee lukemattomat rotkot ja kolot; nuorta metsää ja vesakkoa kasvaa vanhempien puiden päällä ja välissä, jotka ovat pitkin aikoja täällä seisoneet, ja sekä vanhat että nuoret puut lisäävät vaikeuksia, jos koetetaan päästä eteen päin sellaisissa paikoissa. Tuskin ovat vastukset vähemmät missään sisämaan metsissäkään. Ihan läpipääsemätöntä tiheikköä, sellaista kuin kuuman vyöhykkeen aarniometsissä, tosin ei ole, vaan esteitä kuitenkin joukottain. Kaatuneet puut ovat sitä suurempana vastuksena, kuin useimmat eivät ole maassa, vaan sopimattoman korkealla raivaamattomien polkujen poikki ja siis oikeina salpoina sanan ikävimmässä merkityksessä. Välistä käy kiivetä niiden päällitse tai ryömiä alitse, mutta yhtä usein on mahdoton tehdä kumpaakaan, ja silloin täytyy tehdä kierroksia, jotka tulevat hyvin hankaloiksi, koska ne ilman kompassin ahkeraa käyttämistä varsinkin usein eksyttävät pois suunnalta ja sitte kokonaan harhateille. Aukeita paikkoja on harvoin. Jos koetetaan astua sellaisen poikki, niin heti syvät, mutaiset kolot ja silmäkkeet osoittavat sielläkin tarvittavan suurinta varovaisuutta. Jos valitaan joku karjanpolku, joita metsävyöhykkeen eteläosassa joka kylästä montakin lähtee metsään ja ulottuu etemmäksi tai lähemmäksi sen sisään, niin ennemmin tai myöhemmin huomataan taaskin pettyneensä, kun ei koskaan voida tarkkaan tietää eikä edes aavistaakaan, mihin sellaiset tiet vievät, kun niitä on satoja kulkemassa ristiin rastiin tiheikköjen sekä korkeiden heinikkojen läpi, joissa on puiden jäännöksiä sekä suota y.m. vastuksina, eli lyhyesti sanoen, koska ne eivät ole mitään ihmisten teitä. Siten tosin ei kaikkialla ole voittamattomia vastuksia, mutta kaikkialla ja lakkaamatta niin monta ja niin ikävää estettä tiellä, että sieltäkin, jossa sääsket eivät ole perin nenäkkäät eikä itsepäiset, käännytään pois paljon ennen, kuin alkuaan oli aikomus. Vasta talvella, jolloin kova pakkanen on rakentanut kaikille vesille sillan ja lujan

jääpeitteen, jolloin paksu lumi on tasoitellut enimmäkseen epätasaisuudet sekä sulloutunut ja kovettunut hangeksi, voivat metsiin päästä suksimiehet ynnä heidän sitkeät koiransa, vasta silloin voi maan oma asujankaan ajatella lähtöä pitemmille retkille metsän sisään.

Siperian metsät ovat mykät ja kuolleet, niin kuolleet, että niissä voidaan kuolla nälkään, kuten Middendorf syystä kyllä sanoo. Niissä vallitseva hiljaisuus ja äänettömyys tulee ihan kiusaksi. Heti teirien soidinajan jälkeen kuuluu ainoastaan räkättirastaan ja mustan rastaan raksutusta, kerttujen, urpiaisten ja taviokuurnan laulua ja käen kukkumista, mutta harvoin kaikkia niitä yht'aikaa. Valkean viklan ja punasäären rantaviklan lirytyshuuto tuntuu täällä laululta, harakan nauru saa suloutta, yksinpä variksen ja korpin raakuntakin elähyttää, tikan ja tiaisen houkutusääni virkistää. Yhtä suuri kuin hiljaisuus on myöskin tyhjiys metsissä. Ken luottaisi siihen toivoon, että saisi viettää iloista metsästäjän elämää näissä metsissä, hän pahasti pettyisi. Epäilemättä näissä yhtämittäisissä metsissä asuu paljon enempi eläimiä, varsinkin nisäkkäitä ja lintuja, kuin saatamme luullakaan, mutta ne eläimet ovat niin tasan hajallansa yli äärettömän alojen, ehkä myöskin siirtelehtävät niin laajalti, ett'ei voida saada mitään oikeaa perustetta, arvostellakseen niiden paljoutta. Peninkulmia laajat alat näyttävät olevan tai ovat ainakin aika-ajoin niin tyhjät eläimistä ja niin autiot, että tutkija tai metsästäjä on ihan joutua toivottomaksi, kun lakkaamatta näkee toiveensa tyhjiin raukenevan. Ei kokeneimmallakaan tarkastajalla ole tässä apua mistään eläinten oleskelupaikkain tuntemisestansa. Vaikka jossakussa seudussa on kaikki ehdot jonkun eläinlajin siinä viihtyä ja menestyä, niin eipä siellä näy ainoatakaan paria, ei edes yhtään kuljeksivaa urostakaan. Jos luullaan sellaisissa metsäseuduissa, jotka ovat kaukana ihmisasunnoista ja siis ihmisen vaikutuspiirin ulkopuolella, viimeinkin tapaavansa sellaisia eläinlajeja, joita toki täytyy metsässä olla, niin se toivo on yhtä petollinen kuin sekin olettaminen, että pikemmin tavataan eläimiä syvemmällä sisämetsässä kuin sen ulkolaiteilla; ihmisten vaikutuksen alaiset, enemmän tai vähemmän muuttuneet ja osaksi viljellyt alat ovat päin vastoin usein vilkkaammat ja rikkaammat eläimistä kuin salojen sydänmaat. Että kaikkialla, mihin ihminen on perustanut pysyväisiä uutisasuntoja, raivannut metsää, laitellut niittyjä ja peltoja, eläinlajien moninaisuus vähitellen paljon enemmän lisäytyy kuin niissä avaroissa seuduissa, joihin hänen toimintansa ei vielä ole ulottunut, vaan jotka vielä ovat alkuperäisen yksitoikkoisuutensa vallassa, on helppo käsittää, koskapa juuri viljelyksen kautta syntyy monelle eläimelle miellyttäviä paikkoja; että muutamia eläinlajeja näyttää olevan lukuisammin paikoillaan asuvan ihmisen likitienoilla kuin raivaamattomassa metsässä, vaikka ihminen lähitienoilla ihan säälimättä ahdistelee niitä, mutta sydänmetsissä tuskin voi tehdä niille mitään vahinkoa, se voi ainoastaan siten olla mahdollinen, että asuttuihin paikkoihin lakkaamatta tulee uusia eläimiä sydänmaista. Sen tähden enimmäkseen Länsi-Siperian eläimet, ainakin määrääkoina ihan varmaan vaeltelevat enemmän tai vähemmän. Ja kaikki tähänastiset havainnot tosiaan vahvistavatkin sen oletuksen ihan todeksi.

Paikoillaan pysyviä eläimiä, sen sanan tavallisessa merkityksessä, näyttävät ainoastaan talvitainnokkaat ja luolissa asuvat sekä muutamat vuoristojen eläimet olevan; kaikki muut vaeltelevat enemmän tai vähemmän säännöllisesti. Poikimis- ja pesimisaikaan oleksivat yksikseen myöskin Länsi-Siperiassa kaikki eläinlajit, jotka eivät kiiman ja leikin aikana elä suurissa joukoissa; sittemmin vanhemmat lapsinensa yhtyvät sukulaisiinsa ja yhdessä lähtevät kuljeksimaan, ehkäpä paraastaan saadakseen tarpeellista ravintoa, ehkä myöskin kiusaavien sääskien tähden. Rehurikkaat paikat houkuttelevat pysähtymään ensinnä tulevia kasvein syöjiä, pysäyttävät myöskin myöhemmin tulevat ja houkuttelevat sinne viimein vihollisiakin. Siten jäävät muutamat metsäseudut tyhjiksi eläimistä ja toisiin karttuu niitä runsaasti; siten syntyy, jos saa sanoa, ikään kuin ruhkoja vaeltavain virrassa, ja ne tulevat sitä huomattavamiksi, mitä suurempia metsäin tavallisen autiuden ja tyhjiyden vastakohtia ne ovat. Sellaisiksi eläinten kokouspaikoiksi tulevat tavallisesti tulen jo ammoiin hävittämät seudut, joiden hedelmällisestä maasta on koko joukko monenlaisia marjapensaita kasvanut. Sieltä saavat Siperian riistalajit runsaasti ravintoa ja siellä herkuttelevat myöskin sudet ja ketut, soopelit ja karhut, näädat ja ahmat, joita sinne on suurimmaksi osaksi houkutellettu mainittujen kasvein syöjien oleksiminen siellä. Eläimet, jotka täten ovat liittyneet yhteen, pysyvät nähtävästi pitkät ajat yhteydessä keskenään. Kasvein syöjät haeskelevat aina marjapaikkoja, kuten tarkkaavaiset metsästäjät ovat selvään huomanneet, ja pedot kulkevat uskollisesti kasvein syöjien jäljestä.

Nämä vaellukset selittävät sen ihmeellisen tosiasian, että jotkut metsät ovat monta vuotta rikkaat kaikenlaisista pyyntieläimistä, mutta toisina vuosina sitä vastoin näyttävät ihan tyhjiltä. Ihmeekseen näkee länsimaalainen, joka myöhään syksyllä tai aikaisin keväällä matkustaa Siperiassa, kolmen, jopa viidenkin sadan suuruisia teiriparvia lentävän ylös metsän läpi kulkevalta tieltä, ja yhtä suureksi kummastukseksi saa hän sitte kuulla, että samoissa tai vielä soveliaammissa metsissä teirejä on hyvin niukalti; hän saa harmissaan turhaan etsiä kesällä pyytä kaikkein sopivimmistakin paikoista, vaan syksyllä hän ihmeekseen ja ilokseen tapaa niitä melkein kaikkialla.

Nämä omituiset asianhaarat, yhtäläiset yli koko Siperian äärettömän alojen, täytyy metsästäjän tarkkaan tietää, jos hän tahtoo edes läheskään varmasti saada saalista, ja kuitenkin on myöskin harjautunein ja kokenein pyyntimies näissä äärettömissä metsissä aina ja kaikkialla sattumuksen

orjana. Etsiköön hän mitä riistaa hyvänsä, hän ei koskaan osaa edeltä päin sanoa, mistä sitä löytyy. Eilen hymyili onni hänelle runsaimmasti, tänään se ei suo hänelle vähintäkään kehoitusta Riistasta ei ole puutetta, mutta jos metsästäjä luottaisi yksistään siihen, kuolisi hän nälkään. Länsi-Siperiassa on ihan mahdoton sellainen metsästys kuin muiden leveysasteiden tasalla; eikä metsästys näissä metsissä tuota edes sanottavaa voittoakaan. Muutamat eläimet, esim. majava, näyttävät jo olevan sukupuuttoon hävitetyt; toiset, kuten niin arvokas soopeli ovat kadonneet ainakin asutuista seuduista kauas sisämetsiin. Siperiassakin valitetaan, että metsän riista vähenee vuosi vuodelta yhä harvinaisemmaksi, ja sen verta onkin varma, että saalis vähenee joka vuosikymmen. Siihen vähenemiseen ei suinkaan ihminen yksin ole synnä, vaan metsänpalot ja tuon tuostakin raivoavat kulkutaudit vaikuttavat sitä luultavasti yhtä suuressa, ehkäpä suuremmassakin määrässä. Tosin ei kukaan siperialainen ajattele, että riistan säästäminen silloin tällöin on sen säilymisen ensi ehto. Laillisesta metsästyksestä ei sikäläinen metsästäjä tiedä mitään, mutta sen sijaan hän kyllä tietää moninaisimpia keinoja ja tapoja hävittää niin paljon samaa eläinlajia kuin mahdollista. Tuliaseet ovat tässä vähäarvoiset; loukut, ansat ja verkot, jousivireet ja myrkyt ovat paljon luotettavimmat ja paremmat pyyntineuvot sekä tulokkaiden että maassa syntyneiden mielestä.

Riistaksi katsoo siperialainen jokaista eläintä, jota hän tapettuna voi jollakin tavalla käyttää hyödykseen, hirveä yhtä hyvin kuin siipioravaa, tiikeriä samoin kuin lumikkoja ja kärppää, metsoa niin kuin harakkaa. Se, jota jonkun kansan taikuus säästää, joutuu toisen saaliiksi; muutamat eläinlajit, joiden lihasta venäläiset eivät huoli, ovat mongolialaisten kansain silmissä oikeaa herkkua. Ostjakit ja samojeedit kasvattavat kettuja, näätä, karhuja, pöllöjä, joutsenia, hanhia ja muita pesistään otettuja eläimiä, hoitelevat niitä hellästi niin kauan, kuin ne ovat pieniä eli kunnes niiden karva- tai höyhenpuku on täysin kehittynyt, ja teurastavat sitte, syövät lihan ja käyttävät muuten hyväkseen nahan. Nahkoja tulee Siperiasta sikäläisille ja Europan markkinoille miljoonittain; maahan jää paljon vähempi, vaan melkoinen on sentään niidenkin paljous; nelijalkaisia eläimiä ja lintuja, joita täältä jäätyneinä lähetellään etäisiinkin paikkoihin, voidaan lukea satatuhansittain. Paitsi nisäkästen nahkoja viedään täältä ulkomaille myöskin lintujen, varsinkin joutsenen, hanhen, lokin, uikun ja harakan nahkoja, joista tehdään puuhkia, kauluksia ja hatun koristeita. Yksi ainoa kauppias vähäpätöisessä Tshukalinskin kaupungissa ostaa ja myy yksinään joka vuosi kolmekymmentä tuhatta uikun nahkaa, kymmenen tuhatta joutsenen nahkaa, ja toista sataa tuhatta harakan nahkaa, ja muutamia vuosia sitte kaupitsi hän niitä kaikkia vielä enemmän. Tietysti niin lavea turkiksien ja nahan kauppa saa aikaan, että eläimet vuosi vuodelta yhä enemmän vähenevät; jokainen, ken on oppinut tuntemaan Siperian metsästäjään säälimättömyyttä, voi varsin hyvin käsittää, että ainoastaan metsäin ja soiden vaikeakulkuisuus suojelee mainitulta eläimiä sukupuuttoon hävitykseltä.

Vaikka edeltä näkyy, että riista-käsite on sellaisten metsästäjään mielestä melkein rajaton, ymmärretään kuitenkin pyyntieläimillä oikeastaan niitä lajeja, joita meilläkin katsotaan riistaksi taikka katsottaisiin, jos niitä meillä olisi. Metsävyöhykkeen alalla ovat pyyntieläimiä kruunuhirvi, jättiläis-metsävuohi, hirvi ja peura, susi, tavallinen kettu ja naali, ilves ja karhu, jänis, orava ja siipiorava ja varsinkin kaikki näätälaajat eli siis soopeli, mäntynäätä ja kivinäätä, illeri, kärppä, lumikko, ahma ja saarva sekä metso, teiri ja pyy, joiden lisäksi voidaan lukea myöskin silloin tällöin tänne eksyvä tiikeri, vuorimetsissä asuva irbis eli pardeli, myskihirvi ja metsäkarju sekä pohjoisessa, ainakin metsän laitoilla elävä metsäkana. Näitä eläimiä pyytävät kaikki, ehkä jotkut sivistyneetkin, jopa jotenkin säännöllisesti, vaikka ei aina aivan metsästäjään sääntöjen mukaan, ja useimmille niistä viritellään myöskin hyvin taidokkaita ja tehokkaita ansoja ja loukkuja.

Näistä viimeainituista on kaikkialla käytetty loukku tärkein. Se on tehty seuraavalla tavalla. Aukean paikan poikki metsässä, varsinkin sellaisen, josta on jotenkin vapaa näköala, tehdään matala ja niin vähän kuin mahdollista huomiota herättävä risuaita, jonka keskelle jätetään aukko taikka pari kolmekin, jos aita on pitempi. Portin kummallekin puolelle lyödään paalu, joiden yläpää yhdistetään poikkipuulla Paalut suuntaavat niiden välissä olevain loukkupuiden liikettä, jotka ovat kaksi vierekkäin sidottua, pitkä, jotenkin paksua puunrunkoa. Poikkipuun päälle asetetaan pitkä vipu, jonka lyhempi varsi pitää loukkupuuta ylhäällä ja pitemmästä varresta lähtevä nuora juoksee virityspuikkoon. Se puikko on lyhyt, toisesta päästä suippohaarainen, toisesta teroitettu oksa; sen haarapää painetaan toiseen paaluun ja terävä pää asetetaan toista pitempää puikkaa vasten, jonka toinen pää vuorastaan on löyhästi toista paalua vasten. Molemmat puikot pitävät toinen toistaan määrättyssä asennossa, mutta pääsevät irti, jos niitä vähänkään liikutetaan ylhäältä tai alhaalta päin. Kun loukku on viritetty, levitellään virityspuikkojen päälle keveitä ja kuivia oksia, vähemmin niiden peitteeksi kuin suuremman polkupinnan aikaan saamiseksi. Jos nyt joku eläin, vaikkapa pikku lintukin astuu virityspuikoille, niin ne eroavat ja loukkupuut putoavat alas, tappaen alla olevan eläimen. Jos loukku viritetään petoeläimille, pannaan jotakin syöttiä virityspuikkojen alle; kaikkia muita eläimiä johtaa aita loukkuun. Kun monessa metsäseudussa viritellään loukkuja kaikille poluille, teille ja aukeille paikoille sadoittain ja tuhansittain, saa pyytäjä usein runsaankin korvauksen vähäisestä vaivasta, joka niiden oivallisten pyydyksien teossa on. Metsälinnut, jänikset, oravat ja kärpät ovat tavallisia, illerit, mäntynäädät ja soopelit harvinaisempia loukkujen uhreja. Ahmat ja sudet myöskin saavat usein niissä surmansa, mutta ne kuten koiratkin tuota

pikaa oppivat tuntemaan ne ja karttavat niitä niin kauan, kuin ne ovat vireissä, jota vastoin ne eivät ollenkaan pelkää lauennutta loukkua, vaan varastavat pyytäjältä loukkuun jääneen saaliin taikka pureksimalla turmelevat sen.

Samojeodit ja ostjakit käyttävät paitsi loukkua mielellään myöskin itsestään laukeavia ampuma-aseita, joina käytetään kaarta ja nuolta tai itsestään laukeavaa joustaa. Kaari, jota tähän tarkoitukseen käytetään, on hyvin vahva, ja surmaava nuoli oivallisesti tehty, ja koko surma-ase siis hyvin vaarallinen, jopa varomattomille ihmisillekin erittäin turmiollinen. Nerokkailla laitoksilla pysyy kaari jännitettynä ja nuoli oikeassa asennossa, puinen liipasin laukasee sen heti, kuin eläimen tielle pingotettuun rihmaan kosketaan. Tähdätessä nuolta niin, että se puhkasee eläimen sydämen, käytetään eläimen koon mukaista mittakeppiä, jonka yläpäähän tehty reikä, kuin keppi on pystyssä, tarkkaan näyttää, miten korkealla juoksevan eläimen sydän on, sekä toista mittaa, joka näyttää miten etäällä solisluusta sydän on ja siten pyytäjälle osoittaa, minkä verran sivulle nuorasta nuoli on tähdättävä. Koska kaikki maan asujamet tarkkaan tuntevat kaikki näissä metsissä tavattavat eläimet, niin he harvoin turhaan virittävät kaartansa; niin tapahtuu ainoastaan silloin, kuin suuruudeltaan paljon pienempi tai suurempi eläin tulee rihmaan koskemaan kuin se, jolle nuoli on aiottu. Tavallisesti pyydetään täten kettuja ja melkein yhtä hyvällä menestyksellä susia, jopa myöskin hirviä ja peuroja. Sitä vastoin käytetään viritettyä joustaa pienemmälle riistalle, varsinkin kärpille ja oraville. Niille asetetaan houkuttava syötti, jonka eläin tapaa ainoastaan siten, että pistää päänsä ahtaasta kolosta, joka jousen ollessa viritettynä on sen etupuolella ja alaosan kohdalla. Silloin eläin koskee virityspuikkoon ja leveä, taltan muotoinen, määrättyyn suuntaan lentävä nuoli, jonka jousi koko voimallaan viskaa alas päin, tappaa eläimen.

Nykyaikoina on kuitenkin näiden alkuperäisten aseiden ohella ruvettu käyttämään tuliaseita, jopa Länsi-Siperiassakin, vaikka ne eivät sentään ole karkoittaneet joustaa nuolinensa. Mutta koska ruuti ja lyijy ovat kallista tavaraa, käytetään mieluisimmin hyvin hienoreikäisiä luodikkoja, itsessään varsin huonoja sytyke- ja piilukko-pyssyjä, mutta niillä huonoillakin aseilla ammutaan sittekin merkillisen taitavasti. Tugin jatkon etupäähän kiinnitettyä hankoa, jolle pyssy lauaistessa nojataan, ei saa puuttua kenenkään länsisiperialaisen pyssystä, sitä käyttävät tavallisesti sikäläiset sivistyneetkin metsästäjät ja sytykepyssyissä se onkin ihan välttämätön. Haulikkoja käyttävät virkamiehet ja varakkaimmat kaupunkilaiset, mutta eivät siellä syntyneet varsinaiset asujamet, joilla metsästyksessä on elinkeinona ja jotka niin sanoaksemme käyttävät ruutia jyvittäin. He ottavat mukaansa pienen sarvellisen sitä, kallista tavaraa, kääntävät pyssyn reiän paksuisen iyijylangan kolme neljä kertaa ympäri vyöksensä ja lähtevät niine varuksineen metsästykselle. Lyijylangasta saadaan luodit, mutta ei viitsitä valaa niitä, vaan leikataan taikka vielä yksinkertaisemmin puraistaan siitä kappale kerrassaan, pistetään se ilman mitään tuketta piippuun ja siten on pyssy ladattuna. Tosin kaikki tällaiset metsästäjät ainoastaan hätätilassa ampuvat pitkältä matkalta, mutta tavallisen puun puolikorkeudelta niin tarkkaan, että tähtäävät soopelia ja oravaa silmään ja useimmiten osaavatkin siihen.

Metsälintuja pyydellään yleisemmin kuin mitään muuta riistaa ja tapetaankin satatuhansittain. Soidinaikana metso ja teiri saavat melkein kaikkialla olla rauhassa. Sellaista metsästyshuvia, kuin meillä on hiipiessämme likelle viheltelevää metsoa, saadaan metsäin vaikeakulkuisuuden tähden harvoin taikkapa ei koskaan kokea; ei edes teirin soitimenkaan tähden luovuta aikaisena toukokuun aamuna mukavasta yösijastaan; enintään koetetaan petellä jotakuta pyytä matkimalla hänen lempisäveltänsä. Kukapa viitsisikään nähdä niin paljon vaivaa, ja vastusta, kun saaliin tulo on niin epävarma! Vasta syksyllä ja talvella voi metsästyksessä kannattaa siperialaisen mieltä myöten; kuin nuoret urokset ovat sulkasadossa, kuin parvet kasvavat suuren suuriksi joukoiksi, silloin on oikea metsälinnun tappo aika. Ken ei kammoksu mitään moninaisimpia vaivoja, lähtee silloin koirinensa, jotka tavallisesti ovat vain joutavia kylärakkeja, ajamaan vaeltavia lintuja takaa ja tuopi useinkin kotiin runsaan saaliin; ken osaa hiihtää, pyytelee metsoja ja teirejä talvellakin. Ensimmäisen runsaan lumisateen jälkeen tapahtuu pysähdys näiden lintujen vaelluksissa ja joka parvi valitsee silloin olinpaikakseen sellaisia metsiä, joissa ensi päiviksi näyttää olevan runsaasti ravintoa. Alkutilasta on puolukoissa ja katajanmarjoissa ruokaa kosolta ja, kuin ne on syöty, riittää näille vähään tyytyville eläimille ensin lehtikuusen, sitte kuusen ja männyn havut tai niiden valmistumattomat kävyt. Niin kauan kuin mahdollista jatkavat he vaelluksiansa jalkaisin, astuvat usein kymmenen, jopa kaksitoistakin virstaa päivässä, tulevat joskus muutaman sadan askeleen päähän asutuista seuduista ja jättävät edelleen vaeltaessaan äsken tullesseen lumeen niin selviä jälkiä, että metsämies välttämättä viimein tapaa ne. Jos niiden täytyy tyytyä havuruokaan, ilmasevat ulostukset niiden olopaikan, jonka metsästäjä myöskin huomaa heidän makuupaikoistaan. Siperian metsot ja teirit kaivavat lyhempiä tai pitempiä, tavallisesti aina maahan asti ulottuvia koloja lumeen ja aamusella taikka vaaran uhatessa lähtevät niistä makuusijoistaan, särkien muutamalla siiven löyhäyksillä päällä olevan lumipeitteen; sen tähden on helppo tuntea lintujen yösiijat, jopa myöskin niistä päättää, minä edellisenä yönä linnut niissä ovat maanneet, joten tottunut metsästäjä niistä saa oivallisia ohjeita. Jos kauemmin sataa lunta, pysyy metsälintu välistä aina puolelle päivälle asti makuukuopassaan ja lennettyään sitte puuhun päästää syödessään pyssymiehen kyllin lähelle, kun näet lintu ei pidä suurta lukua koirain haukkumisesta eikä tarkastaessaan puun alla räkyttäviä koiria ollenkaan huomaa metsästäjää. Sellaisten jälkiä myöten metsästyksen onnistumisen ensi ehtona on, että

lumi on tasoitellut maan kokonaan ja peittänyt enimmäkseen vastukset sekä sulloutunut sen verran, että tyydyttävästi kantaa suksia tai metsästäjän lumianturoita.

Paljon mukavampi ja tuottavampi on teirin pyynti kuvilla. Sitä varten lähdetään syksyllä ennen päivän koittoa metsään, peittäydytään jos mahdollista ennen tehtyyn havumajaan taikka tehdään silloin tuota pikaa sellainen, asetetaan kuva, puusta ja tappuroista tehty, mustalla sekä paikoittain valkoisella ja punaisella kankaalla päällystetty, hyvin elävän linnun näköinen teirin kaave, pitkällä kangella korkeimpaan lähellä olevaan puuhun tuulen päälle päin, ja sitte ihmiset tai koirat etsiskelevät lähimetsän. Kaikki nuoret, kokemuksesta vielä viisastumattomat urokset, jotka siten säilytettyinä näkevät kuvan, lentävät luullun ja kaikesta päättäen turvallisena istuvan kumppanin luo ja laskeutuvat samaan puuhun; väijyksissä oleva metsästäjä, jolla silloin on luotipyssynsä ohella välistä myöskin haulikko, voi usein kymmenkunnastakin petetystä linnusta valita saaliikseen jonkun. Sellaisissa metsissä, joita ei ole kesällä häiritetty, pitää teiri niin vähän lukua luotipyssyn heikosta paukauksesta että kuolleena puusta putoavan linnun kumppanit usein eivät edes lennä poiskaan, vaan levollisesti istuen katselevat kumppanin putoamista niin kauan, että metsästäjä ehtii ladata uudestaan ja ampua toisen, kolmannen ja useampiakin. Koska teirejä on runsaasti, ei ole ollenkaan uskomatonta, että jotkut metsästäjät lyhyenä aamuhetkenä saattavat samasta havumajasta ampua parikymmentä teiriä ja vielä enemmänkin.

Yhtä tuottavainen kuin teirin ammunta kuvilta ja hyvin metsästäjää viehättävä ja innostuttava on pyyn ammunta sellaisena, kuin sitä Siperiassa harjoitetaan. Siihen ei tarvita mitään valmistuksia, eivät edes opetetut koiratkaan ole välttämättömän tarpeelliset, vaikka niistä sentään onkin suuri apu. Pyy on hyvin yleinen Länsi-Siperian metsissä, ehkäpä yleisempikin kuin metso ja teiri, mutta se liikkuu niin ääneti ja hiljaa, että sitä monesti on vaikea nähdä, vaikka poikueita on paljokin metsässä. Niin suurissa joukoissa sitä ei ole kuin hänen sukulaisiansa eikä se myöskään kuljeksi niin suuria aloja kuin ne, mutta juuri sen tähden se onkin tasaisemmin hajallaan yli avarain metsämaiden ja joutuu siitä syystä ennemmin kuin mikään muu metsälintu niiden metsästäjään saaliiksi, jotka tuntevat sen elintavat. Kokenut metsästäjä tietää sen keväällä ja kesällä olevan ihan kuin perin kadoksissa; syksyllä hän tapaa sitä kaikkialla, yksin sellaisissakin paikoissa, joista sitä turhaan etsittiin muutamia kuukausia aikaisemmin. Se rakastaa yhtä paljon kuin sen sukulaisetkin marjoja ja niiden tähden se näyttäytyy suurilla aukeillakin paikoilla, joita se keväällä ja kesällä karttelee. Mutta osaapa se aukeallakin pysyä piilossa etsijältä. Se painautuu paljon kovemmin maahan kuin metso ja teiri, koettaa niin kauan kuin mahdollista pysyä hiljaa, kuin sitä lähestytään, eikä hätäillen haeskele erityistä piilopaikkaa ja lähtee vasta sitte, kuin vihollinen on ihan päälle tulemassa. Sen lähtö lentoon tapahtuu niin äänettömästi, niin huminatta, että se usein jääkin ihan huomaamatta; turkinpyy, jopa pienempi taivaanvuohikin tekee enemmän melua kuin tämä suloinen lintu, josta kuuluu vain hiljainen rapina silloin, kuin se kohottautuu. Säilytettyinä lentää se tavallisesti, ei kuitenkin aina, lähimpiin havupuihin ja istahtaa sinne ensi oksalle, kuin sattuu, mutta pysyy sielläkin niin hiljaa, että sitä on silloin yhtä vaikea huomata kuin äsken maasta. Usein ponnistellaan turhaan ja kauan silmiänsä sitä löytääkseen ja viimein luullaan sen jo huomaamatta lentäneen pois, ja sitte yht'äkkiä suureksi ihmeekseen nähdään sen sontimisesta tai muusta liikkeestä, että se on ihan paljaana istunut juuri sillä oksalla, jota on niin huolellisesti tarkasteltu. Kaikilla kanalinnuilla yhteinen kyky olla herättämättä pyytäjän huomiota on pyyllä kehittynyt oikeaksi mestaruudeksi. Mieluisimmin haeskelee se metsässä kosteita tai sammalisia, mustikoista ja puoloista rikkaita paikkoja, joiden ympärillä on vanhoja lakastuneita ja nuoria puita. Siellä osaa hän niin taitavasti käyttää hyväkseen jokaista suojelevaa esinettä, että se tavallisesti huomataan vasta silloin, kuin se, päästäkseen parempaan turvaan, lentää johonkin kuivaan puuhun. Jos se ei liikahta, näyttää se katsojasta puupahkuralta, sillä hyvin sen näköinen se todella onkin, ja se tietää varsin hyvin voivansa täydellisesti luottaa höyhenpukunsa ja valitsemansa olopaikan yhdennäköisyyteen. Kuitenkin se niin kauan, kuin jollakin tavalla näyttäytyy, lakkaamatta katselee levottomasti ympärilleen ja, jos aavistaa olevansa vaarassa, lähtee ylhäisestä paikastaan yhtä hiljaa ja ääneti, kuin sinne lensikin. Tämän linnun pyynti on metsästäjälle oikea ilo. Kaikkialla metsässä tiedetään tapaavansa häntä, mutta ei koskaan, milloin ja missä se tulee näkyviin; tavallisesti täytyy jättää kaikki erityiset apukeinot, mutta juuri sen tähden ei tarvitsekaan olla peloissaan, että taitamattomat kumppanit häiritsevät, ja lakkaamaton mielenjännitys on vielä runsaampana palkintona kuin tämän kanalinnuista kaikkein maukkaimman ja paraimman paisti.

Sen merkityksen rinnalla, joka täytyy tunnustaa metsälinnuille sekä metsästyksen että kansallistalouden kannalta katsoen, lienee Länsi-Siperian jaloimman nelijalkaisen eläimen pyynti ja siitä karttuva hyöty vähäarvoinen. Neljää täällä tavattavaa hirvilajia pidetään erilaisista, vaan yhtä perusteettomista syistä paljon vähempiarvoisina, kuin ne ansaitsevat, ja käytetään hyväkseen meille vastenmielisellä, jopa inhottavallakin, ell'ei juuri raa'alla tavalla. Niin tehdään varsinkin kruunuhirvelle. Tämä ylpeä ja muhkea eläin, joka muutamain tutkijain mielestä on suurikasvuinen Saksan hirvi, vaan toisten mielestä tosin hyvin sen näköinen, vaan suuruutensa ja voimakkaan sarvistonsa tähden siitä eroava laji, asuu kaikissa eteläisissä, varsinkin vuoristojen metsissä, eikä suinkaan ole niin harvinainen, kuin saattaisi luulla siihen katsoen, että niin hyvin maassa syntyneet asujamet kuin tulokkaatkin

väsymättömällä innolla lakkaamatta sitä pyytelevät. Se pyynti-into uhkaa kruunuhirveä perin omituisesta syystä juuri siihen aikaan, jolloin se paraiten tarvitsisi säästämistä. Pohjois-Aasian metsästäjät eivät tätä hirveä tapa lihan, ei nahan eikä siloisten, haarakkaiden sarvien, vaan keskenkasvuisten, kulmikkaiksi vielä kovenemattomain, nahkamaisten sarvien tähden. Niistä kiinalaiset lääkärit ja puoskaroitsijat tekevät lääkettä, jota tuon taivaisen valtakunnan rikkaat, elähtäneet pojat innokkaasti ostelevat, maksaen siitä saman painon kultaa; se arvatenkin on jotain kiihotinta, jonka sijaan he eivät luule voitavan käyttää mitään muuta. Mieluisimmin etsiskellään kuusihaaraisia, vasta vähän kulmikkaita, vielä runsasverisiä sarvia; niistä maksetaan kolme tai neljä sataa markkaa Suomen rahassa, jopa enempiäkin, jota vastoin kymmenisellä markalla saadaan täys'kasvuiset, silenneet, kaksitai nelitoista-haaraiset sarvet. Sekä Pohjois- ja Keski- Aasian mongolialaiset että myöskin Siperian venäläiset kilvan koettavat saada noita kalleita sarvia ja lähettävät, kuin hirvi on saatu oikeaan aikaan tapetuksi, niin pian kuin mahdollista, tavallisesti postissa; Kiahtaan, josta erityiset kauppiat niitä vievät tuhansia vuodessa Kiinaan, jossa niiden tuonti ei sittekään koskaan riitä täyttämään menekkiä. Siperialaiset talonpojat pitävät kruunuhirviä yksinomaan sitä varten vankeudessa, että voisivat sopivaan aikaan leikata verestä vielä täysinäiset sarvet myötäväksi. Kun, kuten tietty, joka hirvi sarvien kasvamisen aikaan karttaa tiheikköjä ja tiheitä metsiä sekä on vähemmin arka kuin muulloin; kun nuoria hirviä, joilla on sarvet ainoastaan alulla tai pari- kolmehaaraisina, yhtä vähän säästetään kuin täysikasvuisiakaan kruunuhirviä, niin tietysti tämän eläinlajin olemassa olo on vaarassa, jota paitsi sikiötkin jäänevät syntymättä. Lihasta ja nahasta tässä teurastuksessa ei pidetä lukua; jos on vähänkään vaivalloista tai hankalaa kuljettaa tapettua saalista, jätetään se ilman mitään susille ja ketuille. Niin kuin kruunuhirvi eroaa Saksan hirvestä, samoin Siperian metsävuohi eroaa tavallisesta metsävuohesta suuruutensa ja pitkäin, juuresta heikkojen sarviensa tähden, vaikka luonnontutkijat eivät vielä ole selvillä, onko se ihan eri laji. Siperiassa se asuu mieluisimmin sellaisissa metsissä, jotka alkavat tointua metsän-palon jälkeen ja joissa Siperian kuusta runsaasti kasvaa, sekä metsän laiteissa ja pienenlaisissa metsiköissä, nousee vuoristoissa melkoisen korkealle, usein ylemmäksi puiden rajaa, ja oleksii myöskin autiolla arolla, yhtyen vuorilla vuorikauristen ja villilammasten, arolla anttilooppien seuraan. Maan luonnon ja laadun mukaan tekee se jotenkin säännöllisiä vaelluksia, metsänpalojen pakottamattakin, kulkee silloin pitkä matkat ja uipi ihan arvelematta leveäinkin jokien ylitse. Välistä se ilmestyy ja asettuu seutuihin, joissa sitä ei ole moneen vuoteen nähty, ja tekee sieltä käsin retkeilyä. Tavallisesti se näillä vaellusmatkoillaan kulkee aina samoja teitä, ja siellä täällä täytyy sen pujottautua hyvinkin ahtaita polkuja myöten. Suurten jokien jyrkät kallioäyräät pakottavat sen paikoin kääntymään vähiin poikkilaaksoihin ja muutamiin rotkoihin, ja silloin se useimmiten joutuu turmioon, koska harvoin jätetään niitä solia sulkematta aidoilla, joiden takana on pyyntihautoja. Joka vuodenaikaan niitä kiihkeästi ahdistelevat sudet ja ilvekset ja melkein yhtä paljon venäläiset ja Siperian syntyperäiset asukkaat. Kuten kaikkea muutakin riistaa ahdistetaan metsävuolta säälimättä, käytetään hyväkseen kaikkia asianhaaroja ja kaikkea mahdollista viekkautta, saadaksean sitä surmatuksi millä tavalla hyvänsä. Kun lumi alkaa sulaa, kuin kylmät yöt muuttavat päällimmäisen lumikerroksen ohueksi jääkuoreksi, lähdetään metsävuohen ajoon kevytjalkaisten koirain kanssa joko ratsain tai suksilla, hätyytetään elukkaa melulla ja huudolla ja saadaan se sitä pikemmin väsymään, mitä kovempi jääkuori on ja mitä pikemmin se haavoittaa eläimen jalat, kun näet pienet sorkat juostessa puhkovat hankea. Keväällä houkutellaan metsävuolta matkimalla kilin ääntä, kiima-aikana metsäpukkia matkimalla hyvin tarkkaan vuohen määkimistä ja sillä välin sekä myöhemmin molempia suolanuolukkeilla; syksyllä pidetään suuria ajoja taikka ahdistetaan niitä veneillä, kuin ne vaelluksillaan ovat jokien yli uimassa, ja pistämällä tapetaan ne veteen; alkutalvesta pyydellään niitä reellä ajaen ja ampuen siitä, milloin vuohi on kyllin lähellä. Ainoastaan ansaa ei käytetä vuohen pyynnissä, luultavasti yksinomaan siitä syystä, että viritetty kaari on tuottavampi.

Paljon paremmin selviää hirvi taistelussa olemassa olostansa. Olinpaikat ja elintapa, voima ja puolustuskyky turvaavat häntä monelta, vaikk'eivät enimmiltä ahdistuksilta. Ollen metsän eläin sanan täydessä merkityksessä, tuleva yhtä hyvin toimeen soilla ja rämeillä kuin myöskin tiheiköissä ja metsissä, yhtä helposti voittava metsässä kuin suollakin eteen sattuvat esteet ja turvattu syöntitapansa tähden talvellakin puutteelta, selviää hirvi helpommin kuin mikään muu eläin ihmisen ja muiden uhkaavain vihollisten vainoista. Noista muista vihollisista mainittakoon susi ja ilves, karhu ja ahma; epävarma kuitenkin on, voiko mikään näistä pedoista suuresti, hävittää hirviä. Sillä tämän voimakkaan ja ryhdikkään eläimen terävät kaviot ovat vielä vaarallisemmat aseet kuin sen sarvet, ja se osaa käyttää molempia. Karhun edessä, joka äkkiarvaamatta hyökkää sen päälle, saattaa se kukistua; mutta yksinäisen suden se epäilemättä sortaa maahan, saattaneepa se kestää noiden ainiaan nälkäisten petojen kokonaista joukkoakin vastaan; ja mitä ilvekseen ja ahmaan koskee, näyttää vielä olevan todistamatta, että ne tosiaan hyppäävät hirven niskaan ja purevat poikki hänen kaulasuonensa, kuten ennen on väitetty. Ainoastaan ihmisen aseita hirvi ei kestä. Mutta onpa hirven ajo Siperian metsissä vastuksellista ja usein turhaa työtä, ja sen tähden sitä harjoittavatkin paraastaan maan syntyperäiset pyyntimiehet. Kesällä on vaikea tavata tätä vesipaikoissa oleksivaa eläintä; se eleksii silloin enimmäkseen ajat soilla, päivät korkeain suokasvien piilossa, leväten vuoteella, jonka likitienoille ei kukaan pääse, yöt käyskennellen syömässä. Mehukkaat vesikasvit ja niiden juuret maistuvat hirvestä paremmilta kuin karkea ja terävä sara; senpä tähden hän meneekin suon syvimpiin paikkoihin syömään, etsii kasvit

vedestäkin, pistää rumamuotoisen päänsä aina korvia myöten, jotka ovat vähän aasin korvain näköiset, vetelään mutaan, saa sieramensa täyteen ja puhaltaa joka kerran, kuin nostaa ylös päänsä, suusta ja sieramista tuon moskan kumealla pärskähdyksellä, joka kuuluu kauas ylt'ympäri. Kekseliäät pyytäjät ovat tuon ruuan etsimistävän mukaan miettineet erityisen pyyntitavan. Tähystellään monta yötä peräkkäin tätä yleensä hyvin varovaista eläintä, hankitaan päivällä ihan hiljaa muutamia keveitä ruuhia ja soudetaan sitte yöllä niin hiljaa kuin mahdollista hirven luo, joka syödä ahmii ja jonka vainu ja havaintokyky ovat tuossa ruuan etsimistyössä paljon heikommalla tavallisesti, sekä ammutaan se. Valoiset kesäyöt helpottavat sellaista pyyntiä, vaikka ne tosin samalla tekevät myöskin vaikeaksi päästä kyllin lähelle; mutta juuri sen tähden on tämä metsästys niin jännittävä, että innokkaat metsästäjät sitä oikein kiihkolla harjoittavat ja tavallisesti hyvällä menestykselläkin. Pakkasien alussa siirtyy hirvi, koska hauras jääpeite haittaa sen liikkumista, soilta kuivempiin metsäseutuihin, kunnes runsaat lumisateet pakottavat sitä kuljeksimaan enemmänkin ja etsimään sopivimpia olinpaikkoja. Tähän aikaan ajetaan sitä hyvin harjoitettujen ja ennen kaikkea erittäin maltillisten koirain avulla ja katsotaan sitä pyyntitapaa paraimmaksi kaikista. Hirvi ei vaelluksillaan kammoksu asuttujakaan seutuja, ja silloin helposti tunnettavat jäljet saattavat metsästäjän tuota pikaa sen luo. Nyt lähetetään esiin koirat. Niiden tehtävä on kääntää puoleensa eläimen huomiota, mutta ei karkoittaa sitä. Sen tähden ne eivät saa koskaan ahdistaa sitä takaa päin eikä myöskään yleensä rynnätä liian lähelle, vaan lakkaamalla haukkuen hyppiä sen etupuolella ja vetää puoleensa sen koko huomio. Kuin hirvi näkee sellaista vaaran uhkaa edessään, pysähtyy se lyhyen juoksun jälkeen, katselee raivokkaasti koiria, näyttää päättävän hyökätä niiden päälle, mutta tulee ainoastaan ani harvoin panneeksi toimeen sellaisen päätöksensä ja antaa siten metsästäjälle tilaisuutta päästä yhä lähemmäksi ja viimein lyhyeltä matkalta ampuu tarkkaan. Jos koirat yht'äkkiä siten tulevat pienen hirviparven eteen, saattavat hirvet joutua niin hämilleen, että ripeä ja hyvin varustettu pyssymies saa tapetuksi montakin eläintä yhtä päätä. Jos vanhoja, kokeneita hirviä talvella paksun lumen aikaan ajetaan kauan, nousevat ne ensimmäiselle eteen sattuvalla tielle ja juoksevat sitä myöten, vieköönpä se metsään tai asuttuun paikkaan, siten joutuvat usein ihan lähelle ihmisasuntoja ja kääntyvät vasta silloin pois metsään. Kova hanki on yhtä vaarallinen hirvellen kuin metsävuohellekin, sillä ripeät ja taitavat metsämiehet hyökkäävät silloin sen kimppuun, paljas keihäs kädessä, he kun suksilla hiihtäen saavat pian sen kiinni ja niin väsytytyksi, että voivat käyttää tuota ikivanhaa asetta. Hirven lihaa syövät mielellään sekä uutisasukkaat että maan syntyperäiset asujamet, mutta sen hinta on jotenkin huokea; taljasta sitä vastoin maksetaan mielellään kuusi tai kahdeksan ruplaa, joten varsinainen metsästäjä saa tyydyttävän korvauksen vaivastaan ja ponnistuksistaan.

Peura on tosin oikeastaan tundran asukas, mutta asuskelee myöskin metsässä yli koko metsävyöhykkeen. Uraalin itärinteillä oleskelee se sekä jylhässä metsässä että ylhäällä vuorilla; sikäläiset metsästäjät sen tähden puhuvat metsä- ja vuoripeurasta ja näyttävät luulevan niillä olevan eri ominaisuuksia, vaikka eivät osaa varmasti sanoa, mitkä ne olisivat. Asuttuja seutuja kammoksu peura vähemmän kuin mikään muu hirvilaji; se selvinnee paraiten siitä, että joka vuosi tapetaan, paitsi vapaina syntyneitä, myöskin monta sellaista, joilla on leikkaus korvassa tai jokin muu merkki ja jotka siis ovat poroista villistyneitä. Ne luultavasti karkaavat kiima-aikaan samojeedien ja ostjakkien laumoista ja vaeltavat niin kauan etelään päin, kunnes tapaavat vilttejä sukulaisiansa ja niiden seurassa pysähtyvät johonkin. Saatuaan kerran maistaa vapautta tottuvat ne merkittävän pian kaikkiin vapaan peuran tapoihin. Pyyntieläiminä on poroilla yhtä vähä kuin peuroillakaan mitään suurta merkitystä metsäseudun asujanten silmissä. Peura tapetaan, milloin, missä ja miten hyvänsä voidaan, mutta, ottamatta lukuun jotakuta erittäin innokasta venäläistä metsästäjää, ainoastaan maan synnynnäiset asujamet pyytelevät sitä edes vähänkään innokkaammin.

Syötävään riistaan lukevat yleensä kaikki ihmiset myöskin jäniksen; ainoastaan semiläiset ja venäläiset ovat poikkeuksena. Sen tähden Siperian jänistä pyytävätkin ainoastaan sivistyneet ja etuluulottomat siperialais-venäläiset sekä pohjoisosassa synnynnäiset asukkaat, jotka eivät aristele mitään ruuaksi kelpaavaa. Sillä vähäpä on metsästäjän silmissä arvoa valkoisen jäniksen nahallakaan, koska siitä hyvin lähtee karva, ja ehkä juuri, siitä syystä maan villit kansat uhraavat sen jumalilleensa. Vaikka metsäseudun asujamet niin välinpitämättömästi kohtelevat tätä meille niin arvokasta jyrtsijää, että eivät viitsi hätyyttää häntä juuri ollenkaan, ei jäniksiä kuitenkaan ole missään erittäin paljoa. Moni niistä menettää henkensä loukuissa, enin osa joutuu susien, kettujen ja ilvesten suuhun, ja paljon niitä vähentelee myöskin ankara talvi, joka usein pakottaa niitä pitkille vaelluksille. Riistana jänikselle ei voida täällä antaa minkäänlaista merkitystä.

Syötäväksi kelpaamattomista metsävyöhykkeen pyyntieläimistä pitänee sudelle antaa ensi sija, koska sitä katkerasti vihataan ja yleensä vainotaan. Tosin sen ei sanota tuottavan ihmiselle kovinkaan suurta vahinkoa, mutta ei kuitenkaan laiminlyödä mitään sen tappamistilaisuutta. Tosin susi Länsi-Siperiassa liikkuu ainoastaan poikkeuksen tavoin suurissa joukoissa ja vielä harvemmin ahdistaa ihmistä, mutta yhtä eittämättömästi se paljon tuhoo kotieläimiä, ja tämä hävitys tulee hyvinkin melkoiseksi, jos otetaan lukuun, miten suuria vahinkoja paimentolaisten laumat kärsivät susien kautta sekä arolla että tundralla. Miten paljo ja runsaasti susia on metsävyöhykkeen alalla, ei voida arvata. Niitä on kaikkialla

eikä missään; ne raatelevat tänään jonkun kylän laumoja, jonka tienoilla niitä ei vuosikausiin ole nähty, tunkeutuvat huomenna toisen kylän vajoihin; häviävät äkisti joistakuista seuduista ja palaavat aavistamatta takaisin; jossakussa paikassa eivät säiky mitään vainoja ja toisessa tuskin sietävät vähäistäkään hätyyttämistä, kuin jo karkkoavat. Suuret maantiet, joilla on vilkasta liikettä, ja laidunmaista rikkaat seudut houkuttelevat niitä erittäin, koska noilla maanteillä kuoliaaksi ajettujen hevosten ruumiit ja laitumilla paimenetta käyskentelevät, usein kauas metsiinkin kuljeksivat kotieläimet ovat heillä valmiina tai ainakin helposti saatavana saaliina. Vaan on niitä kuitenkin sellaisissakin metsäseuduissa, joissa ei ole mitään ihmisliikettä. Välistä nähdään niitä yksittäin tai pienissä joukoissa keskellä päivää ihan lähellä asuttuja paikkoja ja usein juoksentelevat ne öillä läpi kylien, jopa kaupunkienkin. Yhtenä yönä saattavat ne repiä kuoliaaksi kymmenittäin lampaita, jopa ahdistella hevosiaakin ja sarvikarjaa, vaan ei koiria, jotka taas toisissa paikoissa ovat niille hyvin mieluista saalista. Ainoastaan urholliset siat saavat niiltä olla rauhassa, koska ne täällä kuten kaikkialla muuallakin heti ryhtyvät taisteluun susia vastaan ja tavallisesti pääsevät voitolle.

Kuten venäläiset, uskovat myöskin siperialaiset, että naarassusi niin kauan, kuin pennut imevät, karttaa kaikkea ryöväilyä pesänsä lähellä ja hirmuisesti kosta, jos siltä otetaan pennut pois, seuraa silloin metsästäjää aina hänen kotikyläänsä asti ja raivokkaasti tuhoaa kaikkia hänen kotieläimiänsä. Sellaisen koston pelosta jättää jokainen siperialainen löytämänsä suden pennut pesäänsä ja ainoastaan jotkut uskaltavat leikata pennuilta poikki kantajäntäreet, että ne siten rampautuneina pysyisivät syyspyyntiin asti synnyinpaikoillaan. Sillä, kuin pennut vaurastuvat täys'kasvuisiksi, katoaa, kuten luullaan, emän rakkaus tai ainakin vähenee hänen kostonhimensa, ja syyssuden turkki sitä paitsi korvaa näiden kekseliästen talonpoikain vaivat ja viisaan tempun.

Eri paikkain ja olojen mukaan käytetään mitä erilaisimpia keinoja sutta pyytäessä. Susihaudat, suden raudat ja strykniini-myrkky ovat, kuten edellä kerrotut viritetyt kaaretkin, varsin hyvät pyyntineuvot; sitä vastoin suden ajosta harvoin saadaan toivottua tulosta. Paljon mieluisemmin koetetaan reellä ajaen pyytää sutta eli reestä ampuu sitä, kuin se ensin on viekkaudella houkuteltu juoksemaan jäljestä. Se tapahtuu näin: Tilavan reen eteen valjastetaan vanha laiska tai ikäkulu hevonen ja neljä metsästyskumppania asettuu rekeen: ajaja, kaksi pyssymiestä ja keskikokoinen porsas. Ajaja, jolla ei ole muuta tehtävää kuin ajaminen, nousee paikallensa, pyssymiehet käyvät istumaan takaperin ja säkkiin pistetty porsas asetetaan heidän jalkainsa väliin. Iltasella ajaa tämä sekanainen seura metsäseutuun, jossa päivällä on nähty tuoreita suden jälkiä. Heti, kuin päästään jälkien paikoille, heittää toinen pyssymies pitkään nuoraan sidotun, pehmoisen heinäpussin reestä viiltämään jäljestä ja toinen sill'aikaa nipistelemällä tai muulla keinoin saattaa porsaan vinkumaan. Susi kuulee ne valitushuudot, luulee ehkä porsaan eksyneen emänsä luota ja lähestyy hiljaa ja varovasti, näkee reen jäljestä viiltävän pussin, luulee sitä parkuvaksi porsaaksi ja päättää, vähän tai kauemmin mietittyään, vapauttaa porsas paran kärsimyksistään. Pitkillä hypyillä juoksee se tielle ja sitte himokkaasti ja ahneesti reen jäljestä. Mitä hän huolii siinä istuvain miesten uhkaavista haamuista. Onhan hän monesti ennenkin nähnyt ihmisiä ja paljon lähempääkin. Yhä likemmäksi pääsee hän rekeä, joka nyt kiireemmällä vauhdilla luistaa pois tieltä; yhä kovemmat näpistelemiset saavat porsaan yhä surkeammin parkumaan; ne äänet yhä enemmän hurmaavat petoa — vielä yksi hyppäys: silloin paukahtaen tuiskahtaa kaksi tulisädettä, ja koristen ja vavahdellen makaa peto maassa.

Yhtä petollinen kuin tämä pyyntiajo on myöskin Uraalissa tavallinen susitarha. Vähän matkan päähän kylästä tehdään pyöreä, poikki mitaten noin kaksi metriä avara aitaus vahvoista, vierekkäin maahan syvälle lyödyistä seipäistä ja sen ympärille toinen ihan saman kaltainen aita, niin että ne molemmat ovat joka paikassa yhtä etäällä, neljänkymmenen, enintään viidenkymmenen senttimetrin päässä, toisistaan. Sisempi aitaus on umpinainen, vaan ulkopuolisessa on paksuihin pihtipieliin sovitettu, vahvoilla saranoilla liikkuva, paksuista lankuista tehty ovi, joka aukeaa ainoastaan sisään päin, mutta jonka luja salpa sulkee, jos sitä sisäpuolelta työnnetään. Päältä päin nämä aitaukset eivät kyllä ole tarkat, vaan sentään harvasti katetut tukevilla puilla. Sisempään aitaukseen päästään ainoastaan katossa olevasta luukusta. Kuin nyt huomataan susia liikkuvan kylässä öillä, viedään elävä vuohi sisempään aitaukseen ja avataan ovi sen ympäri kiertävään käytävään, joten tarha on viritetty. Tavallisesta seurastaan pois viedyn ja pelkääväisen vuohen valittava määkiminen houkuttelee sinne suden. Tosin susi ensin epäilee tuota niin oudon näköistä vuohinavetta, mutta kuin vuohi hänen tulostaan vielä enemmän hätäytyneenä hyppelee peloissaan joka taholle, unhottaa susi piankin tavallisen varovaisuutensa kokonaan ja koettaa siepata mieluista saalista. Moneen kertaan, yhä himokkaammin ja kiireemmin juoksee hän ulkoaidan ympäri milloin kummannekin päin; välistä lähestyen, välistä etääntyen katselee susi tuota ainoata aukkoa, josta on, mahdollinen päästä vuohen tienoille. Viimein voittaa himo hänen luonnollisen viisautensa. Vielä yhä vitkastellen, mutta sentään eteen päin pyrkien sulloo hän päänsä ja ruumiinsa sisään ahtaasta ovesta. Pelosta kovasti huutaen painautuu vuohi sisemmän aitauksen toisenpuolista seinää vasten. Arvelematta enää vähäkään seuraa peto häntä. Vuohi juoksee ympäri, susi samoin, siinä vain erotus, että suden täytyy juosta aitojen ahtaassa välissä. Yht'äkkiä yrittää häntä pysäyttämään ulkoaidan ovi, joka auki ollessaan sulkee käytävän toisen suun, niin että susi tullessaan pääsi ainoastaan yhdelle taholle. Ovi on siinä edessä,



mutta saaliskin on nyt niin lähellä, jo melkein kynsissä; siispä susi syöksyy vain eteen päin, painaa oven ulkoaitaan pihapieliinsä, salpa putoo määrättyyn paikkaansa, ja vankina on tuo epäluuloinen ja varovainen tyhmyri, vankina, pääsemättä kuitenkaan sen lähemmäksi houkuttelevaa saalista. Voimatta aitojen ahtaassa välissä kääntyä juoksee susi raivoissaan ja kiukuissaan eteen päin yhä samaa kierrosta levähtämättä ja hellittämättä, juoksee pitkät matkat. Viisas vuohi kohta käsittää, miten asiat ovat, ja pysähtyy viimein sisäaitauksen keskelle, tosin yhä vielä huutaen ja vavisten; viimein susikin huomaa kiertojuoksunsa turhaksi, koettaa päästä vapauteen, kiskoo hampaillaan jalan pituisia lastuja aidasta ja ulvoo kiukuissaan ja tuskissaan, mutta kaikki turhaa. Tuskaisen yön jälkeen koittaa vihdoin viimeinkin hänen viimeinen aamunsa. Kylässä aletaan liikkua, koirain haukunnan seasta kuuluu jo ihmisääniä. Mustia miehiä tulee yhä haukkuvien koirain kanssa murhenäytelmän paikalle. Liikahtamatta kuin ruumis makaa susi maassa, tuskin silmän rävähdykselläkään ilmaisten vielä olevansa hengissä. Raivokkaasti haukkuen tunkeilevat koirat aidan viereen, susi ei liikahta; pilkaton toivottavat miehet vangille tervetuloa, ei hievausta. Mutta ei koirat eikä miehet anna itseänsä pettää. Koirat koettavat tunkea kuonoansa aidan raoista ja tavoitella tuota valekuollutta turkista, miehet heittää kaikkialla käytettyä, surmasilmukkaista hevosnuoraa, lassoa eli arkaania, hänelle kaulaan. Vielä kerran hypähtää peto ylös, juoksee vielä kerran vaivantietänsä ja koettaa ulvoen ja hampaitaan näyttäen pelottaa ahdistajiaan, vaan turha vaiva; peljättävää ansaa se ei voi välttää, muutaman minuutin kuluttua on susi kuristettuna kuoliaaksi.

Kettua ahdistelee kaikkialla susi, joka sitä pyytelee ruuaksensa. Sen tähden kettuja ei olekaan varsin runsaasti Siperiassa, mutta hävittää niitä sukupuuttoon ei ole tähän asti voinut tuo hänelle niin vihamielinen sukulaisensa eikä ihminenkään. Metsävyöhykkeen itäosassa tekee kettu silloin tällöin pitkiä vaelluksia, seuraten joko jäniksiä tai metsälintuja; lännempänä ei näy olevan vielä mitään sellaista otettu huomioon. Ketun tekemiä vahingoita ei valitella Siperiassa, mutta sittekin ahdistellaan häntä hyvin uutterasti, koska ketun nahka on mieluinen tavara sekä venäläisille että maan synnynnäisille asujamille ja muutenkin melkoisen kallis, jos sillä on erityinen suosittu väri, jolloin siitä saadaan suunnattomatkin hinnat. Pyyntieläimenä pidetään sentähden ainoastaan soopelia sitä arvokkaampana. Varsinaiset metsästäjät tekevät talvella yksistään ketun tähden retkiä melkein yhtä syvälle metsiin kuin soopelin pyytäjätkin; ostjakit ja samojeedit virittelevät jousiansa paraastaan kettuja varten eivätkä pidä lukua mistään vaivoista etsiessään pesiä, joissa poikia on. Ne he kaivavat esiin, ei tappaakseen, vaan huolellisesti hoitaakseen ja elättääkseen, kunnes ne tulevat täys'kasvuisiksi ja ensimmäisenä tai toisena talvena saavat sellaisen karvan, joka näiden omituisten eläinsuojelijain mielestä on paljon arvokkaampi kuin hoidokkaiden henki ja elämä, sillä armotta joutuvat nämä hoitoketut aikanansa surmanuoran uhreiksi.

Tavallansa voidaan myöskin lukea naali metsävyöhykkeen eläimiin; kuitenkin se ei luultavasti missään tunkeudu itse metsään, vaan enintään kuljeksi talvella pitkin juuria jokia pyytelemään jäniksiä ja metsäkanoja tundran eteläosasta, joka on sen varsinainen kotipaikka.

Sitä vastoin on ilves metsäeläin sanan varsinaisimmassa merkityksessä. Mutta Siperiassakin on sitä ainoastaan siellä täällä hajallaan, jonka tähden se verraten harvoin joutuu metsästäjän saaliiksi. Luultavasti lähtee ilves varsinaisista olinpaikoistaan, sisämetsän tiheimmistä osista, ainoastaan silloin, kuin elatushuolet tai kiimavietti pakottavat sitä vaeltelemaan, joten se joutuu metsän ulkolaiteille. Uraalin itäisen seudun kokeneet metsästäjät sanovat ilveksen yleensä oleksivan samoilla seuduilla kuin karhu, jopa pysyvän karhun pesän lähellä silloinkin, kuin se jo on asettunut makaamaan. Samat metsästäjät vakuuttavat, että ilveksen mieltymys karhun talviasuntoon saattaa senkin ilmi, koska sellaisissa paikoissa, joissa ilveksen jälkiä runsaimmin käy ristiin, tarvitsee vain tarkkaan etsiä, ja voidaan olla ihan varma löydöstä, jos tavataan kierrosjäljet, sillä ne käyvät aina karhun pesän ympäri. Ilveksen tapa astua aina hyvin tarkkaan entisiin jälkiin helpottaa, kuten sanotaan, melkoisesti karhun etsintää. Sitä paitsi kerrotaan Siperian ilveksen tyytyvän mielellään myöskin tuoreihin raatoihin, josta syystä se ehkä pysytteleekin karhun lähellä vaanimassa syödäkseen, mitä karhun atrioilta jää. Tosin sanotaan ilveksen kykenevän varsin hyvin ilman niin epäilyttävän ystävän apuakin tappamaan suuriakin eläimiä ja sen erittäin innokkaasti ajavan ja tuota pikaa voittavan peuroja ja metsävuohia, mutta samalla aina selitetään, että se paraastaan pyytelee pienempiä eläimiä, jäniksiä, puu- ja maaoravia, metsoja, teirejä ja pyitä, hiiriä, kaikkein lintujen poikasia ja muuta sellaista. Ei ole mitään syytä epäillä näitä kertomuksia; ne myöskin riittävästi selittävät, minkä tähden tätä petoa niin harvoin tavataan rajametsissä ja metsän laiteissa. Niin kauan, kuin oravia ja metsälintuja on sisämetsissä, ei ilveksellä ole mitään syytä lähteä pois syviltä saloilta, joissa ihminen ei koskaan käy; kuin oravat ja metsälinnut lähtevät vaelluksille, täytyy ilveksen seurata. Miten metsälinnut pelkäävät ilvestä, näkyy siitä, että metsot ja teirit soidinaikanakin heti vaikenivat, kuin ilveksen ääni kuuluu.

Ilveksen ajoa pitävät sekä Siperian synnynnäiset asujamet että tulokkaat erittäin hyvänä pyyntihuvituksena. Tämän muhkean kissaeläimen harvinaisuus ja varovaisuus, notkeus ja puolustuskyky innostuttavat jokaista tosi metsästäjää, ja nahasta ja lihasta tulee melkoinen saaliskin. Nahat lähetetään Siperiasta paraastaan Kiinaan, jossa niistä maksetaan hyvä hinta; lihaa pitävät

suurella arvossa sekä mongolialaiset kansat että myöskin useimmat tänne siirtyneet venäläiset. Loukkuihin jää ilves ainoastaan ani harvoin, mutta usein hän niitä laukoo siten, että juoksee pitkin loukkupuita ylös ja sitte polkee vivulle: harvoin se myöskään joutuu viritetyn kaaren uhriksi ja tielle viritetyt raudat se tavallisesti välttää hyppäämällä ylitse. Sitenpä metsästäjälle ei jää muuta neuvoa kuin pyssy. Helposti ymmärrettävistä syistä pyydetään ilvestä ainoastaan talvella, jolloin jäljet näkyvät lumesta ja käy suksilla hiihtää. Rohkeat koirat ajavat viimein löydetyn pedon ylös puuhun taikka pakottavat sen puolustautumaan maassa, mutta monesti ilves niitä pitelee pahasti, jopa tappaakin. Yksin metsästäjänkin päälle saattaa tuo ahdinkoon joutunut, raivokkaasti puolustautuva peto hyökätä.

Metsäkissaa, jota ilves yhtä ahkerasti ajaa kuin susi kettua, ei tavata Länsi-Siperian metsävyöhykkeen alalla. Sitä vastoin täällä liikkuu, tosin ei säännöllisesti, vaan ainakin silloin tällöin, täydellisin kissaeläin, tiikeri. Kaksi vuosina 1838 ja 1848 Baskin ja Schlangenbergin luona tapettua tiikeriä on täytettyinä Barnaulin museossa; kolmas, joka tapettiin seitsenkymmen-luvun alulla, on Omskin koulumuseossa, neljäs levitti kuusikymmen-luvun lopulla suurta kauhua Tshelaban piirissä, joka on Uraalin vuoristossa Europan rajalla, hyökkäsi ihan ärsyttämättä muutamain talonpoikien kimppuun, jotka sen säilyttivät pakenemaan siten, että eräs heistä viskasi punaisen lakkinsa sitä kohti. Turkestanin ylävillä aroilla ja Itä-Siperian koko eteläosassa tavataan "valtiaseläintä", joksi daurilaiset sanovat tiikeriä, soveliaissa paikoissa kaikkialla ja säännöllisesti, ja molemmilta niiltä tahoilta se useammin, kuin luullaankaan, eksynee metsävyöhykkeen länsiosiin ja ehkä siellä myöskin oleskellee pitkät ajat, kunnes taas huomaamatta palaa kotiseudulleen. Kuitenkin nähdään tiikeriä niin harvoin ja säännöttömästi, että sitä tosin saatetaan tässä mainita, vaan ei oikeastaan lukea tämän alueen eläinkuntaan.

Toisin on arvokkaimpien kaikista turkiseläimistä, eri näätälajien, runsaus. Niiden vähenemistä tosin valitetaan enemmän kuin minkään muiden pyyntieläinten, mutta enimpää niistä tavataan vielä säännöllisesti, ell'ei kaikkialla, niin kuitenkin useimmissa paikoissa. Ainoastaan soopeli on viime vuosikymmeninä tullut hyvin harvinaiseksi. Keski-Uraalin vanhat metsästäjät muistavat joka talvi ampuneensa tai muuten saaneensa soopeleja Tagilsk-kaupungin läheltä; nykyään siinä seudussa tavataan joskus, vaan aina perin harvoin, joku yksinäinen, harhaileva soopeli. Itä-Uraalin keskipalkoilla raivonneen laajan metsänpalon sanotaan karkoitaneen nämä niin yleisesti suositut ja vainotut turkiseläimet. Samaa kerrotaan alisen Obin varsilla olevista metsäkylistä, joissa soopelin pyyntiä vielä nykyäänkin harjoitetaan sen verta, että esim. Jelisarovin torilla joka talvi saadaan ostaa parikymmentäkin nahkaa. Paljon runsaammin kuin soopeleja on mäntynäätä kaikissa Länsi-Siperian metsissä. Äsken mainitun Tagilsk-kaupungin pyyntialueelta, joka tosin on jotenkin laaja, saadaan joka talvi kolmekymmentä, jopa kahdeksankin kymmentä nädän nahkaa. Kaikki kokeneet, metsästäjät kertovat mäntynäädän paljon enemmän kuin soopelin eleksivän oravan seurassa sekä ilmestyvän ja katoavan yhdessä sen kanssa. Se saaliinhimoinen veitikka ei kuitenkaan suinkaan tyydy yksistään mieluukaansa oravaan, vaan päin vastoin surmaa mitä hyvänsä eläimiä, joita se vain voi saada kiinni ja voittoa, ja on varsinkin vaarallinen metsolle ja teirille. Jo kesälläkin onnistuu mäntynäädän monesti rohkealla hyppäyksellä saada joku näistä varovista linnuista, ja talvella metsälinnun tapa maata lumikoloissa melkoisesti helpottaa nädän vehkeitä. Melkein kuulumattomasti hiipien oksalta oksalle lähestyy se lumeen kaivautuneita lintuja, kunnes pitkällä loikkauksella pääsee niiden luo ja hyökkää päälle ylhäältä päin, hypäten makuukolon lumikatolle ja murrettuaan sen auki sieppaa yhtä nukkuvaa lintua kaulasta ennen, kuin se ehtii edes ajatellakaan pakoa. Kivinäätä tavataan samoin vielä, kaikkialla ylävissä metsissä, mutta harvemmin kuin mäntynäätä; illerejä, kärppiä ja lumikkoja on kaikkialla, paikoittain hyvin runsaastikin; tuhkuria eli vesikkoa sitä vastoin tavataan kyllä Uraalin länsirinteillä, mutta ei itärinteillä, ei edes sieltä alkavissa Irtishin ja Obin sivujoissakaan, joissa, kuten mainituissa pääjoissakin, on saarvaa melkoisen runsaasti; metsäsiäkin tuskin mainitaankaan Siperiassa, ja kaikkialla tavattavaa ahmaa pidetään vähempiarvoisena kuin mitään muuta näätäeläintä ja pyydetään paremmin kuin nahan tähden vain siitä syystä, että se varastelee loukuista pyytäjain saalista.

Vaikka Länsi-Siperiaa pidetäänkin ihan tyhjäksi ammuttuna, varustautuvat sentään sielläkin metsäseutulaiset joka vuosi soopelin ja muiden näätien ajoon. Muutamat metsästäjät tekevät näiden turkiseläinten tähden retkiä ja vaelluksia, jotka eivät ole yhtään lyhempiä kuin Amerikan turkisten pyytäjain retket. Metsälle tietysti ei lähdetä yksistään näätien, vaan kaikenlaisen riistan tähden; nädät ja oravat ovat kuitenkin se saalis, jota paraiten toivotaan saavansa. Sen mukaan, kuin oravat aikaisemmin tai myöhemmin muuttavat väriänsä, lähdetään aikaisemmin tai myöhemmin liikkeelle; sillä näiden jyrtsijain värin muutosta luullaan tulevan talven enteeksi ja siitä voitavansa arvata, tuleeko se aikaisemmin vaiko myöhemmin ja kovaksiko vaiko leudoksi.

Edellä kerrottuine varuksineen lähtevät soopelin ampujat ensimmäisen lumisateen jälkeen metsälle kolmittain, jopa viisittäinkin. Jokaisella on, paitsi pyssyä ja ampumatarpeita, seljässä pussi, olalla sukset ja kirves ja vyön alla piiska. Pussissa on välttämättömiä elintarpeita, leipää, jauhoja, silavaa, suolaa ja teetä, sekä muutamia talouskaluja, varsinkin pannu, teekannu, pikari, lusikka ja muuta sellaista, joskus myöskin pullo viinaa; piiskalla säilytellen näkyviin oravia. Seurassa on myöskin neljä tai

kuusikin koiraa, jotka eivät miellyttäisi europalaista metsästäjää.

Pitäen oppainansa aurinkoa ja tuttuja tähtiä, jotka tosin monesti ovat päiväkausia pilvien peitossa, kuljeksivat nämä karaistuneet metsästäjät päivä- ja viikkokausia synkillä saloilla, viettäen yönsä milloin missäkin ja raviten itseään ja koiriaan enimmäkseen tapettujen eläinten lihalla, säästääkseen niin paljon kuin mahdollista mukaan tuotuja eväitä. Rumat, vaan viisaat ja ymmärtäväiset koirat ottavat huomioon jok'ainoat jäljet, etsivätpä puistakin piilottaneet näädat ja oravat, pysähtyvät puun juurelle haukkumaan ja siten pidättävät löytönsä paikoillaan, kunnes metsästäjä ehtii tulla. Pyssymies lähestyy horjumattoman tyynesti, jollaisia kaikki nämä metsäin samoajat ovat, asettaa pitkän pyssynsä jonkin oksan taikka hätätilassa sen haarukan varaan, joka on tukin jatkoksen etupäähän kiinnitetty, tähtäävät kauan ja viimein ampuvat. Metsästysajan alussa päästävät oravat, jopa näädatkin, joiden huomio on kokonaan kääntynyt koiriin, metsästäjän ihan muutamia metrejä lähelle; mutta kohta ne tulevat varovaisiksi ja tekevät pyssymiehelle tarkan tähtäämisen vaikeaksi. Mutta jos pyssymiehen kuitenkin onnistuu ampua jotakin eläintä silmään, hän totisesti on varsin hyvillään, koska on saanut ihan eheän nahan ja sitä paitsi voi vielä uudestaan käyttää samaa lyijypalaa. Saatuaan käsiinsä pudonneen saaliin nylkee hän sen heti ja, jos se on näätä tai orava, sulloo koko ruumiin ulos nahan suuaukosta, rikkoo aivokopan, löytääkseen lyijypalan, ja pistää sitte nahan ja ruumiin erikseen laukkuunsa.

Milloin oravia on runsaasti, on sellainen metsästys sekä tuottelias että huvittava. Joka metsästäjä käyttää lyhyttä päivää hyvin ahkerasti; pamaus kuuluu toisensa perästä, saalis karttuu karttumistaan. Vaikka pyssyn lataamiseen kuluukin paljo aikaa, niin sitä nopeammin käy nylkeminen, ja jokainen metsästäjä tekee rehellisesti tehtävänsä. Levähtämättä ja syömättä, malttamatta edes tupakoidakaan, kulkevat metsästyskumppanit yhä edelleen. Etsivät koirat milloin hajoittavat, milloin taas kokoovat yhteen kaikki pyssymiehet, pyssyjen kimeät paukahdukset ja, koirien iloinen haukunta innostuttavat heitä. Luetaan laukaukset ja iloitaan toistensa onnesta tai kadehditaan sitä. Jos taas talvi on köyhä riistasta, eikä yhtään oravaa tule esiin, vaikka lakkaamattakin läjähytellyään ruoskaa, jos ei näy mitään soopelin eikä mäntynäädän, hirven eikä peuran jälkiä, niin sekä metsästäjät että koirat kulkevat ääneti ja tyytymättöminä metsästä toiseen, mieli ihan lannistuneena.

Pimeän tullessa rupeavat metsästäjät asettumaan yöksi. Jokainen kaivaa vanhan kaatuneen paksun puun alle lumeen itselleen miehen pituisen ja tarpeellisen leveän kuopan ja laittaa siihen ison tulen. Sitte yksi puhdistaa, mikäli mahdollista, kaikkein kuoppien keskelle, tiheälatvaisten kuusien ja mäntyjen suojaan pyöreän paikan lumettomaksi, toinen kantaa siihen polttoainetta, kolmas tekee niistä vielä isomman tulen ja neljäs varustautuu laittamaan illallista. Niin monta oravaa on toki aina saatu ammutuksi, että niistä tulee voimakas lihakeitos jauhopuuron tai leivän avuksi. Syödään, annetaan runsas osansa koirillekin, maistellaan teetä, poltellaan tupakkaa ja puhellaan metsästäjään tapaan päivän tapauksista ja sattumista. Sillä välin on tuli sulattanut kuopista lumen pohjaan asti ja sytyttänyt päällä olevan kaatuneen puunrungon sekä siten runsaasti lämmittänyt makuuhuoneen. Jokainen metsästäjä sitte huolellisesti lakasee pohjalla vielä hehkuvat hiilet kuopan toiseen päähän, laskeutuu varovasti koloonsa, koskien niin vähän kuin mahdollista sen lumiseiniin, kutsuu luokseen koiransa, että nekin saisivat osansa lämmöstä, ja paneutuu makaamaan. Päällä koko yön hehkuvasta puusta putoo tosin silloin tällöin joku hiili metsästäjän ja koirain päälle, mutta siperialaisen metsästäjän turkki sietää yhtä paljon kuin siperialaisen koiran nahkakin; sillä tavoin sytytetty puunrunko lämmittää paljon paremmin kuin paljon suurempi vapaana palava tuli, ja ainoastaan siten on ihmisten mahdollinen viettää yönsä metsässä. Kyllikseen levättyään nousevat kaikki voimistuneina päivän koitteessa ylös, syövät aamiaista ja lähtevät edelleen. Jos näillä retkillä tullaan erittäin hyvin riistametsiin, joissa muuten käydäänkin joka talvi, viivytään siellä, miten sopii, kauemminkin. Joihinkuihin paikkoihin on edellisinä vuosina tehty puista metsästysmajojakin, jotka nyt taas saavat olla suojana, mutta ainakin on siellä vanhempia ja uudempia loukkuja, jotka nyt viritetään ja joka aamu katsotaan. Sekä viritämiseen että katsomiseen menee melkoisen paljo aikaa, koska loukkuja on hyvin laajalla alalla; metsästäjät sen tähden viipyvät välistä viikkokauden ja kauemminkin jossakin metsän osassa ja pyytelevät sen hyvin puhtaaksi ennen, kuin lähtevät edelleen.

Tällä tavoin metsästäen viettää moni siperialainen suurimman osan talvea metsässä. Ennen lähtönsä jokainen metsästäjä tavallisesti tekee välipuheen jonkun kauppiaan kanssa, sitoutuen tuomaan hänelle kaikki saamansa nahat sovitusta keskihinnasta, jota vastoin kauppias puolestaan sitoutuu ottamaan tavaran vastaan valikoimatta. Jos metsästäjällä on onnea, saattaa hän saada tapetuksi niin paljon riistaa, että hän voi varsin hyvin elää metsästyksellään, ainakin hankkia kaikki talvitarpeensa; mutta yleensä metsästys ei läheskään korvaa vaivoja eikä kärsimyksiä, niin että ainoastaan niin erinomaisen vähään tyytyväinen mies, kuin siperialainen metsästäjä tavallisesti on, voi harjoittaa metsästystä ammattina.

Kunniakkaimmaksi ja vaikeimmaksi metsästyksiksi katsoo länsisiperialainen karhun pyyntiä. Kontio ei täällä, suinkaan ole sama hyväntahtoinen olento kuin vielä siellä täällä Itä-Siperiassa; päin vastoin on se, kuten melkein kaikkialla, raaka ja sievistelemätön peto, joka tosin tavallisesti pakenee ihmistä, mutta haavoitettuna taikka vain muutenkin ahdistettuna rohkeasti ryhtyy taistelemaan ja voi silloin

tulla erittäin vaaralliseksi. Vaikka sitä hyvin vainotaan, ei sitä ole saatu mistään hävitetyksi sukupuuttoon; pikemmin on katsottava sitä yleiseksi, ei ainakaan harvinaiseksi; mutta aina ja kaikkialla kulkee se omia teitensä eikä varsin usein tule ihmisten tielle. Ei se kuitenkaan kammoksu eikä edes kartakaan asuttuja seutuja, sillä usein se oleskelee ihan vähän matkan päässä niistä ja tappaa välistä kotieläimiä melkein ihmisten silmäin edessä, mutta näyttäytyy niin säännöttömästi, että moni siperialainen ei ole edes nähnyt häntä eikä koskaan tavannut häntä metsässäkään. Kaikesta päättäen on karhu koko kesän liikkeellä. Se kuljeksii metsiä, pitämättä lukua mistään eri teistä, nousee vuoriston laadun mukaan syyskesällä ylös harjanteille ja palaa talven tullessa alavampiin seutuihin, asettuu viljan valmistumisaikaan mielellään metsän ulkolaitaan, saadakseen kaikessa mukavuudessa syödä lihoa läheisiltä vainioilta, lähtee välistä myöskin pois metsästä kuljeksimaan likeiselle arolle, varsinkin vuorten rinteille, joilla on aron luonne, oleksii pitkän ajan jossakin seudussa ja kulkea samoaa toisia pysähtymättä ollenkaan, aina ja kaikkialla käyttäen hyväkseen jokaista tilaisuutta, kuin kulloinkin sattuu, saada sitä tai tätä mieliruokaa. Useimmissa seuduissa se syö yksinomaan kasveja, siellä täällä on se hirvittävä peto ja paikoittain syö se raatojakin. Keväällä se elää, miten voi, syöpi, mitä vain saa, väijyy kavalasti karjaeläimiä, jotka käyskentelevät syömässä metsissä, syöksyy yht'äkkiä päälle tai ajaa niitä takaa ihmetyttävän nopeasti, kaataa jonkun, syö kyllikseen lihaa ja hautaa jäännökset maahan, saadakseen toiste vielä yhden atrian, liikkuu myöskin, milloin karjan kulkutaudit raivoavat, niillä paikoin, joihin kuolleita kotieläimiä heitetään, ja syö niiden ruumiita, onpa sitä tavattu hautausmaillakin ihmisruumiita kaivelemassa. Kesällä karhu käy ruis-, vehnä- ja kaurapelloissa, tyhjentelee mehiläispesiä, kaivelee ampiais- ja kimalaispesiä, hävittää toukat muurahaiskeoista, vierittelee vanhoja, maassa makaavia puunrunkoja, etsien alta kuoriaisia, matoja ja toukkia, jopa murenteleekin vanhoja puita, saadakseen suuhunsa niissä asuvia hyönteisten toukkia. Syksyllä karhu syö melkein yksin- omaan kaikenlaisia marjoja, sellaisiakin, joita sen täytyy noutaa puista, kuten esim. tuomen marjoja, ja kuin vaivaissedrin kävyt kypsyvät, haeskelee se niitä, kiipeää korkeihin puihin ja katkoo sekä oksat että latvatkin, ja samoin se itsepäisesti liikkuu aittojen ympärillä, joissa sattumalta säilytetään vaivaissedrin käpyjä, koettaen päästä niihin sisään. Sitä paitsi karhu harjoittaa ympäri koko vuoden kalastusta ja monesti hyvällä menestyksellä. Ihmistä se tavallisesti pakenee, mutta välistä sentään ryhtyy ilman mitään syytä rynnäkköön eikä silloin pelkää edes suurtakaan miesvoimaa. Ilmojen mukaan asettuu se aikaisemmin tai myöhemmin talvilevolle. Pesän paikaksi se varsinkin valitsee vanhan kaatuneen jättiläispuun alustan, kaivaa siihen matalaisen kuopan, peittää pohjan hienoilla havuilla ja päältä puolen metrin paksulta sammalilla, tukkii sivuseinätkin sammalilla, ryömii pesään ja jää lumen peittoon. Jos karhu vielä ensi lumisateen tullessa on ylhäällä vuoristossa, ei se aina laskeudukaan alangoille, vaan kätkeytyy johonkin kallion koloon, sisustettuaan sitä niin hyvin, kuin voi, taikka laajentaa se jotakin murmelin pesää niin isoksi, kuin tarvitsee, ja viettää talven siinä. Kerran nukuttuaan makaa se usein niin itsepäisesti pesässään, että ainoastaan suurella vaivalla saadaan hänet ulos, puree äkäisesti seipäitä, joilla sitä häiritään, murisee ja ärisee, vaan ei taivu nousemaan ennen, kuin sitä hätyytetään raketeilla tai tulikekäleillä. Viimein se, jos ei ole haavoittunut, syöksyy ulos kuin ahdistettu metsäkarhu, tekee ulostuksensa ja lähtee kiireimmiten pakoon. Kuten kaikki kokeneet metsästäjät yhtä pitävästi vakuuttavat, synnyttää naaraskarhu ainoastaan joka toinen talvi paraimman unensa aikana, herää, kuten luullaan, vähän ennen synnytystä, nuolee pentunsa puhtaiksi ja kuiviksi, asettaa ne nisille ja nukkuu uudestaan. Touko- tai kesäkuun lopulla etsii se taas vanhemmat eli siis kaksi- tai nelivuotiset poikansa ja pakottaa ne tekemään lapsenpiian palvelusta.

Vaikka Länsi-Siperiassa ei pidetä juuri missään arvossa karhun lihaa, joka ei suinkaan ole huonomakuinen, vaan enemmän vain hivin tähden hankitaan ja syödään sitä kuivaltaan leikattuna, niin tuottaa karhun pyynti kuitenkin varsin hyvän voiton. Nahasta, jota paraastaan käytetään rekipeitteinä, maksetaan hyvä hinta; hampaista ja kynsiä sekä ostjakit ja samojeedit että myöskin Länsi-Siperian talonpojat pitävät voimakkaina tenhokaluina; yksin luitakin siellä täällä käytetään. Tasapäässä taistelussa kaadetun karhun torahammas tuottaa ostjakkilaiselle metsästäjälle, kuten hän luulee, yliluonnollisia avuja, varsinkin rohkeutta ja voimaa, jopa haavoittumattomuuttakin; kynsi, varsinkin oikean etukäpälän neljäs, joka vastaa sikäläisten asujanten sitä nimetöntä sormeaa, jossa sormusta pidetään, pakottaa, kuten kaikki nuoret rakastuneet tytöt luulevat, jokaisen nuorukaisen, jota tyttö sillä, salaa koskettaa, tulisesti rakastumaan häneen; hampaat ja kynnet ovat sen tähden kallista tavaraa ja kiihottavat montakin metsästäjää paljon enemmän kuin karhun hänelle tuottamat vahingot, vainoamaan tätä metsän voimakkainta petoa. Mutta sen pyynti ei ole helppo eikä vaaraton. Loukkuihin karhu ei mene. Aina täytyy etsiä peto elävänä ja ase kädessä sekä harjoitettujen koirain avulla taistella sitä vastaan. Kesällä tekee tämän eläimen pyyntiä paljon vaikeammaksi sen liikkuvaisuus; talvella on helpompi löytää sen pesä ja saada se tapetuksi pesässään tai sen lähellä. Köyhä talonpoika, joka löytää pesän, myö karhunsa jollekin varakkaalle metsästäjälle; ostaja lähtee jonakin soveliaana päivänä myöjän ja tarpeellisten apulaisten kanssa pesälle, asettaa muutamia varmoja pyssymiehiä sen ympärille, ajattaa ajoväellä karhun ylös pesästä ja ampuu sen niin läheltä kuin mahdollista. Sillä tavalla tapetaan kaikkein enimmät karhut eikä sellainen pyynti ole taitaville pyssymiehille vaarallinenkaan. Kesällä ja syksyllä etsitään karhu, jonka jäljet tai joka itse on nähty, pienien, rohkeain koirain avulla, jotka pysäyttävät sen ja joka puolelta ahdistelevat sitä, kunnes oikeana hetkenä sopii sitä ampua. Välistä myöskin käytetään, kuten reippaat ostjakit, ainoastaan keihästä ja otetaan sillä vastaan petoa,

taikka kääritään vasen käsivartensa tuohella ja pidetään sitä kilpenä päälle hyökkäävää karhua vastaan ja pistetään sill'aikaa, kuin se puree hampaansa kiinni tuoheen, pitkällä, leveällä puukolla petoa sydämmeen. Molemmissa tällaisissa karhun tapoissa tapahtuu tosin välistä onnettomuuksia; mutta moni metsästäjä tulee aikaa myöten niin kylmäveriseksi ja asiastansa varmaksi, että he pitävät keihästä ja puukkoa paraimpina kaikista aseista. Eräs talonpoikaistyttö Morshovan kylästä Uraalista, jonka maine on levinnyt yli koko Länsi-Siperian, on, kuten kerrotaan, veitsellä tappanut neljäntäkymmentä karhua.

Usein kuullaan kerrottavan äkkiarvaamattomia kohtauksia karhujen kanssa. Metsästäjä, jolla on ainoastaan haulikko kädessä, näkee yht'äkkiä metsässä suuren karhun, mutta ei uskalla ampua, koska varsin hyvin, käsittää, että hänen haulinsa eivät mitään vaikuttaisi sellaiseen petoon. Hän sen tähden seisoo tynesti paikallaan, ryhtymättä suotta ärsyttämään karhua. Se tulee hänen luoksensa, nuuhkii häntä joka puolelta ja antaa hänelle viimein korvapuustin, joka kaataa hänet tunnottomaksi maahan. Sitte karhu kiireimmiten poistuu, ikään kuin huomaten, että on tehnyt pahoin. Kaksi ruotsalaista, Åberg ja Erland, ovat pyytäneet ampumassa Uraalin vuoristossa ja Åberg astuu karhunmarjapensaaseen luo. Hänen hämmästyksensä tulee toivotun pyynnin sijasta sen takaa suuri karhu ja varustautuu hyökkäämään päälle. Käsittäen paon ihan turhaksi nostaa Åberg haulikon poskelleen, tähtää karhua silmään, ampuu ja saa sen silmän soaistuksi. Raivoissaan tuskasta nostaa karhu kypälänsä veriselle silmälle, kiljahtelee ja tulee lähemmäksi pelotonta pyssymiestä. Hän kylmäverisesti tähtää toiseenkin silmään ja saa ammutuksi senkin rikki. Sitte vasta kutsuu hän kumppaniansa apuun ja molemmat ampuvat ampumistaan sokeaa karhua, kunnes saavat sen hengiltä.

Erittäin huvittava juttu kerrotaan Tomski-Savodin kylästä Salairin seudusta. Talonpoika vetää vaivaissedrin käpykuormaa metsästä, huomaamatta, että yhdessä säkissä on reikä, josta käpyjä tipahtelee tielle. Karhu, astuskellen samaa tietä, näkee muutamia käpyjä, löytää yhä useampia ja kulkee siten vankkurien jäljestä, miehen huomaamatta. Hetkisen kuluttua jättää talonpoika hevosen kuorminensa tielle ja menee metsään noutamaan sieltä vielä yhtä käpysäkkiä. Ennen hänen palaamistaan taakkoinensa on karhu, lakkaamatta poimien käpyjä, saapunut kuorman luo ja kiivennyt sen päälle syömään oikein kylläksensä. Suureksi kauhukseen näkee talonpoika palatessaan, mikä hirviö hänelle on tunkeutunut kumppaniksi, ei uskalla tehdä mitään sellaiselle veitikalle, vaan antaa hänen olla olojaan. Hevonen, tullen viimein jo vähän levottomaksi, katsahtaa taaksensa, näkee karhun ja lähtee laukkaamaan, minkä enimmäkseen ennättää; mutta se odottamaton liike pidättää karhua hyppäämästä pois, sen täytyy pysytellä kiinni, ja ainoastaan kovalla murinalla ja kiljahtelemisella päästää se ilmi yhä kiihtyvää suuttumustansa. Murina tietysti vain yhä enemmän joututtaa vauhtia; mitä enemmän karhu tuskittelee, sitä nopeammin laukkaa hepo kylää ja kotia kohti. Mutta sielläpä on juuri samaan aikaan jo monta tuntia odoteltu piispan tuloa ja seisotaan nyt juhlapuvussa valmiina katsomaan ja tervehtimään ylhäistä herraa; muutamia tarkkasilmäisiä poikia on lähetetty kirkon torniin soittamaan silloin kaikilla kelloilla, kuin pyhä kirkonisä tulee näkyviin. Yht'äkkiä näkyy etäällä tomupilvi, pojat soittaa paukuttelevat, miehet ja naiset asettuvat pitkiin riveihin, pappi astuu suitsutusastioineen kirkon oven eteen ja suuret ja pienet varustautuvat ottamaan arvokkaasti vastaan kirkon ruhtinasta. Ja eteen päin vierivät vankkurit, juhlihan kylänväen keskitse syöksyy hevonen ajajineen, hepo tomuisena, vaahdossa ja läähättäen ja ajaja äkeissään muristen ja kiljahdellen, ja vasta talonpojan pihaan päättyy tuo hurja ajo. Kauniin venäläisen kirkkolaulun sijaan kajahtaa pyörtyväin naisten kauhuhuuto, nöyräin kumarrusten sijasta näkyy vain kummastuneita ja peljästyneitä kasvoja; kellot vain vielä soivat kuten ennenkin. Kohtapa sentään toinnutaan ja kokoudutaan ja riennetään aseissa hevosen ja karhun jäljestä ja tapetaan karhu, joka näyttää kokonaan joutuneen hämmennyksiin tuolla omin päin valitulla valtaistuimellaan.

Ken tuntee karhun luonteen, hänen täytyy myöntää, että on kyllä saattanut tapahtua siten, kuin tässä on kerrottu, vaikka tosin tekeekin mieli asettaa tuo hullunkurinen historia metsästäjättöjen joukkoon. Vakavain ja rehellisten metsäseutulaistenkin ajatuksissa sekautuvat välistä runous ja todellisuus, kuin he kertovat Siperian metsistä ja metsänriistasta sekä metsästyksestä siellä.

Sisä-Afrikan aro ja sen eläinkunta.

Afrikan pohjoisosa on aavikko, sen täytyy olla aavikkoja ainiaan on se aavikkona pysyvä. Punaisen ja Atlantin meren välisiin, avaroihin, polttavan auringon paahtamiin maihin verraten menettävät sisävedet kaiken merkityksensä. Punainen meri on ihan mitätön, Välimeri liian pieni, ja yksin Atlantin valtamerenkin vaikutus tuntuu vain kapealla kaistaleella pitkin sen rantaa. Niin avaroilla ja kuumilla aloilla täytyy kaikkein pilvien hajota, voimatta kostuttaa janoavaa maata tai tehdä sitä hedelmälliseksi. Vasta paljon etelämpänä, lähellä päiväntasaajaa, siellä, jossa toiselta puolen Atlantin meri tunkeutuu syvälle maan sisään päin ja toiselta Indian meri huuhtelee Afrikan rantoja, siellä, jossa, niin sanoakseni, molemmat valtameret antavat toisilleen kättä tämän maanosan ylitse, muuttuvat olot toisenlaisiksi, kun

näet siellä joka vuosi samoihin aikoihin syöksyy myrskyten, jyristen ja salamoiden alas niin runsaasti rankkasadetta, että aavikon täytyy väistyä niiden tieltä ja jättää sijaa eloisammalle aroille. Sen tähden täällä jakautuu vierivä vuosi kahteen toisistaan ihan erilaiseen aikaan, elvyttävään ja kuolettavaan aikaan, sateen ja kuivuuden aikain, jota vastoin aavikolla ainoastaan aika-ajoin vallitsevat tuulet ilmoittavat muualla tapahtuvaa vuodenaikain vaihtelua.

Selittääkseni aroa näyttää minusta välttämättömältä ensin lyhykäisesti kuvata sen vuodenaikoja. Sillä jokainen maa on siinä vallitsevan ilman kuva, eikä mikään maa ole mitään muuta kuin sen eri vuodenaikoina taistelevain voimain tuote. Niinpä kutakin maata voidaan ymmärtää vasta sitte, kuin on opittu tuntemaan sen vuodenajat eri voimineen ja vaikutuksineen.

Sateen lakkaamisesta alkaa Sisä-Afrikassa vuoden kuolettava aika tai pitkä ja pelottava talvi, joka kuumuudellaan vaikuttaa ihan samaa kuin Pohjolan talvi kylmyydellään. Jo ennen, kuin siihen asti enimmäkseen pilvinen taivas kokonaan selviää, pudottavat muutamat keväällä vihertyneet puut lehtipukunsa ja, mikäli lehdet varisevat, lähtevät muuttolinnutkin, jotka ovat keväällä hautoneet, pois syksyiseksi muuttuvasta maasta etsimään turvapaikkaa muista koti-maanosansa seuduista. Leipähedelmän korret kellastuvat jo ennen sateen loppua; matalammat ruohot lakastuvat ja kuivavat. Aika-ajoin juoksevat vedet kuivavat, sateen täyttämät purot jäävät tyhjiksi ja pakottavat sekä niissä elävät matelevaiset ja konnat että yksin omituiset kalansakin hautautumaan kosteaan saveen talveksi. Hyönteiset ja kasvit jättävät munansa ja siemenensä maan kätköön.

Mitä enemmän aurinko näennäisesti kallistuu pohjoiseen päin, sitä ripeämmin lähestyy talvi. Syksy on vain muutamia päiviä. Se ei vaikuta mitään lehtien lakastumista eikä kuihtumista, ei mitään kellastumista eikä punastumista kuten meillä, vaan sen vaikutus on hehkuvain tuulien tähden niin tuhoavainen, että ne kaikki kuivavat kuin niitetty ruoho auringon paahteessa ja joko vielä vihreinä putoavat maahan tai jauhautuvat varsissansa tomuksi ja että puut, paitsi jotkut ani harvat, muuttuvat hyvin lyhyessä ajassa talvimuotoonsa. Kentillä, joilla vielä muutamia päiviä sitte kasvoi korkeaa, tuulessa lainehtivaa ruohoa, ryöppyää nyt tomua ylös; osittain tai kokonaan kuivaneissa jokien ja purojen uomissa halkeilee maa syville raoille. Kaikki sulous katoaa; kaikki, kuin on vastenmielistä ja ikävää, tulee uhkaavasti sijaan. Lehdet ja kukat, linnut ja perhot lakastuivat, muuttivat pois tai kuolivat, mutta okaat, pistimet ja tarttimet jäivät jäljelle, käärmeet, skorpionit ja taranttelit viettävät riemujuhlaansa. Sanomaton hehku päivällä, sietämätön helle yöllä ovat näiden aikain vitsauksia, eikä niitä kumpaakaan vastaan ole mitään turvakeinoja. Ken ei ole itse kokenut näitä päiviä, jolloin Celsiuksen lämpömittari nousee varjossa viiteenkymmeneen asteeseen, jolloin lakkaamatta hikoillaan, tuntematta sitä muualla kuin kylmässä huoneessa, koska kuumuus haihduttaa pois kaiken hien, ja samalla tomupilvi toisensa jälkeen ryöppyää ylös taivaalle tai polttava jano näännyttää, hän ei osaa niitä kärsimyksiä kuvata; ja ken noita öitä, jolloin unetta vieriskellään vuoteellansa, koska rasittava helle estää lepäämästä ja nukkumasta, ei ole huokaellen kuluttanut, hän ei osaa arvata tämän niin ihmisiä kuin eläimiäkin rasittavan ajan tuskaa. Yksin taivaskin muuttaa tähän asti melkein aina kirkkaan sinensä haalakammaksi; sillä tomuharsot verhoavat usein puolen päivää aurinkoa, vähentämättä kuitenkaan sen hehkua; päin vastoin tuntuu helle sitä enemmän lisäytyvän, kuin näköalaa sellaiset höyryt pimittävät. Ilman vähintäkään sielun tai ruumiin virkistystä kuluu siten päivä toisensa jälkeen. Ei mikään virkistävä pohjatuuli jäähdytä otsaa, ei sielua virkistä mikään kukkain tuoksu, ei mikään lintujen laulu, ei mikään loistavain värien ja mustain varjojen lumokuva, jollaisia päiväntasaajan seutujen tavattoman runsas valaistus muuten kyllä saa aikaan. Kaikki eloisuus, värillisuus, runollisuus on kadonnut, kuoleman kaltaiseen uneen vaipunut, ja se on liian kammottava herättämään mitään runollisia tunteita. Ihmiset ja eläimet lakastuvat, kuten jo ennen ruohot ja lehdet lakastuivat, ja moni ihminen, moni eläin vaipuu ainiaaksi maahan kuten nekin. Turhaan koettaa uljas miehuus päästä eroon näiden päivän taakasta; huokauksiin ja valituksiin vaipuu lujinkin tahto. Mikä hyvänsä työ väsyttää, keveinkin peite tuntuu raskaalta, joka liike uuvuttaa, joka naarmu muuttuu ärtyväksi haavaksi.

Täytyypä sentään tämänkin talven viimein väistyä ja paeta kevättä. Vaan kauhistava on senkin tulo. Sama tuuli, joka aavikolla muuttuu samumiksi, levittää kevään julistajana siipensä, kaivelee maan halkeamia, etsien yksin niistäkin vielä tomua, kierittelee sitä tiheet joukot ylös, rakentaa siitä muurin kaltaiset pilvet ja kuljettaa niitä kohisten ja ulvoen yli maan, sulloo tomua kaupunkilaisten parempain asuntojen ikkunoista yhtä hyvin kuin maalaismajojen mataloista ovistakin sisään ja tuo uusia vastuksia entisten rasiusten lisäksi, joihin jo on vähän ehditty tottua. Tämä tuuli se vasta viimein on saanut täyden vallan ja käyttää sitä säälimättä, kuin tahtoisi hävittää kaiken sen, joka on tähän asti vielä pysynyt pystyssä. Vaan sama tuuli se myöskin etäämpänä etelässä kokoaa raskaita sadepilviä ja tuo niitä palanutta maata kohti. Kohta alkaa tuntua, kuin se yhä kiihtyessään kadottaisi kuumuutensa rasittavaisuutta, kuin se välistä puhaltelisi raittiimmasti ja virkistävämmästi eikä enää niin hehkuvasti. Se ei olekaan mitään pettymystä, kevät varustautuu tulemaan ja etelämyrskyn siivillä tulla pauhaavat pilvet. Vähä aikaa vielä, niin ne pimittävät taivaan eteläpuolen; vielä muutamia päiviä, niin välähtelevät tulet valasevat melkein kaikkia synkimpiä pilviä; ja muutaman viikon päästä julistaa etäinen jyrinä elvyttävän sateen lähestymistä.

Toimeliasta liikettä, juoksua ja aaltoilemista alkaja kaikissa joissa, jotka tulevat etelästä päin. Tuskin ne vielä ovat samenneet, mutta ne ovat tulleet eloisemmiksi, sillä tästä alkaen ne lakkaamatta paisuvat ja levittävät kaikkia mutaisten rantojensa halkeamia ja rakoja myöten elähyttävää kosteutta etemmäksi sisämaahan päin. Ja muuttolintujakin on jo tullut ja päivä päivältä tulee yhä uusia. Ylimpiin Niilin maihin ilmestyi haikara asumaan keilamaisten olkimajojen huipuille vanhoihin pesiin, ja samaan aikaan ilmestyi pyhä ibis toimittamaan vielä tänäänkin virkaansa, johon on ruvennut jo vuosituhansia sitte: olemaan ennustajana, julistajana ja takaajana, että vanha Niilin jumala taaskin on vuodattava armonsa ja siunauksensa runsautta tulvansa alaisille maille.

Viimein tulee ensimmäinen rajuilma. Raskaampi helle kuin koskaan painaa kuollutta, palanutta maata. Kammottava hiljaisuus ahdistaa ihmisiä ja eläimiä. Kaikki lintujen laulut ja äänet ovat vaienneet; ne itse ovat piilottuneet tiheimpiin lehdekköihin sellaisiin puihin, jotka aina viheriöivät. Kuolevan näyttää koko elämä myöskin paimentolaisten leirissä sekä kylässä ja kaupungissa. Tuskissaan hiipivät muuten niin vilkkaat koirat johonkin hiljaiseen ja turvalliseen lepo- tai piilopaikkaan; kaikki muut kotieläimet ovat peloissaan tai rajustuvat niin, että ratsuhevoset täytyy sitoa lujasti kiinni ja karja ajaa aitauksiin. Kaupungissa sulkee kauppias puotinsa, käsityöläinen työpajansa, virkamies virkahuoneensa, sillä jokainen koettaa paeta asuntonsa turviin. Eikä kuitenkaan vielä tunnu ilmassa vähintäkään henkäystä, ei vähintäkään rapinaa kuulu vielä niissä vähissä puissa, joissa on lehtiä. Mutta kyllä näkyy, että sade ja myrsky kokoutuu ja lähestyy.

Etelän puolella kasvaa musta ja ikään kuin liekehtivä seinä, sen kaltainen kuin tulipilvi palavan kaupungin tai peninkulmia laajalti palavan metsän päällä. Tulipunaista, purpuraa, tummanpunaista ja ruskeaa vaaleankeltaista, harmaata, tummansinistä ja mustaa näkyy siinä pitävän väritanssia, sekautuvan ja eroavan, häviävän pimeään ja jälleen ilmestyvän kirkkaana esiin. Se pilviseinä seisoo maassa ja kasvaa ylös taivasta kohti, se näyttää seisovan paikoillaan ja syöksyy kuitenkin myrskyn nopeudella eteen päin, pienentää hetki hetkeltä näköalaa ja kietoo kaikki tyyni läpinäkymättömään huntuun. Siitä kuuluu viheltävää ja suhisevaa melua, mutta katsojan paikoilla on vielä ihan hiljaista ja äänetöntä.

Sitte kohahtaa yht'äkkiä lyhyt ja ankara tuulenpuuska ohitse. Vahvat puut kumartuvat sen käsissä kuin notkeat vitsat; hoikat palmut taivuttavat latvansa syvälle alas. Ensimmäistä puuskaa seuraa toisia yhä tiheämpään; tuuli kasvaa myrskyksi, myrsky kiihtyy hirmumyrskyksi ja se raivoaa verrattoman voimakkaasti. Sen kohina on niin kova, että lausutun sanan kaiku ei kuulu puhujan omaan korvaan, että mitkä muut äänet hyvänsä hukkuvat siihen ihan kuulumatta. Kohisee ja pauhaa, ryskää ja räiskää, vinkuu ja ulvoo, jyrisee ja tärisee ilmassa, maassa ja puiden latvoissa, ikään kuin kaikki luonnon voimat keskenään taistelisivat, taivas putoaisi ja maan perustukset järkkäisivät. Vastustamattomalla voimalla kourii mahtava myrsky puiden latvoja, sieppaa puolet kaikkein vielä lehdekästen puiden lehdistä mukaansa, katkoo miehen paksuisia runkoja kuin haurasta lasia, ottaa mukaansa latvat, vierittää, kierittää ja pyörittää niitä kuin keveitä palloja pitkin aukeita paikkoja ja hautaa ne viimein, oksat eli leveän puolen alas päin, rungon sälöisen katkeaman ylös päin, syvälle pehmeään maahan tai hietaan ja jättää ne siihen tuhoaville termiiteille. Ahnaasti kaivelee se kaikkia maan halkeamia ja rakoja, ottaa niistä tomua, hietaa ja soraa, nostaa niitä ylös pilviin asti ja kuljettaa sellaisella voimalla, että ne koviin esineihin kimmahdelevat niin, että kuuluu selvää rapinaa, verhoaa niillä taivaan ja maat ja muuttaa niillä päivän niin synkäksi yöksi, että tuskaisten ihmisten täytyy tomuisissa asunnoissaan sytyttää lamput, ikään kuin tointuakseen elävän liekin valossa tai edes vähän, rauhoittaakseen.

Onpa sentään vieläkin kovempaa ääntä kuin tuulen riehunta. Rätisevät ukoniskut jyrähtelevät kovemmin, mahtavammin kuin se ja hämmentävät sen ulvontaa ja kohinaa. Yhä vielä ovat tomupilvet niin tiheät, että ei voida nähdä leimauksia. Mutta kohta alkaa sekautua ennestään kovien äänien pauhinaan eräs siihen asti vielä kuulumaton ääni, omituinen ropina, ja samalla alkaa luonnoton yö muuttua valon koitteeksi. Kuuluu, kuin raskaita rakeita putoilisi alas, ja kuitenkin ovat ne vain sadepisaroihin, ja ne nyt maahan pudotessaan ottavat mukaansa myöskin ylös ryöpynneen tomun ja hiekan. Nyt näkyvät leimauksetkin. Toinen seuraa toistansa niin tiheään, että tahtomattaan suljetaan häi'äistyneet silmänsä ja kuunnellaan vain lakkaamatonta jyrinää. Sade muuttuu niin rajuksi, kuin olisivat pilvet auenneet, vuorilta kohisee vettä puroina alas, alempiin paikkoihin kokoutuu se järviksi, laaksoissa juoksee se jokina. Tuntikausia kestää veden tuloa, mutta jo sateen alussa heikkonee myrskyn voima, ja raitis, vilpoinen tuuli virkistää ihmisiä, eläimiä ja kasveja. Vähitellen harvenevat leimauksetkin, heikkonee jyrinä, ja rankkasade muuttuu jälleen sateeksi ja se viimein vienonee; taivas kirkastuu, pilvet hajoilevat ja loistaen pilkistelee aurinko niiden välistä. Riemuiten lähtee tummaihoisen nuoriso niin alasti, kuin ovat syntyneet, huoneista ja majoista uiskentelemaan kevään vesissä. Yhtä iloissaan nousevat niiden mutaisesta pohjasta matelevaiset, konnat ja kalat, ja jo ensi yönä sateen jälkeen kaikuu tuhatkertaisena pienen sammakon selvä ja kova ääni, jota ei ennen vähääkään kuulunut, koska se, kuten jotkut krokotiilit, monet kilpikonnat ja kaikki aika-ajoin kuivavien järvien kalat, on ollut syvällä maan sisässä talvilevossa, josta ensimmäinen kevätsade ne kaikki jälleen herätti eloon.

Kaikkiällä liikkuu heräävä elämä voimakkaana. Ahnaasti imee janoava maa sille suotua kosteutta.

Vaan taivas avaa muutamain päivien kuluttua taas akkunansa ja herättää elvyttävällä kosteudellaan kaikki vielä makaavat elon siemenet. Toinen rankkasade aukoo kaikkein vaihtelun alaisten puiden lehtisilmikot ja houkuttelee maasta esiin ruohon oraita. Kolmas sade loitsii esiin kukkia ja verhoaa koko maan tuoreella vihreydellä. Lumoavasti kevät tuli ja lumoavasti se nyt vaikuttaa ja vallitsee. Mikä meillä tarvitsee kuukauden ajan, suorittaa täällä viikon kuluessa elämänsä koko kiertokulun; mikä lauhkeassa vyöhykkeessä kehittyi ainoastaan hitaasti, kehittyi täällä joissakuissa päivissä tai hetkissä.

Muutamissa viikoissa on kevät taas kulunut ja siitä tuskin eroava kesä alkanut sekä sitä yhtä nopeaan seurannut syksy, niin että tarkkaan katsoen, voidaan puhua ainoastaan yhdestä vuodenajasta, johon kuuluu kevät, kesä ja syksy. Ja taas on kuolettava talvi edessä estämässä lakkaamatonta itämistä, kasvamista ja kehittymistä, kuten muissa päiväntasaajan seuduissa on suuremman vesirikkauden tähden mahdollista. Onpa sentään täälläkin sateen paljous riittävä karkoittamaan aavikon elottomuutta ja kaikkialle, missä se muuten vallitsisi, levittämään maahan paksumman tai ohuemman kasvimatonta eli, toisin sanoen, muuttamaan seutua aavikosta aroksi.

Minä käytän "aro"-sanaa merkitsemään noita Sisä-Afrikan omituisia aloja, joita arabialaiset sanovat "kaalaksi", joka merkitsee "tuoretta, vihreitä kasveja kasvavaa maata". Kaala tosin on yhtä vähän Etelä-Venäjän ja Keski-Aasian arojen kuin Pohjais-Amerikan prairioidenkaan tai Etelä-Amerikan pampas- tai lianos-tasankojen kaltainen, mutta kuitenkin monin puolin niin aron näköinen, että minun tuskin tarvitsee pyydellä anteeksi, jos käytänkin tuttua sanaa tuntemattoman sijasta. Aro ulottuu yli koko Sisä-Afrikan, aavikosta aina Karruun eli Etelä-Afrikan aroon asti, itärannalta hamaan länsirannalle saakka, ympäröi kaikkia siellä olevia vuoristoja, sulkee sisällensä kaikki sekä niillä että syvemmissä ja vesirikkaammissa paikoissa kasvavat ikimetsät, kietoo kaikki Sisä-Afrikan maat, alkaa muutamain satojen askelten päästä kaupunkien äärimmäisistä taloista ja kylien ihan reunimmaisten talojen vierestä, antaa tilaa uutisasukasten vainioille ja elättää paimentolaisten laumoja. Mihin aavikko etelää kohti päättyy, mihin metsä lakkaa, missä vuoristo mataloituu, siellä se on vallalla; missä tuli hävittää metsän, anastaa se ensinnä palopaikan; missä ihminen jättää kylän autioksi, sinne se tunkeutuu ja muutamissa vuosissa hävittää kylän viimeisetkin merkit; missä maanviljelijä luopuu vainioistaan, sinne se vuoden kuluessa painaa jälleen oman luonteensa.

Kolkolta, yksitoikkoiselta ja vaihteettomalta näyttää aro siitä, joka sinne ensi kertaa astuu. Avara, usein ylinäkymätön tasanko on silmäin edessä; ainoastaan poikkeuksen tavoin kohoaa siitä sieltä täältä yksinäinen vuoren huippu ja vielä harvemmin ne yhtyvät seljäteiksi. Useammin liittyy aaltomaisesti toisiinsa mataloita kukkuloita ja yhtä mataloita laaksoja; välistä ne ihmeellisesti kietoutuvat verkon kaltaisiksi kukkulajonoiksi ympäröimään syvempiä laaksoja, joihin sateen aikaan syntyy rapakoita, lammikoita ja järviä, jota vastoin savinen pohja talvella halkeilee tuhansiin rakoihin. Syvimpiin ja pisimpiin laaksoihin syntyy noiden seisovain vesien sijaan "kooori" eli sadepuro, joka samoin ainoastaan keväällä osaksi täyttyy tai erittäin edullisessa tapauksessa reunojaankin myöten, joka silloin aina tapahtuu muutamassa tunnissa, ja sitte se virtaa, jopa liikkuvaisen muurin tavalla kohistenkin syöksyy syvyyteen, vaan ei siltä suinkaan aina pääse oikeaan jokeen. Paitsi vain sellaisissa vesipaikoissa, peittää kaikkialla verraten runsas kasvikuunta maata. Mitä erilaisimmat ruohot, maata myöten suikertelevista pikku kasveista miehen korkuisiin, viljan olkien kaltaisiin saakka, ovat aron kasvukunnan pääosina; puut ja pensaat, varsinkin monet mimoosat eli tuntokasvit, apinanleipäpuut, muutamit palmut ja muut tihevät siellä täällä, etenkin mainittujen vesien rannoilla, metsiköiksi tai pensasaidoiksi, mutta muuten niitä on niin niukalti ruohojen seassa, joita kaikkialla yli laajain alojen kasvaa ihan tasaisesti, että niistä ainoastaan joissakuissa paikoissa syntyy harvaa metsää. Nämä puut eivät missään näytä sellaista rehevyyttä kuin oikeissa jokilaaksoissa, jotka voivat säilyttää kevään siunausta, vaan ovat päin vastoin hyvin usein kituvia tai ainakin mataloita ja harvalatvaisia, ja ainoastaan joskus kiemurtelee joku köynnöskasvi ylös niiden latvoihin. Ne kaikki kituvat pitkän talven polttavassa kuumuudessa, joka tuskin sallii niiden itsensäkään elää ja kuolettaa niistä kaikki loiskasvit. Sitä vastoin ruohot vesirikkaana, vaikka tosin lyhyenäkin kevätaikana kasvavat rehevästi, kukoistavat ja kypsytävät siemenensä ja siten käyttävät hyväkseen kaikkia iloisen menestymisen ehtoja. Mutta juuri nämä ruohot myöskin suuressa määrässä tekevät aron yksitoikkoiseksi, sillä ne, vaikka ovatkin mataloita, tasoittelevat muita erilaisuuksia ja väsyttävät varsinkin värinsä yksimuotoisuudella. Ei edes ihminenkään kykene saamaan tässä ylt'yteisessä yhtäläisyydessä aikaan mitään vaihtelua, koska hänen vainionsa keskellä ruohometsää ovat etäältä katsoen niin sen kaltaiset, että on mahdoton erottaa viljaa ruohosta, ja koska pyöreät, keilamaiset majat, tuetut hienoilla seipäillä ja ulkoa päin verhotut aroruoholla, ainakin kuivuuden aikaan niin vähän näöltään eroavat ympäröivästä lakeudesta, että täytyy olla hyvinkin lähellä niitä ennen, kuin huomaa ne. Ainoastaan vuodenajat jonkun verran muuttavat muuten yhtäläistä kuvaa, vaan eivät nekään paljoakaan riistä siltä yksitoikkoisuuttansa.

Hyvin tyyli on myöskin aron vastaanotto-tapa vaeltavia kohtaan. Korkein kamelien seljässä, istuen ratsastetaan pitkin maita. Joku riistaeläin houkuttelee metsästyksen ja viekoittaa tunkeutumaan ruohometsään. Silloin saadaan kokea, että näköään niin sileässä ruohokossa kasvaa myöskin muita kasveja, jotka ovat vielä paljon pelottavammat kuin mimoosain okaat. Maassa versoo "tarba", jonka



siemenkoterot ovat niin terävät, että leikkelevät rikki keveäin ratsusaapasten pohjat; sitä korkeammaksi ylenee "essek", jonka takiaiset eroamattomiksi tunkeutuvat kaikkiin vaatteihin; vielä vähän pitemmäksi pyrkii "askanit", näistä kolmesta nimitetystä hirvittävin kasvi, koska sen hienot okaat irtautuvat vähimmästäkin koskemisesta, tunkeutuvat kaikkein vaatteiden läpi ihoon ja tekevät siellä märkäpaisumia, jotka tosin itsessään ovat hyvin pienet, mutta äärettömän paljoutensa tähden kuitenkin tulevat erittäin kiusallisiksi. Nämä kolme kasvia estävät kauan oleskelemasta ruohokossa ja siihen etäälle tunkeutumasta ja tulevat tuskaksi ihmisille ja eläimille sekä saattavat myöskin kohta käsittämään, minkä tähden niiden seutujen synnynäiset asukkaat aina pitävät mukanaan hienoja pihtejä kaikkein tärkeimpinä kaluinaan ja miten ihmisten kuten apinainkin kesken suurin ystävyys työ, kuin toinen voi toiselleen tehdä, on hienojen, tuskin näkyvien, mutta neulan vertaisten okaiden vetäminen pois ihosta. Että enimmäkseen muutkin aron kasvit, varsinkin melkein kaikki puut ja pensaat ovat täynnänsä enemmän tai vähemmän haitallisia okaita ja pistimiä, ei kummastuta ketään, joka on jossakin paikoin Afrikassa koettanut tunkeutua tiheikön lävitse taikka vain mennyt lähelle jotakin puuta.

Vielä kiusallisempia aron ilmiöitä tuo yö esiin. Arollakin täytyy usein ratsastaa monta päivää, kylää tapaamatta, ja sen tähden viettää yönsä taivasalla. Löydetään viimein joku sopiva hiekkainen paikka tien varrelta, jota matkustetaan, sellainen, jossa ei ole mitään kiusoittavia kasveja, ratsueläimet päästetään taakastaan ja sidotaan kiinni, tehdään yksinkertainen makuusija, se on: levitetään maahan matto ja sytytetään suuri tuli suojelemaan pedoilta. Aurinko laskeutuu, yö tuo jo muutaman minuutin päästä pilkko pimeään yli tasangon; tuli valasee leiriä ja sen lähintä ympäristöä. Silloin etäämpänä kuten itse leirissäkin syntyy elämää ja liikettä. Tulen liekkien houkutuksesta juoksee ja ryömii eläviä esiin yksitellen, kaksittain, kymmenittäin, sadoittain. Ensinnä tulee suuria hämähäkkejä, jotka peittävät kahdeksalla jalallaan melkein niin paljon alaa kuin mies kämmenellään ja hajasormillaan; heti niiden jälkeen taikkapa jo yht'aikaa niiden kanssa skorppionit. Molemmat juoksevat melkein kammottavan nopeasti tulta kohti, mattojen ja peitteiden päällitse, yksinkertaista illallista varten asetettujen lautasienvälitse, kääntyvät pakoon heti, kuin tulen loistava lämpö tuntuu polttavalta, viehättyvät liekkien loistosta vielä tulemaan uudestaan ja siten yhä enentävät vaarallista vilinää. Sillä nämä hämähäkit ovat vaarallisen tai ainakin hyvin tuskauttavan puremisensa tähden melkein yhtä peljättävät kuin skorppionit ja aina myöskin yhtä kärkevät puremaan kuin skorppionit pistämään. Äkeissään tartutaan toiseen aseeseen, jonka taitava opas on matkalle lähtiessä ihan välttämättömänä varustanut mukaan, pitkiin hiilipihteihin, sieppaellaan kiinni noita kutsumattomia vieraita niin monta, kuin vain voidaan saada, ja armotta heitetään ratisevaan tuleen. Kaikkein matkakumppanien yhteisillä ponnistuksilla saadaan lyhyessä ajassa suurin osa tuosta helvetillisestä vitsauksesta tulikuoleman suuhun; uusia tulee yhä vähemmän ja kaikki, mikäli mahdollista, tuhotaan samalla tavalla. Jo hengitetään helpommin, mutta liian aikaisin! Taas uusia ja vielä pelottavampia vieraita tulee tulta kohti, myrkkykäärmeitä, joita liekkien loisto houkuttelee kuten äsken hämähäkkejä. Luonnontutkija tuntee ne tai ainakin sen lajin, jota tulee kaikista runsaimmin, erittäin huomioon otettavaksi eläimeksi, sillä se on hietakeltainen sarvikäärme, vanhan ajan kuuluisa tai pahamaineinen "cerastes", moneen Egyptin muistomerkkiin kuvattu "fi", sama myrkkykäärme, jonka myrkkyhampailla Kleopatra surmasi itsensä; mutta väsynyt matkustaja soisi niiden olevan helvetin syvyydessä. Koko leirissä tulee kiire heti, kuin kuka hyvänsä matkakumppaneista vain mainitsee tuon nimen; jokainen sieppaa paljon sukkelammin ja pelokkaammin pihdit kuin äsken, astuu käärmeen nähtyään varovasti sen luo, pistää pyydyksensä takaa päin niskaan, puristaa pihdit lujasti kiinni, että peto ei pääsisi pois liivahtamaan, ja heittää sen keskelle leimuavaa tuliroviota sekä katselee ilkkuvalla ilolla sen tuhoa. Monin paikoin arolla voivat nämä käärmeet saattaa vähäiseen epätoivoonkin. Enimmiten on turha etsiä sarvikäärmettä päivällä, koska sen suomuspuku on pienimpiin piirteihin asti ihan hiekan näköinen ja se päivällä sekä muinakin lepohetkinään oleksii niin hiekan sisällä, että ainoastaan lyhyet sarvituntimet ovat näkyvissä; vaan heti, kuin yö tulee ja leirituli loistaa, ovat ne siinä kiemurtelemassa. Välistä niitä on kauhistavan paljon, niin että ne pitävät väsynyttä matkustajaa vireässä liikkeessä puoleen yöhön asti; sillä kaikki, jotka ovat olleet lepäämässä valon piirissä taikka yömatkoillaan tulevat kyllin lähelle, kaikki ne suikertelevat tulta kohti. Ja kuin viimein väsyneenä ja uneen uupuvina heitetään pihdit kädestään ja käydään levolle, ei koskaan voida tietää, kuinka monta käärmeitä vielä myöhemmin yöllä matelee makaajan ylitse, mutta usein kyllä aamulla mattoja korjatessa huomataan niin tapahtuneen, sillä yksi tai useampia on niitä piilossa maton reunojen alla ja nyt, kuin mattoa nostetaan, kaivautuu hiekkään. Juuri arolla heräsi mieleeni ja vahvistui vakuutus, jota ei kukaan ollut siihen asti minulle edes lausunutkaan, että kaikki myrkkykäärmeet, paitsi ani harvoja, ainakin kaikki kyykäärmeet ja kolokäärmeet ovat öillä liikkuvia eläimiä. Kaikki aron kiusaeläimet eivät suinkaan vielä ole tässä luetellut. Yksi niistä, kaikkein pienimpiin kuuluva, ei tosin saata pelkäämään hengen vaaraa, vaan se on vaarallinen arolla elävään tai oleksivain ihmisten omaisuudelle. Se eläin on termiitti, meidän muurahaisemme kaltainen hyönteinen, joka, vaikka onkin pieni, tekee enemmän pahaa kuin ahnas heinäsiirkka; sen esiytyminen saattaa vielä tänäänkin tulla oikeaksi maanvaivaksi ja tuottaa enemmän vahinkoa kuin viljavainiota sotkeva elefanttilauma. Sillä se on kaikkialla liikkuvia ja lakkaamatta hävittäviä eläimiä. Mitä kasvikuunta tuottaa, joutuu niiden teräviin hampaihin, ja samoin kaikki, mitä ihmisen utteruus ja taito tekee sille kelpaavista aineista. Paljon korkeammat aron ruohometsiä ovat niiden keilamaiset savipesät, maata pitkin ja ylös puita myöten kulkevat heidän käytävänsä ja tiensä. Yön ja pimeän aikaan tekevät ne hävitystyötänsä. Ensin ne

peittävät hävitettäväksi valitun esineen maakuorella, joka estää siihen pääsemästä mitään valoa, ja sitte ne ryhtyvät työhönsä, jonka tarkoitus ja loppu aina on hävitys. Kaikki maassa olevat tai maaseinissä riippuvat esineet ovat pahimmassa vaarassa. Varomaton matkustaja panee vallitsevan helteen pakosta jonkun vaatekappaleensa viereensä, makuusijanaan olevalle maalle ja huomaa aamulla sen olevan seulamaisesti lävistettynä, kelpaamattomaksi tehtynä, sanalla sanoen hävitettynä; maahan vielä tutustumaton luonnontutkija kätkee vaivalla kootut aarteensa arkkuun, vaan ei huomaa asettaa sitä kiville tai muilla sellaisille esineille, jotka pitäisivät arkun pohjaa koholla maasta, ja muutaman päivän kuluttua ovat hänen aarteensa kokonaan ryöstetyt; metsästäjä ripustaa pyssyinsä saviseinälle ja harmikseen huomaa näiden hävityshimoisten elävien lyhimmässäkin ajassa kaivelleen koloja ja syviä käytäviä tukkiin. Puu, jonka termitit valitsevat itselleen, on hukassa; asunnon puuosat, mihin ne kerran asettuvat, on häviön oma. Maasta korkeimpiin oksiin asti kaivelee termiitti tuhoavia teitään, syö rungon, haarat ja oksat reikäisiksi ja jättää koko puun sitte alttiiksi ensi myrskylle, joka hajoittelee sen mehiläispesämäiset jäännökset kaikille ilman suunnille; asuntojen maaseiniä tai paaluja myöten nousee se ylös, lävistelee kaikki puuaineet ja saa tuota pikaa asunnon kaatumaan; parempien asuntojen kovaksi tallatun maalattian tai kivilattian alle kaivelee se tuhatharaisia teitään ja tulee niistä, milloin soveltuu, miljoonittain esiin levittämään varmaa tuhoa itse asuntoon. Siten ja vielä monella muulla tavalla tulee se Sisä-Afrikan, varsinkin aron melkein pahimmaksi vitsaukseksi.

Jos arolla ei olisi muita ilmiöitä, jos se ei olisi kaikkein rikkaimpia seutuja, sellainen, jossa Afrikan eläimiä sekä asuu että muuten oleskelee hyvin runsaasti, niin luonnontutkija sitä yhtä mielellään karttaisi kuin kauppa harjoittava matkustajakin, joka oppii tuntemaan ainoastaan sen ikävät, vaan ei sen viehättäviä puolia.

Jos siellä kauemmin oleskellaan ja sitä todella tutkitaan, niin siihen lepytäänkin. Se on rikas ja vilkas, äärettömän rikas, ei lainkaan köyhä kuin aavikko, pikemmin ikimetsän kaltainen, koskapa arollakin elää paljo ja monenlaisia eläimiä ja koska juuri siellä varsinkin on niitä eläimiä, joita me tavallisesti katsomme tämän maanosan varsinaisiksi, sen luonnetta kuvaaviksi asujamiksi. Muutamia niistä saatamme nyt kuvata, vaikkapa vain lyhykäisesti.

Merkillisimmiksi aroeläimiksi katson minä kalat, joita tavataan niissä joki- ja järvipaikoissa, joissa on ainoastaan aika-ajoin vettä. Jo Aristoteles kertoo kaloista, jotka hautautuvat mutaan, kuin niiden asuinvedet haihtuvat kuiviksi, ja jo Seneka koettaa tehdä sitä Aristoteleen lausuntoa epäiltäväksi, pilkallisesti neuvoen täst'edes lähtemään kalastamaan kuokalla ja lapiolla eikä enää haavilla. Vaan Aristoteles kertoo tosiasiota, jotka eivät suinkaan ole pilkan arvoiset.

Sisä-Afrikan arovesissä ja joissa asuva mutakala on ankeriaan muotoinen, noin metrin pituinen eläin, jolla on pitkä, purstoon asti ulottuva selkäevä, kaksi kapeaa rintaevää kitasiens lähellä ja kaksi pitkää vatsaevää purstopuolella. Sen tärkein tuntomerkki on, että sillä, paitsi kitasia, on myöskin hengitykseen kelvollinen keuhkosäkki. Tämä merkillinen, konnan ja kalan väliasteella oleva, kaksineuvoinen eläin oleskelee veden korkeallakin ollessa mieluisemmin mudassa kuin selvässä vedessä ja pysytteleekse kolojen kätöksissä, joita se näyttää itse kaivavan. Jos vesi vähenee liaksi, kaivautuu se syvälle mutaan, kääriytyy kokoon niin pieneen tilaan kuin suinkin ja tekee, nähtävästi pyörimällä kuin kerä, mudasta ja omasta limastaan ympärillensä ilmaa pitävän koteron, jossa se liikkumatonna makaa talven ajan. Jos sellainen kotero kaivetaan maasta ja taitavasti asetetaan laatikkoon, niin voidaan vahingoittamatta kuljettaa kalaa pitkät matkat, jopa herättää se milloin hyvänsä eloonkin panemalla se koteroineen haaleaan veteen. Elvyttävän veden ensi kosketuksessa pysyy se rauhallisena, vielä ikään kuin uneliaana, vaan jo tunnin kuluttua on se ihan vilkastunut ja muutaman päivän päästä herää siinä myöskin ahnas saaliinhimo. Muutamiin kuukausiin se sitte ei muuta käytöstänsä, vaan siihen aikaan, jolloin se Afrikassa varustautuu talviuneensa, ryhtyy se vankisäiliössäänkin samoihin toimiin, tulee ainakin hyvin levottomaksi ja erittää itsestään merkillisen paljon limaa. Jos sallitaan, kaivautuu se piiloon makaamaan, jos ei, niin se pian voittaa sen taipumuksensa ja elää edelleen, jopa menestyykin selvässä vedessä.

Ihan samalla tavalla kuin mutakala elävät myöskin säekalat talven ylitse, ja molempien näiden tavalla kaivautuvat kaikki arolla elävät konnat, jopa muutamat matelevaisetkin, varsinkin vesikilpikonnat ja krokotiilit, mutaan talvimakuulle, pysymään siten hengissä kuolettavan ajan yli. Sitä vastoin kaikki maalla elävät matelevaiset liikkuvat juuri talven kuumimmassa hehkussa elävimmästi ja siten suuresti vilkastuttavat autiota aroa; sillä niitä asuu siellä ihmetyttävän paljo. Paitsi kyykäärmettä, jonka jo edellä mainitsin, on arolla vielä toinenkin myrkkykäärme: aspis- tai sylkikäärme, vaarallisimpia matelijoita, kuin olemassa on. Tämä käärme, vielä paljon kuuluisampi tai pahamaineisempi kuin sarvikäärme, on se, jolla Mooses teki ihmeitä faraon edessä, kuten käärmeiden lumoajat vielä nytkin tekevät, se, jota Egyptin muinaiset kuninkaats kantoivat kullasta tehtynä päässänsä vastustamattoman voimansa vertauskuvana, se, jota he käyttivät kostaessaan pahantekijöille tai vihollisille, se, josta muinaiset kirjailijat ovat meille jättäneet kauhistavia eikä suinkaan aina väärää kertomuksia. Päin vastoin kuin muut myrkkykäärmeet liikkuu tämä päivällä; jos sitä ei ärsytetä, on se hyvin viattoman näköinen, ja muuten hyvin sukkela, kiukkuinen ja rohkea, niin että sillä on kaikki ne ominaisuudet, jotka tekevät

myrkkykäärmeen vaaralliseksi. Sekä hiekan että kellastuneen ruohon näköisen värinsä tähden jää se enimmäkseen huomaamatta, se suikertelee usein kammottavan nopeasti ruohokossa ja tietäen aseensa pelottavuuden varustautuu heti rynnäkköön, kuin huomaa vaaran uhkaavan. Asettuen taisteluun nostaa se viidennen tai kuudennen osan ruumiistaan pystyyn, levittää kaulaluunsa kilveksi, jonka päällä pieni pää vilkkaine, melkein säkenöivine silmineen liikkuu, katsoa tuijottaa terävästi vastustajaansa ja sitte yht'äkkiä tekee melkein aina kuolettavan iskun ja purasee — kammottavan kaunis näkö, ihmetyttävä ja kauhistava sekä ihmisille että eläimille. Yleensä kerrotaan sen voivan puremattakin vahingoittaa sylkemällä tai ruiskuttamalla myrkkyä vastustajaansa, ja todella sen suuret myrkkyrauhaset erittävätkin tuota kuolettavaa nestettä niin runsaasti, että sitä riippuu suuret pisarat hänen reikäisten myrkkyyhammastensa päissä. Eipä siis ihme, että niin aron synnynäinen asujan kuin länsimaalainenkin paljon enemmän pelkää tätä kuin hidasta sarvikäärmettä, joka heitä yöllä leirissä ahdistaa; voidaan kyllin käsittää, että länsimaalainen ihan arvelematta ampuu jokaista viattomintakin käärmettä, kuin näkyviin tulee, ja että viimein vähinkin rasahdus ruohokossa tai lehdissä vähän säikäyttää tai ainakin tekee varovaksi. Sellaista rasahtelemista kuitenkin kuuluu arolla lakkaamatta, kun näet muitakin käärmeitä, kuusi metriä pitkästä jättiläisestä, assalasta eli hieroglyfikkäärmeestä aina pieniin viattomiin tarhakäärmeihin asti, kaikkia on yhtä lukuisasti kuin aspiksia, ja sitä paitsi on kaikkialla myöskin lukematon joukko kaikenlaisia liskoja. Ken pelkää käärmeitä, hänet saattavat liskot lepyttää matelevaisiin, sillä viehättävämpiä ilmiöitä kuin nämä sukkelat ja väriltään komeat elävät ei arolla ole nähtävänä. Maata myöten livahtelevat ne, pensaiden ja puiden oksia myöten kiipeilevät ne ylös, termiittein pesistä ja ihmisasunnoista katselevat ne alas, jopa kaivelevat hiekan alitsekkin teitensä. Muutamat lajit vetävät, värien komeuteen ja välkyntään katsoen, vertoja kolibreille, toiset ilahuttavat liikettensä nopeudella ja sievyydellä ja vielä toiset vetävät ruumiinrakennuksensa kummallisuudella puoleensa huomiota. Vielä sittekin, kuin näitä erittäin elvyttävä aurinko menee mailleen ja suurin osa näistä vikkelistä olennoista asettuu levolle, antaa aro tarkastelijalle työtä: sillä yön tullessa gekot, jotka ovat päivän pitkään hiljaa ja rauhallisina riippuneet puiden rungoissa tai huoneiden orsissa, varustautuvat työhönsä, huutavat kovasti ja kaiukkaasti omaa nimeänsä ja harjoittavat metsästystensä, ihan aristelematta ihmistä. Ikivanha väärä luulo panettelee -niitä erittäin myrkyllisiksi eläimiksi ja sama luulo kummittelee vielä tänäkin päivänä tietämättömän ihmisten aivoissa. Ne ovat yöeläimiä ja sen tähden toisin varustetut kuin saman luokan päiväsaikaan toimivat lajit. Niiden erityinen tuntomerkki on, että heillä on sormien ja varpaiden ensi nivelissä leveät pikku tynnyt ja niiden alla tiheässä pieniä lehtiä; nämä tynnyt vaikuttavat imuliuskojen tavalla ja siten tekevät kiipeämisen tavattoman helpoksi. Noissa lehtityynyissä luultiin huomaavansa myrkkyrauhasia, vaikka se täytyy vähänkin ajatellen huomata mahdottomaksi. Gekot tosiaan ovat ihan viattomat ja miellyttävät eläimet ja saavuttavat hyvin pian jokaisen vanhoihin erhetyksiin eksymättömän tarkastelijan suosion. Ollen kotieläimiä sanan paraimmassa merkityksessä, ne kun innokkaasti ja hyvällä menestyksellä harjoittavat kaikkein kiusallisten syöpäläisten hävittämistä, elvyttävät ne yöllä sekä savi- että olkiasuntojen kaikkia paikkoja, kiipeävät melkein erehtymättömän varmasti noiden lehtityynyensä avulla, liikkuvat missä asennossa hyvänsä, pää ylös tai alas päin, pysty- tai vaakasuoraan, leikitsevät ja pyydystävät ja ajelevat toisiaan huvittavasti ja ilahuttavat sitä paitsi myöskin kaiukkaalla äänellään, tuottavat siis sekä huvia että hyötyä. Kukapa järkevä ihminen siis ei viimein mieltäisi heihin?

Mutta sittekin: matelijoita, ikään kuin ihmisen kiroamia eläimiä ne ovat ja sellaisina pysyvät eivätkä pysty kilpailemaan paljon liikkuvaisemman lintumaailman kanssa. Sen tähden voidaan ehkä sanoa, että vasta linnut osoittavat ystävyyttä arolla oleksivalle ihmiselle ja hänet lepyttävät tähän asti tarkasteltuihin eläimiin.

Aron lintumaailma on rikas lajeista ja rikas myöskin lintujen luvulta. Oltakoonpa missä hyvänsä, aina ihan varmaan on lintuja näkyvissä tai kuuluvissa. Tiheimmästä ruohometsästä kaikuu yksinäisten trappien kova huuto, vesien rantatiheiköistä helmikanojen torvisävelet tai frankoliini-kanojen parunta; puista helisee kyyhkysien kuherrus ja laverrus, tikkain nakutus ja riemuäänet, partalintujen täysinäiset houkutusäänet, monenlaisten kutojalintujen ja muutamain rastaan kaltaisten laulajain yksinkertaiset sävelet; ulos pistävillä puun oksilla tai muilla tähystyspaikoiksi sopivilla. esineillä istuvat, saalista tähystellen, käärme- ja lauluhaukat, närhit, drongot eli kuristajalinnut ja mehiläissyöjät; ruohometsässä juoksentelee tai sen päällä liitelee sihteeri eli kurkikotka, jota maan synnynäiset asujamat sanovat kohtalolinnuksi; ylemmissä ilmakerroksissa liitelevät pääskysset ja muut kärpästen ajajat ja vielä ylempänä kiertelevät kotkat. Ei yhtään alaa ole asujamitta, melkein jokainen pieninkin paikka on asuttuna; ja kuin Pohjolan talvi pääsee valtaansa, lähettää se vielä monta Europankin lintua, tornihaukat ja muita haukkoja, kuristajat ja närhit, viiräiset ja haikarat ja paljon muita arolle, joka niille kaikille riittää vierasvaraiseksi majapaikaksi vuoden tukalaksi ja köyhäksi ajaksi.

Todella aroa kuvaavia ovat hyvin harvat siellä elävät linnut, ja sen luonne tuskin ainoastakaan näkyy niin selvään, että sitä tai tätä voitaisiin heti ensi katsauksella sanoa arolinnuksi, kuten kaikki aavikkolinnut heti tunnetaan. Kuitenkin valpas tarkastaja huomaa, että arolinnutkin johonkin määrään kuvastavat kotoansa. Eräästä suuresta, kurjen muotoisesta petolinnusta, äsken juuri mainitusta sihteeristä eli kurkikotkasta, eräästä runsaaseen ja pehmoiseen, isohöyheniseen pukuun

verhoutuneesta, hitaasti ja laiskasti lentävästä haukasta, käärmeaukasta, eräästä olkikeltaisesta kehrääjästä, jonka höyheniä käytetään koristeina, eräästä helmi- ja frankoliini-kanasta, eräästä trapista ja kamelikurjesta täytyy meidän heti huomata, että ne kuuluvat arolle, että niiden oikea koti voi olla ainoastaan siellä. Aro ei kyllä suinkaan ole väririkkaampi kuin aavikko, mutta siellä on paljon enempi piilottavaa suojaa ja sen tähden se voi paljon vapaammin maalata ja kuvata kuin aavikko. Kuitenkin huomataan, että sekin paraastaan tuottaa vain kahta väriä: enemmän tai vähemmän vivahtelevaa olkikeltaista ja vaikeamääritteistä harmaansinistä, jotka molemmat tulevat näkyviin sekä petolintujen että kanojen höyhenissä, vaikka sentään on myöskin muita tummempia, kirkkaampia ja loistavampia värejä. Suurempaa värityksen ja kuvauksen vapautta näkyy, minun mielestäni merkillistä kyllä, sellaisissakin linnussa, joiden heimo tai suku paraastaan asuskelee arolla.

Jos koetetaan laveammin kuvata joitakuita arolintuja, että saisimme itse seudun tuntomerkkejä, niin tulee vaali vaikeaksi, koska melkein jokainen näyttäisi ansaitsevan tarkempaa selitystä. Tilan vähyys vaatii kuitenkin minua rajoittamaan kuvaustani, ja sen tähden riittääköön, jos valitsen yhden linnun yläilmoista, yhden maassa elävistä ja yhden yölinnuista, vetääkseni niiden avulla muutamia lisäpiirteitä aron yleiskuvaan.

Ken oleskelee kauemmin arolla, häneltä ei mitenkään voi jäädä huomaamatta suuri petolintu, jonka lentokuva, pitkään ja terävään siipien ja tavattoman lyhyen purston kauniskaarteisten ulkopiirteiden tähden, eroaa kaikista muista petolinnuista, jonka lento voittaa kaiken muun lennon. Korkealla ilmassa lentää liitelee, uiskentelee, tepastelee, kujehtii, tanssii ja tekee kuperkeikkoja tämä kotkan kokoinen lintu, milloin levittäen siipensä ja minuuttimäärin ihan liikahtamatta pysyen samassa asennossa, milloin kiivaasti lyöden siivillään, milloin nostaen ne ruumistaan ylemmäksi, milloin niitä, kierrellen ja väännellen, milloin painaen ne kiinni ruumiisensa, niin että hänen täytyy pudota suoraan maata kohti, ja milloin niitä niin voimakkaasti ojennellen, että hän muutamassa minuutissa kohoo arvaamattoman korkealle. Jos se lähestyy maata, niin tulevat kirkkaasti näkyviin samettimustan pään, kaulan, rinnan ja vatsan, alapuolelta hopeavalkoisten siipien ja vaalean-kastanjaruskean purston selvästi toisistaan eroavat värit; jos se tekee kuperkeikan, näkyvät selvään purston kaltainen seljän väri ja leveä vaalea siipinauhus; jos se laskeutuu vielä lähemmäksi, saatetaan myöskin huomata korallipunainen nokka sekä samenväriset ohjakset ja kynnet. Jos kysytään aron eläimiä tarkastavalta paimentolaiselta tätä kaikin puolin huomioon kiintyvää, erittäin kummallista petolintua, niin hän vastaukseksi kertoo merkillisen, voimakaspiirteisen tarun. "Hänelle", kertoo hän, "antoi kaikkivaltias arnessaan runsaita lahjoja, ennen kaikkea suuren viisauden. Sillä hän on lääkäri taivaan lintujen joukossa, tunteva taudit, jotka vaivaavat luojan luotuja, ja tunteva kasvit ja juuret, joilla ne paranevat. Etäisistä maista näet sinä hänen tuovan juuria; mutta turhaan koetat saada selville, mihin häntä on kutsuttu parantamaan niillä sairaita. Hänen lääketensä vaikutus on ihan varma; niiden syöminen antaa elämän, niiden hylkääminen jättää alttiiksi kuolemalle; ne ovat kuin hedjab, jonka on Jumalan-miehen käsi kirjoittanut, kuin Muhammedin käsky, hänen, jota me nöyrästi ylistämme. Sitä, joka on viheliäinen Herran edessä, Adamin poikaa, ei ole kielletty niitä käyttämästä. Ota vaari, mihin lääkärikotka tekee pesänsä, äläkä vahingoita hänen muniaan; odota, kunnes hänen lastensa höyhenet eivät enää päästä verta juoksemaan; mene silloin kotkan kotoon ja vahingoita jonkun hänen lapsensa ruumista. Heti silloin huomaat isän lähtevän lentämään itää kohti, sinne päin, jonne sinä rukoillessasi kääntynyt. Älä väsy, vaan odota kärsivällisesti, kunnes hän palaa. Hän tuo juuren käsissään; säikytä häntä, että hän pudottaa sen sinulle; ota se aristelematta, sillä se tulee Herralta, jonka kädessä elämä on, eikä siinä ole mitään noituutta; mene sitte ja paranna sairaasi, ja he kaikki paranevat, jos armias Jumala niin on määrännyt."

Lintu, jonka käytös on saanut aikaan sellaisia runokukkia, on ilvehtijä eli "taivaan apina", kuten abessinialaiset häntä nimittävät, eräs käärmekotka; juuret, joita kantavaksi taru häntä kuvaa, ovat käärmeitä, jotka se on iskenyt ruuakseen. Perin harvoin nähdään hänen levähtävän; tavallisesti lentelee se edellä kuvatulla tavalla, kunnes jonkun käärmeen näkö saa hänet syöksymään suin päin alas ja ryhtymään taisteluun. Ollen, kuten kaikki käärmeitä syövät petolinnut, kynsiensä tiheällä sarvisuomuspanssarilla ja hyvin tuuhealla höyhenpuvullaan kylliksi suojeltu käärmeiden myrkkyhampailta, hän ei pelkää vaarallisimpiakaan myrkkykäärmeitä; siten hän on oikea aron hyväntekijä. Mutta ei tämä hänen toimensa ole levittänyt hänen mainettaan kotiseutunsa kansojen piireihin, vaan sen on tehnyt yksinomaan hänen ihmeellinen lentonsa.

Lääkärikotkan ilmeinen vastakohta on maahan kahlehdittu kamelikurki. On sekin tullut arabialaisten satujen sankariksi, mutta ne eivät kuitenkaan ole häntä ylistelleet, vaan pikemmin halventaneet, niissä kun kerrotaan, että se oli pelkästä ylpeydestä yrittänyt lentämään aurinkoon, siellä kurjasti palanut ja sitte syöksynyt nykyisessä muodossaan maahan. Meille sitä vastoin hänen elämänsä tarjoaa sitä parempaa tarkastuksen ainetta, kuin siitä, kuten tästä jättiläislinnusta itsestäänkin, tiettävästi yhä vielä on vääriä luuloja.

Vaikka kamelikurkea tavataan myöskin Afrikan ja Länsi-Aasian aavikoiden kasvirikkaimmissa notkelmapaikoissa, niin oikeastaan se kuitenkin oleksii lukuisasti vain ravintorikkaalla arolla. Siellä nähdään kamelikurjen helposti tunnettavia jälkiä melkein joka päivä, mutta itseään kuitenkin hyvin

harvoin. Hän on kyllin korkea katselemaan suojelevan ruohometsän ylitse sekä kauas näkevä ja arka, jonka tähden se enimmäkseen näkymättä pakenee lähestyvää ihmistä jo etäältä. Jos onnistuu tarkastella häntä matkan päästä, niin huomataan, että hän, paitsi hautomisaikana, mielellään tahtoo viettää ainakin hyvin mukavaa elämää. Aikaisin aamulla ja illan tullessa käyskelevät yhteen osuneet kamelikurjet syömässä; puolenpäivän aikaan makaavat kaikki leväten ja ruokaansa sulattaen maassa, ehkä myöskin käyvät juomassa tai kylpemässä, jopa meressäkin, milloin soveltuu; myöhemmin he huvikseen pitävät kummallisia tansseja, juoksennellen kuin mielettömät piirissä ja siipitöyhtöjään löyhytellen, ikään kuin koettaisivat lentää; auringon laskeutuessa käyvät he levolle, vaan laiminlyömättä edes silloinkaan turvallisuutensa katsontaa. Jos vaarallinen vihollinen uhkaa, ryöpsähtävät ne hurjasti pakenemaan ja kohta jää vihollinen kauas jäljelle; jos heikonlainen peto hiipii luo, tappavat he sen tavattoman vahvoilla jaloillaan. Siten kuluu kamelikurkien elämä melkein häiriöttä, jos vain ruokaa riittää. Sitä ne tarvitsevat melkoisen paljon. Ihmetyttävä on heidän ruokahalunsa ja yhtä ihmeellinen heidän vatsansa kyky ottamaan vastaan suurin joukoin mitä erilaisimpia kappaleita ja joko sulattamaan ne tai ainakin säilyttämään niitä ja kuitenkin pysymään itse turmeltumatta. Kaikki, kuin kasvissa on, juurimuhkuroista hedelmään saakka, sulaa siinä sananparreksi tullessa vatsassa, ja samoin kaikki pikku eläimet, sekä luuttomat että luurankoiset. Vaan ei siinä vielä ole läheskään kaikki. Kamelikurki nielee mitä hyvänsä, kuin kurkusta sopii alas: naulan painoisia kiviä ja vankeudessa tiilinpalsasia, tappuroita, rääsyjä, veitsiä, avaimia ja avainkimppejä, rautanauvoja, lasinpalasia ja siruja, lyijyluoteja, kulkusia ja paljo muuta; voi se tulla itsemurhaajaksikin, jos oli saatavissa sammuttamatonta kalkkia hänen nieleksiäkseen. Erään vankeudessa kuolleen kamelikurjen vatsasta löydettiin mitä erilaisimpia esineitä, jotka yhteensä painoivat viidettä kiloa. Tämä syöppö lintu nieleksii kanapihassa nuoria hanhia ja kanoja kokonaan, kuin ne olisivat ruokasimpukoita, kiskoo muureista saviseosta vatsansa täytteeksi eikä säästä niin mitään, kuin suuhun sopii ja irti vain lähtee. Tarpeellisen ruokamäärän mukainen, joka muuten ei suinkaan ole liian suuri, hänen suuruuteensa ja liikkuvaisuuteensa katsoen, on myöskin hänen janonsa, ja sen tähden täytyy hänen asuinpaikoissaan olla sekä ravitsevia kasveja että vesiä tai ainakin lähteitä. Jos ruoka tai vesi tai molemmat loppuvat, täytyy kamelikurjen muuttaa muuanne, ja silloin se usein kulkee hyvinkin pitkät matkat.

Kevään tullessa herää kamelikurkien sydämissä leikin vaisto ja silloin niiden tavallisessa elämässä tapahtuu huomattavia muutoksia. Laumat hajautuvat pienemmiksi joukoiksi ja täys'kasvuiset urokset ryhtyvät pitkälliseen taisteluun naaraksista. Hyvin kiihkoissaan, joka ulkonaisestikin näkyy kaulan ja reisien vertymisestä hyvin punaisiksi, asettuu kaksi kilpakosijaa vastakkain; he löyhyttävät hajallisia, valkoisia siipiään, niin että niiden koko komeus tulee näkyviin, liikuttelevat yht'aikaa kauojaan niin monimutkaisesti, että sitä on vaikea kuvata, ne kun kääntyvät ja vääntyvät ja taipuvat milloin mitenkään, sivulle ja eteen päin; ne äännelevät milloin syvästi ja käheästi kuin kumea rummutus, milloin kuin leijonan kiljunta, katsoa tuijottavat toinen toiseensa, laskeutuvat polvilleen maahan ja liikuttelevat siinä kauojaan ja siipiään vielä sukkelammin ja kauemmin kuin ennen, hyppäävät jälleen ylös, juoksevat vastakkain, koettavat viimeinkin pikaisessa ohijuoksussa vahingoittaa voimakkaalla potkauksella toinen toistansa, ja, jos rynnäkö onnistuu, repii voittaja terävällä kynnellään syviä ja pitkiä haavoja toisen ruumiiseen ja reisiin. Samoin tekee voittaja anastetulle naaraksellekin, räökkää sitä kopealla käytöksellä ja iskuilla pahimmasti. Yhdenkö vai useampiako naaraksia uros ottaa haltuunsa, ei ole vielä varmaan saatu selville; sitä vastoin luullaan varmaksi, että usein on samassa pesässä useampia naaraksia, ja on huomattu, että naaras ei hoitele munia, vaan paraastaan uros niitä hautoo ja samoin johtaa ja kasvattaa poikasia, jotka noin kahdeksan viikon kuluttua pääsevät munasta. Molemmissa töissä tosin naaras auttelee, mutta uros aina suorittaa suurimman osan työstä ja on poikia kasvattaessakin huolellisempi ja varovampi kuin naaras. Kamelikurjen pojat, jotka munasta päästessään ovat tavallisten kotikanojen kokoiset, tulevat maailmaan merkillisessä höyhenpuvussa, joka pikemmin on nisäkkään turkin kuin linnunpoikasien untuvapuvun kaltainen. Koska niillä on elämänsä ensi päivästä alkaen sukunsa suuri ruokahalu, kasvavat ne nopeasti, muuttavat kahden tai kolmen kuukauden kuluttua pukunsa, ensin naaraksen puvun kaltaiseksi, vaan tarvitsevat kuitenkin vähintään kolme vuotta ennen, kuin tulevat täys'kasvuisiksi ja ryhtyvät sukunsa kartuttamiseen.

Tässä ovat lyhykäisimmästi tämän aron jättiläislinnun elämänhistorian pääpiirteet; kaikki, mitä muuta hänestä kerrotaan, on pelkkää tarua.

Yölintu, josta vielä aion puhua jonkun sanan, on eräs kehrääjä, jonka suvusta meilläkin on yksi, vaan arolla monta lajia, jotkut merkillisen koreitakin. Kun ensimmäinen tähti ilmestyy ilta-taivaalle, alkavat nämä kaikkein leikillisimmät tai viehättävimmät yölinnut uutteran toimintansa. Päivällä nähtiin vain sattumalta joku ja siitä oli mahdoton aavistaa, miten suuresti juuri tämä lintu voi vilkastuttaa aroa; vaan kuin yö lähestyy, on niitä ainakin joku missä hyvänsä. Leirituli houkuttelee kehrääjiä kuten skorppioneja ja myrkkykäärmeitä; sen tähden tämä kevytlentoinen lintu aina ilmestyy arolla yötä viettäjäin lähelle ja liitelee kaikin tavoin tulen ja leirin ympärillä, laskeutuu välistä lähelle maahankin ja laulaa ehkä jonkun säkeen surisevaa, kissan kehräämisen kaltaista yölauluansa, häviää pimeään, ilmestyy muutaman minuutin kuluttua jälleen ja tekee sitä tekoansa aamuun asti. Varsinkin yksi laji, lippukehrääjä eli "nelisiipi", viehättää aron asujamia. Hänen koristimiansa ovat käsi- ja kyynärsulkien

välistä kasvaneet, melkein puolen metrin pituiset, lähelle latvaa höytyvittömät, vaan latvasta leveähöytyviset sulat, yksi kummassakin siivessä, paljon pitemmät kaikkia muita siipisulkia. Kuin tämä kehrääjä leikitellen lentelee, luullaan ihan näkevänsä kummitus. Näyttää ihan, kuin yhtä lintua aina kaksi pienempää seuraisi, kuin hän olisi jakautumassa kahdeksi tai kolmeksi linnuksi taikka kuin hän tosiaan liikuttelisi neljää siipeä. Yhtä suloinen hän kuitenkin on kuin muukin sukukuntansa, ja sen tähden se piankin huomataan yhtä miellyttäväksi ilmiöksi kuin kaikki muut lajit, jotka kaikki osaavat ilahuttavimmalla tavalla lyhentää monta muuten hyvinkin ikävää yötä arolla.

Nisäkästen luokka on myöskin laji- ja muotorikas arolla. Sen kasvit elättävät sekä lukemattomia anttiloopilaumoja, joita vasta oikeastaan voidaan sanoa aron luonnetta kuvaaviksi eläimiksi, että myöskin villipuhveleja ja villisikoja, sebrahevosia ja villiaaseja, elefantteja ja sarvikuonoja, serafeja eli giraffeja ja suuren paljouden jyrsijöitä, joiden, elämästä emme tiedä muuta kuin nimeksi pääpiirteitä. Niin lukuisan kasveja syövän eläinjoukon rinnalla vaikuttavat monet arolla elävät pedot luultavasti vain hyvää arolle; sillä ilman sellaista vastapainoa märehtijät ja jyrsijät ehkä lisätyisivät niin suuresti, että sen alueen rikaskaan kasvikuunta ei riittäisi niiden kaikkein elatukseksi. Pohjois-Afrikan aron yhtäläisyys yli koko alueen ja tosin vähäinen, vaan kuitenkin verraten riittävä seisovain ja juoksevain vesien runsaus estävät anttiloopen kokoutumasta niin äärettömiksi laumoiksi, kuin on huomattu Etelä-Afrikan Karru-arolla; sen tähden tavataankin tätä solakkaa, kaunissilmäistä märehtijää kaikkialla yksitellen, pikku joukoissa ja suuremmissa laumoissa, talvella melkein samoilla paikoilla kuin kesälläkin. Villihevosia ja villiaaseja sitä vastoin on ainoastaan kuivissa, korkeissa paikoissa; serafit asuvat yksinomaan harvoissa, sarvikuono melkein ainoastaan tiheimmissä metsissä; elefantti karttaa suuria lakeuksia kokonaan ja äkäinen puhveli näkyy pysyvän yksinomaan kosteissa laaksopaikoissa. Heidän likitienoillaan oleksii leijona yhtä varmaan kuin samaan heimoon kuuluvan kesyn kotikarjankin tienoilla, jota vastoin viekas leopardi ja sukkela, juoksussa väsymätön gepardi mieluisemmin seuraavat pienempää anttilooppia, shakaali- ja arosudet ajelevat jäniksiä sekä ketut, hiipivät kissat ja haisunäädät pienempiä jyrsijöitä ja maassa eläviä lintuja.

Jos koetan arolla asuvain nisäkästen joukosta ottaa muutamia tarkemmin käsiteltäväkseni, niin leijona ja gepardi, hyena ja hunajakaira, sebra ja villihevonon, serafi ja villipuhveli, elefantti ja sarvikuono älkööt houkutelkokaan, koska muutamit muut näyttävät vielä paremmin soveltuvan kuvaamaan itse aluetta. Niitä minusta ovat ensi sijassa maaporsaat ja suomuseläimet, jotka vanhassa maailmassa edustavat maamme läntisessä puolikkaassa runsaimmin eläviä hampaattomia, jonka nisäkäsluokan kukoistusaika on jo monta vuosisataa meistä jäljellä. Molemmat mainitut eläimet ovat ainakin Pohjois-Afrikassa aroon kahlehduina, sillä ainoastaan siellä ovat muurahais- ja termiittipesät heille riittävänä ravintona. Kuten kaikki muurahaissyöjät makaavat nämäkin päivällä melkein palloksi kiertyneinä syvissä, omatekoisissa koloissaan joiden suita nähdään sekä laajoilla, puuttomilla ruohokoilla että harvapuisissa ja -pensaisissa metsissä. Vasta sitte, kuin yö on päässyt valtaansa, vilkastuvat ne ja kulkevat raskaasti juosten, hyppien ja lunkuttaen paraastaan vain voimakkailla takajaloillaan tehden matkaa, vaan etujalkojensa suurilla kaivukynsillä ja raskaalla hännällään tukien itseänsä, etsien ravintoaan, jona yksinomaan ovat kaikenlaiset pikku elävät, varsinkin muurahaisten ja termiittein koterot sekä matokset. Ainiaan liikkuva kärsä alhaalla, lakkaamatta nuuhkien kulkevat ne kulkemistaan, kunnes löytävät jonkun muurahaisten tai termiittein tien ja kiiruhtavat sitä myöten pesälle, kaivavat siellä ilman suurta vaivaa aukon pitkälle kuonolleen, pistävät sen siihen, tutkivat kielellään tunnustellen koloon päätyviä muurahaikäytäviä, ojentavat nauhamaisen, limaisen kielensä niin pitkälle kuin mahdollista johonkin pääkäytävään, odottavat, kunnes siihen tarttuu muurahaista tai termiittejä täpö täyteen, vetävät sen sitte pikku elävineen ahtaasen suuhunsa ja syövät saaliin. Eipä näytä ilahuttavalta tuo syöntitapa, atrian kokoominen niin pikku osista; kuitenkin on heidän kielensä yhtä kelvollinen työase kuin heidän suuret kaivukyntensäkin, ja siten he tulevat varsin hyvin toimeen. Eivät ne myöskään suinkaan ole niin avuttomat, kuin näyttää. Heikkoa suomuseläintä haarniskansa, joka kestää hyvästi sapeliniskujakin, suojelee paremmin kuin hänen jalka-aseensa; maaporsas sitä vastoin osaa käyttää hyvin tuntuvasti kynsiäänkin ja sitä paitsi antaa voimakkaalla hännällään niin kovia iskuja sivulta päin, että se helposti saa torjutuksi viholliset, jotka eivät ole liian voimakkaat. Jos sitä vastoin joku, jonka voimaa sen täytyy peljätä, koettaa lähestyä ja se huomaa ajoissa vaaran, kaivautuu se kiireimmiten maahan ja heittelee kaivaessaan taaksensa tomua ja hietaa niin voimakkaasti ja niin paljon, että se peittyi sokasevaan ja siitä syystä läpipääsemättömään pilveen ja siten pääsee kyllin syvälle ennen, kuin vihollinen ehtiikään rynnätä päälle. Ainoastaan ihmisen ja hänen kaukaa tappavien asettensa uhriksi joutuu se helposti; sillä ihminen lävistää pitkällä keihäällä sen makuulleen ja tappaa ihan vaivatta ja varmasti, koska tie makuukoloon aina on suora eikä varsin pitkäkään. Siten ihminen saattaa nämäkin muinaisajan eläimet ennemmin tai myöhemmin pois pyyhityksi elävien luvusta.

Aron pedoista on aina eräs sen omituinen koira vetänyt puoleensa suurinta huomiota. Ollen koiran ja hyenan keskivälillä sekä muotoon että joinkin määrin piirteihinkin katsoen on tämä eläin, hyenakoira; ulkonaisestikin aron huomattavimpia ilmiöitä, vaan käytökseltään ja olemukseltaan omituisin kaikista aron pedoista. Paitsi muutamia apinoita en tunne yhtään nisäkästä, joka olisi niin itsetajuinen, niin uhkarohkea, niin toimihaluinen kuin tämä koira on tai ainakin näyttää olevan. Siitä ei mikään pyrintö

näytä liian kaukaiselta, sen ahdistukselta ei mikään muu nisäkäs ole täydessä turvassa. Suurissa joukoissa kuljeksi se saaliinhimoisena avaraa aroa. Tuhoten hyökkää se asujanten ja paimentolaisten lammaskatraihin; irtautumattomaksi tarttuu se sukkelimpain, täyttyä karkua laukkaavain anttilooppien jalkoihin; uskaliaasti hyökkää se ihmistäkin vastaan ja pelottomasti karkoittaa, parastaan ehkä meluamisellaan muut pedot seuduista, joihin se kerran saapuu. Vahvinta ja puolustautumaan kykenevintä anttilooppia ajaa takaa suuri joukko näitä koiria ulvoen, haukkuen, vinkuen ja välistä aina ikään kuin riemusta parkuen. Anttilooppi pakenee niin nopeaan, kuin voimia on, mutta murhanhimoiset koirat ajavat sitä yhä takaa, sulkevat kaikki sivu- ja paluutiet, joille se yrittää kääntymään, pääsevät yhä lähemmäksi ja pakottavat sen viimein pysähtymään. Tuntien voimansa ja kykynsä käyttää anttilooppi teräviä sarviaan taitavasti ja tehokkaasti; kuoliaaksi haavoittuen kaatuu ehkä muutamia koiria taistelutantereelle, vaan muut kohta riippuvat kiinni kaulassa ja ruumiissa, kovasti ulvoen anttilooppin koristessa kuoleman kielissä. Pelkäämättä ihmistä käyvät nämä koirat kaikenlaisten kotieläinten kimppuun, syövät pieniä elukoita ahnaasti kuin näädet ja raatelevat suurempia, joita eivät jaksavat voittaa; vastaan tulevia kotikoiria odottavat ne pelottomasti, taistelevat niitä vastaan hengen edestä ja tappavat ne viimein. Jos niitä saataisiin kesytetyksi kokonaan ihmisen alammaisuuteen sekä monen polven aika opetetuksi, tulisi niistä kaikkein paraimmat vainukoirat, mutta helposti ne eivät suinkaan anna itseään orjuuttaa. Ne tottuvat hoitajaansa, osoittavat hänelle ehkä suosiota ja jonkun verran hellyyttäkin, vaan tekevät sitä sentään aina omalla tavallaan. Kuin niitä huudetaan, hypähtävät ne ylös makuultaan, juoksentelevat riemuitten edes takaisin, taistelevat keskenään sulasta ilosta, syöksyvät lähestyvän hoitajan luo, hyppäävät pystyyn häntä vasten, koettavat ilmoittaa suurta iloansa vallattomimmilla koiran kujeilla eivätkä viimein osaa sitä näyttää muuten kuin puremalla rakasta herraansakin. Hillitön vallattomuus, parantumaton puremiskiihko näkyy niiden melkein jok'ainoasta teosta. Ne ovat melkein kiihkeimmät kaikista eläimistä; joka jäsen, joka lihas niissä liikkuu ja vavahtelee heti, kuin mikä hyvänsä uusi tapaus vetää puoleensa heidän huomiotansa; niiden elohopea-vilkkaus näyttää ensin vain liialliselta vallattomuudelta, vaan heti sen jälkeen hurjalta ryöstönhimolta. Silloin ne purevat, mitä vain eteen sattuu, purevat ihan ilman syytä, huvikseen vain ja luultavasti ilman pahaa tarkoitusta. Ne ovat ihmeellisimmät aron eläimistä.

Niissä aron osissa, joita minä varsinkin tarkastelin, eli etenkin Kordofan-, Sennaar- ja Taka-maissa, ei mainittujen eikä muidenkaan eläinten elämä ole, paitsi molempain vuodenaikain, minkään turmiollisen eipä edes häiritsevänkään vaikutuksen alainen läheskään niin suuressa määrässä kuin Etelä-Afrikassa tai Keski-Aasian aroilla. Niille, jotka eivät muuta pois taikka eivät kuukausittain makaa kuoleman kaltaisessa unessa, talvi kyllä tuottaa puutetta, ehkäpä suurtaakin, vaan ei näljän hätää eikä janon tuskaa, joten niitä ei myöskään mikään pakota toivottomuudessa lähtemään kotoansa etsimään onnellisempia maita. Kyllä Pohjois-Afrikan aronkin eläimet vaeltelevat ja matkustavat, mutta ne eivät pakene säännöttömästi kuten muiden arojen asujamet, jotka niistä satatuhansittain karkkoavat, milloin vaarallinen tuho on tulossa. Niin suuria anttilooppilaumoja, kuin Etelä-Afrikassa kokoutuu, ei, kuten jo mainittiin, Pohjois-Afrikassa tiedetä olevan. Kaikki yksissä elävät nisäkkäät ja linnut kokoutuvat talven tullessa parviksi ja hajoavat kevään lähestyessä pienemmiksi joukoiksi; kaikki muuttolinnut tulevat ja lähtevät jotenkin samaan aikaan. Se kuitenkin tapahtuu säännöllisesti ja vanhaan tapaan, ei säännöttömästi eikä tietämättä mihin. On kuitenkin yksi voima, joka vaikuttaa näidenkin aro-eläinten elämään, ja se voima on tuli.

Joka vuosi siihen aikaan, kuin mustat pilvet etelässä ja niistä välkkyvät leimaukset julistavat kevään lähestymistä, ja niinä päivinä, jolloin etelätuuli kohisten syöksyy pitkin aroa, pistää siellä asustava paimentolainen aaltoilevan ruohometsän tuleen. Nopeasti ja lakkaamatta leviää palo. Yli laajain alojen kulkee se, ja savu ja kuumuus rientävät edeltä; synkän punainen pilvi ilmoittaa yöllä palon tuhoavaa ja kuitenkin kasvavaisuutta edistävää vaikutusta. Usein se leviää ikimetsään asti, hypiskelee kuivaneita köynnöskasveja myöten ylös puiden latvoihin, syö niiden vielä jäljellä olevat lehdet ja hiillyttää runkojen ulkokuoren: välistä, vaikka harvemmin, palo piirittää myöskin varsinaisia kyliä ja linkoelee tulinuoliansa olkimajoihin, jotka silloin palavat tuossa tuokiassa poroksi.

Aron palo, vaikka siellä kyllä onkin runsaasti kaikenlaista helposti palavaa, ei tosin voi koskaan tulla vaaralliseksi ratsastavalle eikä sitä vastaan tulen avulla taistelevalle ihmiselle, ei myöskään nopeajalkaisille nisäkkäille, vaan saattaa kuitenkin koko eläinmaailman hyvin levottomaksi, ajaa pakoon kaikki elävät olennot ruohometsästä ja kiihdyttää välistä pakenemisen nurjimmaksi juoksuksikin, kun näet kauhu kiihdyttää vielä enemmän kuin joka taholle yhä leviävä tuli. Anttilooppit, villihevoset ja kamelikurjet laukkaavat nopeammin kuin myrskytuuli pitkin lakeutta; gepardi ja leopardi seuraavat heitä ja sekautuvat heidän joukkoonsa, ajattelematta nyt mitään saaliin hankintaa; hyena unhottaa murhanhimonsa ja leijona on yhtä kauhuissaan kuin kaikki muut nisäkkäät. Ainoastaan ne, jotka asuvat maan koloissa, piilottuvat kiireimmiten turvallisiin pesiinsä, antavat tulimeren kulkea päällitse ja säilyvät siltä. Kaikki matelevaiset tai muuten ainoastaan maassa liikkuvaiset eläimet sitä vastoin ovat pahassa ahdingossa. Ani harvat käärmeet ja nopeat liskot, tuskinpa nekään jaksavat paeta kiireesti etenevän tulen kidasta: skorppionit, taranttelit ja tuhatjalkaiset jäävät ihan varmaan sen uhreiksi taikka joutuvat, kuten peljästyneet lentävät hyönteisetkin, sellaisten vihollisten saaliiksi, jotka, pelkäämättä

paloa, juuri tulen viehätystä tulevat sinne. Heti, kuin arolta nousee savupilvi taivaalle ja yhä enemmän laajenee, rientää joka taholta matelevaisten ja hyönteisten syöjiä, varsinkin käärme- ja käärmekotkia, lauluhaukkoja, taivaan apinoita, tornihaukkoja, haikaroita, mehiläissyöjiä ja purjepääskyjä, pyydystelemään tulen liikkeelle säilyttämiä, pakenevia liskoja, käärmeitä, skorpioneja, hämähäkkejä, kuoriaisia ja heinäsiirkkoja. Tulen edellä astuskelevat levollisesti kurkikotka ja haikara, sen päällä liitelevät ja savupilvien läpi sukeltelevat kevytlentoiset haukat, mehiläissyöjät ja purjepääskyt, ja molemmilla tahoilla on runsaasti saalista. Tätä pyydystämistä kestää niin kauan, kuin aro palaa, kuin tuli löytää poltettavaa, niin kauan, kuin myrsky kantaa sitä edelleen; vasta tuulen kuoltua sammuu tuli.

Näin aron paimentolainen puhdistaa laidunmaansa rikkaruohoista ja rasittavista pikku eläimistä ja tekee sitä paremmin kasvavaksi. Hedelmällinen tuhka jää maahan, sade seoittaa sen ruokamultaan, ja uusi mehukas vihreys nousee maasta ensi myrskysateen jälkeen. Silloin palaavat kaikki tulen karkoittamat eläimet vanhoille asuinpaikoilleen ja nauttivat päättyneen talven vaivojen ja viime päivän kauhujen jälkeen nyt ilolla ja riemulla elämän suloa.

#### Sisä-Afrikan aarniometsä ja sen eläimet.

Vaikka Afrikan aro tosiaan on rikas ja varsinkin aavikkoon verrattessa näyttääkin siltä, niin päiväntasaajan seutujen kasvukunnan täydellistä rehevyyttä arolla ei sentään ole missään. Tosin elvyttävä vesi arollakin pääsee kaikkialla vaikuttamaan, mutta se vaikutus on liian lyhyt, voidakseen olla pysyväinen. Sateen loppuun päättyvä virkistävä voimakkin, ja kuumuus ja kuivuus hävittävät, mitä sateet saivat aikaan. Sen tähden voivat arolla menestyä ainoastaan sellaiset kasvit, joiden koko elämä kehittyä päästä päähän muutamissa viikoissa, vaan sellaiset kasvit, jotka elävät vuosisatoja, eivät pääse täyteen kehitykseensä. Ainoastaan laaksoissa, joissa juoksevista joista vesi ei koskaan kuiva loppuun asti ja joita sekä niiden vedet että sateet kylliksi kostuttavat, joissa auringon valo ja vesi, lämpö ja kosteus yhdessä vaikuttavat, ainoastaan siellä kehittyä ja kestää pysyvään päiväntasaajan maiden lumoava rehevyys. Siellä kasvaa metsiköitä, joiden ihanuus ja kauneus, suurenmoisuus ja rikkaus tuskin ovat vähemmät kuin eteläisemmissä, kaikkein soveliaimmissa maissa; ne ovat aarniometsiä sanan oikeassa merkityksessä, jotka ilman ihmisen toimia syntyvät ja kuolevat, vanhenevat ja nuorenevat, ovat vielä tänäkin päivänä ihan omissa hoteissaan ja tekevät mahdolliseksi erittäin rikkaan eläinkunnan kehittymisen.

Etelästä päin tuovat kevätmyrskyt raskaita sadepilviä päiväntasaajan pohjoispuolisiin Afrikan maihin. Sen tähden nämä metsät eivät yht'äkkiä avaudu pohjoisesta päin tulevan matkustajan silmäin eteen, vaan muuttuvat siksi, kuin ovat, vasta vähitellen, mikäli matkustaja etenee etelää kohti. Mitä enemmän lähestytään päiväntasaajaa, mitä loistavammin ukontulet leimahtelevat, mitä kovemmin ja lakkaamattomammin jyrisee, mitä rankemmin sataa, sitä rehevämmin menestyvät kaikki kasvit, sitä muutorikkaampi on eläinkunta; mitä aikaisemmin sadeaika alkaa, mitä kauemmin sitä kestää, sitä runsaammin se loitsii esiin lumoavaisuutta. Ihan sen mukaan, kuin kosteutta on, laajuuteen tai runsauteen katsoen, on myöskin metsä laaja, tiheä ja korkea. Jokien rannoilta sisämaahan päin ja tiheäverhoisesta maanpinnasta ylös aina korkeimpain puiden latvoihin saakka anastaa kasvullisuus kaikki pienimmätkin paikat. Puut, joita muualla nähdään ainoastaan kääpiöinä, kasvavat täällä jättäjäisiksi: tunnetut lajit tulevat vielä tuntemattomain loiskasvien elättäjiksi, ja niiden välitse kiemurtelee aivan uusi, ennen näkemätön kasvukunta ylös valoon. Vaan täälläkin vaikuttavat etenkin metsäin pohjoisvyöhykkeessä, talven kuumuus ja kuivuus vielä niin mahtavasti, että ne joksikin ajaksi riistävät puiden lehtipuvun ja saattavat ainakin enimmäkseen niistä muutamiksi viikoiksi täydelliseen, lepoon. Sitä kuuluvammin kaikuukin sen tähden kevään herätysshuuto läpi levähtävän metsän; sitä voimakkaammin kuohuu sellaisen talvilevon jälkeen elämä, joka rupeaa hedelmöittävän vuodenajan ensi sateista liikkumaan.

Minä valitsen näiden maiden kevään, kuvatakseni niiden aarniometsiä, mikäli osaan. Sadepilvien ennustajan ja tuojan, etelätuulen, täytyy vielä olla taistelussa pohjoisesta tulevia vilpoisia ilmapilviä vastaan, jos tahdotaan metsässä nähdä kaikkea ihanuutta, kuin siinä voi olla, ja jotakuta sen päävaltimoa, jotakin suurta jokea myöten täytyy sen sisään tunkeutua, jos tahdotaan tutustua sen rikkaimpaan elämään. Habesh-vuoristosta alkava Asrak eli Sininen Niili olkoon tienämme, sillä sen varsilla on ihanimmat kuvat, kuin pitkillä matkoillani missään olen nähnyt, ja sillä joella minä ehkä myöskin olen parempi opas kuin monella muulla. Mutta tuskinpa kykenen metsän tulkiksi niin, kuin tahtoisin. Sillä aarniometsä on eri maailma, täynnä loistoa ja väkettä ja satumaista komeutta, ihmemaailma, jonka aarteita ei vielä kukaan ihminen ole voinut oppia täydellisesti tuntemaan, vielä vähemmän itselleen omistamaan, aarrekammio, joka tarjoaa äärettömän paljon runsaammin, kuin voidaan ottaa, paratiisi, jossa luominen näyttää joka päivä olevan uuden muotoinen, lumolinnat, joka jokaiselle sinne tunkeutujalle näyttää suurenmoisia ja suloisia, vakavia ja iloisia, loistavan kirkkaita ja öisen himmeitä kuvia, tuhansista samanaikaisista yksityiskohdista koottua, äärettömän monimuotoista



ja kuitenkin yhtäläistä ja täydellistä kokonaista, jonka kuvaamiseen ei mikään kyky riitä.

Pieni, kevyt, matkaveneeksi varustettu alus, jollaisia on saatavana Itä-Sudanin pääkaupungissa Kartumissa, Niilin molempain latvajokien yhtymäpaikassa, kantaa meitä paisuneen Asrakin laineita pitkin vastavirtaan. Pääkaupungin laitatalojen puutarhat häviävät näkyvistä ja aro lähestyy ihan joen rantaan asti. Siellä täällä näkyy vielä joku kylä tai yksinäisiä majoja, melkein kaikki viehättävästi mimoosain varjossa ja moni myöskin vihreäin köynnöskasvien verhoamana, jotka riippuvat mimoosapuista; vaan muuten ei missään päin näy muuta kuin lainehtivaa ruohometsää ja muutamia siitä yleneviä aron puita ja pensaita. Jo vähän matkan päässä anastaa kuitenkin metsä joen rannan, ojenteleepa okaisia tai piikkisiä oksiaan sen päällekin. Matka edistyy hitaasti. Vastään puhaltava tuuli estää purjehtimasta, metsä risteilemästä. Pakroilla vetävät venemiehet alusta jalka jalalta, metri metriltä vastavirtaan; ainoastaan silloin, kuin joku heistä huomaa rannan tiheässä pensasmuurissa pienenkään aukon, johon jalka sopii, hän, nuora hampaissa, jättäen kuolevaisen ruumiinsa kaikkein laivurien suojeluspyhän Musan huomaan ja rukoillen häntä pysyttämään täällä usein näkyviä krokotiilejä etäällä, hyppää alas veteen, ui vastavirtaan määräraikkaansa, sitoo nuoran puunrunkoon ja odottelee, kunnes kumppanit vetävät veneen siihen asti. Siten venemiehet tekevät työtä aikaisin aamusta myöhään iltaan ja, kuin päivä on kulunut, ovat he saaneet kuljetetuksi matkustajaa yhden, enintään kaksi maantieteellistä peninkulmaa. Kuitenkin kuluvat päivät, ikävän vaivaamatta ketäkään, joka on oppinut näkemään ja kuulemaan. Luonnontutkijalle ja yleensä kelle hyvänsä järkevälle tarkastajalle tarjoaa joka päivä jotain uutta, kokoilijalle runsaasti kaikenlaista ainetta.

Vielä joskus tavataan ihmisten jälkiä. Niitä kapeita, tiheän pensaikon molemmin puolin supistamia teitä myöten saavutaan merkillisen pikku kansan asunnoille. Hassanit ne täällä asuvat. Sellaiseen paikkaan, jossa metsä oli hiukan harvempaa, ei kolmin- tai nelinkertaisen, tiheän puunlatvakaton alle, vaan korkealatausten, varjoisten mimoosain, kigeliain, tamarindien ja apinanleipäpuiden siimekseen ovat he tehneet miellyttävimmät, teltan tai kauppakojun kaltaiset majansa, ihan toisenlaiset kuin kaikki muut Sudanin tavalliset asunnot.

Hassanit merkitsee: "Hassanin jälkeentulevaiset", ja Hassan merkitsee: "kaunis", eikä tällä heimolla suinkaan se nimi olekaan syyttä. Sillä hassanit ovat eittämättä kauneimmat kaikista joen ala- ja keskiseutujen asujamista ja varsinkin naiset ovat kaikkia muita sudanilaisia kauniimmat sekä ruumiin suhdallisuudelta ja kasvojen säännöllisyydeltä että ihon valkeudelta. Sekä miehet että naiset säilyttävät myöskin uskollisesti erittäin kummallisia tapoja, joita muut ihmiset tosin sanoisivat pahoiksi tavoiksi. Sen tähden ovat hassanit yhtä kuuluisat kuin pahamaineisetkin, heitä yhtä paljo suositaan kuin kartellaankin, ylistellään kuin pilkataan, kiitellään kuin moititaan. Etuluulotonta muukalaista, joka todella haluaa saada selkoa heidän tavoistansa, huvittavat he sanomattomasti, jos eivät kauneudellaan, niin miellyttämishalullaan, joka väkisininkin saa kenen hyvänsä nauramaan. Miellyttämishalu näet tulee vielä paljon peittelemättömämmin ilmi kuin oman kauneuden tieto; he tahtovat, heidän pitää saada miellyttää. Kauneutensa säilyttäminen on heidän suurimpana pyrintönään, suurempana kuin mikään muu voitto. Välttääkseen päivetymistä, joka voisi tummentaa heidän vaaleanruskean ihonsa, oleksivat he metsän varjossa ja tyytyvät muutamiin vuohiin, koirain ohella ainoihin kotieläimiin, kuin metsä sallii heidän pitää, eivätkä pidä lukua rikkaudesta, jota suuret karja- ja kamelilaumat tuottavat heidän arolla asuville sukuheimoillensa. Säilyttääkseen viehättävyyttänsä koettavat he kaikin tavoin saada naisorjia, joiden täytyy toimittaa heille kaikki raskaat työt. Saadakseen muotonsa ja kasvonsa koreiksi kärsivät he jo pikku tyttöinä sankarillisesti tuskia, joita äitinsä heille tuottavat leikkaamalla veitsellä kolme syvää, yhtäsuuntaista, pystysuoraa haavaa poskiin, että niihin kasvaa paksut arvet, taikka pistelemällä neulalla reikiä otsa-, ohaus- ja poskinahkaan ja hieromalla haavoihin indigotomia, että ihoon tulee sinisiä koristekuviota. Säilyttääkseen valkoisia hampaitaan oikein välkkyvän puhtaina, nauttivat he ainoastaan haaleata ruokaa. Että heidän erittäin taidokkaasti satoihin pikku palmikkoihin aseteltu, gummilla jäykistetty ja runsaasti rasvattu tukkansa pysyisi kunnossa niin kauan kuin mahdollista, eivät he maatessaan pidä mitään muuta päänalusta kuin puolikuun muotoista puunkappaletta. Kaunoaistinsa tyydyttämiseksi ehkäpä myöskin sitä varten, että kaikki paikkakunnan asujat tai siellä käyjät heitä huomaisivat ja ihmettelisivät, keksivät he omituisen majojensa rakennuksen.

Majoja voidaan ehkä paraiten verrata markkinakojuihin. Lattia, tehty peukalon paksuisista vesoista sitelemällä vierekkäin ja päällekkäin, on paalujen varassa noin yhtä metriä korkealla maasta, joka keino tekee kaikille matelijoille vaikeammaksi asuntoon pääsyn ja suojelee asuntoa maan kosteudelta; seinät ovat matoista ja avonaiselle pohjoispuolelle ulkoneva katto vedenpitävästä kankaasta, jota kudotaan vuohenvilloista. Siistitekoiset, palmunlehti-säikeistä palmikoidut matot verhoavat lattiaa ja seiniä koristamassa on kaunistekoisia palmikkoteoksia, raakkukoristeita, vedenpitäväksi palmikoituja pikku koreja, savikaluja, on pullokurpitsan puolikkaita juoma-astioina, kirjavia, samoin palmikoituja ruoka-astioita kansinensa ja muuta sellaista. Jokainen eri kalu on sievästi tehty ja puhtaana pidetty. Koko majan hyvä järjestys ja puhtaus vetävät heti puoleensa huomiota, varsinkin, kuin niitä kumpaakaan yleensä nähdään harvoin.

Sellaisessa majassa viettää liassani-nainen uneksien päivänsä. Paraiten koristettuna, tukka ja iho

hyvähajuisilla voiteilla rasvattuna, ruumiin yläpuoli verhottuna pitkään, harvakudoksiseen ja siis läpinäkyvään vaatteeseen ja alapuoli nutun tavoin käärittyyn kangaskappaleeseen, jaloissa taitotekoiset sandaalit, kaulassa ja rinnassa vitjoja ja tenhokaluja, ranteissa merenkulta-palasisästä tehtyjä renkaita, sieramissa, jos mahdollista, hopearengas, ehkäpä kultainenkin, sellaisena istuu hän varjossa piilotellen ja iloitsee kauneudestansa. Pienet kädet palmikoivat jotakin talouskalua tai vaatetta taikkapa pitelee ehkä vain hammasharjaa, molemmista päistä rikki silvottua, tarkoitukseensa hyvin soveltuvaa juurta. Kaikki taloustyöt tekee naisorja, kaikki, kuin kuuluu pienen vuohilauman paimennukseen ja hoitoon, tekee palvelevainen, erittäin hyväntahtoinen mies. Hyvin mietityt, kummalliset aviovälipuheet, jotka ovat tavalliset tämän heimon keskuudessa, vaikka maan hallitsija millä mahtikäskyillä hyvänsä koettaisi niitä hävittää, antavat vaimolle suuret oikeudet. Hän on valtiassaan rajattomimmassa määrässä, myöskin miehensä valtiassaan, ainakin niin kauan, kuin hänen viehättävyytensä kestänee; vasta vanhettuaan ja lakastuttuaan oppii hänkin tuntemaan kaiken maallisen katoavaisuutta. Siihen asti hän tekee, mitä hyvänsä näkee, eikä siedä vapaudelleen muita rajoituksia, kuin hän itse asettaa. Niin kauan, kuin majan ympärillä olevat puut eivät levitä tuuheinta varjoansa, hän ei lähde liikkeelle, vaan sisällä pysyen toivottaa jokaiselle, varsinkin muukalaiselle, joka tulee katsomaan, sydämmestään tervetuloa ja pitää yksin tai miehensä avulla yllä heimon kunniaa osoittamalla melkein rajatonta vierasvaraisuutta. Hänen varsinainen elämänsä alkaa vasta sitte, kuin ilta jo lähestyy. Jo ennen auringon laskeutumista alkaa liike kylässä. Vaimo lähtee tervehtimään ystävänsä, heihin yhtyy toisia vaimoja, rumpu ja kitara houkuttelevat sinne yhä uusia, ja hoikat, notkeat, vilkkaat olennot järjestyvät ilahuttavaan tanssiin. Pienet kädet ammentavat maljoilla isovatsaisista merisa- tai durra-juoma-astioista miehillekin iloa. Nuoret ja vanhat kokoutuvat yhteen viettämään iltajuhlaa, sitä iloisemmin nyt, kuin on vieraitakin läsnä. Suuri on kaikkein sudanilaisten vierasvaraisuus, vaan niin suuri kuin hassanien ei minkään muun heimon.

Matkan varrella nähdään vielä joitakuuta näiden metsäpaimenten kyliä, jopa joitakuuta muidenkin sudanilaisten. Viimein, oltua lähes koko kuukausi matkalla, saavutaan sille alueelle, jonne tahdottiinkin päästä. Molemmilla rannoilla on keskeytymätön metsä estämässä tähystelevää silmää näkemästä sen loitommaksi. Tässä seudussa ei ole vielä mitään ihmiskyliä, ei mitään vainioita eikä tilapäisiä leirejäkään; näissä metsissä ei ole kaiku vielä levittänyt kirveen ääntä, koska ihminen ei ole koettanut käyttää niitä hyödykseen; niissä asuvat yhä vielä melkein ihan häiriöttä yksinomaan vain erämaan eläimet. Läpipääsemättömät tiheiköt ovat metsillä aitauksena jokea vasten eivätkä millään tavalla päästä ketään niiden sisälle. Kaikki viheriän vivahdukset ovat nähtävänä näiden metsäin kuvataulussa, joka välistä tuntuu vähän kotoiselta, välistä taas on ihan vieras. Vaaleanvihreät mimoosat ovat pohjana, jota vasten hopealta hohtavat palmujen töyhdyt, tummanvihreät tamarindien latvat, kirkkaanvihreät orapalmut selvään näkyvät. Äärettömän monimuotoiset lehdet kiikkuvat ja vapisevat tuulen hengessä, välkkyvät ja värisevät, näyttäen milloin kumpaakin puoltansa jo kyllästyneelle ja häienneelle silmälle, joka turhaan koettaa saada aukenemaan sitä lehtivilinää, erottaa sitä kokonaisen yksityisosaa itse kokonaisuudesta. Peninkulmittain ovat molemmat rannat ihan samalla tavalla, yhtä tiheään, yhtä suurenmoisesti aidatut, yhtä eheät, yhtä läpipääsemättömät.

Viimein, viho viimeinkin näkyy polku, ehkäpä leveä tiekin, joka näyttää vievän metsän sisään. Mutta turhaan siitä etsitään ihmisjalan jälkeä. Ei sitä ole ihminen raivannut, vaan metsän eläimet ne ovat tallanneet sen. Elefanttilauma astui huopatiheään vesakon läpi vedettömältä rantaharjanteelta jokivedelle. Pitkässä rivissä toinen toisensa jäljestä astuen mursivat nämä mahtavat eläimet vastustamattomalla voimalla tuhatkertaisesti toisiinsa kietoutuneet pikku puut, ja ainoastaan paksuimmat korkeiden puiden rungot pakottivat niitä hiukan väistymään suunnaltansa. Miehen reiden paksuiset oksat ja rungot ne taittelivat, katkoivat, riipivät lehdistöiksi, söivät puti puhtaaksi ja heittivät kelpaamattoman jäännöksen syrjään, repivät rehevästi maata verhoavat vesat ylös juurineen, söivät niistä samoin kaiken syötävän ja työnsivät jäännökset pois tieltä, ja tallasivat ruohon tomuksi maahan. Mitä esimmäisiltä säilyi, joutui, takaa tulevien suuhun, ja siten syntyi kelvollinen, useimmiten syvälle sisämetsään ulottuva tie. Toiset eläimet pitivät huolta sen vielä paremmin talleamisesta ja kelvollisesta kunnossa pitämisestä. Sellaista tietä myöten kulkee yön aikaan joen aalloista nouseva niilihepo metsään syömään; sitä myöten astuu sarvikuono metsästä joelle juomaan; sitä myöten kulkee äkeissään riehuva villipuhveli alas laaksoon ja takaisin vuorille; sitä myöten kuljeksii leijona aluettansa edes takaisin; sillä tiellä voidaan tavata hänet tai leopardi, hyena tai muita metsän petoja. Lähtekäämme astumaan sitä.

Jo muutamien askelten päässä on taas ympärillämme joka taholla suurenmoinen metsä. Mutta turhalta näyttää täälläkin edes koettaakaan erottaa toisistaan runkojen ja haarojen, oksien ja varpujen, köynnösten ja lehtien paljoutta. Muurin kaltaisena on metsä sellaisen tienkin molemmilla puolin. Keskeytymättömänä jonona on siinä aivan huovaksi kutoutunut, maata kaikkialla peittävä, läpinäkyvä tiheikkö; missä siltä suinkin on tilaa, kasvaa pienimmissäkin välipaikoissa kaikenlaisia ruohoja alametsässä toisena alametsänä. Pensastiheikön päällä levittelevät korkeampirunkoiset pensaat ja matalahkot puut latvaksiansa joka taholle; niitä ylempänä levittelevät latvojansa korkeammat puut ja vielä niitäkin ylempänä metsän jättiläiset. Kaikkein enimmät alametsän pensaslajit ovat täpö täynnä

okaita, korkeammat mimoosat täynnä pitkiä, kovia, teräviä piikkejä, ja yksin ruohojenkin terävät siemenkoterot ovat ylt'ympäni hienopiikkisiä tai tähkät koukkuvihneisiä, niin että on tuhatkin vastusta, jos koetetaan tieltä lähteä metsään. Jos ammuttu lintu jää pudotessaan riippumaan johonkin pensaasen, vaikkapa lähellekin, on se metsästäjältä hukassa, koska hän ilman erinomaisia apukeinoja ei voi päästä sen pensaaseen luokaan. Jos riista pääsee metsästäjän näkyvistä kätkeytymään pensaaseen, on se pelastunut, koska metsämies ei enää voi nähdä siitä vähääkään. Noin kolmen metrin pituinen krokotiili, jota kerran säikytimme metsässä, jäi meiltä tappamatta, se kun osasi niin peittäytyä läheiseen, sattumalta yksinäiseen pensaaseen, että emme nähneet siitä enää vilahdustakaan emmekä siis voineet sitä ampua.

Yhä vielä on turha koettaakaan saada mitään kokonaishavaintoa, erottaa kuvaa toisesta ja siten käsittää sitä, katsella yhtäkään puuta juuresta latvaan asti, erottaa puun lehtiä toisen puun lehdistä. Joelta käsin oli mahdollinen erottaa eräitä yksinäisiä, tummanvihreitä tamarindeja niitä ympäröivistä monenlaisista mimoosoista, tuntee komea kigelia, joka etäältä katsoen näyttää jalavalta, iloita muuta metsää korkeamman palmun latvan näöstä, vaan metsän sisällä sulavat kaikki yksityiset yhdeksi ainoaksi, jakamattomaksi kokonaiskuvaksi. Ja kaikki aistimet vaivautuvat samalla tavalla. Samasta lehtikatosta, jota silmä turhaan koettaa aukoa, virtaa eräiden nyt juuri kukoistavain mimoosain palsamituoksu alas, ja korviin kaikuu lakkaamatta mitä erilaisimpien äänien ja sävelten hälinä, marakattien kurinasta ja papukajain kirkunasta moninaisimpiin lintujen lauluihin ja kukoistavain puiden ympärillä lentelevien hyönteisten kaiukkaaseen surinaan asti; tuntoa myöskin vaivaavat, vieläpä vastenmielisellä tavalla lukemattomat okaat ja piikit, ja makuakin voivat jotkut ehkä saatavissa asti olevat hedelmät houkutella, vaikka eivät maistukaan juuri hyvältä.

Viimein sentään, kuin tunkeudutaan yhä syvemmälle, näkyy yksinäinen, tarkkarajainen kuva. Mahtavana koko rakennukseltaan, jättiläisenä vielä hienoimmilta oksiltaan kohoaa eräs puu ylemmäksi muita lukemattomia kasveja, jotka vihreydellään verhoavat sen mahtavaa tyveä; jättiläisen tavoin tunkeutuu se esiin ja tekee tilaa sekä rungolleen että latvalleen. Se on puiden paksunahkainen, kasvukunnan elefantti, adansonia eli maan asujanten kielellä tabaldia, se on boabab eli apinanleipäpuu. Hämmästyen pysähtytään sitä katselemaan, sillä sellaisen näkemiseen täytyy silmän ensin tottua ennen, kuin se jaksaa käsittää koko kuvan kaikkia yksityiskohtia. Ajateltakoon puuta, jonka rungon ympärys, miehen korkeudelta mitaten saattaa olla kaksikymmentäkin syltä, jonka alimmat oksat ovat paksimmat meidän paksuimpia puitamme ja jonka nuorimmat oksan alut puhkeavat tuuman paksuisina; ajateltakoon, että tämä mahtava kasvijättiläinen ulottuu noin neljäkymmenen metrin korkeuteen ja ojentaa alimmat oksansa lähes kahdenkymmenen metrin päähän ulos päin; niin voitaneen käsittää miten koko puun näkö vaikuttaa katsojaan. Aikaisimmin kaikista tämän seudun aarniometsän puista pudottaa apinanleipäpuu lehtensä ja pysyy kauimmin talvilevossaan. Sen aikaa seisoa töröttävät kaikki oksat ja haarat paljaina ilmassa, ja enimmäistä oksista riippuu pitkissä, notkeissa kannoissaan hedelmiä, jotka ovat sokurimeluunain kokoiset siemenien välissä jauhoista, hapahkolta maistuvaa lihaa. Se näkö juurtuu mieleen ainiaaksi. Mutta kuin ensimmäisen kevätsateen jälkeen suuret, viisihaaraiset lehdet puhkeavat, kehittyvät ja täydentävät puun muotoa, kuin lehtien seasta ruusunkokoisten valkokukkain pitkäkantaiset nuput aukenevat ja tämä verraton puujättiläinen kuin lumouksesta muuttuu äärettömän suureksi, sanomattoman komeaksi ruusupensaaksi, silloin välinpitämättöminkin ihminen joutuu suurimman ihmetyksen valtaan.

Apinanleipäpuun kanssa ei mikään muu aarniometsän puu voi kilpailla; sen rinnalla menettää viehättävyytensä ja vetovoimansa yksin duleb-palmukin, joka tavallisesti nostaa latvansa ylemmäksi kaikkia muita lähipuita. Ja kuitenkin on se Sisä-Afrikan ihanimpia puita ja koko maapallon kauneimpia palmuja: runko kuin pylväs, jonka kauniimpaa ei kukaan taiteilija voisi keksiä, ja latva ihan sellainen, kuin siihen pylvääsen soveltuu. Pystysuoraan nouseva, juuresta paksuhko runko hienonee huomattavasti korkeuden keskipaikoille, alkaa siitä paksuta, hienonee vielä kerran ja paksunee taas latvan alla; latva itse on leveitä, melkein neliömetrin suuruisia viuhkalehtiä, joiden varret lähtevät suoraan keskipesteestä joka taholle ja siten tekevät koko latvan viehättävimmän muotoiseksi. Sen alta puhkeavat esiin hedelmärypäleet, jotka, kun hedelmät ovat lapsen pään kokoiset, vielä hyvin suuresti kaunistavat latvaa, niin että se tulee sekä runkonsa että koko metsän koristeeksi.

Suuren suureen takertuu kiinni satu, siinä se elää, muodostuu ja tulee ymmärrettäväksi. Sellainen ajatus nousee mieleen, kuin, kuten usein onkin, nähdään apinanleipäpuuhun kietoutuneena köynnöskasvi, jollaisia on runsaasti koristamassa näitäkin aarniometsiä. Minusta on se köynnöskasvi aina näyttänyt arabialaisen sadun kuvalta. Sillä niin kuin se ei näytä tarvitsevan mitään elättävää maata ja kuitenkin on siitä taiminut, niin kuin se ottaa paraan ravintonsa ilmasta, niin kuin se kiertelee hienoa varttansa puusta puuhun, takertuu kiinni jokaiseen ja kuitenkin pyrkii yhä etemmäksi, kunnes se viimein jossakin latvassa avaa aarteensa ja muuten kukattomalle puulle antaa kirkasvärisiä, tuoksuvia kukkia; samoin satukaan, perustukoonpa se kuinka lujasti hyvänsä tosiasioihin, ei näytä olevan todellisuudesta kotoisin, vaan vahvistaakseen tavoittelee taivasta ja lähettää runoilunsa tuotteet kiertämään maailmaa, kunnes ne täyttävät jonkun sydämmen, joka niistä hehkuu. Köynnöskasvilla minä

en tarkoita yhtä ainoaa kasvilajia, vaan kaikkia niitä kasveja, jotka missä kierteisesti kietovat yhtä runkoa, missä verhoavat paljasta latvaa, missä kietovat yhteen monta puuta, missä tekevät vihreäksi ja seppelöivät vain yhtä, missä metsän osassa paljaina nauhoina riippuvat siltain tavalla oksasta oksaan, missä teitä sulkevat ja vielä lukemattoman monella muulla tavalla esiytyvät, mutta aina kiemurrellen ja kiiveten. Niiden kauneuden ja viehättävyyden vaikutusta pohjoismaalaisen mieleen voidaan tuntea, vaan ei kuvata; sillä niin kuin useinkin on mahdoton löytää köynnöskasvin alkua tai loppua, niin ei myöskään tahdo löytyä sanaa, joka soveltuisi tyydyttävän kuvauksen aluksi tai loppuksi. Köynnöskasvi on niin käsillä, että sitä voidaan kosketella, vaan tarkastettavaksi sitä ei kuitenkaan saada; ihmetellen katsellaan köynnösten kierroksia, voimatta käsittää, mistä ne tulevat tai mihin menevät; katsellaan ihastellen sen lehtiä, kykenemättä niitä saamaan käsiinsä ja usein kykenemättä muuta kuin aavistamaan, että ne lehdet ehkä ovat sen. Tämä se vasta antaa metsälle aarniometsän luonteen.

Eikä se yksistään kehittele vain omia kukkia, osaa se myöskin koristella vierailta. Sen köynnöksillä levähtävät mielellään metsän koreimmat linnut, tullen siten niille eläviksi kukiksi, jotka viehätykseltä ja suloudelta ovat vielä paljon lumoavimmat niiden omia kukkia. Välistä tapahtuu, että välähdys, kuin kirkaasta ja kuvastavasta pinnasta heijastunut auringon säde, sattuu köynnöksiä katselemaan silmään ja vetää katseen siihen paikkaan, josta se läksi. Välähdys ei tosiaankaan ole muuta kuin heijastunut auringon säde, joka sattuu atlasilta kiiltäviin loistokottaraisen höyheniin ja komean linnun liikahdellessa heijastuu milloin ylös, milloin alas ja milloin minnekin. Ihastuneena tämän yhden linnun ihmeellisestä kauneudesta pysähdyttäisiin mielellään tutkimaan sitä, kuuntelemaan sen kaikkia elämän ilmauksia, jos uudet ilmiöt vain eivät yhä vetäisi pois huomiota. Sillä täälläkin uudet kuvat lakkaamatta karkoittavat entisiä. Missä juuri näkyi loistokottarainen, näkyy ehkä heti seuraavana silmänräpäyksenä yhtä loistava ja välkkyvä kultakäki tai höyhenpukunsa komeudelta kolibrien vertainen nektarilintu tai parvi viehättäviä mehiläissyöjiä tai kirkasvärisimmällä höyhenpuvullaan komeileva närhilintu tai yhtä kaunis putkilintu tai paratiisi-paarmalintu, jonka pitkät keskimmäiset pyrstöhöyhenet verrattomasti koristavat tätä pikku lintua, tai kypärälintu, joka jokaisella lennon löyhäyksellä levittää tummat purpuranpunaiset siipensä, tai eräs lepinkäinen, jonka loistava rinta on vielä punaisempi kuin ne siivet, tai kummallisen muotoinen sarvilintu tai kultakutoja tai eräs satakieli tai metallilta loistava puuharjalintu tai korea tikka tai lehtivihreä kyyhkynen tai samanväriset papukajjat ja monet muut aarniometsän siivekkäät asujamet. Tämä metsä juuri on erittäin suosittu lintujen kotipaikka, se antaa sadoille ja tuhansille eri lajeille asunnon ja elatuksen ja sen tähden ilmestyy niitä lakkaamatta katselijan näkyviin verrattoman paljon useammin kuin mitään muita eläimiä, joille sama metsä myöskin suopi suojaa. Luontoa elähyttäviä lintuja asuu kaikkialla, kaikissa metsän latvakerroksissa, maassa yhtä hyvin kuin korkeimmissa latvoissa, läpipääsemättömmimmässä pensastiheiköissä yhtä hyvin kuin apinanleipäpuiden lehdettömillä oksilla. Ruohojen ja muiden maanpintaa rehevästi peittävien kasvien välitse raivaavat frankoliini-, ehkäpä helmikanatkin kiemurtelevia, paljosta käyttämisestä viimein hyviksi tallautuvia polkujaan; pensaston juurien päällisiin lehdikköihin on asettunut pikku kyyhkysiä, niiden latvojen harvimpiin osiin monenlaisia korulintuja, varsinkin nektarilintuja ja korupeippoja; tiheimmäksi huovaksi kutoutuneissa, ihan läpipääsemättömiltä näyttävissä pensasten latvoissa vilisee lentävien nuolien tavalla hiirilintuja, jotka mataen ja hiipien käyttävät hyväkseen joka koloa ja joka aukkoa ja osaa kuitenkin tunkeutua niiden lävitse ja etsiä ravintoa niiden sisästä; pensaita korkeammassa rungoissa riippuu ja kiipeilee, jokaista kuoren rakoa tutkien, puuharjalinnut, tiaiset ja tikat: alimmilla toisen latvakerroksen oksilla istuvat, lentävää saalista tähytellen, suloiset mehiläissyöjät, närhilinnut, paratiisi-paarmalinnut ja kuristajat; kolmannen latvakerroksen vahvimpia oksia myöten tanssivat kypärälinnut, astuvat arvokkaasti pienet haikarat, makaavat runkoa vasten huuhkajat ja muut pöllöt; korkeimpain puiden tiheässä lehdistöissä liikkuvat papukajjat ja partalinnut; kaikkein ylimmillä latvaoksilla istuvat kotkat ja haukat. Katsottakoon mihin päin hyvänsä, aina ja kaikkialta näkyy joku lintu.

Ihan tämän lintupaljouden mukaan kuuluu lakkaamatta mitä erilaisimpia lintujen ääniä. Huutoa ja houkuttelua, piipitystä ja vihellystä, huiluääntä ja viserrystä, lirittelyä ja helkytystä, kuherrusta ja kurnutusta, kaakotusta ja kirskutusta, parkunaa ja raakunaa, kiljuntaa ja räähkyntää, laulua ja soittoa on kaikkialla, joka taholla, ylhäällä ja alhaalla, puolenpäivän aikaan, aikaisin aamulla ja myöhään illalla. Satamuotoisia eri ääniä kaikuu yht'aikaa sekaisin, sulaa usein yhdeksi itsessään suurenmoiseksi äänivirraksi, jota turhaan saa koettaa selvittää ja vasta pitkällisellä harjoituksella oppii erottelemaan eri ääniksi ja säveliksi. Paitsi rastaita, satakieliä, räätäilintuja, puusatakielisiä ja kuristajoita ei ole oikeita laululintuja, mutta sen sijaan miellyttäviä ja huvittavia löpöttelijöitä ja varsinkin äärettömän paljo parkujia, kiljujia, kirskujia, räähkyjiä ja muita enemmän tai vähemmän kimakan äänen antajia; aarniometsän äänijoukko ei siis voi likimainkaan vetää vertoja Europan metsäin hurmaavalle ja soinnukkaalle kevätlaululle, mutta on sen sijaan huomattava yksityisten äänien kummallisesta omituisuudesta. Sepelkyyhkysket kuhertavat, kurnuttavat, ulisevat, räkättävät ja huutavat sekä puiden latvoista että tiheistä pensastoista; frankoliini- ja helmikanat kurnuttavat kovaäänisesti sekaan, papukajjat parkuvat lisäksi, korvit raakuvat, melulinnut koettavat tarkimmasti matkia marakattijoukon kummallisia kurkkuaääniä ja kypärälinnut ovat kuin ilmeisiä vatsasta-puhujia; partalinnut viheltävät pitkää säveltä tai yhdessä esittävät kaikuva, niin sekavaa ja kuitenkin niin omituisen värikästä laulua, että se täytyy lukea metsän kuvaavimpien luonnon äänien joukkoon: välkkyvät loistokottaraiset saavat

aikaan laulua siten, että muutamia käheitä rääkymis-, kirs-kumis-, vikisemis- ja narskumis-ääniään lakkaamatta asettelevat peräkkäin, sitovat, sulattavat ja soinnuttavat toisiinsa; komea Afrikan kiljukotka, joka asuskelee kaikkein metsän vesien seuduilla, pitää yllä nimensä kunniaa. Korkealla puun latvahuipussa istuu pieni sarvilintu, maan asujanten kielellä "abu tok", se on tok-äänien tekijä, huutaa tokiansa kovasti kaikumaan laajalle metsään ja joka äännähdykselleen kumartaa syvälle verrattoman suuresta nokasta raskasta päätänsä. Tämä yksi ääni hänellä vain on taipumattomassa kurkussaan ja sillä hänen täytyy kositolle tai jo saadulle vaimolleen yhtä ymmärrettävästi selittää rakkautensa kuin satakieli selittelee lumoavalla laulullaan. Rintaa paisuttava tunne tavoittelee sanoja. Yhä sukkelammin seuraavat toisiaan nuo yksinäiset äänet, yhä tiheämpään siihen kuuluvat kumarrukset, kunnes raskas pää ei enää jaksa seurata, vaan pysähtyy ja siten lopettaa yhden jakson tästä omituisesta rakkauslaulusta, joka muutaman minuutin päästä alkaa samalla tavalla uudestaan ja päättyy ihan samoin. Tiheiköistä, jonka lähelle ei ole hyvää mennä, kaikuu metsä-ibiksen ääni, herättäen vähän kammaa kuuntelijassa. Haikeinta valitusvirttä tämä lintu vetää, se kuuluu ihan, kuin pientä ihmislasta tuskallisimmasti kidutettaisiin tai ehkä vienolla tulella hitaasti paistettaisiin, ja se kovasti parkui kaikissa tuskissansa; sillä pitkävetiset valitukset päättyvät kimeään parahdukseen, yht'äkilliseen kiljahdukseen, jonka jälkeen vielä kuuluu kuolevaa vikinää. Metsän korkeammista paikoista sieltä, jossa metsä piirtää pieniä aukkoja, kaikuvat kauas kuuluvat, metallilta helisevät kruunukurjen torviäänät, joka näyttää niillä tahtovan kiihottaa sievää ja vilkasta tanssintaansa vaimonsa kunniaksi, ja hän synnyttää kaikua sekä metsässä että kaikkein muiden kaikuväänisten lintujen kurkuissa, niin että hänen huutonsa on ikään kuin merkki hyvin monelle muulle linnulle alkamaan huutelemistansa. Siitä merkistä koettelee melkein jok'ainoa laulukykyinen lintu kurkkuansa, ja mitä moninaisimpain äänien yhteisvirtta sotkee hetkiseksi yksityiset äänet. Eivätkä metsän siipiasujanten eri suvut ainoastaan yhdessä ryhdy sävellyksen esitykseen, vaan myöskin eri sukujen kaikki eri lajit yhtyvät suorittamaan kukin lauluosaansa. Kuten mainitut partalinnut huutavat myöskin pauhurastaat, melulinnut, frankoliini- ja helmikanat aina yht'aikaa ja saavat siten aikaan ne sekavat sävelmät, jotka kuvaavasti kajahtavat yleisestä äänihälinästä esiin. Muutamat lintulajit, varsinkin pensaslepinkäiset, tekevät toisin, siten, että joka parin uros ja naaras kumpikin esittävät eri sävelen. Erään lajin, jonka minä opin tuntemaan, punalepinkäisen uros laulaa lyhyen säkeen, joka on vähän meidän kuhankeitäjämme vihellyksen kaltainen, toisen lajin, huilulepinkäisen, laulaa kolme puhdasta helähtävää huiluääntä, terssi-, perus- ja oktaaviäänien. Heti liittyy niihin naaraksen vastaus, molemmissa tapauksissa vastenmielinen, selittämätön narskutus, niin oikeassa tahdissa ja varmaan, kuin olisi samaa säveltaituri opettanut molemmille vuorolaulua. Välistä sattuu naaras alkamaan ja kirskahtaa neljä tai kuusikin kertaa ennen, kuin saa vastauksen. Sitte uros yhtyy, ja molemmat laulavat vuorotellen tavattoman säännöllisesti. Minä olen tätä molempain sukupuolien yhteislauluntaa tutkinut ampumalla milloin uroksen, milloin naaraksen, ja aina huomannut, että silloin kuului ainoastaan jäljelle jääneen ääni yksinään. Valitettavasti näistäkin alussa huomiota herättävistä äänistä puuttuu rikkautta ja vaihtelua, ja yleensä koko äänihälinästä kotoisten metsäimme linnunlaulun sulavaa sointuisuutta; vaan suurenmoinen ja merkillinen laulu se kuitenkin on, joka aarniometsässä soi, kuin kevät aikaan sadat ja tuhannet erilaisimmat äänet kaikuvat sekaisin, miljoonat hyönteiset, lennellen kukoistavien puiden ympärillä, saavat aikaan kovaa surinaa, lukemattomat liskot ja käärmeet rapisevat kuivissa lehdissä ja välistä kimakka, korkeudesta kuitenkin kaiukkaalta sointuva kotkan huuto tai kruunukurjen ja helmikanojen torvisävelet aika ajoin kuuluvat kaikkia muita ääniä kovemmin, sekä heti sen jälkeen ihan kuuntelevan korvan lähellä räätäililintu lirittelee miellyttävää säveltänsä ja sitte taas joku merkkiä antava parkuja herättää kaikua tuhansissa kurkuissa.

Jos tutustutaan aarniometsään paremmin, kuin alussa uskallettiin toivoakaan, niin saa siellä ihastukseen katsahtaa eläinten elämää, ja taas varsinkin lintujen. Vielä vallitsee kevät ja samalla rakkaus kaikkein sydämissä. Ne laulavat ja hyväilevät, rakentavat pesiään ja hautovat. Veneestäkin voidaan nähdä muutamain lajien pesäkuntia.

Riittävän korkealle joen veden ylimmästä rajasta, rantaseinän pystysuoraan kohtaan ovat mehiläissyöjät kaivaneet ahtaat, vaan syvät ja perältä leivinuunin kaltaisiksi lavennetut pesäkolonsa. Muutaman neliömetrin laajuiseksi supistunut on koko kyläkunta, vaikka siinä asuu vähintään kolmekymmentä, tavallisesti kahdeksankymmentä tai satakin paria; ihan pyöreät, läpimitaten kolme, neljä tai viisi senttimetriä laajat kolojen suut ovat enintään viidentoista senttimetrin päässä toisistaan. Tuskin voidaan käsittää, miten on mahdollinen kunkin parin erottaa ja tuntea oman pesänsä suu toisista, ja kuitenkin nämä kevytsiipiset, nopeat linnut lentävät, yksin etäältäkin rientäessään, ihan hidastelematta ja vähääkään miettimättä oikeaan pesään — heidän verrattoman tarkka silmänsä, joka sadankin askeleen päästä näkee ohi surisevan hyönteisen, ei koskaan jätä heitä pulaan. Heidän vilkas, toimelias lentelemisensä lintukylän luona on erittäin viehättävä katsella. Jokaista lähipuuta tai pensasta koristamassa on vähintään yksi pari näitä kauneita seuralintuja, jokaisella tähyystykseen soveliaalla oksalla istuu aviopari, ja jokainen uros ottaa hellästi osaa kaikkeen, kuin koskee naarakseen. Pesäkolojen edessä on vilinää kuin mehiläispesässä, muutamat livahtavat sisään, toiset ulos, jotkut tulevat, toiset menevät, ja paljo niitä liioittelee lakkaamatta pesiensä ovelta. Vasta yön tultua, joka kätkee kaikki koloihin, vallitsee siellä rauha ja hiljaisuus.

Toisiin paikkoihin, joissa korkeita puita on kallellaan veden päällä tai vesi korkeimmillaan ollessansa niitä ympäröi, ovat kutojalinnut asettuneet. Nekin nyt hautovat kyläkunnittain pesissä, jotka ovat äärimmäisten oksain latvoista vapaasti riippuvia, oljista tai muista säikeistä hyvin taidokkaasti palmikoituja. Ei mikään himokas marakatti eikä muu munia syövä vihollinen, ei edes käärmekään voi lähestyä niitä pesiä, joutumatta veteen putoamisen vaaraan. Vähintään kolmekymmentä, vaan tavallisesti neljä- ja kuusikin-kymmentä kutojalintua hautoo samassa puussa, ja niiden pesät tekevät sen hyvin omituisen näköiseksi, jopa koko paikankin varsin silmiin pistäväksi. Päin vastoin kuin muiden lintujen kesken tässä eivät rakenna naarakset, vaan urokset, ja ne puuhaavatkin niin hillittömän innokkaasti, että vielä sittekin hankkivat työtä ja tekemistä, kuin on kylliksi tehty, mitä todella tarvitaan. Poikki purtu olki tai revitty säie nokassa lentävät ne pesälle, riippuvat jaloistaan oksassa tai itse pesässä, pysyttäytyvät siipiään räpyttämällä asennossaan ja lakkaamatta lauleskellen kutovat tuodut rakennusaineet kiinni. Kuin pesä on valmis, paitsi sisustusta, alkavat ne heti rakentaa toista ja kolmatta ja repivät rakennushaluansa tyydyttääkseen aineksia jo entisestä valmiistakin pesästä ja tekevät sitä tekoaan, kunnes sill'aikaa hautova naaras tarvitsee heidän apuansa poikasien kasvattamiseen. Sellainen toimeliaisuus vallitsee koko kylässä, ja kullankeltaiset, vireät, vilkkaat erilaisimmissa asennoissa riippuvat ja istuvat linnut ovat muutenkin jo pesillä koristetun puun paraimpana kaunistuksena.

Mimoosoihin, jotka juuri yleiseen hautomisaikaan seisovat lehdettöminä, ovat toiset kutojat, puhvelilinnut, rakentaneet pesänsä, mahtavan suuret itse lintuihin verraten, jotka tuskin ovat meidän kottaraisemme kokoisia. Ne pesät ovat mainittujen, hyvin okaisten mimoosain tiheimmissä latvaoksikoissa ja niiden ulkopuoli on yksinomaan okaisista oksista, niin että ne näyttävät villakartoilta. Näissä usein toista metriä pitkissä ja puoli metriä korkeissa ja leveissä pesärakennuksissa on sisällä kyllin tilavia pesäkoljoja, joihin näiden lintujen koonmukaiset, usein kierteiset ja muiden eläinten kuljettaviksi ihan kelpaamattomat torvireiät johtavat. Näissä puissa ja näiden pesäin ympärillä vallitsee vilkas ja meluinen toimeliaisuus.

Sisämetsässä näkee valpas tarkastelija kaikkialla pesiä, vaikka välistä onkin hyvin vaikea tuntea niitä. Pienet peipposet esim. rakentavat sellaisia pesiä, jotka ovat ihan samannäköiset kuin tuulen kokooma tukkunen kuivaa ruohoa, mutta sisällä on pehmeä ja lämmin, höyhenillä verhottu kammio; toiset linnut valitsevat muita rakennusaineita, jotka väriltään ovat eksyttävän yhtäläiset kuin pesän ympäristö, ja toiset eivät rakenna ollenkaan pesiä, vaan munivat maan karvaiset munansa ihan ilman alustaa paljaalle maalle. Kaikki puiden kolot ovat nyt täynnä ja tikat, partalinnut ja papukaijat yhä tekevät uusia tai laajentavat ja sisustavat vanhoja, sarvilinnut sitä vastoin pienentelevät liian suuria oviaukkoja. Varsinkin viimeainitut ovat erittäin huomattavat hautomistoimessaan ja sen tähden ansaitsevat tulla ensi sijassa mainituiksi.

Heti, kuin sarvilintu on uutteralla kosimisella saanut vaimon, etsivät he sopivaa koloa pesän paikaksi. Kuin sellainen löytyy, uros kömpelöllä nokallaan vaivalloisesti laajentaa sen niin suureksi, kuin tarvitaan. Sitte varustautuu naaras hautomaan, ja silloin molemmat puoliset, naaras sisältä, uros ulkoa, rakentavat kiinni aukkoa, niin että jää vain rakonen, josta naaraksen nokka paraiksi sopii ulos. Ulkomaailmasta kokonaan erotettuna hautoo naaras, ja uroksen tulee elättää sekä vangittua puolisoansa että sittemmin munasta päässeitä, nopeasti kasvavia ja siis hyvin paljon ruokaa tarvitsevia poikasia, kunnes ne tulevat täydellisesti lentämään kykeneviksi ja äiti avaa sisältä päin pesän suun, jolloin koko perhe lihavana ja täysissä höyhenissä lähtee ulos maailmaan, vapauttaen suurista elatushuolista isän ja puolison, joka onkin niin suuren perheen tarpeita hankkiessaan laihtunut melkein luurangoksi.

Samanlaista puolison ja isän uskollisuutta osoittaa myöskin varjolintu, noin korpin kokoinen, haikaran kaltainen, hiljainen, öillä liikkuva metsän asukas, jonka jättiläispesät ovat kaikkein merkellisimpiä. Ne ovat tavallisesti vähän koholla maasta, rungon haarukoissa tai vahvimmissa alaoksissa, jotka ovat kyllin lujat; sillä nämä pesät ovat laajuudeltaan ja painoltaan isommat suurimpiakin petolintujen pesiä, usein poikki mitaten puolitoista, jopa kaksikin metriä ja melkein yhtä korkeat ja melkoisen paksuista oksista savella kokoon muuratut. Ken ei sattumalta huomaa varjolinna menoa pesänsä tai tuloa sieltä, hänelle ei johdu mieleenkään ajatella, että ne ovat ontelot, vaan hän luulee niitä suurten petolintujen pesiksi, varsinkin kuin kotkat ja huuhekajat usein tekevätkin pesänsä niiden katoille. Jos saadaan tarkempi tieto niiden oikeasta rakentajasta ja tutkitaan niitä tarkemmin, niin huomataan sisällä olevan kolme toisistaan ihan erinäistä, ainoastaan pienillä koloilla eli ikään kuin ovilla yhdistettyä huonetta, jotka yhä edelleen tarkastaessa huomataan etuhuoneeksi, seurustelu- eli ruokahuoneeksi ja hautomakammiksi. Viimeainittu, ta'immaisin huone, on vähän korkeammalla kuin molemmat etuhuoneet, niin että suuren vedentulon aikaan sisään tunkeutunut vesi juoksee pois; mutta koko pesä on niin hyvästi tehty, ett'eivätpä pitkällisetkään rankkasateet sitä juuri usein voi vahingoittaa. Hautomakammiossa on pehmoisella kaisla- ja muista kasviaineista tehdyllä tilalla kolme, jopa viisikin valkoista munaa, joita naaras hautoo; keskihuoneesen kokoo sill'aikaa uros kaikenlaisia ruoka-aineita, kaloja, sammakoita, liskoja ja muita herkkuja, niin runsaasti, että hautoja saa mielin määrin valita ja

ottaa vain huviksensa; etuhuoneessa seisoo uros, milloin ei ole saaliin hankinnassa, puolisonsa vartiana ja seurana, kunnes kasvavat poikaset tarvitsevat molempain huolenpitoa.

Varjolinnut ja kotkat tai huuhkajat eivät ole ainoana esimerkkinä sekä muodoltaan että tavoiltaan erilaisten lintujen ystävällisestä naapuruudesta. Ihanan duleb-palmun leveillä, vaakasuoraan rungosta ulkonevilla viuhkalehdillä ovat hyvin nopean ja ryöstönhimoisen pikku muuttohaukan ja Ginean kyyhkysen pesät välistä niin likekkäin, että haukan tarvitsisi vain ojentaa kyntensä, saadakseen jonkun naapuripesän lapsista. Mutta sitä ei tapahdu, koska haukka on tottunut iskemään vain lentäviä lintuja, ja siten kasvavat kyyhkysen poikaset ihan vaaratta petolinnun poikasten vieressä isoiksi, ja naapurivanhemmat usein istuvat ihan rauhallisesti lähekkäin, kumpikin pari pesänsä vieressä.

Vielä toisessakin palmussa sain tarkastella lintuja, joiden hautomispuuhat minua hyvin ihmetyttivät. Yksinäisen palmupuun ympärillä lenteli vilkkaasti huudellen pieniä purjepääskyjä, meidän tervapääskymme likeisiä sukulaisia; siten kiintyi minun huomioni puuhun. Tarkemmin katsellessani näin niiden usein pujahtelevan palmun lehtien väliin ja huomasin sitte lehden varsien uurteissa valkoisia pilkkuja, jotka minä heti tunsin purjepääskyjen pesiksi. Minä nousin puuhun, käänsin erästä lehteä itseeni päin ja näin, että kukin pesä, enimmäkseen tehty puuvillasta, oli varren ja lehden väliseen kulmaan liimattu kiinni syljellä, kuten purjepääskysillä on tapana tehdä. Mutta pesän komero oli niin matala, että minua ihmetytti, mitenkä munat, joita niissä on kaksi, voivat niissä pysyä, kuin suuri lehti liikkuu tuulessa. Ja täytyihän lehden häilyä vähimmästäkin tuulen henkäyksestä, mitäpä sitte myrskyissä, jotka täällä usein riehuvat! Varovasti ojensin käteni lähelle kahta munaa ja yritin ottamaan niitä, vaan silloin hämmästykseni huomasin, että emä oli liimannut ne kiinni pesään! Ja kuin koettelin paria munasta päässyttä, pientä, vielä ihan kykenemätöntä poikasta, huomasin yhä suuremmaksi kummastukseksi, että nekin olivat samalla tavalla kiinnitetyt pesään, turvatut putoamisen vaaralta.

Kuin kaikkialla oleksivat linnut sekä kauneudellaan ja vilkkaudellaan että laulullaan tai ainakin huudoillaan yhä vetävät puoleensa valppaan tarkastelijan huomiota, hän, paitsi ehkä hyvin lukuisasti esiytyviä liskoja ja käärmeitä tai paikka paikoin erittäin suurissa joukoissa liikkuvia hyönteisiä, hyvin vähän huomaa aarniometsän muita asujamia, varsinkaan nisäkkäitä. Marakattijoukko tosin ei voi jäädä huomaamatta, koska niiden, kuten kaikkein muidenkin Afrikan apinain, omituinen vilkkaus ja liikkuvaisuus niitä tuon tuostakin tuovat huomaamattomimmankin silmän eteen taikka niiden lakkaamattoman kurnutuksen täytyy kuulua korviin. Mutta enimmästä muista nisäkkäistä saatetaan astua aivan muutaman metrinkin päästä ohitse, ihan aavistamatta siinä -olleen mitään eläintä. Kaikkein suurin osa aarniometsäin nisäkkäistä liikkuu vasta auringon laskeuduttua ja palaa ennen päivän tuloa taas makuupaikoilleen. Vaan eivätpä nekään, jotka aamu- ja iltahetkinä auringon paistaessakin liikkuvat ja toimivat, suinkaan anna itseään niin helposti tarkastella, kuin ehkä voitaisiin luulla, sillä metsän tiheys suojelee niitä oivallisesti. "Ettekö," kysyi eräs europalainen, jonka kanssa kerran olin aarniometsässä ammuskelemassa, "nähty leopardia, joka ihan äsken juoksi minun luotani teitä kohti? Minä en voinut ampua, koska pyssyni ei ollut kunnossa, vaan kyllä teidän olisi pitänyt nähdä se." Minä en ollut nähnyt vilahdustakaan siitä suuresta eläimestä, niin tiheä oli alametsä. Ja jospa se jossakussa paikassa onkin harvempi, niin vaikuttaa aina toinen turvakeino, nisäkkään yhdennäköisyys hänen oleskelupaikkansa kanssa. Harmaa puoliapina, joka ylhäällä istuu kokoon kyyristyneenä tai makaa köynnöksien verhoamalla oksalla, näyttää niin täydellisesti puun pahkuralta, että eläinmuoto tulee vasta sitte selville, kuin viisastunut metsästäjä ottaa kiikarinsa ja tarkkaan tähystää tuota pahkuraa. Yölepakko, joka korkealla toisen puun latvassa riippuu ihan erillään lehdistä, näyttää samoin pahkuralta tai kellastuneelta lehdeltä. Yksin leopardinkin kirjava turkki voi niin pettävästi sekautua metsässä kuiviin lehtiin ja kukoistaviin euforbioihin, että minun itseni kerran täytyi, viritetty pyssy ojennettuna, astua viidentoista askeleen päähän pensaasta, johon ahdistamani pardeli oli paennut, ennen kuin erottaa petoa pensaasta. Ihan samoin petytään metsässä elävistä anttiloopeista ja yleensä kaikista nisäkkäistä; ja ne itse tietävät, että niin on. Paikka paikoin aarniometsässä oleksii hyvin runsaasti pieniä anttiloopenoja, pensaspukkeja eli atroja. Se eläin on suloisin kaikista märehijöistä, erittäin kaunisruumiinen, ei suurempi kuin muutaman päivän ikäinen peuran vasikka, ja väriltään harmaansinertävän hiirakko; se asuu parittain tiheimmässä pohjametsässä, valitsee makuu- tai ainaseksi majapaikakseen maahan asti oksaisen, tiheälehtisen pensaan ja tallaa siitä kapeita polkujansa joka taholle tiheikköön. Minä olen monesti ampunut niitä, mutta alussa kävi minullekin kuten kaikille muille matkustajille ja metsästäjille, jotka ovat siihen tutustuneet; minä en voinut sitä nähdä, vaikka se olisi, pensaasta pois hätyytettynä, ihan ohitseni livahtanut nopeaan kuin nuoli. "Katso, herra, tuolla edessäsi, lähimmässä pensaassa seisoo pieni pukki; tuolla alhaalla aukossa, noiden tiheään oksien välissä se seisoo, etkö sitä näe?" kuiskaili oppaani, joka oli maan synnynnäisiä asujamia. Minä ponnistin kaikkia aistimiani, tähystin tähystämälläkin osoitettua pensasta, vaan en nähnyt muuta kuin oksia ja lehtiä, sillä oksiksi muuttuivat silmissäni myöskin koreat sarvet, tiheälehtiseksi haaraksi anttilooppipukin pää ja ruumis. Tottuupa sentään metsästäjän silmä viimein aarniometsäänkin. Jonkun verran tutustuttuaan sievän anttiloopin tapoihin opitaan niitä löytämään yhtä hyvin kuin sen maan omat tarkkasilmäisimmät asujamet. Anttiloopin tarkka kuulo ilmoittaa sille ihmisen tulon paljon ennen, kuin

ihminen voi aavistaakaan sen läsnäoloa. Raskasten ihmisaskelten äänestä peljästyen hypähtää se makuultaan askelen tai pari johonkin aukkoon, josta voi katsella, mitä tapahtuu. Kuin vaskesta valettu kuva, jäykkänä ja hievahtamatta, väräyttämättä edes korviaankaan, jotka jo aikaa sitte ovat kääntyneet alas, ja liikuttamatta silmiään, seisoo se siinä kuunnellen ja katsoen; jalka, joka oli noussut astumaan eteen päin, pysyy siinä asennossa; ei vähinkään hievahtaus ilmase olentoa eläväksi. Silloin on aika metsästäjän siepata nopeasti pyssynsä, tähdätä ja ampua, sillä jos vitkastellaan silmänräpäyksenkään aika, viisas elukka ponnistakse yhdellä ainoalla pitkällä hyppäyksellä toiseen pensaaseen ja peittäytyy siihen taikka laskeutuu hitaasti matalaksi ja hiipii niin huomaamatta pois, että tuskin yksikään lehti, yksikään korsi liikahtaa.

Tällä tavoin aarniometsä näyttölee vaihtelevia yksityiskuvia tarkastelijalle. Ken osaa nähdä ja etsiä, hän löytää mistä metsän osasta ja mihin aikaan hyvänsä enemmän huomioon otettavaa, kuin hän kykenee hyväkseen käyttämään. Mutta ei joka paikassa eikä joka aikaan voida huomata samaa. Täällä kun kevät supistuu muutamiksi viikoiksi, kesä ja syksy joiksikuiksi päiviksi ja pitkä talvi kuten arollakin alkaa vallita melkein heti sateen lakattua, niin täydellinen, rikas, kaikin puolin kuohuva kasvi- ja eläin-elämä myöskin supistuu hyvin lyhyeksi. Heti, kuin linnut saavat hautomistoimensa loppuun, alkavat he vaellella ja kuljeksia; nisäkkäät heti, kuin luulevat käyttäneensä jotakin metsän osaa hyväkseen niin paljon kuin mahdollista, siirtyvät toiseen. Sen tähden voidaan tavata ja tavataankin samassa paikassa eri aikoihin eri eläimiä tai ainakin nähdään ihan erilaisia kuvia eläinten elämästä. Niinpä esimerkiksi joki tulee sitä rikkaammaksi, mikäli metsä tyhjenee.

Joen ollessa tulvillaan nähdään vähä niitä eläimiä, jotka elävät veden rannoilla ja vedessä. Kaikki saaret ovat syvällä veden alla, kaikki rannat samoin, ja sen tähden ovat niissä molemmissa asuvat linnut tulleet karkoitetuksi. Ja jos todella krokotiili joskus nostaa päätänsä tai jotkut pesokarhut selkäänsä vedestä, täytyy sen tapahtua hyvin lähellä venettä taikka se muuten jää huomaamatta. Siispä oikeastaan vain niilihevot, joita paikoittain on runsaastikin, ja veden päällä lentelevät linnut, ehkäpä myöskin jotkut sukeltajalinnut ovat ainoana näkyvinä todistuksina, että myöskin joessa ja sen rannoilla elää ylhäisempiä luurankoisia. Vaan kuin sateen lakattua joen pinta alenee ja kaikki saaret, hietasärkät ja rantaäärät tulevat näkyviin, muuttuu joen kuvassa eläinkuntakin. Nyt peräytyvät niilihevot syvimpiin paikkoihin, yhtyvät siellä pienemmiksi tai suuremmiksi, välistä hyvinkin suuriksi joukoiksi ja vetävät hyvin puoleensa huomiota, koska hengittäminen pakottaa niitä nousemaan vedenpintaan ja se tapahtuu pärskinällä, joka kuuluu kauas; välistä ne saattavat myöskin nousta päiviksi yksinäisille saarille tai hietasärkille makailemaan ja ojentelehtamaan auringon paisteessa, ja silloin ne hyvästi näkyvät jo kilometrinkin päähän. Nyt krokotiilit oikein himokkaasti tekevät, mitä joen tulvillaan ollessa jäi tekemättä, oleksivat puolenpäivän aikaan tuntikausia auringon paisteessa. Sitä varten ryömivät ne jo aamupäivällä ylös mataloille hiekkasaarille, pudottautuvat kuuluvasti muksahtaen hiekalle, avaavat terävähampaiset kitansa selki seljälleen ja makaavat kymmenen, kaksi-, kolmekymmentä samalla hietasärkällä mikä missäkin suunnassa, vierekkäin, monesti päällekkäinkin lähelle iltaa. Nyt on hietasärkillä sekä joen molemmilla ja suurimpien saarien rannoilla lintuparvia, joiden ääretön paljous vaikuttaa mahtavasti. Sillä tähän aikaan ovat enimmäkseen kotoiset kahlaajat ja vesilinnut selvinneet hautomistoimistaan ja saapuneet poikinensa joelle herkuttelemaan runsaalla, vaivatta saatavalla ravinnolla; samaan aikaan yhtyy heidän joukkoonsa pohjoiset muuttolinnut, jotka viettävät täällä talvea. Näitä viimemainituita asuu nyt kaikissa aarniometsän osissa, vaan eivät ne siellä herätä läheskään niin suurta huomiota kuin joella, jonka rannoille ja saarille suurimmat ja siis helpoimmin näkyvät muuttolinnut asettuvat. Nyt saattaa tila joen varsilla käydä liian ahtaaksi ja ravinto niukaksi, vaikka sitä epäilemättä onkin hyvin runsaasti. Niinpä joka paikka on täynnä, jopa liiankin täynnä, jokaisessa ravintoa lupaavassa paikassa pyydystävät tuhannet kilvan, ja joka makuupaikastakin taistellaan. Kolme päivää purjehdin minä hyvässä tuulessa hyvällä veneellä Valkoista Niiliä vastavirtaan ja koko sillä pitkällä matkalla oli molempia joen rantoja kaunistamassa keskeytymätön kirjava ja elävä jono erilaisimpia kahlaajia ja vesilintuja. Keskellä Sinisen Niilin aarniometsiä voidaan nähdä ihan samaa. Pitkät hietasärkät ovat siellä ihan täynnänsä harmaita ja neitsytkurkia, vaikka ne paikat ovatkin näillä, täällä talvea viettävillä muuttolinnuilla ainoastaan lepo-, sulanluonti- ja makuupaikkoina, joista ne joka aamu lentävät arolle etsimään ravintoa ja jonne ne jo aamupäivällä palaavat juomaan ja kylpemään, siistimään höyheniänsä ja viettämään yötä alinomaisessa krokotiilien hampaihin joutumisen vaarassa. Joukkoon tulee aina puolenpäivän aikaan muutamia kruunukurkia, saattaen entiset hyvin kiihkoihinsa, koska ovat, vaikka ei parempia, kuitenkin paljon innokkaampia tanssijoita kuin toiset kurjet ja tultuaan aina harjoittelevat taitoansa ja siten kiihottavat toisia kilpailemaan. Samoille särkille tulee usein myöskin haikara-ibiksiä, haikaran kaltaisia, valkoisia, vähän ruusunkarvaiselta vivahtavia, siiviltään hehkuvan-ruusunpunaisia lintuja, ja ne asettuvat saaren äärimmille laiteille tai niiden viereisiin veteliin paikkoihin; sopivassa valossa nämä oikein hehkuvat, ainakin ihmeellisen kauniisti eroavat vaaleanharmaista kurjista ja siten koko paikkaa ihmetyttävästi kaunistavat. Joen mannerrannalla yleisesti astuskelevat komeat jättiläis- ja satulahaikarat, rumat, kummallinen muotoiset marabut kävelevät arvokkaasti edes takaisin, välkkyvät avonokka haikarat seisovat suurissa joukoissa, goljat- ja hopeahaikarat kaalelevat tavoittelemassa jotakin kalaa; siinä seisoo ja makaa, ui ja sukeltaa, kävelee syömässä, lavertelee ja lörpöttää tuhansia kannus-, niili- ja muita hanhia, leski- ja lapasorsia,



käärmeenkaula-lintuja, ibiksiä, isoja kuoveja, rantasipejä, sirriäisiä, vesipääskyjä, vikloja ja paljo muita, joista kaikista tuo kirjava lintujono syntyy kaunistamaan jokea ehkä vielä enemmän kuin haikara-ibikset. Veden päällä, paitsi jo mainittuja, joista aina on joitakuuta tulemassa tai menemässä, lentelevät edes takaisin myöskin tiirat ja lokit, törmäpääskyt ja mehiläissyöjät, ja ylemmissä ilmakerroksissa kiertelevät komeat merikotkat.

Muutamien lajien tästä kaikin puolin hyvin rikkaasta joen siipiväestä täytyy odottaa veden vähenemistä alimmilleen ennen, kuin voivat ryhtyä pesimispuuhiiin, koska heiltä veden korkealla ollessa kokonaan puuttuu sellaisia pesäpaikkoja, kuin he tahtovat. Niihin kuuluu eräs kaunis ja kirkasvärinen, viisas ja vilkas astumalintu, jo vanhaan aikaan tunnettu krokotiilin vartia eli Herodoton mukaan trokilus, jonka hän ja hänen mukaansa Plinius kertovat elävän uskollisessa ystävyydessä krokotiilin kanssa. Heidän kertomuksensa ei ole mikään satu, kuten ehkä luultaisiin, sillä minä olen huomannut sen ihan todeksi. Krokotiilin vartia, joka on usein kuvattuna muinaisen Egyptin muistomerkkeihin ja merkitsee hieroglyyfi-aakkosissa U-kirjainta, elää myöskin Egyptissä ja Nubiassa, mutta nykyään toimittaa vasta Sudanissa krokotiilille sitä palvelusvirkaa, josta se on tullut kuuluisaksi muinaisten kansojen kesken. Ei hän kuitenkaan palvele yksistään krokotiileja, vaan kaikkia eläimiä, jotka tahtovat käyttää hyväkseen sen valppautta. Ollen tarkkaavainen ja utelias, kiihtyväinen ja halukas parkumaan sekä kaikuvaääninen sopii se varsin hyvin kaikkein varomattomampien olentojen varoittajaksi. Hänen valppaudeltaan ei jää huomaamatta lähestyvä peto eikä epäilyttävältä näyttävä ihminen; kiintyytä hänen huomionsa myöskin jokainen purje- tai soutuvene, eikä se koskaan jätä huomiota ilmoittamatta kovalla huudolla. Siten hän saattaa jokaisen oudonlaisen tapauksen kaikkein niiden eläinten tiedoksi, jotka oleksivat samoilla paikoilla kuin hän, ja heidät itsensäkin ottamaan selkoa, onko todella vaara, ja usein kaikki hänen varoituksestaan vaaria ottaneet pakenevat. Se hänen vartiatuimensa on. Ystävyyssuhde hänen ja krokotiilin välillä tuskin vain on molemminpuolinen, sillä olisipa toki liikaa uskoa krokotiililla olevan ystävyyttä. Ei krokotiili häntä kohtele niin viattomalla tavalla siitä syystä, että se matelevainen peto tuntisi hyväntahtoisuutta häntä kohtaan, vaan koska se tuntee hänet ihan tarkoin ja arvostelee häntä oikein. Ollen pienuudesta asti tutustunut tuohon hirviöön, asunut samoilla hietasärkillä, joilla sekin tavallisesti levähtelee, ja yhä liikkunut sen ympärillä kohtelee hän sitä, kuin hän olisikin herra ja se palvelija. Arvelematta astuu hän lepäävän hirviön selkään, pelkäämättä lähestyy sen avonaista kitaa tutkimaan, eikö ehkä joku iilimato ole imeytynyt sinne kiinni tai joku ruokapalanan jäänyt hammasten väliin, ja vitkastelematta ottaa molemmat pois. Krokotiili pysyy levollisena, koska varmaankin kokemuksesta tietää, että on mahdoton saada kiinni tuota yhä valpasta, ripeää ja sukkelaa pikku veitikkaa. Näin minä itsekin krokotiilin vartian kerran syövän Afrikan kiljukotkan kanssa yhtäaikaan samaa kalaa, jonka kotka oli iskenyt ja kantanut hietasärkälle. Sill'aikaa kuin kotka, molemmat jalat kouristettuina kiinni saaliisen seisten sen päällä, nokallaan hakkasi irti muutamia paloja, pysyi kärkkyvieras kohtuullisen kaukana suuren herran pöydästä; mutta heti, kuin kotka nosti päänsä nielemään, syöksähti kärkkyvieras silmänräpäyksessä luo, sieppasi kotkan irrottaman palasen ja juoksi yhtä kiireesti, kuin oli tullutkin, takaisin entiselle paikalleen syömään saalistansa. Yhtä suuresti kuin tämä itsetajuinen uskaliaisuus kummastuttaa myöskin krokotiilin vartian viisaus kätkeä munansa kutsumattomilta vierailta. Kauan olin minä turhaan etsinyt tämän linnun pesää. Milloin sen hautoma-aika alkoi, sain kyllä selville paloittelemalla muutamia ampumiani krokotiilin vartioita; kuin otin lukuun hänen elintapansa, tiesin ihan varmaan, että se voi pesiä ainoastaan hietasärkillä. Vaan turhaanpa sain sittekin tarkimmasti etsiskellä sen mieluisimpia oleskelupaikkoja, pesää en löytänyt. Viimein huomasin parin, joista toinen istui maassa ja toinen puuhaili jotakin hänen tienoillansa, sieppasin kiikarini ja astuin, istuvaa lintua yhä tähystellen, suoraa päätä sitä kohti. Kuin pääsin lähelle, nousi se, työnteli kiireimmiten hiekkaa erääsen paikkaan ja juoksi toisen kanssa pois, tosin tapansa mukaan huutaen, mutta osoittamatta mitään tavallisen kiihtymyksen merkkejä. Minä en siitä pettynyt, tähystelin yhä sitä paikkaa ja tulin luo. Vaan enpä sittekään voinut huomata pesää; viimein näin hiekan olevan eräästä paikasta hiukan uurteisena ja, kuin siitä kaivoin, tuli käsiini kaksi munaa, jotka ihan eksyttävästi olivat hiekan karvaiset ja piirteiltäänkin sen näköiset. Jos emällä olisi ollut enempi aikaa, kuin minä sille annoin, niin arvattavasti en olisi enää löytänyt sitäkään vähäistä epätasaisuutta.

Vielä, jos mahdollista, rikkaampi tai ainakin monimuotoisempi elämä kuin itse joella vallitsee tähän aikaan kaikkein keskellä metsää olevain järvien ja suurempien vesilammikoiden rannoilla ja pinnalla, jotka ovat syntyneet joko kevään sateista tai täytyneet joen tulvillaan ollessa. Ne ovat metsän ympäröimät, jopa usein niin tiheään aidatut, että tuskin ollenkaan on mahdollinen tai ainakin sanomattoman vaikea päästä niihin saakka, ja vedenrajan sisäpuolella kasvaa yhtä tiheänä kuin ulkopuolellakin laajalti ruoko- ja sarametsää, papyrus- ja lotoskasveja. Niinpä nämä sadejärvet eli maan asujanten kielellä fulat ovat varsin soveliaita sekä oleskelu- että pesintäpaikkoja erilaisimmille linnuille ja muillekin eläimille. Niiden turvallinen syrjäisyys miellyttää, yksin niilhepoakin niin suuresti, että se siirtyy sinne synnyttämään sekä pentujansa imettämään, hoitamaan ja kasvattamaan, huoletonna ravinnosta, jota järvet yllin kyllä tarjoavat, ja pelotonna vaarallisista vihollisista. Niiden tiheet ja rehevät rannat sekä soiset ja hetteiset lahdet houkuttelevat sinne myöskin metsäkarjuja ja puhveleja. Niiden tyynnet vedet ovat kaikilla vettä tarvitsevilla anttiloipeilla juomapaikkoina. Niiden pinnalle

kokoutuu tuhansittain pelekaaneja ottamaan vielä runsaan kalasaaliin ennen nousemistansa levolle korkeihin lähi-puihin. Niissä sukkeltelevat pitkin koko päivää käärmeenkaula-linnut, uivat kaikki täällä elävät hanhi- ja sorsalajit, ja pohjolasta tulleet vesilinnut löytävät täältä kaikin puolin miellyttävän talvimajapaikan. Niiden lahdet ja vetiset rantapaikat antavat goljat-haikaralle ja pienelle, korealle hopeahaikaralle vaivatta runsasta saalista. Niiden mehukkaat, vihreät rannikot ovat mieluisena majapaikkana lukemattomilla pikku linnuilla ja niissä kasvava metsä monilla puissa oleksivilla ja pesivillä ranta- ja vesilinnuilla. Eipä siis ihme, että sellaisten järvien ympärillä aika-ajoin oikein vilisee lintuja, että sellainen saaliin rikkaus puolestaan houkuttelee sinne kaikenlaisia vihollisiakin. Pieniä lintuja ajelevat haukat ja pöllöt, suurempia kotkat ja huuhkajat, nisäkkäitä ketut ja shakaalit, pardelit ja leijonat. Välistä joku arolta tuleva ahnas heinäsiirkka-lauma pysähtyy sellaista järveä ympäröivään, mehuisan vihreään metsäkehykseen ja uhkaa muutamassa päivässä tehdä tai tekeekin sen ihan paljaaksi. Silloin vielä suuresti lisäytyy ennestäänkin jo suurenmoinen lintujen paljous. Etäältä ja läheltä tulee haukkoja ja pöllöjä, korppeja ja närhiä, frankoliini- ja helmikanoja, haikaroita ja ibiksiä, liejukanoja ja sorsia herkuttelemaan heinäsiirkoilla. Kaikki linnut, jotka joskuskaan syövät hyönteisiä, elävät silloin yksinomaan noilla tunkeilevilla muuttosirkoilla. Satoja torni- ja punajalka-haukkoja, jotka juuri nyt ovat talviasunnoillaan, kokoutuu heinäsiirkka-metsän päälle lentelemään, ja heti, kuin jotkut heinäsiirkat kohoavat ilmaan iskevät ne niihin, sieppaavat ja syövät niitä, pysäyttämättä siltä yhtään lentoansa; korpit, närhit, sarvilinnut, ibikset ja haikarat ottavat niitä puiden oksilta ja samalla pudottelevat satoja, jotka joutuvat alhaalla vaanivien kumppanien sekä helmikanojen ja sorsain suuhun; taivaan-apinat ja lauluhaukat liitelevät puiden ympärillä, joihin lehtiä raastavat hyönteiset tuota pikaa jäävät entisen runsaan lehtipuvun sijaan; yksinpä vakavat marabutkin ja satulahaikarat halveksimatta noukkivat niin pientä, mutta sen sijaan äärettömän monilukuista saalista. Sellainen elämä vilkastuttaa viehättävimmällä tavalla sadejärveä, joka ei muutenkaan ole koskaan kuolleen näköinen; silloin se paraiten huomataan mitä erilaisimpain eläinten kokouspaikaksi.

Sellaisen sadejärven luona, joka on kokoelevalle tutkijalle oikea aarniometsän aarrekammio, olimme monta päivää metsästäneet, tarkastelleet ja kokoelleet, ihmetelleet suurenmoista kasvimaailmaa ja saman muotoista eläinmaailmaa, tehneet pilaa niilihevoille, osoittaneet vihollisuuttamme krokotiileille eli lyhyesti sanoen runsaimmassa määrässä nauttineet metsästyksen ja tutkimuksen iloja, unhottaen kaikki muut asiat, yksinpä ajankin, jossa elimme. Mutta kuin aurinko aleni ja kutoi kultiansa monenkaltaisesti vihertävään lehtien alle; kuin papukaijain kirkuna oli vaiennut ja ainoastaan jonkun rastaan nukkuva laulu enää kaikui korviimme; kuin toisella rannalla merikotka, joka juuri äsken oli vielä näyttänyt vihreän lepopaikkansa ihmetyttävältä kukalta, väsyksissään veti valkoisen päänsä olkapäiden väliin; kuin lähimmän korkean mimoosan latvaan levolle asettuvan marakattijoukon kurnutuskin oli vaiennut; kuin yö tuli kirkkaan hämäränä ja ystävällisenä, vilpoisen lauhkeana, kaiukkaana ja tuoksuisena kuten aina tähän aikaan; silloin tahtoi kaikki eilen ja tänään mieleen jääneiden kuvien väriikkaus, loisto ja välke hälvetä. Lakkaamatta lensivät ajatuksemme kallista kotia kohti ja koti-ikävä tuntui sydämmemme syvyydessä; sillä kotona vietettiin tänään joulujuhlaa. Me olimme tehneet punssia ja täyttäneet piippumme koko maapallon paraimmalla tupakalla, albanilainen oppaamme lauloi vienoja, sointuvia laulujansa, yö hyväili sydäntä ja aistimia; mutta lasit jäivät tyhjentämättä, tupakansavu-pilvet eivät vieneet kanssansa surumielisyyden pilviä, laulut eivät herättäneet meissä mitään kaikua, turhaan yö hyväili meitä. Sen piti ensin tuoda meille joululahjamme, ja se toikin.

Aarniometsän yö on aina ylevä, joko sitte ukontulet leimauksillaan valasevat taivasta, jyrinä kaikuu ja myrsky riehuu taikka pimeältä tähdettömältä taivaalta etäiset auringot säteilevät eikä liiku lehti, ei korsi Muutaman minuutin kuluttua auringon laskusta verhoaa yö metsän. Mikä päivällä näkyy selvään, se on nyt pimeään harson peitossa; mikä auringon valossa näytti luonnollisen kokoiselta, se suurenee jättiläiskokoon. Tutut puut tulevat valesiksi, aitamaiset pensastot tihenevät pimeiksi muureiksi. Tuhataäninen hälinä vaikennee vähitellen ja muutamia minuutteja vallitsee syvä hiljaisuus. Sitte alkaa taas kuulua liikettä ja elämää sekä joella että metsässä. Sadat siirkat alkavat helistää, niin että luullaan etäältä kuulevansa huonosti soinnutettujen kellojen soittoa; tuhannet heränneet kuoriaiset, niiden joukossa tavattoman suuriakin, lentelevät kukoistavien puiden ympärillä, saaden aikaan kaiukasta surinaa, todella oikeaa säestystä tuolle soitolle. Sammakot, jotka päästävät vain yhden ainoan, heidän omaan pienuuteensa verraten hämmästyttävän kovan äänen, yhtyvät soittoon, ja kauas läpi metsän kaikuu se heidän äänensä, joka kuuluu kuin hitaasti paukutellun kiinalaisen gongon helähdykset. Suuri pöllö tervehtii yötä kumealla ulinalla, pieni pöllö vastaa kimakalla naurulla; korukehrääjä kehrää ainiaan samaa hyrisevän laulunsa säveltä. Joelta kuuluu erään lokkien sukuisen yölinnun valitushuuto, saksinokan, joka, riideltään ensin ihan vedenpintaa pitkin, alkoi kyntää aaltoja; hietasaarilta ja särkiltä kaikuu trielin eli paksujalan kova, vähän kirskuva huuto ja jonkun viklan tai kurmitsan sävelrikas, kaiukas, laulun kaltainen viserrys; läheisen sadejärven ruoko- ja kaislametsän päällä rääkyy yöhaikara. Pensastiheikössä tai puiden latvoissa välkkyy satoja kiiltomatoja; joessa suuren suuri krokotiili, joka jo ennen auringon laskua läksi vastapäiseltä hietasärkältä ja jo on ehtinyt jäähdyttää auringon kuumentaman panssarinsa haaleissa laineissa, vetää, uiskennellen ihan veden pinnan alla, osaksi päälläkin, pitkiä, kuunvalossa hopealta loistavia, tähtein valossa ainakin välähteleviä viuruja. Korkeimpien puiden latvain päällä liitelevät vaaleat huuhkajat ja pöllöt ihan äänettömästi, rantaa pitkin

lentävät miellyttävästi häilyen kehrääjät, puiden latvain välillä kiertelevät suhisten yölepakot, rannalta toiselle kulkevat monesti suurissa joukoissa lentävät koirat eli hedelmiä syövät lepakot. Ja nyt on myöskin tullut aika, muiden metsän nisäkästen vilkastua tai ainakin antaa jotakin vireyden merkkiä. Shakaali vetää vaihtelevia, milloin valittavia, milloin ilostuvia virsiänsä sekä pontevasti että väsymättömästi; kymmenkunta muuta shakaalia heti yhtyy urhollisesti kilvoittelemaan voitonseppeleestä; muutamat hyenat näyttävät odottaneen vain näiden verrattomain esilaulajain merkkiä, yhtyvät virteen moniäänisenä kuorona, ulvovat ja nauravat, valittavat ja riemuitsevat; pardeli röhkii, leijona kiljuu yhteen joukkoon; yksin joessa vielä oleksiva niilihepokin muristen kuuluttaa heikkoa ääntänsä.

Niin puhelee ja ilmoittautuu aarniometsä yöllä, niin se antoi tekemistä minun korvilleni ja silmilleni, sinäkin unhottumattomana yönä. Kuoriaiset ja sirkat, pöllöt ja kehrääjät olivat juuri alkaneet; silloin kajahteli metsässä voimakkaita, räikeitä ääniä, kuin olisi taitamaton puhallellut torveen. Heti vaikenin albanilaisemme laulu, palvelijaimme ja venemiestemme puhelu. Vielä kerran räjähti toisella rannalla. "El fiuul, el fiuul!" huusivat sudanilaiset; "elefantteja, elefantteja!" riemuitsimme mekin. Ensi kertaa nyt kuulimme ja kuuntelimme jättiläis-paksunahkaisia, joiden polkuja olimme tähän asti melkein aina kulkeneet. Toiselta rannalta laskeutuivat hitaasti ja varmasti veteen suuret, hämärässäkin kyllin selvään näkyvät elefantit juomaan ja kylpemään. Toinen toisensa jälkeen pisti pitkän notkean kärsänsä veteen, imi sen täyteen ja tyhjensi sitte tilavaan suuhunsa tai hartioilleen ja selkäänsä, ja yksitellen astuivat viimein kaikki alas jokeen virkistäytymään sen vedessä. Ja ikään kuin olisi elefanttien ääni ollut vain herätyshuuto, alkoi nyt metsässä suuri hälinä. Aikaisemmin kuin koskaan ennen kiljahteli erämaan kuningas; toinen ja kolmas leijona vastasi tervehdykseen. Kauhuissaan parkuivat uniset apinat, tuskissaan pakenivat anttiloopit. Silloin nosti ihan veneemme lähellä niilihepo rumatekoista päätänsä ylös veden pinnasta ja murisi, ikään kuin tahtoen koettaa kilpailla leijonan jyrisevän kiljunnan kanssa. Leopardi uskalsi myöskin äännellä, shakaalit virittivät vaihtelevimman laulun, kuin heiltä olimme koskaan kuulleet; juovikkaat hyenat ulvoivat, täplikkäät kaiuttivat helvetillistä, luihin ja ytimiin sattuvaa nauruansa; ja huolimatta vähääkään koko metelistä, jonka metsän kuningas ja muut mahtavat olivat herättäneet, jatkoivat sammakot yksitoikkoista huutoansa ja sirkat helisevää surinaansa.

Se oli aarniometsän "Hosianna korkeudessa!"

Nisäkästen vaellukset.

Vaellushalua, sellaista, kuin ihmisissä voi näkyä, ei ole millään eläimellä, eikä edes linnullakaan, jota me kadehdimme yli maiden ja merien kantavain siipiensä tähden. Huolettomasti ja vapaasti kuin ihminen, joka lähtee tutustumaan vierasten maiden tapoihin, ei mikään eläin vaella; sillä vielä lujemmin, kuin meitä koti-ikävämmä, kahlehtivat eläimiä tottumuksensa tai hitautensa synnyinpaikkaan. Jos eläin varustautuu siitä lähtemään, niin se tekee sen välttämättömästi pakosta, paeten tulevaa puutetta. Vaan hätä ja puute kohtaavat sitä varsin usein tuntemattomissa vieraisakin seuduissa, ja siten se tuskin saa kokea muuta kuin vaelluksen ikävyvyyksiä.

Niin tapahtuu vaelteleville kaloille ja muuttaville linnuille ja varsinkin niille nisäkkäille, jotka välistä ryhtyvät vaeltelemaan. Harvat nisäkkäät tekevät sitä niin säännöllisesti, vaan kaikki samoista syistä kuin kalat ja linnut. Nisäkkäät vaeltavat, päästäkseen jo tuntuvaksi tulleesta tai ainakin uhkaavasta puutteesta, ja sen tähden niiden matkat pikemmin näyttävät turmion paolta kuin miellyttävämpien seutujen tavoittelemiselta.

Minä en nisäkästen vaelluksilla tarkoita niitä kuljeksimisia, joista niiden asunta-ala laajenee, eikä tavallisia retkeilemisiä ravinnon tähden, vaan yksinomaan sellaisia suurin joukoin matkustuksia, joilla jotkut nisäkkäät määräaikoina tai, milloin sattuu, saapuvat toisiin paikkoihin, joissa niiden täytyy mukautua uusiin, vieraihin elintapoihin ja joista ne kuten niistä tavoistakin jälleen luopuvat heti, kuin se tulee niille mahdolliseksi tai ainakin näyttää mahdolliselta. Sellaiset matkat ovat vielä enimmäkseen kalojen ja lintujen säännöllisten vaellusten kaltaiset, ja niiden tunteminen edistää myöskin itse nisäkästen tuntemista.

Ulommaksi tavallisten oleskelupaikkojen rajoja retkeilevät kaikki nisäkkäät mikä mistäkin syistä. Jotkut varsinkin vanhat urokset ovat halukkaammat kuljeksimaan kuin saman lajiset nuoret ja naarakset ja sen tähden siirtyvät usein ilman huomattavaa syytä asuinalueelta toiselle; joukoissa elävien lajien nuoria uroksia joukkojen vanhimmat johtajat ihan karkoittavat ja pakottavat vaeltamaan pois; emät poikineen kuljeksivat mielellään poikain synnyinpaikan lähiseuduissa; eri sukupuolet vaeltelevat etsien toisiansa. Sellaisilla retkillä löytää eläin sattumalta erittäin miellyttävän asuinpaikan, ruokarikkaan alueen, suojelevan tiheikön, piilopaikaksi sopivan kolon tai luolan, viipyy siellä kauemmin tai vähemmän aikaa ja viimein asettuu uuteen viehättävään paikkaan. Kokeneet metsästäjät tietävät,

että sellaisiinkin seutuihin, jotka on ammuttu ihan puhtaiksi, ennemmin tai myöhemmin siirtyy muualta eläimiä, jopa jää asumaankin, jos paikat ovat niille mieluiset; ja kaikkihan olemme kokeneet, että ketun tai mäyrän pesiin, jollaisia ei ole helppo hävittää, yhä uudestaan ilmestyy asukkaita, vainottakoon ja tapettakoon niitä kuinka tahansa. Kuten tämä on totta riistaeläimistä, joiden tulosta ja lähdistä tai ilmestymisestä ja katoamista tuhannet pitävät vaaria, samoin se on totta muistakin nisäkkäistä, joita ei niin tarkkaan pidetä silmällä. Lakkaamatonta vaeltelua edes takaisin ei voida eittääkään. Juuri siitä, jos luonnonvoimat tai ihminen ja muut viholliset eivät sitä kerrassaan estä, vähitellen laajenee jonkun lajin asunta-ala.

Meidän esi-isillämme oli asunnoissaan musta rotta kumppanina aina viime vuosisadan keskipalkoille asti, ja he tunsivat isoa rottaa ainoastaan muiden kertomuksista, jos sitäkään. Mustalla rotalla oli monta, vaan ei kuitenkaan kaikkia sukunsa paheita. Se asui aitoissamme, söi viljaamme ja silavaamme ja yleensä kaikkia ruokavarojamme, nakerteli rikki ovia, lattioita ja talouskaluja, melusi öillä kummitusten tavalla vanhoissa linnoissa ja muissa kummituskelpoisissa rakennuksissa, sai aikaan monta harmia ja peljästystä, vahvisti monen mielessä kummitusten pelkoa ja taika-uskoa; mutta voitiinpa toki sentään elää ja tulla toimeen yhdessä sen kanssa. Kelvollinen kissa piti niitä kurissa ja taitava pyydystäjä osasi niitä vähennellä. Äkkiä ilmestyi sen pahin vihollinen, ja sen maine alkoi hälvetä. Vuonna 1727 nähtiin suuret joukot isoja rottia, jotka tulivat joko suoraa päätä tai Persian kautta Indiasta ja uivat Volgan yli, ja kohta huomattiin mikä vitsaus Europalle oli tuleva. Jokia ja kanavoita myöten saapui iso rotta kyliin ja kaupunkiin, anasti, pitämättä lukua ihmisistä tai kissoista, asuntomme alhaalta päin, asettui kellareihin ja holveihin, nousi vähitellen ylös kattoon asti, karkoitti pitkällä kiivailla taisteluilla sukulaisensa, rupesi herraksi meidän omassa kodissamme ja näytti tuhannellakin tavalla, mihin kaikkeen rotta kykenee; sillä se osoitti kaikkia sukunsa pahoja tapoja, ei pitänyt lukua mistään meidän torjumisponnistuksistamme, jäi voittajaksi taistelukentälle, jota me kissain ja koirain avulla, raudoilla ja loukuilla, myrkyllä ja ampumaneuvoilla olimme turhaan koetelleet siltä riistää. Melkein samaan aikaan kuin Volgan yli saapui iso rotta vuonna 1732 Eurooppaan vielä toistakin tietä, matkusti Itä-Indiasta laivoilla Englantiin. Ja nyt alkoi se maailmanvaelluksensa. Itä-Preussiin ilmestyi se jo vuonna 1750, Pariisiin kolme vuotta myöhemmin; Keski-Saksan se valloitti 1780 paikoilla, kuitenkin siellä, kuten kaikkialla muuallakin, ensinnä vain kaupungit ja sitte ikään kuin niistä käsin vasta vähitellen maaseudut. Vaikeapääsöisiin, s.o. etäämpänä jokien rannoista oleviin kyliin asettui se vasta viime vuosisadan viime vuosikymmeninä. Minun lapsuuteni aikana oli se vielä tuntematon minun kotikylässäni ja nykyään jo sieltäkin hävinnyt musta rotta vallitsi rajattomasti kaikkia paikkoja, joissa iso rotta nyt on herrana. Moneen yksinäiseen taloon saapui se vasta tämän vuosisadan keskipaikoilla, mutta yhä se vielä jatkaa voittoretkiänsä. Tyytymättä Europan löytöön ja valloitukseen läksi se jo viime vuosisadan lopulla uusille retkille. Satamista, jotka jo olivat sen vallassa, ui se rannoista laivojen luo, kiipesi ankkurin vitjoja, köysiä tai mitä hyvänsä sopivilta näyttäviä nuoria myöten ylös kannelle, asettui laivan pimeihin, hyvästi suojeleviin koloihin, matkusteli niissä kaikki meret, nousi kaikille rannoille ja asettui niistä käsin kaikkiin maihin ja saariin, jotka vain olivat sen valitun suojelusherran ja pakollisen elättäjän, sivistyneen ja pysyviä asuntoja rakentavan ihmisen hallussa. Vastoin tahtoamme olemme me sitä auttaneet tai ainakin tehneet sille mahdolliseksi laajentaa aluettansa suurenmoisemmalla tavalla kuin millekään nisäkkäälle on onnistunut, joka ei ole ihmisen palveluksessa.

Toisena esimerkkinä sellaisesta vaelluksesta on siiseli, koko Itä-Europassa ja Länsi-Siperiassa tavallinen, oravain luokkaan ja varsinkin murmelieläinten alaluokkaan kuuluva, hamsterin kokoinen, vahingollinen jyr sijä. Albertus Magnus on nähnyt sen lähellä Regensburgia, jossa sitä nykyään ei enää ole. Sitä vastoin on se äskettäin tullut Silesiaan. Neljä- tai viisikymmentä vuotta sitte sitä ei siellä ollut, vaan neljäkymmen-luvun lopulla tai viisikymmen-luvun alulla se ilmestyi sinne, käsittämätöntä, mistä päin, ja sieltä se hitaasti tunkeutui länttä kohti. Senkin vaelluksia edistää, vaikka ei suoranaisesti, ihminen, koska siiseli, olematta tosin kahlehittu yksinomaan viljeltyihin vainioihin, kuitenkin katsoo niitä miellyttävimmiksi kaikista asuinpaikoistaan.

Ihan samoin moni hiirilaji levittää asunto-alaansa sikäli, kuin maa muuttuu viljellyiksi vainioiksi. Toiselta puolen ihminen supistelee monen nisäkkään mieluisia asuinpaikkoja hakkaamalla metsää, kuivaamalla suota tai muuten muuttelemalla joitakuita aloja ja saattaa siten varmaan paljon enemmän kuin suoranaisella vainoomisella niissä paikoissa asuneita ensi luokan eläimiä vaeltelemaan. Sillä nisäkästenkin elämässä vallitsee se perussääntö, että ainoastaan sopiviin asuinpaikkoihin ennemmin tai myöhemmin ilmestyy asujamia, ahdistakoonpa ihminen niitä miten mielivaltaisesti, raa'asti ja julmasti hyvänsä.

Tällaisista siirtymisistä voidaan helposti erottaa nisäkästen retkeilemiset tilansa satunnaisesti parantamiseksi. Niitä matkoja tekevät, ell'eivät kaikki lajit, niin luultavasti kuitenkin yksityiset eläimet tämän luokan kaikista suvuista; ne kestävät pitemmän tai lyhyemmän ajan, ulottuvat lähemmäksi tai loitommaksi ja saattavat sen tähden näyttää oikeilta vaelluksilta, vaan lakkaavat kuitenkin jonkun, välistä pitkänkin ajan kuluttua, jolloin sellainen matkusteleva nisäkäs viimein on taas alkuperäisillä

asuinpaikoillaan. Näiden retkeilyjen pääsyiksi voitaneen sanoa parempien laidun- tai riistamaiden toivoa sekä sattumalta tarjoutuvaa tilaisuutta viettää elämää mukavammin ja helpommalla vaivalla. Sellaisia retkiä tapahtuu joka vuosi kaikkialla, etelässä ja pohjoisessa, idässä ja lännessä, yksinpä samoilla vainioillakin, joilla joka aikaan on yleensä samat elämän ehdot. Nisäkkäät lähtevät matkoille ja retkeilevät yksin taikka pienemmissä tai suuremmissa joukoissa tai laumoissa sen mukaan, kuin kukin laji muuten tavallisesti eleksii vertaistensa kanssa, kulkevat silloin usein enemmän tai vähemmän säännöllisesti samoja teitä ja ilmestyvät myöskin jotenkin varmaan määrääkaaan kuhunkin eri paikkaan. Aina kuitenkin satunnaiset asianhaarat saavat näitä retkeilyjä aikaan.

Kuin pyhän viikunan ja muiden hindulaistempelejä varjostavien puiden hedelmät alkavat kypsyä, odottelevat näitä temppelejä ja puita hoitelevat bramaanit hyvin hartaasti nelijalkaisten jumalainsa tuloa. Eikä turhaan, sillä ihan varmaan ne tulevatkin nuo jumaliksi korotetut olennot, hulmaani ja bunderi, kaksi apinalajia, tyhjentämään heitä varten hurskaassa taikuudessa istutettuja ja suojeltuja puita maukkaista hedelmistään ja sitä paitsi ryöstelemään ja raastelemaan läheisiä puutarhoja ja vainioita niin kauan, kuin kannattaa. Ja ne jälleen katoavat palvelijainsa suruksi, vaan kaikkein muiden Indian asujanten iloksi, joiden omaisuutta ne ovat säälimättä haaskanneet, niitellen kaikkialla omalla tavallansa. Kuin Sisä-Afrikassa sikäläisen viljan, durran eli kafferihirsin, jyvät kovenevat, silloin jonkun kaikkia elämän oloja kokeneen ja niissä karaistuneen arvokkaan ja kekseliään paviaanin johdolla lauma, jota hän päämiehen ja kantaisän luonnollisella mahtavuudella hoitelee, laskeutuu alas vuorilta tutkimaan, onko ihminen tänäkin vuonna ollut niin ystävällinen, että on kylvänyt ravitsevaa viljaa. Taikka siirtyy samaan aikaan yhtä hyvin johdettu marakattilauma metsän reunaan, voidakseen sieltä käsin oikeaan aikaan runsaimmasti ja niin rauhassa kuin mahdollista verotella vainioita. Kuin etelä-amerikkalaisen maanviljelijän vainioilla kultainen pomeranssi hehkuu tummanvihreässä lehdikössä, tulevat usein kaukaakin paalikka-apinat tasaamaan mielin määrin hedelmiä niiden omistajan kanssa. Muitakin kasveinsyöjiä saattaa jokapäiväisen leivän helpommin saamisen toivo siirtymään sellaisiin paikkoihin, seutuihin ja sellaisille vainioille, joita ne muuten karttavat; hyönteissyöjät kulkevat milloin minnekin sikäli, kuin jossakin paikassa hyönteisiä milloin on runsaimmin; ja suuret petoeläimet seuraavat kasveinsyöjiä nisäkäsluokan lajeja, varsinkin ihmisen karjalaumoja. Afrikan arojen paimentolaista seuraa leijona paikasta paikkaan; Napoleonin voitettua, kotiaan kohti pakenevaa sotajoukkoa seurasivat Venäjän sudet Keski-Saksaan saakka. Saarvat tekevät maamatkoja joesta toiseen; ilvekset ja sudet kuljeksivat talvella välistä hyvin pitkiä matkoja. Semmoisten matkojen kautta muuttuu tai siirtyy oleskelupaikka, vaan se ei kuitenkaan ole varsinaista vaellusta. Ainoastaan joskus voimme olettaa puutetta varsinaisten vaellusten vaikuttavaksi syyksi, sinä pikemmin on vain äkisti Valtaan pääsevä vaellushalu.

Toisin on niillä nisäkkäillä, jotka joka vuosi jotenkin samaan aikaan lähtevät asuinpaikoiltaan, siirtyvät välistä melkoisen etäällekin ja sieltä taas määrättyyn aikaan palaavat entisille asuinpaikoilleen. Ne vaeltelevat, sillä ne eivät matkustele vain tilapäiten, vaan tottelevat tieteen tai tietämättänsä välttämätöntä pakkoa.

Nisäkästen kaikkein varsinaisten vaellusten syynä ja vaikuttimena on ensi sijassa varma, ainiaan voimaansa osoittava vuodenaikain vaihtelu. Sellaisissa maissa, joissa ikuinen kevät vallitsee, ei ole varsinaisia vaelluksia, koska mikään ei pakota niihin. Kesän ja talven täytyy vaihdella, samapa sitte, onko talvella pakkasen ja lumen vaiko kuumuuden ja kuivuuden muoto; puutteen ja ylellisyyden täytyy vaihdella; muuten ei hidas nisäkäs lähde matkoille, vaelluksille.

Pienessä määrässä vaellusta huomaamme kaikkein vuorieläinten tekevän. Vuorivuohet eli gemsit, vuorikauriit, alppijänikset ja murmelieläimet vaeltavat, kuin lumi alkaa sulaa, tai vähän myöhemmin jyrkänteiden ja jäätikköjen ylitse ylös kukkuloille, joiden nyt paljastuneet laidunpaikat lupaavat runsasta ja maukasta ravintoa, ja laskeutuvat jälleen alemmaksi jo ennen talven tuloa. Karhu, lapsuudestaan kaikkea syövä, tottumuksesta pedoksi muuttunut eläin, tekee ainakin Siperian vuoristoissa samaan aikaan samanlaisen vaelluksen ja palaa samoin ennen talven tuloa; monet metsäkissat ja villikoirat, jotka elävät vuoristoissa, tekevät aivan samalla tavalla. Sellaisia paikanmuuttoa tapahtuu myöskin eteläisemmissä vuoristoissa, yksinpä kuumen vyöhykkeenkin maissa. Sekä Indiassa että Afrikassa muutamat apinalajit nousevat ja laskeutuvat säännöllisesti ja määrättyinä aikoina; elefantit nousevat kesän tullessa ylös vuorille, talven tullessa laskeutuvat alaviin paikkoihin. Etelä-Amerikan Andes-vuoristoissa pakenevat guanako-laumat lunta laaksoihin ja kesän kuumuutta vuorten seljille. Vuoristot panevat kaikille näille vaelluksille jotenkin ahtaat rajat. Niissä on vain korkeuden erotusta noin yksi tai enintään kolme tuhatta metriä ja matkat sellaiset, jotka voidaan tehdä muutamissa tunneissa tai ainakin muutamissa päivissä. Näitä vaelluksia kuvaava on kuitenkin aina niiden säännöllisyys, varsinkin tarkka vaarinpito ajasta, ja yhtä kuvaava on teiden valinta, sillä ne tapahtuvat aina samoja polkuja myöten.

Mäkimaat ja tasangot, meri ja ilma suovat laajempaa siirtymistä kuin vuoret ja sen tähden on siellä elävien tai aika-ajoin liikkuvien eläinten vaelluksia helpompi seurata kuin vuoristossa asuvain ja siis parempi tuntea itse eläimet vaelluseläimiksi. Venäjän ja Siperian tundroilla peura, joka

Skandinaaviassa aina pysyy vuoristoissa, lähtee joka syksy pitkille vaelluksille ja palaa vasta seuraavana keväänä kesäasuntoihinsa. Jotenkin samaan aikaan lähtee peura Grönlannista meren jääsiltä myöten Amerikan mannermaalle, viiptyy siellä koko talven ja palaa vasta huhtikuussa kotiniemensä vuorille. Kummassakaan paikassa ei näytä tulevan talven pelko yksin olevan vaelluksen ainoana syynä, vaan päin vastoin on vielä suurempana vaikuttimena toinen ylhäällä Pohjolassa hyvin tuntuvaksi käyvä rasitus. Sillä lyhyt kesä herättää siellä eloon lajista tosin köyhän, vaan luvulta äärettömän rikkaan hyönteismaailman, varsinkin sanomattoman paljon sääskiä ja kärpäsiä, jotka tuskastuttavat sekä ihmisen että peurankin elämää. Niistä päästäkseen lähtee peura soiselta tundralta, jossa koko lyhyen kesäajan suunnattomat sääskipilvet liitelevät ja pakenee kotiseutunsa vuoristojen kukkuloille, joilla se vitsaus on vähemmin rasittava ja joilla silloin kasvaa mehukasta ruohoa varsin runsaasti. Peritystä tottumuksesta nämä vaellukset tapahtuvat sekä samaan aikaan että samoja oikeiksi teiksi tallautuneita polkuja, jotka selvästi huomattavina kulkevat peninkulmittain tundraa pitkin ja määräpaikoista menevät jokien poikki. Vaelluksen alussa yhtyvät naaraspeurat vasikoineen kymmenen, jopa sadankin suuruisiksi joukoiksi ja kulkevat ensivuotisten vasikkain edeltä, joiden jäljestä vasta vanhat peurat tulevat. Joukko kulkee ihan toisensa jäljestä, niin että tarkastelija voi lukea tuhansittain näitä ohi rientäviä eläimiä. Kaikki kiiruhtavat lakkaamatta eteen päin, pelkäämättä poikkivuoria tai leveitä jokia, ja rauhoittuvat vähitellen vasta sitte, kuin pääsevät talviasunnoilleen. Susia, karhuja ja ahmoja kulkee joukottain niiden kinterillä samoin pitkät matkat. Keväällä paluumatkalla vaeltavat peurat kyllä jotenkin samassa järjestyksessä, mutta paljon pienemmissä joukoissa sekä myöskin paljon laiskemmin ja hitaammin eivätkä ihan samoja polkujakaan, kuin tulivat.

Vielä pitempiä matkoja kuin peurat kulkevat Amerikan biisonit, prairioiden "puhvelit". Miten laajalti nämä eläimet vaeltavat, ei ole vielä voitu saada ihan selville, mutta on tavattu vaeltelevia laumoja Kanadasta Meksikoon, Missouri-joelta Kalliovuorille saakka ja voitaneen siis olettaa, että samat laumat vaeltelevat hyvinkin laajalti mainittujen rajain välisellä alalla. On tavattu biisoneja kesällä hajallaan yli prairioiden koko äärettömän tasangon ja talvella myöskin siellä, mutta monen tuhannen suuruisiksi laumoiksi kokoutuneina; on nähty niiden vaelluksia, kuljettu niiden jäljestä niiden tallaamia "puhvelin polkuja" myöten satoja peninkulmia jotenkin suoraan tai vähän mutkistellen, aina samaan suuntaan, on omin silmin näkemällä tultu vakuutetuiksi, että leveätkään joet niille eivät ole minään esteenä, vaan että ne vastustamattoman lumivyöryn tavalla syöksyivät sellaisiin vesiin ja ikään kuin ihan täyttivät ne; on myöskin huomattu, että nämä biisonit yhtyvät ja eroavat, että laumat suurenevät ja pienenevät, että vanhat, äreät, vallanhimoiset ja äkäiset urokset karttavat muiden biisonien seuraa tai että ne laumoista karkoitetaan, luultavasti pitkällisillä taisteluilla, joten niiden täytyy tulevaan kesään asti elää erakkoina; on saatu selville, että ne talvella, milloin sataa runsaasti lunta, etsivät metsistä tai vuoristojen rinteiltä suojaa myrskyiltä. Jo heinäkuusta lähtein alkavat ne vaeltaa pohjoisesta etelää kohti. Pienet joukot, elettyään siihen asti viehättävää kesäelämää, yhtyvät toisiin ja lähtevät kaikki yhdessä matkalle; toisia joukkoja yhä yhtyy siten syntyvään laumaan, se yhä kasvaa ja suurenee, mikäli matka jatkuu, kunnes viimein muuttuu tuollaiseksi äärettömäksi laumaksi, joka sitte kuin yhden hengen elähyttämänä toimii yhdessä aina lähelle kevättä. Päästyä onnellisesti talven ohitse hajoavat laumat luultavasti ihan päinvastaisessa järjestyksessä, kuin kokoutuivat, vähitellen pienemmiksi ja nekin vielä yhä enemmän, kunnes viimein kaikki ovat pikku joukkoina. Tämä hajoaminen tapahtuu paluumatkalla. Sekä meno- että paluumatkalla kulkee lauma toisensa perästä, jonkun matkan päässä toisistaan, mutta jotenkin samoja polkuja. Erittäin otolliset seudut, esim. mehukasta ruohoa, kasvavat laaksot, saavat kuitenkin välistä aikaan pysähdyksiä tässä elävässä virrassa. Silloin muuttuvat biisonilaumat kerrassaan arvaamattoman suuriksi. Ne viiptyvät päiväkausia samassa paikassa ja lähtevät vasta sitte jälleen liikkeelle, kuin kaikki ruoho on syöty ja nälkä ajaa edelleen. Biisoneja seuraavat karhut ja sudet ja niiden päällä liitelevät rääkyen kotkat ja korppikotkat.

Samoin kuin ruuan tarve voi myöskin juomaveden puute antaa aihetta säännöllisiin vaelluksiin. Kun Kaakkois-Siperiassa, varsinkin ylävällä Gobin arolla, talvi lähestyy, täytyy kaikkein nisäkästen, jotka eivät ole talvitainnokkaita, tämän ylängön omituisten olojen tähden turvautua alavampiin seutuihin. Talvi ei tällä Keski-Aasian ylängöllä ole ankarampi kuin sen pohjois- ja koillispuolisissa seuduissa, vaan enimmäkseen lumeton; sen tähden kaikki vedet, joita yleensä erittäin niukka sade sai kootuksi ja yllä pidetyksi, peittyvät paksun jään alle. Kun jää tulee niin vahvaksi, että Gobilla asuskelevat eläimet eivät voi sitä rikkoa, täytyy niiden siirtyä, ja ne vaeltelevat silloin sekä eteläisempiin että myöskin pohjoisempiin seutuihin, vaikka viimeainituissa onkin vain lunta runsaasti tarjona; sillä se toki helpommin sammuttaa muuttoeläinten janoa ja vähemmin vastustaa heikkoja kavioita kuin kova, vaikeasti sulava jää. Ainoastaan täten voidaan selittää, että aro-anttiloopit, joita hyvin lukuisasti asuskelee ylävällä Gobilla, vaeltelevat pois sieltä, vaikka siellä on tarjona ihan samaa kuin talvi-asuinpaikoilla, paitsi lunta ja siis juomavettä. Ei niitä nälkä pakota muuttamaan, vaan jano. Talven tullessa kokoutuvat muutenkin pikku laumoissa elävät anttiloopit monen tuhannen suuruisiksi laamoiksi, täyttävät kaikki kotiyhänsä ympärillä olevat alavammat seudut ja kulkevat, yhdessä ainoassa yössä juosten kymmenen tai kaksitoistakin maantieteellistä peninkulmaa, usein satojenkin peninkulmain päähän varsinaisen kotiseutunsa rajoista. Heitä seuraava tarkastaja näkee silloin jälkiä kaikkialla niin paljon, kuin olisi siitä kulkenut kaikkia tavallisia mittoja ja kaikkia tavallisia lukuja paljon

suurempi lammaslauma.

Jo ennen aro-anttiloopin vaellus aikaa alkaa myöskin liikkua kulaani eli dshiggetai, luultavasti meidän hevosemme kantaisä ja ainakin kaunein ja jaloin villihevonen koko maan päällä. Viimekeväiset varsat ovat syksyyn asti sen verran vahvistuneet, että voivat kestää pitempiäkin, kauemmin kestäviä matkoja, nopeata kulkua sekä liikkuvaisen elämän kaikkia vastuksia ja vaaroja. Nuoret oriit, jotka ovat täyttäneet neljä vuotta, ovat nyt myöskin täydessä voimassaan, eroavat toimihaluisina jo syyskuun lopulla emiensä laumoista ja kuljeksivat eteenpäin. Vanhoissa hevosissa herää siitosvietti ja samalla levottomuus ja vaellushalu. Siten alkaa nopea, toimelias kulaani jokavuotiset vaelluksensa ja paljon aikaisemmin, kuin talvi tulee, jopa ennemmin, kuin siitä vielä näkyy merkkiäkään. Sen tähden nämä matkat eivät alussa olekaan vähääkään säännölliset, vaan pikemmin vain seikkailuretkiä. Päästäkseen lauman johto-oriin ja rajattoman vallitsijan ikeestä itsenäiseksi tai puolestaan toisten laumain johtajiksikin eroavat nuoret oriit emiensä laumoista ja kuljeksivat yksitellen hieta-aroa. Kaikissa nuorissa siitoskykyisissä ja samoin monessa vanhemmassa tammassa näkyvät samat tunteet vaikuttavan kuin toimihaluisessa nuoressa oriissa; ne koettavat karata tähänastisen itsevaltaisen johtaja-oriin vallasta ja yhtyä nuoren oriin seuraan, jolloin ne heti joutuvat sen valtaan. Mutta eipä nuori orit saa taistelutta pienintäkään tammajoukkoa, ei entinen vallitsija ilman mitään luovu oikeuksistaan. Tuntikausia seisoo kosiskeleva nuori orit kukkulan huipulla tai vuoren seljällä, tähystellen lakeutta. Silmä liitelee pitkin aroa, sieramet ovat tuulta vasten ammollaan, korvat pystyssä. Taistelun kiihkossa juoksee se täyttä laukkaa vastaan jokaiselle lähestyvälle laumalle, jokaiselle vastustajalle, kuin tulee näkyviin, ja raivoisa taistelu alkaa tammoista, jotka seuraavat vain voittajaa. Mutta sellainen taistelu saattaa laumat liikkeelle, hajottelee ne seuduilta, joilla viettivät kesää, ja siten alkavat vähitellen järjestyvät, yhä etemmäksi vievät ja tuskin milloinkaan keskeytyvät talvivaellukset. Niillä, vaan ei ennen äsken kerrottujen taistelujen loppua, kokoutuvat kulaanit yhä kasvaviksi laumoiksi, kunnes ne tuhatlukuisina yhdessä viimein lähestyvät ravintorikkaita seutuja. Villihevoset eivät hajaudu talvipaikkoihin päästyäänkään; sen tähden niiden täytyy yhä kuljeksia etsiskellen riittäviä laitumia. Kumeasti kaikuu niiden nopeasti juoksevain laumojen kavioiden töminä ja monesti ne ovat Venäjän valtakunnan sisällä nostaneet rajanvartia-kasakkeja aseihin. Ei mikään susi uskalla ahdistaa sellaista hevoslaumaa, sillä rohkeat oriit osaavat niin hyvästi käyttää kavioitaan, että se piankin luopuu sellaisista yrityksistään, vaan seuraa kuitenkin näitä laumoja ja silloin tällöin saa saaliikseen jonkun sairaan ja väsyneen villihevon. Ei ihminenkään voi tehdä sanottavaa vahinkoa kulaanilaumoille, ne kun ovat hyvin varovaiset ja arat, eivätkä siis päästä lähelle. Talvi sentään, varsinkin jos se on lumirikas, tuottaa niille kovia kärsimyksiä. Muutenkin niukat laitumet tulevat sitä pikemmin loppuun syödyiksi, mitä suuremmat laumat niillä käyskelevät. Valitsematta syövätkään kulaanit silloin, mitä hyvänsä kasviaineita löytävät. Kuukausia täytyy niiden tulla toimeen vain lehdettömillä vesoilla. Ruumiin lihavuus ja pyörevyys katoaa ja viimein näyttävät elukat liikkuvilta luurangoilta. Nälkää näkevä emätamma ei silloin voi enää elättää varsaa, sillä nisät kuivavat sellaisina puutteen aikoina. Monikin varsa, kykenemättä niin hennossa nuoruudessaan tulemaan toimeen niin kovalla ruualla, kuolee nälkään. Samoin myöskin vanhat villihevot kuolevat talven kourissa. Monipäiväiset lumimyrskyt lakasevat laitumet ihan puhtaiksi kaikesta syötävästä, laimentavat kulaaneilta muuten niin iloisen rohkeuden ja tekevät uskaliaammiksi sudet, jotka tappavat heikoimpia ja jo uupuneita kulaaneja ja pahasti ahdistavat ja kiusaavat vielä uupumattomiakin. Vaan heti, kuin olot jälleen paranevat, saavat ilmasta karaistuneet, sitkeät, kestäväiset hevoset takaisin entisen iloisuutensa ja heti, kuin lumi alkaa sulaa, lähtevät ne paluumatkalleen, saapuvat ehkä noin kuukauden kuluttua kesäsijoilleen, eroavat siellä tabuneiksi eli pikku joukoiksi, voimistuvat nyt rehevästä kasvavasta, maukkaasta ruohosta ihmetyttävän nopeasti, pyöristyvät ja lihovat ja tuota pikaa unhottavat talven kurjuuden.

Vaikka kaikki tähän asti mainitut vaeltelevat nisäkkäät kulkevatkin pitkiä matkoja, niitä tuskin kuitenkaan käy verrata matkoihin, joita hylkeet ja valaat tekevät. Vesi edistää siihen luodun eläimen kaikkia liikkeitä, tarjoaa sille yleensä kaikkialla samanlaisia elinehtoja ja samoja viehätyskäyjiä ja sen tähden sallii sen matkustella laajalti helpommin, vaivattomammin ja vaarattomammin, kuin mikään muu vaeltava eläin voi retkeillä. Kuitenkin jonkun verran kummastuttaa, että moni merinisäkä, varsinkin valaat, ovat kaikkein halukkaimpia vaeltelijoita ja että moni, ehkäpä enimmätkin niistä, kuluttavat koko ikänsä matkoilla. Tarkkaan katsoen ei millään valaalla ole pysyväästään olopaikkaa koko vuotta; päin vastoin ne yksitellen, parittain, poikinensa tai milloin minkin suuruisissa joukoissa lakkaamatta uiskentelevat valtameriä paikasta paikkaan, monesti käyden ihan säännöllisesti eräissä mielipaikoissa, kesällä toisissa kuin talvella. Meret, joissa sama valaslaji oleskelee kesällä ja talvella, ovat usein paljon etäämpänä toisistaan, kuin tavallisesti näytään olettaen; sillä muutamat valaat vaeltavat joka vuosi kaksi kertaa enemmän kuin neljäs osa maan ympärystä; niitä tavataan kesällä pohjoisen Jäämeren jäävuorien laiteilla ja talvella usein päiväntasaajan tuolla puolen. Ollen hyvin seuraa rakastavaiset ja poikasilleen sangen hellät ja uhraavaiset kokoutuvat varsinkin naarasvalaat monesti ihmetyttävän suuriksi joukoiksi ja uivat muutamain urosten johdolla samoja teitä ja samoihin paikkoihin pitkin valtameriä, toiset ulompana aavalla merellä, toiset pitkin rannikkoja. Myrskyt sekä muutamain saaliseläinten jääminen tulematta oikeaan aikaan, joiden ilmestyminen ja katoaminen nähtävästi ovat vaellusten pääsyynä, voivat jonkin verran vaikuttaa valasten matkan suuntaan ja samoin

niiden matka-aikaan, mutta yleensä tapahtuu vaellus niin säännöllisesti, että pohjoisilla ja eteläisillä rannoilla määräpäivistä asti odotetaan valasten tuloa ja pidetään vartioita, voidakseen heti niiden ilmestyttyä ryhtyä toivottuun pyyntiin. Joistakin merkeistä, esim. typistyneistä evistä rannikkolaisille tutut ja monesti turhaan ahdistetut valaat ovat monta vuotta peräkkäin juuri samaan aikaan ilmestyneet samaan paikkaan, ja näitä niin suurta voittoa tuottavia ja sen tähden leppymättömästi ahdistettuja eläimiä pyydetään siellä, täällä yhtä säännöllisesti, kuin mannermaalla toimitetaan jäniksen ajoja, jota vastoin olisi turha lähteä tavoittelemaan niitä muuhun vuodenaikaan. "Loppiaispäivästä lähtien", sanoo jo vanha Pontoppidan, "katselevat norjalaiset kaikilta vuorilta valaita, joiden tulon heille sillit ilmoittavat." Ensinnä ilmestyy juoksijainen, kolmen tai neljän, enintään neljäntoista päivän päästä ryhävalas, vaikka toinen, kuten näyttää, lähtee Davisin salmesta, toinen Grönlannista. Färösaarten etelärannalle ja varsinkin Qvalben-vuonoon ilmestyy joka vuosi Mikon päivän aikaan kolme tai kuusi mustaa juoksijaista nykyään yhtä varmasti kuin lähes kaksisataa vuotta sitte. Eräasen Skotlannin lahteen tuli kahtenakymmenenä vuonna peräkkäin aina samaan aikaan ryhävalas, joka oli kaikille tuttu "hollie pyken" nimellä, ja joka vuosi sitä ahdistettiin, kunnes viimein saatiin tapetuksi. Islannin rannoilla valitsevat muutamat valaat joka vuosi samat lahdet olopaikoikseen aina samoiksi vuoden kuukausiksi ja samoiksi viikoiksi, niin että rannikkolaiset ovat oppineet tuntemaan ne ikään kuin henkilöt ja antaneet niille eri nimetkin. Jotkut hyvin tutut naarasvalaat saapuvat vuosi vuodelta samoihin lahtiin poikimaan ja niitä säästetään, mutta pojat sitä vastoin aina pyydetään pois. Erittäin harvoin vain tapahtuu, että vaeltavat valaat eivät pidä vaaria ajasta eikä tiestä; yleensä matkustavat ne suurissa valtamerissä niin säännöllisesti, kuin ottaisivat vaaria tähtien ylenemisestä ja alenemisestä ja kulkisivat pitkin raivattuja, kahden puolen aidattuja teitä. Ei mikään muu nisäkäs vaella niin säännöllisesti kuin valaat; niiden matkoja käy ihan verrata muuttolintujen matkoihin.

Kuten valaat tekevät myöskin hylkeet joka vuosi lyhempiä tai pitempiä, vaan yleensä samoin hyvin säännöllisiä matkoja. Sisämerissä asuvat lajit tosin eivät voi päästä niistä pois, vaan kuljeksivat niissä sentään joka vuosi samassa järjestyksessä taikka nousevat ylös jokiin, jotka laskevat niihin. Sitä vastoin kaikki valtameressä asuvat hyljelajit lähtevät joka syksy ja kevät määrättyjä teitä määrättyihin paikkoihin. Kaikkein etäisen Pohjolan ja etelänavan seuduilla asuvain hylkeiden täytyy niihin vesiin talvella kasvavan jääpeitteen tähden lähteä matkustelemaan, ja ne uivat, mikäli jää leviää, alemmaksi lauhkeampiin seutuihin ja sikäli, kuin jää sulaa, taas napoja kohti. Mutta sekä näitä että kaikkia muitakin tämän luokan lajeja pakottaa vielä toinenkin yhtä tärkeä syy säännöllisesti matkustamaan. Ne tarvitsevat mannermaata tai ainakin suurta kiintonaista jäätikköä poikiakseen ja hoitaakseen poikiansa niin kauan, kunnes ne kykenevät seuraamaan emiänsä mereen ja siellä itse tulemahan toimeen. Niinpä joka vuosi ilmestyy samaan aikaan tuhansia ja satoja tuhansia hylkeitä joihinkuihin saariin tai joillekin jäille; ne peittävät muutamia niistä sukunsa syntymäpaikoista niin kokonaan ruumeillansa, että mitään tyhjää paikkaa ei jää, poikivat siellä, viipyvät viikko- tai kuukausiakin maalla tai jäällä, pyydystämättä, laskeutumatta mereen ja syömättä mitään koko sill'aikaa, imettävät poikiansa, leikkivät uudestaan, hajautuvat suurenmoisista kokouksistaan taas yli avaran meren elämään siellä vanhaan tapaan tai lähtien vielä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevain poikiensa kanssa lyhemmille tai pitemmille pyyntimatkoille taikkapa muille vaelluksille.

Ei mikään tähän asti luetelluista vaeltavista nisäkkäistä kuulu talvitainnokkaihin, jotka hyvin suojeltuina syvissä ja sisältä päin tarkkaan suljetuissa pesissä viettävät pahimman vuodenajan kuoleman kaltaisessa unessa, joten niitä ei mikään pakota lähtemään pois asuinpaikoiltaan. Kuitenkin on niidenkin joukossa, ainakin niiden, jotka elävät lauhkeassa vyöhykkeessä, muutamia, jotka valveilla ollessaan vaeltelevat: lepakot. Vaikka lepakon siivet meistä näyttävätkin perin vaillinaisilta lintujen siipien rinnalla, edistävät ne kuitenkin suuresti paikan muuttoa ja auttavat siis tekemään matkoja, jotka ovat hyvinkin pitkät, verraten noita siipiä liikuttelevan eläimen kokoon. Sitä paitsi on vaellushalusella lepakolla toinenkin asia hyvänä apuna. Sitä näet poikansa eivät kahlehti mihinkään erityiseen paikkaan, sillä poika takertuu heti synnyttyään kiinni emänsä syliin, joka sitä kantelee ilmassa, kunnes se vaurastuu itsenäiseksi. Sitenpä lepakko on kaikista nisäkkäistä irrallisin matkustamaan ja käyttäjä, milloin soveltuu, sitä etuansa hyvin laajassa määrässä. Yleensä on tosin monen lepakon vaelluksia katsottava vain retkeilyiksi, joiden tarkoituksena on erittäin ravintorikkaiden paikkojen etsiminen; voivat ne kuitenkin muuttua oikeiksi matkoiksikin, jolloin ainakin jotkut lajit kulkevat etäisiinkin maihin, ja silloin ne retkeilyt ovat myöskin yhtä säännölliset kuin oikeat vaellukset. Suurimmat lepakot, lentokoirat, lentävät joka ilta pääravintonsa eli hedelmien tähden pitkät matkat eivätkä katso miksiäkään lentämistä meren lahtien poikki, jotka ovat kymmenen maantieteellistä peninkulmaa leveät, ovat myöskin lentäneet Etelä-Aasiasta Itä-Afrikkaan tai samaa tietä toisin päin, koskapa muutamia lajeja niistä on kummassakin maanosassa. Varsinaiset yölepakot saavat vähintään saman verran aikaan. Sikäli kuin hyönteiset eri korkeissa seuduissa heräävät keväällä eri aikoina eloon, nousevat ne laaksoista ylös vuoristoihin ja syksyllä laskeutuvat takaisin laaksoihin; ne seuraavat Keski-Afrikan paimentolaisen karjalaumoja, jotka kokoavat ympärilleen paljon kärpäsiä; vaeltavatpa ne myöskin etelästä pohjoisemmaksi ja palaavat samaa tietä taikka päin vastoin ensin pohjoisesta etelämmäksi. Siten ilmestyy eräs yölepakko vasta päiväkirjasten öiden alussa. Pohjois-Skandinaaviaan ja Venäjälle ja lähtee niiltä seuduin, joita ehkä on katsottava sen oikeaksi kodiksi, jo syyskesällä pois Keski-Saksan



vuoristoihin ja Alpeille talveksi. Samoin nähdään toista yölepakkoa kesällä säännöllisesti Pohjois-Saksan tasangoilla, mutta ainoastaan poikkeuksen tavoin siihen aikaan Keski-Saksan vuoristoissa, joiden koloissa se viettää talvet. Eikä ole ollenkaan epäiltävä, että muutkin yölepakot samoin vaeltelevat paikasta toiseen edes takaisin.

Tähänastisilla esimerkeillä, jotka olen vain sattumalta ottanut esillä olevasta suuresta ainevarastosta, olen todistanut ne nisäkästen vaellukset, joita voimme sanoa ehdollisiksi, koska ne tapahtuvat säännöllisesti; vaan sillä en vielä suinkaan ole suorittanut tehtävääni. Nälkä ja jano, jonkun asuinalueen köyhyys ja karuus kohtaavat joitakuita nisäkkäitä välistä niin ankarasti, että ne ikään kuin toivottomuudessaan päättävät pelastuakseen lähteä noille paon kaltaisille vaelluksille. Rungas ravinto ja sopivat ilmat edistävät kaikkein eläinten lisääntymistä, mutta varsinkin monen kasveja syövän nisäkkään karttumista niin tavattomassa määrässä, että asuinaluea täytyy hyvissäkin oloissa laajentaa. Vaan jos yhden tai useamman hyvän vuoden taikkapa joskus vain muutamain otollisten kuukausienkin jälkeen tapahtuu äkisti käänös, niin kasvaa puute tuota pikaa äärettömän suureksi ja tekee sen alaiseksi joutuneille eläimille ihan mahdottomaksi elää ja tulla toimeen, riistää niiltä kaiken toivon tai ainakin kaiken mielenmaltin ja miettimiskyvyn.

Sellaisissa oloissa lähtevät meillä peltomyyrät ja Siperiassa juurimyyrät synnyinpaikoistaan äärettömän suurissa joukoissa toisiin paikkoihin, eivät matkallaan pelkää vettä, ei heille sopimattomia vuoria eikä kammottavan synkkää metsää, taistelevat uljaimasti nälkää ja kurjuutta vastaan ja joutuvat auttamattomasti tautien ja kulkutautien uhreiksi, jotka ruttojen tavalla raivoavat niiden laumoissa ja vähentävät miljoonat muutamiksi sadoiksi. Sellaisina puutteen aikoina Siperiassa oravat, jotka tavallisina vuosina tekevät enintään pieniä retkeilyjä, kokoutuvat suuriksi parviksi, kiiruhtamat joukottain puusta puuhun ja tiheinä laumoina metsästä toiseen, uivat jokien poikki, tunkeutuvat kyliin ja kaupunkeihin, joutuvat tuhansittain surman suuhun, vaan eivät anna itseään ilmeisen kuoleman vaarankaan pidättää eikä pelottaa palaamaan eikä edes syrjäytymään matkansa suunnaltakaan. Heidän jalkopohjansa ovat juoksusta halkeilleet, kynnet kuluneet ja muuten niin sileä turkki on pörröinen ja takkuinen. Metsässä heitä seuraavat ilvekset ja soopelit, aukeilla paikoilla ahmat, ketut ja sudet, kotkat, haukat, pöllöt ja korpit; ruton kaltaiset taudit tappavat niitä vielä enemmän kuin petojen hampaat ja kynnet tai ihmisen haulikot ja ansat; ja kuitenkin vaeltavat ne yhä edelleen, nähtävästi ilman mitään palaamisen toivoa. Kuten eräs siperialainen metsästäjä tuttuni minulle kertoi, ilmestyi elokuussa vuonna 1869 sellainen oravalauma Uraalin vuoristossa olevaan Tapilskin kaupunkiin. Se oli vain siipi vaeltavasta päälaumasta, jonka keskus kulki noin kahdeksan kilometrin päästä pohjoisempaa ohitse. Oravat kulkivat yksitellen tai suuremmissa tai pienemmissä joukoissa, mutta lakkaamatta niitä kulki ja yhtä taajaan kaupungissa kuin lähimetsässäkin. Niitä kulki pitkin katuja ja aitoja ja kartanoiden kattoja, niitä oli kaikki pihat täynnä, niitä tunkeutui ikkunoista ja ovista huoneihin, ne saivat aikaan suuren levottomuuden ihmisten kesken ja vielä suuremman koirissa, jotka niitä tappoivat tuhansia ja viimein itse muuttuivat ennen aavistamattomaan määrään murhanhimoisiksi; mutta oravat eivät näyttäneet vähintäkään säikkyvän lukemattomain kumppaniensa kuolemaa eikä edes pitävän lukuakaan siitä, yleensä ei huolivan mistään eikä antavan itseään millään keinoin kääntää syrjään suunnaltansa. Kolme päivää kesti oravain kulkua aikaisin aamusta myöhään iltaan ja ainoastaan öiksi keskeytyi tuo tulvaaminen. Kaikki vaelsivat ihan samaan suuntaan, etelästä pohjoiseen, jäljestä tulevat samoja teitä kuin ensimmäiset. Kuohuva Tshussoveja ei ollut niille mikään este, sillä kaikki, jotka saapuivat sen hyvin virtaavan vuorijoen rantaan, hyppäsivät vitkastelematta pyöriviin ja kuohuviin laineihin ja uivat, syvälle painuen, häntä ylhäällä seljässä, niin pian kuin mahdollista toiselle rannalle. Kertoja seuraten oravia yhä kiihtyvällä uteliaisuudella ja osanotolla meni veneellä keskelle joen yli uivaa parvea. Väsyneet uijat, joille hän ojensi airoansa, tarttuivat siihen, juoksisivat sitä myöten hänen luoksensa veneeseen, istuivat sielläkin, nähtävästi hyvin väsyneinä, levollisesti ja luottavasti, kiipesivät, kuin vene laski suuremman aluksen viereen, heti siihen ja istuivat siellä yhtä huolettomasti hyvän aikaa, vaan hyppäsivät heti, kuin alus laski rantaan, maalle ja jatkoivat vaellustansa niin välinpitämättömästi, kuin ei olisi ollutkaan mitään keskeytystä.

Samat syyt ne pakottavat sopuleja vaelluksille, joita on vuosisatoja huomattu niiden tekevän. Monta vuotta peräkkäin antavat Skandinaavian, Pohjois-Venäjän ja Pohjois-Siperian tundrain vuoret niille soveliasta asuntoa ja riittävää ravintoa, sillä tunturien leveillä harjanteilla ja laajoilla välitasangoilla, mäki- ja laaksomailla on tilaa ja ravintoa miljoonille. Mutta ei joka vuosi ole tavallista ravinnon runsautta koko kesän ajaksi. Lumirikkaan eli sopuleille, jotka valkoisen talvipeitteen alla elävät hyvässä turvassa, siis otollisen talven jälkeen tulee aikainen ja lämmin, tavallista kauemmin yhtäläisenä pysyvät kevät. Silloin niiden ihmetyttävällä hedelmällisyydellä ja lisääntymiskyvyllä ei ole mitään rajaakaan, niin että tundra tulee ihan sanan mukaan niitä täyteen. Sitte heidän lukuansa äärettömiin asti kartuttava kaunis ja lämmin kesä jouduttaa myöskin kaikkein ravintokasvien kehittymistä niin, että osa niistä kuivaa jo ennen kesän loppua ja kyllästymättömäin sopulien ahnaat hampaat tekevät muista lopun jo keskellä kesää. Ravinnon puute alkaa tuntua ja tuo suloinen elämä päättyy kauhuun. Sopuleilta katoaa uljuus ja rohkeus, sijaan tulee yleinen levottomuus ja kohta ne ihan hätäytyvät. Silloin ne yhtyvät ja alkavat vaeltaa. Samaa halua ilmestyy yht'aikaa monelle, siirtyy heistä toisiin ja niihin yhtyy yhä uusia,

joukot kasvavat laumoiksi, ne järjestyvät riveihin ja solisevan veden tavalla juoksee elävä myyrävirta vuorilta alas laaksomaille. Kaikki rientävät samaan suuntaan, joka kuitenkin paikan ja tilaisuuden mukaan moninaisesti vaihtelee. Vähitellen muodostuu pitkiä jonoja, joissa sopuli seuraa niin lähellä toista, että hänen päänsä näyttää olevan edellä rientävän seljässä, ja näiden kevytjalkaisten eläinten astunnasta tallautuu viimein syvä, etäällekin näkyvä polku tundran sammalmattoon. Mitä etemmäksi vaeltavat sopulit ehtivät, sitä suuremmaksi kiihtyy kiire. Ahnaasti käyvät ne käsiksi kaikkiin kasveihin, kuin edessä tai vieressä, on, ja syövät, mikä syötäväksi kelpaa. Mutta niiden paljouden edessä tulee siihen asti ihan koskematonkin laidun muutamassa tunnissa tyhjäksi, ja vaikkapa ensimmäiset vielä löytävätkin jotain ravintoa, niin jäljestä, tuleville ei jää mitään. Nälkä kiihtyy hetki hetkeltä ja samassa määrässä kiiruhtaa kulkua, saattaa sopulit välinpitämättömiksi esteistä ja vaaroista ja vie siten miljooneja kuolemaan. Jos ihminen sattuu tulemaan vastaan, juoksevat ne jalkain välitse, ne eivät pelkää korppeja, eikä muita petolintuja, ne nakertelevat tiensä läpi heinäpieleksien, kiipeävät vuorien ja kallionlohkareiden yli, uivat jokien ja lahtien, jopa myöskin leveiden järvien, merenlahtien ja vuonojen poikki. Samanlaista, seuraa kuin vaeltavien oravain jäljestä juoksee ja lentää sopulienkin jäljissä. Sudet ja ketut, ahmat, näädat ja lumikot, lappalaisten ja samojeedien koirat, kotkat, haukat ja tunturipöllöt, korpit ja varikset herkkuttelevat lukemattomilla uhreilla, joita aaltoilevasta sopulivirrasta vaivatta ottavat, lokit ja kaikenlaiset petokalat niillä, jotka kuolevat vesiin. Tauteja ilmestyy myöskin ja ne enkä tuhoavat sopuleja vielä paljon enemmän, kuin kaikki viholliset yhteensä. Tuhansia kuolleita sopuleja jää polun varrelle mätänemään, tuhansia huuhtelevat vesien aallot pois. Ei kukaan voi sanoa, jääkö sopuleista yhtään jäljelle palaamaan sittemmin tavallisille asuinpaikoilleen tuntureille vai joutuvatko surman suuhun kaikki, jotka ovat lähteneet vaeltelemaan; mutta sen minä kyllä voin sanoa, että minä olen kuljeksinut suuret alat Lapin tundraa ja sillä melkein kaikkialla nähnyt vaeltavain sopulilaumojen polkuja ja muita jäännöksiä, mutta en ainoatakaan elävää sopulia. Ne alat pysyvät, kuten minulle kerrottiin, usein vuosikausia semmoisinaan, kuin minä ne näin, ja vasta pitkään aikojen kuluttua ilmestyy niihin vähitellen taas noita pieniä, toimeliaita jyrjsijöitä.

Mitä Pohjolassa vaikuttaa nälkä, samaa tekee rikkaammassa Etelässä polttava jano. Kuin Etelä-Afrikan talven paahtavassa kuumuudessa kelvottomat vesilätäköt, joista tiikerihevoset, anttiloopit, puhvelit, kamelikurjet ja muut maassa elävät aroeläimet saavat virvoitusta, yhä enemmän kuivavat, kokoutuvat vielä kuivamattomien ympärille kaikki eläimet, joille aro vielä antaa muut elintarpeet, ja vilkas, erittäin iloinen liike kehittyy niiden vesilätäkköjen ympärillä. Vaan, kuin nekin kuivavat, täytyy sinne kokoutuneiden eläinten lähteä vaeltamaan, ja silloin voi tapahtua, että ne yhtä toivottomina kuin äsken kuvatut jyrjsijät kokoutuvat, kuin kulaanit ja aroanttiloopit Keski-Aasian aroilla tai biisonit Pohjois-Amerikan prairioilla, suuriksi laumoiksi, juoksevat suoraan suuntaan satoja peninkulmia talven tuottamaa hätää pakoon.

Villihevokset täälläkin ensimmäisinä lähtevät puutetta pakenemaan. Huolettomasti ja vapaasti liikkuvat aina puutteen alkuun asti Karru-aron voimakkaat ja nopeat, villit ja itsetietoiset, komeaväriset lapset, sebra, kvagga ja dauv, laajaa aluettansa, kukin lauma omia teitensä vanhan, kokeneen ja taisteluihin harjautuneen oriin johdolla. Silloin alkoivat talviajan huolet. Vesilammikko toisensa jälkeen jää tyhjäksi ja yhä lukuisammiksi kasvavat eläintungokset niiden ympärillä, joissa vielä on vettä. Yhteinen hätä saattaa vallattomimmatkin oriit unhottamaan riitansa ja taistelunsa. Entisten pikkujoukkojen eli tabuunien sijassa on nyt monen sadan suuruisia laumoja, jotka nyt toimivat yhteisesti ja viimein yhdessä myöskin lähtevät talviseudusta jo ennen, kuin vedenpuute ehtii heikontaa voimia ja laimentaa itsepäistä tahtoa. Innokkasti kuvaavat matkustajat sellaisten vaeltavain tiikerihovosten suurenmoista näytelmää. Laajalti on tarkastelijan silmään edessä hietatasankoa, jonka punaiselta välkkyvää pohjaväriä ainoastaan siellä täällä keskeyttävät tummat, auringon hehkusta palaneet ruohopilkut ja jota ainoastaan jotkut viuhkalehtiset mimoosaryhmät niukasti varjostavat ja hyvin etäällä sinertävään vuorten terävät piirteet rajoittavat. Keskellä sellaista maisemaa nousee tomupilvi nousemistaan kuin savupatsas sinitaivasta kohti, vaikka ilmassa ei tunnu tuulen värähdystäkään. Yhä enemmän lähestyy se pilvi ja viimein alkaa siinä näkyä liikkuvia, eläviä olentoja. Pilven verhosta esiytyen tulee kirkasvärisiä omituisen kuvikkaita eläimiä katsojan silmään eteen; tiheissä riveissä, kaulat ja hännät pystyssä, niska niskassa kiinni, joukon jatkona kummallisen muotoisia gnu-eläimiä eli anttilooppihevosiä ja kamelikurkia, juoksevat ne ohitse, kiiruhtaen toiselle, ehkä etäisellekin laidunpaikalle, ja ennen, kuin tarkastaja ehtii oikein tointuakaan, on villi lauma taas kadonnut näkyvistä, hävinnyt näkymättömän laajan aron peittoon.

Talven karkoittamat anttiloopit kulkevat myöskin avaroita lakeuksia enimmäkseen samaan suuntaan, vaikka ei aina samoja teitä. Lukuisimmin on juoksukaureita, joka on kaikkein kauneimpia ja muhkeimpia gaselleja. Juoksukauriin tavaton kauneus ja lumoava suloliikkeisyys viehättävät jokaista, kuin tarkastelee häntä vapaudessaan, miten se milloin notkeasti astuskelee, milloin paikoillaan syö, milloin vallattomasti hypähtelee, niin että tulee näkyviin sen kaunein koristus, lumivalkoinen, harjantapainen töyhtö, joka tavallisesti astuessa on kätkössä seljän ojassa vähän taempaan keskiruomista. Ei mikään muu anttilooppi kokoudu niin suuriksi laumoiksi kuin tämä, jos puute pakottaa sitä vaeltamaan. Turhaa on sanarikkaimmankaan kertojan koettaa saada ketään, joka ei itse

ole nähnyt juoksukauris-matkuetta, edes sinne päinkään oikein käsittämään sitä ihmeellistä näytelmää. Oltuaan jo viikkokausia koossa, ehkäpä yhä vielä odoteltuaan ensimmäistä sadetta päättää juoksukauris kuitenkin viimein lähteä vaeltamaan. Satoja yhtyy toisiin satoihin, tuhansia toisiin tuhansiin, sitä enempi, mitä pahempi on puute, mitä polttavampi jano ja mitä pitempi matka jo on kuljettu. Joukoista tulee laumoja ja ne yhä kasvavat, kunnes ne aurinkoa pimittävän heinäsiirkkaparven kaltaisena kulkevat tietänsä. Tasangoilla on niitä koko neliöpeninkulmain alat täynnä, vuorten solissa sulloutuvat ne ihan kiinni toisiinsa ja kulkevat sellaisella voimalla, että mikään muu eläin ei voi niitä vastustaa; laaksojen läpi lainehtivat ne kuin yli rantojensa paisunut, kaikki mukaansa raastava kymi. Mieltä huumaavasti, saattaen levollisimmankin ihmisen hämmästyttämään, lainehtii eläinvirta ohitse välistä päiväkausia. Kuten ahnaat muuttosirkat syövät nämäkin nääntyvät eläimet ruohon ja lehdet, viljan ja muut hedelmät; ei jää korttakaan niiden tielle. Jos ihminen astuu eteen, kaatavat ne hänet heti maahan, ja tuhannet, vaikka kyllä keveätkin sorkat loukkaavat häntä niin pahoin, että saa iloita, jos pääsee siitä hengissä. Eteen sattuva lammaskatras joutuu sekaan, vyöryy virran mukaan ja häviää ainiaaksi. Leijonan, joka luuli vaivatta saavansa syötävää, täytyy päästää sieppaamansa uhri kynsistään ja ajelehtaa virran mukana. Lakkaamatta tunkeutuvat taimmaiset eteen päin ja esimmäiset hitaat pakenevat toisten tunkeutumista; lakkaamatta koettavat keskimmäiset päästä sivuille, mutta joka puolelta pidetään sitkeästi vastaan. Tomupilvien päällä, joita nämä äärettömät vaeltelevat joukot nostavat, kiertelee kotkia; lauman sivuille ja taakse liittyy joukottain kaikkia petoja hautajais-saattoväeksi; vuorten solissa väijyvät pyssymiehet, ampuen luodin toisensa perästä tähän tungokseen. Siten janoiset elukat retkeilevät peninkulmittain, kunnes kevät viimein tulollaan hajoittelee niiden laumat.

Tarvitseekohan minun vielä tämän jälkeen kuvata muita vastentahtoisia vaelluksia, sellaisia, kuin naalit ja jääkarhut välistä tekevät, milloin jäälautta, jolla he pyytelevät, hajoaa ja he joutuvat meren aaltoihin, kunnes, jos hyvin käy, pääsevät johonkin saareen? Enpä luule, sillä sellainen matkustelu ei ole mitään vaeltamista, vaan ainoastaan aalloilla ajelehtimista.

#### Lintujen rakkaus ja aviot.

Vastustamattomasti, pakottavan luonnonlain tavalla liikkuu kaikissa elävissä olennoissa vietti eli halu kiinnittää itseensä lajinsa toinen sukupuoli, yhdistää omaan olemukseensa toinen olemus, oman tahdon uhraamisella herättää samanlaisia tunteita ja siten tehdä sisällisin liitto, kuin olentoa yhdistää olentoon, elämätä elämään. Ei mikään voima ole niin mahtava, että se voisi lakkauttaa tämän lain; ei mikään käsky niin jyrkkä, että se voisi siihen vaikuttaa. Vastustamattomasti raivaa se kaikki esteet ja voitollisesti kilvoittelee pyrintönsä perille.

Rakkaudeksi me sanomme sitä kaikkivaltiasta voimaa, jonka kautta tämä laki hallitsee, kuin on puhe sen vaikutuksesta ihmisiin; vietiksi, kuin puhumme sen vaikutuksesta eläimiin. Sanoilla leikkittelyä se on eikä mitään muuta, paitsi jos rakkaus sanalle nimenomaan annamme sen merkityksen, että se ihmisissä jalostaa, tekee siveellisiksi kaikki luonnon vietit. Jos emme tee sitä erotusta, on vaikea erottaa rakkautta ja viettiä toisistaan. Ihminen ja eläin ovat saman lain alaiset, mutta eläin tottelee sitä nöyremmin kuin ihminen. Se ei punnitse, se ei ajattele, vaan antautuu sen vaikutuksen valtaan, jota vastoin ihminen useinkin tottuu vapautumaan sen vaikutuksesta.

Se tosin, joka edeltä käsin uskaltaa eittää ihmisen kuulumista eläinkuntaan, katsoo eläintä vain pelkäksi eläväksi koneeksi, jota sen ulkopuolella vaikuttavat voimat liikuttavat ja ohjaavat, kiihottavat toimintaan, saattavat tavoittelemaan oman lajinsa toisen sukupuolen suosiota sekä riemusta laulamaan ja ärsyttävät taistelemaan kilpakosijoita vastaan; hän tietysti ei myöskään lainkaan myönnä sellaisella koneella olevan mitään vapautta eikä omaa tahtoa, ei vastakkaisten mielenväreiden ristiriitaa, ei tunne-eikä järkielämää. Korottamatta itseänsä hän siten, että omistaa yksinomaan itsellensä kaiken henkisen toimikyvyn tai ainakin kaiken henkisen vapauden, alentaa eläimen vain oman tyhjän turhamaisuutensa irvikuvaksi, joka pikemmin elää vain varjoelämää kuin todellista ja jolla siis ei voi olla mitään olemassa olon iloa.

Oikeammin ja epäilemättä paremmin oikeuden mukaan teemme, jos oletamme olevan päin vastoin, emmekä ehkä ole liian ankarat, jos väitämme, että, ken ei tunnusta eläimellä olevan ymmärrystä, hänen tarvitsisi olla huolissaan omasta ymmärryksestään, tai että se, joka ei tunnusta eläimellä olevan tunne-elämää, ei itse vielä tiedä, mitä tunne-elämä onkaan. Ken ilman mitään edeltä käsin tehtyjä päätelmiä tarkastelee, hänen täytyy ennemmin tai myöhemmin huomata, että kaikkein eläinolentojen henkinen toiminta, olkoonpa se miten monimuotoinen hyvänsä, johtuu samoista laeista ja että joka eläin, kukin omassa elinpiirissään ja samoissa oloissa, ajattelee, tuntee ja toimii samalla tavalla kuin toinen eikä, päin vastoin kuin ihminen, joudu niin sanottujen korkeampain lakien mukaan näyttämään ihan määrättyjä elämän ilmauksia. Laiksi saatetaan ehkä sanoa eläinten toimintain vaikuttimia, mutta silloin on aina muistettava, että ihmisenkin on niiden alainen. Hänen henkensä voi kyllä tehdä palvelijoikseen

muutamia niistä luonnon laeista, vaikuttaa toisiin tai ehkäpä aika-ajoin niitä kiertääkin, mutta ei koskaan kukistaa niitä, ei tehdä niitä tyhjiksi, olemattomiksi.

Minä koetan todistaa väitteitäni selittämällä esimerkkien avulla, miten yhtäläiset yleensä ihmisen ja eläimien elämän ilmaukset voivat olla, miten yhtäläisen pakottavasti ihmiseen ja eläimiin vaikuttaa tärkein kaikista luonnonlaeista, se, joka tarkoittaa kunkin lajin pystyessä pysymistä tai josta se seuraa. Ihminen ja lintu, mikä suuri juopa heidän välillään, heidän molempain elämänsä välillä! miten suuri erotus heidän tekemisensä ja toimintansa välillä! onko mitään voimaa täyttämään sitä juopaa? voidaanko ajatella oloja, jotka saattavat molemmat näyttämään hyvin yhtäläisiä elämän ilmauksia? Koettakaamme katsoa.

Varomattomimmin kuin ihminen antautuvat linnut vuodenaikojen vaihtelun alaisiksi. Ne eivät kylvä ei niitä eikä kokoo latoihin; niiden siis täytyy miten hyvänsä mukautua vuodenaikoihin, jos tahtovat tulla toimeen ja elää. Sen tähden ne kukoistavat keväällä, kantavat kesällä hedelmää, korjaavat sen ja itsensä syksyllä ja lepäävät talvella kuten äidillinen maakin. Lintujen elämän ilmaukset riippuvat vuoden eri ajoista. Tässä kohden vallitsee todella rautainen laki, jonka rinnalla, jota vastaan kaikki vapaus, kaikki oma tahto on mahdoton. Mutta mitäpä siitä vapaudesta ja omasta tahdosta johtuisi muuta kuin puutetta ja hätää, oman ja poikasien hengen uhraamista? Linnut siis nöyrästi taipuvat sen lain alaisuuteen ja nauttivat siten vapautta, jota me ihmiset saattaisimme heiltä kadehtia ja kadehtisimme, jos emme kykenisi irtautumaan enemmän kuin ne vuodenaikain vaikutuksen vallasta. Vaan emmekö mekin kukoista keväällä, emmekö mekin lepää talvella? Ja eikö meidänkin täydy taipua rautaisen välttämättömyyden mukaan? Vaikka linnut ovatkin tässä kohden sidotut, niin ne toisissa kohdin säilyttävät vapautensa ja oman tahtonsa ja käyttävät molempia paljon iloisemminkin ja esteettömämmin kuin ihminen.

Ei mikään lintu vapaatahtoisesti luovu rakkauden iloista; ainoastaan muutamit irtautuvat avion kahleista; mutta jokainen koettaa niin pian kuin mahdollista saavuttaa ja nauttia rakkautta. Jo ennen pääsemistensä lapsuuden puvusta tuntee lintu sukupuolien eron ja pitää sitä arvossa; jo paljon ennemmin taistelee nuori uros ikään kuin poikamaisessa vallattomuudessa vertaistensa kanssa; kasvettuaan se heti innokkaasti ja väsymättä hankkii itselleen omaan lajiinsa kuuluvan naaraksen suosiota. Ei yksikään uroslintu jättäydy vanhaksi pojaksi, ei yksikään naaraslintu hylkää soveliasta kosijaa. Vaimon tähden vaeltaa mies levähtämättä ja matkan päätä tietämättä yli maiden ja merien; arvokkaan miehen tähden unhottaa lintuvaimo kärsityn tuskan ja ahdistavan surun, olkootpa ne kuinka syväiset hyvänsä; arvokkaimmalta näyttävän kosijan tähden rikkoo naaras ehkä entisen avioliitonkin.

Joka naaraslintu saa itselleen puolison, mutta joka uroslinnun ei ole yhtä helppo saada. Sillä lintujenkin kesken täytyy niin suurta omaisuutta etsiä ja kilvoitteleamalla saada se. Yleensä on enempi uroksia kuin naaraksia; monen uroksen täytyy siis tyytyä kovimpaan kohtaloon, kuin sitä voi kohdata, ja ainakin toistaiseksi elää yksinänsä. Kaikkein enimmille linnuille on yksin olo tuskaksi, jota he kaikin voimin koettavat saada poistetuksi. Ne sen tähden vaeltelevat kosintaretkillä laajalti, etsiskellen ahkerasti puolisoa, ja kosivat rohkeasti, missä vain luulevat kosittavia olevan, samapa se, ovatko ne vielä yksinäisiä vai jo miehen saaneita tai jo joutuneita leskiksi. Jos urosten vaellukset olisivat turhat, niin ne luultavasti eivät niin säännöllisesti kuljeksisi, kuin ne todella tekevät.

Pyrkiessään naaraksen suosioon käyttävät urokset kaikkia keinoja, kuin luonto on heille antanut. Jokainen näyttää lajinsa ja kykynsä mukaan paraimpia lahjojaan, jokainen koettaa näyttää itseään lumoavimmalta puolelta, näytellä kaikkea rakastettavuuttansa, kaikkea loistoa enemmän kuin muut hänen lajisensa. Hänen intonsa yltyy, mikäli on toivoa kositun taipumisesta; oma rakkautensa lumoo sitä, saattaa sen intoihinsa. Mitä vanhempi se on, sitä huomattavammin se käyttäytyy, sitä itsetietoisemmin mahtaillee, sitä rajummin tavoittelee lemmen palkkaa. Sananlasku "ei vanhuus hulluudesta suojele" joutuu hänessä häpeään, sillä vanhuus ainoastaan ani harvoin tuomitsee sen heikoksi ja kykenemättömäksi; päin vastoin se yleensä enentää sille suotua kykyä, ja kypsynyt kokemus vahvistaa sen täysvoimaisuutta. Eipä ihme siis, että ainakin nuoret naarakset mieluisemmin valitsevat vanhempia uroksia, eikä sekään, että vanhemmat urokset kosivat itsetuntoisemmin ja luottavammin, ell'ei juuri innokkaammin.

Keinot, joilla uroslintu ilmoittaa rakkautensa ja kosintansa, ovat hyvin monenlaiset, vaan aina kuitenkin tietysti yhteydessä hänen paraimpien lahjojensa kanssa. Toinen kosii laulullaan, toinen siivellä, kolmas nokallaan, neljäs jalallaan; joku näyttää kosiessaan höyhenpukunsa koko komeutta, toinen jotakin erityistä koristemerkkiänsä, kolmas taitoansa, jota ei milloinkaan muulloin näytellä. Vakavat linnut leikkivät ja laskevat leikkiä, tekevät arvokkaita narrin kujeita; äänettömät tulevat puheliaiksi, hiljaiset vilkkaiksi, tynniluontoiset kiihkoisiksi taistelijoiksi, pelkääväiset rohkeiksi, varovaiset huolettomiksi. Lyhyesti sanoen: melkein kaikki näyttävät jotain toista puolta kuin muuten. Niiden koko olemus näyttää muuttuneen, koska niiden kaikki liikkeet ovat vilkkaammat ja kiihkoisemmat kuin muuten, koska niiden käytös on kaikinpuolin perin toisenlainen kuin tavallisesti ja koska niitä oikea huumaus innostuttaa, vahvistaen ja jännittäen niiden olemuksen koko voimaa, niin

että mitään väsähdystä ei näy nimeksikään. Ne luopuvat unesta tai vähentävät levonajan ainakin perin vähäiseksi eivätkä uuvu, ne valvoessaan ponnistavat ylellisesti kaikkia voimiansa eivätkä kuitenkaan väsy.

Kaikki laululinnut kosivat selvästi ymmärrettävillä sävelillä, eikä heidän laulunsa olekaan muuta kuin rakkauden rukousta tai riemua. Täysi totuus on runoilijan sanoissa:

"Missä satakielet, kysyt väinen, jotka sulle lumolaulujaan soitti, kuin ol' kevät ihanainen —  
soittivat vain lemmen aikanaan."

sillä satakielen ja kaikkein muiden meitä ilahuttavain lintujen laulu todella alkaa rakkauden ensi liikkeistä ja päättyy, kuin rakkauden huumaus haihtuu ja muita tunteita, varsinkin surua tulee sijaan. Laulaen lähtee lintu kosintamatkalle, laululla se ilmoittaa naarakselle tulonsa, läsnä olonsa, laululla hän kutsuu sitä luokseen, innokkaammalla laululla ilmoittaa se ihastuksensa, kuin on saanut vaimon omakseen, lauluun pukee hän pyyntönsä, ikävänsä ja toivonsa, laululla hän ilmoittaa voimansa, riemulaululla julistaa onnensa ja autuutensa ylös taivaasen, laululla hän vaatii taisteluun jokaista oman lajinsa urosta, joka uskaltaa häiritä tätä onnea. Ainoastaan niin kauan, kuin rakkauden huumaus lintua innostuttaa, laulaa se täydellä voimalla, täydellä pontevuudella, ja jos se muuten vielä laulaa, niin se laulu varmaan on vain sen rakkauden muistelua, joka häntä kerran teki onnelliseksi. Ken väittää, kuten todella on väitettykin, että lintu laulaa ihan ilman omaa tahtoansa, että sen eränsen aikaan täytyy laulaa ja että se toiseen aikaan ei voi laulaa, hän ei ole koskaan ymmärtänyt tai ei ole tahtonut ymmärtää linnun laulua, vaan lausuu vain surkuteltavalla tavalla ilmi omat luulettelunsa. Jos vain todella tarkastellaan, niin kohtapa täytyy huomata, miten linnun laulu, vaikka yleensä pysyykin samana, liittyy jokaiseen tunteen liikkeeseen, miten se linnussa kulloinkin vallitsevan mielialan mukaan, kaikuu levollisesti, vahvistuu, riemastuu ja jälleen heikkonee ja miten se herättää kaikua toisten urosten rinnoissa. Jos tuo äskeinen väitös olisi tosi, niin täytyisi joka uroksen laulaa ihan samalla tavalla kuin toinen saman lajin uros, soittaa oma laulunsa, kuin soittolaatikko kilistelee sen pyörivälle telalle piikitettyä laulua; ei yksikään lintu osaisi oppia, ei muuttaa eikä parantaa säveltänsä, ei opetella mestariksi. Me kuitenkin olemme kokeneet ja saamme kokea olevan juuri päin vastoin, ja sen tähden olemme vakuutetut, että lintu laulaa ihan itsetajuisesti, että sen laulussa ilmoitakse sen sielu. Hänkin on runoilija, joka hänelle määrättyjen rajain sisällä seipitsee, muodostelee ja kuuluttaa ilmi. Ja kiihottimena siihen on rakkaus toista sukupuolta kohtaan. Sen vaikutuksesta laulaa, viheltää ja myrisee närhi, räkättää harakka, muuttaa raakkuva korppi karkeat äänensä sulaviksi ja pehmeiksi, laulaa muuten äänetön uikku, kaiuttaa kuikka hurjaa, vaan kuitenkin soinnukasta merilauluansa, pistää kaulushaikara nokkansa veteen, muuttaakseen ainoan huutoäänensä kumeaksi, kauas kuuluvaksi mylvinäksi. Tosin lintu laulaa ihan määräänsä vain, mutta ei siitä syystä, että se ei voi muulloin laulaa, vaan koska sillä muulloin ei ole mitään laulun syytä, koska se ei tahdo laulaa. Hän on vaiti, koska hän ei enää rakasta, koska hänen leikkiaikansa on ohitse. Tämän todistaa sattuvimmasti kaikkein tuttu käki. Kolme vuoden neljännestä kuluu, sen kajahuttamatta ääntänsä kertaakaan; tuleepa sitte kevät, ja silloin hän kukkuu päivän ensi hetkestä iltamyöhään asti melkein lakkaamatta niin kauan, kuin sen leikkiaika kestää. Mutta hän vaikenee aikaisemmin etelässä kuin pohjoisessa, aikaisemmin tasangoilla kuin vuoristoissa ihan sen mukaan, kuin kasvatusvanhemmat joutuvat hautomistoimissaan, sillä ne ryhtyvät etelässä ja tasangoilla aikaisemmin pesän tekoon ja ennemmin pääsevät poikiensa kasvatuksesta kuin pohjoisessa ja korkealla vuoristoissa.

Moni lintu vahvistaa laululla tai ainakin omituisella äänellä lausumaansa kosintaa vielä erittäin joillakuilla liikkeillä, joko siivillä tai jaloilla taikka muilla erinäisillä asennoilla, ylvästellen kosittavan edessä, ja jotkut kummallisella kalinalla.

Jotkut haukat ja pöllöt ilmoittavat pyyntönsä melkein yksinomaan tai ainakin paraastaan vain kovilla huudoilla. Sitä vastoin toiset petolinnut näyttävät joko yksin tai yhdessä naarasten kanssa komeaa lentoleikkiä, jota saattaisi sanoa milloin tanssiksi, milloin mylläkäksi. Kotkat, bussaari-, muutto-, puna- ja tornihaukat kiertelevät toinen toistaan hetkikautia, kiipeävät kierteisesti äärettömän korkealle, näyttelivät, ilmeisesti molemminpuoliseksi huviksi ja iloksi, kaikkia lentotemppejaan, huudahtavat tuon tuostakin kimakasti, välkyttelevät höyheniään auringon paisteessa ja liitelevät viimein hitaasti johonkin korkeaan istumapaikkaan, hyväilemään siellä toisiansa edelleen. Haarahaukat tekevät yleensä samoin, vaan pudottautuvat, siivet puoleksi levällään, yht'äkkiä hyvinkin korkealta ihan lähelle maan tai veden pintaa, alkavat sitte paljon nopeammin kuin muuten kierrellä, pysyvät jonkun aikaa räpytellen ihan paikoillaan tai tekevät muita kummallisia liikkeitä ja nousevat sitte taas hitaasti ylös äskeiseen korkeuteen. Suohaukat lentävät pitkän ajan näennäisesti välinpitämättöminä kositun naaraksen takana tai sivulla, alkavat sitte kierrellä sen ympäri, tekevät yhdessä toisiinsa kietoutuvia kierteitä, nousevat kositun luota; pää kohti taivasta, yht'äkkiä melkein pystysuoraan ylös hyvin korkealle, kiihdyttävät muuten hitaanlaisen lentonsa noustessaan arvaamattoman nopeaksi, pudottautuvat sieltä nurin niskoin, siivet melkein koossa, ihan jäykkinä alas, kiertävät siellä pari kolme kertaa, livahtavat taas ylös ja tekevät sitä tekoaan, kunnes naaraskin seuraa kosijan esimerkkiä. Kaikkia näitä komeammin lentelee Sisä-Afrikassa elävä ilvehtijä eli lääkärikotka, kotkan kokoinen haukka, joka on sekä muodoltaan että

käytökseltään kummallisimpia petolintuja. Sen ihmetyttävä lento vetää kaikkina aikoina puoleensa tarkastajan huomiota, mutta varsinkin leikin aikaan muuttuu se verrattomaksi näytelmäksi, hurmaavaksi ilveilyksi, jossa näyttää olevan kaikkein muiden petolintujen lentotaito yhdistettynä.

Kosivain petolintujen tavalla käyttäytyy myöskin moni muu, sellaisetkin, jotka eivät suinkaan ole erinomaisia lentäjiä. Siitä, kuin edellä on puhuttu, onkin jo ihan iteseselvää, että nekin ottavat avuksi siipensä, kuin kilvoittelevat naaraksen rakkaudesta tai ilmoittavat tunteitansa sen saamisesta omakseen. Innokkaasti laulaa pääsky, kositun tai saadun naaraksen vieressä istuen, sievimmat suloisimmat laulunsa; mutta hänen rinnassaan leimuava tunne on kuitenkin niin voimakas, että hänen, lentomestarin, on mahdoton viipyä paikoillaan niin kauan, kuin laulua kestää; hän lentää pois, laulaa lentäessään vielä edelleen ja kiertelee naaraksen ympäri, joka myöskin läksi lentoon. Kehräjä istuu pitkän aikaa puun oksalla, usein jotenkin etäällä naaraksesta, kehää minuuttikausia samaa hyrisevää säveltänsä, lähtee viimein, kierteleä koreasti käänellen ja siipiä räpyttäen naaraksen ympärillä ja huutaa niin hellästi "häit", että oikein ihmetyttää, mitenkä voi syntyäkään niin lempeitä ääniä niin karkeassa kurkussa. Mehiläissyöjä, jolle samoin on suotu vain kaiuton ääni, istuu kauan ihan naaraksen vieressä odotellen ja monesti todella ei virka mitään, vaan näyttää tyytyvän kaunisten, kirkkaan punaisten silmiensä hellään puheeseen. Mutta viimein tulistuu hänkin, liikuttaa yht'äkkiä siipiänsä, nousee korkealle ilmaan, tekee kierroksen, huudahtaa riemukkaasti ja palaa taas naaraksen luo, joka on sen aikaa istunut paikoillaan. Keskellä innokkainta rakkauslauluun, sanottakoonpa sitä kuherrukseksi, kirsikutukseksi tai ulinaksi, kyyhky ikään kuin itseksensä innostuneena vaikenee yht'äkkiä, räpyttää muutaman kerran siipiään kovasti, lentää korkealle, levittää siellä siipensä ja liitelee hitaasti johonkin puun latvaan kuhertamaan uudestaan. Metsä- ja suokirvinen, harmaa kerttu ja kultarinta kerttu tekevät ihan samoin kuin kyyhkyset. Uunilintu syöksyy, lauluun keskeyttämättä, korkeasta istuinpaikastaan alas ja nousee sieltä taas toiselle oksalle laulamaan sävelmänsä loppuun, alkaa hetkisen päästä virtensä uudestaan, lentää leikitellen keskellä lauluun ja päättää sen samalla tavalla. Viheriä peippoiset, tiklit ja harmaat sirkut mylleröivät rakkauden innossaan niin ihmeellisellä tavalla ilmassa, kuin eivät kykenisi hallitsemaan siipiänsä. Leivoset nousevat rakkaussäveliänsä laulaen korkealle yläilmoihin. Girlitsa käyttäytyy, kuin olisi oppinut lentotaitoa yölepakolta.

Samana huumauksen vallassa kuin mainitut ovat myöskin kaikki linnut, jotka tanssimalla ilmoittavat rakkauttansa. Nekin tanssiessaan heittävätkä muulloiset tapansa ja joutuvat viimein niin intoihinsa, että suuremmassa tai vähemmässä määrässä unhottavat koko muun maailman. Ei milloinkaan lintu tanssi äänettä, enimmäkseen päin vastoin äännelevät omituisesti, jollaista niiltä ei koskaan muulloin kuulla, näyttävät samalla koko komeuttansa, vieläpä useimmiten sillä päättävätkin tanssin.

Erittäin innokkaita tanssijoita ovat ruopuslinnut eli kaikki kanalinnut. Kesy kukko vain ylpeästi kävelee, huutaa ja lyö siipiään; jo sen kotinaapurit riikinkukot ja kalkkunat tekevät enemmän temppeja. Paljon innokkaammat tanssijat kuin nämä ovat melkein kaikki teirilinnut ja jotkut fasaanit. Ken valkenevana aamuhetkenä on katsellut soitimella olevia metsoja, kuunnellut lavertelevia ja laahustavia teirejä tai Pohjolan kevään valoisena yönä nähnyt tundran lumilakeuksilla metsäkanan tanssivan, hän ihan varmaan yhtyy minun sanoihini, kuin väitän, että se hyvittä, jota nämä kukot näyttävät ja osoittavat kanoillensa, vaikuttaa yhtä vastustamattomasti kuin riikinkukon, joka levittää kauneimman koristuksensa katokseksi kositun päälle. Vielä omituisemmin kuin kaikki nämä käyttäytyvät satyrikkot eli sarvifasaanit, Kaakkois-Aasiassa elävät, komeat ruopuslinnut, joilla on kaksi sarvenkaltaista, kirkasväristä nahkaputkea pääläen sivuilla ja sangen loistoväriäinen, venyväinen kaulahetula. Kukko, kierreltyään moneen kertaan kanan ympäri, ollen sitä tuskin huomaavinaan, pysähtyy johonkin paikkaan ja alkaa kumarrella. Yhä nopeammin kumartele se ja hitaasti ojentuvat sarvet, levenee ja jatkuu kaulahetula, kunnes ne ihan ympäröivät pään tuolta rakkaudesta hurjastelevalta linnulta. Nyt se levittää ja ojentaa siipensä, laskee ja pyöristää purstonsa, painuu polvilleen ja syljeksien ja sihisten laahaa siipiään maassa. Yht'äkkiä pysähtyvät kaikki liikkeet. Matalana, höyhenet pörröllään, siivet ja pursto maahan painettuina, silmät kiinni, kuuluvasti hengittäen, pysyy se hetkisen huumauksissaan liikkumatta. Häikäsevä loisto säteilee sen täysin paisuneista koristimista. Yht'äkkiä nousee se taas, syljeksii ja sihisee, vapisee ja silentää höyhenensä, raapii maata, heilauttaa purstonsa ylös, lyö siipiään, ylenee nytkähdellen vähän kerrassaan täyteen korkeuteensa, syöksyy naaraksen luo ja yht'äkkiä pysähtyen rajusta juoksustaan seisoo hänen edessään koko loistossansa, pysyy siinä hetkisen, vapisee, vavahtelee, sihisee ja antaa sitte kerrassaan koko komeuden kadota, höyhenpuku silenee, sarvet ja kaulahetula pienenevät ja lintu ryhtyy tavallisiin toimiinsa, kuin ei olisi mitään tapahtunut.

Västaräkki astuskelee valittunsa ympäri korein askelin, pää vähän alhaalla, siivet ja pursto levitettyinä ja siivet vavisten liikkuvina, kumarrellen, lähestyen ja etääntyen. Loistavan uhrikaritsan näköisenä istuu tulipeipponen kafferihirsin tähkällä, johon hän puolisoineen on asettunut, levittää koruhöyhenensä auringon paisteeseen ja innokkaasti laulaen pyörii valitussa istuinpaikassaan. Hellästi kuin ihmislapsen, suu suuta, rinta rintaa vasten, tanssivat kyyhkyset pitkän aikaa yhdessä. Kiihkeästi, vilkkaasti hyppien tanssivat kurjet, yhtä innokkaasti Keski-Amerikan komeat vuorikanat, vieläpä

ihmettelevän ihmisen näkyvissäkin. Yksinpä kondorikin, mahtavin lentäjä, joka nousee tuhansia metrejä ylemmäksi Andes-vuorten korkeimpia huippuja ja jonka ei luulisi ryhtyvän muihin kosintakeinoihin kuin lentotemppeihin, kuitenkin tanssii ja pyörii naaraksen ympäri, hitaasti kävellen ja omituisesti muristen tai rummuttaen, pää alas rintaan asti laskettuna ja siivet levitettyinä ihan suoriksi.

Toiset linnut tanssin sijasta vallattomasti hyppelevät oksilla ylös alas, edes takaisin, näytellen kukin omaa komeuttansa. Niinpä paratiisilinnut kokoutuvat aamuhetkinä yksissä eräihin puihin ja siellä naarasten kunniaksi hypiskelevät, vapisuttavat siipiänsä ja levittelevät ihmeellisiä koruhöyheniään. Toiset vielä rakentelevat itselleen lehtimajojakin, koristelevat niitä kaikenlaisilla kiiltävillä ja välkkyvillä esineillä ja tanssivat niissä. Muutamat linnut, jotka eivät voi laulaa eikä näyttää lento-, ei tanssitaitoa, saavat nokallaan aikaan omituista kolinaa. Niinpä kaikki haikarat kosivat lyömällä nokkansa molempia puoliskoita hyvin sukkelaan vastakkain, joka kolina on heiltä puuttuvan äänen sijassa: samoin kaikki tikat nokallaan niin tiheään hakkaavat jotakin kuivaa oksaa, että puu värisee ja kauas metsään kaikuu rummutus.

Vaikka naaras ei sille tehtyä rakkauden tunnustusta oikeastaan; hylkääkään kylmäkiskoisesti, niin se sentään ainoastaan hätätilassa valitsematta suostuu kehen hyvänsä ensimmäiseen kosijaan. Alussa se näköjään hyvin välinpitämättömästi kuuntelee hellimpiä rakkaussäveliä, katsoo kaikkia lentoleikkejä ja tansseja, joita sen kunniaksi pidetään sekä kaikkea komeutta, kuin sille näytetään. Useimmiten se käyttäytyy, kuin kaikki tuo lumokeinojen tuhlaus ei ollenkaan olisi minkään arvoinen. Mukavasti, näköjään ihan huolimatta kosijan vehkeistä tekee se tehtäviään, jopa etsii ravintoaankin. Monesti, tosin ei läheskään aina, tulee se laulun tai tanssin houkutuksesta lähemmäksi, vaan ei millään tavoin, ei vähimmälläkään merkillä osoita taipuvaa myötätuntoisuutta. Monet naaraslinnut, varsinkaan moniavioisuudessa elävain kanalintujen naarakset eivät edes tule kukkojen leikkipaikoillekaan, vaikka nämä kanat eivät suinkaan ole kylmäkiskoiset, vaan päin vastoin monesti kiihdyttävät kutsuvilla äänillään kukkoja hurjimmilleen. Jos kukko tulee kanan mielestä liian tunkeilevaksi, niin kana pakenee. Se harvoin lienee toden tekoa, mutta tavallisesti sitä kestää niin itsepäisesti, että ei aina käy päättää, onko pako todella pelkkää pakoa ilman mitään sivutarkoitusta, vaiko vain näön vuoksi. Jos se ei mitään tarkoita, niin tulevat siten ainakin kosivan kukon kiihko ja muut kosintakeinot kiihdytetyiksi ylimmilleen. Tulisemmin ja pitämättä mitään lukua syöksyy kukko pakenevan kanan jäljestä, ikään kuin aikoen pakottaa sen taipumaan; tulisemmin kuin koskaan laulaa se, vilkkaammin leikkii ja tanssii tai lentelee, kuin naaras pysähtyy hetkiseksi, ja vielä kiihkeämmin lähtee ajamaan takaa, kuin naaras taas jatkaa pakoaan.

Luultavasti olisi jokainen naaraslintu taipuvaisempi, kuin se yleensä on, jos yksi uros olisi ainoana kosijana. Vaan koska yleensä on uroksia enempi, niin on naaraksella tilaisuus valita. Monta urosta, välistä suuri joukkokin on yht'aikaa kosimassa, siten tehden luonnolliseksi naaraksen miettimisen ja valinnan. Tietämättään tai tahallansa tottelee se lajin parannuksen lakia. Useammista koettaa se valita paraimman, voimakkaimman, terveimmän, kaikin puolin oivallisimman; se saa valita. Sen käytöksen vaikutus uroksiin tulee ilmi rajattomana kateutena, joka saa aikaan pitkällisiä taisteluja. Joka lintu, näyttäköönpä se meistä miten, viattomalta hyvänsä, on sankari taistellessaan rakkaastansa, ja jokainen osaa itsekullekin suotuja aseitaan, nokkaa, kynsi- tai kannusjalkoja, välistä myöskin sarvimaisilla piikeillä suojeltuja siipiä, käyttää samanlaisista kilpaveljeä vastaan niin tehokkaasti, että taistelu monesti päättyy toisen kuolemaan.

Linnun laadun mukaan tapahtuu taistelu ilmassa tai maassa, puun oksilla tai vedessä. Kotkat ja haukat taistelevat kynsillä ja nokalla ilmassa. Komeat käänteet, kilpailut ylös päin, päästökseen tarpeellisen korkealle toisesta, nuolen tavoin tuiskahtavat hyökkäysiskut, uljas puolustautuminen, ajaminen toisiansa takaa ja rohkea puolensa pitäminen ovat huomattavia sellaisissa taisteluissa. Jos kotkan onnistuu iskeä kilpaveljeensä, kouristaa sekin heti kyntensä toisen rintaan ja molemmat kykenemättä enää taitavasti käyttämään siipiänsä, syöksyvät pyöriskellen korkeudesta alas. Maahan saavuttua taistelu tietysti lakkaa, vaan heti, kuin jompikumpi nousee ilmaan, seuraa toinenkin, ja muutaman minuutin päästä alkaa kahakka uudestaan. Jos toinen uupuu, ehkä haavoista, peräytyy se, jopa pakeneekin voittajan kiihkeästi vainoomana kiireimmiten ja vastarintaa yrittämättä yli sen alueen rajojen, jonka naaras on itselleen valinnut; mutta pitämättä lukua mistään tappioista se ei ennen luovu taistelusta, kuin naaras varmasti yhtyy voittajaan. Välistä tulee toisen kuolema sellaisen taistelun päätökseksi, vaikka kyllä harvoin, sillä kotka, jonka kateutta ja vallanhimoa rakkaus ja kunniantunto ärsyttävät, ei osoita mitään armoa voitettulle, vaan säälimättä tappaa vastustajan, joka ei enää kykene taistelemaan eikä pakenemaan. Tappavatpa tervapääskytkin, vaikka näköjään ovat erittäin viattomia lintuja, kilpaveljensä siten, että he taistellessaan ihan kotkien ja haukkain tavalla iskevät terävät kyntensä toistensa rintaan ja sitä niin pahasti repivät, että haavoittunut usein kuolee.

Kaikki laululinnut ennen taistelua tekevät oikean taisteluun vaatimuksen. Muuttuupa laululinnun viserryskin aseeksi, jolla voidaan taistella ja voittaa, vaikka tosin verta vuodattamatta; leikin huuto, joka vasta oikeastaan ilmoittaakin hehkuvimman kosinnan, kiihottaa aina kateutta. Ken osaa matkia käen ääntä, voi varsin helposti houkutella sen varovaisen linnun ihan siihen puuhun, jonka alle itse asettuu;

ken osaa matkia hyvästi kukankeittäjän mutkikasta vihellystä, sepel- ja turturikyökkösen kuherrusta, tikan rummutusta tai mitä hyvänsä linnun kosintalaulua tai ääntä, hän saa niitä myöskin houkutelluksi luoksensa. Jos kilpakosija ilmestyy, niin se ilmoittaa tulonsa ensin huudolla tai laululla, mutta ryhtyy kohta tosi toimiin, ja silloin alkaa yhtä kiihkeä taistelu kuin edellämainittujen kesken. Äkäisimmästi huutaen ja parkuen ajavat kilpaveljet toinen toistaan joko yläilmoissa tai alhaalla, puiden latvojen tai pensaiden lävitse ja kuten naarasta ahdistaa ärsyttävät nytkin toisiaan vielä uhkaavilla äänillä, jopa myöskin laululla, korumerkkien näyttelemisellä ja pilkallisilla liikkeillä oikein vihan vimmaan. Jos ajaja tavoittaa pakenevan vastustajan, iskee se sitä nokallaan niin, että höyhenet pölisevät; jos ajaja hellittää, kääntyy pakeneva silmänräpäyksessä puolestansa hyökkäämään; jos ei kumpikaan pakene, niin ne hakkaavat aika lailla toinen toistansa, olivatpa sitte ilmassa jollakin oksalla tai maassa. Näissäkin taisteluissa tapahtuu päätös vasta siten, että naaras antautuu jommankumman taistelijan puolelle.

Maalinnut taistelevat aina maassa, vesilinnut ainoastaan vedessä. Miten tosissaan kanat taistelevat, tietää jokainen, ken on nähnyt kaksi kukkoa tappelevan. Niiden taisteluissa on henki vaarassa, vaikka kuolema tavallisesti vain silloin seuraa kuin ihminen raakuudessaan teroittaa kukkojen luonnolliset aseet ja heikontaa puolustuskeinot. Taistelevat kilpakosija-kamelikurjet käyttävät samoin voimakkaita jalkojaan ja repivät eteen päin potkien vahvoilla ja terävillä kynsillään vastustajansa rintaan, ruumiiseen ja jalkoihin syviä haavoja. Kiihtyneet trapit puhaltavat kaulapussinsa suureksi, kääntävät siipensä nurin, levittävät purstonsa pyöreäksi ja muristen syljeksivät hyvän aikaa sekä siten vaadittuaan toinen toistansa taisteluun käyttävät nokkaansa oikein tuntuvasti. Rannan juoksulinnut, ja varsinkin kaikkesta, sekä naaraksista että karpäsistä, auringon valosta ja paikasta, riitelevät sukulaiset ryntäävät vastakkain, nokka ojennettuna kuin keihäs, ja ottavat iskuja vastaan rintahöyhenillään, jotka ovat sukulaisilla kehittyneet oikeiksi kiiviksi. Liejukanat juoksevat uivalla, hyllyvällä vesikasvi-peitteellä vastakkain ja pieksävät jaloilla toisiaan. Joutsenet, hanhet ja sorsat ajelevat toisiaan niin kauan, kunnes toisen onnistuu saada toista kiinni töyhdöstä ja pitää sen päätä veden alla, että toinen on tukehtua tai ainakin niin heikkonee, että ei heti voi jälleen ryhtyä taisteluun; joutsenet antavat kuten kannuslinnut tuntuvia iskuja siipensä reunoissa olevilla kovilla ja terävillä sarvimaisilla pistimillä.

Naaras ei näytä siihen asti, kuin valitsee jonkun uroksen, ottavan mitään osaa sellaisiin kilpakosijain taisteluihin, eikä edes innostuvankaan niistä, mutta kuitenkin katselee niitä täydellä huomiolla, koska se aina suostuu voittajaan, ainakin tyytyy sen kosintaan. Millä tavalla naaras päätöksensä ilmoittaa, en osaa sanoa, en uskalla edes luullakaan mitään. Vielä noiden taistelujen kestäessä valitsee se ja siitä silmänräpäyksestä lähtien antautuu ehdottomasti valitun uroksen valtaan, seuraa häntä ja ottaa nähtävällä mielihyvällä vastaan sen rakkauden osoitukset, jopa itsekin hellästi vastaa hyväilyihin. Ikävöivästi kutsuu se häntä, riemuiten tervehtii sitä ja vastustamatta mukautuu sen toiveihin. Kiinni toisissaan istuu papukaijapari vierekkäin, vaikka satojakin olkoon samassa puussa; täydellinen sopu ja yksimielisyys tulee ilmi molempain toimissa, ainoastaan yksi tahto näyttää molempia vallitsevan. Jos toinen syö jotakin, syö toinenkin; jos uros siirtyy toiseen paikkaan, seuraa naaras; jos uros kaiuttaa ääntänsä, antaa naaraskin äänensä kuulua. Hyväillen nyppii toinen toistaan höyhenistä ja mielellään ojentaa toinen toiselleen päätään ja niskaansa, saadakseen sellaisia rakkauden osoituksia. Naaraslinnulla ei puolestaan ole loukkaavia oikkuja, ei äreyttä eikä suuttumista, ei haukkumista eikä tyytymättömyyttä, vaan ainoastaan rakkautta ja hellyyttä, ja uros on onnellinen ja autuas tiedossaan, että on saanut omaksensa, mitä on halunnut. Samoin kuin hänen tahtoansa noudatetaan, taipuu hänkin naaraksen toiveihin; jos naaras nousee, jättää uroskin istuinpaikkansa; jos naaras lähtee kotiseudusta, seuraa uros häntä vieraasen maahan; jos se kääntyy kotia kohti, palaa uroskin lapsuutensa seuduille. Eipä ihme siis, että lintujen avio on onnellinen ja moitteeton. Elinajakseen yhtyneet puoliset saattavat kyllä vanheta, heidän rakkautensa ei koskaan vanhene, vaan pysyy ainiaan nuorena ja saa joka kevät uutta intoa lemmelleen; molemmin puolinen hellyys ei vähene pisimmänkään liiton aikana. Uskollisesti suorittavat molemmat puoliset osansa välttämättömistä taloustoimista pesän teon, munien hautomisen ja poikasten kasvatuksen aikaan; uhraavaisesti auttaa uros naarasta kaikissa vaikeissa toimissa, joita poikaset sille tuottavat; rohkeasti hän toimii sen turvaksi; arvelematta antautuu se silminnähtäviin vaaroihin, jopa kuolemaankin, milloin naaras on pelastettava. Lyhyesti sanoen: molemmat ottavat liittonsa ensi hetkestä asti osansa iloista ja suruista, ja jos erityisiä sotkevia asian haaroja ei satu, kestää tällainen hellä liitto koko elinajan.

On kylliksi havaintoja, jotka tätä todistavat. Tarkkasilmäiset tutkijat, jotka olivat vuosikautia peräkkäin tarkastelleet muutamia lintuja ja viimein oppineet tuntemaan ne niin tarkkaan, että osasivat erottaa ne muista samanlaisista linnuista, ovat siitä meille takauksena, ja jokaisen meistäkin, joka vain tarkkaavasti katselee paraiten näkyviä lintuja, täytyy havaita samaa. Onhan Saksassa talon omistajalla kyllin tilaisuutta katsella katolla istuvaa haikaraparia, oppiakseen erottamaan ne linnut muista haikaroista niin tarkkaan, että hän ei voi heistä erehtyä, ja ken haikaroita tarkastelee, saa kokea, että juuri sama pari aina palaa siihen pesään niin kauan, kuin molemmat puoliset elävät. Ja joka tutkija tai metsästäjä, kuin tarkkaan katsoo vaeltavia lintuparvia taikka, jos sukupuolen erotus ei ole silmin huomattava, ampuu yhden parin, aina kyllä huomaa, että ne molemmat todella ovat uros ja naaras. Matkoillani Afrikassa olen monesti tavannut lintupareja, jotka täälläkin elivät hellässä, lintujen



avioliittoja niin hyvältä puolen kuvaavassa yhteydessä, olivat yhtä eroamattomat kuin kotona pesässään, tekivät kaikkea yhdessä ja arvattavasti myöskin yhdessä kärsivät. Yhteen kuuluvat kääpiökotkaparit voitiin vielä silloinkin huomata puolisoiksi, kuin ne suuressa joukossa matkustivat tai pitivät yötä. Isot joutsenet, joita minä tarkastelin Mensale-järvessä Egyptissä, tulivat parvittain ja samoin parvittain läksivät. Kaikki muutkin oikeissa avioliitoissa elävät linnut, joita tiellä tapasin, vahvistivat tätä sääntöä. Että molemmat puoliset myöskin yhdessä kärsivät, näin, kuin tapasin eräässä Etelä-Nubian lammikossa haikaraparin, johon koko huomioni kiintyi siitä syystä, että se vielä sellaiseen aikaan oleskeli siellä, jolloin kaikki muut haikarat jo ammoin olivat siirtyneet syvälle Sisä-Afrikkaan. Saadakseni selkoa viivästymisen syystä tapasin minä ne linnut ja huomasin naarakselta siiven murtuneen, joten se ei päässyt edelleen matkustamaan; siinä siis ihan terve uros yksinomaan vain naaraksen avuksi ja seuraksi oli jäänyt sellaiseen seutuun, jossa ei ollut mitään tavallisen talviasunnon mukavuuksia. Kaikkein avioliitossa elävien lintujen uskollisen ja hellän liiton rikkoo vasta kuolema.

Tämä on sääntö, mutta on siinäkin poikkeuksia. Yksin yksiavioisuudessakin elävien lintujen kesken tapahtuu uskottomuutta, vaikka tarvoim. Vaikka avionaarakset tavallisimmin vakavasti pysyvät uskollisina puolisoilleen, eivät tähystele muita uroksia, vielä vähemmin ottavat ketään ystäväkseen, vaikka joku koettaisi tunkeutuakin, niin erittäin huomattavat jonkun vieraan ominaisuudet voivat kuitenkin vaikuttaa pahaa. Samanlainen mestarilaulaja, jonka laulu on paljon parempi puolison laulua, tai kotka, joka on kaikin puolin tai ainakin monessa kohdin etevämpi naaraksen valitsemää kotkaurosta, voi tuntuvasti häiritä satakielen tai kotkan avioliittoa, jopa ehkä saattaa naaraksen luopumaankin puoliosostansa. Sitä todistavat yksinäiset urokset, jotka hautomisajan edellä ja sen kestäessä kuljeksivat laajalti, aristelematta tunkeutuvat avioparin alueelle ja rohkeasti pyrkivät naaraksen suosioon: sitä todistavat kiihkoiset taistelut, joita heti alkaa oikean puolison ja tulokkaan välillä ja jotka vielä nytkin tavallisesti tapahtuvat ilman naaraksen osanottoa; sinne päin viittaa ainakin jossain määrin yht'äkkiä leskeksi joutuneen naaraksen käytös, joka osaa lohduttaa mieltänsä heti uudella avioliitolla, vieläpä, jos niin sattuu, ottaa omakseen entisen puolionsa surmaajankin. Ebenseen ritarikartanon katolla Erfurtin luona majaili monta vuotta haikarapari, joka kyllä eli paraimmassa sovussa, mutta ei jäänyt ilman kiusauksia, koska sitä lakkaamatta häiritsivät yksinäiset, pesää ja naarasta omikseen tavoittelevat tulokkaat. Eräänä keväänä ilmestyi siihen seutuun uros, joka oli paljon tunkeilevampi ja itsepäisempi kuin kaikki entiset kosijat ja pakotti aviohaikaraa lakkaamatta taistelemaan tai ainakin vartioimaan. Kuin se eräänä päivänä, ehkä taistelusta väsyksissään, pää siiven alla, näköjään maaten istuu pesänsä päällä, syöksyy tuo ahdistaja yht'äkkiä ylhäältä ilmasta hänen päällensä, lävistää hänet nokallaan ja sysää ruumiin alas katolta. Ja mitä leski? Se ei karkoita kavala puolionsa salamurhaajaa pois luotansa, vaan päin vastoin arvelematta ottaa hänet sijaan ja hautoo edelleen, kuin ei mitään olisi tapahtunut.

Tämä ja muut äsken kerrotut asiat eivät tuota kunniaa lintuvaimoille, mutta, kuten jo huomautin, päinvastaiset todistukset näyttävät, että nuo tapaukset ovat vain poikkeuksia säännöstä ja siis sääntöä vahvistavat. Ja jospa todella huomattaneenkin naaraksissa näennäistä tai todellista syytä, on aina muistettava, että urokset, joilla on paljon suurempi syy kuin vähempilukuisilla naaraksilla säilyttää avioukkoluutensa, voivat myöskin unhottaa sen. Ken tuntee kyyhkysen, jotka on ihan väärin asetettu kaikkein mahdollisten hyveiden vertauskuviksi, hän myöskin tietää, miten vähän he ansaitsevat sitä mainetta, joka vanhasta ajasta on heistä tullut meille perinnöksi. Heidän hellyytensä on lumoava, mutta ei oikeaa lajia; heidän uskollisuuttaan vaimojensa ja lapsiansa kohtaan ylistellään, mutta koetusta se ei kestä. Ottamatta lukuunkaan kyyhkyurosten välinpitämättömyyttä isän velvollisuuksista, he varsin usein rikkovat avioliiton horjumaton lakia ja puolisoittensa hautoessa usein hyväilevät toisia kyyhkynearakkia. Sorsalinnut tekevät vielä pahemmin eivätkä punakanat yhtään paremmin. Heti, kuin sorsat ehtivät hautomaan, yhtyvät eri parien urokset parviksi, kuluttavat aikaansa, miten pariten osaavat, antavat vaimojensa sill'aikaa nähdä vaivaa, jopa yksin pitää huolta poikasistakin ja tulevat vasta sitte jälleen naarassorsain, ehkäpä ihan vierasten, luo, kuin poikaset ovat kasvaneet suuriksi, itse toimeen tuleviksi eivätkä enää tarvitse isänsä apua. Punakanat, ja turkinpyyt luultavasti samalla tavalla, kuljeksivat leikin aikaan tappelemassa minkä hyvänsä kukkojen kanssa, kuin eteen sattuu, ja sen tähden espanjalaiset niitä kesyillä kukoilla houkuttelevat ja tappavat; mutta myöhemmin, sitte, kuin jo kanat ovat hautomassa eikä kukoilla enää ole halua taisteluun, rientävät ne kanojen huudosta luo, jopa kiireisemminkin kuin ennen.

Kuitenkin, kuten sanottu, ovat ne vain poikkeuksia säännöstä eikä niitä voida likimainkaan verrata monivaimoisuudessa eläviin lintuihin. Turhaan on koetettu selittää karjalintujen, käkien, fasaanien, metsojen, kalkkunain, viiriäisten, riikinkukkojen ja suokulaisten monivaimoisuutta, löytämättä mitään riittävää syytä. Kuin oletetaan ja lausutaan, että käet ja sen lähimmät sukulaiset eivät haudo, koska niiden aina täytyy olla valmiina ja esteettöminä hillitsemään hävittäväisten hyönteistoukkain tuhoja, mihin niitä vain ilmestyy, ja sen tähden eivät elä oikeissa avioliitoissa eivätkä voi pitää huolta omista poikasistaan, silloin kyllä puhellaan, lörpötelläkseen jotakin, mutta ei selitetä mitään, koskapa karjalinnutkin ilman sellaista syytä jättävät sikiönsä vierasten hoidettavaksi; ja kuin lausutaan sellainen oletus, että luonto on monivaimoisuuden kautta tahtonut toimittaa runsaammin perillisiä muutamille

kanalintu-lajeille, joita monin tavoin suuresti ahdistellaan ja vähennellään, niin silloin on mahdollon käsittää, minkä tähden luonto ei olisi sitä saanut aikaan samalla tavalla kuin muissa kanoissa, jotka elävät yksivaimoisuudessa eivätkä hedelmällisyydeltä kuitenkaan ole noita toisia huonommat.

Käyttäessäni moniavioisuus-sanaa tiedän kyllä, että tavallisesti puhellaan lintujen monivaimoisuudesta. Sellaista minä en tiedä omasta kokemuksestani, eikä minun tietääkseni sitä ole myöskään koskaan todistettu millään eittämättömän oikeilla havainnoilla. Sillä himo on molemminpuolinen, naaraksilla ei yhtään vähemmin rajaton kuin uroksilla. Naaraskäki yhtyy tänään tähän, huomenna tuohon urokseen, vieläpä saman tunninkin kuluessa osoittaa useammille suosiotansa, ja valitsematta antautuu kana mille kukolle hyvänsä. Aviosta ei heillä ole puhettakaan. Urokset eivät pidä lukua naaraksista muuta kuin hetkisen, ja ihan samoin tekevät naarakset; kumpikin sukupuoli kulkee omia teitään, jopa pysyvät ihan erillään paitsi leikin aikana, eikä toinen huoli yhtään toisen kohtalosta. Rajaton himo ja siitä suurimpaan määrään kiihtynyt kateus uroksissa, vallanhimoinen vaatiminen ja nöyrä suostuminen, hurja kosinta ja mielellään taipuminen, sitte täydellinen välinpitämättömyys toisistaan ovat näillä linnuilla eri sukupuolien keskinäistä seurustelua kuvaavina tuntomerkkeinä. Siitä myöskin selviää, että näiden lintujen piireissä paljon useammin kuin minkään muiden lintujen kesken tehdään seka-avioita ja saadaan aikaan sekasikiöitä, jotka viettävät kurjaa elämää ja joko kuihtuvat lapsettomina taikka, jos saavat rakennetuksi aviota jommankumman kantajinsa kanssa, tuottavat oikeita perillisiä ja siten jälleen palautuvat oikeaan lajiinsa. Sekaliittoihin yhtyvät tosin muutkin, s.o. yksivaimoisuudessa elävät linnut, mutta ihan varmaan vain silloin, kuin niitä lajisensa puolison täydellinen puute siihen pakottaa, jota vastoin noilla toisilla näyttää vain houkutteleva tilaisuus olevan ihan yhtä usein syynä kuin sellainen puutekin.

Vaan hätä se lienee ja ehdoton välttämättömyys turvata munasta jo päässeitä tai vielä munassa olevia sikiöitä, joka pakottaa yksiavioisuudessa elävään lintujen naarakset nopeammin haihduttamaan lesken surunsa uudella avioliitolla kuin urokset unhottamaan kadotetut puolisonsa. Tokkopa sentään naarasten suru todella lienee yhtään vähempi kuin urosten, vaikka hyvin siltä näyttääkin. Samalla tavalla kuin emähaikara Ebenseessä tekevät muutkin naaraslinnut. Puutarhassamme hautovan harakkaparin päätimme tappaa, koska samassa puutarhassa asuvat laululintuset, joita hyvin suosimme ja hoitelimme, pelkäsivät niitä. Kello seitsemän aamulla ammuttiin uros, vaan tuskin ehti kahta tuntia kulua, kuin jo leskellä oli toinen puoliso; hetkisen kuluttua ammuttiin sekkin, ja kello yksitoista oli leski jo kolmannen kerran avioliitossa. Olisi sitä varmaan tapahtunut vielä useamminkin, jos hätäytynyt naarasharakka ei olisi paennut viimeksi saamansa uroksen kanssa. Isäni ampui kerran keväällä turkinpyy-uroksen. Naaras lensi ensin pois, vaan tuli kohta takaisin, ja heti sen jälkeen toinen uros tuli kosimaan ja pääsi ilman mitään puolisoiksi. Tschusi-Schmidthofen pyydysti puutarhastaan leppälinnun pesästä kahdeksassa päivässä pois koko kaksikymmentä urosta ja antoi vasta sitte niin monesti surreen ja yhtä monesti lohdutuksensa löytäneen lesken nauttia avio-onnea.

Sellaista näennäistä kevytmielisyyttä emme ollenkaan näe uroksissa, jotka kadottavat puolisonsa. Kovasti parkuen, liikuttavasti valittaen, suruaan sekä äänellä että liikkeillä ilmaisten lentelevät ne rakkaan puolison ruumiin ympärillä, koskevat siihen ehkä nokallaankin, ikään kuin tahtoisivat taivuttaa sitä nousemaan ylös ja lähtemään lentoon, rupeavat uudestaan valittamaan, niin että ihminenkin voi ne äänet ymmärtää, lentelevät alueensa sisällä paikasta toiseen, istahtavat huudellen, houkutellen ja valittaen milloin mihinkin entiseen lempipaikkaan, eivät huoli ravinnosta, hyökkäävät äkeissään toisten samanlajisten urosten kimppuun, ikään kuin kadehtien niiden onnea ja tahtoen tehdä ne yhtä onnettomiksi, kuin itse ovat, eivät saa rauhaa eikä lepoa, ryhtyvät jotakin tekemään ja lakkaavat heti ja tekevät kaikki nurin päin, ikään kuin tietämättä, mitä tekevät. Siten ovat ne päiväkausia, jopa viikkojakin, ja usein viiptyvät onnettomuuspaikalla niin kauan kuin suinkin mahdollista, lähtemättä edes lyhyillekään matkoille tiedustelemaan toista vaimoa. Muutamat lajit, ei yksistään papukajjat, joita niin sattuvasti sanotaan "eroamattomiksi", vaan myöskin peipposet ja muut, yksin huuhkajatkin, kadottavat sellaisessa kovassa kohtalossa kaiken elämän ilon, surevat itsekseen ja hautovat suruansa niin kauan, että kuolevat. Niin syvän surun pääsyyksi, vaikkapa ei ainoaksikaan, lienee katsottava sitä, että aina on vaikea, välistä mahdollonkin urosten löytää ja saada toista naarasta. Naarakselle monesti ei jää aikaakaan surra, sillä ennemmin tai myöhemmin, monesti melkein samana silmänräpäyksenä ilmestyy sen luo uusia kosijoita osoittamaan sille niin paljon suosiota ja hellyyttä, että sen täytyy tulla vaikka vasten tahtoansakin lohdutetuksi. Ja kuin sitte perillisten hoitohuolet sitä paitsi ahdistavat muutenkin niin äidillistä sydäntä, jäävät hänellä kaiketi muut ajatukset niin sivuasioiksi, että pitkälinen suru ei pääse voimaan. Jos hänen on joskus vaikea saada uutta puolisoa, niin se ilmoittaa suruansa yhtä vilkkaasti kuin urokset. Mutta välistä se tekee vielä enemmänkin, on pakottakin rupeamatta toiseen avioliittoon. Leskivarpunen, jota isäni tarkkaan katseli, ei ottanut, vaikka sillä oli munia haudottavana ja sitte poikasia kasvatettavana, ketään kosijaa miehekseen, vaan pysyi leskenä ja sanomattomalla vaivalla yksin ruokki syöppöä lapsilaumaansa. Toisen todellakin liikuttavan tosiasian, millaista surua leskeksi jäänyt naaraslintu osoittaa, kertoo ja takaa Eugen von Homeyer. Tämän luotettavan tutkijan asunnon katolla oli haikaraparilla pesä, vaan heidän avio-onnensa yht'äkkiä päättyi siten, että eräs pyssymies veitikka ilkeyksissään huvikseen ampui uroksen. Sureva leski, ottamatta toista puolisoa, tekee äidin

velvollisuudet ja lähtee syksyllä lapsineen muiden haikarain seurassa Afrikkaan. Seuraavana keväänä se palaa takaisin entiseen pesäänsä leskenä, kuten oli lähtenytkin. Ahkerasti sitä kositaan, mutta se torjuu kaikki kosijat äkäisesti nokallansa. Innokkaasti laittelee se asuntoaan, mutta pitääkseen vain yllä omistusoikeuttansa. Syksyllä se taas lähtee muiden haikarain kanssa muuttomatkalle, palaa seuraavana keväänä ja tekee ihan samoin kuin viime kesänä. Ja niin oleksii se yksitoista vuotta. Kahdentenatoista vuotena koettaa toinen haikarapari väkivaltaisesti anastaa siltä pesää; se taistelee uljaasti omaisuudestaan, mutta ei voi vieläkään taipua toisella avioliitolla sitä turvaamaan. Pesä riistetään siltä, ja kuitenkin pysyy se yksinäisenä; anastajat pitävät pesää eikä leskeä näy; se viettää, kuten perästä päin tulee ilmi, koko kesän yksinään noin viidentoista kilometrin päässä. Vaan heti anastajain mentyä pois saapuu se pesään, viipty siinä vielä muutamia päiviä ja lähtee vasta sitte muuttomatkalleen. "Erakon" nimellä on tämä haikara tuttu koko seudussa; sen kohtalo ja käytös hankkivat sille kaikkein hyvääntahtoisten ihmisten ystävyyden ja suosion.

Eivätkö sellaiset toimet ja sellainen elämä muka ole mitään muuta kuin koneen liikettä, jota ulkonaiset voimat käyttävät? Kaikkiko nämä kerrotut lämpöisen ja elävän tunteen ilmaukset muka tapahtuvat tajuttomasti? Uskokoon sitä, ken voi, ja puolustakoon sitä mielipidettä, ken tahtoo. Me uskomme ja puolustamme päinvastaista ajatusta ja kadehdittavalta näyttää meistä lintujen rakkauden ja avioliiton tajuntainen onni.

Apinat.

Sheikki Kemal el Din Demiri, oppinut arabialainen, joka kuoli Damaskossa meidän ajanlaskumme vuonna 1405, kertoo kirjoittamassansa "Heiat el Heivan" eli "Eläinten elämä" nimisessä teoksessa profeetan lausunnon mukaan seuraavan ihmeellisen historian:

"Kauan ennen, kuin laupiaan Jumalan profeetta ja lähettiläs sytytti uskon tullen, paljon ennen sitäkin aikaa, jolloin Issa eli Jesus Natsarealainen eli ja opetti, asui Ailan kaupungissa Punaisen meren rannalla lukuisa väestö, joka tunnusti juutalaisten uskontoa. Mutta he olivat syntisiä ja pahantekijöitä Herran silmään edessä, sillä he yhä rikkoivat Kaikkivaltiaan pyhää päivää, sabattia. Turhaan varoittivat hurskaat ja viisaat miehet jumalattoman kaupungin syntisiä asujamia; he rikkoivat kuten ennenkin Korkeimman käskyjä. Viimein varoittajat läksivät vääryyden paikasta, pudistivat sen tomun jaloistaan ja päättivät jossain muualla palvella Elohimia. Vaan koti-ikävä ja omaisten kaipaus saattoivat heidät kolmen päivän kuluttua palaamaan Ailaan. Siellä oli ihmeitä nähtävänä. Kaupungin portit olivat suljetut, vaan muurit kuitenkin vartioimatta, niin että he saattoivat esteettä nousta niiden ylitse. Kadut ja torit siinä onnettomassa kaupungissa olivat myöskin tyhjinä. Missä ennen oli ollut vilkasta liikettä, ostajia ja myyjiä, pappeja ja virkamiehiä, käsityöläisiä ja kalastajia sekaisin, siellä nyt suuret paviaanit istua kyykyttivät, juoksentelivat ja kiipeilivät, ja ullakoista ja ikkunoista, parvekkeilta ja katoilta, jossa mustasilmäiset naiset olivat ennen oleksineet, katselivat nyt naaraspaviaanit alas kaduille. Ja kaikki ne suuret ja sievät apinat olivat suruiset ja hämmästyksissään, katselivat alla päin nyt kotiansa katsomaan palanneita vaeltajia, tunkeutuivat rukoilevasti lähelle heitä ja valittavasti ähkyivät. Ihmetellen ja mietiskellen katselivat hurskaat vaeltajat kammottavaa ihmettä, kunnes eräälle heistä johtui mieleen se lohdu-ton ajatus, että paviaanit varmaankin olivat heidän entisiä, nyt eläimiksi muutettuja sukulaisiansa. Saadakseen varmuutta riensi se viisas mies, joka niin oli ajatellut, suoraa päätä kotitaloonsa. Sen ovella istui samoin paviaani; vaan se tuskissaan ja häpeissään käänsi katseensa maahan, kuin entinen ankara varoittaja ilmestyi. 'Sano minulle, laupiaan Allahin nimessä, o paviaani,' kysyi viisas mies apinalta, 'oletko sinä minun vävyini Ibrahim?' Ja suruisesti vastasi paviaani: 'Eva, eva!' — olen, kyllä minä se olen. Silloin hurskas mies ei enää epäillyt, hän murhemielellä näki, että Jumalan ankara rangaistus oli tässä tapahtunut, että sabbatin rikkoijat olivat muutetut apinoiksi."

Sheikki Kemal el Din tosin ei uskalla epäillä tätä ihmettä, vaan ollen ajatteleva mies hän ei voi olla lausumatta, että lienehän toki paviaaneja ollut ennen kuin juutalaisia.

Me puolestamme, vaikka historia onkin hyvästi sepitty ja kerrottu, yhdymme sheikin huomautukseen sitäkin mieluisammin, kuin ne apinat, joita hurskaat Ailan varoittajat lienevät nähneet, ovat meidän vanhoja hyviä tuttujamme. Sillä Arabiassa asuu yksinomaan hamadryas-eli manttelipaviaaneja. Ja heitä me tapaamme jo hyvin vanhoissa Egyptin muistomerkeissä oivallisesti kuvattuina, ja niiden karvapuku se juuri oli muinaisista egyptiläisistä niin omituinen, että he valitsivat sen esikuvakseen ja antoivat sfinkseillensä, ja vielä se tänäkin päivänä on Itä-Sudanin mustilla kaunottarilla tukan koristelemisen mallina. Manttelipaviaanilla näet on hyvin tärkeä osa muinaisegyptiläisten jumaluusopissa, kuten, paitsi muualta, näemme hieroglyyfein selittäjän Horapollonin teoksesta. Kuten hän kertoo, on tätä apinaa pidetty temppeleissä ja kuoltua palsamoitu. Häntä katsottiin kirjoituksen keksijäksi ja sen tähden sekä kaikkein tieteiden alkajalle Totille eli Merkuriukselle pyhitetyksi olennoksi että egyptiläisten pappien

likeiseksi sukulaiseksi. Joka kerran, kuin apina juhlallisessa saatossa vietiin temppeleihin, tutkittiin sitä ensin siten, että ylipappi toi kirjoitustaulun ja mustetta, pani kynän käteen ja käski häntä kirjoittamaan, että nähtäisiin, ansaitsiko hän päästä temppeleihin vai eikö. Hänen sanottiin olevan salaperäisessä yhteydessä kuun kanssa, eli että kuu tavattomasti vaikutti häneen. Hänen myöskin katsottiin osaavan jakaa aikaa niin soveliaalla tavalla, että Trismegistos eli Tot jumala hänen esimerkkinsä mukaan on tehnyt vesikellon, joka kuten apinakin jakoi päivän ja yön, molemmat, kahteentoista yhtä suureen osaan. Sitenpä olemme mekin toisten kautta saaneet apinoilta sekä kirjoitustaidon että myöskin ajan jakamistapamme.

On huomioon otettava, että vanhat egyptiläiset kyllä tunnustavat luultavasti olevansa sukua apinain kanssa, mutta eivät katso mahdolliseksi, että olisivat polveutuneet apinoista. Sellaista ihmisen ja apinan sukulaisuuden käsitystä tapaamme vasta indialaisilla. Heidän keskuksensa vallitsee ikivanhoista ajoista ja vielä nykyäänkin usko, että ainakin muutamat kuningassuvut ovat polveutuneet Indiassa pyhänä pidetystä, jopa jumalaksikin korotetusta solakasta apinasta hulmaanista ja että kuolleiden kuningasten sielut palaavat takaisin sen apinalajin ruumiiseen. Eräs hallitseva kuningassuku kerskaa siitä syntyperästään käyttämällä erittäin silmään pistävällä tavalla arvonimiinsä otettuna kunnianimeä "Häntä-Raana". Samanlaatuisia mielipiteitä kuin indialaisilla on nykyaikoina meilläkin alkanut levitä, ja apinakysymys, joksi minä sitä lyhyesti, vaan ehkä kuitenkin kaikkein ymmärrettävästi sanon, on saanut paljon melua aikaan. Tieteelliset, suurelle yleisölle mitättömät selittelyt ovat herättäneet kiivasta suuttumusta ja jakaneet vakavat tutkijat kahteen eri puolueeseen, jotka ovat asiaa innokkaasti toisaalta puolustaneet, toisaalta vastustaneet. Taisteluun ovat yhtyneet tieteellisestä tutkimuksesta ihan kaukanakin olevat ainekset, tietämättä ja edes aavistamattakaan, mistä asiasta ja mitä varten oikeastaan taistellaan, ja siten on riita levinnyt kerroksiin, joissa se voi saada ainoastaan turmiota aikaan; siten on syntynyt selkkauksia, jotka eivät helposti selvinnekään. Apinoista puhuminen on kaiken tämän tähden tullut hyvin arveluttavaksi, koska silloin aina on vaara tarjona joko halventaa apinoita tai loukata ihmisiä. Kuitenkin apinat, jotka ilmeisesti ovat meidän lähimpiä sukulaisiamme eläinkunnassa, ansaitsevat niin suurella määrällä meidän osanottoamme, että minkään emme anna estää itseämme tutkimasta niiden elämää, vertaamasta niiden tapoja ihmisten tapoihin ja siten edistämästä sekä niiden että ihmisenkin tuntemista.

Vaikea on lyhyesti tehdä niin monen muotoisista eläimistä yleistä, elämänkuvausta, johon tahdon rajoittaa tehtäväni. Apinoita on noin neljäsataa, ainakin paljon enempi kuin kolmesataa lajia ja niitä asuu, paitsi ainoastaan Australiassa, kaikissa maanosissa, varsinkin kääntöpiirien välisissä maissa. Amerikassa ulottuu niiden asunto-ala 28:sta eteläisestä leveysasteesta Antillein mereen, Afrikassa 35:stä eteläisestä leveysasteesta Gibraltarin salmeen, Aasiassa Sunda-saarista Japanin saariin. Euroopassa niitä on ainoastaan Gibraltarin kallioilla, jossa, tietämättömä, mistä ajasta asti, eleskelee nykyään linnan varustusväen suojelemina kolmattakymmentä magottia eli hännätöntä makakkia. Apinain oleskelupaikkoina ovat metsät ja kalliovuoristot, joissa ne nousevat puolen kolmatta tuhannen metrin korkeuteen vuoren juuresta lukien. Sekä metsissä että vuorilla oleskelevat ne, paitsi muutamat lajit, vuodesta vuoteen ja pitävät sen verran lukua vuodenajoista, että metsissä tekevät hedelmän kypsyntäaikaan lyhempiä tai pitempiä vaelluksia ja vuoristoissa nousevat lämpöisen vuodenajan tullessa ylös päin, vaan kylmemmäksi vuodenajaksi laskeutuvat alemmaksi; sillä vaikka niitä tavataan vielä lumisissakin seuduissa, rakastavat ne kuitenkin yhtä paljon lämpöä kuin runsasta ja monimuotoista ravintoakin. Jotakin pureskeltavaa ja nakerreltavaa täytyy siellä aina olla, johon ne asettuvat; muuten ne piankin sieltä muuttavat pois. Ihmiskasuntojen läheiset metsät ovat niistä oikeita paratiiseja; eivät he pidä lukua kielletystä hedelmästä. Maisi- ja sokuriruoko-vainiot, hedelmä-, banaani-, pisanki- ja meluuna-metsät ovat heistä ihan omia perinnöllisiä laidunmaita. Sellaiset paikat, joissa asukasten harras taika-usko heitä suojelee, ovat heistä myöskin oikein mieluisia asuinpaikkoja.

Kaikki apinat, paitsi ehkä niin sanotut metsäihmiset, elävät joukoissa, välistä suurissakin, joita vanha uros johtaa. Sellaiseen arvoon korottaa apinan hänen kaikkein yhteen joukkoon kuuluvain tunnustama kykynsä: vahvimmat kädet ja pisimmät hampaat. Niiden nisäkästen kesken, joita naaras johtaa, tottelee jok'ainoa muu lauman jäsen mielellään, vaan johtoapina, kaikkein pahimman laatuinen itsevaltiainen, toimittaa itse valtakunnassaan ehdotonta kuuliaisuutta. Ken ei hyvällä tottele, se pakotetaan puremalla, näpistelemällä ja korvapuusteilla kuuliaisuuteen. Johtoapina vaatii orjallista kuuliaisuutta kaikilta muilta apinoilta ja samoin myöskin joukkonsa naarasapinoilta. Ritarillista kohteliaisuutta hän ei osoita heikommalle sukupuolelle; väkisin ottaa hän lempensä palkan. Hänen kurinpitonsa on ankara, tahtonsa taipumaton. Älköön yksikään apinanuorukainen uskaltako hyvällä ketään sen joukon naarasapinaa älköönkä naarasapina rohjetko osoittaa suosiotansa kenellekään muulle kuin hänelle. Hän itse vallitsee rajattomasti haaremiansa ja hänen sukunsa karttuu, kuin hietaa on meren rannalla. Jos joukko tulee liian suureksi, eroaa siitä osa jonkun vahvistuneen urosapinan johdolla eri joukoksi. Siihen asti johtajaa kaikki pitävät arvossa ja kunnioittavat yhtä paljon kuin pelkäävätkin. Vankat kokeneet emäapinat ja nuoret vaurastuneet naarasapinat koettavat kilvan häntä imarrella ja varsinkin yhä osoittaa hänelle suurinta suosiota, kuin apina voi toiselle osoittaa, se on: hyvin huolellisesti puhdistaa hänen karvapukuansa kaikesta siihen kuulumattomista aineista. Hän puolestaan ottaa sellaista ystävyyttä

vastaan pashan arvokkaisuudella, jonka jaljoja hänen lempiorjattarensa raaviskelee. Kunnioitus, jota hän on osannut hankkia itselleen, tuottaa hänelle varmuutta ja arvokkaisuutta käytöksessä, taistelu, jota hänellä kuitenkin aina on, tuottaa valppautta, rohkeutta ja itsetuntoa, sekä vallan ylläpidon välttämättömyys neuvokkaisuutta, viekkautta ja kekseliäisyyttä. Käyttämällä näitä ominaisuuksiaan lähimmiten omaksi hyödykseen hyödyttää hän myöskin koko joukkoa, ja siten hänen rajaton herruutensa tulee oikeutetuksi ja pysyväiseksi. Hänen hallitsemana ja ohjaamana viettä apinajoukko syrjästä katsoen turvallista ja sen tähden miellyttävää elämää, raivotkoonpa sen sisällä millaisia myrskyjä hyvänsä.

Kaikki muut apinat, paitsi vähälukuiset yöapinat, toimivat päivällä ja lepäävät yöllä. Vasta hyvän aikaa sen jälkeen, kuin aurinko on noussut, heräävät ne unestaan. Heidän ensi työnsä on lämmitellä auringon paisteessa ja puhdistautua. Jos yö on kylmä ja vastenmielinen, niin koettavat ne kyllä siten parantaa tukalaa tilaansa, että tunkeutuvat hyvin likekkäin, jopa kietoutuvat yksiksi möhkäleiksi, mutta kuitenkin heitä aamulla kylmää niin, että pitempikin lämmitteleminen auringon paisteessa näyttää välttämättömältä. Heti yökasteen kuivettua lähtevät apinat makuupaikoistaan, kiipeävät hitaasti puiden ylimpiin paikkoihin tai kallioiden huipuille, valitsevat istuinpaikan, johon aurinko pääsee paistamaan, ja kääntelevät siinä sitte mukavasti joka puolta ruumiistaan aurinkoon päin. Turkin kuivettua ja kyllyiksi lämmittyä tekee mieli saada se puhtaaksikin, ja jokainen ryhtyy nyt innokkaasti ja huolellisesti sellaiseen työhön taikka pyytää ja saa joltakin vertaiseltaan siihen ystävällistä apua, kuten hän itsekin aina on valmis sitä antamaan.

Kuin karvapuku on puhdistettu tai tarpeen mukaan kammattukin, tulee aamiaisen hankkimisen tarve. Se puuha ei ole rasittava siitä syystä, että kaikki syötävä kelpaa apinoille ja että verotetaan sekä eläinettä kasvikutta. Metsissä ja vuoristoissa on hedelmiä, lehtisilmikoita ja kukan nappuja, linnun pesiä munineen tai nuorine poikasineen, kuorietanoita ja hyönteisiä, puutarhoissa hedelmiä ja kasviksia, vainioilla viljaa ja palkokasveja. Tuolta katkaistaan kypsävä tähkä, täältä siepataan mehukas hedelmä, ylhäällä ryöstetään linnun pesä puhtaaksi, maassa tutkitaan kivien aluksia, asutussa paikassa verotetaan puutarhaa tai raastetaan vainiota, ja kaikkialla työnnetään jotakin suuhunsa. Joka apina haaskaa, jos hänellä vain on aikaa, kymmenen kertaa enemmän, kuin hän tarvitsee, ja saattaa siten tuntuvasti vahingoittaa maanviljelijää, puutarhuria ja hedelmien kasvattajaa. Ryöstöretken alussa koettaa jokainen pitää varansa ja syö melkein valitsematta mitä eteen sattuu, ja sulloo, jos hänellä on poskipussit, ensinnä nekin niin täyteen kuin suinkin mahdollista; vaan heti, kuin suurimpaan nälkään on jotakin saatu, valikoitsee hän äärettömästi, tutkii joka hedelmää, joka tähkäpääätä ensin huolellisesti, haistelee ja katselee ennen, kuin syö ja useimmiten heittää välinpitämättömästi molemmat pois, sieppaa toista syötävää ja tekee sille ihan samoin. "Me kylvämme ja apinat niittävät", valittivat minulle Itä-Sudanin asujamet syystä kyllä. Sellaisilta varkailta ei suojele aidat eikä muurit, lukot eikä salvat; ne nousevat noiden ylitse ja avaavat nämä; ja mitä ei käy syödä tai ei jakseta syödä, viedään kuitenkin mukaan. On huvittavaa ja samalla säällittävää heitä katsella; sillä, kuten koko heidän olemuksessaan yleensä, näkyy tässäkin yht'aikaa rohkeutta ja kekseliäisyyttä, uhkarohkeutta ja viekkautta, nautinnon himoa ja varovaisuutta ja samalla vielä viekkautta ja juonikkaisuutta, julkeutta ja häijyyttä. Kaikki niiden keinot tulevat sitä paremmin näkyviin, mitä vaarallisemmalta yritys näyttää. Juosten, kiiveten, hyppien ja hätätilassa uidenkin voitetaan kaikki esteet, mutta ei koskaan eikä missään jätetä pitämättä vaaria omasta turvallisuudesta. Johtoapina kulkee edeltä, houkuttelee, huutaa, kehoittaa, varoittaa, toruu ja rankasee, mitä milloinkin on tarvis; koko parvi seuraa ja tottelee, vaan ei kuitenkaan koskaan oikein luota häneen. Vaaran hetkenä joka apina ensinnä ajattelee omaa turvallisuutta ja tulee vasta myöhemmin jälleen johtoapinan luo. Ainoastaan emät, jotka kantavat lapsia sylissään tai seljässään, ovat poikkeuksena siten, että ovat tai ainakin näyttävät olevan enemmän huolissaan niistä kuin itsestään. Vaarattomilla retkillä levähdetään usein ja annetaan lapsille tilaisuutta keskenään leikitellä; vaarallisissa paikoissa tulee vasta retken päätyttyä lyhempi tai pitempi lepo- ja virkistyshetki, jolloin apinajoukko nukahtaakin, paremmin sulattaakseen ruokaansa. Iltapäivällä tehdään toinen ryöstöretki. Vähän ennen auringon laskua palaavat apinat tavalliseen, vaarallisilta pedoilta niin hyvästi kuin mahdollista turvattuun makuupaikkaan saamaan hyvin ansaittua lepoa, joka tosin kuitenkin alkaa vasta pitkällisen riidan ja kinnan, kiistelemisen ja sysimisen jälkeen.

Jos ei oteta lukuun silloin tällöin välttämättömiä tai edulliselta näyttäviä vaelluksia, ei tässä äsken kerrotussa päiväjärjestyksessä tapahdu juuri mitään muutoksia. Suvun kartuttaminen, joka muilla eläimillä enimmäkseen saa aikaan suuriakin elintavan muutoksi, ei apinoihin vaikuta sanottavasti, koska se ei tapahdu mihinkään määräraikaan ja koska emäapinat kantavat poikiaan kaikkialla muassa. Pojat, joita enimmäkseen lajit saavat vain yhden kerrassaan, tulevat tosin hyvin kehittyneinä ja siis jo näkevinä olentoina maailmaan, vaan ovat meidän käsityksemme mukaan erittäin rumat ja jotenkin avuttomat, vaikka kyllä kehityksessään verraten pitkälle edistyneet. Rumilta ne meistä näyttävät sen tähden, että niiden poimuiset kasvot vilkkaine silmineen ovat kuin ikivanhoilla ukoilla ja että niiden vielä harva karvapuku ikään kuin jatkaa eturaajojen muutenkin hyvin suurta pituutta; avuttomia ne meistä nähden ovat sen tähden, että ne eivät osaa noilla eturaajoillaan tehdä muuta kuin tarttua kiinni emänsä syliin. Siinä ne riippuvat, pitäen käsillään emänsä kaulasta ja jaloillaan vyötäisistä,

viikkokausia, liikuttamatta huomattavasti muuta ruumiinsa osaa kuin päätänsä, ja siten emät saattavat esteettömästi ja suuretta vaivatta liikkua tavallisissa toimissaan, kulkea vaarallisimpiakin polkuja ja tehdä rohkeimpia hyppäyksiä. Vasta pitkän ajan päästä, harvoin ennen kuin kuukauden kuluttua, alkavat ne yritellä joitakuita liikkeitä, mutta tekevät niitä niin taitamattomasti, että pikemmin herättävät sääliä kuin naurua. Mutta noita lapsiaan emät ehkä juuri niiden avuttomuuden tähden katselevat ja pitelevät niin hellästi, että "apinan rakkauden" ylistely kyllä näyttää oikealta. Joka emä lakkaamatta hyväilee lastansa tai muuten sitä siistii. Milloin se sitä nuolee, milloin puhdistaa sen turkkia, milloin asettaa hänet syliinsä, milloin ottaa molemmille käsivarsilleen, ikään kuin ihailakseen sen näköä, milloin kiikuttelee sitä, kuin tuuditellen nukkumaan. Jos emä huomaa itseään toisten katselevan, kääntyy se pois päin, ikään kuin ei soisi muiden nähdä hänen lemmikkiänsä. Kuin se tulee vähän suuremmaksi ja liikkuvaisemmaksi, saa se välistä luvan lähteä emänsä sylistä leikkimään muiden vertaistensa kanssa, mutta aina sitä pidetään ankarassa kurissa ja rangaistaan näpistelemällä tai kämmenellä kurittamalla, jos se ei tottele. Yksin ravinnostakin pitää emä huolta. Vaikka hän muuten onkin hyvin ahnas, lapselleen hän sentään antaa joka palasta eikä suvaitse sen vahingoittaa itseään liian hätäisellä eikä ylellisellä syömisellä, vaan estää, sen äidin viisaudella. Harvoin kuitenkin tarvitsee käyttää tuntuva rangaistusta, sillä apinalapsi on niin kuuliainen, että se kelpaisi esimerkiksi monelle ihmislapselle. Oikein liikuttavasti käyttäytyy emä, jos lapsi nähtävästi sairastaa, ja joutuu ihan toivottomaksi, jos se kuolee. Tunti- ja päiväkausia kuljettaa se pikku ruumista mukanaan, ei huoli mistään ravinnosta, istuu välinpitämättömänä paikoillaan ja usein suree itsensä kuoliaaksi. Apinalapsi sitä vastoin ei tiedä niin syvällisistä tunteista, ja paremmin se myöskin on turvattu kuin muut eläimet, jos se kadottaa emänsä. Sillä kuka hyvänsä iso apina, uros tai naaras, ottaa heti sen hoitoonsa, tyydyttää hänellä kaikissa apinoissa omituista harrasta hoitelemishalua, hyväilee sitä paraimmasti, mutta paha kyllä joutuu rakkaasta ravinnosta usein riitaan oman itsensä kanssa ja jättää hoitolapsensa, jos se ei vielä osaa tulla yksin toimeen, kurjasti kuihtumaan, jopa ehkä kuolemaankin.

Apinain luonnonlahjoista on vaikea, melkein pä mahdotonkin sanoa mitään yleisesti pätevää, koska ne ovat yhtä monenlaiset kuin apinat itsekin. Jotkut heidän taipumustensa piirteet tosin ovat yhteiset, vaan kaikkein enimmäkseen heidän olemuksensa ominaisuudet ovat hyvin erilaiset eri apinoilla. Jokin taipumus, josta toisella tuskin on merkkiäkään, näkyy toisella ihan selvään, jotakin piirrettä, joka tässä on selvänä, on turha etsiä toisesta. Vaan jos verraten tarkastellaan eri heimoja, sukuja ja lajeja, niin voidaan kyllä heillä huomata edeltä päin aavistamatonta ja sen tähden ihan ihmetyttävää kaikkein luonnonlahjojen ja taipumusten kasvamista ja enenemistä. Sellainen tarkastelu on opettavainen.

Vähimmin kehittyneitä kaikista apinoista ovat *teräväkyntiset* ja *orava-apinat*, Etelä- ja Keski-Amerikassa elävät, pienet, soreat ja hyvin yhdenmuotoiset eläimet. Niillä kyllä on oikeat varsinaisten apinain hampaat, vaan ainoastaan ukkovarpaissa litteät, kaikissa muissa varpaissa ja sormissa sitä vastoin kapeat, pitkät, terävät kynnet, joiden tähden ne kädet ja jalat, ainakin ensin mainitut, siis ovat käpäläin vertaiset. Näiden ulkonaisten tuntomerkkien mukaiset ovat niiden lahjatkin. Apinuuksa, saattanen sanoa, ei ole niissä apinoissa vielä päässyt täyteen voimaan. Sekä muodoltaan ja väriltään että myöskin ryhdiltään, olemukseltaan ja käytökseltään, jopa ääneltäänkin ovat ne jyrjäjän kaltaisia. Ne istuvat harvoin pystyssä kuten muut apinat, enintään vain oravan tavalla, seisovat enimmäkseen kaikilla raajoillaan, ruumis vaakasuorassa, eivät myöskään vapaasti ja helposti kiipeä, kouristaen käsillään ja jaloillaan oksista kiinni kuten muut apinat, vaan kynsiensä avulla nousten ja laskien mäkeä, ei siltä tosin suinkaan hitaasti eikä kömpelösti, vaan ihan jyrjäjän tavalla. Vallan toisenlainen kuin kaikilla ylempillä apinoilla on heidän äänensäkin, kimakka piipitys, joka milloin kuuluu linnun viserrykseltä, milloin rottain ja hiirien vikinältä, enimmäkseen ehkä merisian ääneltä. Käytös on nimenomaan jyrjäjän käytöksen kaltainen. He osoittavat samaa levottomuutta ja rauhattomuutta, samaa uteliaisuutta, arkuutta ja hätäisyyttä, samaa häilyväisyyttä kuin orava. Heidän päänsä pysyy ainoastaan jonkun silmänräpäyksen ajan samassa asennossa, tummat silmät kääntyvät milloin tähän, milloin tuohon esineeseen, aina hätiköiden ja ilmeisesti mitään ymmärtämättä, vaikka he näyttävätkin viisaasti katselevan maailmaa. Kaikista niiden toimista näkyy hyvin vähä punnitsemiskykyä. Ikään kuin tahdottomasti seuraavat ne, mitä minäkin silmänräpäyksenä mieleen johtuu, unhottavat heti työnsä, jota juuri ovat tekemässä, kuin vain uusi esine tai asia niitä kiihottaa, ja samoin ne ovat yhtä häilyväiset suosionsa ja suuttumuksensa osoituksissa. Tänä hetkenä ne ovat hyväluontoiset, nähtävästi erittäin tyytyväiset kohtaloonsa, ehkäpä onnellisetkin ystävällisen käden hyväilystä, vaan seuraavana silmänräpäyksenä ne irvistelevät hoitajalleen, käyttäytyvät tuskaisesti, kuin olisi henki vaarassa, hiovat hampaitansa ja koettavat purra. Yhtä herkkätuntoiset ja kiihtyväiset ne ovat kuin apinat ja jyrjäjat, vaan niiltä kuitenkin puuttuu kaikkein ylempään apinain varsinaista apinuuksa; sillä toinen tekee ihan samoin kuin toinen, ikään kuin ilman tajuntaa, ihan tietämättänsä, aina pikkumaisesti. Niillä on kaikki pelkurin ominaisuudet; valittava ääni, haluttomuus taipumaan välttämättömyyksiin, tuskittelu kaikista tapauksista, sairaan omainen kiihko epäluuloisesti itseensä sovittamaan mitä hyvänsä toisen olennon tekoa, halu kerskailemaan, vaikka aina kuitenkin pakenevat luultua tai todellista vaaraa, kykenemättömyys sekä tahdossa että toimessa. Juuri sen tähden, että ne niin vähässä määrässä ovat apinoita, miehet niistä eivät pidä lukua.

Paljon korkeammalla asteella ovat samoin Amerikassa elävät *leveänenäiset* eli *uuden maailman apinat*, vaikka ei niissäkään tosi apinuus vielä oikein ole nähtävänä. Niillä on kummassakin leuassa yhtä poskihammasta enempi kuin muilla ylemmillä apinoilla, siispä yhteensä kuusineljättä hammasta eikä kaksineljättä: sormissa ja varpaissa on kaikissa litteät kynnet; ruumis näyttää sitä hoikemmalta, kuin raajat ovat yleensä hyvin pitkät; häntä on useimmilla voimakkaana tarttuma-aseena. Kuvaavainen on niiden kehityksen yksipuolisuus. Ollen kuten teräväkyntiset apinat yksinomaan puueläimiä, näyttävät ne poissa puun oksilta eli maassa kömpelöiltä, jopa ihan tyhmeliineiltä. Niiden astunta maassa on erittäin kömpelö ja horjuva, horjuvaisin ja huonoin niillä lajeilla, joilla on tarttumahäntä; mutta ei niiden kiipeäminenkään ole sinne päinkään vanhan maailman apinain kiipeämisen kaltainen. Sillä liikeneuvojen lisäys ei näillä ole suinkaan enentänyt liikettä, vielä vähemmin tehnyt sitä useampimuotoiseksi, vaan päin vastoin yksipuolisemmaksi. Niiden tarttumahäntä ei ole viidentenä, vaan ensimmäisenä kätenä. Sillä ne kiinnittävät tai ripustavat koko ruumiinsa sillä, vetävät sillä luokseen esineitä, sitä käyttävät portaina, riippumattoma ja milloin minäkin. Mutta se ei jouduta eikä tee vapaammiksi niiden liikkeitä, vaan suuressa määrässä hidastuttaa niitä, vaikka samalla kyllä tekee ne turvallisiksikin. Hännän lakkaamattoman, ihan poikkeuksetta ainaisen käyttämisen tähden ei sen kantaja koskaan joudukaan tasapainon kadottamisen eikä turvallisesta korkeudesta putoamisen turmiolliseen vaaraan, vaan juuri samasta syystä hän ei myöskään voi tehdä mitään vapaita eikä korkeita liikkeitä. Hitaasti ojentaa apina tarttumahäntänsä edeltä päin joka askeleelta ja kiinnittää sen edellensä ja sitte vasta päästää yksitellen kätet ja jalat irti oksasta, jolla liikkuu. Sitenpä tämä apina enemmin vain sitoo itseään oksiin, kuin niillä liikkuu ja kiipeilee. Sen tähden se ei koskaan yritäkään mitään pitkää, onnistumiseen katsoen epäilyttävää hyppäystä. Tämä oman arvoisan olemuksen ainainen, koskaan unhottumaton turvaaminen ei tee tätä apinaa varovaisen, vaan hitaisen, ikävystyttävän näköiseksi. On oikein merkillistä, miten kaikki muut uuden maailman apinain lahjat ovat sopusoinnussa sen kanssa. Niiden ääni ei ole niin yksipuolinen kuin teräväkyntisten apinain, vaan kuitenkin sekin vastenmielinen tai ikävystyttävä. Vikinästä mölisemiseen asti kulkee se kaikki asteet; mutta kaikissa tapauksissa kuuluu se valittavalta, tuskaiselta, ja apinain käytös heidän huutaessaan kyllä vahvistaa sitä lausetta. Lämpöisesti ja kultaisesti valasee viileän, kasteisen yön jälkeen aamuurinko aarniometsän puita, ja tuhatääninen tervehdys ja riemuhuuto kajahtaa miljoonista kurkuista; silloin varustautuvat myöskin mölyapinat tekemään kiitostansa. Mutta miten! Jättäjäpuussa, jonka latva ulottuu paljon korkeammalle muita, ovat nekin kiivenneet ylös kuiville latvaoksille ja tapansa mukaan turvanneet itsensä tarttumahännällään ja nauttivat nyt suloista lämpöä auringon paisteessa. Silloin hyvinvoinnin tunne saattaa heitäkin kuuluttamaan ääntänsä. Eräs, jolla on erittäin korkea, rämäkkä ääni ja jota juuri voisi sanoa esilaulajaksi, istuu jäykkänä, katsoo terävästi kumppaneihinsa ja alkaa vetää; kumppanit samoin liikahtamatta ja mitään ajattelematta katsovat häneen ja yhtyvät virteen, ja kammottava kaiku vastaa metsästä röhkien, ulvoen, äristen ja koristen, kuin olisivat kaikki metsän eläimet hengen edestä taistelemassa vastakkain. Yksinäiset mölähdykset alkavat tuon kummallisen sävellyksen; ne tulevat yhä kiivaammiksi ja seuraavat yhä nopeammin toinen toistaan, mikäli laulajan todellinen, vaikka näkymätön kiihtymys kasvaa ja leviää joukon muihin jäseniin; sitte ne muuttuvat ulvonnan kaltaiseksi mölinäksi ja päättyvät samalla tavalla, kuin alkoivatkin. Jos katsotaan noita pitkäpartaisia, erittäin vakavan näköisiä laulajia, niin tuskinpa voidaan olla hymyilemättä. Mutta tuo heidän sävelsoituksensa, jota on ihan mahdoton kuvata, tulee pian yhtä ikävystyttäväksi kuin heidän yksipuoliset liikkeensäkin, jotka pikemmin ovat matamista kuin kiipeämistä. Mitä toinen tekee, matkii toinen ajattelematta jäljestä; mutta tehköötpä ja toimikootpa ne mitä hyvänsä, ikävystyttävä heidän käytöksensä on aina. Ihan näiden mölyapinain tavalla toimivat kaikki tarttumahäntäiset apinat; ainoastaan hiukan toisin, eli siis vapaammin ja itsenäisemmin, käyttäytyvät jotkut erittäin etevät heimon jäsenet, esim. kapusiiniapinat. Yleensä ne ovat henkisesti yhtä kömpelöt kuin ruumiillisestikin, tosin enimmäkseen hyvin lempeät, hyväluontoiset ja luottavaiset, vaan myöskin tyhmät, äreät ja tuskittelevaiset ja muutamat myöskin itsepäiset, häijyt ja oikulliset. Ne siis ovat kyllä korkeammalla teräväkyntisiä apinoita, mutta paljon alempana vanhan maailman apinoita. Varmaankaan niille ei tehdä väärin, jos sanotaan, että niillä kyllä on vanhassa maailmassa asuvain serkkujensa huonot puolet, vaan ei niiden hyviä puolia. Niiden lempeys ja hyväntahtoisuus, ihan katsomattakin siihen, että niitäkään ominaisuuksia ei ole kaikilla lajeilla, eivät likimainkaan korvaa kaikissa lajeissa yhtäläisesti näkyvää yritteliäisyyden, uljuuden, iloisuuden, vilkkauden ja päättäväisyyden, varovaisuuden ja kekseliäisyyden puutetta, jotka ominaisuudet juuri asettavat vanhan maailman apinat niin korkealle, ja niiden ainainen vikinä ja valitus vähentävät meidän silmissämme kaikkein muidenkin lahjain arvoa, joita heillä saattaa olla.

Kuten uuden maailman apinat jakautuvat myöskin vanhassa maailmassa asuvat apinat kahteen ryhmään, joita ehkä voisi sanoa heimoiksi, vaikka molempien hampaat ovatkin yleensä hyvin yhtäläiset. Me nimitämme toiset *koira-* ja toiset *ihmisapinoiksi* ja saatamme sanoa, että koira-apinoista voimme oppia tuntemaan oikean apinuuden, jota vastoin ihmisapinat ovat jo korkeammalla sitä. Koira-apinoista varsinkin koskee se, mitä alussa sanoin. Niihin kuuluu kauneita ja rumia, viehättäviä ja vastenmielisiä, iloisia ja vakavia, hyväluontoisia ja äkäisiä apinoita. Rakennukseltaan varsin rumamuotoisia ei ole niiden joukossa, koskapa täytyy myöntää meistä rumilta näyttävilläkin olevan suhdallinen ruumiin rakennus; mutta monin puolin kummallisia olentoja niiden joukossa on. Niiden päätuntemerkkeinä on

pitempi tai lyhyempi, samanlaatuinen kuono kuin koiralla, verraten lyhyet käsivarret, häntä, joka on kaikilla, vaikka muutamilla tyypistynyt vain tyhjäksi, enemmän tai vähemmän kehittyneet istumapakarot ja ainakin kaikkein enimmillä lajeilla poskipussit. Leuoissa on säännöllinen määrä hampaita eli kaksineljättä tiheissä, umpinaisissa riveissä. Näitä apinoita asuu kaikissa kolmessa vanhan maailman osassa, lukuisimmin Afrikassa.

Luonnonlahjojensa ja ominaisuuksiensa tähden ovat ne paljon korkeammalla pitkäkyntisiä ja leveänenäisiä apinoita. Ne enimmäkseen astuvat varsin hyvin ja toiset juoksevatkin, vaikka jotkut pikemmin vain nilkuttavat naurettavalla tavalla; ne osaavat vaivatta seisoa ainoastaan jaloillaan ja nousta ihan suoriksi sekä siinä asennossa helpommin tai kömpelömmiin astua; ne kiipeävät kaikki hyvästi, toiset tosin ainoastaan puissa, toiset kallioilla ja kivikoilla; osa niistä myöskin uipi oivallisesti. Ne, jotka elävät puissa, kiipeävät niin sanoaksemme lentämällä, sillä niiden monimutkaiset temput ovat paljon notkeammat, kuin edeltä päin osattaisiin aavistaakaan. Kahdeksan, jopa kymmenenkin metrin pituiset hyppäykset eivät ole niille mitään mahdottomia tekoja; puun latvaoksilta hyppäävät ne yhtä pitkälti alemmille, taivuttavat niitä painollaan ja sysäyksellään alas päin, ponnistavat oksan takaisin ponnahtaessa koko voimallaan, ojentavat häntänsä ja jalkansa suoriksi taa päin perää pitämään ja lentävät kuin nuoli siten ilmassa. Puun oksa, olkoonpa se vaikka ihan täynnä pahimpia okaita, on heille hyvä tie, jokainen köynnöskasvi on polkuna tai tikapuina sen mukaan, kuin sitä voidaan jompaankumpaan tarkoitukseen käyttää. He kiipeävät eteen tai taa päin, oksan ylä- tai alapuolella; he tarttuvat sekä hypätessään että pudottautuessaan johonkin ohueen oksaan yhdellä kädellä, pysyvät siten riippuen, miten kauan ja missä asennossa hyvänsä, nousevat sitte mukavasti oksalle ja kulkevat rivakasti edelleen, kuin olisivat tasaisen maan pinnalla. Jos käsi ei tavoita tähdättyä oksaa, niin tarttuu siihen yhtä varmasti jalka; jos oksa äkkiä putoavasta painosta katkeaa, tarttuu apina pudotessaan toiseen, kolmanteen oksaan ja, jos kaikki katkeavat, hyppää hän, samapa se miten korkealla on, alas maahan ja kiipeää taas ylös lähintä puun runkoa tai köynnöskasvia myöten. Verrattuna uuden maailman apinain matavaan kiipeämiseen on tämä liikunta ihan vapaa, kahleeton ja kaikki esteet voittava. Ne apinat ovat vain nahjuksia, nämä täydellisiä taitureja; ne ovat puiden orjia, nämä oksain vallitsijoita.

Yhtä täydellinen kuin liikunta on näillä apinoilla äänikin. Näiltä ei kuulu viserrystä eikä vikinää, ei valitusta eikä ulvontaa, vaan eri asioihin soveltuvia, hyvin erilaisia, melkein ymmärrettäviä ääniä. Mieltymys tai vastenmielisyyys, halu tai tyydytys, hyvän tai pahan suumus, rakkaus tai viha, tyytymys tai vihastus, ilo tai suru, luottamus tai epäily, hellyys tai kylmyys, taipumus tai vastustus, mutta varsinkin yht'äkkiä tapahtuvat liikutukset, niin kuin peljästyminen ja kauhistus, kaikki ne tulevat äänellä ilmoitetuksi, olkoopaa äänivarat itsessään vähäisetkin.

Tasan tämän ruumiillisen kehityksen kanssa ovat ne, joita me sanomme henkiseksi. On syytä erittäin huomauttaa, että käsi, joka vasta näillä saavuttaa täyden merkityksensä, asettaa nämä apinat paljon edelle muista eläimistä ja saattaa heidän kykeneväisyytensä näyttämään osittain suuremmalta, kuin se todella onkaan, vaikka he todella sen avulla osaavatkin tehdä paljon sellaista, joka ei koskaan onnistu koiralle eikä muille eläimille. Sitenpä heitä täytyy lukea viisaimpien nisäkästen joukkoon. Suuri mietintökyky täytyy tunnustaa niillä olevan. Heidän hyvä muistinsa säilyttää uskollisesti mitä moninaisimpia havaintoja ja heidän hyvästi punnitseva järkensä muodostelee ne kokemuksi, joita sitte sopivissa tiloissa oivallisesti käyttävät hyväkseen. Sen tähden nämä apinat eittämättömästi tekevät, mitä tekevät, täydellä tajulla, asianhaarojen mukaan, eivätkä ole ulkoa päin vaikuttavain voimien tahdottomia orjia, vaan itsenäiset, vapaat ja toimissaan vaihtelevat olennot, jotka viekkaasti ja kavalasti pitävät vaaria edustaan ja käyttävät hyväkseen kaikkia apukeinoja, joista vain luulevat ja näkevät olevan hyötyä. He osaavat erottaa syyn ja seurauksen, koettavat saavuttaa seurausta panemalla syyn vaikuttamaan tai estää sitä toimittamalla syyn pois tieltä. He tietävät, mikä niitä hyödyttää tai vahingoittaa, ja tietävät myöskin, tekevätkö oikein vaiko väärin, joko sitte katsovat asiaa yksityisen kannalta taikka heitä korkeamman ja mahtavamman olennon silmillä. Ei se ole sokea sattumus, vaan edullisuuden tieto, joka ohjaa ja järjestää heidän toimiansa, taivuttaa heidät kykenevämmän tahdon mukaan, saattaa heidät toimimaan yhdessä, opettaa heidät yhdessä vastaamaan yksityisen onnesta tai onnettomuudesta, ottamaan osaa toinen toisensa ilosta ja surusta, onnesta ja onnettomuudesta, turvallisuudesta ja vaarasta, hyvinvoinnista ja hädästä eli toisin sanoen oleman kaikkein yhteiseen toimintaan perustavana apinakuntana, opettaa heitä käyttämään voimia ja keinoja, jotka heillä eivät ole lapsuudesta asti perinnöllisiä eikä ominaisia, ja toimittaa heille aseita, joita ei luonto ole antanut. Tosin kaikenlaiset intohimot usein voittavat heidän maltillisuutensa; mutta juuri ne kiihkot puolestaan taas todistavat heidän tunteittensa vilkkautta tai, joka on sama asia, heidän henkensä herkkyyttä. He ovat tunteelliset kuin lapset, kiihtyväiset kuin heikkoluontoiset ihmiset, ja sen tähden erittäin herkästi tuntevaiset kaikenlaista kohtelua, kuin heille voi tulla osaksi; tarkasti he huomaavat puoleen vetävää rakkautta ja karkoittavaa vihaa, kiihottavaa ylistystä ja loukkaavaa moitetta, tyydyttävää imarrusta ja pahentavaa pilkkaa, hyväilyä ja kuritusta. Kuitenkaan ne eivät anna itseään niin helposti kohdella, vielä vähemmän mihinkään opettaa kuin koira tai muu viisas kotieläin; sillä ne ovat itsepäiset suuressa määrässä ja melkein yhtä itsetietoiset kuin ihminen. Vaivatta he oppivat, mutta ainoastaan silloin, kuin tahtovat, eikä suinkaan silloin, kuin niitä tahdottaisiin oppimaan;



sillä heidän itsetietoisuutensa vastustaa kaikkea alistumista, joka vain ei näytä heille itselleen edulliselta. Samalla ne kyllä tietävät, että niitä saatetaan mielin määrin rangaista, ja ehkä jo edeltäkin päin sitä ilmoittavat odotetun rangaistuksen mukaisella äänellä, mutta eivät kuitenkaan tee, mitä niiltä vaaditaan; sitä vastoin ne mielellään ja lausuen vilkkaasti suostumustansa tekevät sellaista, joka niitä huvittaa. Ken epäilee niiden itsetuntoa, hän tarkastakoon vain, miten ne toisia eläimiä kohtelevat. Ne pitävät niitä, jos niiden vahvuuden ja vaarallisuuden pelko ei pelota heitä, aina vain oikkujensa leikkikaluuina, joko sitte tekevät niille pilaa ja kujehtivat niiden kanssa tai hellittelevät ja hyväilevät niitä.

Kerron näiden lausuntojeni vahvistukseksi muutamia esimerkkejä, jotka itse voin taata tosiksi tai katson riittävästi taatuiksi.

Matkustaessani Bogos-maassa tapasin ensi ratsastusmatkalla vuoristossa suuren joukon samoja manttelipaviaaneja, joita sheikki Kemal el Din Demini kertomuksessaan mainitsee. Ne istuivat tuuheaa karvapukuansa auringon paisteessa kuivailemassa sievissä ryhmissä kallioseinän ylimmällä laidalla, asettuivat minun tervehdittyäni heitä pyssyn luodeilla, järjestykseen ja pakenivat. Jatkaen matkaani ahtaassa ja monimutkaisessa Mensan kalliolaaksossa tapasin ne hyvän ajan päästä uudestaan itse laaksossa, kuin ne juuri olivat menossa sen poikki etsimään toisilta kallioilta turvaa sellaisilta vastenmielisiltä häiritsemisiltä. Osa joukosta oli jo päässyt ylitse, suurempi osa oli juuri menemässä. Meidän koiramme, kauniit, solakat susikoirat, tottuneet hyvällä menestyksellä taistelemaan hyenoita ja muita petoja vastaan, syöksyivät paviaaneja kohti, jotka etäältä pikemmin näyttivätkin pedoilta kuin apinoilta, ja saivat ne pakenemaan kiireimmiten ylös kallioille kummallekin puolelle laaksoa. Mutta ainoastaan naarakset pakenivat; urokset sitä vastoin pysähtyivät heti koirille vastaan, asettuivat piiriin niiden ympärille, ärjyivät, löivät vihaisesti käsillään maata, avasivat vahvahampaiset suunsa ja katsoivat niin raivokkaasti ahdistajiinsa, että muuten hyvin rohkeat, taisteluissa karaistuneet susikoirat hämmästyen ponnahtivat takaisin ja melkein hädissään juoksivat meidän turviimme. Ennen, kuin meidän onnistui niitä jälleen kiihottaa hyökkäämään, oli apinain tila melkoisesti muuttunut, sillä, kuin koirat uudestaan syöksyivät niitä vastaan, oli melkein koko apinajoukko jo turvassa. Yksi jäljelle jäänyt, noin puolivuotinen apina kirkasi kovasti, kuin näki koirien juoksevan sinne päin, vaan pääsi kuitenkin ennen niitä kalliolle. Koiramme tekivät, kuten olivat opetetut, sulkiivat siltä pakotien ja herättivät meissä jo toivoa voivamme saada sen kiinni. Vaan toisinpa kävi. Ylpeästi ja arvokkaasti, hätäilemättä vähääkään ja pitämättä meistä yhtään lukua astui vanha uros, toiselta turvalliselta kalliolta palaten, ahdinkoon joutuneen poikasen luo päin, pidätti koiria katseilla, viittauksilla ja kaikkein ymmärrettävillä äänillä kaukana itsestään, nousi hitaasti kalliolle, otti apinalapsen syliinsä ja läksi palaamaan ennen, kuin me ehdimme sinne, eivätkä nähtävästi hämmästyneet koirat uskaltaneet häntä estää. Johtoapinan tehdessä tätä rohkeaa, vaarallista pelastustyötä kuului kallioseinän päältä tiheiköstä, johon apinat olivat paenneet, ääniä, jollaisia en ollut koskaan ennen kuullut paviaaneilta. Nuoret ja vanhat, urokset ja naarakset mölisivät, kirkuivat, ärisivät, murisivat ja haukkuivat yht'aikaa niin, että olisi luullut niiden joutuneen taisteluun leopardien tai muiden vaarallisten petojen kanssa. Se oli kuten myöhemmin sain huomata, apinain sotahuuto; he nähtävästi tahtoivat sillä pelottaa meitä ja koiria ja ehkä myöskin rohkaista vanhaa, uskaliasta apinaa, joka heidän nähtensä antautui ilmeiseen vaaraan.

Muutamain päivien perästä sain kokea, että ne itsetietoiset eläimet ryhtyvät taisteluun ihmistäkin vastaan. Palatessa Bogos-maasta tapasimme taas suuren, ehkäpä saman apinajoukon ja aloimme laaksosta käsin tehokkaasti ampua niitä seitsemällä kaksipiippuisella pyssyllä. Ammuntamme vaikutus oli sanomaton. Sama sotahuuto, kuin ennen olimme kuulleet, kajahti meille vastaan ja kuin sotapäällikön käskystä varustautuivat kaikki taisteluun. Kirkuvat naarakset lapsineen pakenivat kiireimmiten kallioharjanteen poikki pois pyssyjemme kidasta, vaan vanhat urokset astuivat, silmät vihasta säihkyvinä, lyöden käsillään maata, paremmin haukkuen kuin kiljuen, kallion kielekkeille, katselivat vähän aikaa muristen, huutaen ja kiljhdellen alas syvyyteen ja alkoivat sitte niin innokkaasti ja taitavasti vieritellä kiviä meidän päällemme, että meidän heti täytyi huomata olopaikkamme vaarallisuus ja kiireesti paeta. Jos emme olisi ehtineet kiivetä kapean laakson toiselle puolelle ja siten päästä turvaan apinain kiviltä, olisimme kärsineet pahankin tappion. Ne viisaat eläimet toimivat puolustautuessaan ihan kuin suunnitelman mukaan ja yhteisesti, pannen kaikki voimansa liikkeelle samaa tarkoitusta varten. Eräs meistä näki, mitenkä muuan apina kantoi kiveänsä puuhun, voidakseen sitä tehokkaammin viskata sen sieltä alas, ja minä itse näin, mitenkä kaksi apinaa yhdessä työnsi suuren kiven vierimään.

Sellaisiin puolustuskeinoihin ei mikään muu eläin ryhdy kuin ylemmät apinat, eikä myöskään mikään muu uroseläin antaudu ilmeiseen vaaraan, pelastaakseen avutonta poikasta. Sellaisia toimia ei voida olla ottamatta huomioon eikä väärin arvostella; sillä ne puhuvat paljon selvemmin ja paremmin puolestaan kuin mitkään niiden ihmisten viisastelevat selitykset, jotka eivät myönnä näillä eläimillä olevan ymmärrystä eikä itsenäistä toimintaa.

Miten tarkkaan koira-apinat tuntevat ja osaavat erottaa syyn ja seurauksen, voi kuka hyvänsä huomata, joka heitä etuluulottomasti tarkastelee. Ne avaavat ovia ja ikkunoita, laatikoita, arkkuja ja

solmuja ja poistavat muita esteitä, jos vain kerran näkevät, miten sitä tehdään, keksivätpä myöskin itse keinoja, päästäkseen jonkin tarkoituksen perille. Babuiini, jota minä hoitelin, omisti itselleen kissan pojan, pitääkseen sitä hyväiltävänänsä, ja, kuin peljästyntä kissanpoika häntä raapi, tutki tarkkaan kypäliä, puristi kynnet näkyviin, katseli niitä joka puolelta ja puri ne pois, päästäkseen vast'edes kärsimästä raapimisista. Samaa paviaania veljeni ja minä usein säilytimme siten, että panimme maahan sen eteen vähän ruutia ja sytytimme sen palavalla taulalla. Ruudin äkillinen leimahtaminen säilytti babuiinia niin, että se joka kerran kiljahti ja pitkällä hyppäyksellä peräytyi niin etäälle, kuin kahluoralta pääsi. Muutamien kertojen perästä se esti enemmät säilyttelemiset siten, että kädellään taputteli hehkuvaa taulaa, kunnes se sammui, ja söi ruudin. Toiselta puolen se itsekin toimitti itselleen säikähtämisen ja kauhistuksen aihetta. Kuten kaikki apinat ihan poikkeuksetta, pelkäsi hänkin matelevaisia, varsinkin käärmeitä suunnattomasti ja naurettavasti. Me sen tähden teimme hänelle usein pilaa, panimme elävän, kuolleen tai topatun käärmeen leveään läkkirasiaan ja annoimme sen kiinni pantuna hänelle. Hän viimein kyllä hyvästi tunsikin sekä laatikon että sisällyksen, vaan ei voinut hillitä uteliaisuuttansa, avasi sen joka kerran ja sitte kiljahtaen pakeni.

Tyytymättä todellisten syiden tietämiseen etsi tämä apina sellaisissa tapauksissa, jotka sille tuottivat ikävyyksiä, luuleteltujakin syitä. Jonkin esineen tai ihmisen täytyi olla syypää hänen kärsimyksiinsä. Ja täydessä vihassa kääntyi se ketä hyvänsä kohtaan, jonka vain sattui näkemään. Jos häntä rangaistiin, niin ei hän suuttumustaan osoittanut hoitajallensa, vaan aina sille, joka muuten sattui olemaan läsnä rangaistuksessa: hän se muka yksin oli syypää, että muuten niin hyvä herra kohteli häntä niin pahasti. Apina siis epäili ihan samalla tavalla, kuin tyhmit ihmiset tekevät sellaisissa tapauksissa.

Vaikka babuiini oli erittäin äreä jokaisesta hänelle tehdystä kujeesta tai petoksesta, ei hän kuitenkaan itse voinut koskaan olla hännämättä eikä ärsyttämättä muita eläimiä. Meidän vanha äreä mäyräkoiramme makasi päivällisuntansa mukavasti auringon paisteessa. Babuiini näki sen, hiivi varovasti luo, katsoi, veitikkamaisesti räpyttäen pikku silmiään, koiraa kasvoihin, nähdäkseen, makasiko se todella, tarttui yht'äkkiä makaajan häntään ja tempaamalla sitä siirsi koira paran unelmien maailmasta takaisin tosi elämään. Kiukkuisesti koetti koira kostaa kärsittyä kiusaa ja juoksi rauhan häiritsijään päin. Mutta apina yhdellä hyppäyksellä ryntäävän koiran ylitse selvittäytyi uhkaavasta rangaistuksesta, tarttui kohta uudestaan koiran häntään, ja nähtävästi häntä hyvin huvitti kiukkuisen vastustajan voimattomuus; sitä hän teki, kunnes koira, häntä koipien välissä, niin raivoissaan, että ei kyennyt haukkumaankaan, läähättäen ja ähkyen juoksi pois pahan vihamiehensä luota. Jos paviaani olisi osannut nauraa, niin hänen ja häijyn ihmisen käytöksen välillä ei olisi ollut mitään erotusta. Hyvin ymmärrettävällä tavalla se nytkin sentään pilkkasi voitettua. Itse hän sitä vastoin hyvin pahastui kaikista kujeista, saattoipa vihastua jo aiheettomasta naurustakin, eikä suinkaan jättänyt sitä kostamatta ensi tilaisuudessa, vaikka se olisi tullut vasta viikkokausien päästä. Mutta hänkin olikin apina ja hän katsoi koiraa niin halvaksi olennoksi, että hänen kujehtimisensa sen kanssa oli muka yhtä anteeksi annettava, kuin minkä muun olennon hyvänsä kujehtiminen muka oli paha ja rangaistava, milloin se tapahtui häntä itseään kohtaan.

Tätä itsetuntoa tai oikeammin itsensä ylennystä näyttävät koira-apinat joka päivä kelle hyvänsä valppaalle tarkastajalle. Minun babuiinini, kuten yleensä kaikki apinat, rakasti hyvin suuresti hoito- tai hyväilylapseja, mutta varsinkin erästä marakattia, joka asuskeli hänen kanssaan samassa häkissä ja joka ulkonakin voitiin jättää hänen haltuunsa, koska marakatti aina pysyi hänen sivullaan, makasi hänen sylissään ja orjallisesti totteli häntä. Babuiini vaati sellaista kuuliaisuutta ja katsoi sitä ihan luonnolliseksi; mutta ehdotonta alammaisuutta se vaati atrioilla. Hyväluontoinen ja kuuliainen marakatti vastustamatta antoi kasvatusäitinsä — babuiini oli näet naaras — ottaa ensin kaikki paraat palat, vaan babuiini soi marakatile ainoastaan nimeksi ruokaa ja, jos hoitolapsen kuitenkin onnistui saada jotakin talteen poskipusseihin, avasi ne ja otti sieltä pois itselleen, mitä niissä oli.

Vaikka koira-apinain itsensä-ylennys onkin suuri, niin kyllä ne sentään varsin hyvin ja tarkkaan tietävät, milloin tekevät pahaa. Siitä kertoo Schomburgk erittäin opettavaisen todistuksen. Adelaiden kasvitarhan eläintieteellisessä osassa eli vanha lakkiapina yhdessä häkissä kahden nuoremman kumppanin kanssa, tietysti valliten niitä ja pitäen orjinaan. Jostakin syystä ärtyneenä hyökkäsi se eräänä päivänä yht'äkkiä vartiansa päälle ja haavoitti häntä pahasti puremalla kalvosimesta valtimon rikki. Schomburgk sen tähden tuomitsi apinan kuolemaan ja käski vartiaa panemaan tuomiota toimeen ruudilla ja luodilla. Apinat olivat ihan tottuneet pyssyihin, joita oli monesti käytetty puistossa vahingollisia eläimiä tappaessa, tiesivät niiden vaikutuksen, vaan eivät olleet niin millänsäkään, vaikka niitä tuotiin ihan apinain lähelle. Nytkin, tuon vanhan itsevaltiaan hirmutyön jälkeisenä päivänä, pysyivät molemmat nuoret apinat, vartian tullessa panemaan toimeen kuoleman tuomiota, rauhallisina ruoka-altaan ääressä, mutta tuomittu apina pakeni kiireimmiten makuuhäkkiinsä eikä mistään houkutuksista tullut pois sieltä. Pantiin mieliruokaa ja hän näki molempien entisten orjiensa, joille hän ei ollut koskaan ennen suonut herkkuja, ahmivan sitä, vaan ei uskaltanut tulla nyt edes osallekaan. Vasta sitte, kuin kuolemaa uhkaava vartia poistui, hiipi hän salaa ruuan luo, otti hätäisesti muutamia paloja ja pakeni tuskissaan turvalliseen palopaikkaansa. Viimein onnistui houkutella hänet ulos toisen

kerran ja sulkea ulkoa päin hänen pakopaikkansa ovi. Nähdessään nyt vartian tulevan pyssy kädessä häkin luo huomasi se olevansa hukassa. Raivoisesta syöksyi se makuuhäkin ovelle avaamaan sitä, jos suinkin mahdollista; kun se ei onnistunut, juoksenteli se ympäri häkkiä, etsien pakoreikää, ja viimein, nähtyään paon ihan mahdottomaksi, heittäytyi vavisten, toivottomasti maahan ja antautui kuoleman, joka sitä heti kohtasikin.

Täytyy myöntää, että eipä mikään muu nisäkäs, ei edes koirakaan jota me olemme vuosituhansia hoidelleet ja opettaneet, oikeastaan tekemällä tehden sen siksi, joka se on, käyttäydy samalla tavalla kuin tämä apina, siispä ei kehity niin ymmärtäväiseksi. Ja kuitenkin on olemassa juopa koira- ja ihmisapinain välillä, joista viimeainuista sanoin, että ne jo ovat korkeammalla oikeata apinuutta.

Ihmisapinoiksi me sanomme niitä, jotka muodoltaan ovat enimmin ihmisen kaltaiset. Suuret kulmahampaat, verraten pitkät kädet ja lyhyet jalat, käden muoto ja muutamilla lajeilla istumapakarot sekä kaikkein karvapuku niitä kuitenkin ulkonaisesti suuressa määrässä vielä erottavat ihmisestä. Ne asuvat kuumassa vyöhykkeessä Aasiassa ja Afrikassa, Aasiassa useampia lajia kuin Afrikassa, ja jakautuvat kolmeen sukuun, joista yhtä sukua tavataan vain Afrikassa. Kussakin näissä kolmessa suvussa on vain muutamia lajeja; kuitenkin näyttää, että nykyään emme vielä läheskään tunne kaikkia lajeja.

Ihmisapinatkin ovat ruumiin rakennuksensa tähden puiden asujamia, mutta yhtä vähän kuin solakat apinat, marakatit ja makokit puiden orjia, päin vastoin erinomaisen taitavia kiipeilijöitä. Ne kuitenkin liikkuvat sekä oksilla että maassa vallan toisin kuin muut apinat. Kiipeämistä puuhun, varsinkin sileää, oksatonta runkoa myöten, tekevät ne samassa asennossa kuin mastoon nouseva ihminen, mutta käsiensä pituuden ja jalkojensa lyhyiden tähden paljon nopeammin kuin taitavinkin ihmiskiipeejä. Oksille päästyään ne saattavat liikkeittensä moninaisuudella ja varmuudella häpeään minkä turnaajan hyvänsä. Pitkälle ulottuvilla käsillään tarttuvat ne johonkin oksaan, jaloillaan kouristavat toista saman suuntaista, alemmaa oksaa yläpuolelta noin puoleksi vain ja juoksevat sitä myöten, pitäen ylempää oksaa käsipuuna, niin nopeasti, että maassa astuva ihminen saa ponnistaa koko voimansa pysyäkseen niiden tasalla, jota vastoin apinat eivät näytä ponnistelevan yhtään. Päästyään oksan latvaan tarttuvat ne johonkin lähipuun oksiin, joihin käsillään ulottuvat ja jatkavat kulkuansa yhtä nopeaan, kuitenkin vähääkään hätäilemättä. Ylös päin noustessa riittää niille mikä hyvänsä niiden painoa kestävä oksa, johon voivat tarttua, ja ne livahtavat ihan helposti sille ylös, saivatpa sitte siitä kiinni ainoastaan yhdellä tai yht'aikaa molemmilla käsillä. Laskeutuessaan ne riippuvat molemmista käsistään ja koettavat löytää jaloilleen uutta tukea. Välistä ne käsistään riippuen kiikkuvat huvikseen minuuttikausia; monesti ne juoksevat käsin jaloin yhtä oksaa myöten ja vaihteeksi sen alapuolellakin riippuen. Lyhyesti sanoen: ne liikkuvat ja ovat oksissa missä asennossa hyvänsä. Erittäin verrattomia kiipeäjämestareja ovat pitkäkätiset apinat eli gipponit, joilla ihmisapinoilla on niin suhteettoman pitkät käsivarret, että niiden syli on kaksi kertaa niin pitkä kuin heidän ruumiinsa ihan suorana. Verrattoman nopeasti ja varmasti kiipeävät ne puun latvaoksissa tai bamburuokoa myöten, heiluttavat sitä tai jotakin sopivaa oksaa ja sitte heittäytyvät kahdeksan tai kahdentoistakin metrin aukkojen poikki niin helposti, että näyttävät lentäviltä nuolilta tai viistoon alas päin iskeviltä linnuilta. Vielä ihan hypätessään voivat ne myöskin muuttaa ensin aiottua suuntaansa ja yht'äkkiä pysäyttää hyppynsä tarttumalla mihin hyvänsä oksaan, johon käsi ulottuu, ja siinä riippuen ne kiikkuvat hetkisen, nousevat viimein sille vähän levähtämään ja sitte jatkavat taas entistä leikkiään. Usein ne sillä tavalla hyppäivät kolme, neljä, viisi kertaa peräkkäin ilmassa ja saavat katsojan melkein kokonaan unhottamaan, että mitään painolakia onkaan heihin vaikuttamassa. Vaikka näillä apinoilla kiipeäminen sujuu helposti, on niiden astunta kömpelö. Muut ihmisapinat voivat ilman sanottavaa vaivaa astua jonkin matkan yhtä päätä pystyssä eli siis yksistään jaloillansa, vaan kiireessä juoksussa kuitenkin aina heittäytyvät kontalleen, jolloin kouristettujen käsien rystyset ja jalkojen ulkolaidat käyvät maahan, ja viskelevät vaivalloisesti ja kömpelösti ruumistaan suoriksi ponnistettujen käsivarsien välitse eteen päin. Pitkäkätiset apinat sitä vastoin liikkuvat ainoastaan suurimmassa hädässä sillä tavalla, ja silloin paremmin hyppien kuin juosten, vaan sitä vastoin kulkevat lyhyitä matkoja ihan pystyssä, käsivarret enemmän tai vähemmän hajallaan tasapainoa pitämässä, ukkovarpaat niin etäällä muista varpaista kuin mahdollista, astua siputellen lyhyillä askelilla hyvin tiheään ja naurettavasti. Näiden liikkeitä täytyy siis sanoa yksipuolisiksi, sillä se, minkä verran ne kiipeämisessä ovat muita ihmisapinoita taitavammat, ei korvaa niiden neuvottomuutta maassa liikkeessa.

Erittäin huomattava on ihmisapinain äänilahja. Me näet huomaamme, että tämän ryhmän sukkelimmilla ja notkeimmilla apinoilla on kovin, sitä vastoin monipuolisemmin kehittyneillä, vaikka hitaampiliikkeisillä apinoilla vaihtelevin ääni. En sano liikaa, kuin kerron, että, ottamatta tietysti lukuun ihmistä, en ole koskaan kuullut mitään nisäkkään ääntä, joka olisi täysinäisemmältä ja sointuvammalta kaikunut korviini, kuin pitkäkätisten apinain, joita minulla oli vankina. Ensin minä ihmettelin, sitte ihastelin niitä syvimmästä rinnasta suurimmalla voimalla tulevia ääniä, jotka eivät minulle suinkaan olleet vastenmieliset, ne kun olivat ihan puhtaat ja ikään kuin sileät. Eräällä lajilla alkaa kaikuva huuto, jota minä ennemmin sanoisin lauluksi kuin parunnaksi, perusäänestä E:stä ja nousee pitkin koko

skaalaa järjestyksessä puoli askelittain koko oktaavin ylös päin ja jälleen alas sekä päättyy heleään ääneen, johon apina näyttää panevan koko voimansa. Perusääni pysyy yhä kuuluvana ja on etuäänenä jokaiselle seuraavalle äänelle, jotka noustessa pitkin skaalaa yhä hitaammin, laskeutuessa nopeammin ja viimein tavattoman nopeasti seuraavat toisiansa, mutta aina yhtä säännöllisesti. Joillakuilla lajeilla sanotaan olevan vähän sekavammat sävelet, mutta kaikkein huutavan niin kovasti, että se kuuluu taivasalla selvästi kokonaisen Englannin peninkulman päähän. Samaa liikekyvyn ja äänilahjan vuorosuhdetta huomaamme monilla ihmisapinoilla. Hitaasti liikkuvalla, meistä surumieliseltä näyttävällä orangutangilla on vain yksi vahva ja syvä kurkkuaäni; iloinen ja vilkas simpansi sitä vastoin osaa ääniinsä, joita hänellä ei ole monta, panna niin monenlaista väritystä ja siten saada niillä aikaan niin helposti ymmärrettäviä äännähdyksiä, että tekisi mieli sanoa hänen osaavan puhua. Sanoilla hän tosin ei puhu, mutta kyllä äänillä, jopa tavuillakin, joiden pysyväistä merkitystä ei voi epäillä kukaan tarkastaja, joka on vähänkään kauemmin sitä katsellut, ja kuunnellut. Eivätkä muutkaan hänen sukuisensa ihmisapinat kuulu tässä olevan häntä huonommat.

Jos tahdotaan itse kokea, miten korkealle apinan henkiset lahjat, voivat kehittyä, täytyy valita simpansi tai joku hänen lähin sukulaisensa, tarkastettavaksi ja sen kanssa kauan seurustella ystävän tavalla, kuten minä olen tehnyt; silloin ihmeekseen ja kummastukseksi, ehkäpä vähän kauhukseni huomataan, miten pieneksi juopa voi supistua, joka on ihmisen ja eläimen välillä. Ovat muutkin ihmisapinat henkisesti hyvälahjaisia olentoja, nekin ovat tässä kohden kaikkia muita apinoita paljon etevämmät; mutta niiden lahjat eivät tule pitkäkäisillä apinoilla eikä orangutangilla niin kaikkein ymmärrettävästi ilmi kuin simpansseilla eli pongoilla. Näitä, gorillaa, tshegoa ja simpansia, ei voida enää kohdella kuin eläimiä vaan pikemmin kuin ihmisiä, jos tahdotaan huomata ja arvostella niiden henkisiä lahjoja. Niiden ymmärrys ei ole paljonkaan heikompi raa'an, oppimattoman, sivistymättömän ihmisen ymmärrystä. Ne ovat eläimiä ja eläiminä pysyvät, mutta ne toimivat niin ihmisen tavalla, että eläin niitä katsellessa melkein unhottuu.

Minä olen vuosikausia hoidellut simpansseja, tarkastellut heitä hyvin huomaavasti ja niin etuluulottomasti kuin mahdollista, kohdellut niitä ystävällisesti, ottanut perheeseeni jäseniksi, korottanut lapsieni pöytäkumppaneiksi, antanut niiden syödä samassa pöydässä minun kanssani, opettanut ja neuvonut niitä, oikein kasvattanut niitä, hoidellut niitä sairaina ja ollut niiden vuoteen vieressä kuoleman hetkenä; sen tähden luulen oppineeni niitä tuntemaan yhtä hyvin kuin kuka hyvänsä muu tutkija ja osaavani tehdä niistä oikean arvostelun. Siitä syystä valitsen simpansin, näyttääkseni sen esimerkillä, miten pitkälle eläimen, henkiset lahjat ulottuvat.

Simpansi ei ole ainoastaan viisaimpia kaikista eläimistä, vaan myöskin mieltäväinen ja punnitsevainen olento. Mitä hyvänsä hän tekee, tapahtuu se tajuisesti ja punnitsemalla. Hän kyllä matkii, mutta ymmärtäväisesti ja arvostellen; hän antaa itseään opettaa ja oppii. Hän tuntee itsensä ja ne, joiden kanssa sillä on tekemistä, ja tietää asemansa. Seurustellessaan ihmisen kanssa antautuu hän korkeampain lahjojen alammaisuuteen, mutta eläimiä kohtaan osoittaa se yhtäläistä itsetuntoa kuin ihminenkin. Hänessä näkyy tässä kohden selvään se itsetaju, jota muilla apinoilla on vain nimeksi. Hän pitää itseään parempana ja korkeampana olentona muiden eläinten, jopa apinainkin rinnalla; ihmisiäkin kunnioittaa se kunkin arvon mukaan ja sen tähden kohtelee lapsia ihan toisin kuin täysikasvuisia, koskapa hän aikaihmissä kunnioittaa, vaan lapsia kohtelee kuin jotenkin tasa-arvoisia kumppaneja. Hän osoittaa osanottavaisuutta sellaisillekin eläimille, joiden kanssa se ei voi tehdä ystävyys- eikä muita liittoja ja samoin ottaa vaaria esineistä, jotka eivät millään tavalla kuulu hänen luonnollisiin tarpeihinsa, sillä hän on sekä utelias että myöskin oikein tiedon haluinen; esine, joka vetää puoleensa hänen huomiotaan, tulee sitä arvokkaammaksi hänen silmissään, mitä paremmin hän oppii käyttämään sitä jollakin tavalla hyödykseen. Hän osaa tehdä johtopäätöksiä, johtua asiasta toiseen, sovittaa kokemuksiansa toisiin tapauksiin hyvin tarkoituksen mukaisesti, on viekas, jopa oikein kavalakin, hänellä on sukkelia temppuja, osaapa hän tehdä pilaakin, osoittaa eri mielenväreitä, on iloinen tässä ja ikävystyy tuossa seurassa, suostuu soveliaasen leikkiin ja on suostumatta sopimattomiin, on itsepäinen, mutta ei äreä, on hyväluontoinen, vaan kuitenkin itsenäinen. Tunteitaan ilmoittaa se ihan kuin ihminen. Iloisella mielellä ollessaan hymyilee se tyytyväisesti, surun hetkinä vetää kasvonsa ryppyihin, jotka itse puhuvat puolestaan, ja selittää vielä niitä erinäisillä valittavilla äänillä; loukattuna käyttäytyy hän kuin toivoton, vääntelee kasvojansa, kirkuu, heittäytyy seljälleen, potkii käsin ja jaloin ja repii tukkaansa. Hyväntahtoiseen puhutteluun vastaa hän tyytymystä osoittavilla äänillä, häijyyteen surua osoittavilla. Hän on uutera ja toimessa aamusta myöhään iltaan, etsii lakkaamatta jotakin tehtävää ja mietiskellen keksii sellaista, jos muut loppuvat, joihin hän jo on tottunut, jos ei muuta, niin paukuttaa käsiään jalkoihinsa tai kolkuttaa kumajaviin lautoihin, saadakseen aikaan ääniä, jotka nähtävästi ilahuttavat häntä. Huoneessa hän tarkimmasti tutkiskelee kaikkia eteen sattuvia, huomioon kiintyviä esineitä, avaa laatikoita ja purkaa ne tyhjiksi, katsoo tulta, avaellen ja pannen kiinni uunin ovia, käyttää lusikkaa oikealla tavalla, asettuu peilin eteen ja iloitsee omien liikettensä ja vääntelettävien kasvojensa kuvista, käyttää luutaa ja tomuriepua, kuten sitä opetetaan, pukeutuu vaatteihin ja kääriytyy peitteihin ja tekee paljon muuta saman laatuista.

Miten tarkka hänen huomiokykynsä on, näkyy paraiten siitä, että hän melkein aina ihan oikein arvostelee ihmisiä. Hän tuntee ja erottaa ystävänsä muista ihmisistä, osaapa myöskin niin tarkkaan erottaa hyvät ihmiset pahoista, että erään simpansin vartia saattoi ihan huoletta sanoa tyhmeliiniksi tai konnaksi jokaista ihmistä, jonka seurasta simpansi ei huolinut. Eräs täydellinen, muuten hienotapainen teeskentelijä, joka minua ja muita petteli, oli simpansille alusta pitäin kauhistuksena, kuin hän olisi heti ensi hetkestä ja ensi katsauksella tuntenut sen punatukkaisen konnan. Mieluisimmin joka simpansi, jota paljon tarkastellaan', oleskelee perheen piirissä ja käyttäytyy siinä, kuin tuntisi olevansa vertaistensa parissa. Hän ottaa tarkkaan vaaria talon tavoista, huomaa heti, pidetäänkö häntä silmällä, ja tekee silloin tehtävänsä, vaan muuten, mitä itse tahtoo. Hyvin helposti ja oikealla innolla hän, päin vastoin kuin muut apinat, oppii, mitä hänelle opetetaan, esim. istumaan suorana pöydässä, pistämään lusikalla, veitsellä tai kahvelilla ruokaa suuhunsa, juomaan lasista tai tassilta, seoittamaan sokuria juomaansa, kilistämään naapurinsa kanssa, käyttämään ruokaliinaa y.m.; yhtä helposti tottuu hän vaatteihin, peitteihin ja vuoteeseen: suuretta vaivatta oppii hän viimein ymmärtämään ihmisten kieltä paljon paremmin kuin hyvin opetettu koira, kun näet simpansi ottaa vaaria sanain merkityksestä eikä yksistään äänen painosta kuten koirat, ja toimittaa määrättyjä töitä ja käskyjä ihan oikein. Ollen erittäin herkkä kaikelle hyväilylle tai imartelulle, jopa kiitoksellekin ja samoin kaikelle huonolle kohtelulle, jopa moitteellekin, kykenee hän osoittamaan vilkasta kiitollisuutta ja näyttääkin sitä käden annolla ja suutelulla, vaikkapa sitä ei siihen opetettaisikaan. Erittäin vilkasta mieltymystä lapsiin osoittaa hän aina. Hän kun ei ole oikullinen eikä häijyluontoinen, kohtelee hän lapsia, jos ne eivät ärsytä häntä, aina hyvin ystävällisesti, ja pieniä, vielä avuttomia lapsukaisia oikein liikuttavan hellästi, jota vastoin hän voi usein olla raaka ja tyly muita simpansia, apinoita ja eläimiä kohtaan. Minä erittäin huomautan tätä luonteen ominaisuutta jota olen nähnyt kaikissa hoitamissani simpansissa, varsinkin sen tähden, että se näyttää todistavan simpansin tuntevan pienimmänkin lapsen ihmiseksi ja pitävän sitä sen tähden arvossa.

Liikuttavasti käyttäytyy sairas, kovasti kärsivä ihmisapina. Valittavasti rukoillen, oikein ihmisen tavalla katselee hän hoitajaansa silmiin, ottaa mitä hyvänsä apua tai avun tarkoitusta vastaan sydämmellisellä kiitollisuudella, tuntee lääkärin tuota pikaa hyväntekijäkseen, ojentaa hänelle kätensä tai kiellensä, kuin sitä käsketään, tekee, lääkärin käytyä muutaman kerran, sitä itsestäänkin, ottaa mielellään lääkkeitä, jopa antaa tutkia haavojaankin, käyttäytyy lyhyesti sanoen melkein kuin sairas ja kärsivällinen ihminen. Mitä likemmäksi hänen loppunsa lähestyy, sitä lempeämmäksi hän tulee, sitä enemmän hänestä katoaa eläimen kaltaisuus, sitä selvemmin tulevat hänen olemuksensa jalommat piirteet näkyviin.

Simpansi, jota minä kauimmin hoitelin ja ymmärtäväisen, eläimiä rakastavan vartian avulla huolellisimmasti kasvatin, sairastui keuhkokuumeeseen, jonka lisäksi vielä kaulan rauhaset ajettuivat ja rupesivat tekemään märkää. Huomattiin välttämättömäksi leikata auki ne rauhaset. Kaksi lääkäriä, jotka olivat hyvät tutut minulle ja simpansille, ryhtyivät avaamaan ajosta, varsinkin kuin apina itsekin näytti luulevan sitä paikkaa kärsimyksiensä syyksi ja siirsi tutkivan lääkärin kättä yhtenäsinne. Mutta miten saada tehdyksi leikkaus siihen vaaralliseen paikkaan, vahingoittamatta apinaa? Nukutuskeinot olivat tulehtuneiden keuhkojen tähden mahdottomat, ja yritys monin miehin pitämään kiinni simpansia raukesi, se kun siitä hyvin kiihtyi ja kaikin voimin ponnisteli vastaan. Mitä väkivalta ei vaikuttanut, saatiin toimeen puhuttelulla. Vartiansa hyvästä puheesta ja hyväilystä jälleen rauhoittuneena antoi apina vielä kerran tutkia märkääajosta ja silmiään räpäyttämättä tuoda lähelle ja käyttää veistä sekä valittamatta muutenkin kosketella ajosta, vaikka lääkärin puristukset arvattavasti kyllä olivat hyvin tuskalliset. Silloin apina myöskin heti pääsi tuskastuttavasta hengen ahdistuksesta. Ilmeisesti näkyi helpotusta hänen muodostaan ja kiitollisesti ojensi hän molemmille lääkäreille kätensä, iloissaan syleili vartiaansa, vaikka sitä ei neuvottu kumpaiseenkaan tekoon!

Paha kyllä yhden kärsimyksen auttaminen ei voinut pelastaa sen simpansin henkeä. Kaulahaava parani, mutta keuhkojen tulehdus yhä levisi ja lopetti hänen elämänsä. Hän kuoli täydessä tajussa, lempeänä ja levollisena, ei eläimen, vaan ihmisen tavalla.

Tällaisia ovat ihmisapinain käytöksen piirteet, joita ei voida käsittää väärin eikä ivata. Jos lisäksi otetaan huomioon, että niitä ei voitu tarkastella täysikasvuisista, vaan vielä lapsuuden iässä olevista ihmisapinoista, niin tottapa epäilemättä täytyy asettaa nämä eläimet hyvin korkealle. Sillä jonkun kykenemättömän tarkastelijan esittämä ja satojen hänen mukaansa matkima väitös, että apina, mikäli vanhenee, menettää henkisiä lahjojansa, siispä ikään kuin taantuu ja tyhmenee, ei ole mitään muuta kuin kömpelötekoinen vale, jonka jokainen, tunnollisesti ja etuluulottomasti nuoruudesta vanhuuteen asti tutkittu apina tekee tyhjäksi. Vaikka emme täysikasvuisista ihmisapinoista tietäisikään mitään muuta kuin ne kaksi tosiasiaa, että ne tekevät yhdeksi ainoaksi yöksikin rakennuksia, joita pikemmin on sanottava majoiksi kuin pesiksi, ja että ne käyttävät onsia puita rumpuina ja niitä huviksensa paukuttelevat, niin nekin jo riittäisivät, saadaksemme samat johtopäätökset, kuin nuorista, hoideltavinamme olleista tämän ryhmän apinoista olemme saaneet, eli toisin sanoen, meidän tunteaksemme ja huomataksamme ne kaikkein lahjakkaimmiksi ja korkeimmalla oleviksi eläimiksi sekä

kaikkein lähimmiksi sukulaisiksemme eläinkunnassa.

Entä apinakysymys? Luulenpa jo edellä siihen vastanneeni, vaan tahdon vieläkin erittäin lausua siitä ajatukseni.

Jokaisen täytyy myöntää, että ihminen ei ole minkään erinäisen luonnon-valtakunnan edustaja, vaan ainoastaan eläinkunnan jäsen, ja samalla jokaisen etuluulottoman täytyy tunnustaa apinat enemmän hänen kaltaisiksensa olennoiksi. Jos verrataan apinoita keskenään ja ihmisen kanssa, niin tullaan, tuntukoonpa se vastenmieliseltä tai ei, siihen kukistumattomaan vakuutukseen, että teräväkyntisten ja ihmisapinain erotus on paljon suurempi kuin ihmisapinain ja ihmisen. Eläintieteellisesti siis ei voida ihmisiä ja apinoita asettaa edes eri lahkoihinkaan eläinkunnan ensimmäisessä luokassa. Niin on kyllä tehty ja tehdään kaiketi vielä nytkin, sanoen ihmisiä kaksi-, apinoita nelikätkiksi, mutta silloin on kuitenkin kokonaan jätetty huomioon ottamatta hampaat, jotka ovat tärkeimpänä tuntomerkkinä nisäkästen asettelussa lahkoihin. Ihmisen ja apinan hampaat ovat niin yhtäläiset, että se jyrkästi vaatii molempain asettamista yhteen. Sitä paitsi kaksikätkiset- ja nelikätkiset-nimitykset eivät myöskään pidä paikkaansa; sillä ihmiset ja apinat kyllä suuresti eroavat toisistaan käsiensä ja jalkojensa puolesta, mutta eivät kylliksi; sen tähden ovat apinat yhtä hyvin kaksikätkisiä kuin mekin. Jos ihmisten ja apinain paikka eläinkunnassa määrätään muuten ihan poikkeuksettomain lakien mukaan, niin täytyy molemmat yhdistää samaan lahkoon. Minä olen sitä nimittänyt "ylhäisiksi eläimiksi".

Vaikka kaikkein ylhäisten eläinten lahkoo osoittava tuntomerkki eittämättä onkin hyvin yhtäläinen, niin tarkimmasti verratessa apinoita ja ihmisiä toisiinsa, tulee kuitenkin ilmi erokohtia, jotka kerrassaan estävät näitä ryhmiä sulattamasta niin yhteen, kuin joskus on koetettu tehdä. Ruumiin suhdallisuus, käsivarsien verrannollinen lyhyys, käsien leveys ja monipuolinen notkeus, jalkojen pituus ja vahvuus, jalkoterien litteys, ihon paljaus ja kulmahampaiden pienuus ovat ihmisen ulkonaiset tuntomerkit, joita ei käy jättää ottamatta huomioon, vaan jotka päin vastoin ovat niin tärkeät, että niiden mukaan voidaan vetää ja pitää ihmisen ja apinain välillä ainakin eri heimojen ehkäpä eri alalahkojenkin rajat. Jos sitä paitsi kylliksi otetaan lukuun ihmisen luonnonlahjat, jos verrataan hänen liikkeitänsä, hänen monijäsenistä puhettansa ja hänen henkistä kykyänsä apinain samoihin lahjoihin niin ne yhä vielä vahvistavat noiden rajain pysyttämistä.

Muuttumisopin sokeat puolustajat, sellaisen, kuin Darwin on perustanut ja muut edelleen kehittäneet, hyppäävät kyllä niiden rajain yli ihan arvelematta; mutta he eivät mitenkään kelpaa esikuviksi eikä määrääjiksi todella olevien olojen järkevässä arvostelussa. Vaikka se oppi onkin todennäköinen, ei se kuitenkaan ole muuta kuin nerokas oletus; vastustamattomia todistuksia sen kukistumattomuuden hyväksi ei ole vielä saatu. Alalajien eli rotujen muuttuvaisuus on kyllä todistettu, voidaanpa sitä saada aikaankin, mutta *lajin* muuttumista toiseksi ei ole koskaan voitu näyttää. Ja niin kauan, kuin sitä ei ole tapahtunut, on meillä oikeus katsoa ihmisiä ja apinoita erilaisiksi olennoiksi ja eittää ihmisten polveutumista apinoista. Yrittelyt keksimään niille yhteistä kantaisää ja tekemään ihmisen sukupolvi-luetteloa eivät muuta tätä päätöstä vähimmälläkään tavalla; sillä oikea luonnontiede ei tyydy selityksiin, vaan vaatii todistuksia ennen, kuin tyytyy; se ei tahdo uskoa, vaan tietää.

Niinpä huoletta antakaamme apinoille se asema, jonka etuluuloton tutkimus niille antaa elävain olentojen luvussa. Enimmin meidän näköisiksemme eläimiksi eli lähimmiksi sukulaisiksemme eläintieteellisessä merkityksessä saatamme apinat kyllä tunnustaa, mutta sen suurempia oikeuksia emme niille voi myöntää. Paljo sellaista, kuin on ihmiselle omituista, on niillekin suotu, vaan syvä juopa niitä sentään erottaa oikeasta ihmisyydestä. Paljo ihmisestä niissä kyllä on sekä ruumiin että ymmärryksen puolesta, mutta ei läheskään koko ihminen.

Karavaanit ja aavikkomatkat.

Aavikon laidalla tiheään palmuryhmän alla on pieni telttä. Sen ylt'ympäri on kirjavassa rivissä, vallin tapaan aseteltuina arkkuja ja pakkoja. Vähän ulompana seisoo, on kyykkysillään tai istuu juhlapukuisia, s.o. runsaasti ihovoiteella rasvattuja nubialaisia poikia.

Teltan sisässä ovat matkustajat, jotka ovat tänne saapuneet niiliveneellä ja aikovat oiaista ison polvekkeen, jonka tästä alkaen karinen ja hyvin virtainen Niili tekee, eli siis kulkea aavikkoa myöten, jota Niili mutkallansa osaksi rajoittaa.

On puolenpäivän aika. Aurinko on melkein pystysuoraan teltan kohdalla pilvettömällä, tummansinisellä taivaalla ja taatelipalmujen hajalliset latvaviuhkat tuskin yhtään siimestävät sen paahtavilta säteililtä. Rasittava hehku vallitsee tasangolla joen ja aavikon välillä, ilma värisee kuumentuneen maan lähellä niin, että kaikki esineet ikään kuin väräjävät rikki tai ovat hunnun peitossa.

Joukko ratsastajia tulee etäältä aavikolta näkyviin; ne kääntyvät suoraan telttaa kohti, poikkeamatta kylään, joka on vähän etäämpänä rannasta. Matkueen saavuttua palmujen luo laskeutuu laihoilta, vaan jalorotuisilta hevosilta maahan mustanruskeita miehiä, joilla on niukkana pukuna pitkät ja väljät, pikemmin harmaat kuin valkoiset viitat. Eräs heistä menee lähelle telttaa ja astuu arvokkaasti kuin kuningas sisään. Hän on kamelin ajajain päällikkö (sheikki el Djemali), jolle me matkustajat olimme lähettäneet sanan, saadaksemme hänen kauttansa oppaita, kameleja ja niiden ajajia.

"Terve teille!" sanoo hän astuessaan sisään ja tervehtien koskettaa kädellään suutansa, otsaansa ja sydäntänsä.

"Sinulle, o sheikki, terve, Jumalan armo ja hänen siunauksensa!" vastaamme.

"Suuresti minä ikävöitsin nähdä teitä, o vieraat, ja kuulla teidän toiveitanne", vakuuttaa hän, käytyään istumaan patjalle meidän viereemme, vieläpä oikealle puolelle, eli kunniasijalle.

"Jumala ylhäinen palkitkoon sinun ikäväsi, o sheikki, ja sinua siunatkoon!" vastaamme hänen puheesensa ja käskemme palvelijoitamme toimittamaan hänelle juuri sytytettyä piippua ja kahvia ja tarjoamaan hänelle ensinnä.

Silmät puoli ummessa virvoittaa hän kuolevaista ruumistaan kahvilla, kuolematonta sieluaan piipulla; paksuihin pilviin kääriytyy hänen paljon tarkoittava päänsä. Melkein ihan äänetön hiljaisuus vallitsee teltassa, jota paras Djebelien tupakka täyttää suloisella tuoksullaan ja haittaamattomalla savulla, kunnes me viimein luulemme voivamme ryhtyä aiotun välipuheen hieromiseen, tulematta syytäksi epäkohteliaisuuteen.

"Kuinka sinun vointisi on, o sheikki?"

"Kaiken hyvän antaja olkoon ylistetty! — hyvä sinun palvelukseksi. Ja kuinka sinun voimisesi on?"

"Maailman herralle olkoon ylistys ja kunnia; minä voin varsin hyvin. Suuri oli ikävämme nähdä sinua, o sheikki."

"Laupias Jumala ikävänne palkitkoon ja teitä siunatkoon! Onko teidän vointinne hyvä?"

"Allah ja hänen profeettansa, Jumalan armo hänelle, olkoot ylistetyt!"

"Amen, olkoon niin, kuin sinä sanoit."

Uudet piiput virvoittavat kuolematonta sielua; uusia, melkein lakkaamattomia kohteliaisuuksia vaihdellaan; sitte viimein sallii molemmin puolin sitova tapa ryhtyä puhelemaan asioimisista.

"O sheikki, minä tahdon Kaikkiarmiaan avulla matkustaa tämän aavikon poikki."

"Antakoon Allah sinulle suojeluksensa."

"Onko sinulla juoksijoita ja kuormakameleja?"

"On minulla! Voitko hyvin, veljeni?"

"Ylhäinen olkoon kiitetty, kyllä minä voin hyvin. Kuinka monta kamelia sinä voit toimittaa minulle?"

Vastauksen sijasta tulvii vain lukemattomia savupilviä sheikin suusta ja vasta sitte, kuin sitä uudestaan kysymme, panee tuo mies muutamaksi silmänräpäykseksi piipun syrjään ja lausuu arvokkaasti: "Herra, Beni Saidin kameleihin luvun tietää ainoastaan Allah; kukaan Adamin poika ei niitä ole vielä koskaan lukenut!"

"No hyvä, lähetäpä sitte minulle viisikolmatta eläintä, niiden luvussa kuusi juoksijaa. Sitä paitsi tarvitsen minä kymmenen suurta leiliä." Sheikki tupruttelee uudestaan savua, puhumatta mitään.

"Lähetätkö sinä ne minulle, ne juhdat?" kysymme vaativammin. "Minä lähetän, palvelukseni sinua; mutta niiden omistajat pitävät suurta hintaa."

"Mitä sitte?"

"Ainakin vaaditaan tavallinen palkka ja voura nelinkertaisesti."

"Mutta sheikki, muuttakoon Allah ylhäinen mielesi, ovathan ne vaatimuksia, joita ei kukaan sinulle täytä. Ylistä profeetta!"

"Jumala, kaikkia elättävä, olkoon ylistetty ja hänen lähetettynsä siunattu! Sinä erehdyt, ystäväni:

kauppias, jonka leiri on tuolla ylhäällä, tarjosi minulle kaksinkertaisesti, kuin nyt vaadin; ainoastaan ystävyyteni sinua kohtaan saattoi minut vaatimaan näin vähää."

Turhalta näyttää kaikki tinkiminen, turhalta koko puhelu. Uudet piiput tuodaan ja poltetaan, uusia kohteliaisuuksia vaihdellaan, Allahin ja hänen profeettansa nimeä käytetään molemmin puolin väärin, saadaan toinen toisensa terveys ja hyvinvointi tarkimmasti taatuksi, kunnes viimein nuo aavikon ruhtinasten opitut tavat saavat jäädä syrjään ja länsimainen matkustaja menettää kärsivällisyytensä.

"Niinpä tiedä, sheikki, että minulla on kediivin suojeluskirje ja toinen sheikki Solmanin antama: tässä ne ovat molemmat, mitä sinä nyt vielä pyydät?"

"Mutta herra, jos sinulla on hänen korkean ylhäisyytensä suojeluskirje, miksi et vaadi orjasi päätä? Se on sinun palveluksessaasi hänen käskystään. Sinun toiveesi otan minä silmilleni, pääni päälle. Sinä käsket, orjasi tottelee. Tiedäthän hallituksen määräämät hinnat. Allahin siunaus sinulle: huomeisaamuna minä lähetän miehiä, eläimiä ja leilejä."

Muukalainen, joka luulee tähän neuvotteluun jo kaikkein aavikkomatkan varustusten päättyneen, on ihan tietämätön tämän kansan tavoista. Vouratut eläimet ajajineen eivät tule huomeisaamuna, kuten lupa oli, vaan vasta iltapäivällä vähitellen, eikä lähdistä tule puhettakaan huomeisaamuna, vaan aikaisintaan iltarukouksen aikaan seuraavana päivänä. "Bukra ins allah — huomenna, jos Jumala suo", on tunnussana, joka riittää mitä mahtikäskyä vastaan hyvänsä. Todella onkin vielä paljo tekemistä, paljo laittelemista, paljo järjestämistä, paljo kuntoon panemista ennen, kuin voidaan lähteä matkalle.

Teltan ympärillä alkaa vilkas, kirjava elämä. Tavarapakkojen välillä liikuskelee joukko kuivamuotoisia aavikon poikia. Vähän, hyvin vähän aikaan saava toimeliaisuus, mutta sanomaton huuteleminen ja melu ovat heidän puuhailemisensa tuntomerkkeinä. Valliksi asetellut tavarapakat hajoitellaan, yksitellen niitä nostellaan, punnitaan, sekä painolta että koolta tutkitaan, verrataan keskenään, valikoidaan ja taas hyljätään, kootaan eri kasoihin ja taas hajoitellaan. Jokainen kamelimies koettaa saada kumppanejansa petetyksi, jokainen valituksi kamelilleen keveintä taakkaa; jokaista sen tähden kaikki muut vastustavat; ja kaikki meluavat ja pauhaavat, huutavat ja haukkuvat, vannovat ja noituvat, rukoilevat ja kiroilevat. Matkaa odotellessaan tavallisesti kamelitkin vielä suuresti enentävät melua; ja jos ne joskus todella mölisemisen, ähkymisen, murisemisen ja valittamisen sijasta ovat vaiti, niin se merkitsee vain: meidän aikamme ei vielä ole tullut, mutta kyllä se tulee! Samapa se, tuleeko kuormakameleja matkaan vai eikö, länsimaalaisen matkustajan korvaa kuitenkin kiduttavat ja oikein repivät kaikki eri äänet, jotka yht'aikaa siihen tunkeutuvat. Tuntikausia yhtä mittaa kestää sitä hälyä, melskettä ja pauhua; ja kuin tavaroista viimein on kyllikseen tai väsyksiin asti riideltä ja taisteltu, silloin on vasta päästy ja selvitty alkunäytöksestä.

Rauhanteon jälkeen alkaa hienomprien ja paksumpien nuorain punominen mukaan tuoduista taatelipuun niinistä; sitte sidellään taidokkaasti arkut ja pakat, tehdään silmukoita, voidakseen tavarapakkoja kaksittain sukkelasti sitoa juhdan satulaan ja samoin helposti päästää irti, paikkaellaan kiireimmiten vielä verkkopusseja, jotka on tuotu pikku tavaroita varten, ja ryhdytään viimein tarkastamaan ja tutkimaan suurempia ja pienempiä leilejä, korjailemaan vielä ja paikkailemaan niitä ja viimein voitelemaan ulkopuolelta niitä haisevalla, kolokvintti-kurpitsan siemenistä tehdyllä tervalla. Viimein vielä kerran tarkastellaan auringon paisteessa kuivattua lihavarastoa, sullotaan muutamiin niinisäkkeihin kafferihirsiä eli durraa, toisiin puunhiiliä, muutamiin ehkä myöskin koottua kamelin sontaa, huuhdotaan leilit päältä päin, täytetään ne raikkaalla jokivedellä ja päätetään pitkälleen työ joka taholta toistellulla, sydämmen pohjasta nousevalla huudahduksella: "El hhamdu lillahi" — Jumalan kiitos!

Kaikkia näitä valmistuksia tulee kabiirin eli karavaaninjohtajan ohjata. Karavaanin arvon mukaan on hänellä ylhäisempi tai alempi asema; vaan aina täytyy hänen olla, kuten hänen virkanimestäänkin näkyy, tien ja olevien olojen tuntija. Koeteltu kokemus, rehellisyys, viisaus, rohkeus ja urhollisuus ovat hänen vaikean, useinpa vaarallisenkin virkansa ehtoja. Hän tuntee aavikon kuten laivurit, meren, tuntee tähdet, on joka kosteikossa, joka kaivolla matkan varrella kuin kotonaan sekä jokaisen paimentolaisruhtinaan teltassa tervetullut vieras, tietää kaikenlaisia keinoja ratsastuksen vaivoja ja vaaroja vastaan, osaa lääkitä käärmeiden puremia ja skorppionein pistoja tai ainakin lievittää siten haavoittuneen tuskia, käyttää sekä sota- että metsästysaseita yhtä taitavasti, pitää profeetan sanaa sekä huulillansa että sydämmessään, lausuu lähtiessä "fatiha"-sanansa, toimittaa sekä rukoushetkien julistajan että esirukoilijan virkaa määräaikoina, lyhyesti sanoen: on päänä siinä monijäsenisessä ruumiissa, joka aavikkoa vaeltaa. Sen autioilla lakeuksilla, jossa ei mikään näytä vihjaavan toisen karavaanin ennen kulkemaa tietä, jossa tuuli tasoittelee viimeisen kamelin kinterillä kaikkein jäljet, on hänellä muille ihmisille näkymättömiä merkkejä, joiden mukaan hän aina tietää oikean tien. Kuin aron kuivat, onnettomuutta ennustavat päivänsavut kätkevät verhoonsa ijankaikkiset tähdet, valasee hänen tietänsä hänen neronsa tähti; hän tutkii hietaa, katsoo sen aaltojen kokoa, ottaa huomioon niiden suunnan, näkee ruohon korresta, missä ollaan. Joka karavaani, joka matkustaja jättäytyy ehdottomasti



hänen haltuunsa. Ikivanhat, osittain hyvin omituiset, kirjoittamattomat ja kuitenkin kaikille tutut lait tekevät hänet vastuunalaiseksi matkan onnistumisesta sekä jokaisen yksityisen matkustajan hengestä, jos elämän jakajan voittamattomat sallimukset eivät kohtaa jotakuta.

Siunattuna hetkenä, iltapäivän rukouksen aikaan, astuu johtaja matkustajain ja juhtamiesten luo ilmoittamaan, että kaikki on valmiina lähtöön. Eri tahoille syöksyvät ruskeat miehet ottamaan kiinni kamelejansa, tuomaan niitä esiin, satuloimaan ja säilyttämään. Hyvin vastustellen tottelevat pahaa aavistavat eläimet, ikään kuin nähden selvinä edessään tulevat ankarat päivät. Nyt on niiden aika tullut. Mylvähdellen, parاهدellen, muristen ja ähkien laskeutuvat ne ajajainsa omituisten kurkkuäänien ja keveiden ruoskan läimäysten pakotuksesta polvilleen; myristen taipuvat ne ottamaan kullekin määrätyn taakan ryhäiseen selkäänsä; myristen ne jälleen nousevat säilytettynä. Moni niistä koettaa potkimalla ja puremalla torjua säilyttymistä, ja todella täytyy ajajilla olla loppumaton kärsivällisyys taivuttaessa niin vastahakoisia olentoja. Mutta kärsivällisyys ja taito voittavat kamelinkin. Kun itsepäinen eläin taipuu laskeutumaan, astuu yksi juhtamies heti etujalkain polville ja ottaa nopeasti vahvahampaisen kuonon päältä kiinni, niin että voi nenää puristamalla sulkea kamelilta hengityksen; kaksi muuta nostelee samanpainoisia pakkoja kantosatulan kummallekin puolen, neljäs pistelee palikoita nuorain silmukoihin, ja siten on juhta säilytetty ennen, kuin se vielä oikein ehtii tointuakaan. Valmiit kuormakamelit lähtevät heti vaeltamaan.

Nyt tuodaan esiin myöskin hyvästi satuloidut juoksijat. Joka ratsastaja sitelee korkeaan, koverrettuun, kamelin ryhälle asetettuun satulaan välttämättömimmät matkatarpeensa ja aseensa ja ryhtyy nousemaan ratsunsa selkään. Kokemattomalle se nousu ei koskaan onnistu. Ratsastajan täytyy rohkeasti hypätä satulaan, ja kameli nousee heti, kuin hän siihen koskee. Kolmessa tempussa se nousee, ensin etujaloilla polvilleen, sitte ojentaen pitkät takajalkansa suoriksi ja viimein etujalkansa. Toisessa nytkäyksessä tapahtuu kamelilla ratsastukseen tottumattomalle onnettomuus, s.o. hän luiskahtaa pois satulasta ja joko suutelee maata tai putoaa ratsunsa kaulalle ja tarttuu siihen kiinni. Kameli on siksi pahatapainen, että ei käsitä sitä leikiksi eikä erehdykseksi. Suuttumuksen parاهدus kuuluu sen rumilta huuililta, ja se juoksee, pudistellen kaulassa riippuvaa onnetonta ihmislasta, kunnes pääsee erilleen sekä taitamattomasta ratsastajasta että hänen tavaroistaan. Vasta pitkän ajan jälkeen tottuu länsimaalainenkin oikeaan aikaan kumartumaan eteen ja taa päin ja siten pysymään satulassa kamelin noustessa ylös.

Me hyppäämme aavikkolaisen taidolla satulaan, kiirehdimme ruoskan läjäytyksillä ratsuamme, pidämme hienolla nenänuoralla sitä kylliksi kurissa ja riennämme johtajan jäljestä. Ratsukamelimme, solakka, kevytruumiinen, pitkäjalkainen eläin alkaa heti tuota tasaista, keskeytymätöntä, pitkäaskelista ja sen tähden tavattoman joutuisaa juoksua, jota sille on opetettu aikaisimmasta nuoruudestaan asti; se on paljon korkeampikin kaikkia kuormakameleja ja kukin kulkee ihan edellisen jäljestä. Pitkälle eteen päin ojentavat kaikki kamelit pientä päätänsä, keveästi ne liikkutelevat pitkiä jalkojaan ja takana põlisee hiekkaa ja pikku kiviä ilmassa. Ratsastajain viitat liehuvat, aseet ja muut matkakapineet kilisevät vastakkain, kehoitushuudot kovenevat, matkakiikko vallitsee kaikkein mielessä. Kohta saavutetaan edeltä lähtenyt kuormakaravaani, kohta katoavat näkyvistä kaikki ihmisasuntojen viimeisetkin merkit; joka taholla on vain äärettömältä näyttävää aavikkoa.

Joka puolelta tarkkaan rajoitettuna täyttää aavikko kuin suunnattoman suuri, omituinen valtakunta suurimman osan Pohjois-Afrikkaa Punaisesta merestä Atlantin mereen, Välimerestä eteläaroon asti, sulkien sisäänsä kokonaisia maita, hedelmällisiä paikkakuntia, vaihdellen tuhannellakin tavalla ja kuitenkin yleensä pysyen aina ja kaikkialla saman kaltaisena, ainakin samalta vivahtavana. Yhdeksän tai kymmenenkin kertaa on tämä ihmevaltakunta alaltaan niin suuri kuin koko Saksan maa, kolme tai neljä kertaa niin suuri kuin Välimeri. Ei kukaan kuolevainen ole sitä läpeensä tutkinut, ei kukaan kaikkialla vaeltanut; mutta joka ihminen, kuin sinne on astunut tai matkustanut joitakin osia siitä, on sydämensä pohjaan asti hämmästynyt sen suurenmoisuudesta, sen lumoavaisuudesta ja sen kauhuista; jokaiselle siellä liikkuneelle länsimaalaiselle on haihtumattomasti juurtunut mieleen loistava auringon hehku ja paahtava kuumuus päivillä, taivainen rauha ja satumaiset unikuvat yöllä, hehkusta värisevän ilman leikkittely, vuoriakin järkyttelävään myrskyjen hirmuisuus, ja monelle lienee käynyt kuten sen omille synnynnäisille pojille käy, että hän myöhemmin ikävöittää sinne takaisin hengittämään siellä vielä edes yhden päivän tai yhden hetken, näkemään elävillä silmillä niitä kuvia, värisyttämään sielussansa sanomattomia sointuja, joita se panee runollisessa mielessä kaikumaan ja helisemään, lyhyesti sanoen: että hän tuntee ikävöivää vetoa takaisin arolle.

Se on totisesti "El Bahr bela maa" — meri ilman vettä — meren vastakohta. Se ei ole merelle alammainen kuten muu maa; siellä kuolee elvyttävän ja yllä pitävän veden voima. Vesi ympäröittää rajoittelee kaikkea muuta maata, vaan ei aavikkoa. Yli koko maan kantelevat tuulet meren lähettiläitä, pilviä; mutta ne kuolevat aavikon hehkussa. Harvoin siellä nähdään kevyttä, tuskin huomattavaa höyryauerta, harvoin aikaisin aamulla yön kosteaa hengitystä jollakin kasvin lehdellä. Aamu- ja iltaruskokin ovat siellä ainoastaan vienoa väritystä, joka heti synnyttyään taas katoaa. Kaikkialla, missä vesi vain pääsee valtaan, muuttaa se aavikon hedelmälliseksi maaksi, olkoonpa maan laatu kuinka karu

hyvänsä; mutta jyrkästi alkaa aavikko taas veden vallan rajalta. Missä jumalallisen Niilin viimeinen, ihmistaidolla ylemmäksi joen pintaa nostettu laine hajoaa hiekkaan, siitä jyrkästi alkaa aavikko; Niilin vuorille astuvan vaeltajan toinen jalka on rehevällä viljaviniolla, toinen vielä aavikon alalla. Sillä eipä hiekka yksinään estä kasveja menestymästä, vaan paljon enemmän sitä tekee ainiaan paahtava kuumuus. Missä hiekkaa kastellaan tai missä se muuten saa jotakin kosteutta, siihen, keskelle aurinkoakin, kohta ilmestyy muuten kasvittomasta maasta ystävällinen, vihreä ruohomatto, jopa pensaita ja puitakin.

Köyhä, äärettömän köyhä on aavikko, mutta kuollut se ei ole, ei ainakaan niille ihmisille, jotka osaavat etsiä ja löytää sieltä elämää. Ken ummessa silmin matkustaa pitkin aavikkoa, hän tosin ei näe siellä muuta kuin hietatasankoja ja kalliohuippuja, paljaita notkelmia ja alastomia vuoria, häneltä ehkä myöskin jäävät ihan huomaamatta syvemmissä laaksoissa niukalti kasvavat kaislamaiset ruohot ja pensasmaiset puut sekä ne vähät elävät olennot, joita aavikolla siellä täällä oleskelee; ken tahtoo nähdä, hän näkee äärettömän paljon enemmän. Noiden pelkurien ihmisten mielestä on aavikko vain tuskan ja kauhun valtakunta; he antavat itseään päivän hehkun niin masentaa, että ei edes suloinen yökään voi tuoda heille mitään lohdutusta eikä virkistystä; peloissaan he ratsastavat aavikolle ja kauhuissaan he aavikolta pois pääsevät; he huomaavat ainoastaan aavikkomatkan kauhistavaa puolta, he tuntevat ainoastaan sen vaivoja; aavikon ääretöntä ylevyyttä käsittämään on heidän sydämensä liian pieni. Ihan toisin arvostelee sitä se, joka on oppinut sitä todella tuntemaan.

Köyhä aavikko on, mutta ei kuollut. Jo sen maakin moninaisesti vaihtelee, vaikka sen yleinen luonne onkin yhtäläinen. Laajat alat on aavikolla kalliomertä, jossa näkyy kummallisen muotoisia huippuja, äkkijyrkkiä seiniä ja syviä rotkoja, teräväkulmaisia harjanteita ja kummallisesti latoutuneita, korkeita rökkiöitä, joita ainiaan puhaltava tuuli välistä peittää hiekalla, välistä jälleen paljastaa, yhä niitä siloitellen, kaivertaa ja teroittaa. Mustat, auringon paisteessa hehkuvat hietakivi-, graniitti- ja syeniitti-joukot, harvemmin kalkki ja liuskakivi, siellä täällä myöskin tulivuoren purkaukset kohoavat monimuotoisiksi kukkulajonoiksi. Toiselta puolen puhallellen lakasee tuuli ne ihan paljaksi, mutta ajaa lakkaamatta hienoa hiekkaa niiden seinäin päällitse, kietoo, myrskyksi kasvaen ne hiedan peittoon ja jättää hiekan vasta sitte rauhaan, kuin saa lennätetyksi sen yli korkeimpainkin kukkulain, ja siten asettelee vuoren siimespuolelle puhtainta hiekkaa metrin korkuisiksi kerroksiksi päällekkäin, jotka ovat ainiaan liikkeessä, lakkaamatta soluvat ylhäältä alas päin, saavat lakkaamatta tuulen puolelta lisää ja näyttävät leveiltä, tummista kallioseinistä selvään eroavilta nauhoilta, jotka näkyvät kauas ja soveliaassa valossa oikein välkkyvät. Sellaisia vuorijonoja käy kyllä sanoa aavikon koristuksiksi. Tuntematta hehkuvaa etelää ei voida aavistaakaan ihmeellistä väririkkautta, loistoa ja väikettä, siispä ääretöntä suloa, jota ylen runsas auringon valo voi loitsia autioimmistakin vuorista esiin. Aavikon vuoret eivät koskaan ole viehättävän, vihreän metsän peitossa; ainoastaan korkeimmilla kukkuloilla kituen kasvaa mataloita pensaita, jotka sinne ylös laskeutuvasta niukasta höyrystä saavat välttämättömimmän tarpeensa virkistystä; vuoristossa ei ole pyökkien kuiskailua, ei mäntyjen eikä kuusien huminaa, ei purojen miellyttävää myrinää, solinaa eikä kolinaa, ei mitään liikkuvaa vettä, joka muita vuoristoja sitelee hopeavöillä, koristelee vihreillä kasveilla ja kuohuvain koskien kohdalla peittää taivaan kaaren väreillä; ei aavikon vuorilla ole lumi eikä jääpeitettäkään, jota aamu- ja iltarusko purpuroitsevat tai puolenpäivän aurinko saattaa salamoimaan; ei siellä ole mehukasta, tuoretta vihreyttä, ei mitään Pohjolan tunturien lumoavaa suloutta; vaan tuskin ne sittekään ovat värien komeudelta huonommat pohjoisia vuoria, eivät ainakaan suurenmoisuudelta. Aavikon vuoristossa tulee jokainen eri kerros ja jokaisen oma väri selvään näkyviin. Eikä taivaan valo kuitenkaan loitsi ihmeellisimpiä värien välkkymisiä esiin niistä usein hyvinkin kirkasvärisistä, paikoin toisistaan jyrkkään eroavista kerroksista, vaan paljon suuremmassa määrässä hiekan ainiaan tahkoamista, muodostelemista ja muhkeapiirteisistä vuorten keiloista, huipuista, kärjistä, raoista, halkeamista ja rotkoista. Niissä on lakkaamatonta valon ja varjon vaihtelua sekä yhä kestävävä värien ja vivahdusten syntymistä ja haihtumista, niin että sielu katsellessaan huumautuu. Välähtelevät aavikonkin vuoret auringon ensimmäisissä ja viimeisissä säteissä purpuralta, verhoaa niitäkin etäisyyden sinituoksu, nekin elävät, vaikka yksinomaan valossa.

Toisin paikoin on aavikko laajalti tasainen tai vähän aaltomainen. Peninkulmittain on siinä hienojyväistä, kullankeltaista hiekkaa, johon sekä ihmisen että eläimen jalat painuvat muutaman senttimetrin syvälle. Siellä ei useinkaan näy ainoatakaan ruohon kortta, ei yhtään elävää olentoa. Sininen, kaikkialta yhtäläinen taivaan kansi on kuin kupukatto laskettuna tälle kultapinnalle ja suuressa määrässä tekee sellaiset paikat meren kaltaisiksi. Sillä näilläkin tasoittuvat tuota pikaa niihin painuneet "aavikon laivan" jäljet; ei näissäkään ole mitään huomattavaa tietä, ei mitään sellaisen merkkiäkään; näitäkin varten keksittiin kompassi. Vaihtelevammat, vaikka yhtä yksitoikkoiset ovat toiset paikat, joissa pehmeä, multamainen tai tomuinen hietta on maaperänä ja elättää myrkyllistä kolokvintti-kurpitsaa tai voimakkaaksi lääkkeeksi kelpaavaa "sennaa". Siellä on soikeita, mataloita kukkuloita vuorotellen matalain ja kapeain laaksojen kanssa, ja etäältä katsoen tuoreelta näyttävä, mainituista kasveista kutoutunut verho peittää molempia. Ihmiset ja eläimet kiertävät sellaisia paikkoja, koska niin kameli kuin sen ajajakin painuu usein jalan syvyydeltä maan pehmeään, löyhään pintakerrokseen. Toisissa paikoissa on karkeata soraa tai piikiveä ja joissakuissa hyvin raudan sekaisia, onsia herneitä,

jotka ovat hiekkaa täynnä ja näyttävät ihan kuin ihmiskäsin tehdyiltä, vaan joiden syntyä ei vielä ole voitu varmasti selittää. Välistä tällaisilla aloilla, joihin aavikkotie on painunut pysyväisiksi, yhtäsuuntaisiksi kamelin poluiksi, näkyy myöskin tuhansittain kvartsikiteitä joko yksitellen tai rypäleissä, jolloin ne näyttävät taiturin tekemiltä hohtokivi-tertuilta. Niissä aurinko näyttelee ilmeistä lumovoimaansa, sillä sellaiset alat loistavat, säkenöivät ja salamoivat niin, että silmä häikenee ja kääntyy pois päin. Syvimmissä laaksopaikoissa on tomuista maata ja sitä silloin aina verhoaa saran kaltainen, mutta hyvin kova, kuiva, terävälaitainen, mustanvihreä esparto- eli halfa-ruoho, viuhkan kaltainen mimoosa, ehkäpä myöskin joku palmu elämän ystävällisenä merkinä.

Tästä kaikkialla liikkuvasta elämästä antaa myöskin eläinkunta tietoa. Ken luulee aavikkoa kuolleeksi autioseuduksi, hän on yhtä väärässä kuin sekin, joka sitä luulee leijonan kodoksi. Se on liian köyhä elättämään leijonaa, mutta kyllin rikas antamaan elatusta tuhansille muille eläimille. Ja kaikki siellä elävät eläinlajit näyttävät erittäin ansaitsevan ottaa huomioon, sillä kaikki ne ovat kaikin puolin aavikon uskollisia lapsia.

Vielä enemmän kuin puku, joka aina tarkimmasti soveltuu yleiseen maan väriin eli siis tavallisesti on hiekan karvainen, on aavikon eläimissä huomattava kevyt ja sievä ruumiin rakennus, tavattoman suuret ja erittäin tarkkanäköiset silmät ja tarkkakuuloiset korvat sekä yhtä vaatimatonta kuin itsetietoinen olemus. Liikkuvaisuus ja muutteleminen ovat kaikkein aavikolla syntyneiden olentojen kohtalo, sillä se on niin köyhä ravinnosta, että sitä ei ole riittävästi eikä aina samassa paikassa vaivatta saatavana; mutta aavikko antoi lapsillensa verrattoman nopeuden, väsymättömän kestävyuden ja uupumattoman sitkeyden; teroitti aistimet niin, että se vähäkin, kuin aavikolla on tarjona, voi tulla huomatuksi; antoi sekä suojelevan että pelastavan, yhtä hyvin hyökkäykseen kuin pakoinkin soveltuvan puvun ja siten teki lapsensa kykeneviksi elämään, tosin ehkä niukasti, vaan ei suinkaan ilottomasti.

Kaikkein aavikon eläinten omituisen, niiden olopaikkaan väriltä ihan yhteen sulautuvan puvun tähden matkustaja, joka ei ole tottunut havaintojen tekijä, ei näe, ainakaan aavikkomatkan alussa, ympärillään, liikkuvaa eläinmaailmaa. Aavikko näyttää paljon köyhemmältä, kuin se onkaan, senkin tähden, että enimmäkseen elävistä eläimistä vasta, iltahämärissä lähtevät lepo- ja piilopaikoistaan liikkeelle; muutamat aavikkoeläimet sentään ihan tunkeutuvat huomaamattomainkin silmäin eteen. Jos monet, kaikkialla lentelevät leivolajit jäävät huomaamatta, vaikka juuri ne erittäin huomattavalla tavalla näyttävät höyhenpukunsa ja maan värin yhtäläisyyttä sekä verrattoman suuria liikeneuvojaan, niin on kuitenkin mahdoton olla, näkemättä aavikon kanoja, ja jos mitään huomaamatta ratsastetaan hyppyrottien maakolojen ohitse, niin lähellä tietä syövä gaselli sentään kääntää huomiota eläinkuntaan.

Anttilooppiakin saattanee sanoa alkuaan aiotuksi aavikolla asumaan. Vaikka se kyllä onkin suhdallisesti rakennettu, näyttävät sentään pää ja aistimet melkein liian suurilta ja raajat liian heikoilta, melkein pä haurailta. Mutta sen pään komerossa on aivot, jotka sen eläimen tekevät tavattoman viisaaksi märehittäjän joukossa, ja siten myöskin henkisesti lahjakkaaksi, ja raajat ovat kuin teräksestä rakennetut, tavattoman voimakkaat ja pontevat, niin että ne tekevät suurimman nopeuden ja väsymättömimmän sitkeyden mahdolliseksi. Ken, on nähnyt gaselleja ainoastaan vankeudessa ahtaassa tilassa, hän ei voi arvatakaan, miten se aavikolla esiintyy. Mikä vilkkaus, sukkeluus ja notkeus, koreus ja sulous siinä kotonansa vallitsemaan! Todella se ansaitsee sen kunnian, että itämaalaiset ja varsinkin aavikoiden asujamat ovat sen valinneet naisellisen kauneuden vertauskuvaksi. Luottaen hiekan karvaiseen pukuunsa sekä verrattomaan nopeuteensa katselee se kirkkailla silmillään, nähtävästi ihan huoletta kameleja ja ratsastajia, taikka syö syömistänsä, pitämättä vähääkään lukua tulevasta karavaanista. Mimoosa-pensaasta, joka on täpö täynnä kukkia, ottaa hän nupun tai mehukkaana, nuoren vesan, leikkaavan halfa-ruohon seasta löytää se nuoren korren. Yhä enemmän lähestyy matkustajajono. Gaselli nostaa päätänsä, kuuntelee, vainuaa, katselee ympärilleen, astuu muutaman askeleen eteen päin ja tekee kuten äsken, näpistelee ruokaa sieltä täältä. Yht'äkkiä lyövät notkeat, jännevät sorkat maahan, ja pois se lentää niin sukkelaan, niin notkeasti, niin sulavasti, kuin tuo verraton juoksu olisi sille vain leikkiä. Pitkin hietatasankoa lentää se ajatuksen nopeudella; yli suurien kivien tai tamariski- eli manna-pensaiden tekee se hyppäyksiä, jotka ihan näyttävät lennolta. Maasta ihan irtautuneelta se näyttää, niin hämmästyttävän kaunis on sen juoksu; aavikon runoelma näyttää hänessä olevan ruumiillisessa muodossa, niin lumoavasti vaikuttaa sen verraton kauneus ja nopeus. Muutaman minuutin juoksu siirtää sen pois minkä hyvänsä vaaran piiristä, jota viholliset saattavat hänelle uhata; sillä turhaan koettaa paraskaan juoksijakameli tavoittaa häntä, eipä edes nopeinkaan susikoira saa häntä kiinni. Kohta hiljenee hänen vauhtinsa ja muutaman silmänräpäyksen vielä kuluttua seisoo se taas katsellen kuten äsken. Leikillisesti päästää hän lähelle murhaa himoavan ratsastajan, joka ryhtyy häntä todella ajamaan takaa, ja varovasti livahtaa se toisen, kolmannen kerran hänen kuolettavan aseensa kantamatkalta pois, kunnes se viimein säikähtyneenä ihan vaivatta juoksee kerrassaan pois kaikista vaarasta. Yhä etemmäksi se pakenee, hennommilta näyttävät ruumis ja raajat, yhä enemmän hälvenevät sen piirteet, se katoaa hietatasankoon, sulaa viimein kokonansa siihen niin, että näyttää, kuin se olisi haihtunut höyryn tavalla. Kotonsa on hänet peittänyt ja pelastanut, lumoavasti temmannut pois silmäin edestä, korvain kuuluvista. Mutta mikäli se katoaa silmistä, mikäli se tulee eläväksi

sydämessä. Sillä länsimaalaisenkin täytyy nyt käsittää, minkä tähden gaselli on kasvattanut niin kauniita kukkia itämaalaisen rikkaassa runoiluhengessä; minkä tähden itämaalainen on asettanut eläinolennon niin äärettömän korkealle; minkä tähden hän vertaa silmää, joka saa hänen sydämensä hehkumaan, gasellin silmään; minkä tähden hän sanoo gasellin kaulaksi sitä kaulaa, jota hänen kätensä hyväilee rakkauden hetkinä; minkä tähden aavikkojen asukas tuo puolisolleen, joka iloitsee häntä ilahuttavasta toivosta, telttaan kesyn gasellin, että vaimo ilokseen katselisi sen kauniita silmiä ja samanlainen kauneus periytyisi toivotulle avioliiton pantille; minkä tähden yksin hurskaskin laulaja voi kaunista anttilooppiä katsoa jalouteen ikävöimisensä silmin nähtäväksi kuvaksi. Sillä häneenkin, maailmasta luopuneeseen erakkoon, on käynyt jokin henkäys siitä hehkusta, joka tämän eläimen innokkaihin ylistyslauluihin puhdisteli sanat ja siloitteli säkeet ja loppusoinnut.

Vähemmin sulavasti esiytyvät muut aavikon eläimet, mutta ei siltä suinkaan vähemmin omituisesti. Niukasti kasvavan halfa-ruohon seassa juoksentelee suuri joukko kyyhkysen kokoisia lintuja sipsutellen edes takaisin. Kaivellen maata jaloillaan ja pengostellen nokallaan etsivät ne ruokaansa. Huolettomasti päästävät ne ratsastajan lähemmäksi sataakin askelta. Hyvällä kiikarilla voidaan nähdä kaikki niiden liikkeet, jopa höyhenpuvun kirkkaimmat väritkin. Pää kumarruksissa, kaula lyhyenä, ruumis melkein vaakasuorassa juoksentelevat ne nokkimassa siemeniä joita vähälukuiset aavikkoruohot kasvavat, puhkeavia röyhyjä ja hyönteisiä. Muutamat tuon tuostakin tähystelevät, kaulat suoriksi ojennettuina, toiset sitä vastoin huolta leikittelevät hiekassa, puhdistelevat höyheniään tai laskeutuvat puoleksi vatsalleen, puoleksi sivulleen nauttimaan auringon paistetta. Se kaikki näkyy selvään, voidaampa lukeakin niitä ja saada selko, että lintuja on enempi kuin viisikymmentä, tuskin sataa vähempi. Ketäpä aavikon pyyntimestä tuo ei houkuttelisi koettamaan onneansa. Varmana saaliistaan työntää kokematon pyssymies kiikarinsa kokoon, sieppaa tuliaseen käteensä ja hitaasti ratsastaa vielä lähemmäksi kirjavaa lintujoukkoa. Mutta yht'äkkiä ovat linnut kadonneet hänen silmistänsä. Ei yksikään niistä juossut eikä lentänyt pois, eikä kuitenkaan näy ainoatakaan. On ihan, kuin maa olisi ne niellyt. Todella ne, luottaen pukunsa ja maan yhdennäköisyyteen, ovatkin antautuneet maan turviin, painautuneet litteiksi maata vasten. Ja silloin ne ovat yht'äkkiä ikään kuin muuttuneet kiviksi ja pieniksi hiekkakasoiksi. Tottumaton pyyntimies ratsastaa niiden luo, näkemättä niitä ja säikähtää, kun ne äkkiä nousevat, kovasti huutaen ja meluten lentävät ylös ja kohisten syöksyvät pois. Jos hänen kuitenkin onnistuu ampua joku lintu, niin häntä kummastuttaa sen puvun tavattomat värit ja omituiset piirteet melkein yhtä paljon kuin lintujen käytöskin. Selkäpuolen milloin harmaammalta, milloin kirkkaimman keltaiselta vivahtava hietaväri on kauniisti koristeltu leveillä nauhoilla, kapeammilla piirteillä, koreilla raidoilla, täplillä, pisteillä, pilkuilla, piuruilla ja kiemuroilla niin, että luulisi sellaisen kanan näkyvän kauaksikin; mutta kaikki tuo värien seoitus on vaan ihan tarkka kuva itse hiekan väristä; jokainen tummempi ja valoisampi paikka, joka pikkukivi, joka hietajyvä näyttää olevan piirrettynä siihen höyhenpukuun. Ihmekö siis, että maa ne ihan ottaa itseensä, näköjään pyyhkii pois linnun muodonkin ja turvaa häntä ainakin yhtä hyvin kuin voimakas, verrattoman nopeasti kantava siipi. Sen tähden arabialainen runous on näiden kanainkin oloa ja olemusta kuvannut kukkarikkailta ajatuksilla ja sanoilla; sillä niiden kauneus lumoo silmää ja niiden ihmeellinen nopeus herättää ikävää maahan kahlehditun ihmisen sydämessä.

Kaikilla muilla aavikon eläimillä on yhtä selvään näiden kahden kuvatus ominaisuudet. Aavikolla elää eräs ilveslaji, karakaali. Se on solakampi ja pitempijalkainen, pitempikarvainen ja suurempisilmäinen kuin mikään muu eikä myöskään juovikas eikä täplikäs, vaan, paitsi mustia korvan latvoja, silmäkiehkuroita ja huulipilkkuja, hiekan värinen, asuinpaikkansa mukaan vaaleampi tai tummempi, punertavampi tai kirkkaampi. Aavikolla asuu fenek-kettu, jolla, koko koirarheimon kääpiöllä, on likaisen keltainen puku ja oikeat jättiläiskorvat. Siellä elää pieni jyrjä, niin sanottu hyppyrotta, kääpiökengurun kaltainen jänis, jolla on tavattoman pitkät takajalat, ihan surkastuneet etujalat sekä ruumiista pitempi, kaksirivisesti karvainen häntä; viattomampi ja hyväluontoisempi, mutta myöskin nopeampi ja sukkelampi eläin kuin mikään muu jyrjä. Sama muoto on linnuilla, matelijoilla, yksinpä hyönteisilläkin; se näkyy aina, olkootpa ruumiin rakennus ja väri muuten miten vaihtelevat hyvänsä. Jos hietakeltaisen seassa tai sivulla on muuta väriä, jos karva-, höyhen- tai suomuspuvussa on myöskin mustaa tai valkoista, tuhkaharmaata tai ruskeaa, punaista, sinistä j.n.e., niin sellaista, usein vain eläintä koristavaa sivuväriä on aina ainoastaan sellaisissa ruumiin paikoissa, joita sivulta tai ylhäältä tähystelevä silmä ei voi huomata. Jos keskellä aavikkoa on korkea vuoristo, niin siellä elävissä eläimissä tulee näkyviin myöskin vuoriston vaihtelevaisuus. Arabian korkeain vuoristojen harmailla kallioilla kiipeilee aavikon vuorikauris, majoilee pieni tamaani-eläin, pesii korppikotka ja huipuilla, rotkoissa, kallioseinissä ja laaksoissa asuu melkoinen joukko muita monen lajisia lintuja, jota vastoin alavan aavikon tummilla kallioilla ainoastaan sysimusta suru-kivitasku laulaa sävelrikasta kaikuvaa lauluansa. Sitenpä tulee aavikon yhtäläisyys näkyviin sen joka osassa, sen joka eläimessä, ja se juuri vielä enentää vaikutusta, jonka se ensi päivästä tekee jokaiseen ajattelevaan, tunteelliseen ja voimakkaaseen ihmiseen, kiihoittaen sitä sitte edelleen päivä päivältä.

Voimaa, havaintokykyä ja tunnetta tosin aavikko vaatii joka ihmiseltä, joka tahtoo oppia sitä tuntemaan ja siihen jonkin verran tottua. Jos ei jakseta kestää sen tuottamia matkan vaivoja, jos peljätään sen aurinkoa, aristellaan sen hiekkaa, niin on paras olla sinne menemättä. Päivä on aavikolla

aina raskas aika, vaikka taivas olkoonkin puhdas, ilma tyyni ja kirkas, vaikkapa tuntukoon pohjatuulenkin vilpoisia henkäyksiä. Melkein yht'äkkiä, melkein ihan ilman hämärää alkaa se vallita. Ainoastaan lähellä merta tai suuria, aavikon poikki juoksevia jokia reunustaa päivää tervehtivä aamurusko taivaan itärannan purpuralla, vaan keskellä avaroita hietatasankoja nousee aurinkokin näkyviin yht'aikaa ensimmäisen itään ilmestyvän punan kanssa. Se nousee hietatasangon laidasta kuin tulipallo, joka näyttää olevan särkemäisillään kuorensa joka taholta. Sen tultua näkyviin on aamun raittius kerrassaan poissa; heti se sinkoilee hehkuvia säteitään maahan, kuin olisi jo keskitäivaalla. Vaikka kuukausia puhaltava, usein virkistävän vilpoinen pohjatuuli estäisikin kuumuudesta eri verran laajenneita ilmakerroksia muuttumasta ilmeisiksi järviksi, ei se kuitenkaan voi niin paljon jäädyttää ilmaa, että omituinen väriseminen ja aaltoileminen voisivat lakata hiekan päällisestä ilmasta. Ylen runsaassa valossa värisee taivas ja maa; sanomatonta hehkua virtaa auringosta ja heijastuu hiekasta takaisin ylös. Joka hetki enenee valo ja hehku, eikä voida päästä kumpaakaan pakoon, ei niitä millään tavalla heikentää.

Auringon ensi säteiden välähtäessä on karavaani lähtenyt liikkeelle, kulkemaan äänetöntä kulkuaan. Etäällä jo menevät kuormakamelit ja notkein askelin astuvat ajajat niiden sivulla tai takana; täyttä juoksua rientävät ratsukamelit, voimainsa mukaan kiirehdyttyinä, toisista ohitse jonon etupäähän; kohta jäävät kuormakamelit jäljelle näkymättömiin ratsastajista. Yhä eteen päin riennetään hiljenemättömällä kiireellä. Kaikki luut ja nivelet tuntuvat paukkuvan juoksevain ratsukamelien nytkytyksestä. Polttaen paahtaa aurinko, pistelee kaikkein vaatteiden läpi, pantakoon niitä suojaksi kuinka monet hyvänsä ylleen. Tiheään vaatteiden alla juoksee hiki pitkin koko ruumista, käsivarsien ja jalkojen keveämpäin verhojen alta haihtuu se heti, kuin nousee iholle. Kieli tarttuu suulakeen. Vettä, vettä, vettä! on niiden ainoa ajatus, jotka eivät vielä ole oppineet kärsimään sellaisia vaivoja. Mutta vesi ei täällä olekaan rautaisissa säiliöissä eikä pulloissa, vaan maan tavan mukaan leileissä, jotka ovat päiväkausia riippuneet täydessä hehkussa kamelien seljässä, ja siten kuljetettu juomavesi on lämpöisen haaleata, pahahajuista, sakeaa, ruskean väristä sekä nahasta ja kolokvintti-tervesta pahalta maistuvaa, inhottavaa, jopa oksettavaakin. Sellainen vesi ei vähääkään virkistä, vaan tuottaa vain uusia vaivoja, jopa tuskallista kipuakin, ja tekee sen tähden vain sitä polttavammaksi halun saada mitä hyvänsä juomaa. Mutta sitä vettä ei käy mitenkään parantaa eikä sen sijaan keksiä mitään muuta. Nautittakoonpa sitä kahvina tai teenä, viinin tai viinan seassa, sen tuikea maku ja haju kuitenkin tuntuvat; paljas viini tai viina enentävät vain polttavaa janoa ja rasittavaa kuumuutta. Matkustajan olo tulee tuskalliseksi jo ennen, kuin aurinko ehtii korkeimmilleen, ja tuska kiihtyy, mikäli vesi huononee. Mutta sitä täytyy kärsiä ja sitä kärsitään. Vaikkapa länsimaalainen ei koskaan totukaan tuollaiseen leiliveteen, kuin juuri kerrottiin, niin pian hän sentään tottuu alussa sietämättömältä näyttäneeseen kuumuuteen ja sitä pikemmin myöskin ratsastuksen vaivoihin, mitä enemmän hän kasvaa yhteen ratsunsa kanssa. Joskus tulevaisuudessa ehkä saadaan toimitetuksi tällaisille matkoille puhdasta vettä, ja sitte matkustaja tuskin enää valittaa aavikon kuumuutta, ei ainakaan ratsastuksen vaivoja.

Mukavasti, miellyttävästi leväten, vaikkapa lähteväin kuormakamelien myrisevistä valitusäänistä vastoin tahtoaan unesta heränneenä, antaa maan oloihin tottunut matkustaja kuormakaravaanin lähteä edeltä, virvoittaa ruumistaan ja sieluaan kahvilla ja tupakalla, hyppää sitte dromedaarinsa selkään ja ratsastaa kumppaneineen niin nopeasti, kuin ratsut suinkin ehtivät. Ei sanaakaan puhuta, ainoastaan hiekan narinaa kameleihin kimmoisten jalkatyynyjen alla sekä kamelien kovaa hengitystä ja kumeaa, kurisevaa myrinää kuuluu. Tuota pikaa saavutetaan kuormakaravaani ja päästään siitä melkoinen matka edellekin. Gaselli kävelee syömässä lähellä tien suuntaa ja antaa täällä hyvin tervetulleen saaliin toivoa. Viehättävästi hypiskellen tanssii aavikon ruumiillinen runoajatus pois takaa ajavain ratsastajain saatavilta, ja sen jäljestä juoksevat kiiruhtamisesta lähättävät kamelit pitkillä askelilla. Gaselli näyttää huolettomalta ja toivon mukaan päästää lähemmäksi; ratsastajat ovat kääntävinään siitä ohitse, pidättävät kamelejaan ja ratsastavat hitaammin; joku heistä luistaa alas satulasta, pysäyttää ratsunsa silmänräpäyksen ajaksi ja laukasee sen vatsan alitse tarkan pyssynsä. Heti paikalla on karavaanin johtaja hypännyt satulastaan maahan korjaamaan tapettua riistaa; riemuiten vetää hän sen ratsunsa luo, sitoo taitavasti satulaan, ja edelleen käy matka.

Puolenpäivän tullessa levähdetään. Jos lähellä on notkelma, niin tottapa siinä myöskin on joku viuhkamainen mimoosa, jonka ohut lehtikatto antaa vähän varjoa; jos hietalakeus on yhtä tasaisena ratsastajain ympärillä niin laajalti, kuin silmä kantaa, pistetään hietaan neljä keihästä ja niihin pingotetaan villapeite niukasti varjostavaksi katoksi. Mutta hehkuva on hiekka, jolle täytyy laskeutua, kuuma ja rasittava on ilma, jota hengitetään; väsymys ja uupumus valtaavat yksin aavikkolaisenkin, mitäpä sitte pohjoismaalaisen. Ikävöidään lepoa, saamatta sitä, ja virkistystä, tuntematta sitä. Ylen runsaasta valosta ja värisevästä ilmasta häiennetään sulkeutuvat silmät, paahtavan kuumuuden ja polttavimman janon ahdistamina heittelehtää jokainen vuoteellansa, saamatta unta. Raskaasti ja hitaasti matabat eteen päin ajan rahtuset.

Kuormakaravaani astua huojuu hitaasti ohitse ja katoaa näkyvistä höyryiseen ilmapereen, jonka aaltoilevilla kerroksilla kamelit näyttävät lihoittelevan. Yhä vielä viivytään samassa tukalassa tilassa,

kärsitään samoja vaivoja. Aurinko on jo ammoin alennut keskitaivaalta, mutta yhä se vielä sinkoilee yhtä voimakkaasti hehkuvia säteitään alas. Viimein iltapäivällä lähdetään taas liikkeelle. Ja taaskin ratsastetaan niin nopeaan, että ilma löyhähtelee vastaan melkein vilpoiselta, kunnes taas saavutetaan kuormakaravaani. Laulaen astuvat ajajat kameliensa jäljestä. Yksi heistä oikeastaan laulaa, muut yhtyvät joka värsyn lopussa samaan kertosaäkeeseen.

Jos otetaan huomioon kaikki vaivat, joita juhtamiehillä on kärsittävänsä aavikkomatkoilla, niin tosiaan kummastuttaa, että he ollenkaan laulavat. Ennen päivän valkenemista säilyttää ajaja kamelinsa, syötyään yhdessä sen kanssa muutamia kourallisia pehmeiksi keitettyjä durra-jyviä, jotka ovat molempain ainoana ravintona; koko pitkän päivän astuu hän kamelinsa jäljestä, syömättä enää muruistakaan, enintään silloin tällöin ottaen kulauksen haisevaa leilivettä virkistyksekseen; aurinko paahtaa hänen päälakeansa, hehkuva hiekka polttaa hänen jalkojaan, kuuma ilma kuivaa yhtä mittaa hänen hikeä uhkuvaa ruumistansa; hänellä ei ole aikaa levähtää eikä lepuuttaa kamelejaan; hänen täytyy ehkä vielä uudestaan säilyttää muutamia juhtiansa tai tavoitella kiinni jotakuta, joka häneltä karkaa; ja kuitenkin laulaa hän nytkin laulujaan. Sen saa aikaan aavikon yö.

Auringon laskeutuessa näyttävät näiden kuivettuneiden aavikon lasten kaikki jäsenet virkenevän ihan uusiksi; sillä hekin ovat kaikin puolin aavikon, ylevän äitinsä, kaltaiset. Yhdessä aavikon kanssa hehkuvat he puolenpäivän aikaan, yhdessä sen kanssa kukoistavat yön aikaan. Jo auringon aletessa kehittelee heidän runolahjansa kultaisia unia ihan avonaisten silmien eteen. Tuo esilaulaja ylistelee vesirikkaita kaivoja, niiden ympärillä kasvavia palmuryhmiä ja niiden alle tehtyjä hämyisiä telttoja; hän tervehtii eräässä teltassa istuvaa ruskeaihoista tyttöä, joka hänelle toivottaa siunausta, kehuu hänen kauneuttansa, vertaa hänen silmiään gasellin silmiin, hänen suutansa ruusuun, jonka kukkaistuoksu sanoina rivittyä hänen korvissaan helminauhaksi, hylkää hänen tähtensä sulnaanin vanhimman tyttärenkin ja ikävöitsee hetkeä, jolloin kohtalo sallii hänen asua yhdessä teltassa hänen kanssansa. Mutta laulajan kumppanit kehoittavat häntä tuntemaan vielä suurempaa ikävää ja sen tähden lakkaamatta kääntävät hänen ajatuksiaan profeettaan, "joka tyydyttää ikävöimisemme ja toivomme".

Sellaista kaikuu pohjoismaisen vieraan korviin ja hänenkin sydämmestään alkavat kotonsa laulut kuohua. Ja kuin sitte laskeutuneen auringon viimeinen ruusuinen väre hehkuu, kuin yö levittää lumoharjonsa aavikolle, silloin hänestä tuntuu, kuin olisi vaikeinkin kärsimys ollut helppoa, kuin hän ei olisi tuntenut päivän hehkussa mitään janoa, ei ratsastuksessa mitään vaivaa. Iloisesti hyppää hän pois satulasta ja sill'aikaa, kuin ajajat purkavat kameliensa kuormia ja sitovat juhtiansa yöksi, tasoittelee hän ja kokoo hiekkaa tilaksi, levittää siihen maton ja peitteen ja riemulla antautuu ikävöidyn levon valtaan.

Ainoastaan muutaman askeleen päähän valasee pieni tuli tasankoa. Toimeliaasti hyöriivät sen lähellä aavikon puolialastomat, tummaihoiset pojat. Liekki valasee heitä lumoavasti, niin että he yön puolipimeässä näyttävät varjoilta; tavarapakat ja arkut, satulat ja muut kapineet muuttuvat kummallisen muotoisiksi; tavarain ulkopuolella suuressa piirissä makaavat kamelit ovat kuin kummituksia, niiden silmät kun kolkosti hehkuvat tulen heijastuksesta. Hiljaista, yhä hiljaisempaa alkaa olla leirissä. Aavikon poika toisensa jälkeen poistuu kamelin luota, jonka kanssa on yhdessä syönyt niukan illallisensa, kääriytyy pitkään viittaansa, laskeutuu maahan ja ikään kuin muuttuu hiekaksi. Tuli leimahtaa vielä kerran, menettää valonsa ja sammuu. On todella jo yö leirissäkin.

Runoilija se olisi Jumalan armosta, joka osaisi kuvata aavikon yötä. Kukapa kykenisi kertomaan sen kauneutta, vaikka olisikin sen itse kokenut, valvonut sen illasta aamuun, ahmimalla nauttinut sitä ja sen unia! Päivän kuumuuden jälkeen se lempeästi, palkitsevasti, sovittavasti antaa sanomatonta hyvinvoinnin ja ylevyyden tunnetta; se on rauhaa ja iloa tuottava aika, jota mies ikävöitsee kuten hänen rakkahansakin, aika, joka hänelle palkitsee pitkän odotuksen. "Leila", aavikon tähtikirkas yö, on arabialaisen mielestä syystä kyllä kaiken ylevän ja ihanan yhteys. Leilaksi hän sanoo tytärtänsä; "tähtikirkas yöni" sanoo hän hyväillessään rakkahintansa "leila, o leila" panee hän runoelmiinsa kaikuvaksi kertosaäkeeksi joka värsyn loppuun. Mutta ihmeellinen se yö onkin, joka täällä aavikolla kaikkein päivän vaivojen ja vastusten jälkeen lumoo mieltä. Aavistamattoman puhtaina ja kirkkaina loistavat tähdet tummalta taivaan kannelta; lähimpien tähtien valo tekee heikkoja varjojakin vaalealle hiekalle. Täysin siemauksin hengittää ihminen puhdasta, raikasta, vilvoittavaa, virkistävää ilmaa; ihastellen siirtyy hänen silmänsä tähtiauringosta toiseen. Yhä enemmän näyttää tähtien valo laskeutuvan lähemmäksi häntä; henki irtautuu tomuun kietovista kahleista ja keskustelee muiden maailmain kanssa. Ei mikään ääni eikä kolina, ei edes heinäsiirran sirinäkään sotke hänen ajatuksiansa. Aavikon suurenmoinen ylevyys selviää vasta nyt hänelle, sanomaton rauha tulee hänen sydämmeensä. Mutta ylevä itsetuntokin täyttää hänen rintansa; täällä keskellä ääretöntä aavikkoa ollessa niin yksin, ilman mitään ihmisseuraa ja ihmisapua, ainoastaan omin neuvoinsa, vahvistuvat luottamus, rohkeus ja, toivo. Äärettömän lumoavia unelmia liitelee valvovain silmien edessä, jatkuen elävästi ja puoleensa vetävästi vielä sittekin, kuin tähdet alkavat silmissä välkkyä ja vavista, ajatukset sekautua ja silmät painua kiinni.

Ruumiillisen ja henkisen virkistykseen jälkeen, sellaisen, kuin aavikon yö tuottaa, on helpompi kestää

seuraavan päivän vaivoja, vaikka onkin hyvin vaikea tottua juomaan hetki hetkeltä yhä huononevaa vettä. Oikeata lepoa, häiriötöntä suloa tuottaa kuitenkin vasta olo aavikkokaivolla. Välttämättömpäin elintarvetten yhä uhkaavan puutteen tähden on aavikkomatka aina rauhatonta kiiruhtamista, eteen päin rientämistä ilman mitään mukavuutta, jota muuten vaelluksilla tahdottaisiin. Päivä kuluu samoin kuin toinenkin; yö on, ainakin paraimpina vuodenaikoina, edellisen kaltainen. Kosteikolla, kaivolla tulee päivä juhlaaksi, ilta viattomaksi, huolettomaksi riemujuhlaaksi, yö todella virkistäväksi lepoajaksi.

Kosteikon syntymiseksi on laaksomainen seudun syvennys välttämätön, koska ilman kuohuvaa lähdettä tai ainakin keinotekoista kaivoa ei mikään kasvikuunta ole mahdollinen, ja vettä aavikolla on ainoastaan korkeissa vuoristoissa tai syvimmissä laaksopaikoissa. Kuten hietameri on niin monessa muussakin kohden aaltoilevan valtameren vastakohtana, niin sen saaretkin ovat vesiaavikon saaren vastakohtia ne kun näet eivät kohoa ympäristölakeutta ylemmälle, vaan ovat siihen syvälle painuneet. Ainoastaan siellä on vettä joko lähellä maan pinnan alla taikka lähteesen ylös kuohuvana. Veden runsaus ja laatu määräävät kosteikon luonteen. Hyvin harvoissa laaksoissa kuohuu puhdasta, vilpoista vettä. Enimmät lähteet ovat suolaiset, raudan tai tulikiven sekaiset, monesti myöskin lämpöiset ja sen tähden ehkä suurimmaksi osaksi terveysläheteitä, vaan eivät suinkaan aina juomavedeksi kelpaavia eikä kasvullisuutta edistäviä. Mehevää ruohovihreyttä tuskin ainoakaan saa aikaan. Mutta ainoastaan erittäin edullisissa paikoissa tulee vesi edes näkyviinkään; enimmäkseen se tiukkuu kallion raoista tai louhikoista pisaroittain kokoon syvälle alas, josta sitä ainakin ajoittain täytyy nostamalla nostaa ylös. Ja sielläkin, jossa se itsestään kuohuu ylös, hajoaa se vähän matkan päässä taas hiekkaan, jos ihminen ei sitä kokoale eikä sen juoksua suunnitse. Kuitenkin se aina saa aikaan virkistävää, sellaisessa aavikossa kaksinkertaisesti tervetullutta elämää.

Kuohuvan lähteen ympärille on asettunut vihreä kasvijoukko jo paljon ennen, kuin ihminen tuli ottamaan sitä haltuunsa. Kukapa tietää, miten se kasvikuunta sai alkunsa. Ehkäpä hietamyrsky kuljetti tänne siemeniä, jotka lähteen partaalla itivät, vihoittivat, kasvoivat, kukoistivat, kantoivat siemeniä ja siten yli koko laakson levisivät. Ihmiset niitä varmaankaan eivät istuttaneet, sillä mimoosita, joita kosteikon kasvukunnan suurin osa on, nähdään myöskin kaivottomissa laaksoissa yksitellen, kymmenittäin, kaksikymmenittäin ja pikku metsikköinä. Nekin jo riittävät saamaan aikaan elämää aavikolla, ne viheriöivät, kukoistavat ja tuoksuvat, ja miten raitis, kultainen palsaminen niiden tuoksu on! Niiden ystävällisessä varjossa lepää gaselli, niiden latvoissa kaiuttavat aavikon vähälukuiset laululinnut säveliänsä. Niiden mehevät lehdet näyttävät kalkkiröykkiöiden, mustain graniittikeilojen ja häikäsevän hiekan keskellä silmästä suloiselta kuin kevätvihreys; niiden kukat ja varjo virkistävät sielua. Suurempiin vesirikkaihin kosteikkoihin on ihminen kylvänyt mimoosain lisäksi palmuja ja siten tehnyt aavikon saaren vielä lumoavammaksi. Palmu on täällä kaikki kaikissa, puiden kuningas, ihmisiä niihin pieniin paikkoihin kahlehtiva ja heitä elättävä hedelmäin antaja, saduissa ja runoelmissa ylistelty ravintokasvi, elämän puu. Mikä olisi kosteikko ilman palmua?

Sama kuin telta ilman kattoa, huone ilman asujamia, kaivo ilman vettä, runoelma ilman sanoja, laulu ilman säveltä, kuvataulu ilman värejä! Sen hedelmät elättävät paimentolaista tai paikoillaan pysyvää aavikkolaista, muuttuvat hänen kädessään vehnäksi tai ohraksi, ovat mieluiset myöskin hänen herransa veronkantaja-lähettiläälle; sen runko latva ja kapeat lehdet kelpaavat asunnoiksi, talouskaluiksi, matoiksi, koreiksi, säkeiksi sekä hienommiksi ja paksummiksi nuoriksi. Aavikon hietikolla vasta osataan pitää sitä täydessä arvossaan, käsittää sen koko merkitys; aavikon hietikolla tulee se arabialaisen runouden ymmärrettäväksi vertauskuvaksi, joka kuten sekin usein puhkeaa laihasta maasta, kasvaa voimakkaana, yhtä tasaisena ylös korkeuteen ja vasta siellä antaa makeita hedelmiänsä.

Mimoosat ja palmut ovat kaikkein kosteikkojen varsinaiset puut; mitä ei siis puutu sieltäkään, jossa on niin paljo lähteitä tai kaivoja, että voitaisiin laitella puutarhoja tai viljavainioita. Siellä ne ikään kuin etuvartioina päälle tunkeutuvaa aavikon hiekkaa vastaan seisovat aavikkosaaren ääri-laiteilla, jota vastoin sen keskusta on jäänyt vaativaisemmille, enemmän vettä tarvitseville kasveille. Lähteiden tai kaivojen ääriellä on usein viehättäviä puutarhoja, joissa kasvaa melkein kaikkia Pohjois-Afrikan hedelmälajeja. Siellä kiemurtelee viiniköynnös, hehkuu pomeranssi tummanvihreässä lehdikössä, avaa granaatti ruususuutansa, levittelee banaani viuhkalehtiänsä, kiemurtelee meluuna pitkin kasvipenkkejä, ja viikuna-kaktus ja öljypuu, ehkäpä myöskin viikuna-, aprikka- ja mantelipuut tekevät hedelmällisyyskuvan täydelliseksi. Etemmäksi ulottuvat viljavainiot, joilla kasvatetaan ainakin kafferihirsiä, mutta joskus myöskin vehnää, jopa riisiäkin.

Niin rikkaihin kosteikkoihin on ihminen pysyväisesti asettunut, jota vastoin köyhemmissä laaksoissa hän ainoastaan aika-ajoin säännöllisesti tai sattumalta majoilee vieraana. Kosteikon kylä tai kaupunki on yleensä saman kaltainen kuin lähimmässä varsinaisessa viljelymaassa, sillä täälläkin on moskea, kauppapuoteja ja kahviloita; mutta ihmiset ovat toisen hengen lapsia kuin Niilin maiden tai rannikkojen maanviljelijät ja kaupunkilaiset. Vaikka ne ovat enimmäkseen eri heimoja, vallitsee heillä kuitenkin yhtäläiset tavat. Aavikko on kaltaisiksensa muodostellut heidät. Heidän laiha vartalonsa, terävät kasvojensa piirteet, tuuheain kulmakarvojen alta säkenöivät silmät saattavat kohta tuntemaan heidät aavikon pojiksi; tavoistaan heidät vielä paremmin huomataan niiksi. He ovat vaatimattomat,

puuhaavaiset, toimeliaat ja tyytyväiset, vierasvaraiset, avomielliset, rehelliset ja uskolliset, mutta myöskin itsetietoiset, vähästä kiihtyväiset ja äkkipikaiset, ryöstöön ja muihin väkivaltaisuuksiin taipuvaiset, yleensä paimentolaisten kaltaiset, vaikka tosin eivät hyvässä eikä pahassa heidän vertaisensa. Heidän asuinpaikkaansa tuleva karavaani on heille mieluinen ilmestys, mutta matkustaja on heidän mielestään velvollinen suorittamaan heille tullia ja veroa.

Ihan toisenlaiset kuin nämä kosteikot ovat muut levähdyspaikkoina käytetyt notkelmat, joissa ainoastaan siellä täällä on ainiaan ikävöity kaivo. Arabialaispaimentolaiset, jotka niistä ammentelevat, ovat tyytyväiset, jos se antaa heille ja heidän laumoilleen muutaman kuukauden tai ehkä vain viikkokaudenkin jotakuinkin riittävästi juomavettä; siellä levähtävä karavaani saa olla iloinen, jos kaivossa on tarpeeksi vettä muutamaksi päiväksiään. Tavallisesti on kaivo syvässä rotkossa, jonka seinät pikemmin vain hikoavat vettä kuin vesisuonia juoksuttavat. Muutamia palmuja seisoo vähän mimosain ja pajupensasten seassa kaivon ympärillä; joitakuuta ruohon korsia nousee kuivasta maasta.

Sanomattoman köyhiä ihmisiä ovat paimentolaiset, jotka täällä pitävät teltojansa niin kauan, kuin heidän pienet vuohilaumansa löytävät ravintoa; heidän "taistelunsa olemassa olosta" ei ole mitään muuta kuin lakkaamatonta vaivaa, puutetta ja hätää. Pitkä, tummavärinen, vuohenkarvainen kangaskappale, keskikohdalta heitetty vaakasuoralle puulle, päät kiinnitetty maahan, takapuolella seinänä kappale samaa kangasta, etupuolella palmun lehdistä kudottu matto, siinä heidän telttansa, vaimon häälahja, jota hän on kahdeksannesta kuudenteentoista ikävuoteensa asti koonnut, kehrännyt ja kutonut. Muutamia mattoja makuusijoina, graniittilevy ja siihen kuuluva survin vaihtamalla saadun viljan hienontamista varten, sileä savilevy kakkarain paistamista varten, kaksi keskeltä paksua ruukkaa, muutamia nahkasäkkejä ja leilejä, kirves ja muutamia keihäitä, siinä koko talouskalusto. Kahdenkymmenen kokoinen vuohilauma on jo perheen rikkaus. Mutta nämä ihmiset ovat yhtä uljaat kuin köyhät, yhtä rakastettavat kuin kaunisruumiiset, yhtä hyväluontoiset kuin kauniit, yhtä anteliaat kuin vaatimattomat, yhtä vierasvaraiset kuin rehelliset, yhtä puhdastapaiset kuin uskavaiset. Ikivanhoja kuvia sukeltaa länsimaalaisen sielun silmäin eteen hänen ensi kerran kohdatessaan näitä; raamatulliset olennot astuvat elävinä hänen eteensä ja puhelevat hänen kanssaan lapsuudesta asti tutulla puhetavalla. Tuhansia vuosia on kulkenut näiden aavikon paimentolaisten ohitse kuin yksi päivä; vielä tänään ajattelevat, puhuvat ja toimivat he ihan samalla tavalla, kuin raamatulliset patriarkat ajattelivat, puhuivat ja toimivat. Sama tervehdys, kuin Abraham muinoin lausui, kaikuu heidän huuliltaan vieraalle vastaan; samat sanat, kuin Rebekka puhui Abrahamin palvelijalle, lausuttiin minullekin, kuin polttavimman janon tuskissa hyppäsin Bahiudan kaivolla alas kamelin seljältä ja pyysin vettä nuorelta, kauniilta, ruskeaihoiselta naiselta. Siinä hän seiso i edessäni, vuosituhansia sitte elänyt Rebekka ilmi elävänä ja lakastumattoman nuorena, toinen kuin se, josta raamattu puhuu, ja kuitenkin sama.

Karavaanin tullessa kokoutuu sellaisen väliaikaisen asuinpaikan koko väestö. Vanhin astuu esiin sen keskeltä ja lausuu rauhan tervehdyksen; kaikki muut toivottavat vieraalle tervetuloa. Sitte tarjotaan parasta, kuin vieraat haluavat, raikasta vettä näet, tarjotaan kaikkea, kuin heillä on, ja tarjotaan sitä arvokkaalla ystävällisyydellä, tunkematta lahjaansa ja näyttämättä vastahakoiselta sitä antamaan. Ahnaasti juovat matkustajat pitkin siemauksin virkistävää vettä; rajusti tunkeutuvat kamelitkin juottopaikalle, vaikka kokemuksesta kyllä voisivat tietää, että heidät tavallisesti ensin riisutaan, sidotaan ja lähetetään laitumelle ennen, kuin sallitaan heidän neljä- jopa kuusikinpäiväisen paastoamisen jälkeen taas kerran sammuuttaa janoansa. Ei kaivollakaan tarpeettomasti tuhлата pisaraakaan, annetaan sen tähden kameleille ensin, mitä ehkä on jäljellä leileissä, ja juotetaan heidät vasta sitte, kuin kaikki leilit ensin ovat jälleen täytetyt, ja sittekin enemmän katsoen kaivon vesivaroihin kuin kameliensa tarpeesen. Ainoastaan hyvin vesirikkailla kaivoilla tyydytetään kokonaan niiden äärettömältä näyttävä veden halu ja katsellaan naureskellen, miten ne särpivät, malttamatta edes katsahtaakaan ylös, ja miten ne sitte kummallisesti, kahlettensa tähden rumasti hypiskellen rientävät yhtä ikävöidylle laitumelle saamaan ruokaakin vatsaansa, joka nyt hölkähtelee kuin puolillaan oleva tynnyri.

Matkustajille ja vesipaikassa asujille alkaa oikea juhlapäivä. Matkustajat saavat raitista vettä, ehkäpä myöskin maitoa ja lihaa ikävöidyn levähdyksen höysteeksi; levähdyspaikan asujamille on tervetullut mikä hyvänsä keskeytys heidän tavallisissa oloissa yksitoikkoiseen elämäänsä. Joku kamelin ajaja löytää lähimmästä teltasta aavikkolaisten mieluisimman soittimen, tamburan eli viisikielisen kitaran, ja osaa mestarillisesti säestää sillä yksinkertaista lauluansa. Soiton helähteleminen houkuttelee sinne leiripaikan tyttäriä; solakat, kauniit vaimot ja tytöt tunkeutuvat uteliaina vierasten miesten ympärillä, katselevat mustilla silmillään heitä ja heidän tavaroitansa, kyselevät koristelematta minkä mitäkin. Ole varoillasi vieras; nuo silmät muuten saattavat sydämesi tuleen! Ne ovat kauniimmat vielä kuin gasellin, heidän huulensa kauniimmat korallia, kiiltävän valkoiset hampaat niiden välillä kauniimmat helmiä, joita sinä ehkä saattaisit antaa näille ruskeille aavikon tyttärille! Ja nyt rupee kaikki muuttumaan soitoksi ja runoiluksi. Kitaran soittajan ympärillä järjestyy ryhmiä tanssiin, kovat ja pehmoiset kädet paukuttelevat tahtia kitaran äänien, laulun sanojen ja sitä myöten sujuvan, aaltoilevan



tanssin mukaan. Uusia olentoja tulee, tutuiksi muuttuneet katoavat pois; siinä on lakkaamatta vaihtelevaa liikettä, tunkeilua ja hyörintää vierasten ympärillä ja he ovat viisaat, jos yhtä aristelematta ja etuluultomasti ottavat vastaan, kuin heidän isäntänsä tarjoavat. Kaikki aavikkomatkan vaivat ovat unhottuneet, ikävä ja kaipaus hälvenneet; sillä vettä, vettä kuohuu riittävän runsaasti, ja se korvaa muiden paikkojen ja aikain kaikki puutteet.

Sellinen levähdys virvoittaa ruumista ja sielua. Vahvistuneena ja ilostuneena jatkaa karavaani matkaansa; ja jos tulevat päivät eivät tuo mitään pahempaa kuin auringon paahdetta ja hehkua, janoa ja uupumusta, niin se heikkonematta pääsee myöskin toiselle ja kolmannelle kaivolle ja viimein matkansa päähän, ensimmäiseen aavikon tuon puoliseen paikkaan.

Vaan helposti muuttuvainen kuten maata ympäröivä vesimeri, on myöskin hietameri. Täälläkin riehuu myrskyjä, jotka musertelevat sen laivoja ja tuhoavina aaltona vieriskelevät pitkin sen pintaa. Siihen aikaan, jolloin kuukausia päästänsä puhaltava pohjatuuli taistelee etelästä tulevia ilmavirtoja vastaan tai on jo kokonaan antanut valtansa niille, näkee matkustaja yht'äkkiä hiekan tulevan eläväksi, nousevan mahtaviksi, yhtä korkeiksi kuin paksuiksikin patsaiksi, ja niiden sitte pystyssä pyörien milloin hitaammin, milloin nopeammin kulkevaa pitkin lakeutta. Auringon säteet niille välistä antavat tulen liekkien, verihohdon, jota vastoin ne välistä taas näyttävät värittömiltä, välistä, kammottavan mustilta; vaihteleva myrskytuuli heikontaa ja vahvistaa niitä, jakelee niitä useammiksi tai kokoo kaksi tai useampia yhdeksi, pilviin asti ulottuvaksi hietapatsaaksi. Tosin länsimaalainen lausuisi ilmi ihmettelynsä tätä suurenmoista näytelmää katsellessaan, mutta hänen seuraajainsa tuskalliset katseet ja sanat pidättävät hänen kieltänsä. Onneton se karavaani, jonka sellainen raivoava pyörremyrsky saavuttaa; se saa iloita, jos ihmiset ja eläimet pääsevät hengissä sen käsistä! Ja vaikka ne, nuo kohtalon armottomat kuuluttajat, vahingoittamatta joskus riehuen kulkevatkin karavaanin ohitse, niin ei se sentään vahingotta pääse; sillä noiden hietapatsasten jäljestä aina tulee samum eli myrkyllinen myrsky.

Ei suinkaan aina kiihdy myrskyksi tämä aavikolla kaikissa tapauksissa peljätty tuuli, joka pauhaa "kamasiinina" läpi Egyptin, "sirokkona" Italiaan asti, "föhniä" Alpein ylitse, suojuvuutena Pohjois-Eurooppaan; usein se päin vastoin puhaltaa tuskin tuntuvasti, ja kuitenkin panee se monen miehen sydämmen vapisemaan. Tosin on melkein rajattomasti kerrottu siitä juttuja, mutta sen verta on totta, että tämä tuuli voi välistä tulla joka karavaanille erittäin vaaralliseksi ja että sen teoksi täytyy katsoa niitä vaalenneita kamelien ruumiita ja niitä hiekkaan puoleksi hautautuneita ja kuivaneita ihmisten muumioita, joita nähdään jokaisen aavikkotien varrella. Sillä ei sen voima tuota kärsimyksiä eikä tuhoa hietameren poikki vaeltaville ihmisille eikä eläimille, vaan sen tuulen laatu, sen sähköisyys se on turmiollinen.

Vähintään päivää, usein montakin päivää ennen aavistaa jo ja ennustaa aavikkolainen, kuten aavikon oloihin tottunut vieraskin, hietamyrskyä. Pettämättömiä merkkejä käy sen edellä. Ilma tulee helteiseksi, raskaaksi ja rasittavaksi; kevyt, harmaalta tai punertavalta näyttävä höyry himmentää taivasta; ei vähintäkään tuulen hengähdystä tunnu ilmassa. Kaikkia eläviä olentoja ahdistaa ihan nähtävästi tuo yhä enemmän kiihtyvä helle. Ihmiset valittavat ja voihtavat, aavikkoeläimet ovat aremmat kuin muuten; kamelit tulevat levottomiksi ja itsepäisiksi, tunkeutuvat vierekkäin, pysähtyvät tai laskeutuvat alas maahankin. Värittömänä laskeutuu aurinko. Ei vähintäkään iltaruskoa ole reunustamassa taivaan rantaa; kaikki valot peittyvät höyryverhon taa. Yö ei tuo viileyttä eikä virkistystä, pikemmin vain suurempaa hellettä, voimattomuutta ja vastenmielisyyden tunnetta; oltakoon miten uuvuksissa hyvänsä, ei unta tule silmiin. Jos ihmiset ja eläimet vielä kykenevät liikkumaan, ei pysähdytäkään lepäämään, vaan päin vastoin riennetään tuskaisen kiireesti yhä edelleen niin kauan, kuin johtaja vielä näkee yhtäkään tähteä. Mutta höyry muuttuu kuivaksi sumuksi ja verhoaa tähden toisensa perästä, jopa kuun ja auringonkin, jotka paraimmassa tapauksessa näyttävät ainoastaan puolen kokoisilta tavallisestansa, kalpeilta ja sekavareunaisilta.

Välistä alkaa tuuli liikutella siipiään puolen yön, tavallisemmin puolen päivän aikaan. Ilman kelloa ei kukaan osaa arvata tätä aikaa; sillä höyrypilvi on tällä välin niin saennut, että se kokonaan peittää auringon ja levittää aavikolle synkkää hämärää, johon puolipimeään kaikki lyhyenkin matkan päässä olevat esineet häviävät. Hiljaa, tuskin tuntuvasti liikahtaa viimein ilma. Se ei ole mitään tuulta, ainoastaan pieni hengähdys. Mutta se hengähdys on hehkuvan kuuma, se tunkeutuu kuin jäinen pohjatuuli läpi luiden ja ytimien, tuottaa kolottavaa pääkipua, veltostuttaa ja tuskastuttaa. Ensimmäisen henkäyksen jälkeen tulee huomattavampaa tuulta, yhtä hekkuvaa, yhtä surmaavaa kuin se henkäyskin. Muutamia lyheitä puhalluksia kohisee sitte vinkuen ohitse.

Nyt on jo kiire asettua leiriin. Sitä osoittavat kamelitkin. Ei mikään ruoska saa niitä menemään eteen päin. Tuskaisesti laskeutuvat ne maahan, ojentavat kaulansa suoraksi eteen päin, laskevat sen hiekalle ja sulkevat silmänsä. Ajajat purkavat kiireimmiten niiltä taakat, tekevät ripeästi tavarapakoista vallin, kokoovat kaikki leilit päällekkäin, että niistä jäisi tuulelle niin vähä näkyviin kuin mahdollista, peittävät niitä ehkä myöskin matoilla, kääriytyvät, kuten kaikki matkustajatkin, vaatteihinsa niin umpeen kuin suinkin, kostuttavat sen osan vaatteesta, joka tulee pään ympärillä, ja tunkeutuvat tavaravallin

siimekseen. Se kaikki tapahtuu hätäisessä kiireessä, sillä hietamyrsky ei nyt enää kauan odotuta itseänsä.

Yksityisten, lyhyiden puuskain jälkeen tulee pitempiä; ne sulavat toisiinsa ja muutaman minuutin päästä raivoaa myrsky. Ilma kohisee ja oihkaa, vinkuu ja ulvoo, hiekka kiehuu ja kuohuu, leirivalli ritisee, paukkuu ja roiskuu, arkkujen laudat halkeilevat räiskähdellen. Helteisyys yhä kasvaa ja kiihtyy sietämättömäksi, vetää hiessään kylpevästä ruumiista kosteutta, tekee kaikkiin limakalvoihin halkeamia, joista alkaa vuotaa verta, muuttaa vettä himoitsevan kielen suussa ikään kuin lyijymöhkäleeksi, kiihdyttää suonien tykytystä ja pusertaa sydämen kokoon, repii viimein ihonkin rikki ja kylvää halkeamiin heti hienoa hietaa, tuottaen siten uusia tuskia. Aavikon pojat rukoilevat ja huokailevat, länsimaalainen voiikka ja valittaa.

Yleensä hietamyrskyn pahin raivo ei kestä kauan, yhden, kaksi, kolme tuntia ainoastaan kuten meillä rajuilma, johon sitä käy verrata. Myrskyn heiketessä laskeutuu tomu ja kirkastuu ilma, ehkäpä myöskin tuulahtelee pohjoisesta päin vastaan; karavaani järjestyy uudestaan ja lähtee edelleen. Vaan jos samum raivoaa puoli päivää tai koko päivän, silloin voi käydä matkustajalle; kuten kävi eräälle minun tutulleni, ranskalaiselle Thibautille, joka matkustaessaan Bahiudan pohjoisosassa tapasi viimeisen kaivon kuivana ja sai lähteä, leilit melkein tyhjinä nelipäiväiselle matkalle Niilijoelle. Hänet ja hänen tuskaisesti kiirehtivän karavaaninsa, joka oli jättänyt kuivaneelle kaivolle kaikki tavarat, paitsi ihan välttämättömiä, tapasi tällainen myrkkymyrsky. Onnettomat matkakumppanit asettuivat leiriin, toivoivat myrskyn loppua, odottivat turhaan, valittivat ja joutuivat viimein epäilykseen ja epätoivoon. Eräs Thibautin palvelija hyppäsi raivoissaan ylös, parkui ja kiljui myrskyn pauhuakin kovemmin, riehui kuin mieletön, syöksyi viimein voimatonna herransa eteen, korahti pari kertaa ja kuoli. Toinen makasi, myrskyn viimein heikettyä, kuumuudenpiston tappamana paikoillaan maassa. Kolmas, kuin taas lähdettiin kuoleman ja elämän uhalla kiiruhtamaan edelleen, jäi jäljelle ja nääntyi kuoliaaksi. Kameleista kuoli puolet. Thibaut pääsi hengissä pysyneiden ihmisten ja eläinten kanssa Niilille, mutta hänen sysimusta tukkansa oli kahdessa päivässä muuttunut valkoiseksi.

Sellaisten myrskyjen uhreja ne ovat ne muumiain kaltaiset ruumiit, joita siellä täällä on karavaaniteiden varsilla. Myrsky, joka ne tappaa, hautaa ne myöskin hiekallansa, ja se imee ruumiista niin pian kaiken kosteuden, että se ei ehdi mädätä, vaan kuivaa ja muuttuu muumiaksi. Sitä toinen tuuli peittää hiekalla ja toinen taas lakasee siltä suojelevan peitteen pois. Silloin ruumis ojentaa matkustavaiselle kättä, jalkaa tai päätänsä, ja joku kamelin ajaja noudattaa vainajan kehoitusta, astuu hiljaa luo, heittää taas hiekkaa hänen päällensä, sanoen: "makaa, Jumalan palvelija, makaa rauhassa!" ja astuu tietänsä edelleen.

Sellaiset myrskyt ne myöskin herättävät eloon jääneiden mielessä fata morganan eli kangastuksen unikuvia. Niin kauan, kuin ihminen täysissä, rasittumattomissa voimissa, aistimet virkeinä, kulkee tietänsä, näkyy ilman kuvastus hänelle kyllä hyvin huomioon kiintyvänä luonnon leikkittelynä; mutta ei siitä silloin koskaan tule varsinaista fata morganaa. Kuumana vuodenaikana näkyy puolenpäivän seuduissa, kello yhdeksästä kello kolmeen, joka päivä "pirun meri". Harmaa, meren kaltainen tai oikeammin tulvan alaiselta seudulta näyttävä tasanko syntyy mille kasvittomalle lakeudelle hyvänsä jonkun matkan päähän matkustajasta joko edelle tai ihan ympäri; se aaltoilee ja lainehtii, välkkyy ja kimeltelee, antaa kaikkien todella olemassa olevien esineiden pysyä näkymässä, mutta korottaa ne näennäisesti niiden ylimmän rajaviivan tasalle ja kuvastaa niitä siitä alas päin. Matkan päässä kulkevat kamelit tai hevoset näyttävät ikään kuin maalattuina enkeleinä pilvissä liiteleviltä, ja jos voidaan erottaa niiden liikkeitä, näyttää siltä, kuin ne juuri olisivat panemassa kutakin jalkaansa höyhenkasalle. Katsojaan päin pysyy ilmiön raja aina yhtä etäällä niin kauan, kuin katsojan näkökulma on sama eli toisin sanoen hän on yhtä korkealla maasta; sen tähden ratsastaja näkee sitä toisessa paikassa kuin jalkamies. Koko tämä ihme syntyy siitä tutusta luonnonlaista, että valosäteet kulkiessaan erilaisten esineiden läpi taittuvat, ja aavikolla alimmat ilmakerrokset, kuumenneen hiekan heijastaessa lämpöä, laajenevat eri verran. Ei kukaan arabialainen nähdessään kangastusta peitä kasvojaan, kuten mielikuvituksiensa valtaan antautuneet matkustajat ovat luuletelleet herkkäuskoisille lukijoillensa; ei kukaan anna mitään syvällisempää merkitystä tuolle "pirun meri" nimityksellekään, jota kyllä mielellään käytetään puheessa. Mutta kuin hietamyrskyn tähden ahdistus, puute, väsymys ja hätä rasittavat ja heikontavat koko olemusta ja sitte ilma kangastaa, silloin siitä tulee fata morgana, kun näet sairaan moisesti ärtynyt kuvausvoima tekee itselleen sellaisia kuvia, jotka paraiten soveltuvat katselijan silloisiin hartaimpiin toiveihin, veden ja levon ikävöimiseen. Minullekin, vaikka olen satoja kertoja tarkastellut kangastusta, muuttui se kerran fata morganaxi. Se tapahtui silloin, kuin kärsittyäni neljäkolmatta tuntia tuskallista janoa näin "pirun meren" edessäni välkkyvän ja kimeltelevän. Silloin minäkin olin näkevinäni pyhän Niilijoen ja veneitä täysissä purjeissa, palmumetsiä, puutarhoja ja taloja. Mutta mistä minun sairaille aistimilleni näkyi viheriää palmumetsää, siinä minun yhtä janoinen kumppanini oli näkevinään purjeveneitä, ja mistä minulle muka näkyi puutarhoja, siihen hänen sielunsa kuvasi satumaisen suuria metsiä. Ja kaikki ne pettelevät kuvat katosivat heti, kuin virkistysimme sattumalta meille suodusta vedestä; ainoastaan harmaa sumujärvi jäi niistä kaikista jäljelle.

"Pirun meri" on kyllä jokaisen matkustajan edellä, joka kulkee jotakin Niilin aavikkoa; mutta eivät kaikki satu näkemään erästä elävintä aavikon tekemää kuvaa. Näköpiirin äärimmälle reunalle ilmestyy, ehkäpä kangastuksen korottamina ja ilman verhoamina kevyeen siniharsoon, ratsastajia, jotka ohjaavat tuulen nopeuden kanssa kilvoittelevia, raajoiltaan hirven kaltaisia ratsuja, lähestyvät nopeasti ja kiihottaen siihen asti hillittyjä ratsujansa täyteen vauhtiin tulla tupruavat karavaanille vastaan. Minä olen aina mielelläni kohdannut heitä, laihoja, aistikkaasti pukeutuneita miehiä, sillä minä olen aina ollut huomaavinani myöskin heissä ja heidän ratsuissaan aavikon ja sen lapsien yhtäläisyyttä. Oikealta aavikon pojalta on hän minusta näyttänyt, tuo paimentolainen, beduiini, aavikon ja beduiinin kuvalta ratsu, jota hän ohjaa. Sillä hänkin on vakava ja hirvittävä kuin päivä, ystävällinen ja lempeä kuin yö aavikolla. Uskollisesti pitävä sanansa hän on, vilpittömästi totteleva heimonsa tapain lakia, arvokas käytöksessään, ylevä puhetavassaan, verraton puutteiden kärsimisessä, halukkaampi kuin kukaan muu ihminen miehuullisiin, kunniaa ja mainetta tuottaviin tekoihin ja yhtä halukas kultaisiin satukihermöihin, joihin hänen runsas, muodostuskykyinen runolahjansa osaa kutoa niin ihmeellisen kauniita kuvia ja niin sulotuoksuisia kukkia; vaan samalla hän myöskin on viekas ja neuvokas vihollisiaan vastaan, tapojensa ehdoton orja, arvoton pyytämisessään, halpamainen ja raaka vaatimisessaan, ahnas nautinnoissaan, hillitön julmuudessaan, hirvittävä kostossaan, tänään ylevä, aatelistapainen vierasystävä, huomenna uhkaavasti vaativa kerjäläinen, milloin ylpeä ryöväri, milloin kurja varas; lyhyesti sanoen: vaihteleva ja muuttuvainen, kuin aavikko itse, on hänkin vieraita kohtaan. Hänen ratsullaan on sama viisas, tulinen, paljon sanova katse silmissä, sama vahvuus ja notkeus laihoissa, melkein heikoilta näyttävissä jäsenissä, sama kestävyys, sama tyytyväisyys, sama olemus kaikin puolin kuin hänellä itsellään; sillä molemmat he kasvoivat samassa teltassa isoiksi, molemmat he vieläkin lepäävät ja asuvat saman katon alla. Ratsu ei ole ratsastajan orja, vaan kumppani ja ystävä, hänen lastensa leikkitoveri. Aukealla aavikolla se on ylpeä, rohkea, jopa rajukin, vaan teltassa hiljainen kuin karitsa; ja juuri sen tähden ratsu näyttää eroamattomasti kuuluvan yhteen herransa ja käskijänsä kanssa.

Niillä aavikoilla, jotka ainakin nimeksi ovat Egyptin kediivin vallan alaiset, ei beduiineilla ole nykyään läheskään enää samaa merkitystä kuin ennen tai nykyäänkin vielä Arabiassa ja Luoteis-Afrikan maissa. Heidän ja Egyptin hallituksen välillä on nyt sitovat sopimukset, jotka velvoittavat beduiineja päästämään karavaaneja häiritsemättä kulkemaan heidän alueitansa pitkin. Ryöstöhyökkäykset keskellä aavikkoa ovat sen tähden hyvin harvinaisia, ja beduiinein tapaaminen on huolestuttamatta siitakin syystä, että vouratut kamelit aina ovat aavikon poikain omia. Kuitenkin aavikon oikeat herrat mielellään vieläkin pitävät, ainakin näön vuoksi, jonkinlaista yliherruutta, ja sen tähden on paras pyytää ennen lähtöä aavikkomatkalta suojelusta joltakin arvokkaalta ruhtinaalta eli päämieheltä. Jos sellainen suojelus on saatu, tapahtuu matkustajan yhtyminen aavikon poikain kanssa jotenkin tähän tapaan:

Ratsumiesjoukosta ajaa karauttaa esiin yksi noita auringon paahtamia miehiä ja kääntyy karavaanin johtajan tai varustajan puoleen.

"Terve sinulle, vieras!"

"Sinulle Jumalan siunaus, hänen armonsa ja laupeutensa, o ruhtinas!"

"Mihin matkalla, miehet?"

"Belled-Aaliin, o sheikki."

"Onko teillä suojelusta?"

"Me matkustamme hänen ylhäisyytensä kediivin luvalla."

"Ettekö kenenkään muun?"

"Sheikki Soliman, Mahammed Keir Allah, Ibn Sidi Ibrahim Aulad Aali myöskin lupasi meille rauhaa ja suojelusta."

"Niinpä olkaa tervetulleet ja siunatut!"

"Siunauksen jakaja antakoon armonsa sinulle ja isällesi, o ruhtinas!"

"Ettekö tarvitse mitään? Minun kotoni tarjoaa teille. Vadi Ghiteressä ovat meidän telttamme, ja te olette tervetulleet niihin, jos tahdotte levähtää. Jos ette, niin tehkoon Allah tienne onnelliseksi."

"Hän on meidän kanssamme, sillä hän on armollinen."

"Ja johtaja kaikilla hyvillä teillä."

"Amen, o ruhtinas!"

Ja pois lentää joukko; ratsastajat ja ratsut kasvavat taas yhteen; hevosten keveät kaviot tuskin näyttävät koskevan maahan; valkoiset viitat liehuvat tuulessa; mielessä ihan muuttuvat eläviksi runoilijain sanat:

"Beduiini ratsus seljäss' itse oletpa haaverunous."

Sellaisia kuvia loitsii aavikko näkevän silmän eteen. Mitä enemmän siihen tutustutaan, sitä muodokkaampina tulevat ne esiin, sitä tehokkaammin lieventävät ja heikontavat ne vaivaa ja vastuksia. Sittekin tuottavat kuitenkin vasta aavikkomatkan viimeiset hetket suurinta riemua. Kuin viljellyn maan ensimmäinen palmukylä, kuin pyhän joen hopeavyö taas on silmäin edessä, silloin ne riemun hetket ovat tulleet. Ihmiset ja eläimet rientävät, kuin se ikävöity todellisuus olisi vain unikuva, hajoava taas sumuihin. Mutta yhä selvemmin tulee matkan pää näkyviin; tuntuu siltä, kuin ei olisi koskaan nähty kirkkaampia värejä, kuin ei missään voisi olla vihreämpiä puita, ei virvoittavampaa vettä. Viimeisiä voimiaan ponnistaen rientävät kamelit eteen päin, sittekin liian hitaasti maltittomain ratsastajain mielestä. Viimein kaikuu vastaan ystävällinen tervehdys. On päästy Niilin varrella olevaan kylään. Joka majasta tunkeutuu miehiä ja vaimoja, vanhuksia ja lapsia toivottamaan vaeltajille tervetuloa. Kaikki kiiruhtavat auttamaan, tarjoamaan virkistystä. Ensin tuodaan vettä, juuri joesta otettua, hyvää vettä, sitte, mitä kelläkin on, ruumiin ja sielun virvoitukseksi. Tuota pikaa tehdyn leirin ympärillä liikkuu uteliaita ihmisiä, miehiä ja vaimoja kilvan kysellen kaikenlaista sekä tanssin haluisia tyttöjä ja nuorukaisia. Tambura ja tarabuka, sen maan kitara ja rumpu, kehoittavat hyppyyn; tanssivat tytöt ilahuttavat sekä vieraita että kotiväkeä. Yksin vedennosto-pyöräin vinkunakin, ennen tuhannesti kirottu, tuntuu nyt kaiukkaalta soitolta. Ilta tuo uusia nautintoja. Kimmoisilla, viileillä vuoteilla mukavasti leväten juovat länsimaalainen ja seudun synnynnäinen asukas kilvan sikäläistä nektaria, palmuviiniä eli merissaa; kitaran ja rummun kaiku, tanssivien nuorukaisten ja tyttöjen tahdikas poljenta ja käsien paukutus säestävät erittäin riemukasta juominkia. Viimein velkoo jo alkanut yö saamisiansa. Tambura ja tarabuka vaikenivat, tanssi päättyy. Virkistynyt, ravittu matkustaja toisensa jälkeen käy levolle. Ainoastaan yksi heistä, maailman äidin Kahiran poika ei vieläkään saa unta. Yhä pienenevän leiritulen luota kaikuu hänen yksinkertaisen laulunsa vapiseva ääni:

"O armas yö, viet rauhan multa,  
Käyt ikäväks', ehk' olet pyhä;  
Jos rauhaa rukoelen sulta,  
Teet raskaammaksi mielen' yhä.

O yö, en saanut pitkään aikaan  
Ainoota kultaan' armastella:  
Yö, vie minut jo siihen paikkaan,  
Joss' saan taas häntä halaella!

O yö, kuin lähenet taas mua,  
Min rauhas mulle myötäs kannan,  
Suo vihdoin sielun' ihastua  
Ja turvas armahallen' anna!"

Mutta sekin ääni viimein kuolee; ainoastaan joen laineet yhä vielä kuiskailevat ja humisevat.

Maa ja asujamet Niilin koskien välillä.

Egypti ja Nubia, vaikka ovat ihan rajakkain ja vaikka niitä sama joki yhdistää, ovat kuitenkin varsin erilaiset. Egyptissä juoksee jumalallinen Niili rauhallisen hitaasti, Nubiassa se syöksyy suurella kiireellä eteen päin; Egyptissä se levittää siunaustansa laajalti, Nubiassa sitä korkeat kalliorannat kahlehtivat; Egyptissä Niili ulottuu aavikkoon asti, Nubiassa aavikko tunkeutuu sen partaalle. Egypti on puutarha, jonka Niili on vuosituhansia kestäneellä työllään saanut aikaan; Nubia on aavikko, jota Niili ei ole jaksanut voittaa. Tosin tässäkin aavikossa on kuten kaikissa muissa kosteikolta, mutta harvatpa niistä, jos mitkään, ansaitsevat huomiota, verraten muuttumattoman autiona ja hedelmättömänä pysyvään maahan joen kummallakin puolella. Melkein kaikkialla pitkässä, mutkikkaassa laaksossa, jota me sanomme Nubiaksi, nousee mustia, kiiltäviä kalliioseiniä itse joen uomasta tai ainakin hyvin läheltä sen rantaa, sallimatta pitkillä aloilla tuskin mitään kasvaa, saaden itse ainoastaan idän ja lännen puoluisilta aavikoilta jotakin koristusta kullankeltaisina hieta-aaltona, jotka niiden seinäin ylitse vierivät alas jokeen. Hehkuvasti paahtaa aurinko tummansiniseltä, melkein aina pilvettömältä taivaalta, ja moneen vuoteen ei ainoatakaan sadetta tule virkistämään kuivanutta maata. Syvälle uurtautuneessa vuorilaaksossa taistelevat elämää levittävät hedelmättömän joen laineet turhaan tunnotonta kiveä vastaan, murtuessaan kohisten, pauhaten ja jyristen, ikään kuin olisivat vihoissaan, että niiden anteliaisuutta kohdellaan kiittämättömyydellä, lempeyttä uhkamielisyydellä. Tämän taistelun

näyttämönä on Niilin koskien alue.

Ainoastaan jotkut matkustajista, jotka kulkevat pitkin Niilin suupuolen laaksoa, näkevät koskia joen keskipaikoilla. Hyvin vähäinen osa heistä menee niin sanotun ensimmäisen koskijakson yläpuolelle, sadoista tuskin yksikään toisen kosken ohitse. Vadihalfa, juuri toisen koskijakson alla oleva kylä, on Niilillä matkustavaisten tavallinen pysäyspaikka; etemmäksi etelään päin houkuttelevat ainoastaan tutkimus- tai metsästysinto tai kauppavoiton toivo. Vadihalfasta alkaen tulee vaikeaksi matkustus Sisä-Afrikkaan; eipä siis ihme, että suuri joukko kääntää siitä palmukylästä veneensä jälleen kotia kohti. Vaan ken on nuori ja voimakas, lujatahtoinen ja hellittelemätön, hän ei koskaan kadu matkaansa, jospa tunkeutuukin etelämmäksi. Viehättävistä maisemakuvista köyhässä Niililaaksossa on koskien alue erityisenä maailmana itsekseen. Suurenmoisia ja suloisia, vakavia ja iloisia, äärettömän autioita ja virkeän eläviä kuvia on siellä vuorotellen; mutta aavikon kuvia ne ovat, joita tämä seutu näyttelee, ja entiset tottumukset täytyy välttämättä unhottaa, voidakseen pitää niitä sellaisessa arvossa, kuin ne ansaitsevat. Ken ei osaa käsittää aavikkoa, ei kyllikseen katsella sen väririkkkautta, ei kärkeä sen hehkua, ei virkistyä sen yöstä, hänen on kaikei paras olla menemättä Niilin aavikollekaan; vaan ken avosilmin, sydän herkkänä ottamaan vastaan vaikutuksia, vaeltaa Niilin koskien aluetta, ehkäpä myöskin heikossa veneessä ryhtyy taistelemaan kuohuvia ja riehuvia laineita vastaan, hänelle riittää koko ijakseen mieluisimpia muistoja; sillä ei hänen sielunsa silmäin näkyvistä koskaan haihdu se jännittävä näytelmä, jonka hänen ruumiillinen silmänsä näkee; ei koskaan hänen korvistaan sammu se ylevä sävel, jonka niihin joki kerran kaiuttaa. Niin on ainakin käynyt minulle, joka olen sekä maitse että vesitse vaellellut Nubian vuorilaaksoa, veneessä vasta- ja myötävirtaan taistellut aaltoja vastaan, kärsinyt kaikkialla puutetta ja katsellut koskia sekä jyrkkäin kallioseinäin äyräiltä että kamelin seljästä.

On tullut tavaksi puhua kolmesta Niilin kataraktista eli koskijaksosta. Jokaisessa on koko joukko virtapaikkoja, jotka peninkulmain pituudelta tekevät laivaliikkeen vaikeaksi ja vaaralliseksi. Ensimmäisessä kataraktissa on tosin vain yksi mainittava virtapaikka, vaan toisessa ja kolmannessa yhteensä lähes kolmekymmentä, joille kaikille nubialaiset laivurit tietävät eri nimet. Köngäksiä, jotka tekisivät laivaliikkeen kerrassaan mahdottomaksi, ei ole, ei ainakaan sillä väylällä, jota, ottamatta lukuunkaan päästä päähän kulkevia aluksia, erittäin koskipaikkoja varten rakennetut ja varustetut veneet liikkuvat.

Päästyä matkalla pyhää jokea vastavirtaan rannan koillisen, "Vitjavuorten" välisen, ahtaan paikan ohitse muuttuu yht'äkkiä maisema. Egypti eli alapuolinen, leveä, mereen päin yli-näkymättömän avaraksi laajeneva jokilaakso on takana ja Nubian vuorikynnys silmäin edessä. Se vastakohta on hämmästyttävä. Yksitoikkoisen maan sijaan tulee vaihteleva. Tosinhan Egyptissäkin on monta silmiä ja sydäntä virkistävää kuvaa, tosin sekin koristakse, varsinkin aamu- ja iltahetkinä eteläisen valaistuksen ihmeellisellä loistolla, mutta yleensä se näyttää yksitoikkoiselta, katsottakoonpa sitte laakson hietakivi- ja kalkkirajaa taikka jokea ja vainioita. Sama kuva palaa melkein ihan yhtäläisenä satakin kertaa silmäin eteen: vuoria ja hedelmätasankoja, rantatörmiiä ja jokisaaria, mimoosa-metsikköjä, palmuryhmiä ja metsäviikunapuita, kaupunkeja ja kyliä, ja kaikilla niillä on sama luonne. Ensimmäisen kataraktin vuoriin, viimeiseen sulkuun, kuin mereen pyrkivällä joella oli auki murrettavana, loppuu Egypti, ja niistä alkaa Nubia. Vene ei enää kynnä majesteetillisen rauhaisasti hiljakseen vierivän joen pintaa, vaan tunkeutuu aalloista jyrkkään nousevain kallioseinäin ja kukkulain välitse vasten kovempaa virtaa eteen päin.

Korkealla, vasemman rannan jyrkkäseinäisellä kallionkielekkeellä, on yksinkertainen, vaan kuitenkin tehokkaasti vaikuttava arabialainen rakennus, ensimmäisen koskijakson suojeluspyhän, sheikki Musan, hauta, sitte palmurikas saari Elefantine ja heti sen jälkeen Assuan. Suuret kalliovuoret, joiden pinnasta ei joen pauhaavien aaltojen monituhatuinen työkään ole saanut pois kulutetuksi faraoiden aikaan hakattuja kirjoitusmerkkejä, supistavat väylää ja pakottavat venettä lakkaamatta käänteletämään, kunnes se viimein löytää turvallisen maallelasku-paikan tynestä lahdesta, johon kosken pauhu kaiukkaasti kuuluu.

Vanhuudesta kunnianarvoinen paikka se on, jossa seisomme. Muinaisegyptiläisen kansan äsken mainitut pyhät kirjoitusmerkit puhuvat menneistä vuosituhansista meillekin ymmärrettävää kieltä. "Ab" eli Elefantinluu-paikka, Elefantine, oli kaupunki saman nimisellä saarella, joka on jäänyt jäljelle senkin jälkeen, kuin kaupungin rauniot ovat melkein kokonaan hävinneet, "Sun", Syene, se kylä kunta oikealla joen rannalla, jonka paikalla nykyinen Assuan on. Elefantine, muinaisen Egyptin eteläisin satama, johon Sisä-Afrikasta tulevat tavarat kokoutuivat, varsinkin jo silloin kallisarvoinen elefantin luu, oli Niilin eteläisimmän piirin pääkaupunki, Sun ehkä vain työväen kylä, mutta ei siltä suinkaan vähempiarvoinen kuin Elefantine. Sillä tänne tuotiin Egyptin valtakunnan vanhimmista ajoista asti "mat"-kiveä eli, kuten Herodotos sitä nimittää, "Aitiopian kiveä", jota lähitienoilta louhottiin lastattavaksi Niilin rannassa laivoihin, jotka sitä kuljettivat määräpaikkoihinsa; tämän paikan mukaan sai se kallisarvoinen kivi "syeniitti"-nimen, joka sillä on vielä tänäkin päivänä. Kirjoituksissa, joita on Egyptin vanhimpain kuningassukujen aikaisissa muistomerkeissä, sellaisissa, jotka ulottuvat toiseen ja kolmanteen vuosituhanteen ennen meidän ajanlukuamme, mainitaan jo Sunin kylää moneen kertaan, ja

lukemattomat muut läheisiin louhoksiin hakatut hieroglyyfit myöskin todistavat tämän työmiestöylän merkitystä. Lähes kaksi maantieteellistä neliöpeninkulmaa ulottuvat koskien idänpuoliselle aavikolle nämä kivilouhokset, joista murrettiin ne mahtavan suuret kalliolohkareet, jotka nyt pyöreinä ja terävinä jättäiläispylväinä, katon reunuksina ja tempelein kannattimina ihmetyttävät meitä ja joilla peitettiin pyramiidein hautakammiot, koska voitiin uskoa niiden kestävän suunnatonta, päälle sälytettyä painoa. "Kaikkialla", sanoo oppinut ystäväni Dümichen, "näemme täällä, miten ihmiskädet ovat tehneet työtä joko murtaen arvokasta kiveä irti kallioseinistä tai vertauskuvilla ja kirjoituksilla tehden ikuisiksi minkä mitäkin tapauksia; kaikkialla on täällä kivi muutettu muistomerkiksi ja paljo kirjoituksia hakattu vuorten ihan korkeimpiin huippuihinkin; Ylä-Egyptin piirin kolminaisjumalan, koskijumala Knun-Ran ja hänen molempain kumppaniensa, naisjumalain Satin ja Anuken, kunniaksi sekä Egyptin kuningasten ja ylhäisten virkamiesten suurien tekojen muistoksi. Nämäkin, suuria aloja täyttävät kirjoitukset osaksi ulottuvat historian vanhimpiin aikoihin, vaan miten nuorilta ne kuitenkin näyttävät verratessa siihen työhön, jota egyptiläisten auringon jumala Ra täällä on arvaamattoman monta vuosituhatta tehnyt kiveen vaikuttamalla. Kaikkialla näet ovat kalliot niissä paikoin, joissa ne ovat ihmiskäden koskemattomina näkyvissä, peitettyt tumman kiiltävällä kuorella eli ikään kuin silauksella, jota vastoin sellaiset syeniitin murrospinnat, joita ihan varmaan uskallamme sanoa neljän tuhannen vuoden vanhoiksi, samoin kuin kaikki louhoksissa hajallaan olevat lohkarit vielä nykyäänkin näyttävät graniitin omituista punertavuutta ihan tuoreena; ne ovat vielä liian nuoret, että olisivat ehtineet peittyä tuolla ajan kuorella."

Jokaiselta korkeanlaiselta rantavuorelta voidaan nähdä osa koskijaksoa. Kaksi aavikkoa tulee Niilin luo ja ikään kuin itse joessa antaa toisilleen kättä satojen pienten kalliosaarien kautta. Joka saari supistaen jakaa jokea ja pakottaa paisuttamaan laineitansa; mutta sitä kiivaammin se vain kuohuu niiden välitse. Arvaamattoman kauan sitte murtamansa kalliosulun jäännöksiä vastaan lakkaamatta ryntäellen näyttää se tahtovan niitä hävittää ja huuhtoa pois ja olevan suutuksissaan yhä vielä kukistumattomasta vastustuksesta; niin kiukkuisesti kohahtelevalta kuuluu veden pauhu katsojasta, ollen tuon edessä ja alla kuohuvan suurenmoisen näytelmän oikeana säestyksenä. Levottomasti, kuin nuo ainiaan vierivät aallot, liitelee silmä kalliolouhikossa; satoja yksityiskohtia näkyy yht'aikaa, ja kuitenkin syntyy niistä kaikista viimein yksi ylevä, yhtenäinen kokonaiskuva, jossa jäykät, kiiltävät kiven paljoudet jyrkkään eroavat kihiseväin laineiden valkeasta kuohusta, ympärillä olevasta kullankeltaisesta aavikosta ja pilvettömästä mustansinisestä taivaasta. Erittäin viehättävä on koskien yläosa. Jono mustia kalliovuoria, Egyptin ja Nubian luonnollinen rajamuuri, käy poikki Niilin ja tekee sekä oikealla että vasemmalla rannalla ison kaaren, niin että syntyy ylt'ympäri vuorilla aidattu umpilaakso. Tuo laakson, aitavalli on osaksi kiintonaista kalliota, vaan osaksi myöskin pyöreitä, munan kaltaisia, ja kulmikkaita kallion lohkarit, jotka ovat irtonaisina päällekkäin, kuin olisi jättäiläiskäsi ne siihen latonut. Siellä täällä on tuo kummallinen aita vähän etäämpänä, toisin paikoin lähempänä; siellä täällä nousevat ne saaren kaltaisina muinaisen järven pohjasta, jota järveä ne ympäröitsivät ennen, kuin mahtava virta raivasi itselleen tien sen läpi.

Keskellä näitä ikivanhoja luonnonvoimain työn raunioita on vihreä palmusaari Filai ihanoine tempeleineen. Minä en ole nähnyt mitään ylevämpää maisemakuvaa. Ylt'ympärillä jäykät, mustat kalliot ja niiden perustuksia vastaan lakkaamatta taistelevat, pauhaavat vedet, hedelmiä kantavain palmujen ja tuoksuvain mimoosain vihreyden keskellä näyttää temppeli sattuvasti kuvaavan sisällistä rauhaa keskellä raivoisaa taistelua. Valtaavaa sotavirttä laulaa sille joki, rauhan merkkeinä seisovat palmut. Eipä ole arvokkaampaa paikkaa kunnioittaa korkeaa jumaluutta, jolle se oli pyhitetty. Sellaisessa yksinäisyydessä, sellaisen ympäristön keskellä täytyy kyllä viisaimpien pappein hengen saada ravintoa ja elämää, kääntyä jalouteen ja korkeuteen, ymmärtää nerokkaasti verhoitujen, paljon sisältävien opetusten syvin tarkoitus ja ydin, nähdä verhonkin läpi Saisin kuva.

Niistä kolmesta Jumalasta, joille Filain temppeli oli pyhitetty, oli Isis ylhäisin; toiset olivat Osiris ja Horus. "Isis, suuri jumalatar, taivaan herra, kaikkein jumalain ja jumalattarien valtiatar, jota ynnä hänen poikaansa Horusta ja hänen veljeänsä Osirista joka kaupungissa kunnioitetaan, ylhäinen, jumalallinen äiti, Osiriin puoliso, hän on Filain valtiatar", kertovat itse temppeliin hakatut kirjoitukset. Toiset kirjoitukset, kaikilla kirjoitusmerkeillä, joita Egyptin historian eri aikoina käytettiin, kertovat meille myöskin, mitä muutoksia temppelissä on tapahtunut aikojen kuluessa, kunnes viimein tänne siirtyneet arabialaiset karkoittivat siitä ne kristityt papit, jotka olivat tulleet Isiin palvelijain sijaan.

Nykyään on suurin osa Filaita raunioina. Pappien juhlavirsien sijasta kuuluu nyt enää vain aavikkoleivosen yksinkertaista viserrystä; mutta joen laineet kohisten kaiuttavat mahtavaa virttänsä samalla tavalla kuin vuosituhansia sitte. Saari on hävitetty autioksi, vaan temppelin rauha on jäänyt jäljelle. Kaikkien muutoksien jälkeenkin on saari tempeleineen yhä vielä ensimmäisen kataraktin koristuksena.

Tästä ylös päin on Niili pitkät matkat kallioton, vaan ei kuitenkaan kykene levittämään siunaustansa rantaääräiden yli. Vaivalloisesti koettaa ihminen ottaa joesta hedelmällisyyttä, jota se muualla itsestään levittää. Vinttipyörä toisensa vieressä ratisten ja vikisten nostaa elvyttävää kastetta rannan kapeille

viljelyksille. Mutta enimmissä paikoissa tunkeutuu aavikko kallioseineen niin lähelle joen äyräitä, että ei jää mitään tilaa vainioille eikä palmumetsille. Pitkät matkat on vain kituvia rikkaruohoja, joiden välitse keltainen lentohieta yhä vierii alas, kuin tahtoisivat aavikko jo täällä tukeuttaa hedelmällisen maan jumalallista siunauksen levittäjää.

Äsken mainitun alueen eteläisimmän rajakylän Vadihalfan eteläpuolella kuohuu taas kalliosaarien väliin sullottu vesi. Lukemattomat kiviroykkiöt, kalliokeilat ja lohkareet pakottavat jokea levenemään; kiven ja veden sotkus, jollaista ei ole toista nähtävänä, hämmentää yksin silmääkin. Veden korkealla ollessa sotkee kallioden välitse kuohuvain aaltojen pauhu ihmisäänen ihan kuulumattomiin; siinä ryskää ja jyrisee, kuohuu ja pauhaa, kiehuu ja kihisee niin, että kalliotkin näyttävät tärisevän. Tässä yhteen liittyneiden virta- ja kuohupaikkojen yläpuolella on korkealle paisunut Niili laajana, tyyneenä järvenä, vaikka sitäkin ystävällistä, muutamain saarien viheriöittämää kuvaa rannat supistelevat. Ylempänä taas lukemattomat kalliosaalet paloittelevat joen uomaa. Sieltä alkaa "Batte el Hadjar" eli laivurien kalliolaakso, jossa vielä on kymmenen mainittavaa koskipaikkaa. Se on Nubian ja koko Niilin laakson autioin seutu. Tavallisesti näkyy vain taivasta ja vettä, kallioita ja hiekkaa. Jyrkkään, välistä melkein pystysuoraan nousevat kallioseinät joen uomasta ja ne sekä lukemattomat saaret ahdistavat Niiliä niin, että se paisuntansa aikaan on kaksitoista, jopa kahdeksankintoista metriä korkeammalla kuin matalimmillaan ollessansa. Vuoriseinät ovat niin sileät, kuin olisivat ne tahotut, ja niin kiiltävät sekä päivällä myöskin niin hehkuvat, kuin ne olisivat vasta muutama päivä sitte nousseet maan sisällä olevasta tulesta. Siunausta levittävä joki kohisee melkein ihan jälkeä jättämättä niiden ohitse, sillä ainoastaan perin harvoissa paikoissa voi se saattaa jumalallista voimaansa näkyviin. Syvemmälle pistäytyviin lahtiin tai virran kiivainta voimaa pysäyttävien ja toisaalle kääntävien niemenkärkien taakse laskee joki hedelmällistä mutaa ja itse kuljettaa siihen siemeniäkin. Silloin itää ja kasvaa, viheriöitsee ja kukoistaa tässä aavikossakin. Kaikilla saarilla, joiden kallioraioissa vain pysyy veden kuljettamaa mutaa, kaikissa lahdekkeissa, joita huuhtelevaan rajua virta ei pääse, kasvaa pajuja ja joitakuuta mimoosoita elämän merkkeinä kuoleman valtakunnassa. Juuren toisensa viereen, vesan vesaan kiinni kasvatti ensimmäinen paju, joka tänne tarttui kiinni, ja tuota pikaa verhosi paljaan maan mehevällä vihreydellä. Veden alhaalla ollessa kasvaa vähitellen syntynyt vesakko uusia oksia; joen paisuessa peittää vesi saaren ja metsikön. Yhä korkeammalle paisuu joki, kiivaammin ja vahvemmin hyökivät aallot; pajut kumartuvat niiden mukaan, mutta samalla sitä lujemmin kiintyvät, juurillaan kallioden väliin. Kuukausia pitää vesi niitä peitossaan, paitsi joitakuuta oksia, jotka vielä ulottuvat ylempiä kohisevaa, kiehuvaa ja kuohuvaa veden pintaa; mutta niiden juuret pysyvät kiinni, ja uudella innolla kasvavat pensaat, kuin tulva jälleen alenee. Sellaisissa kammottavan erämaan paikoissa huomataan myöskin eläimiä, kuten muuallakin Niilin laaksossa. Pajutiheikköön on asettunut muutamia parikuntia vilkkaita, huutelevia niilihanhia, viereiselle kalliolle korea västäräkki; rantaseinältä kaikuu alas suru- ja sinikivitaskun laulu; kukoistavissa mimoosoissa puuhailee ensimmäinen täällä tavattava kuuman vyöhykkeen lintu, komea nektarilintu; silloin tällöin tavataan ehkä myöskin joukko pieniä, sieviä vuorikanoja. Nämä luetellut ja vielä jotkut muut ovat kalliolaakson niukkana eläinkuntana. Ainoastaan muuttoaikaan tulee lisäksi hyvin suuriakin lintuparvia, jotka matkustavat tätä tietä jokea pitkin Sisä-Afrikkaan ja siellä täällä laaksossa levähtävät. Mutta ne kiiruhtavat niin pian kuin mahdollista pois, koska kalliolaakso ei kuitenkaan voisi elättää heitä edes muutamia päiviäkään; melkein käsittämätöntä on sittekin, miten ne löytävät jokapäiväisen leipänsä.

Nämä linnut eivät kuitenkaan ole ainoat tämän vesiaavikon asujamet. On ihmisiäkin, jotka sitä sanovat kodikseen. Peninkulmain päässä toisistaan tavataan huononpäiväisiä olkimajoja, joissa nubialainen perheineen elää köyhää elämäänsä. Pieni, hedelmällinen kaistale kallioden välisen lahden rannalla, ehkäpä vain rantaan tarttunut mutapenkki on vainiona, jota hän viljelee. Jos tuo kasvava maakaistale on vähänkin isompi, niin sen viljelijä on rikas toiseen verraten, jolla on vain tuollainen kukkapenkin kokoinen ala. Hengen vaaralla uipi sellainen köyhä rantapaikkoihin, joihin joesta on hedelmällistä mutaa kokoutunut, vaan joihin ylhäältä vuorelta ei mitenkään pääse, ja kylvää papuja veden alta näkyviin tulleeseen mutakerrokseen; muutaman päivän päästä, veden taas täll'aikaa vähän laskeuduttua, käy hän siellä uudestaan ja tekee kylvöä, ja sitä työtä kestää niin kauan, kuin vesi vähenee. Sen tähden nähdään sellaisilla veden vähenemisen mukaan yhä laajenevilla vainiokaistaleilla papukylvöä kaikenlaisessa kehityksessä, ja samoin nähdään myöskin vähään tyytyväisen maanviljelijän yht'aikaa kylvävän uutta ja kokoovan valmista viljaa. Erittäin soveliaassa paikassa mutaisessa lahdekkeessa käy ehkä vinttipörän avulla kastella joitakuuta hehtaarin aloja, ja sellaisen vainion onnellinen omistaja saattaa silloin pitää lehmänkin, siispä hiukan paremmin tulla toimeen, vaikka häntä vielä sittekin täytyy pitää niin köyhänä, että ei edes Egyptin hallitukseen rohkene verottaa häntä. Vaan sellaiset paikat ovat harvinaisia kosteikkoja tässä autiossa aavikkomaassa. Vastavirtaan pyrkivä laivuri tervehtii joka pensasta, joka palmupuuta ilmeisellä ilolla, papuvainiota, ehkä päiväkausiin turhaan toivottua, riemulla, ja nähdessään vedennosto-pörän kiittää hän laupiasta Jumalaa. Sillä tässä vuorilaaksossa voi hänen sydämensä, vaikka rohkeakin, oppia tuntemaan pelkoa; katkera puute voi hänelle tulla hirvittäväksi vieraaksi; saattaapa hän joutua ihan nälkään kuoleamisen vaaraan, jos ei ole varustanut mukaansa ruokaa kuukausiksi. Myötävirtaan lentää hyvästi ohjattu vene helposti läpi tämän kauhujen maan tai ainakin köyhimmän seudun ohitse; vastavirtaan purjehtiva vene saattaa usein

kuin kiinninaulattuna seisoa tunti- jopa päiväkausiakin jonkin kallion suojassa virtapaikan alapuolella, ja myötätuulta odotteleva, lakkaamatta kiikkuvassa veneessä sairaaksi tuleva laivuri saa kuljeksia tai uida peninkulmittain eikä kuitenkaan tapaa ihmisiä, ei vainioita.

Etelärajalla kalliolaakso muuttuu melkein yht'äkkiä Keski-Nubian hedelmällisimmäksi seuduksi. Kahden aavikon piirittämä, kapea järvilaakso monine suurine saarineen keskellä jokea, joka mudallaan täytti koko järven ja siitä myöskin rakenteli ne saaret, avautuu matkustajan eteen. Tosin ei täälläkään vielä ole päiväntasaajan maiden kaikkea rikkautta, mutta näyttää se kuitenkin niiden tuoreutta ja elävyyttä yksityisissä kasvi- ja eläinilmiöissä. Yhtämittaiset palmumetsät, joissa koko maapallon paraimpia taateleja kasvaa, rajoittavat vielä aavikon kaltaisia aroja vasten tätä suloista kosteikkoa, jossa maanviljelijän työ tulee palkituksi runsailla sadoilla. Orapalmu ja monenlaiset mimoosat, joita ei vielä tähän asti Niilin laaksossa huomattu, todistavat, että jo on päästy kääntöpiirin yli. Edellämainitun nektarilinnun seurassa on täällä jo muitakin Sisä-Afrikan lintuja. Ensimmäisessä durra-vainiossa, johon silmä tarkemmin kiintyy, ilahuttaa katsojaa kaunisvärinen ja vilkasliikkeinen tulipeipponen, joka täällä on kutonut pesänsä viljan korsien väliin ja tuon tuostakin ilmestyy leimahtavan liekin kaltaisena hedelmätähkän latvaan kehräämään sellaisessa korkeassa paikassa yksinkertaista, surisevaa lauluansa ja siten kiihottamaan muita lajinsa jäseniä tekemään samoin. Savimajojen rakoihin ja koloihin on asettunut muita saman heimon jäseniä, varsinkin sininen teräspeipponen ja veripeipponen eli pikku senegali, puutarhoihin asuntojen ympärille Kapin myrskykyyhkyjä, ja joen hietasärkkiin ovat saksinokat kaivaneet vetiset pesäkolonsa. Viimemainitut ovat kummallisia yötiiroja, jotka vasta hämärissä lähtevät pyytelemään, mutta eivät kalastele syöksymällä ylhäältä lennosta sukelluksiin, vaan pitkin veden pintaa lentäen kyntävät nokallaan syvästi aaltoja ja siten poimiskelevat suuhunsa pieniä veden ylimmissä kerroksissa uivia eläviä.

Vaan tämäkin viehättävä seutu on ahdasrajainen. Jo Barkalin temppelin raunioiden alapuolella tunkeutuu yhä vielä autio ja hedelmätön vuori taas joen rantaan, työntäen pois tieltänsä sekä hedelmällisen maaperän että aavikkoaron. Viimemaininen koskijakso on vuorta kohti pyrkivän matkustajan edessä. Niin sanomattoman köyhä kuin kalliolaakso ei kolmannen koskijakson seutu ole; hyvästi viljellyt, vaikka kapeatkin vainiot molemmilla rannoilla ja rehevillä joen saarilla eivät päästä mieleen niin toivottoman puutteen tunnetta, kuin kalliolaakso vaikuttaa. Rannan kalliovuoret ovat hajallisemmat kuin kalliolaaksossa, ovat niin sanottuja kivimeriä, noita hujan hajan päällekkäin, latoutuneita lohkareja vyörykivi-kukkuloita ja -valleja, jollaisia suuret joet jättävät jälkeensä, milloin kaivavat uomaansa syvemmälle laaksoonsa, joka on niiden uurtamisesta alkuaankin syntynyt. Molemmilla puolin jokea, enimmäkseen ensimmäisten rantavuorten harjoilla näkyy sadan kuutiometrin kokoisia ja suurempiakin lohkareita, jotka makaavat verraten pienillä alustoilla niin irrallaan, että ne kovassa tuulessa, vavahtelevat ja vivuilla muutamain miesten ponnistuksista vierähtäisivät alas. Monessa paikassa ovat nämä kivimeret niin kummallisen muotoisina, kuin suunnattoman suuret jättiläiset olisivat täällä joutessaan mellastelleet ja rakennelleet kaikkia noita keiloja ja pyramiideja, valleja ja muureja sekaisin rantavuorten harjoille. Enemmin vielä kuin nämä joen tekemät röykkiöt, antavat vanhat ihmiskäsien rakennukset tälle kolmannelle koskijaksolle omituista luonnetta. Kaikkiällä rannan sopivilla kalliokielekkeillä ja varsinkin suuremmilla kalliosaarilla on rakennuksia suojamuureineen, torneineen ja huippuineen, jollaisia ei näy missään muualla Niilin laaksossa. Ne ovat muinaisten jokilaakson ruhtinasten linnoja, tehtyjä suojaamaan ja turvaamaan henkeä ja omaisuutta vihamielin ryntäelevilta naapuriheimoilta. Hakkaamattomina päällekkäin ladotut, melkein yksinomaan Niilin mudalla toisiinsa liitetyt kivet ovat perustusmuureina ja valleina, paksut, nykyään enimmäkseen jo hajonneet tai parailaan hajoavat seinät ilmassa kuivatuista mutatileistä ovat olleet noiden linnain yläosina. Nämä rakennukset vähemmin vetävät puoleensa huomiota rakennustapansa kuin rohkean perustuksensa tähden. Nousee esim. keskeltä kuohuvaa jokea paljas, mustan kiiltävä kallio, jonka huipulla on sellainen linna. Hurjasti, huuhtelevat aallot kallion juurta, mutta värähtämättä kestää se kaikki hyökyjen ryntäykset ja turvaavasti kantaa haltuun uskottua ihmisen varustusmajaa. Sen kallion alapuolella ovat aallot vähän rauhoittuneet, ja siten kaikkea elähyttävä joki saanut siihen laitella uusia koristeita. Suvantoon pysähtyi aikain kuluessa hedelmällisiä mutakerroksia ja vähitellen kohosi vedestä saari; ihminen otti haltuunsa hedelmällisen maan, istutti siihen palmuja ja teki vainioita. Siten syntyi kalliolle ja sen alapuolelle ystävällinen turvallisuuden ja kodikkaisuuden kuva, joka juuri sen tähden vaikuttaa varsin valtaavasti, että se on niin jyrkkänä vastakohtana ympärillä vallitsevalle, rauhattomalle ja autiolle vesi- ja kallioaavikolle.

Kolmannen koskiryhmän etelärajalta alkavat Afrikan kääntöpiirin seutuiset arot ja metsät, joissa ainoastaan siellä täällä kalliot tulevat lähelle näissä paikoin leveämpää jokea ja sen suurempia sivujokia. Toista sataa maantieteellistä peninkulmaa pitkälti juoksevat Abiad ja Asrak, Valkoinen ja Sininen Niili, hedelmällistä, melkein tasaista maata. Vasta sitte on taas joitakuuta koskipaikkoja. Mutta ne eivät enää kuulu siihen kuvaan, josta nyt olen koettanut tehdä edes hiukan pääpiirteitä; Nubia on vain Niilin kataraktien maa.

Jääköön päättämättä, minkä verran nubialaiseen on kotonsa vaikuttanut tai missä määrin tehnyt



häntä siksi, kuin hän on; mutta sen verta on eittämättömän varma, että hän yhtä jyrkästi eroaa naapuristansa, nykyisestä egyptiläisestä kuin hänen kotonsakin egyptiläisen kodosta. Heillä ei ole mitään yhteistä, ei ruumiin muoto eikä ihon väri, ei sukuperä eikä kieli, ei tavat eikä lait, tuskinpa uskokaan, vaikka he kyllä molemmat nykyään tunnustavat: "Yksi on vain Jumala, eikä ketään muuta Jumalan profeettaa kuin Muhammed."

Nykyiset egyptiläiset ovat vanhain egyptiläisten ja niiden arabialaisten sekarotua, jotka Jemenistä ja Hedshasista tullen kukistivat Niilin alalaakson entiset asujamet; nubialaiset ovat "villien blemyerein" jälkeläisiä, joita vastaan vanhan, keskimmäisen ja uuden valtakunnan faraot sekä Ptolemaioiden ovat lakkaamatta taistelleet, eikä suinkaan aina voitollisesti. Egyptiläiset puhuvat sitä kieltä, jolla Muhammedin ilmestykset kirjoitettiin muistiin, nubialaiset vanhaa, nykyään moneen haaraan jakautunutta muinaisen Aitiopian murretta; egyptiläiset käyttävät ikivanhaa kirjoitusta, nubialaisilla ei ole vielä koskaan ollut heidän omaan kieleensä perustuvaa kirjoitusta. Nykyiset egyptiläiset osoittavat vielä tänäänkin sekä muinaisten egyptiläisten että esi-isänsä toisen haaran, Arabian aavikon poikien, vakavuutta, pitävät kaikkein itämaalaisten tavalla koko elämänsä ajan tuskaista huolta tulevaisesta elämästä ja järjestävät siitä kehittelemänsä unelmien mukaan tapansa ja lakinsa; nubialaiset ovat säilyttäneet aitiopialaisten vilkkaan elämäniloisuuden ja elävät kuten lapset vain päiväksensä, ottavat ilman kiitosta vastaan kaikki, kuin tekee heille hyvää, valittavat ja voivottelevat kaikesta heitä tuskauttavasta, ja hetken kunkin vaikutuksista kevytmielisesti unhottavat sekä hyvän että pahan. Molempia rasittaa yhtä raskaasti vieraan vallitsijan ies. Egyptiläinen kantaa sitä ähkien ja vihoissaan, nubialainen välinpitämättömästi ja nurisematta; egyptiläinen on kiukkuinen orja, nubialainen nöyrä palvelija. Joka egyptiläinen luulee olevansa paljon ylevämpi nubialaista, pitää itseään sukuperänsä, kielensä ja tapainsa tähden jalompana, kuin nubialainen hänen mielestään saa olla, kerskailee sivistyksestään, vaikka sitä voidaan tunnustaa olevan ainoastaan harvoilla hänen kansalaisillansa, ja koettaa yhtä ehdottomasti sortaa tummaihoista nubialaista, kuin hän itse vastustamatta taipuu kannettavaansa vieraan orjuuteen; nubialainen yleensä tunnustaa egyptiläisen ruumillisen mahtavammuden ja täydellisestikin naapurikansan eteväin miesten henkisen sivistyksen, näyttää tuskin tietävänkään, että häneltä itseltään puuttuu sivistystä, on taipuvainen orjuuteensa saattamaan vähempilahjaista tai heikompivoimaista sisäafrikkalaista, mutta asettuu yksin ostetun neekerinkin kanssa veljelliselle kannalle, ja nyt näköään kärsivällisesti tyytyy rasittavaan kohtaloon, turhaan koetettuansa päästä voitolle taistelussa suurempaa voimaa vastaan. Hän on vielä nykyäänkin koko olemukseltaan luonnon ihminen, jota vastoin egyptiläinen näyttää hävinneen ja yhä enemmän häviävän kansan surettavalta kovalta. Nubialainen on sangen katoissa maassa ainiaan säilyttänyt jonkin verran vapautta; egyptiläinen on kaikkein rikkaimmassa maassa tullut orjaksi, joka tuskin koskaan uskaltaa viskata kahleita pois niskastaan, vaikka hän yhä kerskaillen puheleekin suuresta muinaisuudestaan.

Ja kuitenkin olisi nubialaisilla ainakin yhtä suuri, ehkä suurempikin oikeus kertoa isänsä urhotöitä, kerskaellen heitä ylistellä ja heidän muistollaan mieltänsä karaista kuin nykyisillä egyptiläisillä. Sillä nubialaisten esi-isät ovat uljaasti taistelleet sekä faraota ja roomalaisia, että myöskin turkkilaisia ja arabialaisia, vieläpä uuden ajan Egyptinkin hallitsijoita ja hallittuja vastaan ja ainoastaan sen tähden joutuneet tappiolle, että heillä ei ole ollut hirvittäviä tuliaseita. Vielä minun ollessani ensi matkallani Niilin maissa oli elossa ihmisiä, jotka itse olivat nähneet noita taisteluja; heidän suustaan minä sain tiedot, jotka nyt sellaisinaan kerron, tehdäkseni edes yhdessä kohdassa oikeutta miehuulliselle, monin puolin väärin käsitetylle kansalle. Tapaukset, joista tässä on puhe, ovat meidän vuosisatamme kolmannen vuosikymmenen ensi vuosilta.

Kuin Muhammed Aali, nykyisen Egyptissä hallitsevan suvun yhtä voimakas kuin säälimätön, jopa julmakin perustaja maaliskuussa 1811 kutsui mamelukien päämiehet pitoihin luoksensa, uskottomasti hyökkäsi heidän päällensä ja teurasti heidät, näytti hänen valtansa Niilin alamaassa olevan turvattuna. Mutta vielä ei ollut kokonaan kukistettuna ylpeä sotilassääty, vaikka sen päämiehet olikin häpeällisellä kavalluksella ja halpamaisella uskottomuudella surmattu. Kosta mietiskellen valitsivat mamelukit keskuudestaan uusia päälliköitä ja peräytyivät ensinnä Nubiaan kokoamaan voimiansa ja sieltä käsin uudestaan sotimaan kavalaa vihollista vastaan tai ainakin uhkaamaan häntä. Muhammed Aali huomasi vaaran ja ryhtyi ajoissa torjumaan sitä. Hänen sotajoukkonsa seurasi mamelukien vielä hajallisten joukkojen kintereillä. Ne, ollen liian heikot ryhtymään avonaisilla sotakentillä taisteluun, pakenivat linnoihin ja kaatuivat toivottoman uljaasti ja kuolemaa halveksivasti taistellen ihan viimeiseen mieheen. Samalla kuin mamelukit voitettiin myöskin nubialaiset ja, koska he taipuivat voittajien mielen mukaan, tuomittiin orjuuteen. Ainoastaan urhollinen sotainen sheikiläis-heimo ryhtyi vuonna 1820 Kortin kylässä taisteluun turkkilais-egyptiläisiä sotilaita vastaan, sankarillinen, säännölliseen sotaan tottumaton kansa, jolla oli ainoastaan keihäs, miekka ja kilpi aseina, asettui voittoon tottuneita, säännöllisesti harjoitettuja, tuliaseilla taistelevia sotamiehiä vastaan. Ikivanhan tavan mukaan olivat taistelussa läsnä myöskin sheikiläisten vaimot ja lapset kiihottamassa kimakalla rynnäkköhuudolla taisteluun sekä näyttämällä korkealle ojennettuja lapsia isille sytyttämässä heihin kuoleman pelottomuutta. Kyllä nubialaiset taistelivat tarmokkaasti kuten muinaiset isänsä; tunkeutuivat kuolemaa ja tuhoa sinkoilevien tykkien luo ja hakkasivat pitkällä miekoillaan niitä luultuja hirviöitä niin, että miekan

terästä jäi syvät arvet noihin vaskitorviin, mutta egyptiläiset voittivat; ei siinä ollut kiitettävä urhollisuus ratkasijana, vaan aseiden paremmuus. Vaimojen parku ja valitus repi ilmaa, kuin ruskeat miehet syöksyivät pakoon. Toivottomuus valtasi vaimot. Pitäen kunniallista kuolemaa parempana kuin häpeällistä orjuutta puristivat he lapsiaan syliinsä ja syöksyivät sadoittain jokeen, joka oli punaisena heidän puolisojensa verestä. Pakenijoille eivät joen kummaltakin puolelta alkavat aavikot suoneet mitään pakopaikkaa; niinpä heillä ei ollut muuta neuvoa kuin antautua ja taivuttaa siihen asti pystyssä pysynyt niska voittajan ikeen alle.

Vielä kerran leimahti vanha sankaruus kirkkaasti ilmi tuleen. Eräs nubialaisten ruhtinaista, nykyään jo saduissa ylistetty Melik el Nimr eli suomeksi "pardelikuningas" kokosi kansansa Etelä-Nubiaan Sheediin, koska julman voittajan ruoska alkoi hänestä tuntua sietämättömältä. Epäilevänä läksi Ismael pasha, Egyptin hallitsijan poika ja hänen sotavoimansa päällikkö, Nubiaan, ilmestyi ennen, kuin Melik Nimr sai varustuksensa valmiiksi, Sheedin eteen ja pani mahdottomia ehtoja Melik Nimrille, pakottaakseen häntä ehdottomaan alammaisuuteen. Melik Nimr huomasi uhkaavan tuhon, rohkasihe ja ryhtyi toimiin. Hänen teeskennellessään alammaisuutta juoksi sanansaattajia majasta majaan, viritellen tuhan alla kaikkialla kyteviä kapinan kipinöitä ilmituleen. Viekkailta lupauksilla houkutteli hän Ismael pashan pois turvallisista veneistä, kutsui orapuiden piirittämään, tilavaan, olkiseen kuningaskyläänsä, johon eli koottu suunnattomat kasat irtonaisiakin olkia, kamelien muonaksi vain pashan pyynnön mukaan, kuten pardelikuningas vakuutteli.

Loistavaa juhlaa, jollaista Ismael ei vielä ole nähnyt, aikoo Melik Nimr toimittaa herrallensa ja valtiaallensa; sen tähden hän pyytää lupaa kutsua myöskin kaikkia egyptiläis-sotajoukon upseerejakin ja saa pashan suostumuksen. Kaikki päälliköt, ylemmät ja alemmat upseerit kokoutuvat kuninkaan asuntoon laitetulle atrialle. Okaisen puistoaidan edessä kaikuu tarabuka, maan rumpu, sekä tanssiin että taisteluun kiihottava; juhlallisesti voideltu nuori kansa hypiskelee. Keihäitä suhahtelee ilmassa ja vastatanssijat pysäyttelevät pienillä kiivilläni niitä ihmetyttävän taitavasti; kahden sotatanssissa pyörivän sankarin pitkät miekat uhkaavat vastatanssijan päätä, ja kilpi ja miekka niiden iskuja yhtä taitavasti torjuvat. Ismael iloksensa katselee kauneita ruskeita nuorukaisia, heidän notkeiden jäsentensä sulavia liikkeitä, hyökkäysten rohkeutta, puolustuksen varmuutta. Yhä enemmän tihenee ihmistungos juhlapaikan edessä, yhä useampia miekkatanssijoita ilmestyy, yhä kiivaammiksi ja rajummiksi tulevat heidän liikkeensä ja samoin kiihtyy rumpujen pärinä. Yht'äkkiä alkaa tarabuka toista säveltä; satakertaisesti kajahtaa se Sheedin joka kulmalta sekä lähikylistä Niilin tältä ja tuolta puolen. Kimakka, ylimpiin naisääniin kohoava kiljahdus täräyttää ilmaa; vyötäisiin saakka alastomat naiset, tuhkaa ja tomua rasvatussa tukassa, syöksyvät, tulikekäleitä käsissä, esiin ja viskaavat kekäleensä kuninkaan asunnon seiniin ja suuriin olkikasoihin. Suunnaton liekkipatsas leimahtaa taivasta kohti; kauhuista vaikerrusta, kiroilua ja valitusta kaikuu: liekeissä lentelee tuhansittain äskeisten tanssijain kuolettavia keihäitä. Ei Ismael pasha eikä kukaan muu hänen juhlakumppaneistaan pelastu tuskallisen kuoleman kourista.

On ihan, kuin maasta kasvaisi näitä orjuutetun kansan sotilaita. Ken vain jaksaa asetta kantaa, jokainen kääntyy julmaa vihollista vastaan; naiset, unhottaen sukupuolensa, astuvat miesten riveihin; ukot ja pojat taistelevat yhtä voimakkaasti ja kestävästi kuin miehet; yksi on kaikilla pyrintö. Sheedi ja Metamme vapautetaan yhtenä yönä ja puhdistetaan kaikista vihollisista; ainoastaan muutamat etäisissä syrjäkylissä makaavat egyptiläiset pääsevät verilöylystä kertomaan kauhistavaa uutista toiselle, Kordofanissa olevalle sotapäällikölle.

Tämä toinen, Muhammed Bei el Defterdar eli, kuten nubialaiset vielä tänäkin päivänä häntä nimittävät, "el Djelad", s.o. pyöveli, kiiruhtaa koko voimansa kanssa Sheediin, voittaa nubialaiset toisen kerran ja uhraa hillittömälle kostonhimolleen enemmän kuin puolet onnettoman maan silloisista asujamista. Pardelikuninkaan onnistuu paeta Habeshiin, mutta hänen alammaistensa täytyy taipua kantamaan vieraan iestä ja heidän lapsensa, käyttääkseni sen sanoja, joka minulle tätä kertoi, "kasvavat isänsä veressä". Niistä onnettomuuden päivistä asti ovat nubialaiset pysyneet sortajainsa kuuliaisina orjina.

Nubialaiset eli, kuten he itseään nimittää, barabrat ovat keskikokoisia, solakoita, rakennukseltaan suhdallisia ihmisiä, kädet ja jalat kaunismuotoiset ja verraten pienet, kasvot enimmäkseen miellyttävät, silmät mantelin muotoiset, nenä korkea, suora taikka kaareva, leuka vähän pitkähkö, tukka hieno, vähän kihara, vaan ei villainen ja ihon väri monennäköinen, vaskiruskeasta tummanruskeaan vaihteleva. Heidän ryhtinsä on hyvä, käyntinsä kevyt, ikään kuin liihotteleva, ja muutenkin he liikkuvat notkeasti ja sulavasti ja ovat sen tähden paljon miellyttävämmät kuin neekerit ja Ylä-Niilin asukkaat, yksinpä Itä-Sudanin fungilaisetkin. Miehet leikkaavat tukkansa kokonaan tai jättävät ainoastaan töyhdön päälle ja pitävät päänsä peittona ahdasta, valkoista myssyä, takieta, jonka päälle juhlapäivinä joskus myöskin kääritään valkoinen liina turbaaniksi. Kuuden tai yhdeksänkin metrin pituinen kääreliina on yläruumiin peittona. Muina pukimina ovat lyhyet housut ja sandaalit sekä juhlapäivinä sininen tai valkoinen, viitan kaltainen vaate. Aseina ovat vasemmassa käsivarressa kannettava puukko ja matkoilla keihäs ja koristuksina nahkakääreitä, joissa lienee tenhokaluja, sekä

nauhoista kaulassa riippuva pikku laukku. Naiset asettelevat tukkansa satoihin ohuihin pikku palmikkoihin ja voitelevat niitä runsaasti lampaan rasvalla, voilla tai risiiniöljyllä, jonka tähden siitä jo etäälle leviää meille ihan sietämätön haisu, tatuoivat eli kukittavat muutamia kasvojensa eli ruumiinsa paikkoja indigovärillä, värjäävät usein huulensa sinisiksi ja aina kämmenensä punaisiksi, koristavat kaulansa lasihelmillä, merenkulta- ja karneoli-vitjoilla, tenhokalupusseilla ja muilla sellaisilla, nilkkansa tinaisilla, elefantinluisilla tai sarvisilla sekä korvanlehtensä, sieramensa ja sormensa hopeaisilla renkailla, pitävät housujen sijasta alas keträksiin asti ulottuvaa esiliinaa ja asettelevat kääreliinan miellyttäviin laskoksiin ryntäillensä ja hartioillensa. Pojat ovat kuudenteen tai kahdeksanteen vuoteen asti alasti, tytöt käyttävät neljänestä vuodestaan alkaen tavattoman sievää, hienoista nahkanauhoista tehtyä, usein helmillä tai raakuilla koristettua rimpsu-esiliinaa.

Kaikki jokilaaksossa pysyväisesti majailevat nubialaiset asuvat nelikulmaisissa, enemmän tai vähemmän kuutiomaisissa majoissa, jotka ovat tehdyt joko ilmassa kuivatuista tiileistä, ja silloin ylhäältä kavennetut, tai hienoista puista, jolloin katto on oljista. Niissä on tavallisesti vain yksi asuinhuone, matala ovi ja ikkunain sijasta ilmareikiä; sisustus niin yksinkertainen kuin mahdollista. Korkea teline vuoteena, pohja nahkanauhoista tai niinistä palmikoitu, yksinkertaisia arkkuja, hyvästi tehtyjä, jopa veden pitäviäkin koreja, nahkaleilejä ja maljoja veden, durra-oluen ja palmuviinin säilyttämistä varten, käsmylly viljan jauhamista varten, rautaisia tai savisia, vähän kuperoita levyjä leivän paistamista varten, kurpitsamaljoja, kirves, pora, muutamia kuokkia y.m., siinä tavallinen talouskalusto; mattoja, esirippuja, verhoseiniä, peitteitä, kuppeja, mataloita, palmikoituja lautasia kansineen on joissakuissa asunnoissa. Näiden ihmisten ruokana ovat paraastaan, siellä täällä melkein yksinomaankin kasviaineet, maito voi ja munat. Vilja hienonnetaan useammin hieromalla kuin jauhamalla, tehdään taikinaksi ja paistetaan sitkeäksi leiväksi, jota syödään joko ihan paljaaltaan tai maidon kanssa; käytetään särpimenä myöskin paljon väkeviä maustimia monista kasveista tehtyä, paksulimaista juomaa, johon, jos oikein hyvin sattuu, seoitetaan lihansyitä auringon paisteessa kuivatuista lihalevyistä. Himokkaampi kuin ruokiin on nubialainen juomiin, sillä mitä hyvänsä päihdyttävää juomaa, kotimaista tai vierasta, hän aina kiihkeästi nauttii, tulepa oikeaksi juopoksikin.

Keski-Niilin asujanten tavoissa näkyy nykyään kummallista perittyjen ja syrjästä tulleiden tapojen sekasotkua. Ollen vähäpuheinen ja kevytmielinen taipuu nubialainen yhtä mielellään uusiin, hänelle vieraihin tapoihin, kuin näyttää unhottavan alkuperäiset kotitavat. Islamin tunnustaja on hän enemmän nimeksi kuin todella; tarkkaa pitämistä kiinni uskonlauseista hän yhtä vähän tuntee kuin suvaitsemattomuutta toisin ajattelevia kohtaan. Ennen ehtimistänsä elähtäneen miehen tai vanhuksen ikään hän harvoin pitää lukua profeetan käskyistä eikä koskaan sellaisella innolla kuin arabialaiset tai turkkilaiset heimot. Hän ympärileikkaa poikansa, naittaa tyttärensä, kohtelee vaimojansa, hautaa kuolleet ja pitää juhlat islamin käskyjen mukaan, vaan luulee kuitenkin tehneensä kylliksi, jos noudattaa uskonsa ulkonaisia määräyksiä. Laulu ja tanssi, iloiset seurat, leikinlasku ja juomingit miellyttävät häntä paremmin kuin koraanin opetukset ja käskyt tai uskon harjoituksiin ja katumustöihin kehoitukset, joita munkit niistä ovat selittämällä johtaneet, taikka muiden muhamettilaisten mielestä niin pyhä paasto.

Kuitenkaan ei häntä voi kukaan sanoa tahdottomaksi, horjuvaksi, itsenäisyyttä tuntemattomaksi, epäluotettavaksi eikä uskottomaksi eli lyhyesti: huonoksi ihmiseksi. Ala-Nubiassa, jossa hän joka vuosi tapaa satoja hänen mielestään rikkaita ja anteliaita muukalaisia, muuttuu hän tosin usein hävyttömäksi, jopa sietämättömäksi kerjäläiseksi, eikä häntä jalostuta vieras maakaan, jonne hänen täytyy siirtyä, koska hänen köyhä maansa ei voi elättää häntä; mutta yleensä täytyy häntä syystä kyllä sanoa kelpo mieheksi. Hänessä kyllä nykyään ei useinkaan näy isänsä lujatahtoisuutta, mutta rohkeutta ja urhollisuutta hänellä kyllä on; tosin hän näyttää paljon lempeämmältä ja hyvätahtoisemmalta kuin egyptiläinen, mutta on sentään luotettava ja kestäväinen; jos on ryhdyttävä vaikeihin tai vaarallisiin yrityksiin Hänen köyhä, niukka-antoinen maansa, jossa hän koko sielullaan pysyy kiinni, jota hän vieraassakin maassa liikuttavan hellästi muistelee, jota varten hän tekee työtä, kärsii puutetta ja säästää, koska hänen ainoa pyrintönsä on päästä sinne elämään miehuutensa ja vanhuutensa aikaa, se maa vaatii häneltä lakkaamatonta taistelua olemassa olost ja vahvistaa hänen ruumiilliset ja henkiset voimansa. Pauhaava joki, jota vastaan hän taistelee yhtä sitkeästi kuin kallioista maatakin vastaan, herättää hänessä ja pitää yllä rohkeutta ja itse-luottamusta sekä vaaran levollista arvostelua. Siten saamiensa ominaisuuksien tähden on nubialainen uskollinen palvelija, luotettava matkakumppani, vaellushaluinen djellabi eli kauppias ja varsinkin toimielias ja peloton laivuri.

Näyttää melkein siltä, kuin vanhemmat aina varta vasten valmistaisivatkin poikiansa aikaisimmasta nuoruudesta asti kaikkiin palveluksiin, joita he sitte vaurastuttuaan tekevät. Kuten Egyptissä samoin Nubiassa tuskin ollenkaan kasvatetaan köyhän miehen lapsia, enintään heitä pidetään työssä tai oikeammin ehkä koetetaan heistä voimainsa mukaan saada hyötyä. Olkoon poika kuinka pieni hyvänsä, jotakin palvelusta hänen täytyy tehdä, jotakin tointa hoitaa; olkoon tyttö kuinka heikko hyvänsä, äitiään täytyy sen auttaa kaikissa toimissa, kuin maan vaimoilla on. Egyptissä lapsille tuskin suodaan mitään virkistystä, Nubiassa sitä vastoin edistetään lasten iloista leikkiä mikäli mahdollista. Egyptissä tulee

poika orjaksi ja tyttö sen orjan orjattareksi, saamatta kumpikaan kokea iloista lapsuutta. Nubiassa ovat puolikasvuiset ja suuremmatkin yhä vielä käytökseltään ja olemukseltaan lapsia. Sen tähden ne näyttävät meistä Egyptissä luonnottoman vakavilta kuten heidän isänsä, vaan Nubiassa iloisilta kuten äitinsä. Yleensä suosittua lasten leikkiä saa joka matkustaja nähdä, ja mielellään hän sitä katseleekin, koska siinä on liikkeiden notkeutta ja suloutta, kestävyyttä ja toimirohkeutta runsaammin kuin missään muissa leikeissä; tarkoitan koko maailmassa tavallista "varas"- eli "kiinniotto-leikkiä". Työn päätyttyä kokoutuvat pojat ja tytöt, pojat vedennosto-pyöräin luota, joiden juhtia heidän täytyy ajaa aikaisin aamusta, kunnes aurinko lähestyy laskuansa, vainiolta, jossa auttoivat isiänsä, nuoren kamelin seurasta, jota opettivat juoksemaan, tytöt nuorempien sisarusten luota, joita kantelivat, tuskin jaksaa liikutella, taikinan nousemista valvomasta tai jauhinkivistä, joissa harjoittelivat nuoria voimiansa, ja kaikki juoksevat joen rannalle. Pojat ovat alasti eikä tyttöilläkään ole muita pukimia kuin rimpsuesiliinat. Nauraan ja laverrellen vilisee koko joukko kuin mustat muurahaiset kullankeltaisella hiekalla, mustien kallioiden välissä tai niiden päällä. Sekaisin järjestyvät ahdistajat, joiden tulee ottaa kiinni pakolaiseksi ruvennutta. Pakolainen, joka päästetään vähän edelle, antaa merkin, ja silloin kaikki ryntäämään hänen jäljestänsä. Kuin gaselli juoksee hän pitkin hietakenttää lähimmille kalliille ja susikoirain tavalla laukkaa meluava joukko jäljestä; vuorivuohen tavalla kiipeää hän kalliota ylös ja yhtä notkeasti syöksyy muukin leikkiseura korkeuteen; peljästyneen majavan tavalla syöksyy pakenija jokeen sukeltamaan piiloon tai uimalla pääsemään käsistä, mutta veteen seuraavat rohkeat leikkikumppanitkin, pojat ja tytöt, ja siellä ne loiskivat kuin uivat koirat, huutavat ja parkuvat, nauravat ja kikattavat kuin toisiaan ajelevat leikkivät sorsat. Kauan on voitto tietämätönnä ja monestipa uidaan leveään Niilijoen ylikin, jos rohkeaa pakolaista ei vähemmällä saada kiinni. Iloisen lapsijoukon vanhemmat seisovat katsomassa rannalla ja iloitsevat perillistensä notkeudesta, rohkeudesta ja kestävydestä, ja eurooppalaisenkin täytyy tunnustaa, että ei missään ole nähnyt iloisempia, elävämpiä olentoja kuin nämä solakat, kauniit, ruskeat, kiilto-ihoiset lapset.

Sillä tavalla leikkivistä pojista tulee miehiä, jotka uskaltavat harjoittaa purjehtelua Niilin koskien välillä, ohjata venettänsä pitkin laaksoa alas pauhaavissa, siellä täällä oikein kuohuvissa, kiehuissa, pyörivissä ja riehuvissa aalloissa, miehiä, jotka monesti eivät matkoilleen tarvitse edes venettäköön, vaan rohkeasti lähtevät päiväkausiksi vesille pienillä, heikoilla, durran korsista tehdyillä lautoilla tai ilmaapitävillä, pullistuksiin puhalletuilla leileillä. Niin selvään ja vakavasti katselevat nämä nubialaiset laivurit ja uimarit vaaraa silmiin, että joen aallot eivät heille ole kuiskaelleen mitään satuja eikä tarinoita. Heillä ei ole Ahtia, ei Vellamoakaan eikä mitään veden neitosta, ei hyviä eikä pahoja haltioita; heidän suojeluspyhänsä, joilta he tavallisesti vaarallisille matkoille lähtiessään ja niillä ollessaan rukoilevat apua, suojelevat ainoastaan sallimuksen voimalta, mutta ei mikään oikullisten haltijain pahansuomiselta. Satu on pysynyt mykkänä näissä koskissa, "Kallioiden mahassa", "Kivien emässä", "Vavistuttavassa", "Kamelin kaulassa", "Korallissa" ja mitkä kaikki niiden ryöppyjen ja pyörteiden nimet Menevätään, vaikka koko alue on täynnä ihanimpia satuolentojen asuntoja, ja se kyllä houkuttelee laivuria uskomaan ihmisvihollisten henkien vaikutusta.

Koskia kuljetaan myötävirtaan veden ollessa korkeimmillaan tai puolipaisuksissa ja vastavirtaan, kuin vesi on keskikorkeana tai matalana. Veden ollessa alimmillaan murskautuisi mikä vene hyvänsä myötävirtaan laskiessa ja joen ylimmillään ollessa eivät mitkään purjeet riittäisi ajamaan vähänkään suurempaa alusta vastavirtaan. Niilin kuivimmillaan ollessa täytyy rantakylästä koota satoja ihmisiä vetämään kaikkivoivan hallituksen keskikokoistakin alusta vastavirtaan; joen ylimmillään ollessa vetäjillä tuskin olisi jalan sijaa veden peittoon jääneillä kalliosaarilla kulkuväyläin kummallakin puolen. Niilin ylimmän tulvan aika soveltuu parhaiten myötävirtaan purjehdukselle, veden keskikorkeus parhaiten vastavirtaan purjehdukselle siitäkin syystä, että siihen aikaan jo säännöllisesti puhaltavat pohjatuulet ovat luotettavana liikevoimana.

Kaikki veneet, jotka ovat aiotut yksinomaan vain koskien väliseuduilla liikkumaan, ovat sekä suuruuteen ja rakennustapaan että mastonuoriin ja purjeen muotoon katsoen ihan toisenlaiset kuin muut Niilivenheet. Rungossa on vain muutamia kaaria, ja lautoja pitävät viistoon lyödyt naulat yhdessä; purje ei ole kolmikulmainen, vaan vinoneliön muotoinen ja kiinnitetty kahteen raakapuuhun siten, että alempaan raakaan -kääritään enempi tai vähempi purjetta tai jätetään osa siitä irtaalleen tuuleen riippumaan. Veneen rakennustapa ja nuoritus ovat erittäin tarkoituksen mukaiset, ja sen pienuus, varsinkin lyhyys antaa hyvästi tehdä äkkijyrkkiä käännöksiä. Lautojen kiinnitystapa tekee laivan notkeaksi ja taipuvaksi, joka onkin tarpeen. Tuulen ja virran voiman mukaan isonnettava tai pienennettävä purje tekee mahdolliseksi jotenkin tasaisen kulun niin monella tavalla vaihtelevassa joen virrassa. Sittekkään ei koskiseuduilla juuri milloinkaan purjehdita myötä- eikä vastavirtaan yksinään, vaan enimmiten useampia yksissä, voidakseen oikeaan aikaan auttaa toinen toistansa.

Heti lastaus- tai yöpaikasta lähdettyä on vastavirtaan purjehtiva venejoukko hyvin sievä ja miellyttävä katsella. Kaikkialla pitkin jokea on valkoisia purjeita; parikymmentä ja enempiakin uiskentelee niitä mustain kallioiden välitse. Alussa vielä kaikki alukset ovat jotenkin yhtä etäällä toisistaan, mutta kohta virta ja tuuli sotkevat sitä järjestystä. Joku vene jää yhä enemmän jäljelle ja joku menee enimmästä

edelle, ja jo tunnin kuluttua on pitkä matka ensimmäisen ja jälkimmäisen veneen välillä. Kuitenkin matka yksin kovalla ja tasaisella tuulellakin edistyy paljon vähemmän, kuin näyttää. Tosin vesi kohisee aika lailla veneen keulassa, mutta se onkin vain virran kohinaa, niin että eteen päin pääsö käy hyvin hitaasti. Tarvitaan taitoa ohjatessa täällä venettä niin, että se tekee niin vähän käännöksiä ja mutkia kuin mahdollista ja kuitenkin saa kierrettyksi veden alaiset karit ja kivet; sillä joka käännös tekee välttämättömäksi muuttaa jollakin tavalla purjetta, joka ei ole helppo liikutella, ja joka kolahtus kiveen panee veneen notkean pohjan vuotamaan. Perämiehellä ja venemiehillä on sentähden lakkaamatta tekemistä ihan kylliksi. Kuitenkin heidän varsinainen työnsä alkaa vasta sitte kuin joudutaan lukemattomiin virtapaikkoihin, pyrkimään niistä ylös. Tähän asti pienennettynä ollut purje levitetään kokonansa tuuleen; vene syöksyy kuin nopeakulkuinen höyrylaiva kallioiden välitse ja saapuu pyörteeseen, joka on melkein joka kosken alla. Kaikki miehet seisovat airoissa ja köysissä valmiina tekemään kukin tehtäväänsä tarpeen mukaan, jos vene, kuten arvattavasti täytyy tapahtua, joutuu pyörteeseen, joka koettaa viedä sitä mukaansa. Laivurin käskystä sukeltavat tällä puolen aivot veteen, tuolla puolen pitkät kanget ponnistavat kalliosta, estäen venettä paiskautumasta sitä vasten, ja samoin pienenee tai suurenee tai kääntyy milloin mitenkin purje, jota hoitamassa on kokenein merimies. Kerran, kahdesti, kuudesti, kymmenesti koetetaan turhaan päästä pyörteen lävitse; viimein se kuitenkin onnistuu ja vene pääsee varsinaisen virtapaikan alapäähän. Mutta siihen se pysähtyy kuin kiinni naulattuna, purjeen ja veden voimat pysyvät tasapainossa. Tuuli vähän kiihtyy, ja vene nousee yhden tai useampia metrejä; tuuli hiukan heikkenee, ja virta painaa veneen entiseen paikkaansa. Vielä kerran taistellaan pyörrettä ja aaltoja vastaan ja vielä kerran virta voittaa. Nyt täytyy koettaa pysyä edes siinä, johon jo on päästy. Eräs venemies tarttuu hampain köyteen, hyppää pahimpaan kuohuun ja koettaa uiden ja paksua köyttä vetäen päästä kivelle, joka veneen yläpuolella, vähän kohoaa pauhaavasta koskesta. Kuohuva virta syöksee häntä alas päin, peittää hänet, painaa upoksiin; mutta hän yhä ponnistelee, kunnes viimein näkee, että hänen voimansa eivät riitä voittamaan virran väkevyyttä, ja hänet omasta viittauksestaan vedetään nuorasta takaisin veneeseen. Vielä kerran pauhaavat pyörre ja virta, molemmat yhtä tuhoavaiset, venettä vasten, joka niiden voimaan verraten on niin heikko; vielä kerran ajaa tuuli sitä kuitenkin ylemmäksi. Yht'äkkiä kuuluu säikäyttävä jysäys; perämies lentää ylös ilmaan ja putoaa kuohuun; vene on sattunut veden alaiselle kalliokarille. Kiireimmiten tarttuu joku venemies peräsimeen, toinen heittää koskessa ponnistelevalle perämiehelle täyteen puhalletun, nuoraan sidotun leilin ja vitkastelematta syöksyvät muut vasaroinen, talttoineen ja muine työkaluineen alas veneen ruumaan tukkimaan heti reikää, joka varmaankin on tullut pohjaan. Perää pitävä mies suojelee, mikäli mahdollista, venettä uusilta kolauksilta; kylvyn saanut perämies nousee ylös kuohusta, sanoen paremmin ähkimällä kuin rukoilemalla: "El haradi lillahi", se on: Jumalan kiitos; muut takovat, naulaavat ja tukkivat ja pidättävät sisään pursuavaa vettä; joku uhraa paitansakin tukkeeksi reikään, johon jo kaikki muut käsillä olevat tukkeet on sullottu. Uudestaan nousee vene pyörteen läpi virtaan, horjuen rutisten ja ritisten kuin merilaiva myrskyssä; taas se pääsee päävirtaan ja siinä sitä taas tuuli ja vesi pitävät paikoillaan. Kaksi venemiestä viimein hyppää yht'aikaa koskeen, ja ponnistaen kaikki voimansa pääsevät he onnellisesti tuolle kalliolle, sitovat köyden pään johonkin ja viittaamalla käskevät kumppanejaan vetämään venettä sinne. Kallioon sidottuna riippuu vene kovimmassa kuohussa, lakkaamatta kiikkuen ja hyppien niin kovasti, että siinä voidaan tulla ja todella tullaankin merikipeäksi. Toinen vene lähestyy ja pyytää apua. Sille lasketaan pullistuksiin puhalletun leilin varassa köysi, ja siten siltä säästyy paljo aikaa ja vaivaa. Kohta on se ja vähän päästä kolmas, neljäs, kaikki yhdessä matkassa olevat veneet saman kallion alla tanssimassa rinnakkain tasaisessa tahdissa. Nyt on venemiehiä kylliksi, että voidaan ryhtyä pyrkimään edelleen ylös. Kaksi vertaa miehiä, kuin kussakin aluksessa tavallisesti on, asettuu kaikkiin veneen paikkoihin, missä vain vähäkin voimaa tarvitaan; muut uiden, kaalaen ja kiiveten vetävät köyden johonkin saareen kosken yläpuolelle, ja yksitellen nousevat veneet miesten ja purjeiden voimalla ylös kosken kuohusta. Paikka paikoin ja pienemmissä virroissa riittävät purjeet yksinkin; mutta silloin voi tuulen heikkeneminen saattaa sekä veneen että väestön vaaraan. Usein täytyy veneen jäädä keskelle pauhaavaa virtaa tunti-, jopa päiväkausiksikin odottamaan sopivaa tuulta. Silloin nähdään kaikista kallion kärjistä riippumassa veneitä, kykenemättä auttamaan toinen toistansa.

Monesti on minun täytynyt tehdä tilani yöksi mustalle, paljaalle kalliolle, koska kuohussa riippuvan veneen kiikkuminen esti nukkumasta. Tuskinpa voidaan ajatella kummallisempaa makuupaikkaa, kuin se on. Kallio, jolla levätään, tuntuu tärisevän kosken voimasta; aaltojen kohina ja pauhu, suhina, ryske ja jyrinä huumaavat ja sotkevat kuulumattomiin kaikki muut äänet; vaiti siinä istutaan tai maataan matollansa kaikki venekumppanukset yhdessä ryhmässä. Lentävän sumun tavalla suihkuttaa jokainen tuulen puhallus hienoa hyrskysadetta kalliosaarelle. Virkistävästä leiritulesta leviää kummallista valoa kalliolle ja kuohuvan veden kaikille ylimmille harjoille ja kärjille, mutta sitä kammottavammilta vain näyttävät pimeään varjoon jäävät pyörteiden pohjat. Välistä tuntuu ihan siltä, kuin satoja kitoja avautuisi nielemään ihmislasta, joka tässä niiden välillä tosiaan näyttää mitättömän heikolta. Vaan hänen luottamuksensa ja uskalluksensa on luja kuin kallio, jolle hän teki tilansa. Jyrisköön mahtava koski, pauhatkoot ja hyrskyköt kuohut miten hyvänsä, turvallisena levätään kalliolla, joka on vuosituhansia kestänyt veden voimaa. Entäpä jos köysi katkeaisi ja pelastava vene murskautuisi toiseen kallioon? Tottapa silloin tulee toinen vene viemään haaksirikkoisia rannalle! Voidaan siinä kyllä maata, jopa nukkua rauhallisestikin sellaisten ajatusten ja lakkaamattoman pauhinan keskellä; sillä vaara

antaa rohkeutta ja rohkeus luottamusta, ja huumautuneelle korvalle muuttuu aaltojen jyrinä viimein kehtolauluksi. Mutta seuraavana aamuna, millainen herääminen! Idässä hehkuu taivas punaisena; vanhat vuorijättiläiset levittävät hartioilleen purpuramanttelin, jopa ne välähtelevätkin säkenöiden, kuin olisivat kiillotetusta teräksestä. Valo ja varjo kutovat mustille kalliovuorille ja aavikon hiekasta kullalta paistaviin rotkoihin ihmeellisen, sanomattoman ihanan väriverhon; tuhansia vesihelmiä kiiltää ja välkkyä siinä; ja joki kohisee mahtavaa, ijäisesti yhtäläistä ja kuitenkin aina vaihtelevaa lauluansa. Sellainen näytelmä, sellainen sävel täyttää joka sydämen tyytyväisyydellä ja ihastuksella. Totisesti kääntyy mieli hartauteen herätessä niin suurenmoisen näytelmän keskellä ja samoissa tunteissa kuluvat aamuhetket, sillä vasta päivemmällä alkaa tuntua säännöllistä, etelään vievää purjetuulta. Silloin alkaa taas työ ja vaara, vaiva ja taistelu, uskaliaat koetukset ja huolet. Siten kuluu päivä toisensa perästä, ja koski toisensa perästä jää laivurin jäljelle.

Purjehdus vastavirtaan on vaarallinen ja aikaa haaskaava, vaan purjehdus myötävirtaan on verrattoman uhkarohkea teko, huima ajo pitkin laineita ja virtoja, pyörteitä, jyrkkiä koskia ja ahtaita kalliosolia; se on vallatonta leikkittelyä omalla hengellensä.

Alas kaikista koskista läpi koko koskialueen lasketaan ainoastaan sellaisilla veneillä, joita tehdään Sudanissa alemmaa jokilaaksoa varten. Noin joka kymmenes murskautuu matkalla palasiksi; että verraten ei yhtä paljo huku venemiehiä kuin veneitä, sen selittää yksinomaan nubialaisten laivurien verraton uimataito, he kun eivät aina huku silloinkaan, kuin virta paiskelee heitä vasten kallioita, vaan tavallisesti antavat kuin sorsat itseään veden kuljettaa ja siten viimein sentään melkein aina pääsevät maalle.

Koetan piirtää muutamia kuvia sellaisesta matkasta myötävirtaan niin tarkkaan kuin mahdollista.

Kuusi uutta venettä raskaasta, vedessä uppoavasta mimoosapuusta, sellaisia juuri, kuin Egyptissä mielellään ostetaan, on kolmannen koskiryhmän etelä- eli yläpäässä rantaan kiinnitettynä; niiden miehistö makaa mustain kallioiden välisillä hietikoilla, jossa se on yönsä viettänyt. Vielä on aikainen aamu ja leirissä vallitsee hiljaisuus; joki vain puhuu kohisevaa kieltänsä erämaassa. Valkeneva päivä herättää makaajat, toinen toisensa jälkeen laskeutuu alas joen rantaan ja suorittaa lain mukaiset aamupesot ja -rukoukset. Kun "määrätty" ja "lisä"-rukous on luettu, virkistävät kaikki itseään niukalla suuruksella. Sitte nuoret ja vanhat rientävät sheikin tai jonkun pyhän haudalle, jonka valkoinen kupukatto välkkyä vaalean vihreiden mimoosain välitse varjoisesta laaksosta, vanhimman perämiehen johdolla, joka nyt toimittaa papin virkaa, vielä erittäin rukoilemaan onnellista matkaa.

Veneiden luo palattua heitetään ikivanhan, pakanallisen tavan mukaan viimeksi vielä muutamia taateleja ikään kuin suostutusuhriksi jokeen.

Nyt vihdoinkin käskee kukin perämies väkensä paikoilleen. "Päästäkää irti nuora! Soutakaa miehet, soutakaa, soutakaa, laupiaan Jumalan nimessä!" kajahtaa hänen käskynsä. Sitte hän alkaa laulella erään runon ainiaan palaavaa loppukertoa. Joku soutaja jatkaa laulua värsyn toisensa perästä ja kaikki muut säestävät tarkassa tahdissa näillä sanoilla: "Auta, auta meitä, o Muhammed, auta meitä Jumalan lähettämä ja profeetta!"

Hitaasti liikkuu vene keskijokea kohti, nopeammin, yhä nopeammin lipuu se alas päin. Muutaman minuutin päästä sujahtaa se vielä kiireemmällä vauhdilla kosken niskassa olevain kalliosaarten välitse. "O Said, anna meille iloa!" rukoilee perämies venemiesten yhä laulaessa kuten ennen. Nopeammin, yhä nopeammin sukeltavat aivot veteen; vyötäisiin asti paljasten laivurien ruskeista, äsken voidelluista vartaloista juoksee hiki juoksemalla alas; joka lihas on jännityksissä ja toimessa. Kiitosta ja moitetta, imarrussanoja ja noitumisia, pyytelemistä ja uhkausta, siunauksen toivotuksia ja kirouksia tulvii vuorotellen perämiehen suusta, mikäli vene enemmän tai vähemmän hänen mieltänsä myöten syöksyy eteen päin. Kaikin voimin liikutellut aivot, vaikka soutu on oikeastaan aiottu vaan ohjaamiseksi ja peränpidon helpotukseksi, kiihdyttävät veneen muutenkin arvaamattoman nopeaa kulkua ja siten enentävät vaaraa yhtä paljon, kuin toisinaan vähentävätkin. Senpä tähden perämiehellä onkin syytä koettaa kaikin keinoin kiihottaa miehiänsä. "Ponnistakaa, ponnistakaa, pojat, tempokaa vahvemmin airoillanne; näyttäkää voimaanne te sankarien pojanpojat; näyttäkää rohkeuttanne, te urholliset; ponnistelkaa paremmin, jättiläiset; ylistäkää profeettaa, uskovaiset! O meriesa, Dongolan tuoksuvat tyttäret, Kairon sadut, kaikki ovat teidän! Vasemmalla puolen, sanon minä, te koirat, koiran penikat, te kristityt, pakanat, juutalaiset, kafferilaiset, tulen palvelijat! No, te konnat, petturit, varkaat, ryövärit, rosvot, ettekö souda! Ensimmäinen airo oikealla puolen, naisetko sinua liikuttelevat? Kolmas airo vasemmalla, heitä veteen ne vetelykset, jotka sinua liikuttelevat! Ihan niin, oivallisesti, verrattomasti, te notkeat, sukkelat, voimakkaat nuorukaiset; Jumala teitä siunatkoon, te kelpo pojat, ja antakoon teidän isillenne iloa, teidän lapsillenne menestystä! Paremmin, paremmin, vielä paremmin, te vetelykset, voimattomat, mehuttomat raukat, tuomitkoon Allah teitä ja tuhotkoon oikeassa vihassaan, te, te — — Auta meitä, auta meitä, o Muhammed!" Siten tulvii lakkaamatta sanoja perämiehen suusta, ja kaikki ne lausutaan vakavimmasti tai huudetaan ja vahvistetaan niitä vielä jalan käden tai pään liikkeillä.

Vene saapuu kosken alkuun. Kalliovuoret molemmilla puolin näyttävät pyörivän, veden jyrisevä kuohu huuhtelee laivan kantta, ei mitään käskyjä enää kuulu. Heikkoa venettä työntää virta työntämistään erästä kallionkulmaa kohti — pelkoa, tuskaa, kauhua näkyy kaikkein kasvoissa — vaan jopa livahti vene sen vaarallisen paikan ohitse; kalliosta takaisin kuohuva vesi oli myöskin työntänyt venettä etemmäksi; ainoastaan kaksi airoa katkesi, kuin olisivat olleet haurasta lasia. Siten ei enää käy oikein ohjata venettä; tottelematta peräsintä syöksyy se pahimpaan kuohuun. Yhteinen huuto ilmoittaa kauhistusta; vapisevin polvin peräsimmäisessä seisova ukko viittaa ja kaikki, heittäytyvät pitkäksensä veneeseen ja koettavat pysytellä kiinni. Huumaava ryske, joka puolella sihisevää, kiehuva vettä; muutama silmänräpäykseen ei mitään näy muuta kuin vettä; sitte vene ihan hypähtää ylös; päästy on siitakin kuoleman vaarasta. "El hamdi lillahi!", Jumalan kiitos! kuuluu jokaisen suusta; sitte muutamia rientää tutkimaan ja tukkimaan ehkä syntyneitä rakoja, toiset sovittelevat paikoilleen uusia airoja, ja yhä mennään täyttä vauhtia eteen päin.

Ensimmäisen jäljestä syöksyy toinen vene vaarapaikkaan huimaavalla vauhdilla. Yhä rajummin ja nopeammin soutavat miehet. Yht'äkkiä kaatuvat kaikki maahan ja eräs lentää veneen perästä läpi ilman yli veneen koskeen. Hän näyttää olevan hukassa, hautautunut kuohuvaan syvyyteen: mutta ei, kumppanien neuvottomina väänneissä käsiään sukeltaa keskeltä vaahtoista pyörrettä kosken alta ylös verraton uimari ja, kuin kolmas vene syöksyy toisen kalliolle tarttuneen ohitse alas pyörteeseen, tarttuu hän airoon ja ponnistakse notkeasti ylös veneeseen; hän on pelastunut. Neljäskin vene syöksyy ohitse; rukoilevilla viittauksilla pyytävät kalliolle tarttuneen veneen miehet apua, vaan ainoastaan viittaus taivaasen tulee paljon sanovaksi vastaukseksi. Todella ihmiset tässä eivät voi auttaa, sillä ei mikään alus ole tässä ihmisen vallassa; joen itsensä täytyy auttaa, jos se ei tahdo tuhota, ja se auttaakin. Yhä kovemmin kiikkuu vene, milloin keula milloin perä sukeltaen veden sisään, ja yht'äkkiä se taas syöksyy edelleen läpi kuohujen ja hyrskyjen. Muutamat venemiehet soutavat, toiset ammentavat vettä yhdessä kahden matkustavaisen naisen kanssa ja jotkut paukuttelevat, naulaavat ja tukkivat kiinni karin tekemiä reikiä. Puolillaan vettä, tuskin enää pysyen päällä, pääsee se viimein rantaan, jossa se tyhjenetään, mutta puoli Arabian-gummi-lastista on mennyt hukkaan ja sen omistaja, köyhä kauppias, repii partaansa, valittaa, vaikeroi, itkee ja kiroilee matkustavia naisia. Ne muka ovat syyvät kaikkeen; mitenkä he, jotka jo paratiisissa saattoivat ensimmäisen miehen turmioon, voisivatkaan koskaan tuottaa onnea ja siunausta uskovaisille muhamettilaisille! Kirois ja kuolema naisille ja koko heidän suvullensa!

Vene seuraavina päivinä korjaellaan, tukitaan ja lastataan. Sitte se yhdessä muiden kanssa purjehtii seuraavalle koskelle, laskee niistä alas vahingoittumatta ja saapuu Keski-Nubian hedelmälliseen, kallioittomaan jokilaaksoon, joka vierasvaraisesti ottaa vastaan kaikki laivurit. Heti unhottuvat kaikki huolet, jotka ennen rasittivat; lasten tavalla iloitsevat, nauravat ja laskevat leikkiä nyt ruskeat miehet ja mielihyvällä ryyppivät palmuviiniä ja meriesaa. Liian nopeasti heidän mielestään kuljettaa joki veneitä läpi tämän onnellisen maan.

Taas pudistelee aavikko kullankeltaista hietaa joukottain rantakallioiden ylitse; taas kalliosaaret supistavat, jakavat, patoavat Niilin uomaa; veneet ovat näet saapuneet toisen kataraktin koskille. Vaarallinen virtapaikka, peljätty pyörre, huolettava sola ja äkkijyrkkä polveke toisensa perästä jää jäljelle; ainoastaan viimeiset ja rajuimmat kosket ovat enää laivurien ja Vadihalfan palmukylän välillä, josta alkaen joki jo muuten on ihan vaaraton, jos vain vielä päästään niiden kallioiden ohitse, jotka Filain alapuolella supistavat jokea. Todella peljättäviä ovat kosket Gaskol, Moedjana, Abu-Sir ja Hambol, joiden yläpuolella kaikki veneet laskevat johonkin tyyneen lahteen; kaikki miehet lepäävät siellä seuraavaan aamuun asti, vahvistaakseen huomisen päivän työhön, ponnistuksiin, hätään ja huoliin. Kimmoisilla vuodelineillä antautuvat muassa olevat länsimaalaisetkin virkistävän levon suloiseen helmaan.

Yö levittää huntunsa yli aution maan. Kalliolaaksossa jyrisevät alas syöksyvät vedet, tyyneen lahden pinnasta välkkyvät tähtien kuvat, rannalla levittävät kukoistavat mimoosat tuoksuansa. Silloin astuu koskien välillä syntynyt ja harmaantunut perämies-vanhus länsimaalaisten luo. Lumivalkoinen parta piirittää kunnian arvoista muotoa, väljä päällysvaate on vähän pitkän papinnutun kaltainen. "Vieraan maan pojat, Frankinmaan miehet", alkaa hän puhua, "kovaa olette meidän kanssamme kokeneet, kovempaa on vielä tulossa. Minä olen tässä maassa syntynyt; seitsemänkymmentä vuotta on aurinko minun päätäni lämmittänyt ja viimein tehnyt tukkani harmaaksi; minä olen vanha mies, te voisitte olla minun lapsiani. Niinpä ottakaa vaari varoituksestani ja luopukaa aikomuksestanne seurata meitä huomenna. Tietämättänne antaudutte vaaraan, mutta minä tunnen sen. Jos olisitte kuten minä nähneet ne kalliot, jotka tuolla sulkevat tietä vedeltä; jos olisitte kuten minä kuullut, miten vedet sivutuksissaan ja äkäisinä pauhaten tinkivät läpipääsöä, miten ne kallioita peittävät ja jyristen ja mylvien syöksyvät syvyyteen; jos ajattelisitte, että Jumalan armo, jota me ihmettelemme ja ylistämme, että yksinomaan vain se voi ohjata meidän heikkoja aluksiamme; niin te tottelisitte. Eikö suru murtaisi äitienne sydäntä, jos kaikkivaltias nyt tällä kertaa meille ei osoittaisikaan laupeutta? — Ettekö luovu aikeistanne? No, sitte laupiaan Jumalan armo meitä kaikkia suojelkoon?"

Ennen auringon nousua on jo vilkasta liikettä rannalla. Hartaammin kuin ennen lausuvat laivurit

aamurukouksensa. Vakavat, jokea tuntevat perämiehet, nuoret, vahvajäseniset, uskaliaat soutajat tarjoovat apuansa vanhukselle. Tarkkaan valitsee hän kokeneimmat perämiehet ja voimakkaimmat soutajat heidän keskestään, asettaa kolme miestä peränpitoon ja kehoittaa lähtemään. "Miehet ja pojat, joen lapset, rukoilkaa Fatihaa!" käskee hän. Ja kaikki lausuvat koraanin ensimmäisen luvun sanat: "Kiitos ja ylistys maailmain herralle, laupiaalle Jumalalle, joka vallitsee tuomion päivänä. Sinua me tahdomme palvella, sinua me rukoilemme johtamaan meitä oikeata tietä, niiden tietä, jotka iloitsevat sinun armostasi, ei niiden tietä, joille sinä olet vihoissasi, eikä eksyneiden tietä!" "Amen, poikaseni, laupiaan Jumalan nimessä amen! Päästäkää irti nuora ja tarttukaa airoihin!" Tasaisessa tahdissa sukeltelevat aivot veteen.

Hitaasti kuljettaa tyyni joki venettä kohti ensimmäistä koskea; sinne päästyään syöksyy se, tottelematta peräsintä ja airoja, joka liitoksestaan naristen ja ryskäen, läpi roiskuvien aaltojen ja kiehuvan hyrskeen, läpi pyörteiden, solien ja äkkijyrkkäin polvekkeiden, kyynärän päästä kallioiden ohitse ja ihan karien vieritse toista koskea kohti. Kosken päältä silmä kauhistuen katselee veden hirvittävän voiman tähden kammottavaan syvyyteen, ja juuri kosken alla kohoo pahimman kuohon keskeltä pyöreä kallio kuin valkokiheräinen jättiläispää, jonka tukka kovassa tuulessa häilyy. Lentävän nuolen tavalla syöksyy heikko, tässä ohjausta tottelematon alus tuota jättiläispäätä kohti. "Laupiaan Jumalan nimessä, soutakaa, soutakaa miehet, te voimakkaat, urholliset, rohkeat miehet, te joen lapset!" kehoittelee perämies; "vasemmalle, vasemmalle peräsintä koko voimalla!" Mutta ei apua airoista, ei peräsimestä. Tosin tuo kallio ei vahingoita alusta, mutta se kääntyy oikealle eroavaan, ahtaasen karikkoon, ja turhaan etsivät silmät tietä sieltä sokkelosta pois. Jo vetävät venemiehet aironsa veneeseen ja ryhtyvät riisumaan viimeisiäkin vaatteitansa, voidakseen vapaammin uida, kuin vene nähtävästi murskautuu kareihin. Silloin yht'äkkiä hirvittävä rysäys kääntää kaikkein silmät taas jäljelle päin. Tuo kalliopää on ottanut jäljestä tulevan pitemmän ja vähemmin ohjausta tottelevan veneen päällelleen ja pitää sitä alla kiehuvan kuohon päällä ilmassa. Se vielä enentää kauhua. Kaikkein mielestä ovat sen veneen miehet kerrassaan hukassa, ja kaikki ensimmäisen veneen miehet varustautuvat hyppäämään kuohuun. Silloin selvästi ja kirkkaasti kajahtelee joella vanhenneen ukon ääni aluksessa, joka pyörrien kulkee edelleen karikossa. "Oletteko sitte hullut, te Jumalan hylkäämät, te pakanain lapset! Ponnistakaa voimianne, te pojat, miehet, sankarit, jättiläiset, uskovaiset! Kaikkivaltiaan kädessä on kaikki voima ja väkevyys; hänelle olkoon kunnia, tarttukaa siis airoihin, te sankaripojat!" Ja itse hän tarttuu peräsimeen ja ohjaa eksyneen veneen muutamassa minuutissa "harhateiltä" takaisin "oikealle tielle". Vene toisensa perästä ilmestyy alas tyynelle vedelle, mutta eivätpä kaikki ole päässeet turmiosta. Yhä vielä kantaa jättiläispää kalliolaellansa venetaakkaa, arvattavasti tulevanvuotiseen Niilin paisuntaan asti, ja se onneton vene, jossa matkustavaiset naiset olivat, murskautui jo ylimmässä koskessa tuhansiksi pirstoiksi. Onnellisesti pelastuneiden miesten kanssa rukoilevat laivurit kuten ennen lähtöä: "Kiitos ja ylistys maailmain Herralle!" Palmuvarjoisen Vadihalfan kylän rannassa ovat kaikki pelastuneet veneet rinnakkain; rannalla makailevat leimuavan tulen ympärillä sievissä ryhmissä laivurit. Suuret maljat täynnä meriesää kehoittavat juomaan; toisissa samanlaisissa astioissa höyryää teurastettujen lammasten lihaa tuota pikaa kokoutuneiden naisten ja tyttöjen tarkastettavana, joita europalaisten mieli ei tee lähestyä, he kun ovat voidelleet itseänsä kauas katkuavalla risiiniöljyllä. Kitaran säveleet ja rummun pärinä ilmoittavat leikin, juhlan, syömingin ja juomingin alkua. Sanomaton hyvinvointi ilostuttaa kaikkia venemiehiä; nautinnon sulous näkyy kaikkein kasvoista ja liikkeistä. Mutta viimein vaatii tämänpäiväisistä raskaista ponnistuksista ja huolista tullut väsymys velkaansa. Veltostuvasta kädestä putoaa tarabuka ja tambura, ja tuota pikaa vaikenivat kaikki äsken vielä niin pauhaiset äänet.

Sen sijaan alkaa yö puhua. Ylhäältä kaikuu koskien jyrinä; palmujen latvoissa leikittelevä yötuuli synnyttää kuiskailua; matalaan rantaan murtuvat kohisten aallot. Koskien jyrinä, aaltojen kohina, tuulen humina ja palmujen kuiskeet kutoutuvat oivalliseksi kehtolauluksi, joka tuuditellen vie kaikki kultaisen unen valoiseen valtakuntaan.

Matka Siperiassa.

Vilkkaat Pietarin kadut, kullalta loistavat Moskovan kirkkojen kumukatot ovat jääneet jäljelle, Nishni-Novgorodin tornit ovat edessämme Oka-joen tuonpuolisella rannalla. Kiitollisina olimme lähteneet Venäjän valtakunnan molemmista pääkaupungeista. Me olimme kaikkein ylhäisimmästä suosituksesta Saksan puolelta kyllä toivoneet Venäjällä hyvää vastaan ottoa, mutta se olikin parempi, kuin olimme osanneet aavistaakaan tai sinne päinkään toivoa. Hänen Majesteettinsa Tsaari oli päästänyt meidän puheilleen, keisarilliset suurruttinaat ja suurruttinattaret olivat armollisesti ottaneet meitä vastaan, Venäjän ministerit ja muut korkeat virkamiehet olivat osoittaneet meille kohteliasta rakastettavuutta ja uhraavaista apua; ja mukaamme olimme saaneet paraimpia suosituksia, joiden tärkeys meille vasta myöhemmin selvisi.

Nishni-Novgorodiin olimme päässeet uuden ajan kulkuneuvoilla, vaan nyt oli meidän vielä koettava,



miten Venäjän valtakunnassa kuljetaan tuhansien kilometrien eli virstain matkoja, miten niitä kuljetaan talvella ja kesällä, yöllä ja päivällä; rajuilmassa ja kauniilla päiväpaisteisella säällä, sateessa tai lumimyrskyssä ja kuivan tomon pölinässä, reellä ja vankkureilla. Edessämme oli suuri ja vahvatekoinen, kaikista liitoksista raudoitettu, leveillä siivillä kaatumiselta suojeltu, katoksella lunta ja sadetta pidättävä matkareki, ja kellot kilisivät kolmivaljakon luokissa.

Volgan kristallista jääpeitettä pitkin alkoi 19 päivänä maaliskuuta hyvästi edistyvä, vaan ei siltä esteetön matkamme. Suojailma oli seurannut meitä Saksasta Venäjälle, suojailma oli karkoittanut meidät Pietarista ja Moskovasta, suojailma oli ainaisena matkakumppaninamme, kuin olisimme olleet kevään ennustajia. Jäässä oli syviä vesikoloja, jotka uhkaavasti muistuttivat, mikä ammottava syvyys oli allamme, ja kastelivat hevoset, reen ja meidät itsemmekin tai pakottivat tekemään ikäviä kierroksia, jotka jään räiskeen ja paukkinan tähden näyttivät vaarallisemmilta, kuin olivatkaan, ja saattoivat myöskin ajajamme ja postimiehet niin huolestumaan, että meidän täytyi jo lyhyen matkan päässä poiketa pois tasaiselta jäältä kesätielle, jota ei vielä ollut ajettu. Maantie, jota myöten tuhansittain kuormia ja yhtä paljo tuomituuta pahantekijöitä kulkee kohti peljättyä Siperiaa, on niille tuomituille murheen tie, ja sellaiseksi se tuli meillekin. Metrin paksultti oli siinä lunta, jo vetistä, mutta vielä tallautumatta; oikealla ja vasemmalla juoksi ja kohisi puroja kaikkialla, missä vain oli viettävää maata; surettavasti ja sääliittävästi ponnistelivat nyt pitkään riviin peräkkäin valjastetut hevoset, koettaen löytää lujaa jalan sijaa; hypiskellen etsivät ne edeltä kulkeneiden jälkiä ja upposivat vähänkin hairahtaessaan syrjään ihan rintaa myöten lumeen ja jääkylmään veteen. Takana keikkui joka liitoksestaan naristen reki ylös ja taas yht'äkkiä paiskautuen alas; pitkät ajat se välistä pysyi paikoillaan jossakin kolossa hievahtamatta mistään hevosten suurimmistakaan ponnistuksista; surumielisellä äänellä valitteli nyt satumaisen Faldinen lahja, tuo susia karkoittava kello. Turhaan ajaja kehoitti, käski, pyyteli, ärjyi, kiljui, huusi, kiroili ja piiskasi; useimmiten päästiin vasta muiden ihmisten avulla jälleen irti.

Tuskastuttavan pitkäksi tulivat retket, neljä ja viisi kertaa pitemmiltä tavallista mittaansa tuntuivat taipaleet. Reestä katseleminen oikealle tai vasemmalle tuskin maksoi vaivaa, sillä viehätyksetön ja auto tasanko on silmäin edessä; ainoastaan kylissä oli paljo katsottavaa ja mieltä vilkastuttavaa, mutta niissäkin ainoastaan sille, joka tahtoi ja osasi tarkastella. Vielä pidätti täällä talvi ihmisiä pienissä, sievästi rakennetuissa hirsiasunnoissa, joiden ympärystöä kuitenkin on pahasti rumennettu kaikenlaisilla ulkokuoneilla; ainoastaan turkkipukuisia pikku poikasia juoksenteli paljain jaloin vetisessä lumessa ja liassa, jota vanhimmat pojat ja tytöt koettivat puujalkain avulla vältellä; ainoastaan vanhoja, valkopartaisia kerjäläisiä liikkui kestkievari- eli postitalojen ja ravintolain ympärillä, mutta sellaisia kerjäläisiä, joiden löytö välttämättä olisi ihastuttanut ketä hyvänsä maalaria, kerjäläisiä, jotka, kuin almua pyytäen paljastivat päänsä, pitkän riippuvan partansa ja tukattoman päälakensä kunniakoristuksessa, nyt vasta oikein näkyvässä ruumiinsa likaisuudessa ja pukunsa repaleisuudessa näyttivät niin verrattomilta maailmaa halveksivain pyhimysten ikivanhoilta esikuvilta, että minä en voinut olla yhä ja ehtimiseen heille antamatta, saadakseni kiitokseksi kolmesti, jopa yhdeksästäkin listimisen, niin vakuuttavan ja paljon merkitsevän, kuin olisi oikea pyhimys sitä tehnyt.

Eläimiäkin näkyi kylissä runsaammin kuin lakeuksilla ja metsissä, joita kuljimme. Siellä talvi vielä piti kaikkea elämää kahleissa, kaikki oli vielä hiljaista ja kuollutta, niin että, paitsi varista ja keltasirkkua, tuskin näimme yhtään lintua lumessa, tuskin yksiäkään nisäkkään jälkiä; kylissä meitä tervehtivät ainakin viehättävät naakat, sievimät koristukset puutalojen katoilla, korpit, muualla arat vuorien ja metsäin asujamet, täällä kyläläisten tuttavat kumppanit, harakat ja monta muuta lintua, ottamatta lukuunkaan kotieläimiä, joista varsinkin kaikkialla vapaasti juoksentelevat siat osasivat vetää puoleensa meidän huomiotamme.

Neljä vuorokautta matkustettuamme ilman virkistäväää unta, ilman vahvistavaa lepoa, ilman riittäväää ravintoa, kaikki jäsenet kuin rikki pieksettyinä, saavuimme, jalan astuttuamme Volgan poikki hyvin halkeillutta jääkantta myöten, Kasaniin, tatarilaisten vanhaan pääkaupunkiin, jonka kuusikymmentä tornia olivat meille jo eilen ystävällisesti loistaneet vastaan. Minä luulin joutuneeni kerrassaan itämaille. Minareteista ja siellä täällä ylös pistävistä, huippukattoisista puutorneista kaikui alas taaskin arabiankielinen kehoitus rukoukseen, kuten islami vaatii tunnustajiltansa; turbaani-päisten miesten välitse hiiviskeli, heidän edessään arasti kasvojansa hunnulla verhoten, vaan meidän kohdallamme uteliaasti ne taas paljastaen, mustasilmäisiä naisia, etsien koreain, vettä pitämättömäin safraanikenkiensä tähden jalkakäytäviä talojen vieriltä; kauppapaikan tungoksessa hyöri nuoria ja vanhoja vapaasti sekaisin; kaikki ihan samoin kuin itämailla. Ainoastaan komeat kirkot, joista varsinkin "Kasanin mustan, ihmiskäsin tekemättömän Jumalanäidin" luostarin kirkko sekä paikkansa että rakennustapansa tähden erittäin veti puoleensa huomiota, eivät oikein soveltuneettahan itämaiseen kuvaan, vaikka ei voinutkaan jäädä huomaamatta, että täällä kristityt ja muhamettilaiset elävät hyvässä sovussa sekaisin.

Keveillä reillä matkustimme vielä, jos mahdollista, pohjattomampia teitä edelleen Permaan, Uraalia kohti. Tatarilaisten ja venäläisten kylien ja niitä ympäröiväin vainioiden sekä laajain metsäin lävitse

kulkee tie. Tatarilaiset kylät eroavat edukseen venäläisistä eikä ainoastaan sen tähden, että niissä ei vilise noita niiden asujanten mielestä saastaisia sikoja, vaan vielä enemmän sen tähden, että niiden hautausmaat aina ovat hyvästi hoidetut ja suurilla puilla kaunistetut; sillä tatarilainen kunnioittaa kaikkein vainajainsa, venäläinen enintään pyhimystensä leposijoja. Metsät, vaikka jo palstoihin jaetut, ovat kuitenkin ikimetsiä, jotka kasvavat ja menestyvät, vanhenevat ja kuolevat, ihmisen niihin koskematta; sillä ne ovat liian etäällä laivaliikkeelle soveliaista joista, että niitä jo nyt voitaisiin käyttää hyväkseen.

Kaksi suurta jokea, Vjatka ja Kama, on tiemme poikki. Vielä pitää talvi niitä kovissa kahleissa, mutta lauhkeammat, keväiset tuulet alkavat jo irroitella jääkantta. Vesi paisuu rannoissa ja pakottaa kuormamiesten hevoset, milloin ajajat eivät viitsi etsiä sellaisiin paikkoihin tehtyjä varasiltoja, uiden vetämään jäljestänsä vedessä veneen tavoin uiskentelevaa rekeä.

Jo Permassa täytyi meidän ottaa reen sijaan matkavaunut, ja niissä me ajaa jyristämme kohti Europan ja Aasian välistä Uraalia. Pitkiä, loivia, mutta yhä enemmän yleneviä mäkiä myöten kulkee tie. Maiseman luonne muuttuu; suurenmoisia vuoristokuvia ei kyllä näy, vaan kuitenkin sieviä maisemia. Pikkumetsät ynnä niiden välillä vainiot ja niityt ovat saman kaltaisia kuin Steiermarkin Alpein kynnyksillä. Enimmät metsät ovat köyhät ja kituvaiset maan mukaan, jolla kasvavat toiset, rikkaammat ja kirjavat sekä laajalti myöskin umpinaiset. Köyhimmässä metsässä on ainoastaan matalaisia mäntyjä ja koivuja, rikkaammissa niitä molempia ja seassa lehmuksia, tavallisia haapoja sekä mustia ja hopeahaapoja, joita ylemmäksi kohoavat ihanan Siperian kuusen sypressimäiset latvat kuin kynttilät. Kylät ovat yleensä suuremmat, talot muhkeammat kuin tähän asti kuljetuissa seuduissa, mutta tiet aavistamattoman huonot. Tuskalla ja vaivalla hiipivät tuhannet kuormavankkurit pitkin syväliejuisia raiteita, hitaasti ja tuskauttavasti matkustamme mekin, kunnes viimein kolmen päivän perästä pääsemme Volgan ja Obin suurten vesialueiden rajalle ja kivistä, jonka länsisivussa on Europpa- ja itäsivussa Aasia-sana, näemme, että nyt olemme päässeet koti-maanosan rajan yli.

Ystävällisessä Jekaterinburgissa ehdimme viipyä ainoastaan vähän aikaa nauttimassa asujanten vierasvaraisuutta ja katselemassa sen kullansulatus- ja kivenhakkaus-laitoksia; sillä yhä mahtavammin ja sukkelammin lähestyvät kevään henkäykset, yhä pehmeämmäksi ja hauraammaksi muuttuu jokien jääpeite, jonka pitää kantaa meitä vielä etäiseen Omskiin asti. Viipymättä kiiruhamme edelleen pitkin Perman kuvernementin Aasian puoleisia maita, kunnes pääsemme sen ja samalla Länsi-Siperian rajalle.

Täällä, ensimmäisessä postitalossa, odottaa meitä Tjumenin piirin päämies, tervehtiäkseen hallituksen puolesta ja saattaakseen piirinsä lävitse; sen pääkaupungissa on erään rikkaan miehen koti valmiina ottamaan meitä vastaan. Nyt saamme nähdä, mitä venäläinen vierasvaraisuus merkitsee. Tähänkin asti oli meitä kaikkialla otettu hyvästi vastaan ja hyvästi ravittu; tästä lähtien ovat kaikkialla piirien ja maakuntain ylimmät virkamiehet puuhassa ja toimessa meitä varten ja paraimmat talot meille valmiina auki. Kuin ruhtinaita, on meitä kohdeltu ainoastaan sen tähden, että matkallamme oli tieteellinen tarkoitus. Tunnustakaammepa sitä kuinka kiitollisesti hyvänsä, niin kylliksi emme sitä voi kiittää, sillä siihen meillä ei riitä sanoja.

Tjumenissa viivyttyämme kolme päivää katselemassa sen, Siperian ensimmäisen kaupungin, vankiloita, nahkatehtaita ja muita huomattavuuksia, näimme edelleen matkustaessamme, miten talonpojat osaavat jokiakin voittaa. Lähenevä kevät oli jo irroitannut Pyshma-joen jään ja lautat olivat alkaneet lähteä liikkeelle, mutta meidän piti sitä ennen päästä ylitse. Meitä odotellen seisoi Romanovskoje kylän väestö paljain päin Pyshman rannalla; meitä odotellen täytyi joenkin malttaa mieltänsä ja jättää peitteensä heittäminen vähän tuonnemmaksi. Taitavasti ja rohkeasti oli tehty varasilta joen jo paljastuneeseen paikkaan, johon suurenlainen vene oli kiinnitetty keskikannattimeksi; liikkeelle pyrkivät jäälautat tiepaikan yläpuolella ja varasillan vierellä oli sidottu kiinni vahvoilla köysillä. Toimeliaat kädet riisuivat tämänpäiväiselle matkalle tarpeelliset viisivaljakot, tarttuivat lujasti kiinni akseleihin ja puolapuihin ja veivät yhdet vaunut kerrassaan horjuvaa, aaltomaisesti notkuvaa ja rutisevaa siltaa myöten yli. Silta oli tehnyt tehtävänsä; yli päästyä sujui matka iloisesti lumessa ja vedessä, liassa ja liejussa, kapulasiltoja ja jäätä myöten.

Taipumattomampi oli Tobol, jonka yli aioimme mennä pitkänä perjantaina, 14 päivänä huhtikuuta, ensimmäisenä varsinaisena kevätpäivänä. Sielläkin oli kaikin tavoin varustauduttu viemään meitä yli, jopa riisuttiin yhdet vaunutkin ja työnnettiin ne jälle, vaan silloin se ryskäen halkeili ja pakotti kiireimmiten peräytymään. Iloisesti olivat kulkuset helisseet luokeissa meidän lähtiessämme Jalutorovkista, suruiselta väräsi niiden ääni meidän palatessamme siihen piirikaupunkiin takaisin, ja vasta pääsiäispäivänä pääsimme lautalla sen suuren joen yli.

Siten matkustimme yhä edelleen. Meidän tullessamme joille tai niiltä lähtiessämme katkoivat ne talvikahleitansa; ainoastaan peljätty Irtish oli vielä vahvassa, hyvästi kantavassa jäässä. Niin saavuimme Länsi-Siperian pääkaupunkiin Omskiin, oltuamme vähän toista kuukautta matkalla, jolla ei mitään erinomaista tapahtunut.

Nähtyämme Omskissa, mitä nähtävää oli, kadut, talot, kadettikoulun, museon, sairashuoneen, sotilasvankilan ja muuta sellaista, matkustimme pitkin Irtishin oikeaa rantaa niin sanotun kasakkirajan kyläin kautta vievää tietä edelleen Semipalatinskia kohti. Jo Jalutorovskin ja Omskin välillä olimme kulkeneet Ishimin aroa; nyt oli aroa joka taholla ja melkein joka yö punasivat palamaan pannun kulon liekit taivasta. Pitkin Irtishiä kulkivat muuttolinnut ihan jäiden jäljissä, jotka purkautuivat pohjoista kohti; vesilinnut paljoudellaan ihan täyttivät kaikki vedet ja arojärvet; monet leivolajit lentelivät suurissa parvissa kahden puolen tietä; sievät arohaukat olivat jo saapuneet kesäpaikoilleensa, kevät oli todella tullut.

Semipalatinskissa meillä oli onni saada kuvernööri, kenraali von Poltoratskista hyvä ystävä ja pyrintöjemme harras edistäjä ja hänen puolisostaan rakastettavin emäntä, kuin mistään olisimme voineet löytää. Tyytymättä siihen, että oli meille valmistanut Semipalatinskissa vierasvaraisimman vastaanoton, päätti kenraali kaikkein ihastuttavimmalla tavalla tutustuttaa meitä alueensa väestön suurimpaan osaan kirgiiseihin, ja pani sitä varten toimeen suurenmoisen arkaarein ajon, jotka villilampaat ovat melkein kaksi kertaa niin suuret kuin kesyt kotilampaamme.

Sille pyyntiretkelle läksimme 3 päivänä toukokuuta, ensin Irtishin yli, sitte Tashkentiin vievää postitietä kirgiisein aroille. Kuusitoista tuntia ratsastettuamme saavuimme metsästysalueelle, kallioiseen arovuoristoon; kohta olimme juuri meitä varten tehdyssä aulassa eli jurttaleirissä, jossa meitä ystävällisesti tervehti jo eilen edeltä rientänyt kenraalin rouva ja samoin noin kaksikymmentä kirgiisiläissulttaania, vanhinta ja heidän monilukuiset seurueensa.

Kolme seuraavaa päivää elettiin rajusti Arkat-vuorilla. Juhlallisuuksia aina ikävöiville kirgiiseille oli todella tullut juhlapäivät, ja samoin meillekin. Laaksot ja vuoret kaikuivat kahdeksankymmenen ratsun kavioiden töminästä, sillä niin monta miestä, ehkä enempiäkin oli näinä päivinä pyyntiretkellä; aurinko, milloin vain paistoi, välkytteli kirjavia, oudon näköisiä pukuja, jotka olivat tähän asti olleet turkkien peitossa; vilkasta vilinää oli vuorilla ja laaksoissa. Paraimpina juoksuhepoineen, arvokkaimpina vuoristoratsuineen, kesytettyine vuorikotkineen, susikoirineen, kamelineen, kitaransoittajineen, runoseppineen, piiritaistelijoineen ja muine mahtimiehineen olivat he tulleet, nuo ennen niin peljätty kirgiisit, joiden nimi merkitsee vain rosvoa, vaan jotka nykyään ovat Venäjän valtakunnan taipuvimpia, uskollisimpia ja tyytyväisimpiä alammaisia. Ryhmissä ja joukoissa istuivat he koossa, yksitellen ja joukottain ratsastelivat he sinne tänne, iloisesti ja vallattomasti hypitellen ratsujansa; tarkkaavimmasti katselivat he leikkitaisteluja, innokkaimmasti tarkastivat poikain ratsastamia juoksijoita; taitavasti ja ymmärtäväisesti johtivat he metsästystä, ihastellen kuuntelivat runoilijan sanoja, hänen laulaessaan pyyntiretken ylistystä. Eräs kirgiisi oli jo ennen meidän tuloamme ampunut yhden arkaarin, onni toi minulle tarkan pyssyn kantomatikalle toisen. Se saalisonni se innostutti runoilijaa. Hänen säkeensä eivät kyllä olleet erittäin sisällysrikkaat eikä syvämietteiset, vaan kuitenkin niin onnistuneet, että minä kirjoitin ne muistiin, saadakseni talteen ensimmäisen näytteen kirgiisien runoudesta. Miehen laulaessa kertoi tulkit hänen sanansa venäjäksi ja kenraali sitä myöten saksaksi; hänen vaietessaan olivat hänen laulettu sanansa jo minulla pikakirjoituksena paperilla.

'Puhu vain, punakieli, puhu niin kauan, kuin sinussa vielä on eloa; sillä kuoleman jälkeen olet mykkä.

Puhu vain, punakieli, jonka Jumala on minulle antanut, kuoleman jälkeen olet vaiti.

Sanat, jotka sinulta nyt kaikuivat, eivät jätä sinua kuoleman jälkeen.

Ihmisiä, korkeita kuin vuoret, näen edessäni; heille minä puhun totuuden.

Vuoria, kallioita näen silmäini edessä; juoksijahepoon saattanen niitä verrata.

Suurempia kuin veneet, ovat he kuin höyrylaiva Irtishin aalloilla.

Näenhän sinussa, o hallitsija, Hänen Majesteettinsa Keisarin jälkeen, korkeimman miehen, vuoren vertaisen, arvokkaan kuin juoksijahepo, joka astuu solatiellä.

Äiti minut synnytti; mutta kielen minulle Jumala antoi.

Jos en sinun edessäsi nyt puhu, kellepä minä sitte muuten puhuisin?

Täysi vapaus minulla on puhua, samoin kuin kansalleni puhuisin.

Onnea sinulle, herra, ja onnea ja menestystä vieraillesi, joiden

joukossa on ylhäisiä miehiä, vaikka he nyt ovatkin syrjässä.

Jokainen kenraalin vieras on myöskin meidän vieraamme ja saa olla varma meidän ystävyydestämme.

Jumala yksin antoi minulle kieleni; puhukoon se edelleen.

Vuorilla näimme metsästäjiä, pyssymiehiä, ajajia; kuitenkin vain yhdelle tapahtui onni.

Kuten korkeimman vuoren huippu ulottuu ylemmäksi kaikkia muita, niin onni korotti tämän muista yli; sillä hän ampui arkaarin ruumiisen kaksi hyvästi tähdättyä luotia ja toi tapetun lampaan jurttaan.

Kaikkein pyytäjain toivo oli saada saalista; kuitenkin vain yksi näki toivonsa toteutuvan; meille iloksi ja iloksi sinulle, o arvoisa rouva, jolle minä nyt puhun.

Kaikki kansa, eikä vain miehet, suuresti iloitsee, että saa nähdä sinua täällä ja tervehtiä; kaikki kansa toivottaa sinulle pelkkää iloa, tuhat vuotta ikää ja terveyttä.

Osoita suosiotasi, ota vastaan kunnioitus! Vaikka olet nähnytkin paljon parempia ihmisiä, niin uskollisemmin ei ole sinua mikään kansa tervehtinyt eikä osoittanut vierasvaraisuutta.

Jumala sinua siunatkoon, siunatkoon myös kotoasi ja lapsiasi! En minä kylliksi löydä sanoja sinua ylistääkseni, mutta kieleni minulle Jumala antoi, ja se puhui, punakieli, mitä sydämessä liikkui.'

Me läksimme Arkat-vuorilta ja kohta sen jälkeen etäännyimme myöskin pois kenraali ystävämme hallintoalueelta, erottuamme hänestä jo metsästyspaikalla. Sergiopolissa, ensimmäisessä Turkestanin kaupungissa, otti meidät vastaan översti Friedrichs ja tervehti meitä sen suuren maakunnan kenraalikuvernöörin puolesta; hänen seurassaan me sitte jatkoimme matkaamme edelleen. Kirgiisipäälliköt seurasivat meitä kunniaavartioina ja antoivat meille vaunuhevosia, joita tosin ei oltu vielä koskaan ennen niinä käytetty ja jotka sen tähden aina alussa laukkasivat kuin hurjat raskasten vaunujen edessä; kirgiisisultraanit osoittivat meille vierasvaraisuutta, pitivät matkalla huolta asunnosta ja ravinnosta, tekivät jurttia kaikkialle, missä me tahtoimme levähtää tai viivähtää, kirgiisit pyytelivät meidän kokoelmiimme käärmeitä ja muita matelevaisia, laskivat samain kokoelmain hyväksi verkkoja arojärviin ja seurasivat meitä pyyntirekillämme kuin uskolliset koirat. Siten matkustimme pitkin aroa, joka nyt komeili täydellisimmässä kevätkaunistuksessaan, oleskelimme metsästellen ja kooten minkä mitäkin Alakulin eli "kirjavan järven" luona, retkeilimme pitkin kukoistavia laaksoja, yli hymyilevään vuorten Alataussa, suurenmoisessa arovuoristossa, olevaa kasakkikylää Lepsaa kohti, kuljeksimme ristiin rastiin sen seudun, pikku paratiisin, jossa rieskaa ja hunajaa vuotaa, kiipesimme ylös korkeimmille vuorille, virvotimme mieltämme katselemalla kohisevia vuoripuroja, vihreitä alppijärviä ja kaikkein kauneimpia, avaroita näköaloja ja käännyimme sitte koillista kohti Kiinan rajalle, päästäksemme lyhintä ja mukavinta tietä sen taivaisen valtakunnan nurkan poikki Altain vuoristoon.

Baktissa, viimeisessä Venäjän valtakunnan rajavartiossa, tuli meille sana, että hänen sanomattomuutensa Dshandsun Djun, Tarabagataimaakunnan ylimmäinen käskynhaltia, tahtoi meitä tervehtiä Kiinankin puolesta ja oli kutsunut juhlapitoihin. Ylhäisen mandariinin toivoa täyttääksemme ratsastimme 21 päivänä toukokuuta äsken mainitun maakunnan pääkaupunkiin Tshukutshakiin eli Tshautshakiin.

Ratsastajajoukko, joka kulki pitkin kesäiseltä hehkuvaa aroa, oli lukuisampi ja loistavampi kuin koskaan ennen. Sekä ollakseen kyllin turvassa tässä kapinain alinomaa häiritsemässä maassa että myöskin kyllin arvokkaasti, jopa komeastikin esiytyäkseen hänen kiinalaisen arvoisuutensa edessä olivat meitä seuraavat herrat niiden kolmenkymmenen kasakin, jotka olivat uuden saattajamme majuri Tihanovin johdolla tulleet Sahanista meille vastaan, ja entisten kirgiisiläisystäviemme lisäksi vielä Baktista komentaneet puoli sotniaa kasakkeja, niin että muuten niin hiljainen, autio aro nyt kumisi pienen sotajoukon hevuskavioiden töminästä. Kaikki kirgiisimme ratsastivat tänään juhlapuvussa ja heidän mustat, siniset, keltaiset ja punaiset, hopealla ja kullalla koristetut viittansa kilpailivat loistoon ja välkkeesen nähden meitä seuraavain venäläisten upseerien sotilaspukujen kanssa. Rajalla, josta oli vasta äskettäin sovittu, oli ylhäinen kiinalainen sotilas meitä tervehtimässä ja heti hän sitte niin nopeasti, kuin ratsunsa suinkin jaksoi, ajaa lennätti pois ilmoittamaan esimiehellensä meidän tuloamme. Huoneiden rauniokasojen päällitse, puoli hajonneiden ja keskentekoisten rakennusten, mutta paikoittain myöskin kukoistavien puutarhain välitse astuskelivat ratsut, meidän päästyämme kaupunkiin; mongolialaisnaamat irvistelivät meille vastaan, vallan kauhistavan rumat naiset loukkasivat minun kaunotunnettani tuntuvimmalla tavalla. Maaherran asunnon eteen kokoutui meidän ratsujonomme; pyytäen lupaa päästä sisään pysähdyimme leveälle portille. Sen vastapäätä kohosi

taidokkaasti tehty muuri, jonka keskellä näkyi kummallinen eläimen kuva; sen kummallakin puolella maassa oli kiinalaisia kidutuskaluja. Palvelija pyysi meitä astumaan sisään, mutta samalla viitaten käski kasakkeja ja kirgiisejä pysymään ulkona. Maaherra otti meitä hyvin juhlallisesti vastaan yhdessä asuin-, virka- ja oikeushuoneessaan. Pitäen vaaria ylhäisen mandariinin kaikesta arvokkaisuudesta, säästäten sanojaan ja päästäten vain yksityisiä, katkonaisia ääniä kuuluviin, joita sentään aina seurasi iloisesti irvistävä hymy, antoi hän meille kättä ja käski istumaan aamiaispöytään, jossa näkyi teetä ja lukemattomissa pikku vadeissa kummallisia ruokia. Riisiä, monenlaisia öljyssä ja kuivattuina säilytettyjä hedelmiä, pergamentin paksuisia sianlihaviipaleita, kuivattuja rapporavun purstoja ynnä koko joukko tuntelemattomia tai ainakin määrittelemättömiä herkkuja ja makeisia oli ruokana, oivallista teetä ja inhottavan makuista, väkiviinan vahvuista riisiviinaa juomana. Atrian jälkeen, joka varalta jo ennen nautitun runsaan ja epäilyttämättömän suuruksen tähden ei tuottanut mitään vahinkoa ainakaan minulle, tarjottiin meille vesipiippuja ja sitte tarkasteltiin sen ja viereisen huoneen kaikkia mahdollisia esineitä: maisema- ja eläinkuvia, hallituksen lähettämiä kiitoskirjeitä, suurta valtion sinettiä, joka oli naurettavan huolellisesti ja monimutkaisesti köytetty kirjavaan silkkiliinaan, kummallisia nuolia, joiden erinomaista merkitystä ainoastaan kiinalaisen aivot voivat käsittää, Europan teollisuustuotteita ja muuta sellaista. Äärettömän yksitoikkoisesti ja sanomattoman arvokkaasti kävi keskustelu. Meidän puheemme tulkittiin ranskasta venäjäksi, venäjämästä kirgiisiksi, kirgiisistä kiinaksi ja vastaukset päivastaisessa järjestyksessä taas ilmoitettiin meille; ihmekö siis, että keskustelu kävi kiusoittavan juhlalliseksi. Aamiaisen jälkeen tuli kiinalaisia jousimiehiä näyttämään meille sotakuntoansa ja taitoansa; sitte Dshandsun ihan itse vei meidät kasvitarhaansa maistelemaan kaikenlaisia kaaliksia; viimein päästi hän meidät ratsastelemaan omin neuvoin kaupungin katuja ja toreja. Erään tatarilaisen talossa nautittuamme vierasvaraisuutta ja hyvän atrian, jonka ajaksi erittäin kaunis, nuori rouvakin kutsuttiin meidän kunniaksemme miesten huoneeseen, läksimme lähellä auringon laskua siitä historiallisestikin merkillisestä paikasta.

Tshukutshak on sama kaupunki, joka vuonna 1867 joutui pitkällisen piirityksen jälkeen dunganien, erään mongolialaisen, mutta islamia suosivan ja kiinalaisten yliherruutta vastaan lakkaamatta kapinoivan kansanheimon käsiin, jolloin se kaikkinsa hävitettiin ja hajoitettiin maan tasalle.

Kolmestakymmenestä tuhannesta asujamesta, jonka verta Tshukutshakissa kerrotaan ennen sitä tapausta olleen, oli runsaasti kolmas osa paennut, mutta muut tulleet monen rynnäkön onnellisesta torjunnasta huolettomiksi ja jääneet turmioksensa jäljelle. Dunganit, kun heidän viimeinen rynnäkkönsä onnistui, käyttivät yhtä suurta julmuutta ja raakuutta kuin kiinalaiset ennen heitä kohtaan. Mikä miekalta säästy, tuhottiin tulella. Saattajamme översti Friedrichsin käydessä kahden viikon päästä tuon tapauksen jälkeen siinä paikassa, jossa Tshukutshak oli ollut, eivät hiiltyneet rauniot enää savunneetkaan. Sudet ja koirat, mahat paisuksissa ihmislihasta, hiipivät kylläisinä pois hänen edeltänsä taikka luopumatta jatkoivat kammottavaa atrioimistaan, nakerrellen rauhassa entisten isäntänsä luita; kotkat, haarahaukat, korpit ja varikset olivat myöskin osalla. Missä oli täytynyt raivata tietä, siellä oli ruumiita koottu läjiin kymmenittäin ja sadoittain päällekkäin; muissa kaupungin osissa, kaduilla, pihoissa, taloissa makasi niitä yksitellen, kaksittain, kymmenittäin, mies ja vaimo, isoisä, isoäiti, äiti ja lapsi, kokonaisia perheitä ja pelastusta etsivine naapureineen yhdessä, otsat halki miekan iskuista, kasvot repaleina, palaneina, raajoissa koirain ja susien hammasten merkkejä, jotkut kappaleina, päättöminä, käsittöminä. Mitä julmaa kaikkein hurjin ja raain mielikuvitus suinkin voi keksiä, kaikkea oli siellä todella ollut nähtävänä.

Nykyään on Tshukutshakissa enintään tuhat asujanta, ja se uudestaan rakennettu, torneilla kaunistettu linna on paraastaan Baktin pienen venäläisen varustusväen turvissa; sillä, että dunganit eivät vielääkään ole luopuneet aseista eikä tulleet voitetuiksi, näkyi kiinalaisen sotajoukon marssista muutamia päiviä sitte Emilin laaksoon, johon dunganit taas uhkasivat hyökätä.

Majuri Tihanovin ja hänen kolmenkymmenen kasakkinsa seurassa kuljimme me läpi sen laakson, näkemättä yhtäkään dunganiana, kohtaamatta päiväkausiin ainoatakaan ihmistä. Emil, Saurista tullen, juoksee Tarabagatain ja Semistaun, kahden teräväkulmaisesti yhtyvän, korkean vuoriseljänteen välitse, saaden kummaltakin puolen lukemattomia puroja lisäksi. Kiinalaisten kastelutaito oli kaikkia vesisuonia käyttäen tehnyt koko laakson hedelmälliseksi kasvitarhaksi, vaan dunganit hyökäten sinne hävittivät sen tarhan ja jättivät sen takaisin aron valtaan, josta kiinalaiset olivat sen vapauttaneet. Vielä näimme lähellä, kaupunkia pikku kyliä, tapasimmepa kalmukkien leirinkin, mutta sitte ei ollut enää nähtävänä muuta kuin entisen vaurauden ja toimeliaisuuden raunioita. Vainioille on luonto itse lempeällä kädellä levittänyt verhoavan arohunnun, mutta kylien rauniot, jotka eivät vielä ole myrskyn, ei ilman vaikutuksesta hävinneet näkymättömiin, huutavat valitustansa taivaasen. Jos poiketaan sellaisiin kyliin, tulevat menneiden, aikojen julmuudet kauhistavan selvästi näkyviin. Hävitettyjen muurien välillä, joiden katot ovat palaneet ja päädyt puoleksi tai kokonaan kaatuneet, mätänevässä rojussa, josta ylen reheviä myrkkysieniä kasvaa, kiinanposliini-kasojen, puolihiiiltyneiden ja sen tähden myöskin vielä luonnollisessa muodossaan säilyneiden huonekalujen seassa tavataan, kaikkialla ihmisluita, halottuja pääkalloja, petoeläinten jyrsimiä luumuhkuroita sekä seassa palasia kotieläinten, varsinkin koirain

luurangoista. Kalloissa näkyy vielä nytkin niitä halkoneiden terävään miekkain merkkejä. Ihmiset joutuivat murhanhimoisen vihollisen uhreiksi ja koirat samoin yhdessä herrainsa kanssa, joita suojelemaan noilta hirviöiltä ne lienevät ryhtyneet; muut kotieläimet vietiin pois, ryöstettiin, kuten kaikki muukin voitettujen omaisuus, vaan silloin arvottomilta näyttävät esineet särjettiin ja poltettiin. Ainoastaan kaksi puolivilliä kotieläintä on vielä jäänyt raunioille asumaan, pääskynen ja varpunen; muiden sijaan on viljejä lintuja pesinyt raunioiden koloihin.

Me häiriöttä kuljimme läpi aution laakson, hävitetyn kasvitarhan. Ei yhtään dungaania näyttäytynyt, sillä meidän kolmenkymmenen kasakkimme takana oli suuri, mahtava Venäjän valtakunta. Tavatessamme viimein ihmisiä huomasimme niiden olevan Venäjän alammaisia kirgiisejä, jotka täällä Kiinan alueella paimensivat laumojansa, viljelivät vainioitansa ja tekivät muistokumpua eräälle vainajallensa.

Emilin laaksosta nousimme Tarabagatain ylitse erästä vuorenharjanteen matalimmasta paikasta ja laskeuduimme sen sekä Saurin, Manrakin, Terserikin, Mustaun ja Urkasharin piirittämälle, noin kuusitoista sataa metriä korkealla meren pinnasta olevalle, melkein tasaiselle Tshiliktiin ylängölle, kuljimme sen poikki, tavaten monta tavattoman suurta kurgaania eli seudun asujanten hautakumpua, sekä edelleen äärettömän notkoisen ja rotkoisen Manrak-vuoriston monimutkaisesti kiemurtelevia laaksoja myöten Saisanin tasangolle ja saman nimiseen, vasta neljä vuotta sitte rakennettuun, ystävälliseen, pieneen rajakaupunkiin. Siellä, lähellä Kiinan ja Venäjän rajaa, tapasimme, ensi kerran Lepsasta lähdettyämme, taas europalaista, viehättävää mukavuutta. Seuroissa, joissa olimme läsnä, oleskeltiin kuin Pietarissa tai Berlinissä, puheltiin vapaasti, soitettiin, laulettiin ja tanssittiin sekä pienemmissä perhepiireissä että yleisissä puistoissa. Verrattomasti livertelevät satakielet säestivät tanssia ja laulua; tuskinpa muistui mieleenkään, missä oltiin.

Minä käytin täällä olomme aikaa ullarien pyyntiin, jotka turkinpyynn muotoiset, korkeilla vuorilla eleksivät kanalinnut ovat metson kokoiset, ja opin samalla tuntemaan sekä Manrak-vuoriston viileyttä että myöskin köyhempään kirgiisien paimentolaiselämää toiselta, minulle vielä ihan oudolta puolelta, ja sen tähden palasin hyvin tyytyväisenä siltä tulosrikkaalta retkeltäni.

Illtapäivällä 31 päivänä toukokuuta nousimme taas matkavaunuhiimme ja vierimme mustaa Irtishiä kohti, tavataksemme kenraali Poltoratskia Altain vuoristossa, jossa olimme sopineet yhtyä. Pitkin rikasta aromaata, sysimustia seutuja ja sitte kuivempia yläaroja kävi kulku hyvää vauhtia joelle, jonka tulvavedet veivät meidät muutamassa päivässä Saisan-järvelle. Ikäviltä olivat meistä tähän asti kaikki Siperian joet näyttäneet, vaan musta Irtish ei suinkaan ollut ikävä; sillä ihanat näköalat kahteen mahtavaan korkeaan vuoristoon, Saurille ja Altaille, sekä niihin liittyville harjanteille päin ihastuttivat silmää ja vihreät rannat livertelevine ja iloisesti eleskelevine lintuineen virkistivät mieltä. Tuota pikaa laskettu ja nostettu verkko toi käsiimme suuren joukon maukkaita kaloja, todistaen siten meille, että joki on yhtä rikas kuin kauniskin. Purjehdittuamme 2 päivänä kesäkuuta matalan ja yksitoikkoisen, erittäin kalarikkaan järven poikki, joka sentään on jonkin verran viehättäväkin kaunisten ja avarain näköalojen kautta, joita ainoastaan tämän järven seljältä voidaan katsella, kuljimme seuraavana päivänä aron autiointa seutua, kuin tähän asti olimme nähneet, mutta tapasimme juuri täällä kolme huomattavinta aroeläintä; villihevon eli kulaanin, aroanttiloopin ja nyrkkikanan. Kulaaneista kirgiisimme saivat kiinni varsan ja kanoista ammuttiin yksi. Illalla levähdimme Altain vuoriston laidassa. Seuraavana päivänä tapasimme sovitussa paikassa ennestään tutun ystävällisen kenraalimme ja ratsastimme hänen suojeluksessaan edelleen.

Se oli verraton matka, vaikka myrskyt, lumi ja sade varsin usein pauhasivatkin ympärillämme ja ystävällinen, täällä muassa kuljetettu jurtta silloin kadotti suuren osan viehätystensä, vaikka tulvavedet usein sulkivatkin tietämme ja äkkijyrkät kallioseinät kohisevain syvyyksien vierillä olivat kuljettavina, teinä sellaisina, joita meillä vain vuorivuohen pyytäjät kiipeilevät, mutta ei mitkään ratsumiehet. Venäläinen kuvernööri ei matkusta kuten muut kuolevaiset, varsinkaan oudoissa seuduissa. Hänen seurassaan ovat piirien päämiehet ja niiden alaiset pienempien piirien johtajat, kuntain vanhimmat ja kirjurit, koko kuljettavan seudun ylhäiset ja arvokkaat miehet, joukko kasakkeja upseereineen överstiin saakka, omat ja saattojoukon palvelijat ja paljo muita. Ja jos sitte vielä, kuten nyt oli, on kuljettava puolittain vierasta seutua ja pidettävä neuvotteluja kirgiisiläiskuntien kanssa, silloin matkue ja kuormasto kasvavat äärettömäksi. Silloin täytyy jurttia ja teltoja kuljettaa muassa kuten muutenkin aromatkoilla ja lisäksi vielä ajaa edeltä kokonaisia lammaskatraita, että sadat matkamiehet eivät erämaassa kuolisi nälkään. Lähdettyämme Saisan-järveltä olimme taas Kiinan alueella, ja monta päivää oli meidän matkustettava ennen, kuin saatoimme toivoa tapaavamme ihmisiä tässä vuoristossa, jossa on ainoastaan alimmissa laaksoissa asujamia.

Meidän kanssamme matkusti alkuaan kolmatta sataa ihmistä, enimmäkseen kirgiisejä, jotka oli kutsuttu saamaan tietoa keisarillisesta käskystä, joka lakkautti heiltä laidunoikeuden keisarillisilla Altain kruunutiluksilla, ja sen johdosta sopimaan, missä he vast'edes saisivat vaella; mutta vielä sittekin, kuin neuvottelut jo olivat selvillä, oli meidän matkuessamme toista sataa hevosta ja

kuusikymmentä ratsumiestä. Aikaisin aamulla jurtat purettiin meidän päältämme ja lähetettiin edeltä; sitte ratsastimme pienemmissä tai suuremmissa joukoissa vitkalleen, kunnes naisetkin, kenraalin rakastettava puoliso ja suloinen tytär, jäljeltä tullen, meidät saavuttivat, söimme aamiaista jossakin sopivassa paikassa, annoimme viimeistenkin kuormahevosten mennä ohitsemme, läksimme myöhemmin jäljestä, tavoitimme ne taas ja saavuimme useimmiten yht'aikaa ja kaikkein ensinnä liikkeelle lähteneen, päivä päivältä vähenevän lammaskatraan kanssa pysäyspaikkaan ja saimme siten joka ilta nähdä leirielämän kirjavaa kuvaa ihan ympärillämme. Ihanoissa, tuoreenvihreissä, keväiseltä tuoksuvissa laaksoissa pysähtelimme; korkeilta, jyrkiltä, vielä laajalti lumenpeittoisilta vuorilta saimme — katsella etäälle vuoristoon ja alas jo kuljettua aroa pitkin Sauriin ja Tarabagataihin saakka, kunnes viimein näimme edessämme Markakulin. Altain vuorijärvien helmen, ja siten olimme joutuneet ylös korkeaan vuoristoon. Kolme päivää matkustimme huonoja teitä ja huonossa säässä, vielä kuvernöörin puheelle tulleen kiinalaisen lähetystönkin tähden viipyen, pitkin järven rantaa ja sitte ratsastimme läpi luonnostaan umpinaisten metsäin ja vaikeakulkuisten solien, yli vuorien ylös alas Venäjän rajalle ja viimein perin vaarallisia polkuja alas kukoistavaan Buhtarma-laaksoon, äsken perustettuun kasakkikylään Altaiskaja-Stanitsaan, vihdoinkin päästen taas nauttimaan venäläistä vierasvaraisuutta ja mukavuutta ja levähtämään.

Stanitsan upseerien lahjoitettua meille runsaasti kaikenlaisia seudun tuotteita jatkoimme 12 päivänä kesäkuuta taas matkaamme. Kirkkaasti ja ystävällisesti paistoi aurinko puhtaalta taivaalta, kullaten suurenmoista, tänään ensi kerran minkään verhon peittämätöntä maisemaa. Laajat puistolaaksot, ympärillä jyrkkään kohoavia, lumenpeittoisia, tänään lumoavan monivärisesti loistavia korkeita vuoria, ihanat puut niityillä, kukoistavat pensaat rinteillä, kauan kaivatussa auringon valossa ikään kuin riemutsevain kukkain äärettömän monimuotoinen, verrattoman kaunis kutoelma, äsken puhjenneet, kaikenväriset kanervaruusut, käen kukunta ja lintujen laulu, kirgiisein leirit leveämmissä laaksoissa vuorien juurella ja venäläiset, vihreäin pensasten piirittämät kylät, laitumella käyskentelevät laumat, viljavat vainiot, kohisevat purot ja monenmoisesti huippuiset kalliovuoret, lauhkea ilma ja mehukas kevään tuoksu, kaikki se sulostutti mieltä koko matkan. Kohta pääsimme keisarillisten Altain tilusten rajan yli, jotka tilukset alaltaan eivät ole paljon pienemmät Ranskanmaata. Päiväkauden matkusteltuamme pääsimme Serianovskin vuorikaupunkiin, jossa on hopeakaivoksia. Nautittuamme siellä ystävällistä vastaanottoa, kuten aina kaikkialla muuallakin, ja katseltuamme kaikkia kaivoslaitoksia käännyimme taas Irtishiä kohti ja annoimme sen korkeiden ja ihanain kalliovuorten välitse nopeasti juoksevain vesien kuljettaa itseämme Buhtarminskiin ja edelleen Utskamenogorskiin, josta sitte vaunuilla matkustimme taas toisia keisarillisia tiluksia kohti.

Viehättäviin vuoriston laitamaihin liittyy aron kaltaisia tasankoja; asuinpaikkojen välillä on laveita metsiä. Suuret, rikkaat kylät, arvokkaat, hedelmälliset, mustiksi, ruokamulta-pelloiksi muokatut vainiot, kaunisvartaloiset, varallisuutensa tietävät miehet, kauniit, puvultaan viehättävät naiset, lapsellisen uteliaat ja hyväntahtoiset ihmiset, oivalliset, työhön pystyvät, väsymättömät hevoset, voimakkaat, kaunismuotoiset, hyvillä laitumilla oleksineet, suuret karjalaumat, loppumattoman pitkät, vaskea ja hiiliä hyvillä teillä kuljettavat vankkurijoukot, murmelieläimet rinteillä, siiselit tasangoilla, keisarikotkat tien virstapatsasten päissä, suloiset pikku lokit vesien seuduilla ja kylien tienoilla tekevät koko sen seudun elävän näköiseksi, jota tie kulkee. Ikään kuin lentämällä riensimme tätä seutua pitkin, pikimmältään vain käyden pienessä tollikaupungissa, jolla syystä kyllä on nimenä Schlangenberg (Käärmevuori); vähän vain viivähdimme keisarillisten tiluksien pääpaikassa, piirin hallintokaupungissa Barnaulissa. Edelleen riensimme pieneen vuorikaupunkiin Salairiin ja sieltä suureen kuvernementin pääkaupunkiin Tomskiin.

Jo Barnaulin tuolla puolen olimme päässeet Ob-joelle, Barnaulissa kulkeneet sen poikki; Tomskissa nousimme laivaan laskettelemaan sitä pitkin. Kaksituhatta kuusisataa virstaa, lähes neljäsataa maantieteellistä peninkulmaa uiskentelimme, Tom-jokea myöten Obille päästyämme, tätä jättäviä myötävirtaan, jonka vesialue on suurempi kuin kaikkein Länsi-Europan jokien yhteensä, ja etäännyimme yhä enemmän pohjoista kohti; neljä päivää ja yötä kuljetti meitä ylimmän tulvan tähden alas päin melkein toista vertaa sukkelammin kuin vastavirtaan rientävä höyrylaiva jäämerta kohti: yksitoista päivää ja yötä kului kulkiessa Irtishin suusta Shtshutshjan suuhun, vaikka ainoastaan. Samarovassa ja Bereosovissa muutamia tunteja viivyimme ja vaikka niitä kahta päivää ei ole siinä luvussa, jotka viivyimme Obdorskissa, viimeisessä venäläiskylässä joen varrella. Mahtava, erittäin suurenmoinen on tämä joki, vaikka sitä pitäneeikin sanoa yksitoikkoiseksi ja autioksi. Laaksossa, jonka leveys vaihtelee kymmenen ja kolmenkymmenen kilometrin välillä, virtaa se, lukemattomilla haarakkeilla ikään kuin käsivarsilla syleillen lukemattomia saaria, leviten monesti hyvinkin avaroiksi, järven kaltaisiksi poukamoinen, ja lähellä suuta on sen päähaaran uoma keskimäärin kahdeksankolmatta metriä syvä ja peninkulmaa leveä. Sen varsinaisista rannoista alkavat ikimetsät, joita tuskin pienetkään raot keskeyttävät ja joiden sisimpään eivät edes tämän seudun synnynnäisetkään asujamet ole tunkeutuneet; kaiken kokoiset ja ikäiset pajumetsiköt verhoavat saaria, joita virtaava vesi lakkaamatta muodostelee, kaivelee, jopa ihan hävittääkin, rakennellen taas toisiin paikkoihin uusia. Yhä köyhemmäksi muuttuu maa, yhä köyhemmiksi ja vaivaisemmiksi nämä metsät, yhä huonommiksi kylät,

mitä alemmaksi jokea myöten ehditään, vaikka joki yhä sitä runsaammin antelee lahjojansa köyhälle maalle. Jo heti Tomskin ja Tobolskin alapuolella maa on niin köyhää, että ei enää maanviljelystyö kannata; alempana lakkaa vähitellen karjanhoitokin kokonaan, mutta runsasta saalista tarjoaa täällä lukemattomista ja kallisarvoisista kalaparvista verrattoman rikas joki ja samoin tarjoavat ikimetsät pitkin sen molempia rantoja runsasta riistaa. Talonpojan sijassa on täällä kalastajia ja metsästäjiä, karjanpaimenen sijassa poronpaimen. Yhä harvinaisempia ovat venäläiskylät, yhä useammin näkyvät ostjakkien asuntoja, kunnes viimein ainoastaan keilamaiset, kuljetettavat tuohimajat eli tshumit ja jossakussa paikassa erittäin huonot, täällä ajoittain asuskelevain venäläisten kalastajain puumajat ilmoittavat täällä vielä sentään olevan ihmisiä.

Me olimme päättäneet vaeltaa myöskin tundraa eli suoaroa ja sitä varten valinneet Obin ja Karian merenlahden välisen osan samojeedien niemestä, varsinkin kuin siinä leveänä, puuttomana vyöhykkeenä napaseutua ympäröivässä erämaassa, jossa tuskin vielä oli koskaan Europpalaisia käynyt, oli myöskin ratkaistavana eräs tärkeä kauppa-asia. Sitä matkaa varten palkkasimme Obdorskista ja alemmaa joen varsilta joukon venäläisiä, syrjäänejä, ostjakkia ja samojeedeja ja läksimme 15 päivänä heinäkuuta liikkeelle.

Uraalin pohjoisilta kukkuloilta, joka rajaharjanne täällä on todella vuoriston, jopa tunturienkin näköinen, alkaa läheltä toisiaan kolme jokea: Ussa Petshoraan, Bodarata Karian mereen ja Shtshutshja Obiin päin. Bodaratan ja Shtshutshjan seutuja me aioimme matkustella. Millainen se maa oli, miten meille oli käyvä, saatoimmeko toivoa porokyytiä vai täytyikö meidän jalkaisin tallustella, ei kukaan tiennyt sanoa.

Shtshutshjan suuhun asti matkustimme entisellä tavalla, maksaen joka ostjakkikylässä palkan soutajillemme, jotka saivat lähteä kotimatkalle, ja palkaten taas uusia; Shtshuthjalla saivat omat palkkalaisemme ryhtyä työhön. Kahdeksan päivää soutelimme hitaasti vastavirtaan pitkin sen kaikkia lukemattomia kiemurapolvekkeita yhä syvemmälle sanomattoman yksitoikkoisen ja kuolettavan ikävän tundran sisään, milloin läheten Uraalia, milloin taas siitä etääntyen. Kahdeksaan päivään emme nähneet ainoatakaan ihmistä, vaikka kyllä ihmisten elon merkkejä, heidän rekiin sovitettuja tarpeitaan ja hautapaikkojaan. Suot, joita oli mahdoton kulkea, estivät pääsemästä kummallekaan puolelle joesta retkeilemään; verenhimoiset sääsket miljaardittain ahdistivat meitä lakkaamatta. Seitsemäntenä päivänä näimme koiran, ja se oli meille kuten soutajillemmekin koko ilmiö; kahdeksantena päivänä löysimme asutun tshumin eli tuohimajan ja siinä ainoan ihmisen, joka voi meille antaa tietoja niistä seuduista. Hänet me otimme oppaaksi ja kolmen päivän päästä läksimme vaellukselle, joka tuli sekä vaivalloiseksi että vaaralliseksi.

Yhdeksän päivämatkan päässä meistä, Saddabein laidunmailla Uraalin vuoristossa, kuului olevan poroja, vaan Shtshutshjan seuduilla ei tähän aikaan ainoatakaan. Sen tähden meillä ei ollut muuta neuvoa kuin lähteä astuskelemaan ja siten antautua kaikkiin vastuksiin ja ikävyyksiin, joita sellaisella matkalla voi sattua tiettömässä, ravinnottomassa, sääskisessä, ihmisvihollisessa ja, mikä pahinta oli, ihan tuntemattomassa maassa.

Varovasti ryhdyttiin matkan varustuksiin vasta kauan neuvoteltuamme keskenämme ja sikäläisten apumiestemme kanssa, ja huolellisesti punnittiin kantamusten paino, joita jokaisen täytyi sälyttää selkäänsä, sillä uhkaavana seisojien näljän kummitus edessämme. Me kyllä tiesimme, että ainoastaan kuljeksiva paimen voi eleksiä tundralla, vaan ei metsästäjä; me tiesimme jo kokemuksestakin kaikki tiettömyyden vastukset, sääskilaumojen tuottamat tuskat, sään vaihtelevaisuudet, tundran köyhyyden ja varustauduimme sen mukaan; mutta mahdoton oli varustautua sitä vastaan, jota emme tieneet, emme voineet aavistaa ja joka kuitenkin meitä kohtasi. Palata emme tahtoneet, vaan jos olisimme aavistaneet, mitä meidän piti kokea, niin olisimmepa kuitenkin kääntyneet pois.

Lyhyet turkit yllä, raskas kantamus seljässä sekä ampuma- että muita tarpeita, läksimme 29 päivänä heinäkuuta liikkeelle, jättäen veneemme kahden miehen vartioitavaksi. Vaivalloisesti, taakkojen painosta läähättäen, tuskissamme sääskien lakkaamattomasta, öin päivin ahdistavasta vitsauksesta astuimme tundraa; joka tunnin, joka puolen tunnin ja viimein joka tuhannen askeleen päästä olisi tarvinnut levähtää, vaan eivät säsket suoneet vähäistäkään rauhaa. Kiipesimme lukemattomien mäkien ja laaksojen poikki, kaaloimme yhtä paljon kaikenlaisia soita, sivusimme satoja nimettömiä järviä, kiersimme veteliä silmäkkeitä ja puroja.

Tylymmin, kuin tapahtui, ei tundra suinkaan olisi voinut ottaa meitä vastaan. Hienoa sadetta hosui tuuli vasten kasvojamme; läpimärjissä turkeissamme paneuduimme pitkäksemme sateesta märkään maahan, ei katosta päällä, ei lämmittävää tulta vieressä, sen sijaan yhä ääretön sääskilauma vaivaamassa. Kuitenkin aurinko taas kuivasi jälleen vaatteet, toi uutta rohkeutta ja uutta voimaa; pyrittiin eteen päin. Iloinen sanoma vahvistaa enemmän kuin päiväpaiste ja uni; meidän miehemme näkivät kaksi tuohimajaa ja kiikareilla erotimme selvästi niiden ympärillä poroja. Sydämmestämme iloiten olemme jo mukavasti makaavinamme poron reessä, joka täällä on ainoa mahdollinen



kulkuneuvo, ja katselevinamme sen edessä ripeästi kulkevaa, omituista porovaljakkoa. Pääsemme tshumien ja porojen luo: hirveä näkö! Porolaumassa raivoaa pernatauti, hirvein, ihmisillekin vaarallisin kaikista karjan rutoista, leppymättömin, valitsematta ja armotta tappava kuolon enkeli, jonka tuhoisen raivon edessä ihminen seisoo voimatonna ja neuvotonna ja joka täällä köyhdyttää koko kansakuntia ja raastaa uhreiksensa yhtä säälimättä ihmisiä kuin eläimiäkin.

Kuusikahdeksatta kuollutta poroa luen ihan tshumin läheltä; joka taholla näkyy jo kuolleita tai vasta kaatuneita, vielä vavahtelevia poroja ja vasikoita. Toisia juoksee, kuolema sydämessään, lähtöön valmisten rekien luo, ikään kuin toivoisivat ihmisen lähellä pelastuvansa, eivät anna itseään sieltä karkoittaa, seisovat, silmät seljällään, etujalat ristissä, pari minuuttia, horjahtavat ja kaatuvat; valkoista lasimaista limaa juoksee suusta ja nenästä; vielä muutamia vavahduksia, ja lisää ruumiita makaa maassa. Imettävät emät vasikoineen eroavat laumasta; emät kuolevat samalla tavalla, vasikat katselevat uteliaasti ja ihmeissään emiänsä, jotka nyt niin kummallisesti käyttäytyvät, tai syövät huolettomina kasvattajainsa kuolinsijain lähellä, palaavat niiden luo, löytävät hellän hoitajansa ruumiina, nuuhkivat sitä, hypähtävät peljästyen taa päin ja rientävät pois, harhailevat mölisten, haistelevat kaatuneita, menevät täysikasvuisten porojen luo, tulevat karkoitetuksi sieltäkin, mölisevät ja etsivät edelleen, kunnes löytävät, mitä eivät etsi, kuoleman omistajansa nuolesta, joka tahtoo saada heistä ainakin nahat. Kuolema raivoaa yhtä leppymättömästi vanhain kuin nuortenkin porojen joukossa; vahvimmat, muhkeimmat kaatuvat kuoleman enkelin kourissa yhtä varmaan kuin nuorimmat vasikatkin.

Kuolevain ja kuolleiden eläinten keskellä juoksentelevat ihmiset, lauman omistaja Shungei omaisineen ja palvelijoineen, koettaen mielettömässä ahneudessaan pelastaa niin paljon kuin suinkin mahdollista. Vaikka hyvin tietävät, mihin hirveään vaaraan antautuvat, jos porosta pieninkään veripisaran rahtunen, vähäkään lasimaista limaa pääsee heidän vereensä, ja vaikka ovat monesti kokeneet, että jo satoja heidän kansalaisiaan on kauheissa tuskissa kuollut tuohon kauhistavaan ruttoon, he kuitenkin kaikin voimin nylkevät noita ruttoisia eläimiä. Kirveshamaran isku päättää kuolevien porojen tuskat, nuoli vasikkain elämän, ja muutaman minuutin päästä on talja, josta vielä viikkokausien kuluttua voi tauti tarttua, kasassa muiden joukossa, ja veriset kädet leikkelevät lihapaloja vasikkain ruumiista, kastavat niitä tapetun eläimen rintavereen, jollaisena niitä raa'altansa nieleksitään. Pyöveileiltä näyttävät miehet hirvittävilta noidilta naiset, raatoja ahmivilta, verisiltä hyenoilta molemmat; pitämättä lukua pään päällä, ei jousessa, vaan hämähäkin langassa riippuvasta, kuolemaa uhkaavasta miekasta kaivelevat ja ahmivat he vain yhä edelleen, ja vanhempiaan siinä ahkerasti auttelevat jo lapsetkin sekä keskikasvuiset pojat ja tytöt että tuskin vieroitettut lapset.

Tshum siirretään toiselle lähikukkulalle; onneton lauma, joka oli kahden tuhannen suuruisena lähtenyt Oraalista ja koko tien merkinnyt keskeltänsä kaatuneilla eläimillä, kokoutuu nyt ainoastaan kahden sadan kokoisena uudestaan tshumin ympärille; mutta seuraavana aamuna makaa taas neljäkymmentä poron ruumista yöllisen leposijan lähellä.

Me tiesimme että pernaruttoiset eläimet ovat ihmisellekin vaaralliset, vaan emme kuitenkaan tienneet vielä sen vaaran koko suuruutta. Sen tähden me ostimme näköään vielä ihan terveitä poroja, valjastimme ne kolmen reen eteen, asettelimme tavaramme rekiin ja läksimme, itse vieressä astuen, helpommalla mielellä matkaamaan edelleen. Poron lihaa syömästä, kuten olimme toivoneet, jopa siihen luottaneetkin, esti tuo hirvittävä rutto; huolekkaammin ja pelokkaammin tähystelimme siis tästä lähtein joka taholta pikku riistaa, saadaksemme edes jonkun metsäkanan, ison kuovin, tundrakurmitsan tai sorsan. Säästäen vähiä varojamme niin paljon kuin mahdollista tunkeilimme, jos tundra oli vähänkään suonut antimiaan, vaivoin vireillä pysyvän tulen ympärillä, jokainen paistaen vartaassa pienintäkin lintusta niin hyvin, kuin kävi päinsä. Vaan oikein kylläisiksi emme enää päässeet.

Kuljettuamme Shungein kuolemantien poikki pääsimme ensimmäiseen määräpaikkaamme, Bodaratalle; meillä oli niin hyvä onni, että vielä kerran tapasimme tshumin ja poroja; niiden avulla kuljimme merta kohti, mutta meidän täytyi kääntyä, rantaa näkemättä. Edessämme oli sekä pohjaton suo että taaskin suuret joukot kuolleita poroja; taas olimme osuneet poluille, joita myöten Shungei oli paennut kotipuoleensa eikä uusi tuttumme Sanda uskaltanut ajaa laumaansa niiden jälkien poikki.

Sillä hänenkin laumassaan niitteli viikatemies, kuolema, hänellekin ja vielä enemmän hänen naapurilleen oli rutto tuottanut tuhoa. Mies, joka oli hänen kanssaan laumoinensa kuljeksinut, oli ripeästi teurastanut pernaruttoon sairastuneen, liHAVAN poron juuri vähän ennen, kuin se muuten, olisi kuollut, ja syönyt lihaa siitä elukasta, vaan sen tekonsa saanut maksaa omalla ja kaikkein omaistensa hengellä. Kolme kertaa oli Sanda paimen siirtänyt tshumiansa ja joka kerran oli hänen täytynyt kaivaa hauta kaatuneiden porojen keskeen. Ensin oli sen kevytmielisen miehen kaksi lasta haudattu, sitte hänen palvelijansa ja kolmantena päivänä oli hän itse kuollut. Yksi lapsi sairasti vielä ja vaikeroi hirveissä tuskissa, kuin me läksimme merta kohti; vaiti oli hän jo meidän palatessamme tshumiin; sillä neljäs hauta oli tällä välin kätkenyt viidennen uhrin. Eikä se vielä ollut viimeinen.

Ostjakki Hadt, meidän miehiämme, nöyrä, ainiaan iloinen ja meille jo rakkaaksi ja mieluiseksi tullut

mies, valitteli ja väentelehti jo toispäivästä asti hirveissä, yhä enemmän kiihtyvissä tuskissa; varsinkin valitti hän yhä lisääntyvää kylmän tunnetta. Me olimme sovittaneet hänet poron rekeen palatessamme paimenen tshumille; samalla tavalla kuljetimme häntä, kuin tshumia siirrettiin viidennen kerran. Meidän keskessämme makasi hän vaikeroiden tulen vieressä. Tuon tuostakin nousi hän, paljasti ruumiinsa ja lämmittelihe tulen säteissä Samoin ojenteli hän jäykistyviä jalkojaan tuleen, pitämättä lukua, vaikka ne paahtuivatkin. Viimein me nukuimme, ja luultavasti hänkin; kuitenkin meidän herätessämme seuraavana aamuna oli hänen makuusijansa tyhjänä. Ulkona tshumin edessä, rekeä vasten nojaten, kasvot aurinkoon päin, ikään kuin vielä lämmittelemässä sen säteissä, istui hän levollisesti ja hiljaa, vaikeroimatta, mitään virkkamatta. Hadt oli kuollut.

Me hautasimme hänet muutaman tunnin päästä kansansa tavan mukaan. Hän oli ollut rehellinen "pakana" ja oli sen tähden myöskin haudattava pakanain tavalla. Meidän "oikeauskoiset" matkakumppanimme eittivät ryhtyä siihen; sen tähden "pakana" kumppanit toimittivat meidän avullamme hautauksen, joka tosin ei ollut kristillinen, mutta sentään ihmisarvon mukainen. Viidennessä haudassa makasi kuudes uhri.

Oliko tämä hauta viimeinen? Ehdottomasti tuli se kysymys mieleeni, sillä kammottaa alkoi minua ja meitä kaikkikiäkin tässä kuoleman tiellä. Meidän onneksemme oli Hadtin hauta viimeinen tällä matkalla.

Vakavina, hyvin vakavina matkustimme taas Shtshutshjaa kohti yhä tuntuvammaksi tulevan puutteen pelossa. Sanda jotenkuten elätti meidän väkeämme, itse tulimme niukasti toimeen metsästystaitomme tuotteilla. Kuin kerran onnistui yhtenä aamupäivänä ampua koko perhekunta hanhia ja lisäksi vielä metsäkanoja, kuoveja ja kurmitsoita, silloin vietimme oikeata juhlaa, sillä nyt saimme kerran syödä, säästämättä suupaloja. Ilman Sandan apua meidän tuskin kuitenkaan olisi ollut mahdollinen tulla toimeen.

Pääsimme Shtshutshjalle ja veneemme luo melkein ihan puhtaina ruokavaroista, ja siellä nyt neljäntoista päivän jälkeen taas kerrankin saimme mielin määrin nauttia varojamme. Tundralle sanoimme jäähyväiset ainiaaksi.

Eräs shamaani, jonka tapasimme ylempänä Obilla kalastelemassa ja jota pyysimme näyttämään meille taitoansa ja viisauttansa, kyllä kutsui jamaul-rumpunsa kumealla tärinällä avukseen ystäväänsä, jumalain lähettilästä, ja sitte ilmoitti taivaan sanoman, että me muka jo tulevana vuonna palaamme takaisin tuohon köyhään seutuun, josta juuri olimme tulleet, ja varsinkin sinne, josta Shtshutshja, Bodarata ja Ussa alkavat; sillä kaksi keisaria oli muka meitä palkitseva, meidän "vanhimpamme". ovat kirjoituksiimme tyytyväiset ja lähettävät meidät uudestaan; mutta tällä nykymatkalla meille ei enää tapahdu mitään onnettomuuksia. Niin oli muka hänelle ilmoittanut jumalain lähettiläs, jonka ajatukset hän vain voin kuulla.

Ennustuksen viimeinen osa kyllä toteutui. Hitaasti tosin, vaan ilman onnettomuuksia ja häiriöitä matkustimme kolmekolmatta päivää Obia vastavirtaan ja pitkän odotuksen jälkeen viimein tavatulla höyrylaivalla kolme päivää Irtishiä myöten ylös päin. Ilman onnettomuuksia, vaikka kyllä vastuksia kärsien, pääsimme Uraalin ylitse; ripeästi luistimme mukavilla höyrylaivoilla alas Kama-jokea; hitaammin veivät laivat meitä Volgaa myöten ylös päin. Nishni-Novgorodissa, Moskovassa, Pietarissa otettiin meitä ystävällisesti vastaan kuten ensi kerrallakin, ja omassa kodissa meitä riemulla tervehdittiin; "vanhimpamme" näyttävät myöskin olevan kirjoituksiimme tyytyväiset, vaan tundralle me emme palaa, en ainakaan minä.

Pakana Ostjakit.

Helppo ja vaivaton on nykyään, ja arvattavasti vielä vuosisatoja edelleenkin, ihmisen taistelu olemassa olostaan Siperiassa, helppo ja vaivaton varsinkin luonnon lahjoista rikkaassa eteläosassa, mutta ei liian kova eikä vaikea niissäkään seuduissa, joita me olemme tottuneet katsomaan jääaavikoksi, hedelmättömäksi erämaaksi ja joita me vielä sittekin sellaisiksi sanomme, kuin siellä vastahakoisesti itse matkustelemme. Tosin Länsi-Siperian pohjoisimmassa osassa ilmanala on kolkko ja kova; tosin maa pysyy siellä verraten matalasta pinnan alta alkaen ijäisesti jäässä eikä kasva ravitsevaa hedelmää; tosin taivas ja aurinko eivät kypsytä maahan kylvettyä viljan jyvää; mutta sielläkin luonto hyväntahtoisesti antaa runsaita lahjojansa ja, mitä maa ei anna, antaa vesi. Noilla seuduin, joita me mielellämme kierrämme, vuosisatoja asunut ihminen kyllä näyttää meistä köyhältä ja kurjalta, vaan todella hän ei ole kumpikaan. Hänkin saa tarpeensa riittävästi, hänkin kokoo itselleen viehätystä, joka häntä tyydyttää, sillä hänen kotonsa antaa hänelle enemmän, kuin hän elääkseen tarvitsee. Tosin hänkin enemmän tai vähemmän tajuisesti tavoittelee "ihmisarvon mukaista olemusta", mutta ei julki eikä salaa vihaa onnellisempia, sillä hän itse on onnellisempi, kuin me luulemmekaan, siitä syystä, että hän on vaatimattomampi, vähempään tyytyväinen ja vähemmästä iloinen, kuin me olemme, ja siitä

syystä, että hän, jos katsomme syvemmälle, ei tiedä mitään siitä, jota me sanomme intohimoksi, että hän lapsen riemulla nauttii iloja, joita hänelle saattaa sattua, ja kantaa kärsimyksiä, jotka häntä kohtaavat, kuin lapsi, joka kyllä ehkä tuntee syvällistä surua, vaan helposti sen myöskin unhottaa. Tosin musta suru ja huoli astuvat hänenkin majapaikkaansa, mutta hän karkoittaa ne heti luotansa, milloin vain luulee huomaavansa ilon edes etäistä kajastustakaan, ja unhottaa hädän heti, kuin onni taas hänelle hymyilee. Hänkin kerskaa rikkaudesta ja valittaa köyhyyttä; mutta hän ei joudu toivottomuuteen, vaikka hänen rikkautensa katoaakin, eikä hän kadota malttiansa, jos hänen köyhyytensä muuttuu rikkaudeksi. Hän on täys'kasvuisenakin vielä lapsi ajatuksissaan ja tuntemisessaan, teoissaan ja toimissaan; hän on onnellisempi kuin me.

Ostjakki, jonka kanssa varsinkin olemme seurustelleet Ala-Obin varsilla, jota olemme useimmin tavanneet ja jota luulemme oppineemme paraiten tuntemaan, kuuluu Suomen sukuun ja hänellä on sama usko kuin eräällä toisella saman suvun haaralla, samojeedeilla, sekä melkein samat tavat kuin melkein kaikilla sukulaiskansoillaan eli siis lappalaisillakin; hän on poropaimen ja kalastaja, metsästäjä ja linnustaja, kuten samojeedi ja lappalainen. Jos ei oteta lukuun hänen uskoansa ja ehkä kieltänsä, niin hän on enemmänkin lappalaisen kuin samojeedin kaltainen; sillä hän on sekä paikoillaan asuva että vaelteleva paimen, jota vastoin samojeedi yksin kalastellessaankin ainoastaan ani harvoin vaihtaa kuljetettavan majansa pysyvään hirsitaloon, ainakaan siinä Siperian osassa, jota me olemme matkustelleet.

Ehkä ostjakkien heimo on ennen aikaan ollut väkirikkaampi kuin nykyään, vaan kansa meidän käsityksemme mukaan se ei ole koskaan ollut. Joissakuissa heidän asuinpaikoissaan tai sellaisissa seuduissa, joissa he ainakin vaeltelevat, kuuluu väkiluku yhä vähenevän, toisissa sitä vastoin hiukan lisääntyvän, vaan ei suuressa määrässä kumpaakaan. Enintään heitä lienee viisikymmentä tuhatta henkeä. Koko Obdorskin suuressa piirissä, joka ulottuu 65:n pohjoisen leveysasteen tasalta samojeedin niemen pohjoispäähän ja Uraalista Kass-joen latvoille asti, elää saamiemme virallisten tietojen mukaan nykyänsä ainoastaan viisituhatta kolmesataa kaksiyhdeksättä miesostjakkia, joista ainoastaan tuhat kolmesataa kuusikahdeksatta on työhön kykenevää eli, joka on ihan sama, veroa maksavaa miestä. Jos oletamme naisia olevan yhtä paljon, niin ei heitä sittekään ole täyteen yhtätoista tuhatta. Sen tähden äskeinen arvio ei suinkaan ole liian vähäinen, vaan pikemmin liian suuri, vaikka otettakoonkin huomioon, että ostjakkien asuinala ulottuu Obin varsilla ylös Surgutin seuduille asti ja Irtishin varsilla lähelle Tobolskia.

Kaikki Irtishin sekä Ylä- ja Keski-Obin seutujen ostjakit asuvat vakinaisissa, hyvin yksinkertaisissa hirsitaloissa; jotka ovat samankaltaiset kuin venäläisten asunnot. Ainoastaan siellä täällä hyvin harvassa näiden ja korkeampaa sivistysastetta osoittavien kiintonaisten asuntojen välillä tavataan tuohiteittä, tshumi, jota vastoin se Ala-Obin varsilla, varsinkin Obdorskin ja joen suun välillä, on vaeltelevan poropaimenen ainoana asuntona, jokahan onkin luonnollista. Samassa suhteessa, vaikka ei tosin ihan täydellisesti, kuuluvat vakinaisissa, pysyvissä kylissä asuvat ostjakit oikeauskoiseen kirkkoon tai heidät luetaan siihen, koska ovat antaneet itsensä kastaa. Sitä vastoin tshumissa vielä majailevat ostjakit ovat pysyneet ikivanhassa uskossansa, josta ei suinkaan puutu runollista ylevyyttä eikä siveellisyyttä, vaan jota oikeauskoiset papit ja heidän seurakuntalaisensa tuomitsevat sokeaksi pakanuudeksi. Sitä uskoa näitä ostjakit tunnustavat paljon hartaammin ja suuremmalla vakuutuksella kuin toiset niin sanottua kristillisyyttänsä, joka ei suinkaan ole mikään jalostuttava korvaus ostjakkien lapsellisesta mielestä kehittyneen ja lapsellisella tavalla ilmi tulevan uskonnon sijaan. Sitä myöten, kuin Keski-Obin ja Ala-Irtishin seutujen ostjakit ovat ottaneet vastaan hirsiasunnot ja kristinuskon, ovat he myöskin vaihtaneet entisen pukunsa melkein kokonaan venäläisten kalastajanaapurien pukuun ja heidän seurassaan paljon omistaneet heidän tapojansakin ja omiansa kadottaneet sekä osaksi myöskin unhottaneet heimonsa puhtautta, niin että heille entisestä ominaisesta olemuksestaan ei ole jäänyt jäljelle oikeastaan mitään muuta kuin ne tuntomerkit, joita ei voida kadottaa, kieli ja kaikki siitä riippuvat omituisuudet, ja ehkä myöskin kaikilla ostjakeilla yhteinen taitavuus, toimekkaisuus ja viaton hyvänthahtoisuus. Mutta ei missään tapauksessa käy lausua, että tapojen muutoksesta olisi siveellisyys lisääntynyt tai kristinuskon ottamisesta tapojen puhtaus kasvanut. Ainakin on mieluisempi oppia tuntemaan pakana ostjakkeja ja lähemmin tarkastella vielä alkuperäistä kansaa, kuin sitä sen osaa, joka on ainoastaan varjo siitä, kuin se ennen oli ja heimon toinen osa vielä nykyäänkin on. Minä siis supistan kertomukseni niihin ostjakkeihin, jotka vielä nykyäänkin palvelevat Ort jumalaansa, elävät monivaimoisuudessa, kellä on siihen varaa, ja hautaavat kuolleitansa ihan samalla tavalla kuin heidän isänsä ovat haudanneet; esitykseni ei siitä suinkaan tule huonommaksi, että toiset jäävät syrjään, vaan päin vastoin kokonaisemmaksi, jos puhun yksinomaan vain näistä.

Ostjakkien kansan luonteesta on vaikea puhua, vielä vaikeampi sitä kuvata. Minä olen sitä moneen kertaan koettanut, mutta aina huomannut, miten mahdoton on sanoilla kuvata muotoa ja kynällä täydellisesti esittää ainoastaan silmällä nähtäviä heimon tuntomerkkejä. Ostjakit ovat kasvojensa muodolta, ihonsa, tukkansa ja silmänsä väriltä hyvin monenlaiset; heidän rotumerkkiänsä eli siis mongolialaisuuttansa ei suinkaan ole aina helppo huomata, päin vastoin se usein on hyvin

näkymättömissä; jos joskus todella luullaan saaneensa määritellyksi jokin varma, kaikkiin soveltuva tuntomerkki, niin toiset saman heimon jäsenet taas todistavat, että sitä määrittelyä ei suinkaan käy sanoa ehdottoman päteväksi, vaan ainoastaan osittain kelvolliseksi. Jos koetan sovittaa kaikkea yhteen, kuin olen tarkastettavinamme olleista ostjakeista nähnyt ja muistiin kirjoittanut, niin uskallan kuvata heitä ainoastaan näin:

Ostjakit ovat keskikokoisia, yleensä solakkavartaloisia, kädet, jalat ja raajat yleensä kohtuullisen kokoiset, kädet ehkä pikemmin suuret kuin pienet, pohkeet melkein aina pienet. Kasvojen muoto on jotenkin muiden mongolialaisten ja Pohjois-Amerikan indiaanein välillä, sillä ruskeat silmät ovat kyllä pienet, vaan ainoastaan sen verran viistossa, että sen juuri paraiksi huomaa, sasupäät eli poskiliut matalat, mutta kasvojen alaosa kapeaan ja terävään leukaan päin niin painunut, että muoto näyttää kulmikkaalta, ja, kun huuletkin ovat teräväpiirteiset, muuttuu se monella, varsinkin lapsilla ja naisilla, oikeaksi kissan naamaksi, vaikka nenä yleensä onkin vain hyvin vähän litteä, monella ei ollenkaan. Runsas, suora tukka, joka ei sentään ole karkea, on tavallisesti musta tai mustanruskea, harvemmin vaaleanruskea ja vielä harvemmin kellertävä, ja parta huono, kuitenkin ainoastaan siitä syystä, että nuorilla keikareilla on tapana nyhtää sitä pois, kulmakarvat ovat tuuheat. Ihon väri on tuskin tummempi kuin eurooppalaisen, joka paljon eleksii tuulessa ja ulkoilmassa millä säällä hyvänsä, ja kellertävyys, jota siinä aina sentään on, voi melkein näkymättömäksi heiketä ja sotkeutua.

Vaikka tätä määrittelyä käyneekin sanoa soveltuvaaksi enimpiin ostjakkeihin, niin se ei kuitenkaan merkitse, että heitä tarkemmin katsellessa tarvitsisi vähääkään epäillä heidän rodustansa. Muutamat heistä huomataan heti ensi katsauksella täydellisiksi mongolialaisiksi; sillä he ovat lyhytkasvuisia, ruskeat, vilkkaat silmät ovat viistossa ja pitkäaukkoiset, sasupäät korkeat, karhea tukka sysimusta, ja kaikki aina paljaana olevat ruumiin osat joko vaskipunaiset tai nahkaruskeat.

Ostjakkien kielestä en voi lausua mitään arvostelua. Sen tähden sanon vain, että se jakautuu kahteen, vieraankin selvästi huomattavaan murteeseen, joista Keski-Obin seuduilla vallitseva kaikuu hyvin soinnukkaalta, vaikka vähän pitkäveteiseltä ja laulun tapaiselta, jota vastoin Ala-Obin murre sen tähden, että kaikki ostjakit siellä mielellään käyttävät pehmeämpää samojeedein kieltä, sujuu sukkelammin, tavut kuitenkin aina selvästi eroten toisistaan.

Kristityt ostjakit matkivat, kuten jo huomautimme, venäläisten pukua; naiset eroavat venäläisten kalastajain naisista ainoastaan siten, että he koristavat vaatteitansa monesta paikasta kirjavilla lasihelmillä ja käyttävät erikoisia, ylt'yleensä helmillä koristettuja, leveitä nauhoja, saman laatuista kuin katolilaisten pappien stola. Pakana ostjakit käyttävät pukiminaan yksinomaan poron nahkoja ja muiden eläinten nahkoja ainoastaan poikkeuksen tavoin erityisinä poroturkin eli, kuten venäläiset sanovat, hirviturkin koristuksina. Pukimina on alapuolelle polvea ulottuva, miehillä rintaan asti, naisilla koko etupuolelta halaistu, ruumiin mukainen turkki, joka naisilla vyötetään nahkavyöllä kiinni; turkkiin kiinni ommeltu tai irtaallaan siihen kuuluva päähine ja hihoihin kiinni ommellut rukkaset; nahkahousut, jotka ulottuvat polvien alapuolelle, ja nahkasukat, jotka sidotaan kiinni polvien yläpuolelta. Naisten turkki on etupuolelta pitkin laitoja koristettu pienistä, neliskulmaisista, lyhytkarvaisista, eri värisistä, suurella vaivalla yhteen ommelluista nahkapaloista tehdyllä reunuksella ja helma leveällä koirannahkareunuksella, miehillä samoin ainakin helma; heillä myöskin aina on päähine kiinni turkissa. Nahkasukat, milloin niitä tahdotaan oikein sieviksi, tehdään hyvin monen värisistä, aistikkaasti asetelluista nuorten porojen nahkakaistaleista; rumamuotoinen kenkä on osaksi siihen kiinni ommeltu, osaksi sidotaan se nauhoilla kiinni. Keveä, metallinapeilla koristettu nahkavyö, jossa veitsi riippuu, pitää miehen turkkia kiinni; kirjava, pitkärimsuinen liina, jota kesällä käytetään nahkapäähineen sijasta, riippuu naisilla turkin päällä. Paidasta ei tiedetä mitään; sitä vastoin naiset käyttävät vyöhykettä. Koristuksikseen kokoa ostjakkalainen niin paljon yksinkertaisia vaski- tai paraimmassa tapauksessa hopeasormuksia kaikkiin sormiinsa, kuin niihin mahtuu, joten koko se käden osa on ihan kuin panssaroitu, kantaa sitä paitsi kaulassaan suurempia tai pienempiä lasihelmi-nauhoja ja raskaita, lasihelmistä, rautalangan kiehkuroista ja metallinapeista tehtyjä vastamaisia korvaheluja paremmin korvain päällä kuin niistä riippumassa, ja palmikoihisee tukkansa kahteen palmikkoon, jotka ulottuvat alas pohkeiden keskipaikoille asti. Samoin tekee myöskin ostjakkalainen keikari, todistukseksi että kaikki maailman keikarit ovat samaa sukua, jota vastoin mies tavallisesti pitää tukkansa kyllä pitkänä, mutta irtaallaan.

Yksinkertaisempi vielä kuin vaatetus, mutta yhtä tarkoituksen mukainen kuin tosin ruma, vaan kesät talvet yhtä sovelias puku, on ostjakin asuntokin, tshum, keilan muotoinen, tuohella päällystetty kuljetettavaksi sopiva maja, jota sekä kalastaja että liikkuva paimen käyttää. Kaksi- tai kolmekymmentä hienoa, silitettyä, molemmista päistä teroitettua, neljän tai kuuden metrin pituista seivästä, joista kaksi sidotaan lyhyellä nuoralla ylhäältä yhteen muille tueksi, on, silmämäärältä, mutta kuitenkin hyvin tarkkaan piiriin asetettuina, seinätelineinä; viisi tai kahdeksan, kapeista ja keittämällä pehmitetyistä tuohiliuskoista tehtyä, keilanpinnan muotoista levyä on ulkoverhona; tuulen siimespuolelle jätetty, kudotulla tuohilevyllä suojeltava aukko majan ovena; ylähuippu on aina auki, että savu pääsee vapaasti nousemaan. Ovesta tshumin vastapäiseen seinään on suora, paljas käytävä, jonka keskikohdalla on

tulisija; sen päällä on kaksi vaakasuoraa, seinäseipäihin sidottua seivästä kuivausorsina, joissa keittokattilakin riippuu. Käytävän kummallakin puolella on lautoja tai ainakin mattoja maassa astuimina ja vuoteiden jatkona, joiden pää puoli on seinään päin. Sararuohosta tehdyt matot, pitkäkarvaiset, pehmeät poron taljat ja poronkarvoilla tai kuivilla suosammalilla täytetyt, tyynyt ovat makuusijoina, turkit peitteinä. Säaskiverho, jonka alle kesällä koko perhe ryömii, suojelee makaajia tehokkaammin kuin tshumin ovella aina palava pajurisutuli noilta siivekkäiltä kiusaajilta. Keitto-, tee- ja juomakattila, kaukaloita, nahkasäkkejä, joissa pidetään jauhoja ja kovaksi paistettua ruisleipää, pieniä, kannellisia arkkuja, joissa säilytetään arvokkaimmat tavarat, varsinkin teeasiat ja -tarpeet, kirves, pora, nahankaavin, kaukalon muotoinen ompeluarkkunen, jousi tai pyssy, lumianturat sekä monenlaisia pyydyksiä; siinä kaikki sellaisen majan talouskapineet. Kristittyjen ostjakkien majoista harvoin puuttuvan jumalankuvan sijasta on näillä pakanallinen kotijumala.

Talven kylmältä ja myrskyiltä suojataan tshumia nahkapeitteellä, joka tehdään vanhoista turkeista, tai vielä paremmin toisella tuohikerroksella, joka levitetään entisen päälle.

Jos tshumin isäntä on kalastaja, on sellaisen tshumin edessä kuivaustelineitä sekä verkkoja että kaloja varten, hyvin siistitekoisia, erittäin keveitä ja taidokkaita rysiä, monta verrattoman hyvää pikku venettä ja muita kalastusneuvoja. Jos isäntä on myöskin metsästäjä, näkyy majan ympärillä kaikenlaisia pyydyksiä, itsestään tappavia kaaria ja jousia. Poropaimenella on monta taitavasti tehtyä rekeä niihin kuuluvine tarpeineen ja yksi hänellekin välttämätön vene.

Joka ostjakki osaa kalastaa, melkein jokainen myöskin metsästää tai viritellä pyydyksiä, mutta ei jokainen olla poronpaimenena. Kellä on poroja, häntä ostjakkien kesken pidetään vauraana eläjänä, ja jos poroja on paljo jollakulla, sanotaan häntä rikkaaksi; yksinomaan kalastuksella elämistä pidetään köyhyyden merkinä. Hevosia ja sarvikarjaa näkyy kyllä vähä joissakuissa ostjakkikylissä, mutta ainoastaan keskijoen varsilla; lampaita ja ehkä kissaakin pidetään siellä myöskin silloin tällöin. Vaan ostjakkien varsinaisina kotieläiminä ovat poro ja koira. Ilman niitä, varsinkaan ilman poroa, ei toimeentuleva mies luule voivansa elääkään, ja ne todella tekevätkin hänelle mahdolliseksi sen, joka hänestä on elämän iloa. Kuten beduiini, Sisä-Afrikan vaelteleva paimen, katsoo itseään arvokkaammaksi niitä heimolaisiansa, jotka maata viljelevät, ja kuten kirgiisi melkein halveksivasti katselee jokaista, kuin koettaa saada elatustansa maasta, samoin porolauman isäntä, jopa poropaimenkin käy käsiksi verkkoon ja koukkuihin ainoastaan silloin, kuin tahtoo saada kaloja omaksi tarpeekseen; jota vastoin kalastaja laskee verkkoja ja rysiä, paitsi itseään, myöskin muita varten tai tekee sitä toisen palvelijana. Porojen luvun mukaan arvostelee ostjakki miehen omaisuutta, poroja hän katsoo rikkaudekseen, onnekseen. Sen tähden hän silloin, kuin rutto hävittää hänen porolaumansa, kadottaa, paitsi rikkauttansa ja onneaan, myöskin muuta ja paljon enemmän: kadottaa arvonsa, itsetuntonsa ja luottamuksensa, jopa uskonsa, tapansa, tottumuksensa ja itsensäkin. "Niin kauan, kuin rutto ei vielä hävitellyt laumojamme," sanoi seurakunnan vanhin Mamru, se ymmärtäväinen ostjakki; johon olimme tutustuneet, "elimme iloisesti ja olimme rikkaat; siitä asti, kuin poroja yhtä päätä kadotamme, tulemme vähitellen köyhiksi kalastajiksi. Me emme, voi ilman poroa pysyä pystyssä, emme elää ilman niitä!" Ostjakki parat! niissä sanoissa on heidän kohtalonsa lausuttuna. Jo nykyään ovat porot, joita ennen oli satoja tuhansia, vähenneet viideksikymmeneksi tuhanneksi, ja yhä vielä rutto melkein joka vuosi raivoaa näissä sarvikkaissa laumoissa. Mitä siitä seuraa? Venäläiset papit saavat enemmän kristittyjä, venäläiset kalastajat enemmän renkejä, mutta ostjakkia tuota pikaa ei enää ole muuta kuin nimeltä.

Pohjois-Aasian poro on vallan toisenlainen kuin Lapin poro, suurempi ja muhkeampi, oikea kotieläin sanan paraimmassa merkityksessä. Me kaikki luulimme tuntevamme sen, sillä olimmehan sitä Lapinmaassa katselleet hyvin tarkkaan, oikein luonnontutkijan silmillä; mutta Siperiassa meidän täytyi tunnustaa, että sittekin olimme saaneet vain hyvin vaillinaisen kuvan tästä kaikkein kummallisimmasta kotieläimestä. Tuolla Lapissa olimme oppineet tuntemaan niskoittelevan, ilmeisen vastahakoisesti pikku miehen ikeen alle taipuvan ja lakkaamatta vapautensa jälleen saamista mietiskelevän peuralajin; täällä Siperiassa tapasimme kuuliaisen ja nöyrän, ihmisen seurassa pysyvän ja häneen luottavan eläimen. Vaan ostjakki osaakin oivallisesti pidellä sitä. Tosin hän ei kohtele sitä niin hellästi, kuin hän hyväilee koiraansa, muuta yleensä ei myöskään tyyliä eikä muuten kuin poikkeuksen tavoin kovasti ja raa'asti, ja sitä tapahtuu ani harvoin. Vastoin lappalaisen tapaa hän ei huoli sitä lypsää, mutta sen sijaan pitää sitä paljon säännöllisemmin valjaissa; sillä poron täytyy häntä ja hänen perhettään, tshumia kaikkine sisustuksineen ja kaikkia muita tavaroita, joita vain käy viedä mukaan, kuljettaa paikasta paikkaan sekä kesällä että talvella, jota vastoin lappalainen ainoastaan talvella käyttää poroa vetoeläimenä. Tapetusta porosta käyttää ostjakki kuten lappalainenkin kaikki osat, paitsi suolia ja vatsaa. Liha kelpaa ravinnoksi, luut ja sarvet kaikenlaisiksi kaluiksi, jänteet langaksi vaatteiden ompelukseen, talja vaatteiksi ja muiksi pukimiksi; yksin kallotkin käytetään. Poroilla ostjakki ajaa, keveässä reessään istuen, niin kesällä kuin talvellakin paikasta paikkaan, morsiamen katsontaan, pitoihin, metsästelemään ja ystäviensä hautajaisiin; porolla hän vie kuolleet viimeiseen lepopaikkaansa; poroja hän teurastaa ja syö vierastensa ja vainajainsa kunniaksi; poron taljoihin käärii hän vainajat ja itsensä. Lyhyesti sanoen: hän ei voi porotta tulla toimeen, ei elää.

Tuskin vähemmin tärkeä kuin sarvikas laumansa on ostjakille toinen kotieläimensä, koira. Koiraa pitää, hoitelee ja hyväilee joka ostjakki yleensä eikä ainoastaan vaelteleva paimen, kalastaja yhtä hyvin kuin metsästäjäkin, paikoillaan asuva yhtä hyvin kuin kuljeksiva mies. Ostjakkien koirat ovat kahta eri rotua, jotka kuitenkin vain suuruudeltaan eroavat toisistaan. Tokkohan meikäläiset koirain suosijat niitä katsoisivat kauneiksi, en minä uskalla sanoa: minun puolestani täytyy tunnustaa ostjakkien koira kauniiksi jo siitä syystä, että sillä vielä on kaikki viltin koirien tuntomerkit muut, paitsi väri. Enimmin on se meidän suippokuonoisen koiramme kaltainen, mutta tavallisesti suurempi ja usein niin suuri, että se tuskin on pienempi sutta, ei ainakaan paljon; hoikempi se myöskin on ruumiin rakennukseltaan kuin suippokuonokoiraa. Pää on pitkäkö, kuono keskipituinen, kaula lyhyt, ruumis pitkä, jalat hoikat, häntä keskipituinen, vaskenkarvainen silmä viistorakoinen, lyhyt suippo korva pystyssä, karva erittäin tiheä ja pitkä, kahta eri lajia, villa- ja harjaskarvaa, väri monenlainen, paraastaan puhdas valkoinen tai valkoinen ja mustat, hyvin säännölliset kuvat molemmin puolin päätä, korvissa, seljässä ja sivuilla, välistä myöskin suden tai hiiren karvainen harmaa tai hallakka, mutta ei juovikas. Häntä, jonka pää on karvainen, mutta ei tuuhea, on aina joko riippumassa tai suorana pystyssä, vaan ei koskaan kiemurassa, ja se juuri melkoisesti enentää villikoiran näköisyyttä.

Lakkaamaton ihmisen seurassa olo hyvänä ystävänä on tehnyt ostjakkien koiran erittäin hyvänluontoiseksi eläimeksi. Se on valpas, mutta ei äkäinen; rohkea, vaan ei riitaa etsivä: uskollinen ja kiihkeä, mutta ei vieraita vihaava eikä kiukkuinen; epäluuloisesti, vaikka ei juuri vihaisesti, se juoksee vieraalle vastaan, vaan lähestyy häntä luottavasti heti, kuin kuulee hänen puhelevan isännän kanssa tai näkee hänen astuvan tshumiin. Ihan tottumaton hemmottelemiseen ollen hän kyllä mielellään oleskelee tshumissa isäntänsä tai emäntänsä kanssa, mutta, osoittamatta vähääkään tyytymättömyyttä, lähtee myöskin mihin tuuleen ja ilmaan hyvänsä, hyppää vitkastelematta joen kylmään veteen ja uipi suoraa päätä leveäinkin joen haarojen poikki taikka valittamatta juoksee tundralla ajettaessa reen alla, johon se on kiinni sidottu, käyköön pä matka soita, vaivaiskoivikkoja tai vesiä myöten. Ollen viisas ja kavala, kekseliäs ja neuvokas, taitava ja sukkela, osaa se tehdä elämänsä viehättäväksi ja selvittää kaikista sattumuksista. Tshumissa se itsekieltävästi makaa ruuan vieressä, joka sille on herkkua; isäntänsä majan ulkopuolella se on näpistelevä ja rohkea varas. Tundran vaivaiskoivikossa se tyytyväisesti juoksee reen alla, vaan sileillä soilla tai muuten hyvällä tiellä se asettuu, jalat hajallaan, reen jalaksille ajamaan; metsässä se seuraa isäntäänsä uskollisena ja hyödyllisenä apulaisena, mutta vieraalta se sieppaa tapetun saaliin ihan silmäin edestä ja syö sen kiireimmiten niin viattoman ja tyytyväisen näköisesti, että siihen veitikkaan on mahdoton suuttua. Poroja paimenessa se tietää kaikki poron ominaisuudet ja pahat tavat ja on myöskin nöyrä, mutta ei koskaan niin luotettava kuin lammaskoira, vaan päin vastoin omapäinen ja tekee palvelusta vitkastelematta ainoastaan silloin, kuin se siitä näyttää ehdottoman tarpeelliselta.

Ostjakkien koiraa käytetään leikkikumppanina, tshumin vartiana, laumojen kaitsijana ja vetoeläimenä; käytetäänpä sitä vielä kuolleenakin hyödykseen. Reen eteen valjastetaan sitä ainoastaan talvella, mutta käytetään silloin niin sopimattomia valjaita, että se, jos sitä vähäkään rasitetaan, jo muutamain vuosien päästä ijäkseen lapaantuu. Kuoltua riistetään siltä oivallinen turkki, ja moni ostjakki pitää nähtävästi ainoastaan sitä varten niin suurta koirajoukkoa, että milloin hyvänsä talvella saa tarpeekseen koirannahkaa.

Samaa tai samanlaatuista tarkoitusta varten lienevät ne pesistä otetut nisäkkäät ja linnut, varsinkin ketut, karhut, huuhekajat, korvit, kurjet, joutsenet y.m., joita nähdään sekä kalastaja- että paimenostjakin tshumissa tai sen edessä kahleissa. Niin kauan, kuin sellaiset eläimet ovat vielä nuoria, kohdellaan niitä ystävällisesti ja hoidellaan huolellisesti; vaan kuin ne tulevat täysikasvuiseksi ja karvaltaan tai höyheniltään kelvollisiksi, surmataan ne, syödään, mikä syötäväksi kelpaa, ja käytetään hyväkseen turkki ja höyhenet, myöden varsinkin nahat usein ihmetyttävän kalliista hinnoista.

Koira tyytyy täällä kuten kaikkialla ihmisen tahtoon, mutta ihmisen täytyy taipua poron elintarvetten mukaan. Ne tarpeet ne määräävät paimenostjakin kuljeksimaan, ei paimenen oma tahto eikä oikku, samoin kuin kalojen tulo ja lähtö melkoisesti vaikuttavat paikoillaan asuvien ostjakkien töihin ja toimiin. Poronpaimenten ja heidän laumojensa vaellukset tapahtuvat melkein samasta syystä ja samaan suuntaan kuin kirgiisein, eroten niistä paraastaan vain siten, että ostjakkien vaellukset eivät pysähdy talveksikaan, vaan siihen aikaan juuri enenevät, s.o. ovat muuttuvaisemmat ja vaihtelevammat. Lumen sulaessa siirtyy paimenostjakki hitaasti vuoristoa kohti, sääskivitsauksen alkaessa nousee ylemmäksi vuorille tai ainakin harjanteen seljälle, jotka nekään eivät ole ihan turvassa sääskiltä; vitsauksen lakatessa palaa hän vähitellen alavammalle tundralle viettämään talvea, jos mahdollista, kotijoen lähistössä. Sitä kiertokulkuaan tekee hän vuosi vuodelta, jos onnettomuus, tuo hirvittävä rutto, ei kohtaa häntä.

Jo ennen kuin lyhyt kesä tulee paimenostjakin hedelmättömään kotomaahan, jo ennen kevään ensimmäisiä puhalluksia, siihen aikaan, jolloin kova jääkansi vielä järkähtämättä peittää mahtavaa jokea, sen sivujokia ja kaikkia tundran lukemattomia järviä, poikivat porot; sen tähden täytyy silloin huolellisemmin kuin muuten etsiä sellainen paikka, jossa on soveliaista syötävää sekä vanhoille poroille

että vasikoille. Sitä varten paimen ei siirry syvimpiin laksoihin vaan päin vastoin nousee harjanteille, joilta talvimyrskyt ovat lasseet lumen niin vähiin kuin mahdollista, ja pystyttää sinne tshuminsa soveliaimpaan paikkaan. Päivä-, viikkokausia viipyy hän siellä, kunnes paljas peuranjäkälä on kaikkialta ympäriltä syötynä eikä ole apua enää poron leveästä kaviostakaan, joka lapioimalla lunta paljastelee jäkäläpaikkoja. Sitte vasta paimen siirtyy johonkin lähipaikkaan, jossa on samoja etuja tarjona. Siitäkään hän ei lähde ennen pois, kuin taas tulee laitumen puute; sillä vielä on se aika, jota hän voi sanoa helpoksi ja hyväksi. Laumat kävelevät nyt laitumella tiheissä joukoissa; porojen kesken, joiden sarvet ovat puhkeamaisillaan tai juuri puhjenneet, vallitsee täydellinen rauha; emäporot pitävät tarkkaa vaaria vasikoista eivätkä päästä niitä näkyvistä; lauma ei pyri hajautumaan eikä poistu etäämmäksi tshumista, kuin kova paimenen huuto kaikuu, joka niitä auringon laskeutuessa kutsuu takaisin tshumin luo. Yöllä tosin hiiviskelee ympärillä ahnas susi, jonka talvi oli vuorilta karkoittanut alavalle tundralle, mutta rohkeat koirat vartioivat valppaasti ja pitävät tuota pelkuria rosvoa etäämpänä. Paimen sen tähden on yhtä vähän huolissaan suden kuin talvenkaan tähden, jota hän kuten kaikki pohjoisimmat kansat katsoo paraimmaksi vuodentakseen. Päivät, jotka nyt vielä ovat hyvin lyhyet, pitenevät hyvää vauhtia ja yöt yhä lyhenevät sekä samalla hänen vartioimattoman karjansa vaarat vähenevät. Joki heittää pois talvipeitteensä, etelän aroilla lämminneiden jokivesien kanssa virtailee lauhkeata ilmaa läpi maan; kukkulaseljänne toisensa jälkeen tulee lumettomaksi; sekä niillä että laaksoissa, joissa nuoret silmikat nyt rehevästi paisuvat, on kaikenlaisiin säihin tottuneille eläimille runsaasti ravintoa; alava tundra on muuttunut paimenen mielestä oikeaksi paratiisiksi. Kuitenkin hänen ja hänen laumansa suloinen elämä kestää vain vähän aikaa. Yhä ylenevä, yhä kauemmin ja lämpimämmin paistava aurinko sulattaa tasaisistakin laaksoista lumen, laajoilta järvilta jään, jopa routaisen maan pinnankin ja herättää kevään ensimmäisten viattomien esikoisten sekaan miljaardeja tuskauttavia sääskejä sekä itsepäisesti tunkeutuvia paarmoja, joiden toukat porot vasta muutama viikko sitte päristelivät pois sieramistaan. Nyt alkaa vaelteleminen todella, nyt paimen rientää vuoristoa kohti, tosin ei pitkää matkaa yhtenä päivänä. Heti, kuin yökaste aamusella kuivaa sammalista, jäkälöistä, ruohoista ja vaivaispensasten nuorista lehdistä, purkavat naiset tshumin, jonka vasta eilen pystyttivät, ja asettelevat tavarat eilen samoin tyhjennettyihin rekiin. Sill'aikaa ajaa paimen keveässä reessään, neljä voimakasta poroa edessä, laumansa luo, joka on hajallaan syömässä tai kylläisenä makaa ryhmissä, kokoo eläimet leiripaikan luo, jossa hänen perhekuntansa jo on valmiina ottamaan vastaan. Hienoa nuoraa, jonka yli porot ainoastaan harvoin uskaltavat hypätä, käsissään pitäen asettuvat vastaanottajat piiriin lauman ympäri; paimen menee, heitonuora oikeassa kädessä, keskelle laumaa, heittää melkein erehtymättä silmukan valitsemillensa poroille kaulaan tai sarviin, ottaa ne kiinni, valjastaa ne, käskee päästämään kaikki muut irti, nousee taas rekeensä ja lähtee ajamaan vuoristoon päin. Kaikki muut reet seuraavat, kukin jonkun perheeseen kuuluvan ohjaamana, pitkässä rivissä jäljestä. Koko vapaa lauma lähtee mylvien, narisevin askelin, liikkeelle, koirat yhä haukkuen juoksentelevat ympärillä ja koettavat pitää koossa muutamia kuljeksimaan taipuvaisia poroja, mutta eivät kuitenkaan voi estää joitakuita poikkeamasta syrjään eikä jäämästä jäljelle. Yhä laajemmaksi leviää lauma, sievästi koristaa se kaikkia lähimäkiä, erittäin mieluisiin syöntipaikkoihin pysähtyy ryhmiä sinne tänne; emäporot täyttävät vasikkain vaatimuksesta äidin velvollisuksiensa ja ehkä laskeutuvat levähtämäänsäkin vasikan viereen, joka on kylläisenä nukahtanut. Viimein paimenen tarkka silmä huomaa tuon vitkastelemisen, hän poikkeaa tieltä syrjään, ajaa suuren kierroksen lauman ympäri, ja hänen äänensä mahtikäsky sekä koirat, jotka nyt katsovat apunsa olevan tarpeen, pakottavat jälkimmäiset juoksemaan täyttää vauhtia edeltä jo menneiden jäljestä. Taas kuuluu kovempaa mylvintää, taas koirat kovemmin haukahtelevat ja edelleen kulkee tiheä lauma; oikea sarvimetsä siinä liikkuu, ja ulkomaisen katsojan sydämessä tuntuu outoa metsästysintoa.

Aurinko alkaa aleta, ajoporot ähkiävät ja huohottavat, kieli pitkällä riippuvana: on aika suoda niille lepoa. Vähän matkan päässä lähellä järveä, joita on lukemattomia, kohoaa tasainen kukkulamäki. Sinne kääntyy paimen ja pysäyttää sen päälle sarvikkaat veturinsa. Reki toisensa perästä saapuu sinne ja samoin jälestä tuleva laumakin, joka kuitenkin heti hajautuu laitumelle, ja riisutut ajoporot rientävät jäljestä.

Naiset valitsevat sopivan paikan tshumille, asettavat seipäät piiriin ja sovittelevat tuohiverhon paikoilleen; mutta paimenisäntä kävelee, heitonuora valmiina kädessä, valitsee tottuneen silmällä nuoren, lihavan poron ja heittää sille silmukan yli sarvien kaulaan. Turhaan koettaa poro irtautua, paimen lähestyy nuoraa myöten, ja vastustamatta se sitte seuraa häntä tällä välin valmistuneen tshumin luo. Kirvesterän isku niskaan kaataa poron maahan, puukon pistos sydämeensä päättää sen elämän. Kahden minuutin kuluttua on eläin jo nyljetty, avattu ja sisukset siitä taitavasti pois otettu; minuutin vielä kuluttua ovat kaikki perheen jäsenet eläimen ympärillä koossa kastamassa maksaviipaleita vereen, jota on kokoutunut rintakomeroon. Kyykkysillään vielä lämpimän poron ympärillä leikkelee jokainen kylkiluita tai paloja seljästä ja reisistä. Syöjäin huulet punertavat, kuin olisivat huonosti maalatut; joku veripisara tipahtelee alas leualle ja ryntäille, kädet värjäytyvät ja verisinä tahraavat myöskin nenän ja posket niin, että viimein outo katsoja näkee vain kammottavia verisiä kasvoja. Äitinsä sylistä ryömii rintalapsikin vahvemmalle atrialle, tahraa kasvonsa ja kätensä niellesään maksaviipaleita tai mitä muuta sattuu saamaan ja riemuisesti huudahtaa, kuin huolta pitävä äiti vielä

katkasee jonkin ydinluun ja antaa sen hänelle imettäväksi. Koirat istuvat piirissä atrioitsijain takana, sieppaellen luita, joita syöjät niille heittelevät. Kylläisenä nousee toinen toisensa perästä pois poron luota, pyyhkii sammalilla veren käsistään ja veitsestään ja menee tshumiin suloisesti levähtämään. Emäntä panee pataan vettä, sulloo teurastetusta, puoleksi syödystä eläimestä siihen niin paljon lihaa, kuin mahtuu, ja tekee alle tulen kiehuttamaan illallista.

Tällä välin paimen on riisunut ylävaatteensa ja tutkistellut sitä pikimmältään, ei kuitenkaan koskaan turhaan, ja itse siirtynyt niin lähelle tulta, että se koko voimallaan lämmittää hänen paljasta vartaloansa. Hän tuntee elämän suloutta ja miettii uutta nautintoa. Eräs veitikka, joka hänen seurassaan matkustaa vuoristoon, saksalainen syntyänsä, ehkäpä joku sen tutkijamatkueen jäsen, jonka Bremen lähetti Länsi-Siperiaan, on hänelle lahjoittanut sekä tupakkaa, tosin vain kauhistavaa nurkantakaista, vaan hyvin voimakasta siltä, ja suuren levyn paperia, kokonaisen kölniläisen sanomalehden; siitä repäsee paimen varovasti nelikulmaisen palan, tekee siitä pienen, suipon tötterön, taittaa sen keskeltä, täyttää suupuolen tupakalla, ja piippu on valmis; se palaakin oivallisesti ja hajuaa niin hyvältä, että hänen puolisonsa levittelee sieramiaan, ikävöiden samaa nautintoa. Kohta hänen toivonsa tuleekin täytetyksi, ja sitte piippu kiertää kädestä käteen, virvoittaen kaikkia perheen jäseniä.

Pata jo porisee, iltaruoka valmistuu ja kaikki käyvät maukkaalle atrialle. Sitte paimen astuu ulos tshumin ovesta, huutaa tänään viime kerran kauas kaikuvasti kokoon levottoman laumansa ja palaa tyytyväisenä tshumiin. Siellä on emäntä sill'aikaa levittänyt sääskikatoksen ja pistelee sen laitoja peitteen alle. Sen työn päättymistä odotellen mies ottaa jonkun koiran ja hyväilee sitä kuin pikku lasta, ja koira puolestaan näyttää huomaavan, että sille on tapahtunut suuri kunnia. Sitte mies puolialastomana ryömii sääskikatoksen alle, viisitoista-vuotinen poika seuraa esimerkkiä, hänen pieni, noin kolmetoista-vuotinen vaimonsa tekee samoin, emäntä toimittaa vielä pienen, kätkyessä makaavan rintalapsen turvaan, panee vielä kerran törkyä tshumin ovella savuavaan sääskituleen, sulkee oven ja menee muiden perheenjäsenten seuraan. Muutaman minuutin päästä kova kuorsaaminen ilmoittaa, että kaikki ovat suloisen unen helmoissa, jonka hyvä omatunto tuottaa.

Seuraavana aamuna alkaa sama päivätyö, ja sitä kestää, kunnes vuoriston kukkuloilla voidaan viipyä kauemmin samassa paikassa. Ylhäällä hyvin aikaisin tuleva lumi pakottaa jo elokuussa palaamaan alas, ja vaellus tapahtuu nyt samalla tavalla, vaikka paljon hitaammin.

Jään lähdettyä alkaa myöskin kalastajain työaika joilla. Paljo ostjakkeja kalastelee venäläisten palkkalaisina tai ainakin yhdessä heidän kanssaan; toiset ainoastaan myövät osan saaliistaan venäläisille ja kalastavat omaksi edukseen. Heti jään lähdettyä asettavat kalastajaostjakit tshuminsa venäläisten kalastusmajain sivulle tai asettuvat omiin kesäasuntoihinsa, jotka ovat perin yksinkertaisia puutöllejä joen ratinassa. Missä sivujoki laskee pääjokeen, suljetaan sen suu tai muuten joku joen haarakkeen suu aidalla, johon jätetään vain yksi aukko: veden ollessa matalampana pidetään rysiä ja koukkuja; muuten kalastetaan ainoastaan nuotalla ja verkolla.

Vilkas toimeliaisuus vallitsee kaikissa kalastuspaikoissa, jos on hyvä saalis. Aitauksen aukon päällä horjuvilla telineillä istuskelee nuoria miehiä tai pikemmin poikia, katsellen kulkeeko kaloja heidän verkkopussiinsa, joka sulkee tuota aukkoa; sitä he nostavat tuon tuostakin ja kaatavat saaliin pieniin veneihinsä. Miehet vetävät särkillä nuottaa tai laskevat matalampiin paikkoihin verkkoja. Iltapäivällä tai illan suussa palaavat kalastajat kotiin ja jakavat saaliin ruokakunnittain. Seuraavana aamuna alkaa naisten työ. Yksitellen tai ryhmissä ovat he kyykkyksillään suurten kalakasain ympärillä, jokaisella lauta ja terävä veitsi aseina. He suomustavat, puhdistavat, paloittelevat kaloja ja pistelevät hienoihin keppeihin sekä sovittelevat telineille kuivamaan. Taitavat ja varmat puukon sivallukset avaavat kalan vatsakomeron ja erottavat lihan ruotarangosta, sormet päästelevät maksan ja muut sisälmykset irti päästä ja arvokkaammista kalan sisuskappaleista. Maksa toisensa perästä solahtaa alas huulilta, sillä naiset eivät ole vielä mitään syöneet eivätkä siis malta olla nauttimatta herkkupaloja. Jos vatsa ei siihen vielä tyydy, suomustetaan ja puhdistetaan joku kala, leikellään pitkiksi viipaleiksi, kastetaan sellaisen päätä kaloista tiukkuneesen vereen, pistetään suuhun, sivalletaan veitsellä alhaalta päin ihan nenän kärjen editse sopiviksi paloiksi suuhun. Työskenteleväin äitiensä luo saapuvat lapset saavat kokonsa mukaan maksoja tai lihaviipaleita; nelivuotiset käyttävät veistä viipaleita suuhunsa paloittellessaan yhtä taitavasti kuin aikaihmisetkin, jotka aina juuri sillä tavalla, myöskin poron lihaviipaleita sivaltelevat sopiviksi paloiksi suuhunsa. Kohta kiiltävät äitien ja lasten kasvot kalan verestä ja maksarasvasta ja kädet suomuksista. Kun kaikki kalat on suomustettu, puhdistettu, paloitetu ja ripustettu kuivamaan, saavat osansa myös koirat, jotka himokkaina ovat istuneet naisten vieressä, mutta tunkeutumatta ja hätäilemättä; niille näet jäävät suomukset ja sisälmykset, jotka työnnetään läjään rikkakasalle, ja ahnaasti hämmentelevät mustat kuonot niitä tunkioita.

Aamutyö on ohitse, lyhyt levähdys tarpeen. Äidit ottavat lapsensa syliin, antavat rintalapsille ruokaa ja ryhtyvät sitte sekä lapsille että heille itselleenkin välttämättömän tarpeelliseen työhön: elävään etsintään. Lapsi toisensa jälkeen panee päänsä äidin syliin ja viimein hän itse vanhimman tyttärensä tai jonkun vastapalvelusta toivovan ystävän syliin, ja tuottelias on se metsästyks. Että saatua riistaa tosin ei



syödä, mutta kuitenkin puremalla tapetaan, ei ole uutta luonnontutkijalle, joka on tarkastellut apinoita.

Aurinko alenee; uutta runsasta saalista tuovat miehet, nuorukaiset ja pojat. Raakaa kalaa ovat he syöneet tarpeekseen; nyt heidän mielensä tekee lämmintä ruokaa. Suuri höyryävä kalapata, jossa on kiehunut lohien läheisiä sukulaisia, maukkaita siikoja, tuodaan heille eteen; kalan rasvassa lioitettua leipää syödään pohjaruuaksi; päälle juodaan teetä, jota on tehty huonosta kakkuteestä siten, että pala sellaista on pantu kylmään veteen ja siinä lämmitetty ja keitetty kauan aikaa. Syötyä ja juotua kylliksi tarvitsee henkikin ravintoa. Sen tähden on hyvin tervetullut jokainen taiteilija, joka nyt tuo omatekoisen kanteleen ja rupeaa soittamaan joko ikivanhaa, omituista kansanlaulua tai tanssisäveltä, jonka mukaan naiset ojentautuvat suoriksi ja taas laskeutuvat ja käsiään vuorotellen ojentavat ja jälleen koukistavat lanteille. Kunnes sääskikatos on tehty, kestää tällaista iloa; sitte katoavat täälläkin sekä nuoret että vanhat sen alle.

Kesä on kulunut, lyhyttä syksyä seuraa talvi. Lintujen lähtiessä alkaa uusi toimeliaisuus, talven tullessa ostjakin uusi, täydellinen, oikea elämä. Lähteille kesävieraille laitellaan kavala verkko; rannan tiheään pajukkoon tehdään aukkoja sellaiseen paikkaan, josta linnut tietävästi kulkevat, ja pingotetaan suuri, helposti liikuteltava verkko kahden suurenlaisen veden välille. Siihen lentää sorsia, hanhia, joutsenia ja kurkia, kaikki tervetullutta saalista höyheniensä ja vielä enemmän lihansa tähden, kun kaikki linnut ovat haluttua ruokaa kaikille jokilaakson asujamille eikä ainoastaan ostjakeille. Samaan aikaan lähtee vaelteleva paimenkin metsään ja virittelee tundralle loukkuja ketulle ja naalille sekä metsässä yksissä neuvoin siellä asuvien kansalaistensa kanssa loukkuja, kaarivireitä ja itsestään laukeavia jousia susien ja kettujen, soopelien ja kärppien, ahmojen ja oravien varalle. Jos on lunta satanut, sitoo tottuneempi metsästäjä jalkoihinsa lumianturat, panee lumilasit silmilleen ja lähtee nopeain koirain kanssa metsään tai tundralle etsimään karhun pesiä, ilveksen jälkiä, hirveä ja peuraa, joita nyt soveltuu ajaa takaa, koska lumi kyllä kantaa miestä, vaan ei eläimiä. Hän ei ole koskaan valehdellut, ei karhun hampaan kautta väärin vannonut eikä tehnyt vääryyttä, ja sen tähden on karhu häntä vastaan voimaton, hirvi ja peura kykenemättömät pääsemään häneltä pakoon. Tappamansa karhun hän riemuiten tuopi kylään, tshumiin; naapurit ja ystävät seisovat iloiten ympärillä, kunnes yleinen ilo tarttuu häneenkin ja hän hiipii salaa pois, pukeutuu karhuksi ja alkaa karhun tanssin, kummallisia liikkeitä, jotka muka kuvaavat karhun liikkeitä kaikissa sen elämän oloissa.

Runsas varasto nahkoja karttuu kohta kalastajan majaan, vielä runsaampi paimenen tshumiin, hän kun on säästänyt myöskin kaikki vuoden pitkään teurastamainsa porojen nahat. Niistä on nyt päästävä eroon. Läheltä ja kaukaa varustaudutaan markkinoille, jotka joka vuosi tammikuun loppupuolella pidetään Obdorskissa, Ala-Obin viimeisessä venäläiskylässä ja tärkeimmässä kauppapaikassa ja joille kokoutuu sekä koti- että ulkomaalaisia. Siellä venäläiset virkamiehet kantavat veroa ostjakeilta ja samojeedeilta, ratkasevat riitoja ja pitävät jonkinlaisia keräjiä; siellä venäläiset kauppiat ahdistelevat ostajia ja myyjiä, petturit yhdessä syrjääniveitikoiden kanssa tyhjentelevät kevytmielisiä juopporenttuja ja papit puhuttelevat käännettäviä pakanoita; siellä ostjakit ja samojeedit tekevät kaikenlaisia välipuheita, pitävät häitä, sovittavat vihamiehiä, hankkivat ystäviä, tekevät sopimuksia venäläisten kanssa, maksavat velkoja ja ottavat uutta. Pitkissä riveissä tulee joka taholta porovaljakoita, ja markkinapaikan ympärille kasvaa tshum toisensa viereen, ja jokaisen ympärillä on vahvoissa kuormissa vuoden myötävä saalis. Joka aamu astuskelee tshumin isäntä lempivaimonsa kanssa, joka nyt on täysissä koruissaan, puodista puotiin, myöskennellen nahkojaan ja ostellen tavaroita. Tehdään kauppaa, tingitään ja koetetaan pettää, ja vielä tänäänkin näyttää Merkurius voimaansa sekä kauppiasten että varasten Jumalana. Viina, jonka anniskelun ja myönnin hallitus kyllä on ankarasti kieltänyt, mutta jota kuitenkin on saatavana, eikä ainoastaan joka kauppiaalta, vaan joka talosta koko Obdorskista, huumaa mieltä, riistää järjen sekä ostjakeilta että samojeedeilta ja tekee heidät vielä köyhemmiksi kuin tuhoava karjan rutto. Viina herättää muuten kiihkottomassa, hyväluontoisessa ja viattomassa ostjakissa eloon kaikki intohimot ja muuttaa rauhallisen, kaikkia kohtaan ystävällisen, rehellisen miehen raivoavaksi, järjettömäksi eläimeksi. Viinaa himoitsee mies, viinaa myöskin vaimo; viinaa kaataa isä himokkaalle pojalle, äiti tytölle suuhun, jos he yrittävät vastustamaan tuota turmiollista myrkyä. Viinan tähden tuhlaa ostjakki vaivalla kootut aarteensa, koko omaisuutensa, viinan tähden palkkautuu hän orjaksi tai ainakin rengiksi, viinasta myöpi hän sielunsa, luopuu uskostaan ja isistään. Viina on välttämättömänä ehtona joka kauppaa päätettäessä, jopa oikeauskoiseen kirkkoon käännettäessäkin. Viinan avulla saa epärehellinen kauppias viimein kaikki ostjakin nahat, ja niistä päästyään palaa Obdorskiin tullessaan paljon hyvää toivonut ostjakki, kukkaro tyhjänä ja pää raskaana, petettynä, paljaaksi riistettynä tshumiinsa. Hän katuu hulluuttansa, heikkouttansa, tekee paraita päätöksiä, rauhoittuu sitte ja muistelee vain, miten oivallisesti hän on iloinnut omain kansalaistensa kanssa. Heidän kanssansa hän oli ensin juonut, sitte olivat miehet ja naiset toisiaan suudelleet, sitte miehet pieksäneet vaimojansa, sitte koetelleet voimiansa, jopa teräviä veitsiäkin välkytelleet ja uhanneet toisillensa kuolemaa; mutta verta ei ollut vuotanut, oli jälleen sovittu, nostettu lyönnistä ja viinasta tainnottomat naiset ylös maasta ja toisten avuliasten naisten avulla puhdistettu heidät; sovinnoisiksi oli tehty tärkeitä välipuheita, valittu tyttärelle sulho, pojalle pikku morsian; olipa joku leskikin uudestaan naitettu ja niissä pidoissa vielä kerran juotu; lyhyesti sanoen: olipa oikein hauskaasti iloittu. Että hallituksen virkamiehet viimein

olivat pistäneet kaikki järjettömiksi päihtyneet lukon taakse, että kaikki, kaikki rahat olivat olleet ja menneet, se kyllä oli ikävä, oikein ikävä asia; mutta olipa sentään vankila viimein auennut, rahan hukka unhottunut; ainoastaan kultaiset muistot, joita kävi koko vuoden hautoa, ja kaikin puolin kunniakas kihlaus olivat jääneet noiden oikeain juhlapäivien pysyväiseksi voitoksi, ja olihan iloa siitäkin.

Sulho ja morsian olivat samoin olleet markkinoilla ja juoneet niin vahvasti, kuin jaksoivat, ja siinä tutustuneet toisiinsa, ja sulho oli sopinut vanhempiensa kanssa valitsemaan nuoren tytön puolisonsensa tai oikeastaan saamaan hänet. Sillä vanhempien määräys rakentelee ostjakeilla avioliittoja eikä nuorten tahto. Sulhon toivosta ja tahdosta ehkä pidetään jonkin verta lukua ja sallitaan pojan myöskin katsella jotakin kansansa tytärtä, mutta lähetetään kosija ainoastaan siinä tapauksessa tytön isän puheille, jos omat olot soveltuvat yhteen tulevan sukulaisen kanssa. Tytöltä ei kysytä mitään, ehkäpä siitä syystä, että hän kihlusaikana on vielä liian nuori, voidakseen ymmärtävästi päättää tulevaisuuttansa. Eihän hänen tuleva puolisonsakaan ole vielä täyttänyt viidettätoista vuottansa silloin, kuin kosii kaksitoista-vuotista tyttöä. Monipuolinen markkina-ilo oli nyt melkoisesti jouduttanut neuvottelujen juoksua. Kosija oli ilman muita mutkia saanut, suostumuksen ja sitte oli viina, tuo muuten pahuutta tuottava myrkkyy, nopeasti päättänyt muuten pitkälliset hieromiset. Oli sovittu, että nuoren sulhon Sandorin tuli maksaa morsian lapsesta Mallasta lunnaiksi kuusikymmentä poroa, kaksikymmentä naalin ja kymmenen ketun nahkaa, kappale kirjavaa kangasta ja joukko pikku tavaraa, sormuksia, nappeja, lasihelmiä, huiveja ja muuta sellaista. Se oli vähä, paljon vähempi, kuin tuskin yhtään varakkaampi seurakunnan vanhin Mamru oli puolisonsaan maksanut; sillä häneltä oli lunnaiksi mennyt sataviisikymmentä poroa, kuusikymmentä naalin ja kaksikymmentä ketun nahkaa, suuri kappale kangasta, monta huivia ja paljon pientä tavaraa. Mutta silloin olivatkin paremmat ajat ja Mamru voikin suorittaa nuo enemmän kuin tuhannen hopearuplan arvoiset lunnaat vaimostansa, joka oli yhtä muhkea kuin rikkaasta, arvokkaasta perheestäkin.

Lunnaat ovat maksetut, nuorten kihlaus tapahtuu. Morsiamen isän tshumiin kokoutuu perheen sukulaisia tuomaan morsiamelle lahjoja ja saamaan lahjoja kaikkein nähtäväksi asetelluista sulhon tavaroista. Puetaan morsian juhlaaatteihin ja varustaudutaan lähtemään sulhon tai sulhon isän tshumille. Sitä ennen on uljaasti syöty äsken teurastettujen porojen lihaa tavan mukaan. Tänäpäin keitettiin ainoastaan muutamia jään alta pyydettyjä kaloja; poron liha syötiin raa'altansa, ja, kuin yksi teuras alkoi kylmetä, tapettiin toinen. Morsian itkee, kuten lähteväin morsianten sopii, eikä tahdo luopua tshumista, jossa on kasvanut; taipuu vasta sitte, kuin kaikki häntä lohdutellen kehoittelevat. Rukoillaan kotijumalalta Ortin siunausta, taivahisen, jonka merkki Sornidud, jumalan tuli eli meidän silmissämme vain säkenöivät revontulet viime yönä veripunaisina näyttäytyivät taivaalla. Eroavaa tytärtä seuraa äiti, auttamaan häntä ja pysymään hänen luonansa hääyön. Äiti ja tytär käyvät rekeen, kaikki häihin kutsutut sukulaiset kukin omaansa ja juhlallisesti kulkee saattojoukko kellojen helinässä, joita tänäpäin on kaikkein porojen juhla-aljaissa.

Isänsä tshumissa odottelee sulho morsianta, joka tänäpäin, kuten tavallista, kainosti peittää huivilla kasvojaan tulevan puolisonsa apelta ja langoilta. Uusi juhla alkaa ja vasta myöhään yöllä hajautuvat vieraat, joihin täällä on yhtynyt sulhonkin sukulaiset. Seuraavana päivänä vie äiti nuoren vaimon takaisin isänsä tshumiin. Vaan jo päivän päästä saapuvat sinne kaikki sulhon sukulaiset vaatimaan morsianta pois. Vielä kerran kaikuu riemu majassa, sitte eroaa morsian siitä ainiaksi ja asuu täst'edes puolisonsa kanssa kahden kesken tai yhdessä hänen ja hänen vanhempainsa ja sisarustensa taikka myöhemmin myöskin yhdessä miehensä toisen vaimon kanssa uudessa kodissa, johon hänet tällä toisellakin kerralla juhlasaatossa viedään.

Köyhäin ostjakkien pojat maksavat lunnaiksi enintään kymmenen poroa, kalastajain pojat eivät edes sitäkään, vaan ainoastaan välttämättömimmät tshumin tarpeet, asuvatpa usein monin perhein samassa tshumissa; juhla- ja ilopäiväksi tulevat sentään heidänkin häänsä ja niissä syödään niin paljon, kuin vähäiset varat suinkin kannattavat.

Köyhät ostjakit elävät yksivaimoisuudessa, mutta rikkaat katsovat varallisuuden etuoikeudeksi ottaa kaksi tai useampia vaimoja. Silloinkin sentään ensimmäinen pitää etuoikeuksia toisia kohtaan, jotka paremmin ovat hänen palvelijoitansa kuin vertaisiaan. Jos ensimmäisillä vaimoilla ei ole lapsia, silloin voi käydä toisin, sillä lapsettomuus on häpeä miehelle ja lapseton vaimo on tshumissakin surkuteltava, onneton olento.

Vanhemmat ovat ylpeät lapsistaan ja kohtelevat heitä hellästi. Onnea näkyy nuoren äidin katseesta ja liikkeistä, kuin hän ottaa esikoisensa syliinsä tai laskee hänet tuohikätkyeen pajun lehville ja puusta kaavituille lastuille; huolellisesti hän sitoo peitteen kiinni kätkeyn laitoihin ja varovasti peittää pienen vuoteen pääpuolen sääskiverholla, mutta puhtauteen katsoen olisi hänellä paljon oppimista. Niin kauan, kuin lapsi on ihan pieni, äiti tosin puhdistaa ja pesee sitä, milloin luulee välttämättömän tarpeelliseksi; vaan sen vähän kasvettua pesee hän siltä kerran päivässä ainoastaan kasvot ja kädet, käyttäen pajun kaavinlastuja pesutukkona ja toista kourallista pyyhkeenä, pitämättä muuten ollenkaan lukua, miten hyvänsä se pikku olento ryvettää itseänsä kaikkialla. Vasta sitte, kuin nuori ostjakki kykenee itse

pitämään itsestään huolta, päättyy se epäkohta; vaan tuskin kukaan katsoo sittekään tarpeelliseksi peseytyä edes jokaisen verisen atriankaan jälkeen. Lapset puolestaan ovat yhtä hellät ja uskolliset vanhemmilleen kuin vanhemmat heille sekä erittäin tottelevaiset ja kuuliaiset kasvattajainsa tahdolle. Kunnioitus vanhempia kohtaan on ostjakkien ensimmäinen ja tärkein käsky, kunnioitus Jumalaa kohtaan toinen. Kuin me neuvoimme mainittua seurakunnan vanhinta Mamrua opetuttamaan lapsilleen Venäjän kieltä ja kirjoitusta, hän vastasi käsittävänsä kyllä, että se olisi hyödyllistä, vaan pelkäävänsä että lapset lakkaisivat kunnioittamasta isää ja äitiä ja siten rikkoisivat uskonnon tärkeintä käskyä; siitä syystä hän ei voinut ruveta noudattamaan meidän neuvoamme. Siitä syystä ostjakki, joka vielä pysyy isiensä uskossa, ei opi enempää kuin tekemään paperille merkkinsä, joitakin harakan varpaita, jotka kyllä käyvät täydestä hänelle ja muille, ja leikkaamaan saman merkkinsä puuhun tai porojen nahkaan. Ja kuitenkin hän erittäin ymmärtäväisen ja taitavan ihmisen tavalla oppii helposti ja sukkelaan, mitä hänelle opetetaan, niin että hän jo nuorena naintajässä tietää kaikki, kuin kuuluu talouden perustamiseen ja yllä pitämiseen. Ainoastaan uskon asioissa näyttää hän mielellään heittävänsä omat arvelemiset; juuri sen tähden kaikki, paitsi jotkut harvat, osoittavat ansaitsematonta kunnioitusta shamaanille, joka on tietävinään uskonnosta enemmän kuin muut.

Me puolestamme emme voi olla sanomatta petturiksi sellaista shamaania, joka ostjakkien kuten muidenkin Siperian mongolialaisten kansakuntain keskuudessa ottaa itselleen papin oikeuksia. Se ainoa tuon kelpo veljeskunnan jäsen, jonka me tapasimme, kastettu samojeedi, kantoi kristinuskon merkkiä rinnallaan, olipa, kuten huhu kertoi, ollut jonakin oikeauskoisen kirkon virkamiehenäkin, mutta kuitenkin toimitti shamaanin virkaa pakana ostjakkien keskuudessa. Sellaisia tuntevilta olen sittemmin kuullut, että tämä petturi ei ollut mikään poikkeus; sillä kaikki shamaanit, jotka von Middendorf monivuotisilla Siperian matkoillaan oppi tuntemaan, olivat kristittyjä. Että se shamaani, jonka me tapasimme, luuli meitä hänen taitoonsa luottaviksi, olen jo maininnut matkakertomuksessani ja samoin, mitä hän meille ennusti, mutta jätin hänen kuvaamisensa täksi kerraksi, sillä tämän kehyksen sisään sellainenkin kuva kuuluu.

Ensin pyytäen viinaa alkajaisiksi, vaan sitte tyytyen luvattuun palkkioon meni tämä shamaani yksin tshumiin, sanoen kutsuvansa meitä, kuinhan ehti tehdä kaikki valmistukset. Niihin lienevät kuuluneet nekin kumeat rummunpärahdykset, joita hyvän hetken päästä kuulimme; muista valmistuksista emme saaneet mitään tietoa. Sanan saatuaamme astuimme tshumiin.

Koko tuohimajan sisus on täynnä ihmisiä, jotka istuvat piirissä niin kiinni seinässä kuin mahdollista; lapsineen ja vaimoineen tulleiden ostjakkien ja samojeedein seassa on myöskin venäläisiä samoin vaimoineen ja lapsineen. Korkeammalle paikalle oven vasemmalle puolen on shamaani Vidli asettunut istumaan; hänen oikealla puolellaan maassa istuu kyykkysissään ostjakki, mestarin oppilas nykyään. Vidlillä on ruskea vaate yllä ja sen päällä likainen, alkuaan valkoinen, kullalla niukasti koristettu viitan tapainen, vasemmassa kädessä pieni, tamburiinin kaltainen rumpu siten, että se varjostaa hänen kasvojensa, oikeassa kädessä rumpupalikka; pää on paljas, pyöreäksi leikattu tukka äsken kammattu. Keskellä tshumia palaa tuli, silloin tällöin valaisten leimahtelemisellaan kirjavaa ihmisjoukkoa, jonka keskeen mekin käymme istumaan meitä varten jätettyihin paikkoihin. Kolmasti kajahtava pitkä, moniääniseltä laululta kuuluva huuto, aljettuna muutamilla rummun pärahdyksillä, tervehtii meitä astuessamme sisään ja merkitsee toimituksen alkua.

"Että näette, että minä olen totuuden mies," puhuu mestari, "kutsun minä nyt minulle uskottua taivahisen sanansaattajaa meidän keskeemme ilmoittamaan minulle, mitä jumalat ovat teidän tulevaisuudestanne päättäneet. Te itse sitte voitte huomata, olenko puhunut totta vai enkö."

Tämän alkulauseen jälkeen, joka meille selvitetään kahden kertaisella tulkitsemisellä, paukuttelee tuo jumalain suosikki vasikan-, olin sanoa poronahkaista rumpuansa palikalla tosin jonkinlaisessa tahdissa, vaan ei yhtä tiheään, ja samalla säestäen laululla, samojeedein tapaan puoleksi puhuen tai oikeammin mutisten, puoleksi laulaen, ja nuorukainen, jota saatamme sanoa lukkariksi, aina toistaa säkeet säännöllisesti. Mestari pitää rumpuansa niin, että hänen kasvonsa ovat varjossa, ummistaa silmänsä, että mikään ei häiritse hänen henkensä katsetta; lukkari sitä vastoin polttelee laulaessaan kuten ennenkin ja syljeksi vaihteeksi. Kolme pitkää, tarkkaa paukautusta päättää rummuttamisen ja laulun.

"Minä olen nyt," sanoo mestari arvokkaasti, "kutsunut taivahisen lähettilästä Jamaulia meidän keskeemme, mutta en voi sanoa, kauanko kuluu ennen, kuin hän saapuu, sillä saattaahan hän olla kaukanakin meistä."

Ja uudestaan hän rummuttaa, laulaa loitsuansa, päättää laulua ja rummutuksen kuten äsken.

"Kaksi keisaria näen minä edessäni; he lähettävät teille kirjoituksen", puhuu jumalain lähettiläs hänen suunsa kautta.

Jamaul on siis ollut niin ystävällinen, että on suosikkinsa pyynnön mukaan saapunut tshumiin. Nyt

seuraavat jumalain sanoman eri säkeet, joiden edellä aina on rummutusta ja laulua, tässä järjestyksessä:

"Vielä kerran, tulevana kesänä, te kuljette samaa tietä kuin tänä vuonna."

"Silloin te käytte Uraalin harjalla, siellä, jossa Ussa, Bodarata ja Shtshutshja joet alkavat."

"Sillä matkalla teille jotakin tapahtuu, hyväkö vaiko pahaa, en voi sanoa."

"Bodaratalalla ei ole mitään saatavana, koska siellä ei ole puuta eikä laidunta; vaan siellä ylhäällä voidaan jotakin toimittaa."

"Esimiehellenne tulee teidän tehdä tili, hän tutkii sen ja on teihin tyytyväinen."

"Kolmelle heimonne vanhimmalle tulee teidän myöskin vastata töistänne; he samoin tarkastavat teidän kirjoituksianne ja sitte päättävät uudesta matkasta."

"Nyt matkanne täst'edes tapahtuu onnellisesti, ilman mitään pahoja sattumuksia; rakkahanne tapaatte kotona hyvin voivina."

"Jos nyt vielä Bodaratan seuduilla olevat venäläiset kertovat samaa kuin te, niin kaksi keisaria teitä palkitsee."

"Minä en näe yksiäkään kasvoja enää edessäni."

Toimitus on päättynyt; Uraalin vuorilla lepäilee viimeinen puoliyön hämärä. Kaikki poistuvat tshumista; venäläisten kasvoista näkyy samaa uskovaisuutta kuin ostjakkein ja samojeedein. Me pyydämme shamaania veneesemme, irroitamme häneltä ja hänen oppilaaltaan viinalla kielet ja teemme hänelle sitte kaikenlaisia ristikysymyksiä, vaikeitakin ja hyvin sotkevia. Hän vastaa kaikkiin, joutumatta mistään hämilleen, vitkastelematta ja vähääkään ajattelematta; hän vastaa niin vakuutettuna ja vakuuttavasti, selvään ja varmasti, lyhyesti ja arvokkaasti, että vielä varmemmin kuin ennen huomaamme, mikä viekas veitikka meillä on edessämme.

Hän kertoo meille, miten hänelle jo poikana oli tullut henki ja häntä niin kauan vaivannut, kunnes hän rupesi shamaanin oppilaaksi; miten hän oli yhä enemmän päässyt jumalain lähettilään Jamaulin ystäväksi, joka lähettiläs hänelle ilmestyy ystävällisenä miehenä, nopealla hevolla ratsastaen ja sauva kädessä pitäen; miten Jamaul rientää hänen avukseen ja tarpeen mukaan tuo taivahisen apuakin, milloin hänen, shamaanin, on taisteltava pahoja henkiä vastaan, usein monta päivää perätysten; miten jumalain lähettilään aina täytyy ilmoittaa hänelle taivahisen totinen, väärentämätön sanoma, koska muuten joka isku, kuin herättää rummusta ääntä, vaikuttaa lähettiläisen kuin tuskallisen kipeää lyönti; miten Jamaul tänäänkin oli ainoastaan hänelle näkyvänä istunut tshumissa hänen takanaan ja hänelle korvaan kuiskannut meille kerrotut sanat; miten hän, shamaani, taidollaan tai hänelle suodun armon kautta, jota hänen kääntymisensä kristinuskoon ei ollut heikontanut, osaa saada selville salatut asiat, löytää varastetut tavarat, tuntee taudit, tietää edeltä päin sairasten kuoleminen tai paranemisen, nähdä vainajain varjot ja karkoittaa niitä sekä tehdä paljon hyvää ja estää paljon pahaa, mutta tekee ainoastaan hyvää taivahisen pelosta; hän kertoo meille laveasti ja selvään ostjakkein ja samojeedein uskon, vaikka ei ihan oikein; hän vakuuttaa, että kaikki hänen kansalaisensa kuten ostjakitkin häntä etsivät kaikenlaisista syistä, kysyäkseen häneltä neuvoa ja saadakseen hänen kauttansa tietoa tulevista, asioista, eivätkä epäile häntä, vaan häneen luottavat ja uskovat.

Tämä viimeinen kohta ei ole tosi. Suuri kansanjoukko saattaa kyllä katsoa shamaania tietäjäksi, ehkäpä myöskin ihmisen ja jumaluuden välittäjäksi ja ehkä salaperäisen mahtavaksi olenoksi; mutta hänen sanojaan ja töitään moni uskoo yhtä vähän kuin muissa kansoissa monet ihmiset pappejansa. Näiden kansojen todellinen usko on paljon yksinkertaisempi ja lapsellisempi, kuin shamaani soisikaan. Täällä on ihan samoin kuin muualla: papit tai ne, jotka ovat olevinaan pappeja, selittelevät taivaassa olevan jumalia sekä neuvonantajia ja palvelijoita, mutta kansa ei tiedä mitään taivaan hovikunnasta.

Kansan uskon mukaan vallitsee taivaassa Ort, jonka nimi merkitsee "maailman loppua". Hän on mahtava henki, jolla ainoastaan kuolemaa kohtaan ei ole mitään valtaa; ihmistä kohtaan hän on hyvää suopa, kaiken hyvän, porojen, kalain ja turkiseläinten antaja, pahan estäjä, valheen kostaja, ankara ainoastaan silloin, kuin ei pidetä hänelle annettua lupausta. Hänelle pidetään juhlia, hänelle uhrataan ja häntä rukoillaan; häntä ajattelee rukoilija, joka seisoo jumalan kuvan edessä. Kuva, Longh nimeltä, voi olla puusta veistetty tai vaate tukku, kivi, nahka tai muu esine; voimaa sillä on ja se suojelee, mutta fetishi se ei ole. Jos kokoudutaan Longhin eteen ja asetetaan sellainen tshumin edustalle ja annetaan sille kala- tai poronliha-vati tai muita uhreja taikka pannaan arvokaluja sen eteen tai asetetaan se majaan, niin aina katsellaan taivaasen ja ajatellaan sekä uhratessaan että rukoillessaan jumaluutta. Pahoja henkiä asuu taivaassa kuten maan päälläkin, mutta Ort on mahtavampi kuin ne kaikki;

ainoastaan kuolema on mahtavampi häntä. Ijankaikkista elämää kuoleman jälkeen ei ole eikä siis ylönousemustakaan, mutta vainaja vaeltelee vielä varjona maan päällä, ja sillä varjolla on yhä vielä voimaa tehdä hyvää ja paha.

Kuin ostjakki kuolee, alkaa vainajan varjoelämä heti kuoleman jälkeen; sen tähden ryhdytään heti hänen hautaamiseensa. Jo ennen kuolemaa kokoutuvat kaikki kuolevan ystävät; heti kuoltua tehdään tshumiin, jossa ruumis on, tuli ja pidetään sitä voimassa, kunnes lähdetään haudalle. Shamaani kutsutaan kysymään vainajalta, mihin hän tahtoo tulla haudatuksi. Se tapahtuu siten, että mainitaan paikan nimi ja koetetaan nostaa ruumiin päätä. Jos vainaja suostuu, niin hän antaa päätänsä nostaa; jos ei suostu, niin siihen ei kolmenkaan miehen voimat riitä. Silloin täytyy kysellä uusia paikkoja, kunnes vainaja suostuu. Sitte lähetetään taitavia miehiä valmistamaan hautaa, johon työhön kuluu usein monta päivää.

Hautausmaat ovat aina tundralla korkeilla paikoilla, tavallisesti pitkänlaisten kunnasten harjanteilla. Haudat ovat taidokkaammin tai vähemmin taitavasti tehtyjä arkkuja, jotka asetetaan maan päälle. Jos ei ole lujia lautoja arkuksi, katkaistaan siksi vene ja sijoitetaan ruumis siihen. Ainoastaan hyvin köyhät ihmiset kaivavat maahan matalan kuopan ja hautaavat siihen.

Ruumista ei pestä, mutta puetaan juhlavaatteihin, tukka kammataan ja kasvot peitetään liinalla. Kaikki vainajan vaatteet jäävät köyhille. Vierasta ruumista ei kosketa käsin, mutta rakasta sukulaista suudellaankin kyynelsilmin jäykille kasvoille.

Reessä tai veneessä viedään kaikkein sukulaisten ja ystävien saattamana ruumis hautauspaikkaan. Arkkuun tai hautaan levitetään porontalja vainajalle leposijaksi, pään vierustalle ja molemmille sivuille pannaan tupakkaa, piippu ja kaikenlaisia kaluja, joita vainaja eläessään käytti. Sitte ruumis kannetaan nuorilla arkkuun, lasketaan tilalleen, peitetään sen kasvot viime kerran, asetetaan tuohilevy arkun päälle, jonka laitoja rikkaat ehkä myöskin koristavat kalleilla nahoilla ja kankailla, pannaan tuohilevyn päälle hauta-arkun varsinainen kansi tai ainakin paksuja puita vierekkäin sekä niille ja arkun ympärille ja alle kaikki ne kalut, jotka eivät sovi itse arkkuun, rikottua ne ensin tai jollakin muulla tavalla tehtyä kelpaamattomiksi elävien ihmisten käyttää eli ostjakkein käsityksen mukaan varjoksi siitä, kuin ne ovat olleet.

Tällä välin on lähelle hautaa tehty tuli ja teurastettu yksi tai useampia poroja, joiden lihan hautajaisväki syö raa'altaan tai keitetynä. Atrian jälkeen nostetaan teurastettujen porojen kallot seivästen päihin ja asetetaan niihin tai lähipuihin myöskin porojen korut ja ripustetaan kellot, jotka niillä tänään kuten kaikissa juhlatiloissa oli kaulassa, hauta-arkun yläpäähän, rikotaan viimein rekikin ja kaadetaan se kumoon lähelle hautaa, joka siten saa viimeisen koristuksensa. Sitte lähdetään kotimatalle. Valitus vaikennee ja elämä taaskin käy jokapäiväistä juoksuaan.

Mutta yön varjossa alkaa vainajan varjo kaluineen, jotka myöskin ovat varjoiksi muuttuneet, salaperäistä varjoelämäänsä. Mitä hän on tehnyt elävänä ollessaan tekee hän edelleenkin. Näkymättömänä paimentaa hän porojansa, soutaa venettään, sitoo lumikengät jalkoihinsa, jännittää joustansa, laskee verkkojaan, tappaa entisten pyyntieläinten varjoja, pyytelee entisten kalain varjoja. Yön hämärässä astuu hän puolisonsa, perheensä tshumiin, tekee jälkeen jääneille hyvää ja paha. Hänen palkkansa on hyvän tekeminen omaisilleen, omalle lihalleen ja verelleen, ja hänen rangaistuksensa, jos hänen täytyy yhä tehdä paha omaisilleen.

Nämä ovat ostjakkien uskonnon pääpiirteet, noiden luonnon lasten, joita oikeauskoiset kristityt pitävät pakanoina ja halveksivat. Jos rehellistä, mieleltään lapsellista ihmistä oikein arvostellaan, niin eipä voida olla toivottamatta: pysykööt he aina pakanoina tai ainakin sellaisina, kuin ovat.

Aron vaeltelevat paimenet ja laumat.

Vaikka Keski-Aasian aro onkin rikas ja näyttää hyvin kirjavalta, ainakin keväällä, ja vaikka sen sisällä on paljo hedelmällistä maata, niin vakinainen ja pysyväinen paikoillaan asuminen on siellä mahdollinen kuitenkin ainoastaan muutamissa erittäin otollisissa paikoissa. Kuljeksimista ja vaeltamisesta, tuloa ja lähtöä, ilmestymistä ja katoamista vaatii se melkein kaikilta lapsiltaan, sekä ihmisiltä että eläimiltä, jotka siellä oleksivat ja asuksivat. Joitakuita paikkoja saattaa maanviljelijä tehdä itselleen alammaisiksi, joihinkuihin paikkoihin perustaa kyliä ja kaupunkeja, vaan yleensä aron ainiaan täytyy olla vaeltelevan paimenen omana, joka osaa taipua sen kaikkein olojen mukaan.

Aron paimenista ovat kirgiisit huomattavimmat sekä lukumääränsä että tapojensa tähden. Heidän laidun- ja asuinalueensa ulottuu Don- ja Volga-joista Tianshan-vuoriin ja Irtish-joen keskipaikoilta Balkashjärven eteläpuolelle ja melkeinpä Kiivaan ja Bukaraan asti. Kirgiisein kansa jakautuu ryhmiin ja

heimoihin, aro- ja vuoripaimeniin, mutta on kuitenkin yhtä samaa kansaa sukuperältään ja kieleltään, uskonnoltaan ja tavoiltaan, vaikka eri heimoissa näkykäänkin erilaisuuksia. Orenburgin aroilla vaeltelee pienin ja nuorin ryhmä, Volgan ja Uraal-joen välisillä aroilla eli Turgain ja Uraalin kuvernementeissä asuu äskenmainitusta eronnut haara, joka sanoo itseään bukailaiseksi ryhmäksi; Irtishin ja Balkash-alueen aroilla ja vuorilla kuljeksii keskimäinen eli vanhempi ryhmä ja Illi-joen tuolla puolen aina lähelle Bukaraa ja Kiivaa ovat liikkuvien vuorikirgiisein asuinpaikat, jotka sanovat itseään suureksi eli vanhimmaksi ryhmäksi. Kirgiiseiksi muuten ei ainoakaan tämän kansan haara itseään sano, sillä kirgiisi on pilkkasanana merkitsee "rosvoja". Heidän ominainen nimensä on kaisak eli kasak, vaikka venäläiset nykyään kasakeilla tarkoittavat ihan toista väkeä kuin arojen asujamia.

Kirgiisit, kuten minä heitä sittekin nimitän, ovat turkkilainen heimo, jonka rodusta on paljo eri mieliä lausuttu. Moni matkustaja pitää heitä oikeina mongolialaisina, jota vastoin toiset, ehkäpä suuremmalla syyllä katsovat heitä sekakansaksi, joka kyllä muutamissa kohdin on mongolialaisten kaltainen, vaan jolla yleensä sentään on useampia indogermanialaisten tuntomerkkejä, paraiten turkmeenien. Minun näkemäni kirgiisit, jotka kaikki kuuluivat keskimäiseen ryhmään, ovat keskikokoista tai pientä, kaunis vartaloista väkeä; kasvot ei tosin kauniit, vaan ei myöskään mikään viirunaama kuten mongolialaisilla; kädet ja jalat sievät, ihon väri kirkas tai läpinäkyvä vaaleanruskea, vähän keltaiseen vivahtava, silmät ruskeat ja tukka musta. Sasupääät ovat harvoin niin korkeat ja leuka ainoastaan ani harvoin niin kapea, että kasvot tulevat kulmikkaiksi tai kissan naamaksi; keskikokoinen silmä on yleensä keskikohdalta kaarevin ja ulkonurkasta vaakasuoraan jatkunut, eli siis mantelin muotoinen kyllä, vaan ei viistorakoinen: nenä enimmäkseen suora, harvoin kaareva, suu kohtuullisen kokoinen ja teräväpiirteinen, parta ohut, vaikka ei oikeastaan huono. Oikeita mongolialaiskasvoja näkyy kyllä myöskin, paraastaan köyhemmän väen naisilla ja lapsilla; mutta yhtä vähän, kuin olen nähnyt oikein kauneita kirgiisiläisnaisia, yhtä vähä on näkyviini sattunut oikeita viirunaamojakaan kuten muissa kansoissa, jotka todella ovat mongolialaisia. Sekakansan muoto näkyy kaikilla suuremmassa määrässä kuin mikään varma, tarkkarajainen rotu. Olen nähnyt miehiä, jotka, jos en olisi tiennyt heidän kansallisuuttansa, olisin ehdottomasti lukenut jalompimuotoisiin indo-germanialaisiin, ja toisia, joilla minun välttämättä täytyi myöntää oleviin selvät mongolialaisen kasvot. Vanhain sukujen jäsenillä on yleensä kaikki indogermanialaisten tärkeimmät tuntomerkit, alhaisemmat miehet ja syrjäisemmät haarat näyttävät ainakin joissakuissa kohdin mongolialaisilta, jopa ovat melkein täydellisestikin heidän kaltaisiansa. Islami, joka myöntää autuuden opin tunnustajaksi muuttuneelle orjalle kansalaisyhteisyydet, lienee aikojen kuluessa tehnyt monesta pakanamongolialaisesta kirgiisejä ja siten paljon vaikuttanut kirgiisein heimomerkkeihin ja niitä turmellut.

Vaikka kirgiisin puku oikeastaan on turkkilainen, se ei kuitenkaan sovellu päästämään vartaloa näkyviin paraimmalta puolen. Varsinkin talvella karvalakit, turkit ja pitkät saapasvarret peittävät kaikki vartalon yksityiskohdat, eikä niitä näy kesälläkään. Köyhä kirgiisi käyttää, paitsi turkkiansa ja karvalakkiansa, ainoastaan paitaa, viittaa ja leveitä housuja, ylhäiset ja rikkaat sitä vastoin itämaiseen tapaan monia vaatteita päällekkäin; mutta molemmat pistävät kaikkein ruumista verhoavain vaatteiden, paitsi turkin, helmat housuihin, että eivät ratsastaessa olisi tiellä, mutta juuri sen tähden näyttävät sitä hullunkurisemmalta, mitä rikkaammin ovat puetut. Suositaan tummia värejä enemmän kuin kirkkaita, joita sentään ei halveksita niitäkään, vaan käytetään niitä kirjavissa kudoksissa ja nauhuksissa. Vyössä riippuu melkein joka kirgiisillä korea, rauta- tai hopealastoilla runsaasti koristeltu pikku laukku ja samoin koristeltu veitsi, mutta mitään muita koristeuksia hänellä ei ole, paitsi välttämätön sinettisormus ja muistoraha, jos keisari on antanut sen jollekulle.

Naisten puvusta en tiedä paljoa, koska tarpeellinen varovaisuus esti minua kyselemästä enempää, kuin näin, ja koska rikasten ja ylhäisten vaimoja en nähnyt ollenkaan enkä muita koskaan juhlapuvussa. Paitsi turkkia, saappaita ja kenkiä, ihan samanlaisia kuin miehillä, on naisilla housut, myöskin melkein samanlaiset kuin miehillä, paita ja sen päällä kaapun kaltainen päällysvaate, joka ulottuu polvien alapuolelle ja on keskeä kiinni vyötetty, päässä joko turbaanin tavoin kääritty liina tai sellainen päähine kuin nunnilla, joka peittää pään ja kaulan ja riippuu hartioilla ja ryntäillä.

Sekä miesten että naisten vaatteet, paitsi aina sieviä ratsusaappaita ja kenkiä, ovat karkeatekoiset. Arvattavasti ilmanalan vaatimuksesta on molemmilla päällysvaatteissa tavattoman pitkät, yli käsien ulottuvat ja niitä aina peittävät hihat.

Kun suuret ja vähään tyytymättömät eläinlaumat pakottavat kirgiisiä siirtelehtämään paikasta paikkaan, sopivaa laidunta etsien, täytyy heillä myöskin olla sellaiset asunnot, jotka voidaan helposti pystyttää, ilman suurta vaivaa taas hajoittoa ja toisessa paikassa jälleen panna kokoon ja jotka kuitenkin riittävästi suojelevat sopimattomilta ilmoilta. Ne edut täyttää jurtta paremmin kuin mikään muu kuljeteltava asunto, joten sitä syystä kyllä voidaan sanoa täydellisimmäksi kaikista teltoista. Vuosituhansien kokemus on vähitellen tehnyt jurttan siksi, kuin se nykyään on, tavallansa verrattomaksi vaeltelevan paimenen ja yleensä siirtelehtävän ihmisen asunnoksi. Se on keveä ja helppo liikutella, vettä pitävä ja lämmin, sitä käy sulkea myrskyiltä ja avata tuuletukselle ja auringolle, se on miellyttävä ja mukava, yksinkertainen ja kuitenkin sovelias koristaa runsaasti sekä sisältä että ulkoa; sitenpä sillä

on niin paljon hyviä ominaisuuksia, että sitä opitaan pitämään sitä suuremmissa arvossa, mitä kauemmin siinä oleskellaan, ja vähitellen yhä paremmin huomataan se varsin mukavaksi asua. Jurttan pystysuora, ympyräinen alaosa on toisiinsa liitettyistä ja helposti erotettavista ristikoista, ja ylinnä on kupukatto; niiden välille on sovitettu orsia ja seinään ovi; pöyhäkät tshi-ruohomatot ja suuret, sopivaan muotoon leikatut ja erittäin taidokkaasti asetellut huopalevyt ovat koko asunnon ulkopeitteinä; sisällä peitetään maalattiakin samoin huopamatoilla. Koko rakennus sidotaan kokoon yksinomaan nuorilla ja nauhoilla, paitsi ovea, joka on tappisaranoilla ja ortta, joka pistetään kupukehyksen reikiin; sen tähden se voidaan helposti hajoittaa ja kuitenkin se pyöreän pohjamuotonsa ja kupukattonsa tähden kestää rajunkin myrskyn puhalluksia. Sen kokoon panemiseen kuluu tuskin muuta kuin puoli tuntia, hajoittamiseen vielä vähempi aikaa, ja yksi kameli sen kuljettaa paikasta paikkaan. Mutta sen tekoon ja koristelemiseen kuluu paljon aikaa ja tarvitaan kaikki taito, kuin emännällä on, jonka huolena on päätyö sen teossa ja sitte kokoonpano ja purkaminen kokonaan.

Jurttia on tärkeä osa kirgiisin irtaimesta omaisuudesta. Rikkailta niitä on kuusi ja kahdeksankin, mutta he kuluttavat enemmän varoja muutamain koristamiseen kuin useampien uusien tekoon, koska heitä arvostellaan ja verotetaan jurttainsa luvun eikä laumainsa suuruuden mukaan. Ylhäiset komeilevat jurttillaan, varustaan niitä niin rikkaasti kuin mahdollista, tehden ne kalleimmasta huovasta ja sisältä ja ulkoa koristaen kaikenlaisilla kaunistuksilla ja kirjavilla kangaskappaleilla. Vielä arvokkaammat ovat kalliit matot ja taidokkaasti ommellut silkkipieitteet, joilla jurttan sisus juhlatiloiksi koristetaan. Sellaiset matot kulkevat perintönä isältä pojalle ja ovat omistajan mielestä yhtä arvokkaat kuin valmistamaton hopea.

Kuitenkin arvostellaan vaeltavan paimenen omaisuutta yksinomaan hänen laumojensa mukaan eikä noiden äsken lueteltujen sivuasiain. Köyhimmälläkin jurttaherralla täytyy olla paljon eläimiä, hänen voidakseen edes koettaakaan tulla toimeen; sillä karja, jota hän paimentaa, on hänen ainoa elinehtonsa; ainoastaan kotieläimensä turvaavat häntä puutteelta. Rikkaan laumoissa on tuhansittain elukoita, köyhällä ainakin sadoittain; mutta rikas voi köyhtyä, jos rutto tappaa hänen laumojansa, ja köyhä voi kuolla nälkään, jos yleinen rutto vähentelee hänenkin pientä laumaansa. Laajat rutot tuhoavat kokonaisten heimojen varallisuuden, saattavat tuhansia ihmisiä kuolemaan nälkään. Eipä ihme siis, että kirgiisin kaikki ajatukset liittyvät hänen laumoihinsa, että hänen tapansa johtuvat ihmisen ja eläimen likeisestä yhteydestä, että ihminen on riippuvainen eläimestä.

Hevonen on, vaikk'ei hyödyllisin, niin jaloin ja arvokkain kaikista kirgiisein kotieläimistä, omistajansa silmissä sama kuin kaikki kotieläimet yhteensä, kuin täydellisin kauneus; se on mittakeppi, jonka mukaan arvostellaan rikkautta ja köyhyyttä. "Hevosen" sijasta käyttää kirgiisi vain "kotieläin" sanaa, "vasemman" ja "oikean" puolen sijasta lauseita: "sivu, jolta nousee selkään" ja "sivu, jolla puolen solmuruoskaa pidetään". Hevonen on nuorukaisen ja neitosen, miehen ja ukon, naisen ja ämmän ylpeys; jos hevosta kiitetään tai moititaan, on se ratsastajan ylistämistä tai häpäsemistä; lyönti hevoseen, jolla ei itse olla ratsastamassa, ei tarkoita hepoa, vaan sen ratsastajaa tai omistajaa.

Suuri osa kirgiisein lauluista käsittelee hepoa; se soveltuu verrattavaksi ihmisiin, miesten ja naisten arvon mittariksi ja ihmiskauneuden kuvaksi.

"Morsion', o armahaisen', mustan tamman vilkas varsa!"

huutaa laulaja morsiamelle, joka tuodaan sulhon jurttaan;

"Leikki valkotöytöjen, miss' on se?  
Meidän varsaleikki, missä on se?  
Appi, vaikka saisinkin kuin armaan,  
Isä tok' ei ole mulle varmaan!"

vastaa morsian nuorukaisille, jotka hänelle laulavat "eroavan neitosen" lohdutuslaulua "dshar-dsharia", viitaten "varsojen leikillä" lapsuutensa ensimmäisen rakkauden aikaan.

Hevospäillä lausutaan niiden omistajain rikkaus, hevosissa lasketaan ja maksetaan lunnaat morsiamesta; sadan tamman arvoiseksi katsotaan neitoa, joka pannaan voittopalkinnoksi paraimmalle kilparatsastajalle; hevosia lahjoitetaan toinen toiselleen, hevosilla sovitetaan kuoliaaksi iskeminen tai murha, jäsenten murtuminen taistelussa tai silmän puhkaseminen, rikokset ja loukkaukset; sata hevosta vapauttaa kirouksesta miehen tappajan tai murhaajan, viisikymmentä naisen ja kolmekymmentä lapsen murhaajan; hevosissa maksetaan sakko, jota heimolaiset vaativat jonkun ruumiin ja omaisuuden vahingoittamisesta; hevosen tähden rupeaa arvokaskin mies varkaaksi. Hevonen kantaa rakastajaa rakastetun, sulhoa morsiamen luo, sankaria taisteluun, vainajan satulaa ja vaatteita leiripaikasta toiseen; hevonen kantaa miestä ja naista, vanhusta kuten lastakin, joka on sen satulaan sidottu kiinni, tai nuorta ratsastajaa, joka ensi kertaa istuu omin neuvoin satulassa. Hevosen arvon mukaan arvostelee rikas mies laumojansa; hevosetta on kirgiisi sama kuin meillä koditon mies; hevosetta pitää hän itseään kaikkein köyhimpänä olentona auringon alla.

Kirgiisi on tarkkaan tutkinut hevosen elintavat, tuntee kaikki sen tottumukset, sen hyvät ja pahat puolet, sen hyveet ja paheet, tietää, mikä sitä hyödyttää, mikä vahingoittaa, vaatii siltä välistä ihan uskomattomiakin, mutta ei pakotta koskaan rasita sitä yli voimain; ei tosin kohtelee sitä arabialaisen hellyydellä, mutta ei myöskään muiden kansain raakuudella. Tosin kirgiisit eivät tiedä mitään sellaisesta tämän jalon eläimen järkevistä jalostuksesta, kuin arabialaiset ja persialaiset, saksalaiset ja englantilaiset harjoittavat, vaan kuitenkin kirgiisikin pitää, yhä huolta mieluisten lajien jalostuttamisesta siten, että päästää vain paraita oreita tammojen seuraan, vaan salvaa muut. Valitettavasti hän valitessaan siitosoreita katsoo yksinomaan niiden muotoa eikä yhtään niiden väriä, ja siitä on tullutkin paljo oikein rumia, väriltään säännöttömiä ja epätasaisia hevosia. Hevosen opettaminen on täällä hyvin vaillinainen, sillä vaeltelevalla kirgiisipaimenella on liian paljo hevosia, hänen ehtiäkseen niitä koulita.

Meidänkin täytyy sanoa kirgiisin hevosta miellyttäväksi olenoksi, vaikka se ei kaikin puolin tyydytäkään meidän kauneusvaatimuksiamme. Se on enintään keskikokoinen, solakkarakenteinen eläin, jolla on pää, vaikka ei ruma, vähän suurehko, kuonosta kapeahko ja juuresta alaleuan ulkonevain haarakkeiden tähden paksuhko, kaula voimakas, keskipituinen, ruumis pitkän solakka, jäsenet hienot ja karva pehmeä. Silmät ovat suuret ja tuliset, korvat pikemmin suuret kuin pienet, mutta sopivan muotoiset. Harja ja häntä ovat hienot ja pitkäjohiset ja aina tuuheet, häntäjouhet niin pitkät, että viiltävät maata; sääret hyvärakenteiset, ehkä vähän laihat, kaviot enimmäkseen jyrkät, vaan usein liian korkeat. Kirkas väri on tavallisin, mutta paljo on oikein rumia papurikkoja, jotka loukkaavat silmää. Useimmin nähdään ruskeita, vaalean ruskeita, raudikkoja, vaaleankeltaisia ja likaisenkeltaisia, harvimmin tummanruskeita ja ainoastaan joskus päistärökköjä. Harja ja häntä kaunistavat kaikkia vaaleakarvaisia hevosia suuresti siitä syystä, että ne joko ovat mustat tai melkoista valkeammat kuin muu karva.

Suurta ylistystä ansaitsee tämän eläimen luonne. Kirgiisin hevonen on tulinen ja kuitenkin tavattoman hyväluontoinen, rohkea kaikissa vaaroissa, jotka se tuntee, ja ainoastaan silloin arka ja säikkyvä, kuin jokin outo tapaus sitä hetkiseksi saattaa hämmennyksiin; se on kunnianhimoinen ja paljon aikaan saava, mutta samalla tottelevainen, nöyrä, toimihaluinen ja tavattoman kestäväinen; aina sitä vain on käytettävä ratsuna, sillä vasta pitkällä harjoituksella taipuu se vetoeläimeksi eikä sinä saa koskaan niin paljoa aikaan kuin ratsuna. Erittäin ikävältä tuntui minusta eräs sen paha tapa, tosin enemmän kirgiisin kuin sen itsensä syyksi luettava: tapa tiellä aina syödä tai edes haukkaella ja koettaa sitä haluansa tyydyttää pahimmissakin paikoissa, kaalatettaessa kivisten ja kuohuvain vuoripurojen poikki ja jyrkkiä kallioita noustessa tai laskeutuessa. Vähään se yhtä vähän tyytyy kuin mikään muukaan vapaihin laitumiin tottunut aron kotieläin, mutta hevosten kesken on se suvaitsevainen niin kauan, kuin kaikkivoiva rakkaus ei vaikuta riitaa, sekä isännälleen kuuliainen ja alammainen.

Köyhillä kirgiiseillä on ainoastaan sen verta hevosia, kuin kaikkein perheen jäsenten ratsuiksi ja siitoseläimiksi tarvitsevat, vaan rikkailla ja ylhäisillä arolaisilla neljä-, viisituhatta, jopa, kuten monelta taholta vakuutettiin, kymmenen ja kaksitoistakin tuhatta, jotka silloin eri laumoissa ja eri paikoissa oleksivat ja tietysti paljon paremmin menestyvät kuin köyhän hevoset. Joka laumassa on vähintään viisitoista ja enintään viisikymmentä hevosta. Viimemainitussa tapauksessa on yksi voimakkaimmillaan oleva orit, yhdeksän emätammaa ja yhtä monta nuorta tammaa, kahdeksan kaksivuotista, kuusi tai kahdeksan kolmevuotista ja viisi tai kuusi nelivuotista varsaa ja muutamia vanhoja ruunia. Orit on itsevaltiat herra ja isäntä, lauman johtaja ja suojelija, ei anna itseltään suden ryöstää yhtään, astuu rohkeasti sitä pelkuriä ryöväriä vastaan ja lyö etukavioillaan sen maahan, jos se rohkenee pysyä edessä. Se ei kärsi ketään kilpailijaa, sen tähden se taipumattomasti karkoittaa kaikki täys'kasvuisiksi tulevat oriit laumastaan ja samoin se heti, kuin pääsee johtajaksi, karkoittaa myöskin oman emänsä ja sitte omat tammavarsansa. Se oriin ylpeä itsepäisyys vaatii, varsinkin siitosaikaan paimenelta suurinta valppautta, taikka hän muuten kadottaa karkoitettut, toisia sulttaaneja etsivät tammot ja samoin karkoitettut, itsenäisyyteen pyrkivät oriit. Vasta viidentenä vuonna huolii nuori tamma oriista; seuraavana keväänä, tavallisesti maaliskuussa syntyy sille ensimmäinen varsansa. Ei sitä vielä silloinkaan eroteta laumasta, vaan vasta toukokuussa viedään se varsoineen jurttain luo, jossa sitä sitte neljä kuukautta lypsetään, saadakseen ylisteltyä kumysiä eli maitoviinaa. Syksyllä päätetään emä varsoineen palaamaan takaisin laumaan. Molemmat ne siellä esteettä saavat yhtyä toisten seuraan ja nauttivat niille lahjoitettua vapautta täydellä riemulla.

Hyödyllisin ja sen tähden tärkein kotieläin näillä paimenilla on lammas, suuri, ruumiiltaan kaunisrakenteinen eläin, jota vain rasvayhä rumentaa. Vahvaa runkoa kantaa korkeat, voimakkaat jalat, pää on pieni, nenä kapea, korvat riippuvaiset tai ihan pystyssä, sarvet pienet, karva karkea, vaan tiheä, utaret suuret ja rasvasaparo usein niin tavattoman suuri, että eläin ei sitä enää jaksa kantaa, vaan takapolvet koukussa, laahaa sitä maata myöten, jos paimen ei auta siten, että laittaa pienet, kaksipyöräiset kärrit sapon alle ja sovittaa rasvataakan siihen. Kirgiisiläisoinasten ja rasvahännättömäin lammasten vuonnat saavat toisessa tai kolmannessa polvessa tuon kummallisen lisäkkeen, vaan rasvahännättömäin oinasten ja kirgiisilammasten vuonnille sitä ei tule.



Vaikka kirgiisilampaan olemus pääpiirteiltään on saman kaltainen kuin tavallisilla Europan lampailla, niin ei kuitenkaan voida olla huomaamatta, että vapaa elämä arolla, pitkät, vaellukset, joita sen on tehtävä, ja niillä voitettavat vaikeudet ovat kehittäneet sen ruumiillista ja henkistä kykyä verrattoman paljon suuremmiksi, kuin meidän kotilampaillamme on. Kuitenkin on arollakin viisas vuohi tyhmän lampaan johtaja ja ohjaaja, ja sen tähden on ihan kohtuullinen kiinnittää nyt huomiotamme siihen.

Kirgiisein vuohi on keskikokoinen, varteva ja sievärakenteinen: ruumis on voimakas, kaula lyhyt, pää pieni, jäsenet paraimmassa suhteessa ruumiiseen, silmä suuri ja vilkas, katse paljon sanova, korvat suipot ja pystyssä, sarvet pienenlaiset, joko vain taa ja ulos päin yksinkertaisesti kääntyneet tai puoli kierrosta kiertyneet, karva runsas, varsinkin parrassa ja hännän päässä, otsakarvat pitkät ja kiharat, pääväri puhdas valkoinen, seassa mustia kuvioita.

Lampaita ja vuhia kirgiisit hoitelevat ihan samalla tavalla kumpiakkin ja pitävät niitä aina yksissä laumoissa. Jonkin kylän tai jurttaryhmän köyhillä kirgiiseillä on vain yksi yhteinen lauma; rikkailla, joiden elukkain luku nousee moneen tuhanteen, on laumoja useampiakin. Lammaspaimen, aina jo varttunut poika, ratsastaa harjalla, mutta osaa sitä ratsuansa niin hyvästi ohjata ja saada sen juoksemaankin niin hyvää vauhtia, että hän saavuttaa nopeimmankin vuoheen. Kun me palatessamme metsästysretkeltä kohtasimme lammaspaimenen, ratsasti hän huvikseen ainakin neljännestantunnin meidän sivullamme pitkin aroa, vaikka hevosemme juoksivat täyttä vauhtia, eikä hänen härkensä siitä näyttänyt kovinkaan väsyvän. Ainoastaan tatarilaisten isäntäin lammaspaimenet ratsastavat aina hevosilla. Vaarallisten, kuohuvain vuoripurojen yli mennessä ja muissakin vaarallisissa vuoripaikoissa asettuvat vuoheet aina lauman johtajiksi, ja siellä, kuten kaikkialla seuraavat lampaat niitä arvelematta.

Koska ainoastaan kaikkein soveliaimmissa paikoissa kootaan heiniä talven varaksi, estetään lampaita ja vuhia vuonimasta syksyllä, karitsat ja kilit syntyvät sen tähden aina keväällä, jolloin niiden on mahdollinen ripeimmin kasvaa ja paraiten menestyä. Äsken syntyneet karitsat ja vuoheet otetaan elämänsä ensi päiviksi jurtaan, ja ne varsin pian niin mieltyvät siellä oloon, että hyvin valittavasti määkivät, milloin niitä eri syistä täytyy viedä pois siitä hauskaasta asunnosta. Myöhemmin joutuvat ne navettoihin, jollaisia on talviasuntojen vieressä, taikkapa aukealla arolla tavallisiin maakuoppiin, joiden päällitse kylmä tuuli melkein ihan tuntumatta puhaltelee, viimein nuoraan, kögön, joka on joka jurtan edessä vahvoihin paaluihin pingotettuna. Heti, kuin ne alkavat omin neuvoin syödä ruohoa, ajetaan ne eri laumoissa arolle ja vasta illan suussa takaisin jurhalle. Siten tottuvat ne pienuudesta, asti vapaasen aroelämään, tuuliin, myrskyihin ja sateihin.

Hevosten, lammasten ja vuoheen rinnalla on sarvikarja hyvin vähäarvoinen. Tosin kyllä näkyy jokaisen kylän lähellä karjalaumakin, mutta se on sentään verrattoman pieni lammasten ja vuoheen paljouden rinnalla. Lehmät ovat suuremmat ja parempimuotoiset kuin venäläisten ja siperialaisten talonpoikain, mutta huonommat jo Kiinanakin lemmiä eivätkä lähimainkaan vedä vertoja millekään Länsi-Europan hyvälle rodulle. Kirgiisien lehmä on keskikokoinen ja lihakas, karva lyhyt ja sileä, sarvet pitkät ja kaarevat, väri enimmäkseen kaunis punaisenruskea.

Sarvikarjaa käytetään laiumella jotenkin suurissa laumoissa, mutta annetaan niiden ihan paimentamatta etsiä ravintoansa ja houkutellaan lypsäviä lemmiä jurtan luo ainoastaan ja yksinomaan vasikkain avulla, joita pidetään siellä kytkettyinä tai vartioituina; sitä vastoin härjät mielin määrin pysyvät usein monta päivääkin poissa kylän seuduilta.

Vaikka kyllä jokaisessa suurenlaisessa kylässä, niin ei joka kirgiisillä ole kameleja, harvoin edes rikkaimmillakaan isännillä enempää kuin viisikymmentä. Kamelia syystä kyllä pidetään näillä aroilla huonoimpana kaikista paimentolaisen kotieläimistä; sen varsinainen koto on etelämpänä ja idempänä. Niillä aroilla, joita me matkustelimme, kasvatetaan ainoastaan kaksiryhäistä kamelia, Balkash-järven eteläpuolella ja Keski-Aasiassa sitä vastoin mieluisimmin dromedaaria, ja toimitetaan niistä molemmista myöskin omituisia sekasikiöitä, joiden molemmat ryhät ovat melkein kasvaneet yhteen.

Keskiarojen kaksiryhäinen kameli on keveämpää rotua eikä siis suinkaan niin kömpelön ja raskasruumiisen näköinen kuin ne, joita nähdään Europan eläintarhoissa, mutta yhtä tiheäkarvainen. Kuitenkin se paljon huonommin kestää talven kylmyyttä kuin mikään muu kirgiisien kotieläin ja tarvitsee polvilleen laskeutuessaan tai levätessään allensa huopamaton, mutta vilustuu sittekin hyvin helposti ja siitä usein turmeltu tai kuolee. Karvan lähdön aikaan täytyy se kääriä huopapeitteihin ja kesällä suojella sitä sääskiltä ja paarmoilta, jotka sen muuten pistelevät kuoliaaksi. Lyhyesti sanoen siitä on ainaista huolta eikä se siis sovellu köyhälle miehelle, jolle jokainen vahinko tuntuu moninkertaiselta siihen nähden kuin rikkaalle. Yhtä vähään ruokaan se muuten tyytyy kuin dromedaarikin, ja yhtä sokean vimmainen kuin dromedaari on se kiiman aikaan ja voi silloin tulla vaaralliseksi yksin isännällensäkin, jota se muuten kyllä rakastaa; mutta muina vuodenaikoina se on paljon nöyrempi ja säveämpi. Minä, kun olin vuosikautia ratsastellut dromedaareilla, kiintyivät ne hyvät ominaisuudet niin huomiooni, että olin joutua epä tietoiseksi koko sen sukuperästä. Vastustamatta antautuu kameli kiinni, ja tosin vähän muristen, mutta mylvimättä tuolla inhottavalla, hermoiin

koskevalla tavalla kuin dromedaari, laskeutuu se polvilleen säilytettäväksi; valittamatta se juosten kantaa keveänlaisia taakkoja kolme, jopa neljäkin kymmentä kilometriä päivässä; jos kantamus luistaa sivulle, pysähtyy se itsestään. Jos on seljässä vain yksi mies, juoksee se viisi tai kuusikin kymmentä kilometriä päivässä ja vähintään puoli siitä matkasta silloinkin, kuin sillä on kannettavana neljä sataa kilogrammaa, jolloin sen täytyy astua pitkäaskelista, hitaan näköistä käyntiänsä. Se kävelee syömässä melkein aina jurttain lähellä yhdessä kaikkein muiden kylän kamelien kanssa, ja kirgiisit pitävät sitä jonkin verran pyhänä eläimenä.

Koira sitte, se kirgiisein kotieläin, jota pidetään vähimmässä arvossa, on yleensä suuri eläin, ei aina kaunis, vaikka kyllä paljon kauniimpi muita Siperian ja Turkestanin rumia koiria. Pää on pitkä, vaan rumamuotoinen, jalat paremmin susikoiran kuin lammaskoiran jalkojen kaltaiset, karva pitkä ja villainen, häntä pitkäkarvainen ja väri hyvin vaihteleva.

Se on erittäin valpas ja rohkea, sudelle vankka vastustaja, heikommille elukoille itsetietoinen ja vaaria pitävä suojelija, vierasta kohtaan epäluuloinen vartia, isännälleen uskollinen orja, täys'kasvuisiin ihmisiin yhtymätön erakko, lapsille nöyrä leikkikumppani; sitenpä sillä on paljo sukunsa hyveitä, eikä sitä puutu mistään jurtasta, ei ainakaan yhdestäkään kylästä.

Laumojen hyväkseen käyttämiseen ja siis myöskin niiden huolelliseen hoitamiseen liittyy kirgiisein koko elämä. Ensimmäinen asia on naisten päätehtävä, hoito sitä vastoin miesten tärkein työ. Paitsi luita, jotka joutavina heitetään pois, käytetään muuten kaikista laumaeläimistä kaikki ruumiin osat, ja samoin lypsetään kaikkia naaraseläimiä niin kauan, kuin suinkin voidaan. Kirgiisin kasviruoka on mitättömän vähäinen eläinkunnasta saatavaan ruokaan verraten; maito ja liha ovat aina varsinaisena ruokana, niihin seoitettut kasviaineet ainoastaan lisänä. Leipää sen sanan varsinaisessa merkityksessä hän tuskin koskaan nauttii; yksin nekin pienet taikinakokkareet, joita kävisi sanoa leivoksiksi, ovat rasvassa kiehutetut, vaan ei paistetut. Jauhot ja riisi, viimeainittu ainoastaan rikkaan jurtassa useammin nähtävä ruoka, ovat aina vain vaihteena maito- ja liharuokain ijäisessä yksitoikkoisuudessa. Eipä ihme siis, että kirgiisiä nälkäkuolema uhkaa ja hän todella varsin usein kuoleekin nälkään, milloin yleinen karjan rutto raivoaa sisäaroilla.

Rikkaat kirgiisit pitävät vuohen ja lampaan maitoa erillään lehmän maidosta ja samoin tamman ja kamelin maidosta; köyhät panevat kaikkein laumaeläinten maidot samaan astiaan ja sen tähden saavatkin niiden nisistä ainoastaan lampaan maidon tuotteita, jota vastoin rikkaat voivat toimittaa itselleen suurempaakin nautintoa. Vuohen ja lampaan maidosta, jotka aina lypsetään samaan kiuluun ja kootaan samaan nahkaleiliin, valmistetaan jauhojen kanssa tai ilman niitä monenlaista heti syötävää ruokaa, myöskin voita, pieniä, happamia tai karvaita, hiekalta maistuvia, europalaisen suulle vastenmielisiä juustoja ja meistäkin varsin hyvältä maistuvaa keltaista, juoksutettua maitoa, jota kuten juustoa säilytetään talveksi ja sitte veteen liotettuna syödään keittona. Lehmän maidosta sitä vastoin valmistetaan paraastaan piimää ja ainoastaan poikkeuksen tavoin juoksutettua maitoa, juustoa ja voita. Tamman ja kamelin maitoa hapatetaan neljä päivää ahkerasti pudistellen ja hämmennellen, joten siitä saadaan usein mainittua maitoviinaa, kumysia, arvokasta ja todellakin hyvältä maistuvaa juhla juomaa, jota kaikki varakkaat kirgiisit käyttävät ja sillä humalluttavatkin itseään.

Kesällä rikaskin kirgiisi elää melkein yksinomaan maitoruulla, sillä siihen aikaan hän ainoastaan juhliksi ja muiksi sellaisiksi tärkeiksi tilaisuuksiksi teurastaa jonkun elukan. Talven alusta lähtien sen sijaan joutuu sekä lampaita ja vuohia että hevosia ja sarvikarjaa, jopa kamelejakin teurastuspuukon uhreiksi. Paraimpina pidetään hevosen lihaa, varsinkin tamman, huonoimpana naudan lihaa. Lampaan liha on parasta hevosen lihan jälkeen, kamelin lihaa katsotaan sielua lääkitseväksi; vuohen lihaa pidetään köyhyyden merkinä, ja, jos sitä tarjotaan vieraille, osoittaa se halveksimista. Teurastetussa hevosesa katsotaan paraimmiksi lautasia, lampaassa rintapalaa; paraaksi herkuksi katsotaan nuorten hevosten maharasvaa, joka sen tähden suolataan, sullotaan suoliin, savustetaan sellaisina rasvamakkaroina ja tarjotaan niitä sitte arvokkaille vieraille yhtä mahtavalla mielellä kuin kumysia.

Paitsi ravintoaineita käyttää kirgiisi hyväkseen myöskin melkein kaikkia muita eläinten ruumiista saatavia aineksia. Lammasten villoista tekee hän välttämättömän tarpeellisia huopia; kamelin villat valmistaa hän langoiksi ja kankaiksi, ja untuvan kaltaista pehmeää pohjavillaa kokoo äiti äsken syntyneelle lapselleen alasiksi. Vuohien pitkiä karvoja käytetään mattojen ja huivien rimpsuiksi sekä töyhdöiksi ja hienoiksi nuoriksi. Lyhyet villakarvat kehrätään ja kudotaan jurtan siteiksi. Hevosen harja ja häntäjouhet palmikoidaan arvokkaiksi ohjas- ja jurttanuoriksi. Lammasten nahoista saadaan tavalliset talviturkit, karitsain ja kilien nahoista kalliit koruturkit; vanukkeina lähtenyt villa on hyvää vaatetusten sisustusta. Kaikista eläimistä saadaan vielä hyvin monenlaista parkkinahkaa. Liialla tai kirgiisin mielestä arvottomalla eläinten rasvalla sekä lampailta, naudoilla ja hevosilla vaihtaa hän itselleen tavaroita maailman markkinoilta; myödyistä karjasta saadulla rahalla suorittaa hän veronsa ja muut maksunsa, ostaa hopeaa, jolla hän mielellään koreilee, rautaa aseiksensa, mattoja, kankaita ja silkkikangasta, joilla hän koristelee itseään ja jurttaansa. Karja on vaeltelevan paimenen ainoa elatus ja ansiolähde; se vähä maata, jonka hän joskus kyntää, kylvää, kastelee ja niittää, ei ansaitse mitään

huomiota eläinten rinnalla.

Ei ihmisen vapaa tahto määrää kirgiisin olopaikkaa eikä elintapaa, vaan laumojen tarpeet, niiden toimeentulo; ne ne pakottavat häntä siirtymään tänään tänne, huomenna tuonne, viipymään jossakin paikassa ja siitä taas lähtemään pois. Niinpä kirgiisien vaellus ei suinkaan ole tarkoituksetonta retkeilemistä avaralla arolla, vaan hyvin punnittua paikan vaihtelemista vuodenaikain ja paimennettavain eläinten laadun mukaan. Tarkoituksetta harhailla ei käy arolla talvella eikä kesällä, ei syksyllä eikä keväällä; se saattaisi laumat talvella alttiiksi peljättäville myrskyille, kesällä tuottaisi niille janoon nääntymisen vaaraa, keväällä ehkä pakahduttaisi niitä ruuan runsaudella ja jo syksyllä vähentäisi niiden ravinnon enemmän, kuin suotava olisi taikka pakkokaan. Sen tähden alkaa kirgiisi vaelluksensa alavalta tasangolta, nousee hitaasti ylemmäksi, jopa tuntureillekin asti ja palaa taas hitaasti alas. Kuitenkin on eri laumoilla myöskin eri tarpeita. Lampaat ja vuohet rakastavat kovia, tuoksuvia ruohoja, jollaisia kasvaa suola-aroilla, hevoset enimmäkseen vapaita vuoriruohoja, varsinkin sellaisia, joita kasvaa kalliolouhikkojen raissa; sarvikarja kävelee mieluisimmin pehmeillä nurmikoilla ja kamelit näyttävät kovain suola-aron kasvien ohella katsovan ohdakkeita ja orjantappuroita välttämättömäksi ravinnokseen. Rikkaat kirgiisit, jotka voivat kaikkia eri elukoita pitää eri laumoissa, antavatkin sen tähden niiden kuljeksia eri tahoilla, ja ainoastaan köyhät kuljettavat kaikkia elukoita kanssansa paikasta paikkaan. Sitte vielä vaikuttavat ihmisetkin toisiinsa. Tosin vapaalla arolla ei ole rajaa eikä merkkikiviä tiluksien eikä alueiden välillä, mutta ikivanhat sopimukset niitä sentään rajoittelevat. Joka heimo, joka heimon osa, joka kunta ja joka kylä eli jurttaryhmä pitää ominaan vanhastaan tavallisia laitumia, suvaitsematta niille mitään vierasta laumaa tai ketään vierasta paimenta, tarttuupa aseihinkin ja taistelee verisesti uusia tulokkaita vastaan, vaikka ne olisivat oman heimonkin jäseniä. Siitä selviää, että vaelteleva kirgiisipaimen kulkee samoja teitä ja samoja ihan tarkkarajaisia seutuja. Hän saattaa joskus kulkea toisen kulkutien poikki, mutta eivät heidän tiensä koskaan käy samoja jälkiä; sillä jokainen pitää kunniassa toisen oikeuksia, ja jokaista heimolaisensa pakottavat siihen.

Paikoillaan oloa meidän käsityksemme mukaan saavuttaa kirgiisi vasta haudassa, mutta koto hänellä kyllä siltä on. Laajemmassa merkityksessä on sinä se alue, jota hän vaeltelee, kaikkein enimmissä tapauksissa jonkun joen tai puron laakso. Ahtaammassa merkityksessä on kotona, talvileiri, josta hän lähtee vaellukselle ja johon aina jälleen palaa. Tämän talvileirin lähellä lepäävät hänen enimmät vainajansa, vaikka eivät kaikki; siinä on välistä pysyväinenkin asunto, sinne lähettää hallitus käskyläisensä kantamaan hänelle määrättyä veroa tai arvioimaan häntä taikka lukemaan hänen perhekuntaansa ja karjaansa; siellä elää hän enimmän aikansa, vaikka kyllä ei kauneinta; siellä kärsii ja kestää tämä yleensä iloinen ja huoleton mies raskaimmat ja pahimmat surunsa.

Talvileirin paikka on tarkkaan määrätty, vaikka ei itse talviasunnon muoto. Laakson, johon leiri on tehty tai tehdään, pitää olla mahdollisimman hyvästi suojeltu kylmiltä, kaikkea kuolettavilta pohjois- ja itätuulilta ja muuten sellainen, että jurttat sopii sijoittaa päivän puolelle, että pysyväisiä huoneita käy helposti rakentaa, että välttämätöntä vettä ei koskaan puutu ja että tarpeellista eläinten laidunta on lähellä leiriä. Kaikki nämä ehdot täyttää paraiten jokilaakso, jonka siinä juokseva vesi on uurtanut syvälle maahan, jossa kesäkuukausina ruoho ei kuiva, niin että milloin hyvänsä voidaan saada heiniä ja kuitenkin vielä jää ruokaa talveksi, ja jossa muuten tavallisen polttoaineen sonnan lisäksi on myöskin joen äyräillä kasvavia pajupensaita ja mustia haapoja. Sen tähden valitaan muita paikkoja ainoastaan silloin, kuin tahdotaan käyttää hyväkseen jotakin erityistä, kesällä veden puutteen tähden kartettua alaa, esim. suola-aroa, talvella kun lumi kelpaa sekä eläimille, että ihmisille veden sijasta.

Pysyväinen talviasunto on aina hyvin kurjan näköinen, umpinainen, kostea ja pimeä maja, niin hätävaraa kokoon kyhätty, että kyllä näkyy, tekijän jo edeltä päin luottaneen lumeen, joka tivistää sen seinät ja katon ja suojelee rajuilmalta. Seinät ovat ainoastaan joskus päällekkäin sovitelluista hirsistä, useammin hakkaamattomista kivistä ja useimmiten pajupalmikoista tai vierekkäin asetelluista ruokokimpuista, katto aina ruo'oista. Vieressä on samoin rakennettu navetta nuoria elukoita varten ja vähän matkan päässä aitaus vanhemmille elukoille.

Talven tullessa asettuu kirgiisi sellaiseen talvimajaan, jos ei, kuten yleensä tekee, vielä nytkin mieluisemmin asu verrattoman paljon mukavammassa jurttassa. Talviasunnon lämmittämisestä on kirgiisi jo viime keväänä pitänyt huolta siten, että hän tai oikeammin hänen vaimonsa, jonka tehtävänä yleensä ovat kaikki vastenmieliset ja raskaat työt, kokosi elukkain lantaa, seotti siihen vähän heiniä ja teki siitä nelikulmaisia kakkuja, jotka sitte kuivattiin kasoissa auringon paisteessa. Lähiseudun ruohoa on kesällä huolellisesti säästetty, että laumoilla nyt olisi välttämättömin ruoka niin lähellä asuntoa tai jurttia kuin mahdollista; etäisemmistä paikoista on heinä niitetty ja tuotu tänne. Jos talvi on hyvä eli vähäluminen, niin saavat elukat vielä nytkin riittävästi ruokaa; vaan jos se on kova, niin usein kyllä ei ole mitään apua laumojen isännän varotoimista: silloin häneltä kuolee useampia eläimiä, kuin kartuttava kevät lahjoitti. Sen tähden hyvinä talvina vallitsee vilkas ilo pimeässäkin paimenmajassa, jota vastoin kovana talvena, joka heikontaa eläimet pelkiksi luurangoiksi, huolien seurassa tulee kalvava suru viehättävään jurttaan; sen tähden vallitsee sekä rikasten että köyhäin asunnoissa tänä

peljättyinä vuodenaikana joko toimeen tuleva vauraus tai katkera puute.

Vasta huhtikuun lopulla ja monena vuonna vasta toukokuun alussa lähtee paimen viimeisine laumain jäännöksineen talvileiristä vaeltelemaan. Eri paimenten hoidossa ovat hevoslaumat jo lähteneet kiertelemään, ollakseen häiritsemättä pikku karjaa. Iloiset varsat, jotka muutama viikko sitte syntyivät yht'aikaa ensimmäisten kilien kanssa, eivät sitä häiriötä tuottaisikaan, vaan kaikki nuoret orit ja tammot, jotka tänä keväänä tulevat täysikäisiksi. Varsat juoksentelevat leikillisen vallattomasti ympäri koko laumaa, poistumatta kuitenkaan kauas emiensä luota, jotka rauhallisesti syöskentelevät ja ainoastaan silloin tällöin katsahtavat niitä; mutta täysikäisiksi tulevat nuoret hevoset saavat yhä aikaan levottomuutta ja vaativat suurinta valppautta paimenilta, joita nyt on kaksi sen vertaa kuin tavallisesti. Milloin nuoret orit taistelevat lauman vanhempaa, arvokasta ja vallanhimoista johtajaa vastaan; milloin nuoret tammot tunkeutuvat isänsä luo ja pakottavat häntä karkoittamaan heitä puremalla; milloin joku nuori hepo koettaa paeta ja lähtee, sieramet suurina, laukkaamaan vastatuuleen pitkin aroa. Mutta silmänräpäyksessä paimenkin päästää ratsunsa laukkaamaan pakenijan jäljestä, ja huimaa vauhtia siinä syöksytään yli kivien ja kantojen, vuorten ja laaksojen. Oikeassa kädessään on hänellä pitkä paimensauva ja sen toisessa päässä silmukanuora; yhä lähemmäksi pääsee hän pakenevaa nuorta tammaa, jo lentää peljätty silmukka sen päätä kohti, vaan silloin pakolainen yht'äkkiä kääntyy syrjään, potkasee ikään kuin ivaten ja pilkaten molemmilla takajaloillaan ylös ilmaan ja laukkaa pois yhä huimemmin; ja yhä jatkuu hurja ajo, kunnes paimenen viimein sentään onnistuu saada pakolainen kiinni, ja nuoraan sidottuna viepi hän sen hitaasti takaisin laumaan. Vaikka sellainen, näytelmä lieneekin huvittava syrjästä katsojalle, ehkäpä hevospaimenelle itselleenkin, niin se hurja ajo kuitenkin usein häiritsisi pikku karjan rauhallista ja tasaista kulkua; sen tähden ei juuri kuljeteta eikä paimenneta niitä yhdessä. Lampaat ja vuohet sekä pahan talven vaikuttaman oman heikkonemisansa että vielä vahvistumattomain karitsain ja kilien tähden eivät myöskään jaksaisi kulkea niin pitkiä matkoja kuin hevoset: näiden laumojen erillään pito on siis siitakin syystä välttämätön.

Pikku karjaa hoitava kirgiisi vaeltelee alussa ainoastaan lyhyen matkan, "lammasmatkan" päivässä, viipyy kaikkialla, missä laidunta on, niin kauan, kuin elukat halukkaasti syövät. Vaeltaessa kulkee edeltä lammaslauma ja sen sivulla härkensä seljässä istuva, kaikenlaisiin säihin tottunut paimen. Lampaat astuskelevat jotenkin ripeästi, milloin tiheämmässä, milloin hajemmalla, sinne tänne pysähtyen syömään jotakin herkkukasvia hyvin tarkkaan ja kiireimmässäkin kulussa yhä aina jotakin haukaten; paimen seuraa, istuen ratsullaan, joka samoin lakkaamatta syöskentelee. Emälampaat ja emävuohet seuraavat karitsoita ja kilejä, kuitenkin niin etäällä, että nuoret eivät ollenkaan näe eikä kuule vanhoja. Oinaslauma, jos sitä enää on entistä tai jos jo uusi on erotettu muista, kulkee toisia teitä. Kaikkein laumojen lähdettyä purkavat naiset jurtan, sälyttävät sen ja vähät talouskalut kamelien tai kuormahärkien selkään, nousevat itse lapsineen ja kaikkineen hevosten selkään ja hitaasti ratsastavat lypsävän pikku karjan jäljestä, tavoittavat sen puolenpäivän aikaan, lypsävät, kokoovat maidon nahkaleihin, lähtevät edelleen ja pystyttävät taas jurtan ennen auringon laskua. Siten tehdään matkaa päivä toisensa perästä. Jos kevät kasvattaa tuoretta ruohoa, niin viivytään alussa päiväkausia, sittemmin viikkomääriäkin samassa paikassa, kunnes laidun sen seudulla käy niukaksi, ja siirrytään vasta sitte edelleen. Kuin yhä edistyvä kevät herättää koterioissaan vielä makaavat hyönteiset täyteen elämään ja ilmaan ilmestyy lukemattomat joukot sääskiä, kärpäsiä, paarmoja ja muita kiusanhenkiä, niin nousee, jos suinkin mahdollista, vuorille ja siellä vähitellen ylös korkeimmille ruohokoille, ihan lähelle lumirajaa. Ihan ilman koiria kuljeksivan paimenen ei ole tasangollakaan aina helppo ohjata laumaansa; mutta vuoristossa hänen usein on äärettömän vaikea ehtiä "lammasmatkaansa" päivässä ja monesti hänen on ihan mahdotonkin selvittää pahoista paikoista ilman muiden, hevosilla ratsastajain, apua. Kovilla teillä voidaan aina jatkaa matkaa, olkoonpa sitte kuljettava kukkaisia kenttiä tai jyrkkiä louhikkoja. Vuohet, jotka nyt kulkevat edeltä, katselevat jonkun aikaa tutkivasti paikkaa, joka lampaista ehkä näyttää arveluttavalta, astuvat sitte sopivimmasta kohdasta varmasti ja vakavasti edeltä ja lampaat seuraavat luottavasti jäljestä. Toista on, jos solisevan, puron sijasta leveä ja kuohuva joki sulkee tietä ja sen yli kuitenkin on mentävä. Sellaisen, lampaille ihan vastenluontoisen esteen edessä ällistyvät uljaat ja kaikkiin eri oloihin helposti mukautuvat vuohetkin; mutta lampaat hätäisinä peräytyvät, jopa kiipeilevät läheisille kallioillekin, ikään kuin niiden pitäisi pelastautua vaaran kourista. Turhaan paimen ratsastaa kohisevan virran poikki ja sieltä palattuaan turhaan kokoaa vastahakoisen laumansa rannalle. Kovasti määkien ilmoittelevat lampaat hätänsä ja epäilevältä kuuluu vuohienkin määkinä, kunnes paimenelta loppuu kärsivällisyys. Hetkisen liitelee silmukanuora jonkun -lampaan päälle; heti lammas sitte tuntee itseään kiskaistavan kaulasta, temmattavan ylös satulaan ja samaa tietä viskattavan kohisemaan veteen. Nyt sen täytyy ponnistella omia voimiaan. Uiden tai paremmin hyppien koettaa se päästä kiveltä toiselle, joita näkyy veden päällä, vaan pyörre tempaa sen ja vie mukaansa; se ponnistelee, potkii, juoksee ja uipi uudestaan, joutuu ehkä toistamiseen pyörteeseen ja viimein pääsee toiselle rannalle, enemmän hädästä väsyksissä kuin ponnistuksista. Vavisten tutkii se, onko sillä todellakin maata jalkainsa alla, pudistelee märkää turkkiaan, katsoo peloissaan vielä kerran taaksensa ja alkaa sitte heti ahnaasti syödä, ikään kuin korvatakseen niin paljon kuin mahdollista tuota kärsittyä vaivaa. Sill'aikaa uivat kaikki muutkin yksitellen joko itsestään tai pakosta virran poikki, kunnes koko lauma on koossa toisella puolella ja päästään jatkamaan matkaa. Sillä tavalla kiipeää

vaelteleva paimen vuoristossa yhä ylemmäksi. Jos alkaa siellä laaksoissa tulla kylmä ja ehkä lumikin jo ennustaa talven tuloa, niin paimen laumoineen laskeutuu alemmaksi, nyt mikäli mahdollista varjoisia rotkoja myöten, kunnes viimein saavutaan alavalle tasangolle ja kiertokulku päättyy lähelle talvileiriä. Sitä tekoa tehdään vuodet päästänsä.

Kaikki kirgiisein kotieläimet tottavat tavattoman pian eri seutuihin, joissa käyskentelevät syömässä, olkoonpa paikka millainen hyvänsä; kaikki tuntevat jo kerran tai kahdesti oltua uudella alueella paikat, joissa niitä käytetään, tuntevat ne niin tarkkaan, että osaavat sinne ilman paimentakin ja tulevat ajamatta jurtille lypsettäväksi. On sentään yhtenä houkutuskeinona se, että kaikilta lypsäviltä emiltä otetaan lapset ja toukokuusta alkaen pidetään niitä lähellä jurttia syömässä, joten emäin mielessä herää ikävä. Siten voidaan maitoaskareet toimittaa aina määrättyyn aikaan ja jurtan emäntä saa sen mukaan järjestää työnsä ja päivänsä.

Kaikkia muita elukoita lypsävät naiset paitsi tammoja, joita miehet lypsävät ja joita pitelemässä sill'aikaa on vähintään kaksi, usein kolmekin miestä. Aikaisin aamulla annetaan vasikkain, karitsain ja kilien vähän imeä tarkan katsonnan alla; sitte ne erotetaan emistään ja toimitetaan vanhat ja nuoret erikseen laitumelle. Puolenpäivän aikaan tuodaan emät jurtalle, vaan ei karitsoita, ja iltasilla taas ensin emät lypsettäväksi. Koirain avulla, jotka ainoastaan jurttien luona ovat apuna, pidetään koko lauma niin pienessä tilassa kuin mahdollista. Jurtan naiset ja palvelijat tai kylän naapurivaimot tulevat maitokiuluineen, sieppailevat kiinni lampaita ja vievät ne kytkytnuoran luo, pistävät silmukan kaulaan ja siten pakottavat eläimet pysymään kahdessa rivissä, päät vastakkain. Siten kytketään muutamassa minuutissa kolme- tai neljäkymmentä elukkaa, lampaita ja vuohia sekaisin, joten n.s. kögön on valmis. Eläimet heti, kuin tuntevat silmukan kaulassaan, seisovat entisten kokemusten pakotuksesta ihan hiljaa ja antavat itselleen tehdä mitä hyvänsä. Naiset alkavat vastapäätä kyykkysillään kaksoisrivin toisesta tai, jos on paljon lampaita kytkettynä, molemmistakin päistä, tarttuvat peukaloillaan ja etusormillaan lyhyihin nisiin ja lypsävät sukkelaan maidon. Jos sitä ei tule runsaasti, niin täräyttävät he vasemmalla nyrkillään utaria ihan samoin, kuin imevät karitsat tekevät, ja vasta sitte, kuin sekään keino ei auta, siirtyvät toisen lampaan luo. Jurtan tai jurttaryhmän miehet, oltuaan ehkä apuna pikku karjaa kiinni ottamassa ja kytkemässä, istuvat lypsyn aikaan kaikenlaisissa, meille mahdottomissa, jopa käsittämättömissäkin asennoissa ja antavat "punaiselle kielelleen" täyden vapauden; joku poikanenkin koettaa jollakulla lampaalla opetella ensimmäistä ratsastustaitoaan, jos ei mieluisemmin valitse sitä varten äitinsä olkapäitä. Äitiä sellaiset lapsen urhotyöt yhtä vähän sotkevat lypsytyössä kuin muutkaan pikku tapaukset. Vähän hän pitää lukua, onko hän kyykylään kuivassa paikassa vaiko tuoreessa lampaankasassa tai putoaako papuja lypsäessä haapapuusta koverrettuun kiuluun, sillä se on muutenkin likainen kuten lypsäjän käsikin, ja lampaan pavut eivät ole mitään likaista ainetta koraania uskovain kirgiisien mielestä, vaikka kyllä meidän aroissa silmissämme. Viimein saadaan kaikki lypsetyksi ja voidaan päästää irti eläimet, jotka kytkyessä ovat paremman työn puutteessa märehtineet ruokaansa; temmaistaan pitkän kytkytnuoran toisesta pästä, kaikki silmukat aukenevat yht'aikaa ja lampaat ja vuohet ovat taas vapaat.

Yleinen, melkein yksiääninen määkinä on jälleen saadusta vapaudesta syntyvän ilon ensi ilmaus; lyhyt pudisteleminen haihduttaa viimeisetkin sopimattoman orjuuden muistot; sitte kaikki juoksevat kiireimmiten pois, tasangolla niin etäälle jurtasta, kuin paimen päästää, ja vuoristossa täyttä laukkaa ylös vuorille päin, ikään kuin voisivat ne ainoastaan siellä hengittää vapauden ilmaa. Todella ne ainoastaan koettavat niin pian kuin mahdollista päästä yhteen karitsainsa kanssa. Koko pitkän päivän ovat he olleet ilman niitä, ja nyt, kuten kokemuksesta tietty, ne rakkaat kohta tulevat. Lakkaamatta määkien juoksentelevat lampaat ja ikävöivästi mäkättäen katselevat ymmärtäväiset vuohetkin joka taholle, ikään kuin tutkien, joko odotettu pikku lauma on tulossa tai ainakin etäältä näkymässä. Yhä kovemmaksi kasvaa määkinä, sillä jokainen uusi lypsykytkyestä päässyt rivi kiihdyttää kaikkia muitakin jurttaryhmän lähelle kokoutuneita lampaita ja vuohia ja hetki hetkeltä kiihtyvä, emien malttamattomuus saa myöskin aikaan valittavaa määkimistä. Mitä enemmän karitsain tulon aika lähenee, sitä levottomammiksi tulevat emät. Ilman tarkoitusta harhailevat ne mikä minnekin, nuuhkivat joka kortta, mutta tuskin ottavat yhtäkään suuhunsa, nostavat odottavasti, iloisesti päätänsä ja painavat pettyneesti ja suruisesti sen jälleen maahan ja määkivät määkimistään. Levottomuus kiihtyy vähitellen raivoiseksi, määkinä oikeaksi meteliksi.

Viimein kuuluu etäältä heikkoja, kimakkaa määkinää. Ne äänet eivät jää emien tarkkaavilta korvilta kuulematta. Joka kurkusta kajahtaa yht'aikaa vastaus, pitkästä odotuksesta ylimmilleen kiihtynyt emäin ikävä pusertautuu yhteen huutoon. Ja etäältä tai vuorilta alas syöksyvät jurttia kohti emiään ikävöivät karitsat ja kilit, suurimmat ja voimakkaimmat edeltä, nuorimmat ja heikoimmat jäljestä, kaikki rientäen, hypiskellen, puoleksi tomupilven peitossa, sitä pitemmäksi riviksi jatkuen, mitä lähemmäksi ehtivät. Syntyy näköään selviämätön sekamelska; vanhat ja nuoret, viimeinkin yhteen päästyään, juoksentelevat sekaisin, ohi mennessään vain hätäisesti koskettaen toisiinsa, saadakseen toisellakin aistimella selville, ovatko yhteen kuuluvat löytäneet toisensa; ja sekä nuoret että vanhat, jos niin ei ole, juoksevat edelleen, karitsat ja kilit tavallisesti ensin, nähtyään erehdyksensä emän potkasusta. Vähitellen selviää

tuo tiheä, vilisevä katras, sillä vähitellen ja paljon lyhemmässä ajassa, kuin voitaisiin luullakaan, löytää joka emä lapsensa ja joka lapsi emänsä, ja polvillaan kilit ja karitsat imevät niille vielä jäänyttä maitotilkkaa. Ja vaikka määkinä ei vielä nytkään lakkaa, niin nyt äänet jo ilmoittavat suurinta tyytyväisyyttä.

Vaan vähänpä aikaa kestää tämä molemminpuolinen onnellisuus. Jo ennen melkein tyhjiksi lypsetyt utaret tyhjentyvät tuota pikaa kokonaan, eikä millään sysimisillä lähde enää mitään nisistä. Kuitenkin emä ja karitsat tai kilit tahtovat vielä nauttia yhdessä oloa. Joka taholle hajautuu lauma; taipuisa emä kiipeilee iloisten lastensa jäljestä, kuin ne sukunsa tapaan pyrkivät yhä ylemmäksi, taikka näköään tyytyväisenä katselee, miten pikku pukki leikillisessä taistelussa mittelee voimiaan toisen saman ikäisen kanssa. Sievästi koristaa kirjava lauma jurtan ympäristöä; rauhallisen ja suloisen paimenelämän viehättävin kuva kehittyi silmäin eteen jokaiselle, ken sellaista elämää osaa käsittää.

Naisetkin saavat pikku karjan lypsyn jälkeen vähän levähtää, ottaa lapset syliinsä ja tehdä äidin tehtäviä; mutta kohta heille tulee uutta työtä. Hyristen ilmoittavat kotiin palaavat lehmät tuloansa, päästäkseen hekin osallisiksi äidin ilosta, ja ahkerat naiset nousevat heti, tuovat sidottuina olleet vasikat lehmäin luo, antavat niiden vähän imeä, kiskovat ne sitte irti nisistä, lypsävät lehmät ja antavat imuhaluksille vasikoille vasta sitte täyden vapauden. Täll'aikaa ovat paimenet ja koirat jälleen koonneet pikku karjan, ja nyt nuoret ja vanhat, miehet ja naiset, tytöt ja pojat ryhtyvät ottamaan karitsoita kiinni ja kytkemään niitä lujiin, juoksemattomiin silmukoihin, joita on jurttain edessä pitkässä kytkytuoressa, että emät eivät yöllä voi niitä imettää. Ilman määkinää ja melua ei tämäkään tehtävä suoriudu, ja siihen seoittuu vielä äitiensä syliin taas ikävöiväin lapsien parku, lehmäin ammunta ja koirain haukunta. Ainoastaan jo kytketyt karitsat ja kilit nöyrästi tyytyvät siihen, joka on välttämätöntä. Muutamat pikku pukit kyllä koettavat nytkin leikillisessä taistelussa juuri puhkeavien sarviensa vahvuutta, mutta väsyvät pian ja käyvät rauhallisesti levolle vastakkain; jo ennen, kuin kytkytrivi on täynnä, makaa suurin osa polvillansa kaikessa rauhassa. Joku emälamma ja joku vuohi käy kahlerivin luona, nuuhkii kytkettyjä, kunnes löytää omansa, mutta palaa jälleen muiden luo laumaan, nähtyään, että on mahdoton hänen maata vuonansa vieressä.

Aurinko on aikaa sitte hävinnyt näkyvistä, hämärä jo melkein muuttunut pimeäksi. Yhä hiljenee elämä jurtissa. Ihmiset ja eläimet ovat unen helmoissa; ainoastaan koirat ryhtyvät nyt yhden valvovan paimenen johdolla kiertelemiseensä ja retkeilemiseensä; mutta nekin haukkuvat ainoastaan silloin, kuin on tosi syytä, kuin on luo hiipivää sutta tai muuta varasta pelotettava. Viileä, mutta tuoksuva, kasteinen kesäyö laskeutuu aroille ja virvoittava uni saattaa nyt, elämän rikkaimpana ja kauneimpana aikana, sekä paimenet että laumat unhottamaan talven viimeisetkin ikävät muistot.

#### Kirgiisein kansan- ja perhe-elämä.

Kostavan oikeuden uhkaamina ja vainoomina pakeni neljä varasta rehellisten ihmisten asuinpaikoilta aavalle aroille piilottelemaan. Siellä yhtyi heihin kaksi kerjäläisnaisista, jotka oli samoin karkoitettu ahkerain ihmisten seuduilta. Varkaat mielistyivät kerjäläisnaisiin ja ottivat heidät vaimoikseen, kumpaisetkin kaksi miestä yhden naisen. Näistä liitoista, jotka olivat vastoin sekä inhimillisiä että jumalallisia lakeja, kasvoi hyvin paljon lapsia; niistä lapsista sitte vuorostaan kasvoi monilukuinen kansa, ja se täytti tähän asti asumattoman aron. Mutta se pysyi syntyperälleen uskollisena: he olivat varkaan tapaisia kuten heidän isänsä, kerjääväisiä kuten heidän äitinsä, ilman uskontoa, ilman hyviä tapoja kuten heidän molemmat vanhempansa. Tämä on kirgiisien kansa, joiden nimi merkitsee ainoastaan "rosvoja".

Sellaiseksi kuvittelee tatarilainen lujauskoinen runoilija heimokansansa alkuperää, sellaiseksi kuvaa sen olemusta, tämän kansan, joka puhuu samaa kieltä kuin hän, rukoilee samaa Jumalaa ja saman profeetan lauseilla kuin hän; ja niin lausuu hän yksinomaan siitä syystä, että kirgiisit eivät uskonnon asioissa pidä niin orjallisesti kiinni, sanoista, eivät ajattele niin turhamaisesti kuin hän. Ikivanha ja ainiaan uusi, kaikissa kansoissa näkyvä totuus se on, jonka äskeiset sanamme vahvistavat, hurskas vale, jonka inhottavuutta ei vielä minkään uskonnon kukaan tunnustaja ole kammoksunut halventaessaan toisin ajattelevia.

Matkustaja, joka kuljeksi kirgiisein aloilla, muukalainen, joka etsii ja löytää heidän jurttainsa keveän katon alta vierasvaraisuutta, oppinut, joka koettaa tutkia heidän tapojaan, virkamies, joka lain vartiana tai hallituksen edustajana eleksii heidän keskuudessaan, jokainen sanalla sanoen, kuin kauemmin seurustelee heidän kanssansa, arvostelee, jos on vapaa etuluuloista, ihan toisin kuin tuo tatarilainen.

Oli ennen aika, jolloin kaikki kirgiisit vastasivatkin nimeänsä, mutta se aika on ainakin monelta ryhmältä jo jäänyt jäljelle. Isien mielipiteiden, urhoretkien ja rosvoamisien kaikua saattaa kyllä tuntua joka kirgiisin rinnassa; mutta yleensä on tämä ratsukansa taipunut nykyisten vallitsijainsa lakeihin ja

elää nykyänsä sekä keskenään että naapurien kanssa rauhassa, pitää omistusoikeutta kunniaissa, ei ryöstä eikä varasta useammin eikä enempää kuin muut kansat, pikemmin sitä päin vastoin tapahtuu harvemmin ja vähemmin. Venäjän vallan alaisuudessa elää kirgiisi nykyään niin tyydyttävissä oloissa, että hänen heimolaisensa rajan tuolla puolen kadehtien katselevat Venäjän alammaisia. Hallituksensa turvissa nauttivat he lepoa ja rauhaa, omaisuuden turvallisuutta ja uskon vapautta, ovat sotapalveluksesta melkein kokonaan vapautetut ja maksavat veroa arvion mukaan, jota täytyy sanoa kaikin puolin kohtuulliseksi; sitä paitsi heillä on oikeus valita omat kunnan vanhimpansa sekä monta muuta etua, joita eivät edes venäläisetkään ole tähän asti voineet saada. Paha kyllä eivät venäläiset ajattele niin järkevästi kuin hallitus, vaan ahdistavat, sortavat ja hätyyttävät kirgiisejä, milloin ja miten vain voivat. Eivät he kuitenkaan ole saaneet millään tavalla vaikutetuksi kansan tapoihin.

Kirgiisit ovat oikea ratsastajakansa, jota tuskin kävisi ajatella olevan olemassakaan ilman hevosia; he kasvavat yhdessä varsain kanssa ja elävät kuolemaansa asti yhdessä ratsujensa kanssa. Tosin kirgiisi ei suinkaan ole yksinomaan satulaan sidottu, päin vastoin osaa hän käyttää ratsuksensa mitä hyvänsä eläintä, joka vain häntä jaksaa kantaa; mutta hevonen sentään aina on hänen tavallisin kantajansa ja rakkain kumppaninsa. Satulassaan istuen tekee hän kaikki tehtävänsä, ja hevosta yksin pidetään miehen arvon mukaisena ratsueläimenä. Miehet ja naiset ratsastavat samalla tavalla ja monet naiset yhtä taitavastikin kuin miehet. Ratsastajan asento on huoleton, niin mukava kuin mahdollista, eikä juuri miellyttävän näköinen.

Kirgiisi käyttää ratsastaessaan lyhyelle sidottuja jalustimia, niin että ainoastaan polvet koskevat satulan etureunaan ja hän siten vapaasti pysyy tasapainossa. Hevosen juostessa asettuu hän jalustimien varaan, nousee usein ihan suoraksikin ja kumartaa sitte päänsä eteen päin niin alas, että se melkein koskee hevosen kaulaan; suorana hän seisoo aina, milloin hevonen astuu tai laukkaa, joka on tavallisinta. Ratsustimia hän pitää koko kouralla ja käsittelee niiden pohjukassa olevaa solmusiimaa peukalolla, etu- ja keskisormella. Jotenkin usein hän putoaa satulasta, sillä hän ei pidä lukua tiestä, vaan jättää sen etsimisen kokonaan hevosen huoleksi: mutta jos hän on varovainen, matkaa hän aivan arvelematta mitä tietä hyvänsä, josta kaviolain vain pääsee, ja samoin hän ihan arvelematta nousee miten rajun ja hillittömän hevosen selkään hyvänsä. Pahoja teitä hän ei tiedä olevankaan; tie yleensä on hänestä vain välimatka; mitä sen matkan alku- ja loppupalkan välillä on, siitä hän ei pidä vähintäkään lukua. Niin kauan, kuin hän istuu satulassa, vaatii hän ratsultansa ihan uskomatonta, ajaa täyttä laukkaa vuoria ylös ja alas, kovaa ja vetelää maata, soita ja vesiä, kiipeilyttää aristelematta ja vähääkään pelkäämättä vuoren seiniä, joista kuka hyvänsä muu ratsastaja katsoisi ihan mahdottomaksi päästä ylös tai alas, ja katselee satulastaan rohkeasti syvyyteen vuohenpolun eli, kuten hän sanoo, tien vierelle, jossa jokaista vuoria kiipeilemään tottunutta jalkamiestäkin pelottaisi. Laskeuduttuaan satulasta maahan noudattaa hän kaikkia pitkällä kokemuksella saavutettuja sääntöjä, miten ajettua hevosta on hoidettava, ja kohtelee nyt ratsuansa yhtä huolellisesti kuin ratsastaessa säälimättömästi. Juhlatiloissa hän katsojain huviksi, joita ei koskaan puutu, näyttelee kaikenlaisia taitotemppeja ratsunsa seljässä, nousee satulan ylitse, ristiin pannuille jalustimille seisomaan ja ajaa laukkauttaa siten ympäri, pitää käsillään satulasta tai jalustimista ja ojentaa jalkansa ilmaan, riippuu satulan sivulla ja koettaa ottaa maasta määrättyä esinettä, vaan ei kuitenkaan näy harjoittavan turkkilaisten heimolaistensa aseleikkejä. Sitä vastoin hän pitää kilparatsastusta kaikista huvituksista suurimpana ja panee niitä toimeen kaikissa juhlatiloissa.

Kilpa-ratsastukseen, jolla on nimenä "baika", lasketaan aina vain jaloimmat hevoset ja niistäkin ainoastaan tasajuoksijat. Ratsastettavat matkat ovat hyvin pitkät, vähintään kaksikymmentä, usein neljäkymmentä kilometriä; ratsastetaan määrättyyn aron paikkaan, tutun kukkulan tai haudan luo, ja palataan samaa tietä. Seitsen-, kahdeksan-, enintään kymmenvuotiset pojat istuvat satulassa ratsuja ohjaamassa ja tekevät sitä merkillisen taitavasti. Palaaville hevosille ratsastetaan hitaasti vastaan; sille kilparatsulle, jolla on paras toivo voittoa, annetaan apua eli "guturmaa" siten, että ratsastetaan sen luo sivulta, otetaan ratsastava lapsi pois seljistä, koetetaan sitte ottaa kiinni ratsustimista, jalustimista, harjasta ja hännästä ja siten viedään se ajamattomain ratsujen keskessä enemmän vetämällä kuin ohjaamalla perille. Palkinnot ovat hyvin erilaisia, mutta kaikki lasketaan hevosarvon mukaan. Kaksi tai kolme tuhatta hopearuplaa ensimmäisenä palkintona ei ole lainkaan harvinaista; rikkaat panevat satakin hevosta yhdeksi palkinnoksi. Nuoria tyttöjä voi myöskin olla palkintoina sillä tavalla, että voittaja saa naida hänet suorittamatta tavallisia lunnaita.

Sill'aikaa, kuin kilpahevot ovat juoksemassa, harjoittelevat tavallisesti ihmisetkin voimiansa. Kaksi miestä riisuu päällysvaatteensa, paljastaa yläpuolen ruumistaan ja ryhtyy painiskelemaan. Rynnäkkö tapahtuu hyvin monella tavalla. Molemmat taistelijat tarttuvat toisiinsa kiinni, kumartuvat syvälle alas ja vastakkain pyörivät, toinen toistaan yhä tarkastellen ja koettaen torjua jokaista vale- tai tosi rynnäkköä, kunnes toinen yht'äkkiä ponnistaa koko voimansa ja heittää toisen maahan, jos hän ei arvaa pitää varaansa. Toiset ryhtyvät heti rynnäkköön, mutta kohtaavat niin voimakasta vastarintaa, että saavat pitkän aikaa painiskella ennen, kuin toisen onnistuu voittoa toinen. Katsojat kiihottavat, kiittelevät tai moittivat, rohkasevat ja pilkkaavat, lyövät samalla keskenään vetoa ja joutuvat sitä

enemmän kiihkoihinsa, mitä enemmän voitto kallisteleks milloin kummankin puolelle. Viimein kaatuu toinen maahan, joutuu koko katsojajoukon naurettavaksi ja on nöyryytetty ja häpeissään, ehkäpä syvimmässä sydämessään kiukuissaankin; kaikki huutavat niin, että ilma tärisee, kangaskappaleita, vaikkapa karttuuniriepuja paremman puutteessa revitään vetojen sovitukseksi, moitteita ja kiitoksia kuuluu sekaisin ja leikkitaistelu on päättynyt, jos voitettu ei yht'äkkiä vielä hyökkää, kiukkuansa tyydyttäkseen, voittajansa päälle. Melutta, huudotta ja riidatta taistelu ei koskaan pääty, mutta ei siitä myöskään koskaan synny tappelua.

Kirgiisien ritarillisiin harjoituksiin on myöskin metsästys luettava. Tietoon saatua sutta ajaa kirgiisimetsästäjä niin innokkaasti ja niin hellittämättä, että ei malta pitää lukua, vaikka hurjassa ratsastuksessa kahta pahemmin pureva pakkanen palelluttakoonkin häneltä kasvot ja kädet, ja jos vain hänen ratsunsa ei alla kokonaan uuvu, niin hän viimein aina ihan varmaan iskee raskaalla nuijallaan pedon hengettömäksi. Vielä enemmän kuin sellaista ajoa rakastaa hän metsästystä kotkien ja susikoirain avulla. Kuten esi-isänsä muinoin osaa hänkin kesyttää vuorikotkan; kantaen sitä rukkanilla vahvasti turvatulla kädellään satulaan kiinnitetyn puutuen nojassa ratsastaa hän soveliaille kukkuloille, joilta voi nähdä laajalle ylt'ympäri, ja antaa kumppaniensa ajella lähiaroa. Sillä tavalla pyydetään sutta ja kettua, tahi niin kauan, kuin kotka ei ole vielä kylliksi harjautunut, murmelieläintä ja kettua. Erityistä opettamista kotka ei tarvitse; kaikki, mitä opetetaan ja täytyy oppia, on vain se, että kotka, joka on hyvin pienenä otettu pesästä ja jota metsästäjä itse on ruokkinut, palaa herransa huudosta hänen luokseen; perinnäinen tottumus kyllä tekee kaiken muun. Heti, kuin metsästyskumppanit saavat ajetuksi liikkeelle ketun, ottaa metsästäjä linnulta peitteen päästä ja päästää sen kahleista ja heittää ilmaan. Kotka levittää siipensä, alkaa lennellä, nousee kierteisesti yhä ylempiä, huomaa hädissään laukkaavan ketun, lentää sen jäljestä, syöksyy, siivet puoleksi levällään, kynnet eteen päin ojennettuina, viistoon alas ja iskee kyntensä ruumiiseen; kettu puolestaan kääntää raivokkaasti päänsä, tarttuakseen terävillä hampaillaan viholliseensa, ja kotka on hukassa, jos se onnistuu. Mutta melkein jokaisessa voimakkaassa ja rohkeassa kotkassa on perinnäisenä tuolla tavoin uhkaavan vaaran tunne ja samoin taito torjua sitä. Juuri silloin, kuin kettu kääntää päänsä, irroittaa kotka kyntensä, ja seuraavana silmänräpäyksenä iskeytyvät ne uhrin silmille. Luo ajaa lennättävän rakkaan herran riemuhuuto kehoittaa kestäväisyyteen ja tuossa tuokiossa makaa kettu avuksi rientäneen metsästäjän iskemänä kuolemaisillaan maassa. Moni kotka tosin ensi yrityksessä saa hengellään maksaa rohkeutensa, mutta jos sille ensi isku onnistuu, se kohta tulee niin taitavaksi, että se voidaan päästää sudenkin kimppuun. Sitä kohtaan kotka alusta asti menettelee paljon varovammin, vaikka muuten saman säännön mukaan; suden suuruuskin jo saattaa kotkan käsittämään, että siinä nyt on vielä paljon vaarallisempi peto edessä. Kuitenkin kotka oppii hänetkin voittamaan ja hänen, kuten hänen herransakin, maine leviää laajalle, ja maineen kanssa nousee hänen hintansakin. Kotka, joka iskee ketun, maksaa kolme- tai neljäkymmentä ruplaa, mutta sellainen, joka osaa voittaa suden, maksaa kaksi ja kolmekin kertaa sen verran, jos herransa häntä muuten myö mistään hinnasta. Kahdella kotkalla ei voida metsästä, koska toinen aina häiritsisi toistansa; on yksikin usein niin kiihkeä, että tekee metsästäjälle avun antamisen hyvin vaikeaksi taikka, kuin peto sen kynsissä kuolee, ei hyvällä päästä sitä enää irti.

Jos jo kotkallakin metsästäessä täytyy osata kaikki ratsastustemput, niin vielä suurempaa taitoa tarvitaan, kuin kirgiisi susikoirineen lähtee ajamaan anttilooppeja. Kuin nuolet syöksyvät nämä jotenkin pitkäkarvaiset koirat, milloin vain näkevät jonkun noita etsittyjä märehitjiä ja yli kivien ja louhikkojen ajaa lennättävät ratsastajat jäljestä, kunnes yhdessä koirain kanssa saavuttavat nopeajalkaisen riistan. Jos joku sellaisessa ratsastuksessa kaatuu tai putoaa satulasta, häntä vain vähän säälivästi ja pilkallisesti nauretaan, mutta ei suinkaan ehditä katsoa, tapahtuiko hänelle muutakin onnettomuutta; ohitse käy hurja ajo täyttä vauhtia.

Kirgiisit eivät vuorillakaan metsästäessä luovu satulastansa. Näyttipä komealta kuin Arkatvuoristossa ajajat, joiden piti ahdistaa villilampaita meidän pyssyjemme kantomatikalle, läksivät vaaralliselle retkelleen. Siellä täällä korkeimmilla huipuilla, laaksoissa, notkoissa ja rotkoissa niiden välillä, milloin ilmestyi, milloin katosi ratsastaja toisensa perästä, välistä näkyen selvään pilviä vasten, välistä taas peittyen kallioiden taa tai ikään kuin haihtuen louhikkoon. Ei yksikään laskeutunut pois hevosen seljältä, ei kukaan vitkastellut silmänräpäystäkin tietä valitessaan; heidän oli helpompi vuoristossa ratsastaa kuin astua.

Paitsi uljaan rohkeaa, on metsästäjä myöskin kestäväinen. Hän ei osoita kiitettävää hellittämättömyyttä ainoastaan hevosen seljässä, vaan myöskin hiipimällä vaaniessaan riistaa. Että hän päiväkaudet seuraa yksiä jälkiä, ei ole mikään ihme, hänelle kuin ratsastus on huvia; mutta sytykepyssy kädessä, jollaista hän yhä vielä käyttää yhtä usein kuin muita parempilukkoisia, ryömii hän kuin hiipivä kissa puolen virstaa maassa, vaanien tuntikausia myrskyssä ja rajuilmassa riistaa, kunnes pääsee pyssyn kantomatikalle. Hän ei koskaan ammu pitkän matkan päästä eikä tukematta pyssyä sen kiintonaiselle haarukalle; mutta hän tähtää tarkkaan ja osaa ampua luotinsa oikeaan paikkaan.

Kirgiisi kyllä on kestäväinen, hellittämätön ja väsymätön ratsastajana, metsästäjänä ja paimenena, vaan yhtä vastenmielisesti hän ryhtyy muihin toimiin. Hän kyllä harjoittaa myöskin maanviljelystä,



mutta erittäin kurjalla tavalla eikä koskaan enempää, kuin on välttämätöntä. Maan muokkaaminen on hänestä halpaa kuten mikä hyvänsä muukin työ, joka ei kuulu karjan hoitoon tai laumaeläinten käyttämiseen hyödyksi. Hänellä on erinomainen taito käyttää vettä maan kastelemiseen, erittäin harjautunut silmä huomaaman sopivat paikat ja hän myöskin osaa ilman mittauspöytää ja vatupassia kaivaa sopivat kastelu-ajat; mutta ainoastaan poikana hän mielellään taipuu tekemään sellaisia töitä ja, jos hän kerran pääsee jonkin verran varoihin, hän ei enää koskaan koske kuokkaan eikä lapioon. Vielä vähemmin hän mielellään ryhtyy mihinkään käsityöhön. Hän kyllä osaa valmistaa nahkaa ja siitä tehdä kaikenlaista satulatyötä sekä sievistellä niitä rauta- ja hopeakoristuksilla, jopa takoa veitsiä ja aseita ja yleensä tehdä kaikki tarpeelliset kalunsa; mutta ei hän koskaan ryhdy sellaiseen työhön ilolla, vaan aina vastahakoisesti. Kuitenkaan hän ei ole mikään laiska eikä kevytmielinen, vaan hyvin ahkera ja luotettava työmies, ja jos saadaan työhönsä hänen taitava kätensä, niin harvoin on syytä olla häneen tyytymätön.

Paljon arvokkaampana pitää kirgiisi henkistä työtä kuin ruumiillista. Hänen vilkas ja elävä henkensä vaatii toimintaa; sen tähden hän rakastaa sekä kaikenlaista kevyttä että myöskin vakavaa puhelua ja ajan viettoa, paraastaan ehkä siitä syystä, että olisi jotakin vaihtelua päivä- ja vuosikausien muuten yhtäläisessä yksitoikkoisuudessa. Sen tähden hän mielellään juttelee heimolaistensa kanssa ja saattaa puheliaisuudellaan, joka usein muuttuu ihan lörpöttelyksi, tulla oikeaksi kiusaksi vieraille. Siihen puheliaisuuteen liittyy vilkas tiedon halu, joka tosin usein sekin turmeltuu pelkäksi uteliaisuudeksi, sillä "punakieli" ei tahdo eikä saa olla jouten. Mitä vain tuuli lennätlelee pitkin aroa, kaikki kirgiisin herkkä korva huomaa ja kaikki "punakieli" pukee sanoiksi. Jos missä hyvänsä puhutaan mitä hyvänsä, jota kirgiisi voi taikka ei voi ymmärtää, jos, tarkoitan minä, vain puhutaan hänelle ymmärrettävää kieltä, niin hän ei ollenkaan aristele kutsuttuna tai kutsumatta tunkeutua jurtalle asti, jossa hän painaa kuuntelemaan tarkistaneen korvan seinää vasten, että ei yksikään tavu menisi hukkaan. Olla kertomatta tapausta, joka hiukankin poikkeaa jokapäiväisestä elämästä, tai mitä tapausta ja kertomusta hyvänsä tai säilyttää jotakin salaisuutta on kirgiisille kerrassaan mahdotonta. Onko sitte jalo ratsu, jolla hän risteilee aroa, vaiti, kuin huomaa jotakin, johon sen huomio kiintyy; onko lammas tai vuohi vaiti, kuin tapaa vertaisiansa; onko vaiti leivo noustessaan aron pinnalta istumasta? Ja aron herranko sitte pitäisi olla vaiti? Ei koskaan! "Puhu vain, punakieli, puhu niin kauan, kuin vielä olet elossa; kuoleman jälkeen olet sitte vaiti." Loppumatta virtaa sisällyksirikasta puhetta kirgiisein huuliilta. Ei koskaan kaksi ratsastele ääneti vierekkäin, kestäköönpä matka vaikka monta päivääkin; aina, lakkaamatta puhelevat he keskenään, aina on heillä jotakin lörpöttämistä, jotakin ilmoittamista toinen toiselleen. Tavallisesti ei tyydytäkään kahden kesken ratsastamiseen, täytyy olla kolme tai neljä yksissä matkaamassa niin kauan, kuin suinkin tiet soveltuvat yhteen. Tämä ratsastustapa on heihin niin syvälle juurtunut, että heidän hevosensakin ihan itsestään tunkeutuvat vierekkäin ja että europalaisella on täysi työ sitä estäessä. Jurtassa, joka on täynnä kirgiisejä, surisee kuin mehiläispesässä, koska jokainen tahtoo puhua ja koettaa kaikin tavoin riistää itselleen suun vuoroa.

Sellaisesta miesten kesken tavattomasta puheliaisuudesta on se hyvä seuraus, että kirgiisit osaavat sujuvasti käyttää kielivarojansa. Siinä näyttävät kaikki olevan toistensa vertaisia, rikkaat kuten köyhätkin, ylhäiset ja alhaiset, sivistyneet ja sivistymättömät. Heidän äänirikas ja kaiukas, mutta kova kielensä, kuten tietty, ainoastaan eri murre tatarin kielestä, on tavattoman sisällyksikas. Joka sana, kuten kieleen tutustumaton muukalainenkin äänestä tuntee, lausutaan aina kokonaan, joka tavu äännetään oikein, niin että kuulijan luulisi voivan kaiusta päättää, mistä keskustellaan. Puhumistapa on hyvin vilkas, lauseen koko sisällyksen mukainen, puhe ja väliajat hyvin tarkkarajaiset, niin että puhelu kuuluu vähän katkonaiselta, vaikka puhetulva ei silmänräpäyksikään pysähdy. Itsestäänkin selvät, vilkkaat kasvojen ja käsien liikkeet selvittävät sanoja vielä näkyvälläkin tavalla. Jos jokin esine vetää puoleensa huomiota erikoisella tavalla, kiihtyy puhujain vilkkaus vallan tuliseksi, niin että syrjästä katsoja ja kuuntelija ihan luulisi saneista syntyvän käsikahakkaa; mutta kiivainkin sanakiista päättyy yleensä aina rauhallisesti.

Tietysti sellaisten ihmisten keskuudessa runoilija on arvossa. Jokainen muita sukkelampi puhuja saavuttaa kunniaa ja mainetta. Laulajaa, tilapää-runoilijaa ei saa puuttua mistään juhlasta. Hänen keksintökykynsä ei tarvitse olla mikään erinomainen; kunhan puhe vain sujuu katkeamatta ja taipuu määrättyyn, kaikille tuttuun runomittaan, on puhuja jo runoilija. Kuitenkin on jokaisella kirgiisirunoilijalla aina melkoinen varasto runoajatuksia, joiden pukeminen sanoihin hänelle on helppo työ. Paimen- ja vaellus-elämässä, vaikka se yleensä kulukoonkin miten yksitoikkoisesti hyvänsä, on sentään oma viehätöksensä, omat helisevät kielensä, joita vain tarvitsee koskea, niin jo tyydyttävät kuulijain mieltä. Saduissa ja perityissä kertomuksissa, jotka ovat elävinä kaikkein mielissä, on aina sopivaa ainetta ajatusaukkojen täytteeksi; ja siten voi runoilijan puhe juosta kuin rauhallinen joki, jonka lähde ei koskaan kuiva; hänen tarvitsee vain noudattaa varmaa runomittaa, niin hän jo on runoilija ja sinä pysyy. Sekin vielä tulee helpotetuksi eri keinoilla; joka runoilija säestää puhettansa kolmekielisellä kirgiisikitaralla ja liittää eri lauseet toisiinsa välisoitolla, jota kestää niin kauan, kunnes uusi säe on ajatuksissa saanut oikean muotonsa. Mitä ripeämmin, mitä notkeammin se tapahtuu, sitä suuremmaksi kasvaa laulajan maine. Mutta jos jonkun naisen sydämmessä liikkuu runoilukykyä, niin hän saavuttaa

kaikkein ihmettelyä, ja jos hän alentautuu kilvoittelemaan vuorolaulussa miehen kanssa, niin innostunut kuulijajoukko korottaa hänet naisista ensimmäiseksi.

Paljon vähemmän edullinen kuin runoudelle on avara aro säännölliselle opetukselle. Siitä selviääkin kylliksi, että kirjoitustaito kirgiiseillä on yhtä harvinainen, kuin kirjoitustuotteet ovat vähäiset. Ainoastaan kansan rikkaimpien ja ylhäisimpien pojille opetetaan lukua ja kirjoitusta. Molemmassa hallituksen perustamissa kouluissa, Ostkamenegorskissa ja Saisanissa, tosin on kirgiisipoikiakin, Ostkamenegorskissa yksinomaan juuri niitä; mutta niiden koulujen vaikutus ei ulotu sisäarolle asti. Siellä oppii poika lukemaan ja kirjoittamaan, jos niin hyvin sattuu, että hän tapaa sellaisen mollahin, jolla on halua opettamaan, jos pojalla itsellään on halua oppia. Silloinkin supistuu opetus vain yksinkertaisimpiin alkeihin, arabialaisten kirjainmerkkien lukemiseen ja piirustamiseen. Tärkeimmän, vaikkapa ei ihan ainoan oppikirjan, koraanin sisällitys tavallisesti ei ole selvillä itsellään mollahillakaan; hän lukee kappaleen toisensa jälkeen ymmärtämättä niiden merkitystä. Minä tapasin yhden ainoan kirgiisin, joka ymmärsi Arabian kieltä, ja hän oli sulttaani; kaikki muut, jotka kirjan sanojen tuntemisensa tähden olivat muita kansalaisiansa etevämmät ja Islamin uskollisina tunnustajina säännöllisesti pitivät määrätty viisi rukousta, ymmärsivät enintään rukoukseen huudon ja koraanin ensimmäisen luvun sanat ja sisällyksen, mutta lausuivat kaikki muut rukoukset ymmärtämättä jäljestä, tosin hyvin vakavasti ja totisesti kuten kaikki muhamettilaiset. Sittekin tuntui mahtavan juhlalliselta, kuin keskellä avaraa aroa, jossa ei mitään minaretia eli kirkontornia ole, joku pyhään sanojen taitaja mueddinina eli rukouksen huutajana korotti äänensä ja uskovaiset pitkissä riveissä laskeutuivat imamin eli esirukoilijan takana polvilleen ja otsaansa painoivat rukouksen aikana maahan, kuten profeetan laki määrää.

Voiman ja notkeuden tieto, taitavuus ratsastuksessa ja metsästyksessä, runolahja ja yleensä hengen elävyys, itsenäisyyden ja vapauden tunto, jonka avara aro kasvattaa, kaikki se tekee kirgiisin käytöksen varmaksi ja arvokkaaksi. Hänen näkönsä siis vaikuttaa etuluulottomaan tarkastelijaan hyvin miellyttävästi, ja se tunne kasvaa yhä lujemmaksi, mitä tarkemmin opitaan tuntemaan näitä arolaisia. Siten kävi minulle ja samaa sanovat venäläiset, jotka ovat vuosikautia eleksineet kirgiisein parissa, samaa varsinkin hallituksen virkamiehet ja muut matkustajat. Tuskinpa vain liioitellaan, jos sanotaan, että kirgiiseillä on hyvin paljon hyviä ja hyvin vähän huonoja ominaisuuksia, ainakin mikäli syrjästä katsoja voi huomata. Vilkasmielinen hän on, viisas, elävä ja ymmärtäväinen kaikissa hänelle tutuissa asioissa, hyväluontoinen, valmis palvelemaan ja auttamaan, kohtelias ja huomaavainen, vierasvarainen ja armelias eli siis tavallaan oikein kunnan mies, jonka varjopuolet sitä helpommin unhottuvat, mitä suoranaisemmin häntä kohdellaan. Hän on kohtelias, mutta ei orjallinen, hän kohtelee ylhäisempiänsä kunnioituksella, mutta ei matelevalla nöyryydellä, ja käskyläisiänsä ystävällisesti, vaan ei halveksivasti. Jos häneltä jotakin kysytään, vastaa hän useimmiten vasta vähän mietittyään, mutta silloin on vastaus levollinen ja selvä, ja hänen tarkkakorkoinen puhetapansa tekee, että vastaukset aina näyttävät horjumattoman varmoilta. Hän on nöyrä mihin palvelukseen hyvänsä, mutta tekee sitä enemmän kunnianhimoista kuin voiton toivosta, enemmän saadakseen kiitosta ja hyväksymystä kuin rahaa tai rahan arvoista. Kunnan vanhin Tamar bei Metikov, joka meitä seurasi kunniavartiana melkein koko kuukauden, oli nöyrin, kohtelias, huomaavaisin mies, kuin olen tavannut, aina valmis täyttämään kaikkia toiveitamme, väsymätön palvelemaan meitä ja tekemään mitä hyvänsä meidän eduksemme, ja sillä kaikella hän tahtoi ainoastaan tyydyttää meitä ja kenraalikuvernööriä. Sen hän sanoi meille selvin sanoin, kuin koetimme hänelle tyrkyttää lahjoja.

Tällaiseen kunnianhimoon kuuluu likeisesti, että ylhäinen ylpeilee sukuperästään ja sukunsa maineesta, kerskaa etäisistä esi-isistä ja joskus ulottaa sukutaulunsa aina Dshingis-kaaniin asti; samasta syystä kirgiisi nai ainoastaan vertaisensa, ei siedä kunniaansa millään tavalla tahrattavan, eikä anna anteeksi mitään kunniansa loukkausta. Samasta syystä johtuu myöskin hänen turhamaisuutensa, jollaista tuskin luulisi hänessä olevankaan. Paitsi kunnioitus, rikkaus ja arvo ovat myöskin nuoruus ja kauneus hänen silmissään lahjoja, joita hän pitää suuressa kunniaissa. Kuitenkin hän eroaa joistakuista sivistyskansain kauneista ja nuorista herroista hyvin suuresti siten, että hän ei koskaan rupea keikariksi. Hän kerskailee taitavuudestaan ja luonnon antamista lahjoistaan julkisesti ja peittelemättä; mutta se kerskaileminen tapahtuu luonnollisella tavalla eikä mikään tahallinen kainosteleminen sitä rumenna. Mikäli varat sallivat, pukeutuu hän rikkaasti, koristaa nuttunsa ja housunsa nauhuksilla ja karvalakkansa huuhkajan höyhenillä; mutta narriksi hän ei koskaan jättäydy. Itsestään ymmärrettävästi naiset vielä enemmän kuin miehet koettavat näyttää viehättävyyttänsä paraimmalta puolen; sen tähden minua ei ollenkaan kummastuttanut, kuin kuulin, että he erään juuren mehulla tekevät poskensa suloisen ja tuoksuisen ja pysyväisen punakoiksi, eli toisin sanoen: maalaavat itseään.

Miellyttämishalunsa mukaisesti taipuu kirgiisi nöyrästi kansansa tapoihin. Sivistyksensä osoittaa hän paraastaan siten, että tarkkaan noudattaa määräämättömästä muinaisuudesta periytyneitä tapoja, joita islami on sittemmin suuresti muodostellut. Se vaatii muodollisuutta ja tarkkuutta seurustelussa, mutta hillitsee kaiken itseyllennyksen, karkoittaa kaiken sopimattomuuden ja melkein kaiken taitamattomuudenkin seuraelämästä; sillä jokainen tietää, miten hänen tulee käyttäytyä, ollakseen

loukkaamatta tai tulematta edes vastenmieliseksikään.

Jo tervehtiminenkin tapahtuu hyvin kaavan mukaisella tavalla, jota kaikki noudattavat ja joka siis ilmeisesti on ihan varma. Kun kaksi kirgiisijoukkoa sattuu vastakkain, kuulu aina hyvä aika ennen, kuin kukin saa toista tervehdityksi. Yht'aikaa panevat molemmat oikean kätensä sydämen seuduille ja ojentavat vasemman kätensä toinen toisensa oikeaa kättä kohti; sitte molemmat vetävät takaisin oikean käden ja koskevat vasempaan, niin että nyt kaikki neljä kättä ovat silmänräpäyksen ajan yhdessä. Sitte syleillen lausuvat molemmat arabialaisen sanan "amaan" (rauha) ja ennen syleilemistä lausuvat kaikkein muhamettilaisten tervehdyksen "salaam aleik" eli "aleikum" ("onnea sinulle" tai "teille") taikka vastaavat "aleikum el salaam". Tällä tavalla tervehtii yksi kaikkia ja jokaista; vastakkain tulevat joukot asettuvat sen tähden kahteen riviin ja toinen toisensa jälkeen juoksee pitkin riviä, että nyt vielä kahleissa oleva "punakieli" pääsisi niin pian kuin mahdollista valloilleen. Lyhempi tapa, jota kuitenkin käytetään ainoastaan hyvin suurissa kokouksissa, on sellainen, että ojennetaan kätensä toinen toistaan vastaan ja sitte lyödään niitä yhteen.

Jos kirgiisit tulevat jurtille vieraksi, niin on ennen tervehtimistä vielä muita temppuja tehtävä. Kun jurtat alkavat näkyä, hiljentävät tulijat ratsujansa astumaan ja pysäyttävät viimein kokonaan. Siitä merkistä tullaan heille jurtista vastaan, tervehditään heitä ja saatetaan sitte jurtille, joita naiset tällä välin ovat koristaneet arvokkaimmilla matoilla. Ennen tuntemattomien vierasten täytyy ennen tervehtimistä suorittaa nimen, säädyn ja sukuperän tutkinto, mutta kaikissa tapauksissa otetaan heidät vierasvaraisesti vastaan; sillä vierasvaraisuutta osoittaa kirgiisi jokaiselle, katsomatta säätyyn tai uskontoon, vaikka kyllä aina ylhäisille mieluisemmin. Vieras astuu, tehden tavallisen tervehdyksen, jurtaan, riisuu ovella kengät jaloistaan, mutta tietysti ei pehmoisia ratsusaappaita, ja käy, jos on arvoltaan isännän vertainen, istumaan kunniasijalle, jota vastoin alhaisempi pysyy ylhäisemmän edessä kainosti taempana ja laskeutuu polvilleen matolle.

Arvokkaan vieraan kunniaksi teurastuttaa isäntä lampaan, joka ennen teurastamista tuodaan jurtaan tai sen eteen vieraan siunattavaksi. Sen merkin nähtyään tulevat kaikki naapurit osalle herkkuatrasta. Oinaan pää ja rinta paistetaan vartaassa, lihapaikat paloitellaan ja keitetään kattilassa; ristiluut, kylkiluut, lapaluut ja reidet mureiksi keitettyinä pannaan astiassa vieraan eteen. Vieras pesee kätensä, leikkaa lihaa irti luista, kastaa vahvasti suolattuun liemeen ja sanoo isännälle, joka ei vielä ole käynyt istumaan: "ainoastaan isännän kautta tulee liha maukkaaksi; käykää istumaan." Isäntä vastaa: "paljon kiitoksia, syökäähän vain", eikä vielä täytä vieraan pyyntöä. Vieras leikkaa kappaleen kylkiluista, kutsuu isännän ja pistää hänelle palan suuhun, leikkaa toisen kappaleen, panee sen lautaselle ja ojentaa emännälle. Nyt viimein käy isäntä istumaan vieraan viereen, mutta ei hän sittekään jakele ruokaa syöjille, vaan vieras. Hän leikkelee lihaa suupaloihin, seoittaa niihin rasvaa, kastaa kolme palaa kerrassaan liemeen ja pistää aina jollekulle pöytäkumppanille ne yksitellen suuhun. Antajan loukkausta olisi, jos palojen saaja ei niitä heti nielisi, vaikkapa, jos palat sattuisivat suurehkoiksi, läkähtyisikin, niin että kasvot sinistyvät ja välttämättä on tarpeen naapurien, vieruskumppanien apu, jotka läkähtyjää helpotukseksi tömistävät nyrkillä selkään. Sitä vastoin antaja ei saa koskaan antaa useampaa kuin kolme palaa; jos hän rikkoo sen säännön ja pistää yht'aikaa viisi lihapalaa suuhun ja jos kiireesti nielemään pakotettu saaja tukehtuu liian runsaasta annista kuoliaaksi, niin täytyy antajan rikoksensa sovituksiksi maksaa sata hevosta tukehtuneen perheelle, jota vastoin hän on syytön, jos joku pöytäkumppaneista kuolee kolmesta palasta. Kun liha on syöty, panee vieras liemiastian kiertämään, ja pöytäkumppanit juovat kukin siitä tarpeekseen. Atrian loppuksi, kuitenkin vasta sitte, kuin kaikki ovat kätensä pesseet, tarjoaa varakas isäntä, jos tammait vielä lypsävät, aina kumysia, ja se tarjoaminen aina tapahtuu nähtävällä kunnioituksella tätä kirgiisein mieluisinta juomaa kohtaan. Nekin, jotka eivät huolineet ruuasta, tulevat nyt virkistämään itseänsä juomalla. Juodaan, kunnes päihdytään, sillä kirgiisi saa rakkaan maitoviininsä juonnissa aikaan yhtä suuria ihmeitä kuin syönnissäkin, eikä tässä kohden suinkaan olla vaatimattoman kohtuullisia.

Vielä paljon monimutkaisemmat kuin tavallisissa vieraspidoissa ovat tavat kaikissa tärkeissä perhetapauksissa, varsinkin häissä ja hautajaisissa. Häissä tulee ilon ohella myöskin täydellisesti ilmi leikki, hautajaisissa surun ohella kunnioitus vainajia kohtaan. Kosinta ja häät, hautajaiset ja vainajain muistojuhlat antavat aihetta moniin juhllisuuksiin.

Kuten kaikissa muhamettilaiskansoissa kosii kirgiiseinkin keskuudessa isä poikansa puolesta ja maksaa kaikkein islamin tunnustajain tavalla tulevalle apelle hyvin monimääräiset, usein melkoisen suuretkin lunnaat. Kosija, joka siitä tunnetaan, että hänellä on toinen lahe saappaan varressa, toinen päällä, tulee jurtaan, jossa on naimaikäinen tytär, ja esittää naimahaluisen nuorukaisen isänä asiansa. Jos morsiamen isä suostuu, niin hän kutsuu suuria kosijoita, se on pojan isää itseään ynnä hänen kylänsä vanhimpia ja ylhäisimpiä, neuvottelemaan. He tulevat ja pysäyttävät kuten tavallista ratsunsa vähän matkan päähän jurtista. Morsiamen isän lähettiläs ratsastaa heille vastaan, tervehtii heitä juhllisesti ja määrättyjen temppujen mukaan ja saattaa heidät varta vasten koristettuun juhlanjurttaan, jossa heitä ensinnä kestitään kumysillä. Heidän huvitukseksi tulee runoilija ja alkaa laulaa. Runsaat suostumuksen osoitukset, suurenmoiset lupaukset innostuttavat häntä laulamaan yhä edelleen.

Kiitellään hänen ajatustensa syvyyttä, hänen esityksensä täydellisyyttä; luvataan hänelle hevonen, jamba eli neljä naulaa valmistamatonta hopeaa palkaksi. Torjuen sanoo isäntä, että hänellähän yksin on oikeus palkita laulajaa, mutta sitä varmemmin vain lupaavat vieraat, sillä jokainen tietää, että isäntä ei kuitenkaan salli heidän täyttää lupauksiansa. Laulajan vaiettua alkaa vilkas puhelu isännän ja hänen naapuriensa ja vierastensa kesken; jutellaan kaikenlaisista asioista, mutta ei vain tulon syystä eikä tarkoituksesta; erotaan viimein ja ratsastetaan jälleen kotiin.

Seuraavana aamuna morsiamen isä seurueineen lähtee vuorostaan vierailulle. Tuleva appi häntä samalla tavalla tervehtii ja kestitsee, kunnes morsiamen isä viimein tahtoo nähdä nuorukaisen äitiä. Heti lähdetään kaikin emännän jurttaan ja tervehditään siellä toisiaan juhlallisesti ja kohteliaasti. Sitte morsiamen isä heti ottaa esiin paistetun lampaanrintnan, leikkelee siitä kappaleita vieraille ja sanoo tätä lampaan arvokkainta osaa paloittellessaan: "tämä lampaan rinta olkoon panttina, että yrityksemme tulisi hyvään päätökseen", antaa sitte vieraille herkkupalat ja alkaa keskustelun "kalymin" eli morsianlunnaiden suuruudesta. Laskiessa pidetään yksikkönä kolme- tai viisivuotista tammaa; tasajuoksija tai kameli on viiden tamman arvoinen; kuusi tai seitsemän lammasta tai vuolta vastaavat yhtä tammaa.

Morsiamen isä vaatii lunnaksi 77 tammaa, vaan taipuu kuitenkin tinkimään ja alentaa vaatimuksensa sulhasen isän varojen mukaan ensin 57, sitte 47, 37, 27 tammaan ja, jos molemmat ovat vähävaraiset, vieläkin vähemmäksi, kunnes viimein sovitaan. Tinkimisen selvitettyä julistaa morsiamen isä kihlauksen päätetyksi, nousee ja lähtee palaamaan kotiinsa ja jättää jurttaan tai sen edustalle jonkin lahjan. Mutta sulhasen isä lähettää, jos suinkin voi, puolet lunnasta jo samalla morsiamen kotoon ja maksaa toisenkin puolen niin pian, kuin suinkin mahdollista.

Kahden viikon kuluttua kalymin maksusta saa sulho ensi kerran käydä tervehtimässä hänelle kosittua morsianta. Niin monen ikäisensä kumppanin kanssa kuin mahdollista ja kaikkiin tapoihin hyvästi tottuneen vanhemman sukulaisystävän johdolla lähtee hän matkalle, ratsastaa lähelle morsiamensa kylää, laskeutuu maahan, tekee pienen teltan ja piilottuu siihen tai jonnekin muuanne. Mutta hänen seuraajansa ratsastavat edelleen, menevät, kuin heitä on juhlallisesti tervehditty, kylään ja jakelevat, iloista leikkiä laskien, kaikenlaisia pikku lahjoja, sormuksia, helmiä, herkkuja, nauhoja ja kirjavia vaatetta, naisille ja lapsille, joita tunkeutuu heidän ympärillensä. Ikäistensä poikain ja tyttärien kanssa menevät he sitte juhlijurttaan. Isäntä tarjoaa ruokaa ja juomaa, ensin lampaan rintaa, jonka hän leikkelee, lausuen jo äsken mainitulta sanoja, sitte "meibauria", rasvassa kasteltuja, pieniä paloja lampaan sydäntä, maksaa ja munuaisia, antaa ruuat arvokkaalle johtajavanhukselle, joka sitte toimii vieraan tavallisen oikeuden mukaan, mutta pistäessään palaa suuhun ensimmäiselle nuorukaiselle voitelee samalla myöskin rasvaista kastetta hänen kasvoihinsa. Siitä alkaa nuorekas, hilpeä leikinlasku, ja heti ryhtyvät pojat, tytöt ja nuoret vaimot koettamaan parastansa. Hyvin suosittu leikki on tytöillä se, että nopeasti ompelevat poikien vaatteet kiinni mattoihin, joilla he istuvat.

Atrian jälkeen suodaan nuorille vieraille vähä lomaa, mutta vain sitä varten, että he ehtisivät koota ajatuksiansa. Sitte tytöt ja vaimot vaativat nuorukaisia kilpalauluun, asettavat heidät kunniasijalle, käyvät itse istumaan vastapäätä ja joku heistä alkaa laulaa. Jos nuorukainen, jota laulu tarkoittaa, ei ole kekseliäs vastaamaan, niin käy hänelle pahoin. Nipistellen ja näpistellen koko iloinen joukko karkoittaa hänet jurtasta kylän nuorten miesten käsiin, jotka jurtan edessä odottelevat uhreja. Se surkuteltava onneton valellaan vedellä ja siten kasteltuna ja häväistynä viedään takaisin jurttaan kestäämään uutta koetusta. Jos hän siinäkin jää tappiolle, puetaan hänet naiseksi ja pannaan häpeäpaikkaan seisomaan. Onneton hän, jos näyttää vähänkään pahastusta; tuskan päivä hänellä silloin on edessä. Nyt leikki rajattomasti vallitsee eikä kärsi mitään nyrpeyttä. Ken osaa paraiten vastustaa sitä itsevaltiasta, hän on päivän sankari; ken ei siihen kykene, hän on kaikkein narrina ja ärsytettävänä.

Näiden leikkien aikana istuu morsian jurtan perällä esiripun takana näyttäytymättä. Sill'aikaa, kuin kilpalaulu antaa kylliksi tekemistä sulhon ystäville, koettavat kylän nuoret miehet varastaa morsianta tuosta yksinäisyydestä, se on jurtan huopaseinän alatse vetää häntä ulos, nostaa ratsun selkään ja ajaa lennättää hänen kanssansa jonkun sukulaisen jurtalle, jossa hänet jätetään valmiina odottelevien vanhempain naisten haltuun. Jos ryöstö onnistuu, kehoittaa ryöstäjä nuorukaisia etsimään morsianta ja vapauttamaan vaimojen käsistä. Heti paikalla lähtee koko joukko ja pyytää morsianta pois vartioilta. Vaikka he puhukoot kuinka kauniisti hyvänsä, ei heidän pyyntöänsä täytetä. Jurtassa, josta on otettu pois osa huopaseinää, istuu morsian kaikkein näkyvässä; mutta väkivalta on mahdoton ja nuorukaiset sen tähden alkavat hyvällä sovitella. Naiset vaativat yhdeksää nuorukaisten itsensä valmistamaa ruokaa, vaan viimein sentään tyytyvät ruokain sijasta ottamaan yhdeksän lahjaa, ja viimein antavat morsiamen pois, mutta ainoastaan sillä ehdolla, että hänet on vietävä takaisin isänsä jurttaan.

Tällä välin istuu sulho odotellen teltassaan. Ihan yksin hän ei sentään ole, sillä muutamia nuoria vaimoja on heti hänen kumppaniensa kylään tultua lähtenyt häntä etsimään. Tietysti he löytävätkin hänet ja hän ottaa heitä vastaan kunnioittavalla tervehdyksellä "tashimilla". Nuorukainen kumartaa niin syvään, että sormien nenät koskevat maahan, ja nousee sitte, hitaasti vetäen käsiään sääriä pitkin, ihan

suoraksi. Vaimot oltavat sellaisen kunnioituksen suosiollisesti vastaan jäävät hänelle seuraksi, tuovat ruokaa ja juomaa ja leikinlaskulla kuluttavat aikaa, mutta eivät päästä häntä pois teltasta. Vasta pitkän odotuksen, paljon pyytelemisen ja auringon laskun jälkeen annetaan hänelle lupa laulaa kylässä morsiamen jurtan edessä pikku laulu. Hän nousee ratsunsa selkään, ratsastaa kylään, tervehtii laululla sen asujamia, pysähtyy morsiamen jurtan luo ja valittaa omatekoisessa tai lainatussa laulussa ikävänsä ja kärsimystänsä:

Oi tyttö, vain huolia sain minä sulta,  
Kolmasti jo turhan päin sua hain,  
Et tahtonut kuulla etk' katsoa, kulta,  
Puoleeni, sa tahdoit nukkua vain.

Myöhempänä yöllä tok', kun kameleita  
Kytkettynä tääll' on taas lepohon,  
Nautintoja, jotk' ovat nyt kadonneita,  
Saa nauttia sielun' nyt levoton.

Jos silmäsi nään, kadonnut sydämeeni  
Uljuuteni riemuineen palajaa,  
Ja ryöstämäs rohkeus taas jäseneeni  
Jok'ainoahan oloaan valattaa.

Kumysiä, kultani, sulta ma anon,  
Kuin kurkkuni kuiv' ois tai jano sen,  
Sä heltyen sammutat sieluni janon  
Ja terveheks' saatat taas sydämen.

Jos sulle nyt halpa on kihlaukseni  
Eik' korvihin soi hyvin laulunikaan,  
Palaanpa ma vieläkin ystävineni,  
Jotk' auttavat mun sua taas kosimaan.

Jurttaan menemättä palaa hän jälleen teltaansa. Silloin sinne tulee jokin vanha vaimo ja lupaa saattaa hänet morsiamen luo, jos saa lahjoja. Mielellään kosija niitä antaakin, ja molemmat lähtevät matkalle. Mutta eivätpä he esteettä pääse perille. Toinen vaimo panee hangon, jolla jurtan kattorengasta nostetaan ylös, kosijalle poikki tien; sellaisen sulun yli meno olisi huono merkki; sen, joka hangon panee, pitää itsensä jälleen ottaa se poisikin. Lahja karkoittaa sen esteen. Mutta muutaman askeleen päässä on tiellä toinen este: näköään kuollut vaimo makaamassa tiellä. Lahja taaskin herättää sen kuolleen ja aukasee tien aina lähelle jurttaa. Siellä seisoo joku muristen koiran tavalla, vaan ei se suinkaan merkitse koiran häytyytystä. Kolmas lahja lopettaa murinan ja paljon koeteltu nuorukainen viimeinkin pääsee enemmittä häiriöittä ihan jurtan ovelle. Siinä kaksi vaimoa pitää ovea kiinni, mutta eivät hekään jaksa vastustaa lahjain voimaa. Sisällä kaksi vaimoa pitää esirippua ja morsiamen vuoteella lepää nuorempi sisar. Sulho lahjoilla selviää kaikista, jurtta tyhjenee, vanha vaimo yhdistää sulhon ja morsiamen kädet ja menee myöskin pois, niin että he viimeinkin ovat kahden kesken.

Avuliaan, vanhan sukulaisystävän, niin sanotun "djenken", seurassa käy sulho toistamiseen tervehtimässä morsianta, näyttäytymättä vielä silloinkaan tytön vanhemmille, kunnes viimein kalymin jäännöskin on maksettu. Sitte hän lähettää puhemiehen kysymään morsiamen isältä, saako hän nyt tuoda omaan jurttaansa morsiamen. Kysymykseen vastataan myöntävästi, ja hän tulee taas suuren seurueen ja paljojen lahjojen kanssa kylän luo, pystyttää sopivan matkan päähän telttansa, jossa naiset käyvät häntä tervehtimässä. Yön hän viettää yksin teltassa ja lähettää aamulla sieltä kaikki hänen toimitettavansa jurtan puutarpeet kylään. Sitte kokoutuvat kaikki jurtan naiset ompelemaan morsiamen toimitettavia jurttahuopia, jos se vielä on tekemättä, ja viimein pannaan kokoon uusi jurtta. Kylän rakastetuin vaimo saa kunniatoimekseen pitää ylhäällä kattorengasta, kunnes seipäät siihen kiinnitetään; muut naiset yhdessä sitelevät ja verhoavat telineitä. Jurtan teon aikana saapuu sulhokin. Silloin tuodaan myöskin morsian osiin ja käsketään heitä eri tahoilta astumaan uuteen asuntoon, siten ratkasemaan, kumpiko on oleva jurtan vallitsija. Valta jää sille, joka ensinnä ehtii jurttaan.

Teurastetaan sulhon tuoma lammas ja valmistetaan atria syötäväksi uudessa jurtassa. Atrian aikana käärii nuori jurtan isäntä luun valkoiseen riepuun ja viskaa, ylös katsomatta, sen yläaukosta ulos. Jos se onnistuu, niin merkitsee se, että tämänkin jurtan savu vast'edes nousee suoraan ylös, ja se tuottaa onnea jurttalle ja sen asujamille.

Saatuun tervehdyksruokaa menevät vieraat morsiamen isän jurttaan, jossa heitä odottaa toinen atria. Uuteen jurttaan jääneille nuorikoille vie morsiamen äiti ruokaa, ja hänen pitääkin toimittaa sitä runsaasti ja anteliaasti, jos eivät tahdo nähdä, että nuoret ystävät kaatavat jurtan syöjain päälle ja itaruuden rangaistukseksi hajoittavat keveän rakennuksen eri osat tuulen vietäväksi joka taholle ympäri

aroa. Eipä edes täysi lihavatikaan ole turvassa iloisten häävieraiden vallattomuudelta; joku ryöstää sen emännältä ja lähtee sen kanssa ratsastaa lennättämään, ja toiset koettavat sitä pelastaa häneltä; siten kestää iloista leikintekoa, kunnes aletaan peljätä ruuan liaksi jäähtyvän.

Seuraavana aamuna tahtoo morsiamen isä ensi kerran nähdä sulhoa, kutsuu hänet jurttaansa, tervehtii hellästi, kehuu hänen muotoaan ja taitoaan, toivottaa hänelle onnea aviosäätyyn ja tarjoaa hänelle viimein kaikenlaisia lahjoja morsiamen myötäjäisiksi. Tämä tapahtuu kaikkein häävierasten edessä, jotka jo ennen sulhon tuloa ovat kokoutuneet jurttaan. Viimein tulee sinne morsiankin runsaasti koristettuna. Jos kylässä on mollah tai jos sellainen voidaan sinne hankkia, niin siunaa hän nuoren parin.

Ja nyt lauletaan morsiamelle erolaulu "dshar dshar", ja hän vastaa kyynelsilmin sen joka värsyyn ja joka säkeesen eroavan valituksella.

Vuorolaulu vaikenee ja kamelit tuodaan esiin viemään jurttaa kaikkine morsiuslahjoiheen sekä runsaasti koristellut ratsut kantamaan morsianta ja morsiamen äitiä sulhon kylään. Nuori aviomies ratsastaa hääjoukon edeltä ja kiiruhtaa auttavien kumppanien kanssa kamelit pikaisimpaan juoksuun, ehtiäkseen kylässään pystyttää jurtan samoilla tempuilla, kuin ensi pystytyksessä noudatettiin. Morsian tehtyään kyynelsilmin jäähyväiset isälle, sukulaisille, leikkikumppaneille, jurtalle ja eläimille ratsastaa tarkkaan hunnutettuna verhon sisällä, jota häntä seuraavat ratsastajat kantavat ja jonka peitossa hän kokonaan on, kunnes saapuu jurtalle, jossa hän on täst'edes emäntänä vallitseva. Appi, tällä välin katseltuaan, kiiteltään tai moitittuaan myötäjäisiä, kutsuu morsiamen heti hänen tultuaan jurttaansa; hän astuu appensa asuntoon kumartaen kolmesti niin syvään, että hänen täytyy käsillään tukea polvista, merkiksi, että hän on oleva apelleen ja anopilleen yhtä kuuliainen kuin herralleen ja käskijälleen. Hänen kasvonsa ovat tervehtiessä peitettyinä kuten vast'edeskin puolisonsa isän ja veljen edessä ja vuosikauden jokaisen vieraan edessä. Sittemmin pitää hän huntua ainoastaan puolisonsa vanhimman veljen edessä, vaan ei kenenkään muun, ja hänenkin edessään vain sen tähden, että veljen täytyy naida hänet, jos hänen puolisonsa kuolee, eikä hän tahdo herättää eikä pitää vireillä mitään pahoja himoja langon sydämissä.

Toisen kerran naidessaan kosii kirgiisi itse puolestaan ja ilman erikoisia temppuja. Jos hän ensimmäisen vaimonsa eläessä ottaa toisen vaimon ja tuo hänet asumaan samaan jurttaan ensimmäisen vaimonsa kanssa, kuten on tavallista kirgiiseillä, jotka eivät ole erittäin varakkaat, niin toisen vaimon asema on hyvin surkuteltava. Sillä ensimmäinen vaimo pitää kiinni oikeuksistaan, suo toiselle ainoastaan määrätyn paikan jurtassa ja sallii isännänkin käyttää avio-oikeuksiaan ainoastaan hyvin vähässä määrässä. Vaimo on kirgiiseillä hyvin suuressa kunniaissa. "Vaimojamme pidämme suuressa arvossa kuten tasajuoksijaa, ei niitä kumpaakaan voida mihinkään hintaan verrata", sanoi minulle kirgiisiläinen ystäväni Altibei. Miehet eroavat harvoin vaimoistaan ja vaimot vielä harvemmin karkaavat miestensä luota; kuitenkin sentään arollakin rakkaus välistä katkoo rajat, joita perinnäiset tavat asettelevat. Ryöstöjä tapahtuu myöskin, eikä niitä suinkaan katsota häpeäksi; ryöstää tyttö, jonka isä pitää liian suurina vaatimuksia, on sekä ryöstäjälle että ryöstetyille ainakin monen silmissä pikemmin kunniaksi kuin häpeäksi.

Äsken syntynyt lapsi pestään heti syntymisen jälkeen ja sitte neljätoista päivää peräkkäin hyvin suolaisessa vedessä, mutta ei enää sen ajan kuluttua. Ensin makuutetaan lasta kätkeydessä, jossa on niin runsaasti untuvamaisia kamelinviljoja, että ne lämpöisinä ja pehmoisina peittävät sen kokonaan eikä sen tarvitse kovimpanakaan talvena kärsiä kylmää; myöhemmin puetaan se villaiseen paitaan, jota äiti joka kolmas päivä polttelee tulen päällä, tappaakseen siitä kaikissa kirgiisein jurtissa eleksiviä syöpäläisiä, mutta ei koskaan sitä muuta niin kauan, kuin se suinkin pysyy koossa. Talveksi saa lapsi lisäksi sukat ja heti, kuin kykenee juoksemaan, täys'kasvuisten ihmisten puvun.

Molemmat vanhemmat rakastavat lapsiaan suuresti, kohtelevat niitä aina suurimmalla hellyydellä, eivät kurita heitä koskaan, mutta eksyvät siihen pahaan tapaan, että opettavat niille heti, kuin alkavat puhua, kaikenlaisia rumia ja sopimattomia sanoja, joita aina vielä nauretaan, kuin ne tulevat mitään aavistamattoman lapsen suusta. Lapsen eri ikää merkitään jonkin eläimen nimellä; lapsi voi siis olla "hiiren, murmelieläimen, lampaan ja hevosen ikäinen". Kuin poika on neljän vuoden ikäinen, nostetaan hänet ensi kertaa jotenkin saman ikäisen, runsaasti koristellun hevosen selkään pikku satulaan, joka jää perheessä lapselta toiselle perinnöksi. Onnelliset vanhemmat lupaavat pikku ratsastajalle, joka nyt ensi kerran lähtee äidin suojelevista käsistä itsenäisesti liikkumaan, kaikenlaisia kauniita kaluja, kutsuvat palvelijan tai halukkaan ystävän, antavat hänelle toisen ratsun ja ohjasnuoran ja käskvät häntä kuljettamaan poikaa sukulaisten luona jurtasta toiseen, ilmoittamaan sitä iloista tapausta koko sukukunnalle. Mihän poika vain ilmestyy, tervehditään häntä ystävällisesti, ylistellään suuresti ja syötetään herkuilla. Isän jurtassa pidetään juhla kaikkein mielestä suuren ja tärkeän päivän kunniaksi.

Seitsemännestä vuodesta alkaen ruvetaan lapselle opettamaan kaikkia, kuin hänen on tarvis tietää. Poika, ollen jo aika taitava ratsastaja, oppii liikkumaan karjan kanssa laitumella, tyttö lypsämään ja

tekemään kaikkia muita emännän töitä. Rikasten vanhempain pojan ottaa joku mollah tai lukemista ja kirjoittamista osaava mies kouluun ja myöhemmin opetetaan hänelle uskon sääntöjä. Ja ennen kahdennentoista vuoden loppua on hänen opetuksensa päättynyt ja hän itse kypsyynt elämään vaikka omin päin.

Vielä enemmän kuin eläviä kunnioittaa kirgiisi kuolleita ja heidän muistoansa. Joka perhe on valmis suurimpiinkin uhrauksiin, saadakseen perheen jäsenelle, jonka kuolema on pois temmannut, suurenmoisen hautajais- ja muistojuhlan; jokainen köyhinkin koettaa koristaa pois menneen rakkaan hautaa niin hyvin kuin voi, ja jokainen katsoisi häpeäksi, jos ei osoittaisi kuoloille suurinta kunnioitusta. Se on yleinen tapa muhamettilaisilla. Kuitenkin eroavat kirgiisein kuolin- ja hautajaisjuhllaisuudet suuresti muiden muhamettilaisten tavoista ja sen tähden ansaitsevat laveammin kuvata.

Kuin kirgiisi tuntee kuolinhetkensä lähestyvän, kokoo hän ystävänsä ympärilleen, että he pitäisivät huolta hänen sielunsa pääsemisestä paratiisiin. Hurskaat kirgiisit haetuttavat kuolemaa odotellessaan jo pitkän ajan itselleen koraania, vaikka eivät ymmärtäisikään korviin kaikuvain sanain merkitystä. Uskovaisten tavan mukaan kokoutuvat ystävät kuolevan vuoteen luo ja huutavat hänelle kaikkein profeetan tunnustajain uskontunnustuksen ensimmäistä lausetta: "Ainoastaan yksi Jumala on" niin kauan, kunnes hän vastaa: "ja Muhamed on hänen profeettansa". Heti, kuin ne sanat tulevat kuolevaisen huulilta, avaa Munkir, tutkiva enkeli, paratiisin portit ja sen tähden kaikki, jotka sen kuulevat, huutavat "El hamdu lillahi", Herralle kiitos!

Kuin jurtan isäntä on sulkenut silmänsä ainiaaksi, lähetetään heti joka taholle sanansaattajia viemään sukulaisille ja ystäville tietoa, ja ne lähettäjä ratsastavat vainajan arvon mukaan kaksikymmentä, jopa satakin virstaa kylästä kylään, ja joka kylässä sukulainen ilmoittaa sen muille lähimmille. Surusanan saattajain ratsastaessa pestään ruumis ja kääritään "lailahiin", jonka joka kirgiisi jo eläessään on hankkinut ja säilyttänyt sitä arvokalujensa joukossa. Tehtyä se määrätty velvollisuus kannetaan ruumis ulos jurtasta ja lasketaan puoleksi revitylle jurttaristikolle toistaiseksi. Kutsuttu mollah saapuu ja siunaa ruumiin. Sitte nostetaan ruumis ristikkoineen kamelin selkään ja sidotaan satulaan sekä lähdetään tällä välin jo tulleiden lähimpään sukulaisten saattamana matkalle, ehtiäkseen ajoissa hautauspaikkaan, joka usein on kaukanakin.

Heti kuoleman jälkeen alkavat naiset pitää kuolonvalitusta. Lähin sukulainen alkaa suruvirren, ilmoitellen sydämmensä murhetta sanoilla, jotka tulevat enemmän tai vähemmän sydämmestä; muut yhtyvät joka lauseen tai säkeen lopulla lauluun. Ja vuorotellen kaikki pukevat ajatuksensa sanoiksi niin hyvin, kuin voivat. Yhä enemmän kiihtyy valitus, kunnes kameli taakkoineen nousee, ja samoin kuin sanat ja äänet osoittaa naisten käytöskin yhä kiihtyvää tuskaa, kunnes viimein repivät tukkaansa ja raapivat kasvojansa verisiksi. Vasta sitte, kuin ruumissaatto, johon naiset eivät ota osaa, katoaa näkyvistä, vaikenavat vähitellen sanat ja kyyneleet.

Ruumissaaton edeltä on jo muutamia miehiä ripeillä hevosilla lähtenyt ajamaan haudan tekoon. Se on enintään vain miehen rintaan asti ulottuva kuoppa, jossa on yhdellä eli Mekan puolella koverrettu syvennys syrjään päin, johon ruumiin pää ja yläosa pistetään. Hautaamisen jälkeen peitetään hauta kivillä, laudoilla, ruohokimpuilla ja puilla, tasoittamatta sitä kuitenkaan maan tasalle; päälle enintään luodaan multaa kunnaaksi ja koristetaan se lipuilla ja muilla sellaisilla taikka rakennetaan haudalle puista ja savitiileistä jokin kupulaitos. Lapsen haudalle pannaan hänen kätöksensä. Haudan partaalla siunaa mollah ruumiin viime kerran; kunnaan tekoon ottavat kaikki osaa. Mutta vielä ei ole hautajaisjuhla päättynyt.

Sinä hetkenä, kuin jurtan isäntä puhaltaa viime henkäyksensä, pystytetään jurtan viereen valkoinen lippu koko vuodeksi. Joka päivä pitkin koko vuotta kokoutuu sinne naisia uudestaan valittamaan. Niin samaan aikaan kuin mahdollista tuodaan myöskin vainajan lempiratsu ja leikataan siltä pitkä harja ja häntä puolitiestä poikki. Siitä hetkestä lähtien ei kukaan enää ratsasta sillä hevosella; se on "leskenä". Seitsemän päivän päästä kuoleman jälkeen tulevat kaikki sukulaiset ja ystävät, nekin, jotka etäällä asuvat tai muuten ovat laumoineen etäällä liikkumassa, vainajan jurttaan, syövät yhdessä hautajaisatrian, jakelevat muutamia vainajan vaatteita köyhille ja neuvottelevat jälkeen jääneiden vastaisesta kohtalosta ja omaisuuden hoidosta. Sitte jäävät perilliset taas yksikseen suruinensa.

Jos vaimo kuolee, on melkein samoja tapoja noudatettava kuin miehen kuollessa; tietysti silloin naiset pesevät ja pukevat ruumiin. Mutta nytkin he kylässä tapahtuvien hautajaismenojen ajan pysyvät laulamassa kuolonvalitusta. Vainajan ratsulta leikataan nytkin jouhet, mutta surulippua ei pystytetä.

Kuin kylä siirretään, tuopi kunniatoimeen erittäin määrätty nuorukainen leskihevosen esiin, panee sille entisen isäntänsä satulan takaperin selkään, latoo siihen vainajan vaatteet ja taluttaa sitä ohjista matkan perille, oikeassa kädessään kantaen keihästä surulippuineen. Heti uuteen jurttapaikkaan päästyä riisuu hän hevosen ja pystyttää lippukeihään määrättyyn paikkaansa.

Kuoleman vuosipäivänä tulevat taas kaikki kutsutut sukulaiset ja vieraat lesken jurttaan. Heidän

tervehdittyään naisia, jotka yhä vielä ovat surupuvussa, ja vielä kerran koetettuaan lohduttaa heitä, tuodaan leskihepo esiin, satuloidaan se ja sälytetään kuten jurttaa siirrettäessä ja viedään se sitte mollahin luo siunattavaksi. Sen tapahduttua menee kaksi miestä sen luo, tarttuu ratsustimiin, riisuu sen, kaataa sen maahan ja pistää sitä sydämmeen. Ratsun liha jää köyhille juhlavieraille atriaksi, nahka mollahille palkaksi. Heti hevosen kuoltua annetaan keihäs arvokkaimmalle sukulaiselle; hän ottaa sen, puhuu muutamia sanoja, katkasee varren ja heittää tuleen.

Nyt syöksyvät hevoset esiin näyttämään kilpajuoksussa nopeuttansa; nuoret ratsastajat, jotka niitä ohjaavat, katoavat merkin nähtyään pois arolle. Mollahin sijaan tulee laulaja vielä kerran muistelemaan vainajaa, mutta samalla myöskin puhumaan elävien kiitosta ja ilahuttamaan heidän sydämiänsä. Naisten päästä katoaa omituinen päähine, joka heillä oli surun merkinä, ja he koristautuvat juhlapukuun. Runsaan atrian jälkeen kiertelee päihdyttävä maitoviinamalja; kitaran helinään yhtyy ilo ja riemu. Suru on loppunut; elämä alkaa taas käydä tavallista kulkuansa.

Siperian asukkaat ja pahantekijä-siirtolaiset.

Ken luulee Siperiaa vain suureksi vankilaksi, hän erehtyy yhtä paljon kuin sekin, joka luulee koko maata vain yhdeksi äärettömäksi jäälakeudeksi. Tosin Venäjä lähettää joka vuosi tuhansia pahantekijöitä ja muita rangaistavia Siperiaan; tosin ne niin kauan, kuin ovat matkalla, vaeltavat vankilasta toiseen; tosin niistä eivät pääse vapaiksi ne, joilla on sovitettavana raskaita ruumiin, hengen ja omaisuuden rikoksia; mutta ainoastaan vähäinen osa kaikista pahantekijöistä on koko rangaistusaikansa oikeassa vankeudessa ja jokainen voi käytöksellään lievittää sitä, vieläpä päästä siitä kokonaan vapaaksikin oli siis nauttia etuja, joita eivät mitkään kuritus- eikä muiden vankilain asujamet saa muissa maissa. Suuret alueet tätä Venäjän valtikan alaa, meidän käsityksemme mukaan kokonaiset maat, eivät muuten olekaan koskaan olleet pahantekijäin siirtopaikkoina ja ehkäpä ne ainiaan säilyvätkin noilta pakosta tänne tulevilta siirtolaisilta, jotka tuottavat suurempia ikävyyksiä, jopa kärsimyksiäkin vakinaiselle väestölle, kuin heillä itsellään on kärsittävänä. Samoja teitä, joita ennen vaellettiin vain huokaellen, kulkevat nyt vapaat ihmiset etäistä itää kohti, toivoen ja tavoitellen tilansa parannusta. Pakosta tulleiden asujanten joukossa on vapaatahtoisia, yksin sellaisissakin seuduissa, jotka ovat kauan olleet pahassa maineessa ja peljätyt maan hedelmättömyyden tähden. Uusi aika alkaa Siperialle; sillä sokasevan pelon sijaan tulee vähitellen valistava tieto sellaisissakin kansan kerroksissa, joilla siihen on, enempi halua.

Enimmät Siperian kertomukset ovat sivistyneiden tuomittujen suusta tai kynästä eli siis sellaisilta ihmisiltä, joita Siperian vakinainen asukas sanoo "onnettomiksi" ja sen mukaan kohtelee. Niistä kertomuksista tosin ainoastaan vähimmässä osassa ei liene mitään totta, mutta enimmässä tapauksissa ne kuitenkin ovat väärät. Sillä onnettomuus sokasee silmän ja sielun ja riistää suoravaisen arvostelukyvyn, joka yksinomaan kelpaa olojen oikean arvostelun pohjaksi. Mutta nämä olot ovat paremmat, paljon paremmat, kuin saatamme luullakaan, paljon paremmat myöskin kuin monessa Länsi-Europan vuoristossa; sillä helppo on Siperiassa ihmisen taistelu toimeentulosta. Välttämättömimmän ravinnon ja verhon puute on täällä melkein ihan tuntematonta tai kohtaa ainoastaan niitä, jotka sairaus tai muu onnettomuus tekee työhön kykenemättömiksi. Verrattuna kohtaloon, jota monen köyhän saksalaisen vuoristolaisen täytyy taistella koko elinaikansa, pääsemättä koskaan voitolle, näyttää useimmissa tapauksissa yksin Siperiaan tuomitun rangaistusvanginkin kohtalo kadehdittavalta. Puute rasittaa nykyään ainoastaan Siperiassa majaan ihmisen henkistä, vaan, ei ruumiillista olemusta. Ken elää ainoastaan maasta, hänelle se antaa enemmän, kuin hän tarvitsee, ja ken siitä elättäjästä luopuu ja valitsee jonkun muun siellä tavallisen toimen, hänelle käsiensä rehellinen työ varmaan tuottaa yhtä paljon voittoa kuin maakin. Sellaiset ovat nykyään olot, jos niitä etuluulottomasti katsellaan.

Minä olen rehellisesti kokenut saada oikeaa käsitystä ihmisten elinoloista niissä Siperian osissa, joita matkustelimme. Minä olen katsellut kurjuuden syvyyksiä ja nähnyt suurinta onnea; minä olen tavannut murhamiehiä, maantierosvoja, murhapolttajia, varkaita, petteureja, kaikenlaisia konnia, kapinoitsijoita ja salavehkeilijöitä ja toisaalta kalastajia ja metsästäjiä, paimenia ja talonpoikia, kauppiaita ja ammattilaisia, virkamiehiä ja tuomareja, sivistyneitä ja sivistymättömiä, rikkaita ja köyhiä, herroja ja palvelijoita, tyytymättömiä ja tyytyväisiä, himokkaita ja vaatimattomia ihmisiä ja oleskellut heidän seurassaan, vahvistaakseni havaintojani, tutkiakseni johtopäätöksiäni, laajentaakseni tietojani ja korjatakseni käsitykseni erehtymisiä; minä olen pyydellyt poliisivirastoja kertomaan minulle tuomittujen kohtaloa ja tuomituilta itseltään kysellyt; minä olen käynyt pahantekijäin luona heidän vankeudessaan ja heitä tarkastellut vankilan ulkopuolella; minä olen talonpoikain, ammattilaisten ja kaikkein asujanten kanssa puhellut, missä ja milloin vain olen voinut ja heiltä saamiani tietoja verrannut toisiin, joita sain hallintovirastoilta. Sitenpä luulen saaneeni niin luotettavat tiedot, kuin lyhyellä ja kiireisellä matkallamme suinkin oli mahdollista. Ainakin olen minä koonnut niin paljon aineksia, että voin käyttää yksinomaan omia tutkimuksiani, kuin nyt ryhdyn tekemään Siperiaan tuomittujen elämän kuvasta



pääpiirteitä. Ihan erehdyksittömäksi kuvaukseni ei sittekään tule, mutta yleensä ei voitane olla tunnustamatta minun oikein arvostelleeni oloja.

Paitsi hallituksen virkamiehiä, sotamiehiä ja yritteliäitä ammatin harjoittajia, varsinkin kauppiaita, tuli Siperiaan Venäjältä aina vuoteen 1861 asti yksinomaan sellaisia, jotka eivät sinne siirtyneet vapaasta tahdosta: keisarin maaorjia, joita lähetettiin tsaarin vuorikaivoksiin, ja pahantekijöitä, joita ainakin osaksi kuljetettiin valtion vuorikaivoksiin. Maaorjuuden lakkauttamiseen, joka sai aikaan syvällisempiä yhteiskunnallisia muutoksia, kuin edeltä päin aavistettiin tai nykyään vielä tiedetään, loppui maaorjain tulo Siperiaan kerrassaan. Miljoonia ihmisiä pääsi lempeän, jalomielisen hallitsijansa käskystä vapaaksi, tuhansia heistä läksi tsaarin vuorikaivoksista hedelmällisiin kotikyliin, joita heidän omaisensa olivat siihen asti viljelleet, niin että vuorikaivokset siitä lähtien jäivät autioiksi ja vielä näkyäänkin kärsivät sen muutoksen seurauksia. Mutta suuri keisarin tai kruunun tila Altai sai samaan aikaan entisten asujanten sijaan uusia aineksia, joita siellä siihen asti ei ollut, vapaita talonpoikia, joilla kyllä ei ollut perinnöllistä maanomistusoikeutta, vaan jotka kuitenkin saivat esteettömästi viljellä rikasluontoista maata. Maaorjuuden lakkauttaminen muutteli sentään oloja niilläkin Siperian aloilla, joissa oli siihen asti paraastaan asunut rangaistusvankeja, koska sielläkin nyt tuli mahdolliseksi vapaan talonpoikaissäädyn syntyminen. Mutta siellä yhä kestävä siirtolaisten tulo pikemmin vaikuttaa estävästi kuin edistävästi; sillä suurin osa tuomituista, jotka lähetetään ennestään asuttuihin seutuihin, saa yhä aikaan levottomuutta pysyväisten asujanten kesken ja estää niin ilahuttavaa kehitystä kuin Altain kruunun tiluksilla, joita on sekä ennen että myöhemmin säästetty tuomituilta ja säästetään vast'edeskin niin kauan, kuin ne ovat keisarin omina. Sitä vastoin siirtyy sinne nykyään vapaatahtoisia ja väkiluku kasvaa siitäkin syystä nopeammin kuin muussa Siperiassa.

Se on komea alue maata, tämä Altain kruunun ala ja ihmetyttävä sitenkin, että se lienee suurin maatila koko maan päällä. Sillä sen pinta-ala on tasaisissa luvuissa neljäsataa tuhatta neliövirstaa eli lähes kahdeksantuhatta maantieteellistä neliöpeninkulmaa. Siihen kuuluu vuoristoja ja tasankoja ja mäkimaita; sen molemmin puolin on purjehdittavaksi sopivia virtoja ja sen sisällä on jokia, jotka voidaan ilman suurta vaivaa tehdä purjehduskuntoisiksi; sillä alalla on yhä vielä suuria, käytettäväksi kelvollisia metsiä ja muutakin ääretöntä rikkautta sekä maan päällä että alla. Koko kahdeksansataa kolmekymmentä eri vaskipaikkaa on löydetty sen rajain sisältä, ottamatta lukuun muita kahtasataa seitsemääkymmentä löytöpaikkaa, joita ei ole vielä koskaan tutkittu. Altain kruunun tiluksilla astuskellaan hopealla ja kullalla, sillä, kultaista hopeavaskea ynnä lyijyä, vaskea ja rautaa käy rikkaampina tai köyhempinä, mutta enimmäkseen kaivamista ansaitsevina suonina vuorissa ja kultahietaa kuljettavat niiltä alas virtailevat joet. Kivihiilikerros, jonka laajuutta ei vielä tiedetä, vaan joka paikoittain on huomattu kuusi tai kahdeksankin metriä paksuksi, on sitä paitsi niin laajan näköinen että kivien laadusta päättäen lienee syytä olettaa koko tämän alueen pohjoispuolen olevan yhtäläisen kivihiilikerroksen päällä. Eikä kuitenkaan liene Altain kruunun tilan oikeaksi rikkaudeksi katsottava sen maanalaisia aarteita, vaan lihavaa ja hedelmällistä mustaa multaa, joka peittää vuorten rinteitä ja tasangoita aina puolentoistakin metrin paksuisina kerroksina sellaisissa notkoissa ja jokilaaksoissa, joihin vesi on sitä kokoon huuhdellut. Viehättäviä, osaksi suurenmoisiakin vuoristoja on vuorotellen suloisten mäkimaiden ja vähän aaltomaisten tasankojen kanssa, jollaisia maanviljelijä suosii ennen muita aroseutuja, vuorotellen hedelmällisten laaksojen kanssa, joissa juoksee puro, oja tai joki, ja välissä on aina rehevästi kasvavaa, korkeaa ja matalaa metsää oikeain puistojen kaltaisina. Ilmanala, joka ei tosin ole varsin lauhkea, mutta ei myöskään sietämätön, ei missään estä hyvällä menestyksellä viljelemästä erittäin hedelmällistä, enimmäkseen vielä koskematonta maata. Neljä kuukautta on kuumaa, melkein ihan vaihtelematonta kesää, neljä kuukautta kovaa, yhtäläistä talvea, kaksi kuukautta kylmänkosteaa, häilyväistä kevättä ja yhtä paljo samanlaatuista syksyä, ja vaikka vuoden paremman puolen keskilämpö ei riitäkään rypäleitä jouduttamaan, niin ehtivät kuitenkin kypsyä kaikki samat viljat kuin Pohjois- ja Keski-Saksassa, jopa kruunun tilan eteläosissa meluunatkin.

Sellainen on maa, jota on enemmän kuin kahden miespolven aika säästetty Siperiaan tuomituilta pahantekijöiltä ja jossa nykyään on asujamia niin paljo, kuin saatettaisiin toivoa olevan koko muussakin Siperian yhtä rikkaassa ja hedelmällisessä eteläosassa. Perintö talonpoikiin ei kyllä käy verrata näitä Altain kruunun tilan maanviljelijöitä, mutta tavallisiin Venäjän talonpoikiin verratessa he eivät suinkaan jää huonommiksi. Heistä huomaa, että heidän isänsä ja isoisänsä ovat olleet valtakunnan suurimman ja ylhäisimmän herran maaorjia eikä voimattoman ja sen tähden rajatonta alammaisuutta vaativan käskijän puoliorjia; näkyy joka tilaisuudessa, että perintöinä puute ei ole suinkaan estänyt heitä vaurastumasta, se on: enempää ansaitsemasta, kuin ovat tarvinneet ja vielä nykyäänkin tarvitsevat.

Altain asujanten kohtalo oli siitä lähtien, jolloin kruunun tila julistettiin keisarin omaksi, verraten edullinen, jos emme sanokaan: onnellinen. Maaorjuuden lakkauttamiseen asti olivat he kaikki vuorikaivostyössä tai ainakin välillisesti niitä varten toimessa. Jotka eivät tehneet työtä itse kaivoksissa, ne hakkasivat metsää ja polttivat hiiliä, toiset vetivät niitä sulatusuuneille ja toiset sieltä vaskea vientipaikkoihin. Asujanten lisäytyessä väheni heille pannun päivätyön taakka. Viisikymmen-luvulla oli jo niin paljo voimia käytettävänä, että työnteko herralle eli keisarille voi supistua kuukaudeksi

vuodessa, jos päivätyöläisellä myöskin oli oma hevonen. Miten pitkä matka työmiehen piti kulkea hevosellaan, määrättiin sen pituuden mukaan. Korvaukseksi olostaan poissa kotoa sai jokainen päivätyöläinen 75 1/2 kopeekkaa työajaltansa. Paitsi tätä tuskin mainittavaa palkkiota oli jokaisella vuorimiehellä oikeus viljellä keisarin maata niin paljo, kuin hän jaksoi, ja millä tavalla tahtoi, ja samoin hakata keisarin metsästä niin paljo puuta, kuin hän asunnokseen ja polttopuikseen tarvitsi, eikä häntä rasitettu millään muilla veroilla eikä maksuilla. Kylän lähetettävien työmiesten luku riippui asujanten luvusta; kyläläiset itse jakoivat työveron eri isäntien kesken.

Kaivosmiesten työ oli helpompi. Niitä otettiin kuten muualla sotamiehiä kruununtilan kylistä ja kaupungeista, kohdeltiin ihan kuin sotamiehiä ja päästettiin vasta viidenkoltmatta vuoden päästä vapaiksi. Nämä jaettiin kahteen luokkaan: varsinaisiin kaivosmiehiin, jotka työskentelivät oikeissa vuorikaivoksissa, ja vuorityömiehiin, joiden piti joka vuosi tehdä määrätty työ, mihin aikaan itse tahtoivat. Nämä viimeainitut polttivat hiiliä, kaatoivat metsää, tekivät tiiliä, kuljettivat kuormia ja muuten tekivät mikä mitäkin ja saivat palkakseen joka vuosi neljätoista ruplaa. Saatuaan tehdyksi määrätyn työn olivat he muun ajan vuodesta vapaina ja saivat tehdä, mitä vain tahtoivat. Kaivosmiehet sitä vastoin olivat velvolliset palvelemaan vuodet päästänsä. Yhden viikon kävivät he päivällä, toisen viikon yöllä kaksitoista-tuntisessa työssä kaivoksissa ja olivat joka kolmannen viikon vapaat. Taitonsa mukaan sai joka vuorimies rahalla ostettaviin tarpeihinsa kuusi tai kaksitoistakin ruplaa palkaksi ja sitä paitsi joka kuukausi kaksi puutaa jauhoja itselleen, yhtä paljon vaimolleen ja yhden puudan jokaiselle lapselleen. Oli hänen myöskin sallittu viljellä maata ja hoitaa karjaa, minkä verran ehti ja jaksoi. Jokaisen hänen poikansa täytyi seitsemänneistä kahdenteentoista vuoteen asti käydä koulua; siitä lähtien kahdeksanteentoista ikävuoteen asti pidettiin poikaa kaivostyön oppilaana ja hän sai ensin yhden, sitte kaksi ruplaa vuosipalkaksi. Kahdeksanneentoista vuodesta alkoi hänen palveluksensa kaivoksissa.

Maaliskuun 1 päivänä 1861, sinä päivänä, jolloin kaikki maaorjat vapautettiin koko Venäjän valtakunnassa, oli Altain kruununtiluksella 145,639 miesasujanta, joista 25,267 kaivos- ja majamiehinä. Näitä ei kyllä irroitettu entisistä velvollisuuksistaan yhtenä päivänä, vaan kahden vuoden kuluessa. Heistä luopui 12,626 kaivostyöstä, palasi kotikyliinsä ja rupesi maanviljelijöiksi; muut, jäivät vapaina työmiehinä vuorityöhön.

En luule erehtyvänä, jos oletan, että Altain kruununtilan olot, jotka ovat säännöllisemmiksi järjestyneet kuin missään muualla Länsi-Siperiassa, johtuvat sen entisyydestä. Keisarin tilan nykyisten asujanten vanhemmat ja esi-isät eivät ole koskaan tunteneet olevansa sorretut, vaikka eivät olekaan olleet vapaat. He olivat maaorjia, mutta sen äärettömän suuren maan herran ja hallitsijan orjia, jossa heidän isänsä kehto oli ollut. He olivat pakotetut tekemään työtä herralleen ja antamaan poikansa melkein koko miesijäksi herran palvelukseen, mutta se herra oli keisari, jumaluuden vertainen olento heidän silmissänsä. Sen tähden heitä keisari elätti, piti heitä vapaina kaikista muiden kansalaisten velvollisuuksista, salli heidän ottaa hänen maastansa, mitä vain voivat saada, ei millään tavalla estänyt heidän vaurautensa kehittymistä; suojeli heitä niin paljon kuin mahdollista virkamiesten vääryydeltä, tulipa vielä hyväntekijäksikin siten, että pakotti heidän lapsensa tai ainakin osan niistä käymään koulua. Heidän käskijöikseen asetetut virkamiehet olivat paljon sivistyneemmät enimpää muita kruunun palvelijoita; melkein kaikki olivat Saksassa lukeneet ja suuri osa heistä oli saksalaisia synnyltäänkin ja he toivat joskus saksalaisia tapoja, mutta ainakin laajempaa tietoa maahan, jossa he keisarin nimessä vallitsivat. Vielä nykyäänkin on Barnaul, kruununtilan pääkaupunki, sellaisen sivistyksen keskuksena, jota ei muualla Siperiassa ole; vuorityön kukoistuksen aikaan se eittämättä oli koko Pohjois- ja Keski-Aasian henkinen pääkaupunki, ja sieltä leviävä valo säteili sitä kirkkaammin, kuin kaikki kaivospaikat olivat hyviä keskuksia, jotka sitä levittivät yhä laajemmalle. Sitenpä tämä kruununtila oli etevässä asemassa kaikkeen muuhun Siperiaan verraten.

Ehkä ei ollut kruununtilan hallituksen tarkoitus koskaan edistää talonpoikaissäätä; maaorjuuden lakkauttamiseen asti katsottiin sitä ainoastaan vuorenviljelyksen välttämättömäksi avuksi. Ajat ovat muuttuneet. Siitä asti, kuin maaorjat muuttuivat vapaiksi ihmisiksi, on vuorenviljelys yhtä lakkaamatta taantunut, kuin maanviljelys vaurastunut. Ei ole vielä tahdottu luopua vanhasta vuorityötavasta, mutta siinä kuluu niin suuria summia, että kaivostyön puhdas voitto jää ihan mitättömän pieneksi. Tosin on otettu puheeksi vuorenviljelyksen antaminen toimeliaille yksityisille, mutta siitä ei vielä ole tullut mitään valmista. Maan jättäminen vapaasti käytettäväksi niin syvälle, kuin aura kyntää, on ollut vanhastaan tapana ja siten muuttunut jonkinlaiseksi tottumukseksi eli nautintaoikeudeksi. Tosin, kuten jo sanottiin, ei kellään ole kruununtilalla viljelymaa omanaan, eipä edes talon sijakaan; mutta mikä on keisarin oma, se talonpoikain mielestä on myöskin "hyvän Jumalan" omaa, ja hän kyllä mielellään antaa uskovaisten käyttää sitä hyödykseen. Kruununtilan hallitus tosin ottaa jokaisesta pelloksi muutetusta hehtaarin alasta neljäkymmentä kopeekkaa vuodessa vuokraa, mutta ei se sen otossa ole varsin ankara eikä talonpoika puolestaan tunne olevansa velvollinen pitämään siitä tarkkaa lukua. Niinpä jokainen talonpoika yleensä viljelee niin paljon maata, kuin jaksaa, ja valitsee, minkä paikan vain tahtoo.

Kruununtilan nykyinen talonpoika on kaunisvartaloineen, valpasmielinen, taitava, kykenevä,

oppivainen, vierasvarainen, hyvänluontoinen ja armelias mies sekä vauraasti elävä, itsetuntoinen ja valppautta rakastava. Hänen käytöksensä on vapaampi, vähemmin nöyrä kuin venäläisen talonpojan. Hän on kohtelias ja avulias, alammainen ja sen tähden helposti taipuvainen, mutta ei matelevainen eikä orjallinen; sen tähden hän ei suinkaan vaikuta vastenmielisesti vieraasen. Mutta hänelläkin on kaikki ne ominaisuudet joita sanomme talonpojan eljiksi ja jotka heikontavat ensimmäistä hyvää vaikutusta. Vaikka hänellä on ollut sivistymisen tilaisuutta enempi kuin millään muulla hänen säätyisellensä siperialaisella, hän ei kuitenkaan rakasta ollenkaan koulua. Hän on ankaran tarkka uskovainen ja saattaa kirkolle uhrata vaikka koko omaisuutensa, vaan koulua hän katsoo sellaiseksi laitokseksi, joka vain turmelee ihmistä eikä suinkaan sivistä. Muistaen entiset olot, jotka tosin olivat erittäin puutteelliset, sekä vanhat, palveluksesta eronneet sotamiehet, jotka hänen isänsä aikaan pitivät koulun valtiikkaa, lähettelivät oppilaitansa hakemaan viinaa ja sitte humalapäissään tarpeettomasti heitä rääkkäsivät, on hän tavattoman epäluuloinen kaikkea kohtaan, joka on millään tavalla koulun yhteyteen kuuluva, ja riippuu sitä paitsi talonpoikain tapaan kiinni siinä mielipiteessä, että enempi tieto, kuin hänellä itsellään on, ainoastaan vahingoittaa hänen lapsiansa, eikä hän siitä mielipiteestä helposti luovu. Hänen sivistyskantansa on sen tähden hyvin alhainen. Ainoastaan poikkeuksen tavoin harjoittaa hän kirjoitustaitoa ja kaikissa tapauksissa katsoo kirjoja ihan tarpeettomiksi. Sitä uskollisemmin pitää hän kiinni siitä uskonnosta, jota hänen kirkkonsa levittää, sekä taikuudesta. Kuukausien nimeä hän enimmäkseen ei tiedä, mutta sen sijaan hyvin tarkkaan pyhimystensä nimet ja niiden juhlapäivät. Jumala, pyhät enkelit ja perkeleet, kuolema, taivas ja helvetti antavat hänelle enemmän tekemistä kuin mikään muu. Häntä ei suinkaan voida sanoa vaatimattomaksi, mutta kyllä parantumattoman tyytyväiseksi. Enempää, kuin hän elääkseen tarvitsee, hän ei tahdo; sen tähden hän tekeekin työtä ainoastaan sen verran, kuin hänen välttämättä täytyy. Mutta ei piha eikä viljelysmaa, jota hän omakseen sanoo, ole koskaan hänen mielestään kyllin suuret, ei hänen perheensä eikä karjansa kyllin lukuisat.

"Kuinka te voitte täällä?" kysyin tulkin kautta eräältä kunnan vanhimmalta, jonka olimme kutsuneet puheille.

"Jumala vielä kärsii meidän syntejämme", kuului vastaus.

"Ovatko vaimonne hyvät, uskolliset, lempeät ja palvelevaiset?"

"On hyviä ja pahoja."

"Tottelevatko teitä lapsenne, tuottavatko he teille iloa?"

"Ei ole niistä valittamista."

"Onko maa, jota viljelette, antelias; saatteko runsaan sadon."

"Kuin korjaamme kymmenkertaisesti, niin olemme jo tyytyväiset."

"Menestykö karjanne?"

"Tyytyväiset olemme."

"Kuinka monta hevosta sinulla on?"

"Kaksineljättä, saattaapa niitä olla viisineljättäkin."

"Ja kuinka monta sinä niistä tarvitset työhösi?"

"Kahdeksan, kymmenen, välistä kaksitoistakin."

"Myötäväksikö sitte muita pidät?"

"Myönkinhän minä niistä aina jonkun."

"Ja mitä teet muilla?"

"En mitään."

"Kuinka monta lehmää ja lammasta sinulla on?"

"Sitä minä en tiedä. Lehmiä, lampaita ja sikoja hoitelee vaimoni."

"Onko sinulla paljon veroja maksettavana?"

"Minä olen tyytyväinen."

"Onko sinulla mitään valittamista?"

"Minä olen tyytyväinen."

"Sinulla ei siis ole mitään valittamista, ja kaikki on oikein?"

"Ei, ei kaikki, on minulla yksi valitus."

"Mikä sitte?"

"Tulee niin epämukavaksi asua tässä maassa."

"Epämukavaksi! mitenkä niin?"

"Niin, meille tulee liian ahdas."

"Ahdasko! millä tavalla?"

"O, kyliähän nousee kaikkialla maasta kuin sieninä. Eihän tässä enää voi liikkuaakaan, eikä tiedä, mihin tekee peltonsa. Jos en olisi niin vanha, niin olisin jo ammoin muuttanut pois."

"Nouseeko kyliä kuin sieninä maasta? Mihin sitte? Enhän minä näe yhtään. Kuinka likellä sitte lähin kylä on sinun kylästäsi?"

"Viidentoista virstan päässä."

Niin puhuu, ajattelee ja arvostelee talonpoika kruununtiluksilla. Avara maa ei ole hänelle sittekään kyllin avara, ja kuitenkin riittäisi kahdeskymmeneskin osa siitä, jota hän saa mielin määrin käyttää, jos hän vain tahtoisu sitä viljellä. Sillä maa on niin antavainen, että se runsaasti palkitsee vähimmäinkin vaivannäön. Vaan jos se tosiaankin joskus pettää, jos sato vastoin luuloa ei tule tavallisen kaltainen ja jos talonpojalle silloin ylellisyyden sijasta tulee puute, niin hän ei sitä katso laiskuutensa luonnolliseksi seuraukseksi, vaan Jumalan sallimukseksi, Jumalan viimeiseksi hänelle lähettämäksi rangaistukseksi hänen synneistään.

Sittekin, syntinensä ja niitä seuraavine rangaistuksineen hän tosiaan voi sangen hyvin ja hänellä ennemmin olisi syytä puhua syntien palkitsemisesta. Sillä ei häntä puute rasita, vaan ylellisyys. Hallitus antaa joka talonpojalle, tavallisimmasti hänen oman valintansa mukaan, viisitoista hehtaaria parasta maata jokaista hänen perheensä miesjäsentä kohti. Mutta koska neljäsataa tuhatta neliövirtaa avarasta kruununtilasta vuoteen 1876 asti oli ainoastaan kaksisataa kolmekymmentä neljä tuhatta neliöpeninkulmaa asuttuna, niin ei vielä nytkään pidetä suurta lukua, ottaako talonpoika haltuunsa enemmän, kuin hänelle kuuluu, vai tyytyykö siihen, joka oikein on. Jotkut perheet käyttävät kahtatoista ja viittätoistakin sataa hehtaaria omalla tavallansa, ja heistä on ihan sama, onko hevosia ainoastaan tarpeellinen määrä vaiko kaksikolmekymmentä liikaakin. Tosiaan tapahtui usein, että liialliset kotieläimet päästävät kruununtilan talonpoikaa eräästä rasittavasta huolesta, siitä näet, että hän ei voisi millään kelvollisella tavalla käyttää hyväkseen runsaita taloutensa tuotteita, hänen kun on erittäin huonojen kulkuneuvojen tähden mahdoton vaihtaa niitä rahaksi. Maassa sellaisessa, jonka pääkaupungissa tavallisissa oloissa puuta eli kuusitoista kiloa ruisjauhoja maksaa ainoastaan noin 60, puuta vehnä jauhoja 75 penniä Suomen rahassa, puuta naudan lihaa talvella enintään 1: 50, lammas 5, vieroitettu vasikka 12, sika 10, oivallinen hevonen harvoin enempää kuin 125 markkaa, siellä aina hyvä sato niin alentaa tavalliset hinnat, että runsas viljan tulo tulee taakaksi. Kun kruununtilan talonpoika saa sata kiloa viljaa parilla markalla, niin hänestä, vaikka hän ei muutenkaan tee enempää työtä, kuin ilmeinen pakko on, aura alkaa tuntua liian raskaalta ja siunaus hänen ahtaan käsityksensä mukaan kiroukselta.

Nykyiset olot tekevät ymmärrettäviksi näiden talonpoikain enimmäät pahat ja hyvät ominaisuudet; hitauden, ihan paheesen vivahtavan tyytyväisyyden ja toisella puolen välinpitämättömyyden sattuvista vahingoista, anteliaisuuden tarvitsevaisia kohtaan ja armeliaisuuden onnettomia kohtaan. Ne samat olot selittävät myöskin kaikissa siperialaisissa yleisen halun enentää paikkakuntansa asukaslukua. Avara maa ahnehtii ihmisiä, niin sanoakseni. Sen tähden joka siperialainen vielä tänäänkin hyvillään ja ylvästellen katselee lukuisaa perhettä; sen tähden koko Siperiassa ei olekaan yhtään löytölasten huonetta. Mitäpä sillä tehtäisiinkään? Joka vaimo, joka ei voi tai ei luule voivansa elättää hänelle syntynyttä lasta tai muuten tahtoo päästä siitä eroon, löytää aina kosolta sellaisia, jotka mielellään ja ilolla ottavat pikku olennon. "Anna tänne", sanoo talonpoika uskottomalle äidille, "anna tänne, kyllä minä sen kasvatan." Ja hänen kasvonsa loistavat siitä ilosta, ihan kuin hänelle olisi varsa syntynyt. Tuommoisina aikoina, jolloin asujamia vielä oli melkoista vähempi kuin nykyään, naitettiin melkein lapsia, että heille niin pian kuin mahdollista kasvaisi varmoja apulaisia. Nykyään naivat nuorukaiset enimmäkseen vasta kahdeksantoista vuoden alussa, mutta useimmiten valitsevat vanhempia morsiamia, joista voivat toivoa niin pian kuin mahdollista lapsia, ja sulhonorukaisten vanhemmat auttavat sen ikäisiä naisia heidän tavoitellessaan pauloihinsa naimaikään vaurastuneita nuorukaisia.

Että romantillisuuttakaan ei puuttuisi, mainitsen, että Altain talonpoikien keskuudessa useinkin tapahtuu salaisia kihlauksia ja nuorten tyttöjen ryöstöä. Mutta nämä ryöstöt tapahtuvat enimmäkseen kaikkein asianosaisten, myöskin molemmin puolin vanhempain suostumuksella, sillä siten säästyy häiden pito, joissa muuten tulee ravita kaikkia kyläläisiä yksinkertaisella atriolla, mutta hyvin runsaasti viinalla! Tietysti rakkaus myöskin täällä katkoo kaikkia kahleita, varsinkin vanhempain vastustusta. Ryöstönhaluinen nuorukainen piankin saa tytön suostumaan kuten muuallakin maan päällä ja kirkon pyhä palvelija aina helposti taipuu erityisestä maksusta; mutta vihastuneet vanhemmat eivät niinkään helposti lepy. Äiti kiroo tytärtään, isä poikaansa, ja molemmat vannovat kaikkein pyhain nimessä, että eivät koskaan enää tahdo nähdä jälleen lapsiansa.

Viimein tapahtuu kuitenkin tuon jäykän mielen muutos; sitä ei taivuta ylhäältä tullut voima, vaan eräs verraton tenhokeino: naukku eli votki, joksi sitä Venäjän alueilla asuvaiset sanovat. Heti kuin appi taipuu juomaan, on nuori aviomies voittanut, sillä anoppi juopi myöskin ja sikunaneste pehmittää hänenkin jäykän sydämensä. Jos silloin ikään kuin sattumalta tulee vielä muutamia ystäviäkin uljaasti auttamaan sovinnon juonnissa, niin heitä ei suinkaan ajeta pois, sillä kestityksen kustannukset ovat nyt sentään paljon pienemmät, kuin jos koko kylä olisi juoda mässäten toivottamassa taivaan siunausta nuorelle parille. Eikö täydy myöntää, että puhdas pyhä rakkaus tekee yksin Altain talonpoikais-pojatkin kekseliäiksi?

Myötäjäisiä morsian ei saa Altain seuduilla; hänen äitinsä päin vastoin vaatii lahjaa sulholta, jopa välistä oikein rajusti ulvoen ja parkuen. Ainoastaan silloin, kuin sattuu erityisiä asianhaaroja, jos esim. häiden jälkeisenä aamuna morsiuspaita, jonka vieraat tahtovat nähdäksensä, ei ole heidän mielestään kyllin hyvä, ainoastaan silloin saattaa tapahtua päinvastaistakin. Ymmärtäväinen ja kokenut morsiamen isä käyttää sellaisessa tapauksessa tuota ainiaan luotettavaa lumokeinoa, tuo esiin ilahuttavan joukon varovasti jo valmiina pidettyjä pulloja, lupaa suuttuneelle tai vähintään pahastuneelle vävyllle varsan, härjän, muutamia porsaita tai muuta sellaista; mielet rauhoittuvat ja sovinto tehdään.

Miksipä olisikaan sulho ijäti vihoissaan? Eihän ole muillekaan käynyt paremmin, ja tulevaisuus tasoihtelee paljon. Isän ilo kukoistaa myöskin säännöttömissä oloissa, mutta iloa se sittekin on. Sillä taloushuolia ei ole köyhimmälläkään, jos hän vain tahtoo käyttää käsiänsä. Häntä mielellään autetaan minkä milläkin, ja jos hyvän hyvä taivas muutamiksi vuosiksi vain hiukan niukentaa siunauksensa vuodattamista, jos vilja ja karja pysyvät vähänkään hinnassa, niin ihan varmaan vuoden päästä teekannu ja kupit koristavat jotakin nurkkapöytää, silkkipiitteet suurta kahden maattavaa vuodetta, välkkyvät pyhain kuvat oikean puolista peränurkkaa sekä kaikkea kynäkuvailevaa ylevämmät leijonan, tiikerin, karhun, suden, elefantin, hirven ja krokotiilin pyyntikuvat puhtaana ja siistinä pidetyn vierastavan seiniä, jollainen aina on jokaisessa vähänkin toimeen tulevassa talonpoikaistalossa.

Jotenkin yhtä viehättävä kodikkaisuus on tarjona kaikille tuomituillekin, jotka lähetetään Siperiaan, toisille aikaisemmin, toisille myöhemmin, jos he vain tahtovat sellaisen kodin saada, jos elävät jonkun aikaa ja jos onni on heille vähänkään suojea. Minä olen Siperiassa saanut tuomituista ja sinne tuomitsemisesta ihan toisen ajatuksen, kuin minulla oli ennen sinne menoani, vaan huomautan kuitenkin edeltä päin, että minä en ole niitä, jotka enemmän suosivat ja paremmalla osanotolla katselevat murhamiestä, ryöväriä, murhapolttajaa, varasta tai muita sellaisia konnia kuin uutteraa perheen isää, joka otsansa hiessä koettaa rehellisesti ja kunniallisesti elättää ehkä suurtakin perhettänsä ja että minä en vielä tähän asti ole jaksanut yletä tuolle muka korkealle käsityskannalle, joka tahtoo poistaa kaikkea rangaistusta ja lievittää kaikkea vankeutta.

Joka vuosi lähetetään keskimäärin viisitoista tuhatta ihmistä Venäjältä Siperiaan. Pahimmat pahantekijät tuomitaan elinajaksi, muut määrävuosiksi. Venäjän rikoslain ankaruudesta ja puutteista ei ole minun asiani puhua; liikaa ankaruutta ei se osoita, että siinä laissa on kuolemanrangaistusta ainoastaan kaikkein pahimmista ja harvinaisimmista rikoksista; siinä vain on selvää kovuutta, että valtiollisista rikoksista tuomittuja matkalla ja usein Siperiassakin kohdellaan ihan samoin kuin tavallisia pahantekijöitä.

Siperiaan tuomittu siirretään ensinnä piirikaupungin vankilasta kuvernementin pääkaupungin vankilaan ja sitte kuljetetaan rautateitse tai tavallisilla talonpoikaisvankkureilla Nishni-Novgorodiin, Kasaniin tai Permaan. Vieläkö nykyäänkin jalkamatkoilla pahantekijät kaksittain taotaan kiinni pitkiin vitjoihin, siten pakottaen heitä kantamaan niitä koko matkan, en tiedä, sillä en ole sitä koskaan nähnyt, vaan päin vastoin olen lujasti vakuutettu, että viimeisen keisari vainajan kaikkialla tunnettu lempeys ei olisi koskaan suvainnut tuota vanhaa raakaa kohtelua. Äsken mainituissa kaupungeissa ja samoin Tjumenissa ja Tomskissa on tilavat kokousvankilat ja kaikkein teiden varsilla, joita ei vielä samaa suuntaa kulkevat rautatiet ole saattaneet hyljättyiksi, pienempiä rakennuksia tuomittujen turvallisina säilytyspaikkoina yonajaksi. Mikäli suinkin käy päinsä, ei tuomittuja pakoteta jalkaisin astumaan, vaan kuljetetaan rautatiellä, vankkureilla ja säännöllistä liikettä ylläpitävillä höyrylaivoilla; niinpä Nishni-Novgorodista tai Kasanista Permaan, Tjumenista Tomskiin Thura-, Tobolsk-, Irtish-, Ob- ja Tomjokia myöten. Vankilat ovat yksinkertaisia, vaan riittävän puhtaita ja niihin kuuluvat, kuitenkin kyllin erillään

olevat sairashuoneet mallikelpoisia rakennuksia, jokialukset tavattoman pitkiä, kaksinkertaisia veneitä, joita sopivimmin voisi sanoa suuriksi, uiviksi linnunhäkeiksi, koska koko yläkerta on rakennettu keskikannelle sellaisen häkin tapaan. Jokaisessa tällaisessa kuljetusveneessä, jota höyrylaiva hinaa, on joksikin tilaa kuudelle sadalle hengelle ja sitä paitsi suuri keittiö, sairashuone, pikku apteekki sekä vartia-sotamiesten ja venemiesten huone. Perman ja Tjumenin välillä käytetään vankkureita, jotka samoin ovat linnun häkkien kaltaisia, vaarallisimpain pahantekijäin kuljetukseen.

Jokainen tuomittu saa hallitukselta paksun harmaan villaviitan, jonka selkään kiinnitetään vinoneliön muotoinen kangaskappale, väriltään erinäköinen rangaistuksen kovuuden mukaan, että vartia-sotamiehet saisivat siitä sen verran tietoa, kuin välttämätöntä on. Ruokarahaksi matkalla annetaan kymmenen tai ylempisäätyisille "onnettomille" viisitoista kopeekkaa päivässä, mutta kauemmin vankiloissa ollessa ainoastaan seitsemän tai toisille viisitoista kopeekkaa. Tämä summa on niin runsas, että vähänkin säästävästi käyttäen sillä voidaan saada kaikki elintarpeet, varsinkin kuin joka päivä, paitsi paaston aikana, annetaan kolme neljännesnaulaa lihaa. Jos vaimo ja lapsia on tuomitun matkassa, niin saa jokainen saman verran. Sivuansio on sallittu; työllä tai kerjäämällä ansaittu raha tai ainakin enin osa siitä joutuu tuomitun omaan taskuun, ehkäpä viinana myöskin kurkkuun.

Sanoin, että jokainen tuomittu saa ottaa vaimon ja lapset mukaansa Siperiaan, ja niin he tavallisesti tekevätkin. Törkeästä rikoksesta kovaan rangaistukseen tuomitseminen on Venäjälläkin riittävä avioeron syy. Kuitenkin saa jokainen vaimo vapaasti valita, lähteekö puolisonsa kanssa Siperiaan vai jääkö kotiin. Yksin lapsetkin, jotka ovat täyttäneet neljätoista vuotta, saavat itse päättää, lähtevätkö mukaan vai eroavatko vanhemmistaan. Mutta hallitus mielellään näkee, että vaimo ja lapset seuraavat tuomittua ja edistää sitä kaikin tavoin sekä vakavasti mietiskelee, millä tavoin matkan vaivat ja vastukset sopivimmin voitaisiin vähentää.

Eittämättä matka kaikissa tapauksissa on rasittava, mutta ei kuitenkaan niin sanomattoman hirvittävä, kuin meille kerrottiin. Ainoastaan kaikkein pahimmat pahantekijät viedään kahleissa määräraikkaansa, vaan muut saavat enemmän vapautta kuin pahantekijät Saksassa. Rasittavin on matka höyrylaivoilla tai niiden hinaamissa veneissä. Silloin kaikki tuomitut omaisineen salvataan yhteen, ja siitä seuraa kaikenlaisia vallattomuuksia, sellaisiakin, joita ei käy kertoa, pahimpain ilkiöiden puolelta, joita ainoastaan harvoin voidaan riittävästi pitää kurissa. Viekas varas varastaa kokemattomalta varkaalta, väkivaltainen komentelee heikomppaa, joku ratkoo makaavalta irti kengänpohjat, luullen sieltä löytävänsä setelejä; parantumaton paatunut saattaa katuvaisten päätökset horjumaan ja turmelee kokonaan sen, jolla vielä oli parantumisen toivoa. Tosin nykyään jo miehet ja naiset kuljetetaan erillensä, mutta perheen jäsenet sentään yhdessä, ja tuomitun vaimo ja tyttäret ovat matkalla aina suuressa, vaarassa, vaikka sitä kyllä on koetettukin ehkäistä. Sitä vastoin höyrylaiva myöskin lyhentää matkan kymmenenneksi osaksi maamatkan ajasta, ja siten pikemmin pelastaa turmiollisten vaikutusten vallasta ne, jotka vielä eivät ole kokonaan paatuneet. Vaivalloisempi, mutta näille vähemmin turmeltuneille tuomituille sittekin mieluisempi on maitse matkustaminen. Venäläiset talonpoikaisvankkurit Venäjän teillä ja venäläisten, täyttä neliä laukkaavain hevosten jäljessä on tosin meidän käsityksemme mukaan oikea piinapaikka, multa ei tavallisten venäläisten mielestä, jotka ovat nuoruudesta asti tottuneet sellaiseen matkustukseen ja sellaisiin teihin, eli toisin sanoen ovat tottumattomat parempaan. Tosin tuomitun täytyy tyytyä sellaisilla, kuusi tai kahdeksan henkeä kuljettavilla vankkureilla vähän pienempään tilaan, kuin talonpoika tavallisesti tyytyy perheineen matkustaessansa; mutta ajajalla tai vartiasotamiehellä ei ole yhtään parempi kuin tuomitulla, jos ei oteta lukuun, että törkeän pahantekijän kahleet juuri sellaisella matkalla, kammottavasti kilisevät. Sivistyneestä perheestä lähtenyt vanki, varsinkin valtiollisesta rikoksesta, tuomittu tosin parahtelee sellaisen matkan vaivoissa ja on syvimmän, vakuutuksensa mukaan ihan oikeutettu kuvailemaan sitä kaikkein mustimmilla väreillä; mutta jos otetaan lukuun paikkakunnalliset olot ja maan tavat, niin siinä vastentahtoisessa vaelluksessa ei ainakaan ole julmuuden kirousta, josta sitä on syytetty. Mitä viimein jalkamatkoihin tulee, niin niitä ensinnäkin ei koskaan tapahdu talvella, siihen ei pakoteta muita kuin voimakkaita, astumaan kykeneviä miehiä eikä heitäkään astuteta enempää kuin neljäkymmentä virstaa päivässä, jota paitsi joka kolmas päivä levätään tien varrella olevissa vankiloissa. Vartiasotamiehet astuvat myöskin jalkasin, ja heidän täytyy alinomaan pitää vaaria vangeista, he ovat niistä vastuun alaiset ja sen tähden he ihan varmaan paljon enemmän rasittuvat kuin vangit; sillä, vaikka, murhamiehen tosin täytyykin kantaa kahleitansa, niin sotamiehellä sen sijaan on aseensa, kantamuksensa ja ampumatarpeensa. Hän kuitenkin on nuhteeton valtionpalvelija ja tuo toinen ihmiskunnan hylkiö!

Väärin on, että tavallisesta rikoksesta tuomittu ylhäissäätyinen saa, jos hänellä vielä on käytettävänä omia tai vierasten varoja, toisenlaista kohtelua kuin samasta rikoksesta tuomittu alhainen mies; niinpä ensin mainittu saa mielensä mukaan kaikessa mukavuudessa matkustaa määräraikkaansa ainoastaan kahden kasakin seurassa, joiden matka edes takaisin hänen on kustannettava.

Niin kuin jokainen rehellinen venäläinen tai siperialainen tunnustaa tämän vääryyden, yhtä varmaan

joka virkamies ja joka tuomittukin, tunnustaa, että vartiamiehet ja muut vankien valvomiseen kuuluvat alemmat tai ylempät virkamiehet eivät harjoita julmuutta. Tapahtuu kyllä sitäkin, että vastarintaan asettuvat tuomitut tiellä ammutaan tai muuten tehdään ikuisesti vaarattomiksi; vaan sellaiset tapaukset ovat kuitenkin erittäin harvinaisia ja ainoastaan pakon vaatimia keinoja, joihin ryhdytään vasta sitte, kuin kaikki muut on huomattu turhiksi. Venäläinen ei ole julma, niin kuin espanjalainen, turkkilainen, kreikkalainen tai eteläslaavilainen, vaan väärin käsitetyistä armeliaisuudesta ja hitaudesta pikemmin liian lempeä ja anteeksi antava kuin liian kova ja ankara. Hän kyllä koettaa sekä eläimen että ihmisen voimia, mutta ei kiduta, nähdäkseen vain niiden tuskia. Jo "onneton" nimityksestä, jota kaikkialla käytetään kaikista tuomituista, näkyy kansan syväallinen myötätuntoisuus, ja se tunne vaikuttaa kaikissa, sekä sotamiehissä ja poliiseissa että vankilan päällysmiehissä ja vartioissa. Tietysti jotkut parantumattoman häijyt konnat joskus saavat suurimmankin kärsivällisyyden leimahtamaan vihaksi. Tuomitut itse kertoivat minulle, että huononpäiväiset kirjoittelijat käyttävät siirtopaikoissa yksin onnettomuuttakin runsaamman rahan ansaitsemiseen, kuin valtio heille antaa ylläpidoksi. Eräs entinen puolalainen santarmi, joka minulle kertoi elämäkertansa, valitti, että Puolan viime kapinan tähden tuomittuja Venäjän sotamiehet kohtelivat ankarammin kuin muita tuomittuja, jopa ihan säälimättömästäkin. Vaan nykyisen hallituksen tekeminen vastuun alaiseksi sellaisista yksityisistä tapauksista on kerrassaan väärin.

Kaikki nykyiset lait, asetukset ja laitokset todistavat, että hallitus kaikin tavoin pitää hyvää huolta Siperiaan tuomituista ja koettaa mikäli mahdollista lievittää niiden kohtaloa sekä antaa heille tilaisuutta toimittaa itsellensä ennemmin tai myöhemmin miellyttävämpi elämä. Ankarasti on kielletty syyttä kovasti kohtelemasta tuomituista ja ankarasti rangaistaan sen kiellon rikkomista; törkeäksi rikokseksi katsotaan heiltä ottaa mitään syyttä. Kaikkialla koetetaan lievittää rangaistusta, jos se suinkin on mahdollista, sekä toimittaa tuomittu pahantekijä parantuneena takaisin yhteiskunnan yhteyteen. Mutta autetaan ainoastaan sitä, joka apua ansaitsee, eikä suinkaan kaikkia, jotka parannusta teeskentelevät. Sillä Siperiassa ei kasvateta mitään teeskentelijöitä kuten Saksan vankiloissa. Siellä useinkin mielettömästi koetetaan tehdä pahantekijöistä pyhimyksiä; siitä venäläiset eivät tiedä mitään, koska heistä on iteseselvä asia, että jokainen kunnioittaa kirkkoa ja rakkaita pyhiä, paastoa aikansa ja yleensä tekee sen vähän, kuin ulkokaavainen kirkko vaatii. Sen tähden otetaankin pahuutta kiinni oikeasta paikasta ja saavutetaan tuloksia, joita ei muualla saavutetaakaan.

Viidestätoista tuhannesta joka vuosi Siperiaan tuomitusta joutuu tuskin tuhat vuorikaivoksiin; muut hajoitellaan eri kuvernementteihin eli, kuten on tapana sanoa, käsketään asettumaan. Suurissa vankiloissa pidetään miehet ja naiset erillään, vieläpä myöskin kristityt, muhamettilaiset ja juutalaiset; uutistalonpojiksi asettuessa otetaan myöskin uskonto lukuun. Heti kuin keveämpään rangaistukseen tuomittu pahantekijä saapuu määräpaikkaansa, saa hän hallitukselta viimeiseksi lahjaksi oleskelukirjan, ja siitä lähtien hän saa esteettömästi harjoittaa mitä hyvänsä laillista ammattia, mutta on kuitenkin sen verran valvonnan alainen, että ei saa virastojen luvatta poistua määrätystä piiristä, ehkäpä ei kylästäkään. Tänne tulon syitä ja entistä elämää häneltä ei kysellä, ei ainakaan pahaa tarkoittaen, sillä kukapa sitä huolisikaan hänelle muistuttaa. Asujamet, joiden keskellä hän elää, ovat kuuluneet tai kuuluvat vieläkin samanlaisiin onnettomiin tai ovat niiden jälkeläisiä; vähälukuiset vapaat talonpojat mukautuvat muiden siperialaisten tapoihin ja tottumuksiin. Autetaan onnettomia kaikin tavoin, joita tuskin kaikkia käy hyväksyäkään. Jo suuriin vankiloihin laitetaan työhuoneita, joissa ahkeroilta, työhön taipuvilla tuomituilla on tilaisuutta ansaita jotakin. Sitä paitsi koetetaan kouluilla hillitä kasvavan polven turmelusta tahi otetaan pahantekijöiltä jääneitä orpoja niin uhraavaisesti ja niin sydämmellisesti hoitoonsa, että ainoastaan sellainen, joka on tahallaan sokea, siitä ei näe, ja tahallinen mykkä sitä ei puhu. Tjumenin vankilassa kävimme koulussa, jossa nuori pappi opetti kristittyjen, juutalaisten ja tatarilaisten lapsia, ja ystävälliset, hyvät kasvot sillä pitkätukkaisella ja pitkäpartaisella nuorella papilla oli. Juutalais- ja tatarilaispoikien täytyi kyllä, kuten kristittyjen lastenkin, lukea oikeauskoisen kirkon katkismusta ja papin mielessä saattoi ehkä elää hiljainen toivo saada joku noista pakanoista ja juutalaisista kristityksi; mutta mitäpä vahinkoa siitä. Pojat oppivat katkismuksesta lukemaan venettä ja sitä paitsi kirjoittamaan ja laskemaan lukua, ja sehän olikin pääasia. Samassa Tjumenissa kävimme erään rikkaan rouvan perustamassa ja rakentamassa orpojen huoneessa, jota sama rouva myöskin johti ja suurimmaksi osaksi piti yllä. Se tiellä tai kaupungin vankilassa kuolleiden tuomittujen lapsille määrätty laitos oli oikea mallilaitos sanan paraimmassa merkityksessä: iloisia lapsia, kauniita koulu- ja makuuhuoneita, työhuoneita, leikkipaikkoja ja pikku teatteri tarpeineen. Siinä me näimme oikeaa armeliaisuutta, jota ei kukaan voi olla kunnioittamatta. Mutta vielä enempi oli nähtävänä.

Tjumenissa, Omskissa, Tobolskissa, eikä ainoastaan näissä kaupungeissa, vaan molemmissa mainituissa kuvernementeissa elimme ja olimme lakkaamatta tuomittujen, enimmäkseen pikku pahantekijäin, varasten, pettäjien, rosvojen, Puolan kapinoitsijain ja muiden kapinallisten seurassa. Pankin esimies, joka meitä otti ystävällisesti vastaan, oli kahdeksitoista vuodeksi tänne tuomittu puolalainen kapinoitsija, nikkari, joka teki meille arkkuja, oli ryöstänyt postin, kuski, joka meitä kuljetteli, tehnyt pahan varkauden, palvelija varastanut ravintolassa erään juomavieraan, ystävällinen Rigan mies, joka meitä niin tehokkaasti auttoi Irtish-joen yli mennessä, oli väärentänyt erään asiakirjan,

Goldmacher, juutalais-apulaisemme Obdorskissa, myönyt venäläisiä tyttöjä Turkin haaremiin, palvelustyttö, joka huonettamme siisti, surmannut lapsensa, Omskin apteekkari seoitellut tahallaan, kuten sanottiin, myrkkyyä j.n.e. Me viimein arvasimme joka henkilöstä hänen rikoksensa, ja poliisimestarilta saimme kyllä vakuutuksen, että melkein kuka hyvänsä arvokkaistakin miehistä, niihin luettuina myöskin jotkut kauppiaat, notaarit, valokuvaajat, näyttelijät y.m., olivat väärän rahan tekijöitä, petteureita t.m. sellaisia. Ja kuitenkin he kaikki ansaitsivat jokapäiväisen leipänsä, ehkäpä enemmänkin, eikä sellaisilta, jotka tahtoivat olla vaiti, olisi ollut hyvä mennä kyselemään heidän entisyyttänsä, koska olivat siitä kokonaan luopuneet.

Että tuomittu entinen pahantekijä voi näin uudistua, siitä hänen on kiittäminen yksistään kansalaisiansa ja hallitusta, joka kykynsä mukaan edistää hänen vilpitöntä aikomustansa alkaa uutta elämää. Sille, joka tahtoo työtä, annetaan sitä ihan ilman epäluuloa, otetaan hänet arvelematta palvelukseen, käytetään entistä varasta renkinä, kuskina tai kokkina, lapsensa murhaajaa lasten hoitajana ja samoin kaikkia muita, mikäli tarvitaan. Ja kuten vakuutettiin, perin harvoin sitä tarvitsee katua. Siten monestakin pahantekijästä tulee vähitellen rehellinen kansalainen, synnin kirous tuskin ulottuu siellä toiseenkaan polveen asti. Siperiassa on mahdollinen, mikä muualla ei ole: pahantekijän muuttaminen rehelliseksi ihmiseksi. Että sitä ei aina tapahdu, että Venäjällä kuten muuallakin on parantumattomia joukossa, myöntää joka siperialainen; että seurakunnastaan erotettu ja pois toimitettu rosvo Siperiassa paljon useammin tulee varsinaiseksi pahantekijäksi, kuin muu rangaistuksensa kärsinyt pahantekijä jälleen lankee entisiin synteihinsä, on kyllä huomioon otettava tosiasia.

Kaikki sen laatuiset tuomitut, joista nyt on ollut puhetta saavat elää ja olla, miten tahtovat. Sitä vastoin pidetään törkeitä pahantekijöitä vuorikaivoksissa työssä. Nertshinskissä työskentelee neljä tuhatta näitä onnettomia, tuskin väheten tai suuresti enentyenkään luvultansa. Kruununtilan vuorikaivosten nykyiseltä päämieheltä kenraali von Eichwaldilta sain näistä rikoksellisista tarkkoja tietoja.

Kaikki vuorikaivoksiin tuomitut tuodaan sinne jalkaraudoissa, ja heidän täytyy kahleissaan tehdä samaa työtä, kuin muut vapaat kaivosmiehet. Ymmärtäväinen päällismies, jonka valvonnan ja käskyn alaisina he ovat, kohtelee heitä jo siitäkin syystä hyvästi, että hänen ja hänen perheensä elämä olisi turvattu; sillä hänellä ei ole niin suurta miesvoimaa, kuin hän kapinan tukeuttamiseksi tarvitsisi, jos se syttyisi. Tuomitun rikos on hänelle tietty; sen tähden hän ei huoli keltään kysellä hänen entisyyttänsä. Pitkän ajan kuluttua enin osa näistä pahantekijöistä vapaasti ja ihan itsestään avaa hänelle sydämensä ja pyytää rangaistuksen lievitystä. Jokainen näistäkin tuomituista saa tuoda perheensä mukanaan tahi täällä esteettömästi rakentaa uuden. Jos hän vielä sillä tavalla kuuluu ihmiskunnan yhteyteen, niin hänessä useimmiten herää katumus ja samalla toivo, ja toivosta kasvaa halu saada unhottumaan, mitä ennen on tapahtunut. Hän tekee vuoden kaksi työtä kahleissa, käyttäytyy hyvästi ja saavuttaa luottamusta. Hänen esimiehensä otattaa häneltä pois raudat. Hän pysyy uskollisena päätöksissään, tekee ahkerasti yhä edelleen työtä ja alkaa elättää perhettänsä. Perhe pitää häntä tässä maassa, jota hän alusta niin sanomattomasti pelkäsi; hän huomaakin sen paremmaksi mainettansa ja alkaa tulla tyytyväiseksi. Silloin on hetki tullut antaa hänet takaisin yhteiskunnalle. Virkamies neuvo häntä asettumaan talonpojaksi. Vuosia on kulunut hänen pahasta teostaan; se on hänen muistissaan enää vain, pahana unena. Edessään näkee hän vaurastuvan talon, takanaan kahleet. Kotipaikkansa on hänelle tullut vieraaksi, hän on tottunut tähän uuteen vieraaseen maahan. Hänestä tulee talonpoika, hän tekee työtä, elää ja kuolee parantuneena ihmisenä. Silloin loppuu hänen lastensakin tuomio. Vapaina Siperian kansalaisina viljelevät he edelleen hallituksen lahjoittamaa maata. Tämä ei ole mitään mielikuvitusta, vaan ilmeistä totta.

Tosin kyllä eivät kaikki tuomitut tyydy kohtaloonsa. Äkeissään siihen ja koko ihmiskuntaan, tyytymätönnä kaikkeen, kyllästyneenä työhön, ehkäpä ikävissään kotiin tai ainakin vapauteen miettii hän yksin tai jonkun toisen taikkapa useampainkin kanssa pakoa. Viikkoja, kuukausia, vuosikausia tähystelevät he sopivaa hetkeä; toinen kertoo toiselleen tarkkaan ja moneen kertaan koko elämänsä historian, kuvailee pienimpiin yksityiskohtiin saakka kotikylänsä, seudun, lapsuutensa kodon, luettelee hänelle sukulaistensa nimet, kaikki kylän asukkaat, naapurikylät, lähimmät kaupungit, ei unhota mitään, vaan painaa kaikki hyvin tarkkaan; toisen muistiin; sillä hän tahtoo vaihtaa nimeä, että olisi vaikeampi tuntea häntä, jos hänet saataisiin kiinni. Toinen tekee ihan samoin. Seppä lahjotaan ja taivutetaan suostumaan pakoon tai ryöstetään häneltä, jos niin täytyy, kelvollisia kaluja, joilla katkoa kahleet. Kevät on tullut ja sovittu määräpäivä; pakeneminen on hyvin helppo vuorikaivosten oloissa; muutamaan tuntiin ei suinkaan arvata ketään kaivata. Jos pakolaiset kerran pääsevät metsään, niin he ovat turvassa kiinni joutumiselta, vaikka ei aina vaaroilta. Sillä täällä syntyneen tunguusin tai jakutin turkki välähtää, hänen ajellessaan metsissä otuksia, karkulaisen silmiin paljon paremmalta kuin hänen omansa ja sen tähden hyvin houkuttelevalta, ja tarkka luoti päättää sen turkin tähden ihmisen päivät ilman mitään omantunnon vaivoja. Paitsi sellaista yhtymistä pakolaisilla tuskin on mitään esteitä. Joka siperialainen joko synnynnäisestä hyväntahtoisuudesta tai väärin käytetystä armeliaisuudesta, ehkäpä myöskin pelosta tai hitaudesta pikemmin auttaa pakolaista, kuin häntä estää. Kaikissa tai ainakin



useimmissa tien varrella olevissa kylissä asettavat talonpojat avonaisen ikkunan eteen suuren astian maitoa, leipäkannikan ehkäpä lihaakin, yöllä kulkevia pakolaisia varten, että heidän ei tarvitsisi varastaa. Niin kauan, kuin pakolainen ainoastaan ottaa, mitä hänelle siten vapaasti tarjotaan, tahi pyytää tai kerjää, mutta ei tee mitään luvatonta, ei varasta eikä ryöstä, niin kauan ei edes kylänvanhinkaan ole huomaavinansakaan, vaikkapa yöllä tuntemattomia ihmisiä kulkee läpi kylän, ottaen tuota "onnettomille" aiottua ruokaa ja leväten lämpimissä, aina syrjään rakennetuissa saunoissa. Ja vaikkapa joku onneton keskipäivälläkin kerjäisi, ei häntä ilmaista, ja vaikka hän pyytäisi suitsiakin, niin hänelle annetaan, jos vain sattuu liikememään. Mitä hän suitsilla tekee, arvataan kyllä. Kylän lähellä on joukko hevosia ilman mitään paimenta, vaikka susia ja karhuja kyllä saattaa olla lähellä. Sinne menee pakolainen, pistää kelpo oriille suitset päähän, hyppää selkään ja ratsastaa mukavasti pois.

"Nikolai Aleksandrovitsh", ilmoittaa joku hevosen omistajalle, "joku onneton juuri läksi ratsastamaan sinun paraimmalla hevollasi; Romanovskojaan päin hän näkyi lähtevän. Pitäisikö häntä ajaa takaa?"

"Mitä vielä", vastaa Nikolai, "kyliä hepo palaa itsestäänkin. Joku onneton sen varmaankin vei. Ratsastakoon hän kyllikseen."

Hepo kyllä palaakin, sillä Romanovskajan tuolla puolen onneton vaihtaa sen toiseen ja ratsastaa sillä edelleen, ja entinen hepo hyvillään juoksee tuttua tietä kotosalle.

Näin autettuna ruualla ja kyydillä saapuu yhdeksänkymmentä sadasta karanneesta tuomitusta Tjumeniin, Permaan, jopa Kasaniinkin asti. Jos heillä olisi vähäkin maantieteen taitoa eivätkä aina kulkisi kotoansa kohti samaa tietä kuin sieltä Siperiaan, niin he hyvin usein pääsisivät perille. Mutta nyt otetaan Tjumenissa, Permassa ja Kasanissa taas kiinni melkein kaikki pakolaiset. Ja vaikkapa nimensä vaihtanut ei hämmennykään tai toinen ei tiedä mitään vastata mihinkään kysymyksiin, niin ei se nimenvaihto eikä itsepintainen tietämättömyys juuri ketään pelasta tuomiosta uudestaan Siperiaan eikä selkäsaunasta, joka annetaan jokaiselle kiinni saadulle karkaajalle. Hän saa matkustaa samaa tietä kuin ennen pahantekijänä, ja määräpaikkaan saavuttuansa hän ehkä heti taas koettaa uutta pakomatkaa. Moni tuomittu on, kuten meille kerrottiin, neljä, viisi, jopa kuusikin kertaa vasten tahtoaan siten vaeltanut läpi suurimman osan Siperiaa.

Nopeammin kuin näiden parantumattomani pakolaisten retket loppuu niiden vaelteleminen, jotka matkalla varastavat tai tekevät muuta rikosta. Silloin muuttuu talonpoikain välinpitämättömyys kostonhimoiseksi vihaksi. Kaikki vakinaiset maanviljelijät lähtevät takaa ajamaan ja karkulainen on hukassa, jos ei erityinen onni häntä pelasta. Jos hänet saadaan kiinni, niin ei mikään pelasta häntä tuskallisesta kuolemasta. Sitte löytyy vain ruumis, jossa ei näy mitään väkivaltaisen kuoleman merkkejä. Ruumis haudataan, sen löytö ja hautaaminen ilmoitetaan velvollisesti virastolle, se lähettää tiedon kuvernöörille ja tämä vuorostaan kenraalikuvernöörille; mutta kansan koston uhriksi joutunut pahantekijä on jo aikaa ennen mädännyt, kuin piirilääkäri voi saapua paikalle, jos hän sinne lähtee. Ketä kosto kohtasi, ei tiedetä. Sillä tavalla katoaa nykyään, eikä hallituksen käskystä, joku tuomittu, jonka lopusta ei kukaan eikä mikään virasto tiedä mitään. Jokainen tuomittu, joka Siperiaan saapuu, tietää, mitä hänelle tulee, jos hän pakolaisena varastaa tai tekee muuta rikosta. Ja sen tähden eletään täällä tuhansien pahantekijäin keskellä yhtä hyvässä turvassa kuin missä muualla hyvänsä, ehkäpä paremmassakin kuin suurissa kaupungeissa, joita ihmiskunnan roskajoukko saastuttaa.

Olen koettanut piirtää tarkkaa kuvaa oloista sellaisina, kuin ne nykyään ovat tai vuonna 1876 olivat. Minun tarkoitukseni ei ole ollut niitä lievittää eikä kaunistella. Siperiaan siirtäminen pysyy täst'edes kuten tähänkin asti kovana rangaistuksena, ja sitä kovemmalta se tuntuu, mitä sivistyneempi, tuomittu on, ja kenen hyvänsä sivistyneen ihmisen silmissä se kyllä näyttää kauhealta. Mutta Siperiaan siirto ei ole olevakaan mitään muuta kuin rangaistus, ja sen tähden sen pitää kohdatakin sivistynyttä kovemmin kuin sivistymätöntä. Tästä periaatteesta voidaan kyllä väitellä, mutta ei sitä voida kokonaan hyljätä.

Tutkimusmatkoja Tonavalla.

Unkari on vanhastaan ollut Saksan linnuntutkijain ikävöitynä luvattuna maana ja sinä se ainiaan pysyy. Sillä on sopivampi asema kuin millään muulla Europan maalla Pohjanmeren ja Mustanmeren, Itämeren ja Välimeren välillä. Se ulottuu toisella puolen suureen Itä-Europan tasankoon ja toisella Alppeihin ja siinä on kaikenlaisia asuma-aloja, Pohjolan ja Etelän seutuja, aroja ja vuoristoja, metsiä, suuria jokia ja soita. Sen kaiken tähden siellä onkin sekä vakinaisille että vaelteleville ja muuttolinnuille, kaikille yhtä hyviä etuja ja viehättävyyksiä ja sen tähden siellä myöskin on hyvin rikas lintumaailma, jollaista tuskin on missään muussa meidän maanosamme maassa. Sen rikkauden innokkaat kuvailut etevimpäin tutkijain ja mestarien kynästä myöskin enentävät ja vahvistavat Saksan kaikkein linnuntutkijain niin sanoakseni synnynnäistä ikävöimistä sinne. Mutta kumma kyllä harvoin

saksalaiset käyvät siinä kauniissa, rikkaassa maassa, vaikka se onkin niin lähellä.

Minäkin olin nähnyt ainoastaan sen pääkaupungin ja sen verran muuta maata kuin rautatievaunujen ikkunasta voi nähdä; sitä vilkkaampana eli minusssa tuo sama ikävä. Se oli tuleva tyydytetyksi, mutta sitä elävämpänä se sitte jälleen heräsi. Ei kukaan rangaistuksetta käyskentele palmujen alla, sanotaan, eikä kukaan lintujen tuntija voi olla ikävöimättä uudestaan Frushkagoraan, jos saa kerran oleskella siellä joitakuuta toukokuun päiviä.

"Lähdettekö", kysyi minulta armollinen suojelijani, perintöruhtinas Rudolf, "Etelä-Unkariin kotkia ammuskelemaan? Minulla on tarkka tieto parista kymmenestä kotkanpesästä, ja luulenpa saavamme oppia paljonkin siellä käydessämme, jos vain ahkerasti tarkastelemme."

Kaksikymmentä kotkan pesää! Kun on vuosikausia ollut kahlehdittuna Pohjois-Saksan autiuteen ja osaa vähänkin kuvitella mielessään sellaisia tapauksia linnuntutkijan retkiltä, niin kylläpä arvaa, millä suurella ilolla suostuin. Kaksikymmentä kotkanpesää Wienin seuduilla, lähellä Pestiä; enpä suinkaan olisi ansainnut isäni nimeä, jos olisin pysynyt välinpitämättömänä! Lyhyiksi hetkiksi supistuivat päivät kaikenlaisissa varustuksissa ja viikoiksi pyrkivät ne pitenemään malttamattomuudeksi, jolla lähtöä odottelin.

Pieni, mutta iloinen, toimielias ja hyvää menestystä toivova oli seurue, joka toisena pääsiäispäivänä 1878 läksi Wienistä. Paitsi korkeaa herraamme ja hänen ylhäistä lankoansa oli metsästyskumppaneina ainoastaan ylihovimestari kreivi Bombelles, Eugen von Homeyer ja minä, nopeakulkuisessa, mukavassa höyryveneessä, joka päiväkauden kuluttua vei meitä jo Pestin tuolla puolen "sinisen" Tonavan suuta kohden. Keväisen aamuaurion valossa oli muhkea Ofenin keisarillinen linna edessämme; kevään ensi vihannuus loisti Bloxbergin puutarhoista, kuin aamulla varhain läksimme Unkarin pääkaupungista.

Sitä joen osaa, jota nyt kuljimme, ei käy verrata Reinillä, ei Ylä-Tonavalla eikä, kuten sanotaan, Ala-Tonavallakaan matkustukseen. Muutaman kilometrin päässä kaksoiskaupungin alapuolella mataloituvat rannat; nopeasti alenevat varsinkin oikean jokirannan vuoret tavallisiksi kunnaiksi ja ainoastaan sinertävän etäällä näkyy vielä kohtuullisen korkeita piirteitä ikään kuin vähän aaltoilevan. Vasemmalla rannalla leviää avara tasanko. Harhaileva katse ei näe sen toista laitaa eikä muuta kuin yksitoikkoisuutta; tuskin suuret rikkaat kylätkään voivat sitä vetää puoleensa. Siellä täällä nojaa paimen omituisessa puvussa paksua sauvaansa vasten; mutta ei hänellä ole paimennettavana hyvässävyinen lammaskatras, vaan röhkiviä harjaksen kantajia vilisee päivettyneen miehen ympärillä tai makaa rivittäin mukavassa rauhassa. Tulvan täyttämien lätäkköjen päällä leikittelee töyhtöhyöppä; laajoilla aukeilla paikoilla liitelee sinihaukka; jyrkkiin rantaäyriihin kaivamiensa pesien edessä lipuvat törmäpääskyt ylös alas; lukemattomien laivamylyjen pärekatoilla astuskelevat västäräkit purstoaan viiputellen; vedestä nousee meluten sorsia ja merimetsoja; sen pinnan päällä risteilee haarahaukkoja ja variksia. Jotenkin sellainen on tämän seudun kuva.

Kohta muuttuu taas maisema. Yhä enemmän alenee tasanko, joka ennen muinoin on syntynyt juuri joen kautta ja jossa nyt joella on syvä uomansa. Avaroilta, laitureilla, vielä suojelemattomille aloille, jotka joka tulvan aikaan jäävät veden alle, jakautuu joki lukemattomiin, enimmäkseen myöskin nimettömiin haarioihin. Rehevä metsä peittää rantoja ja haarakkeiden välisiä saaria. Tiheet rantavesakot estävät näkemästä syvemmälle metsään, joka peninkulmia laajalti piirittää näköalaa. Kaikessa yksitoikkoisuudessaan kuitenkin vaihtelevia kuvia syntyy ja haihtuu, muodostuu, kiertyy ja hajoaa, mikäli laiva kääntelee joessa. Metsät ovat pajuja, valko-, hopea- ja mustaa haapaa, jalavaa ja tammea, ensimainittuja paljon — runsaammin, toisia niukalti seassa. Korkeammalle tiheää rantavesakkoa, joka on melkein yksinomaan pajua, ylenevät vanhemmat saman lajiset puut; etempänä metsäin sisällä, jotka paikoittain ulottuvat kauaskin maan sisään, nostavat suuret hopea- ja mustat haavat sieviä latvojansa, ojentelevat vanhat, myhkyräiset tammet kuivia latvaoksiansa ilmaan. Puhkeavista pajunvesoista aina kuoleviin jättiläispuihin asti näkee yksi ainoa katse kaikkia puuelämän eri asteita: elämään syntyviä, siemenestä puhkeavia, vahvistuvia, täydessä kasvussa olevia, kuivalatvaisia, taivaallisen tai maallisen tulen kaatamia ja puoleksi hiiltyneitä, maassa makaavia, mätäneviä puunrunkoja. Välissä välkkyy juoksevaa tai seisovaa vettä; yllä on kaareva taivas. Salaperäisestä hämärästä kuuluu satakielen, peipposen sävelet, rastaan laulu, haukan tai kotkan huuto, tikan rummutus, korpin räähkyntä, haikaran kirkuna. Silloin tällöin avautuu hakkuun jäljeltä kiinni kasvamaton aukko läpi metsän ja antaa katsahtaa sen takaista etäistä maisemaa, oikean puolisen rannan avaraa tasankoa, etäisempää kukkulariviä, äärettömiltä näyttäviä vainioita, jotakin kirkonkylää tai kaupunkia. Kesällä, jolloin lehtien vihreys on jotenkin samanvärinen, myöhään syksyllä, talvella ja aikaisin keväällä, jolloin puut ovat lehdettöminä, tuntunee tämä jokivarsien maisema väsyttävältä; nyt tosin kaikki on myöskin yksimuotoista, mutta ei viehättämätöntä; sillä kaikki paju- ja haapalajit ovat nykyään nuorena lehtipuvussa, enimmät myöskin kukoistuksessaan, joten metsät ainakin siellä täällä näyttävät oikein kirjavilta.

Ainoastaan joissakuissa paikoin on mahdollinen päästä syvemmälle sellaiseen metsään, se kun

yleensä on vain ääretöntä suota. Jos joko kuivia polkuja tai vesiä myöten sinne kerran päästään, niin saavutaan ennemmin tai myöhemmin erämaahan, jollaista ei Saksassa ole. Sellaiset paikat, jotka ovat korkeimmalla joen pinnasta ja joissa maaperä on lihavaa, mudan sekaista, muistuttavat ensi katsauksella Saksan metsiköitä. Siellä lehmänkielot ovat mehukkaan vihreänä ja valkoisilla tuoksuvilla kukilla ihanasti koristettuna mattona, joka laajalti peittää maata. Mutta jo sielläkin rehottaa upeasti kasvavia nokkosia ja sinivatukoita niin runsaasti ja kaikenlaiset köynnöskasvit kiemurrellen niin kokonaan täyttävät metsiköt, että jalkamiehellä on melkein voittamattomia esteitä ja vastuksia. Toisissa paikoin on metsä oikeana ryteikkönä, josta ylenee jättiläispuita. Mahtavan isoja runkoja makaa vanhuudesta, myrskyn voimasta, salaman tai kevytmielisten paimenten tulesta kaatuneina vedessä mätänemässä, usein jo pohjana, josta kasvaa nuorta, rehevää vesakkoa; toiset vähemmän mädänneet sulkevat tietä. Putoilleita risuja, hienoja ja paksuja oksia on tuuli ajellut yhteen uiviksi saariksi ja niemekkeiksi, jotka pikku veneille ovat yhtä suurena vastuksena kuin kaalajan jaloillekin. Samanlaisia uivia kaislasaaria on peittäväna peitteenä aukeain vesien päällä. Mutaharjanteet, joissa pajun ja haavan siemenille on sopivaa maata, kasvavat läpipääsemättömiksi tiheiköiksi ja anastavat tilaa ruohokoiltakin, jotka peittävät monen neliöpeninkulman alan; nuoria ja vanhoja pajumetsiköitä on ruohometsikön sisässä tummempina pilkkuina. Mitä synkän metsän tiheiköissä, hetepaikoissa ja ruohokoissa lienee, jää tutkijan silmältä näkemättä, sillä ainoastaan metsän laiteita voi hän tarkastella, liikkuen leveitä vesiteitä myöten.

Sellaisessa seudussa aloimme metsästyksemme, joka ensi sijassa tarkoitti ilmojen valtiasta, kotkaa. Niitä ei ensimmäisenä matkapäivänä vielä lainkaan ollut meidän näkyvissämme, sitä vähemmin pyssyn kantomatalla; sen sijaan kävimme vanhastaan kuuluisassa Adonyn haikarasaaressa, ja siinä meillä oli kyllin tilaisuutta tarkastella niiden hautomista. Kaksi miespolven aikaa on tämän saaren pitkissä puissa majoillut paljon kauemmin siellä asuskelleiden peltovaristen joukossa haikaroita ja merimetsoja, ja vaikka viime mainitut ovat kuusikymmenluvulta lähtien melkoisesti vähenneet, eivät ne sentään vielä ole kokonaan hävinneet. Neljä-, viisikymmentä vuotta sitte pesi täällä, Landbeckin arvion mukaan, noin tuhat paria yöhaikaroita, kaksisataa viisikymmentä paria harmaita haikaroita, viisikymmentä paria silkkihaikaroita ja sata paria merimetsoja. Nykyään ovat peltovarikset kerrassaan voitolla, viisisataa tai ehkä kaksituhattakin paria. Harmaita haikaroita lienee noin puolitoista sataa ja yöhaikaroita kolme- tai neljäkymmentä paria, silkkihaikaroita ei yhtään; ainoastaan merimetsot ovat säilyneet jotenkin yhtälukuisina kuin ennen. Kuitenkin helisi vielä vähintään kaikua entisestä elämästä, kuin nousimme saarelle, ja siellä täällä lienee elämä metsässä jotenkin yhtä vilkas kuin ennenkin.

Näköään paraimmassa sovussa elävät sellaisilla haikarasaarilla eri linnut yhdessä, vaan ei niiden kesken sittekään ole rauhaa eikä ystävyyttä. Toinen ahdistaa ja auttaa, verottaa ja elättää toista. Peltovaristen asuinpaikkoihin saapuvat haikarat, päästäkseen itse rakentamasta pesiä; varikset niitä rakentelevat ja antavat muuttolintujen tulla; ne tulevat ja varsinkin haikarat karkoittavat rakentajat pois pesistä, anastavat ne tai ainakin niiden rakennusaineet. Merimetsot vuorostaan kiistelevät haikaroilta tuota varastettua saalista ja rupeavat väkivaltaisiksi hallitsijoiksi tähän sekalaiseen hautomavaltioon. Mutta näiltäkin varkailta ja ryöväreiltä toiset taas varastavat ja ryöstävät; sillä varikset ja haukat, joita harvoin puuttuu sellaisista asuinpaikoista, elävät itse ja elättävät poikasiaan suurimmaksi osaksi niillä kaloilla, joita haikarat ja merimetsot tuovat naarastensa ja poikasiensa ravinnoksi. Erilajisten hautomalintujen ensi yhtyminen on vihamielinen. Ankarasti ja kauan siinä taistellaan, ja kymmenesti voitettu ryhtyy vielä yhdennentoista kerran taisteluun ennen, kuin taipuu välttämättömään kohtaloonsa. Aikaa myöten parantuvat olot sikäli, kuin tällaisen lintuvaltion eri lajit vähitellen huomaavat, että yhdessä olosta sentään on etuakin ja että tilaa on kyllä elää rauhallisina naapureina. Taistelut ja riidat eivät kuitenkaan koskaan lopu kokonaan, mutta varsinainen sota eri lajien kesken muuttuu vähitellen laimeammaksi, ainakin siedettäväksi. Totutaan toisiinsa ja käytetään vastustajan työkykyä hyväkseen niin paljon kuin mahdollista. Tapahtuupa niinkin, että ryöstöä kärsinyt seuraa ryöstäjää, jos se syystä tai toisesta valitsee toisen hautomapaikan.

Sekalaisen haikarajoukon näkö on erittäin puoleensa vetävä. "Tuskin on", kuten sitä Baldamus kuvailee, "vaihtelevampaa, viehättävämpää, kauniimpaa kuin nämä Unkarin suot lintumaailmoineen, katsottakoonpa sitte lintujen lukua tai niiden muodon ja värien ominaisuutta. Ken vain on nähnyt huomattavimmat näistä suon asujamista koolla astumassa, marssimassa, juoksemassa, kiipeämässä, lentämässä eli yhteensä elämässä, hänen totisesti täytyy myöntää, että sellainen lintujen elämä on ihmeellisen viehättävä." Tämä kuvaus on oikea silloinkin, kuin sillä tarkoitetaan köyhtynyttä Adonysaarta. Vaikka ennen muinoin hyvin rikas lintumaailma onkin paljon vähennyt, niin yhä siellä vielä sentään on tuhansia. Isoilla metsän aloilla on jokaisessa suuressa puussa pesä, monessa parikolmekymmentäkin, ja sellaisissa puissa sekä niiden ympärillä on monenlaisten asujanten elämää ja vilinää. Pesissä istuvat hautomassa peltovaristen, harmaiden ja yöhaikarain ja merimetsojen naaraket, katsellen tummilla rikkikeltaisilla, veripunaisilla ja vihreillä silmillään häiritsijää, joka lähestyy heidän pyhyttänsä. Jättiläispuiden korkeimmilla oksilla istuu ja kiipeilee ja päällä ilmassa räpyttelee, lentää ja liitelee mustia, ruskeita, yksivärisiä ja kirjavia, loistottomia ja loistavia lintuja; ylempänä kiertelevät haukat; runkoja nakuttelevat tikat; päärynäpuun kukista etsivät jokapäiväistä leipäänsä siloiset, notkeat

kertut, lehtiverhoon jo pukeutuneen kirsikkapuun latvoista peipot ja uunilinnut. Muutamissa paikoissa niin ihmeen ihana lehmänkieloverho on laajalti likautunut lintujen jätteistä, rikkoutuneista munista tai munankuorista sekä mätänevistä kaloista, joita on putoellut pesistä.

Ensimmäinen pamaus korkean isäntämme pyssystä saa aikaan sanomattoman hälinän. Kirkuen nousevat peljästyneet haikarat, korvia ja mieltä huumaavasti raakkuen varikset; tyytymättömästi naristen lähtevät myöskin merimetsot pesistään. Metsän päälle syntyy lintupilvi, liitelee sinne tänne, ylös alas, tihten pimittää puiden latvoja, hajoaa eri osiin, jotka hitaasti laskeutuvat pesien luo, joista juuri läksivät pakoon, vähän aikaa pimittävät niitä ja sitte taas yhtyvät pääjoukkoon. Joka lintu parkuu, raakkuu, narskuttaa ja kirskuttaa niin, että korvat lumpeutuvat; joka lintu lentää pois ja jokaista taas pesän ja munain huoli vetää takaisin. Koko metsä joutuu ikään kuin kapinaan; mutta siitä hurjasta hälinästä huolimatta virittelee peippo aamuvirttänsä, riemuitsee tikka, laulaa satakieli ihanoita säveliään, ja siten tulevat runohenget ilmi varasten ja ryövärien joukosta.

Neli- viisituntisen metsästyksen jälkeen kannamme runsaan saaliin mukavaan laivaan, iloisaan kotoomme, tutkiaksemme sen edelleen lipuessa saamiamme aarteita tieteellisestikin. Tuntikausia kynnellään joen pintaa saman kaltaisten metsien välitse, kuin edellä kerroin, silloin tällöin myöskin suurempien tai pienempäin kaupunkien ja kylien ohitse, kunnes enenevä hämärä pakottaa pysähtymään. Hämärissä seuraavana aamuna saavuimme Apatiniin. Tykin laukaukset, soitto ja iloiset huudot tervehtivät rakasta perintöruhtinasta. Kaikenlaista kansaa tunkeutuu höyrylaivan ympärille; sikäläisiä apumetsästäjiä, kotkan pesäin etsijöitä, kiipeäjiä, linnun nylkijöitä tulee laivaan; toista kymmentä pikku venettä n.s. czikeliä tuodaan kannelle, sitte laiva kääntyy kyntämään takaisin vastavirtaan ja viemään meitä lähelle erään leveän haarakkeen suuta. Sitä myöten me nyt ensi kertaa tunkeudumme syvemmälle märkiin rantametsiin, suurempi vene, jossa me istumme, edeltä ja kaikki pienet Apatinista otetut jäljestä kuin sorsan poikaset emänsä jäljissä. Tänään pyynti tarkoittaa merikotkaa, joita näissä metsissä pesii niin runsaasti, että neliöpeninkulman alalta oli löydetty koko viisi pesää. Pyssymiesten ominaisella ilomielellä hajaudumme eri suunnille eri pesiä kohti.

Minä tunsin jo ennestään varsin hyvin tämän rohkean, ryöstämään kykenevän petolinnun, sillä olinpa sitä monesti nähnyt Norjassa ja Lapinmaassa, Siperiassa ja Egyptissä, vaan en ollut vielä koskaan tarkastellut sen pesää: sen tähden oli tämä tutkimustilaisuus minulle hyvin tervetullut. Nimensä mukaan asuu tämä petolintu mieluisimmin meren rannoilla sekä myöskin suurten, kalaisten järvien ja jokien rannoilla. Jos talvi karkoittaa sen pois asuinpaikoiltaan, niin siirtyy se ainoastaan sen verran etelämmäksi, kuin välttämättä täytyy, voidakseen tulla toimeen kylminäkin kuukausina. Unkarissa sitä on runsaimmin kaikista suurista petolinnuista, ja siellä se pysyy talvetkin; ainoastaan nuorempana eli ennen vaurastumistaan täyteen voimaansa tekee se pitempiä retkiä, ikään kuin tutkien vieraita seutuja. Sen tähden näkyy keväällä niillä seuduilla, jossa nyt metsästelimme, ainoastaan vanhoja, väriltään vaalenneita eli siis täys'kasvuisia, siitoskuntoisia merikotkia, jota vastoin syksyllä ja talvella Tonavan rantametsissä vilisee, paitsi poikasia, jotka ovat muutama kuukausi sitte lähteneet pesistä, myöskin muualta tänne kokoutuneita merikotkia. Niin kauan, kuin joki on auki, niiden ei ole vaikea tulla toimeen, sillä ne pyytelevät yhtä taitavasti, ehkäpä taitavamminkin vedessä kuin maalla, liitelevät joen päällä, kunnes huomaavat kalan, syöksyvät kuin ukon nuoli alas ja välistä sukeltavat saaliinsa jäljestä veden allekin, mutta nousevat mahtavien siipiensä avulla pian jälleen ylös, kantavat saaliin, johon iskivät voimakkaat kyntensä suomusverhon läpi, johonkin rauhalliseen paikkaan ja syövät sen siellä kaikessa mukavuudessa. Kun Unkarissa ei näiden kotkain ryöstelemisiä niin ankarasti tuomita, kuin muualla eikä siis heitä juuri ahdistella, niin ne usein oleksivatkin lähellä kalastajani majoja, istuskelevat ihan lähimmissä puissa vaanimassa, kunnes kalastaja heittää heille säiliössä kuolleita kaloja tai mitä muuta syötävää sattuu heille jäämään. Samoin kuin kalastaja, elättää merikotkia myöskin unkarilainen, servialainen ja slavonilainen talonpoika, he kun eivät hautaa kuolleita eläimiä, vaan jättävät kotkain, koirien ja susien huoleksi raadon pois toimittamisen. Jos joen jäätyminen riistää merikotkalta tavallisen saaliinsa eikä sattumalta löydy mitään raatoakaan, niin ei hän siitä kärsi mitään puutetta, sillä jalomman ja rohkeamman vuorikotkan tavalla pyytää merikotkakin mitä hyvänsä riistaa, jota vain luulee jaksavansa voittaa. Se iskee kettua ja jänistä, siiliä ja rottaa, vesilintuja ja harmaita hanhia, ryöstää partahylkeiltä imevän pojan ja menee innossaan niinkin pitkälle, että iskee mahtavat kyntensä myöskin jonkun nokkavalaan tai sammen selkään, jotka molemmat vetävät sen veden alle ja hukuttavat ennen, kuin se ehtii saada kynsiään irti; hyökkääpä se välistä ihmisenkin kimppuun. Näin merikotkalla tuskin koskaan on puutetta, vaan hän päin vastoin saa viettä ihan huoletonta elämää, jos häntä ei varsin rajusti ahdistella.

Hautoma-aikaan asti elää merikotka rauhassa vertaistensa kanssa, vaan sen lähestyessä herää hänenkin sydämmessään taistelun kiihko, useimmiten kaiketi kateudesta. Naaraksen ja pesän tähden taistelevat merikotkat ankarasti. Kotkaparin liitto kestää kyllä niin kauan, kuin puoliso elää, mutta ainoastaan siinä tapauksessa, että kotka jaksaa suojella naarastansa toisten kosinnalta ja pitää omaa pesää. Vaurastunut, voimansa tunteva nuori kotka katselee himokkaasti toisen naarasta ja pesää ja molemmat ne ovat hänen, jos hänen onnistuu voittaa tuo toinen. Sen tähden oikea puoliso taisteleekin

hengen edestä tulokasta vastaan, joka rupeaa häiritsemään hänen kotirauhaansa ja onneansa. Korkealla ilmassa alkaa taistelu ja päättyy usein vasta maassa. Nokalla ja kynsillä iskee toinen toistaan, kunnes toisen onnistuu saada kyntensä toiseen, mutta samalla hän jo omassakin ruumiissaan tuntee toisen kynnet. Yhtenä höyhenpallona syöksyvät molemmat korkealta ilmasta alas veteen tai maalle, päästävät irti kyntensä ja ryhtyvät heti jatkamaan taistelua toisella tavalla. Kiukkuisten kukkojen tavalla ne tappelevat, jos maalle sattuvat putoamaan, ja veri ja höyhenet taistelukentällä todistavat kyllin, että siitä leikki on kaukana. Naaras liitelee molempien taistelijain yllä tai katselee jostakin korkeasta paikasta taistelua näköään välinpitämättömänä, vaan kuitenkin joka kerran hyväilee voittajaa, kuin se taistelun päätyttyä palaa hänen luoksensa, samapa sitte, onko voittaja entinen puoliso tai tulokas. Entinen saa heti väistyä, jos sotaonni on tulokkaalle suosiollinen! Naaraskotkan mielestä ansaitsee ainoastaan voima suosiota.

Onnellisesti torjuttua tällaiset hyökkäykset ja taistelut, joita jokaisen kotkauroksen täytyy joka vuosi kestää, asettuu pari vanhaan pesään ja alkaa jo helmikuussa sitä parannella. Siihen tarpeelliset rakennusaineet kokoelee pari yhdessä maasta tai vedestä, ehkäpä katkoo puistakin, ja kantaa kynsissään pesän luo usein etäältäkin ja rakentaa ne siellä kokoon niin taidokkaasti kuin kotka osaa. Kun sitä rakennusta tehdään joka vuosi, kasvaa pesä vähitellen melkoisen korkeaksi, niin että jo siitäkin voidaan huomata sen, samoin kuin siinä asuvan parinkin, vanhuus, sillä vanhimmista pesistä aina myöskin on vanhimmat kotkaparit. Pesä ei aina ole latvaoksissa, mutta aina sentään korkealla maasta, lähellä runkoa ja aina vahvojen oksien varassa, jotka jaksavat kantaa raskasta ja yhä raskaammaksi tulevaa rakennusta. Hienommat oksat, kaikki hujan hajan törröttämässä sekä pohjalla että ylempänä, muodostavat sopivia pesänkoloja ja piilopaikkoja useammillekin varpuispareille, jotka rohkeasti ja luottavasti tunkeutuvat mahtavan petolinnun lähelle.

Helmikuun lopulla tai maaliskuun alulla munii naaras kaksi, enintään Kolme munaa matalaan pesäkoloon ja alkaa ahkerasti hautoa. Uroskotka toimittaa hautovalle naarakselle syömistä, mutta ei nytkään mielellään lentele kauas; hankittuaan ravintoa puolisolleen ja itselleen istuu hän uskollisena ja huolellisena vartiana lähellä pesää jossakin puussa, joka samalla on vartio-, lepo- ja makuupaikkana. Noin neliviikkoisen hautomisen jälkeen lähtevät munista pojat, jotka usein ovat ikään kuin valkoiset villatuput, joista pilkistää nokka, mustat silmät ja nyt hyvin terävät kynnet; sievät olennot ne ovat ja jo nuoruudesta asti hyvin itsetuntoiset. Nyt on työtä kylliksi sekä isälle että emälle. Vuorotellen he lentelevät saaliin haussa ja vartioivat poikasia, mutta ainoastaan emä niitä hoitelee. Kyllä isäkin rehellisesti tekee tehtävänsä niiden kasvatuksessa, mutta ainoastaan emä kykenee niitä hoitamaan. Jos niiltä, ensimmäisinä lapsuuden päivinä emä kuolee, niin ne riutuvat kuten nuoret imettäväisetkin, joilta kasvattaja riistetään. Omalla rinnallaan suojelee kotkaemä poikasiansa kylmältä ja sateelta; omasta närästään antaa se niille lämminnyttä, pehminnyttä ja puoliskasvuisia ruokaa. Sellaista ruokkijan tointa ei isäkotka ymmärrä; mutta kuin poikaset vaurastuvat isommiksi, noin puoliskasvuiseksi, ja siihen aikaan kadottavat emänsä, pitää isä yksinään huolta niiden kasvatuksesta ja uhraavaisimmalla vaivalla ruokkii niitä kokonaan. Pojat kasvavat nopeasti. Kolmannella viikkokaudella tulee selkään höyhenpeite, toukokuun lopulla ovat ne täyskasvuiset ja lentokykyiset. Silloin ne lähtevät pesästään vanhempiensa johdolla totuttautumaan ammattiinsa.

Tällainen on lyhyesti kuvattuna niiden kotkain elämä, joita me aioimme nyt pyydellä. Me kävimme koko yhdeksällätoista asutulla pesällä, ja meillä oli missä minkinlainen onni. Milloin jalkaisin, milloin pikku veneillä, välistä juosten ja kaalaen, välistä ryömien ja hiipien koetimme näkymättä ja kuulematta lähestyä pesäpuita, teimme tuota pikaa niiden alle lehtimajan ja tähystelimme tuntikausia siitä innoissamme kotkia, jotka meitä tai muita säikähtyneinä eivät ollenkaan tahtoneet palata pesäänsä, lentelivät vain korkealla ilmassa sen kohdalla, mutta viimein sentään aina palasivat ja tulivat, jos hyvin kävi, ammutuiksi. Havaintoja siinä tehtiin ja sanomattoman viehättäväksi tämä kotkan pyynti tuli meille kaikille.

Paitsi kotkia ja muita petolintuja, joita myöskin ammuttiin, oli tai näytti olevan hyvin vähä siivekkäitä asujamia näissä niin otollisilta näyttävissä metsissä. Tosin vielä olikin aikaisin keväällä ja muuttolintujen kulku vielä parillaan, emmekä me saaneet tutkituksi muuta kuin juuri metsän laidan. Mutta eipä palanneiden ja niihin metsän laiteihin asettuneiden lintujen luku ollut läheskään niin suuri, kuin olimme odottaneet. Vielä suurempi sitä yleistä köyhyyttä oli mielestämme hyvien laululintujen puute. Joku laulurastas liverteli runsaita säveliään keväiseltä tuoksuvassa metsässä, lauloi myöskin siellä täällä jokunen satakieli ja kaikkialla kuului peipon ääntä, koettipa jo kerrinkin kurkkuansa; mutta ei niistä mikään tyydyttänyt meidän tarkkaa korvaamme. Kaikki ne tuntuivat vasta alottelevilta, ei yksikään ollut varsinainen laulumestari. Meistä viimein alkoi tuntua, kuin oikea laulu ei ollenkaan menestyisi näissä metsissä, vaan ainoastaan kotkan ja haukan huuto, huuhkajan ja kissapöllön ulvonta, ruo'onpäristäjän ja tiiran narskut, haikaran kirskutus ja tikan nauru, käen kukunta ja metsäkyyhkyn kuherrus sekä sitä paitsi enintään vielä kaislikossa asuvan ruokokertun ääni, joka lienee suurimman osan lauluansa oppinut sammakoilta.

Neljäntenä päivänä päätimme lähteä Keskendin metsään, joka on muutaman peninkulman päässä

Tonavan rannasta. Kuin läksimme pois rantametsiköstä, oli edessämme tasanko, jota toisella puolen vasta melkoisen etäällä mäkikukkulat rajoittivat. Ripeillä hevosilla ajaa lennätimme tietä hyvästi viljeltyjen vainioiden keskitse, jotka kuuluivat mallikelpoisesti hoidettuun Bellyen alueeseen. Siellä täällä märkiä niittyjä lammikoineen ja ojineen, pieni metsikkö, suuri latorakennus myhkyräisten tammien suojassa, ravintola, kylä, muuten vain puuttomia vainioita; sellaista se seutu oli, jota ajoimme. Vainioilta nousi lukemattomia laulavia leivoja, tiellä astuskeli somia västäräkkejä, aitapensaissa tien varrella istui lepinkäisiä ja harmaita sirkkuja, tammien latvoissa melusivat ja lauloivat naakat ja kottaraiset, lammikkojen päällä kiertelivät kalastelevat kalasääsket ja lentelivät sievät tiirat, suolla kuljeskeli töyhtöhyöppä; muita lintuja emme juuri nähneet. Yksin Keskendin metsäkin, hyvästi hoidettu kruunun puisto, jonne saavuimme kaksi tuntia ajettuamme, oli köyhä lajeista, vaikka lintumaailma muuten olikin rikkaanlainen. Siellä pesi kilju- ja merikotkia, monenlaisia haukkoja ja pöllöjä ja varsinkin metsähaikaroita ihmetyttävän paljo, ja saalis tuli odottamattoman runsaaksi. Eivätkä metsänvartiat, jotka olivat vasta muutama päivä sitte saaneet tietoa korkean metsästysherramme aiotusta tulosta ja sen tähden kiireimmiten kävelleet koko puiston pesiä etsien ja tehneet niistä kartan, kuitenkaan tienneet likimainkaan kaikkia tässä metsässä pesiviä petolintuja eikä haikaroita. "Ovatpa nämä paratiisin oloja", sanoi perintöruhtinas Rudolf, ja ne sanat sattuvasti ja selvästi kuvaavat ihmisten ja eläinten suhdetta Unkarissa. Itämaalaisen tavoin ei unkarilainenkaan tiedä mitään tuosta murhanhimmosta, joka on tehnyt Länsi-Europassa eläimet niin perin aroiksi ja samalla koko sen puolen meidän maanosastamme niin köyhäksi eläimistä; unkarilainen suopi yksin petolinnullekin, joka asettuu hänen tiluksilleen, katorauhaa eikä lakkaamatta julmasti ahdistele eläinmaailmaa, joka hänen ympärillensä liikkuu. Ei edes voiton toivokaan, joka nykyään joka vuosi kuljettaa joukottain höyhenten ostajia Ala-Tonavan suoseuduille ja ainoastaan koruhöyhenien tähden surmaa satoja tuhansia lintuja, ole saanut unkarilaista luopumaan vanhasta suosiostaan lintuja kohtaan. Ehkäpä välinpitämättömyydenkin ympärillä liikkuvasta eläinmaailmasta on myöskin osaltansa pitänyt yllä unkarilaisen ystävyttä eläimiä kohtaan, mutta se vain on tosi, että se ystävyys ei ainakaan vielä ole väistynyt vainon himon tieltä. Luottavasti oleksivat eläimet, varsinkin linnut, ihan lähellä ihmistä ja asettelevat elämänsä ihan ihmisestä huolimatta. Kotka tekee pesänsä metsätien varrelle, korppi vainion pensaihin; metsähaikara on tuskin yhtään arempi kuin pyhänä pidetty kotihaikara; eivätkä linnut liikahta paikaltaan, vaikka vaunut vierivät ihan läheltä ohitse.

Samaa saimme muuallakin nähdä kuin Keskendin metsässä. Käveltyämme sen ristiin rastiin, käytyämme useammalla kuin kahdellakymmenellä käärmehaukan ja kalasääsken sekä mustan haikaran pesällä, syötyämme oivallisen aamiaisen ja nautittuamme virvoitukseksemme hyviä lähiseudun viinejä, läksimme uhkaavan ukonilman pelosta kiireesti palaamaan laivalle, yhä kuitenkin vielä ampuen ja kooten saalista, mikäli vain aikaa ja tilaisuutta oli. Paluumatka kävi toista tietä kuin metsään meno, hyvää maantietä, joka kulki kylien kautta. Monta kylää oli jo jäänyt jäljellemme, kuin taas tie pujottautui talojen väliin. Kartanoissa ei ollut mitään erikoista nähtävänä, asujamissa sen sijaan enempi, kuin olin voinut aavistaakaan. Tämän Dalyok-kylän asukkaat ovat melkein yksinomaan shokazeja eli katolilaisia servialaisia, jotka ovat turkkilaisten vallan aikaan siirtyneet tänne Balkanin niemeltä joko vapaasti tai turkkilaisten pakotuksesta. Kauneita, solakoita ihmisiä nämä shokazit ovat, miehet suuria ja voimakkaita, naiset miesten vertaisia, kaunisrakenteisia ja sievämuotoisia. Miehistä voimme tehdä arvostelumme oman havainnon mukaan, mutta mitä naisiin tulee, täytyi ottaa mielikuvitustakin avuksi. Sillä nämä naiset käyttivät pukua, jota tuskin muualla Europassa enää lienee nähtävänä ja jota korkea herramme kekseliäästi sanoi muinaistarulliseksi. Pää ja kasvot ovat melkein kokonaan käärityt omituisesti, vaan kuitenkin sievästi sidelyihin liinoihin ja nutun sijasta on kaksi kirjavaa, esiliinan tapaista, toisistaan ihan irrallista kangaskappaletta; muista pukimista saattoi mielikuvitus kuvata mitä hyvänsä, pelkäämättä eksyvänsä liiallisuusiin. Minusta he hyvin muistuttivat arabialaispaimentolaisten leiriä, jollaisessa kerran olin käynyt Afrikan ikimetsissä.

Rankkasateessa saavuimme pimeän tullessa mukavaan laivaamme. Sateinen oli seuraava aamukin, pilvinen koko päivä ja verraten huono metsästysonni. Se kaikki kiiruhti meitä matkustamaan edelleen, vaikka kyllä nämä Bellyen alueella vietetyt päivät olivatkin viehättävät ja vaikka luultavasti vielä olisi hyvästi kannattanut täällä tarkastella ja koota muutamia päiviä. Tuota pikaa kynteli nopeakulkuinen laivamme Tonavan pintaa myötävirtaan. Muutamien tuntien kuluttua olimme jo Draueckissä Draun suussa, joka joki näyttää siitä lähtein määräävän myöskin Tonavan suunnan. Suurenmoisina jokikuva, kuin koskaan olen nähnyt, on silmäin edessä: avara vesilakeus, eteläisenä rajana viehättäviä kukkuloita, kaikilla muilla puolilla verrattomia rantametsiköitä. Ei pääjoen virtaa eikä sivujoen uomaa voi siinä erottaa; koko vesiala näyttää järveltä, jonka ranta on ainoastaan tuon kukkulajonon puolella selvään huomattavana; siellä missä muuten on vähäkin aukkoa, näkyy vihreäin metsäin välitse yhä uutta vettä, tiheikköä ja ruohokkoa; varsinkin ruohokko, joka peittää monen peninkulman laajuista Hullon suota, näyttää äärettömällä. Suuren suuret puunrungot, joita molemmat joet ovat tänne kuljettelleet ja ainoastaan osaksi peittäneet, näyttävät perin omituisilta, ikään kuin muinaismaailman entiseläimet kohottaisivat suomuksista ruumistaan hiukan näkyviin mustista laineista, sillä tumma, melkein musta on "sinisen" Tonavan vesi meidän laivamme kulkiessa tästä. Harmaanmustina ja mustansinisinä riippuvat ukkospilvet taivaalla, näköään myöskin metsäin sisällä ja välissä, joiden vihreys vivahtelee

sataväriseltä, ja samoin riippuu niitä pilviä tasaisten, kellertävain ruohokkojen päällä. Ukontulet leimahdellen valasevat kirkkaasti koko kuvaa, sade kohisee, jyrinä jymähtelee aina välistä, myrsky ulvoo korkeiden puiden latvoissa, kaivelee vedenpintaa ja kaunistaa mustia aaltojen harjoja harmahtavan valkoisella vaahdolla. Mutta kaakon puolella puhkasee aurinko mustan pilven, reunustaa sen purpuralla ja kullalla, kirkastaa ja valasee sen niin, että syvät varjot näyttävät vielä mustemmilta, ja välkkyen säteilee kirjaville kukkuloille, jotka loitoimpana kohoavat vuoristoksi. Siellä näkyy myöskin ravintoloita ja kyliä, jota vastoin täällä lähellä ainoastaan joku keilamainen, ruokoverhoinen kalastajanmaja kohoaa muun alkuperäisyydessään suurenmoisen ja nykyisessä valaistuksessaan ja elävyydessään sanomattoman viehättävän kuvan pinnasta.

Huomioon kiintyvä on lintujen vähyys ja yleensä koko tämän vesilakeuden autius. Ei yhtään lokia liitele Tonavan pinnalla, ei yhtään tiiraa risteile, enintään nousee sieltä täältä joku sorsa vedestä. Silloin tällöin näkyy joku harmaa tai yöhaikara, merikotka, muutamia haarahaukkoja, mustia variksia ja korppia, ehkäpä vielä pikku joukko töyhtöhyyppiä. Siihen päättyy seudun lintujen luettelo.

Seuraavasta päivästä alkaen kuljeskelimme ihmeellistä seutua metsästellen ja tarkastellen. Sinertävät vuoret, jotka eilen olivat ukkosityön aikana kirkkaassa auringon paisteessa, ovat Frushkagoran kukkuloita, metsäistä, viehättävintä vuoristoa. Kreivi Rudolf Chotek on varustautunut ottamaan arvokkaasti vastaan korkeata metsästysherraamme. Cerevicin kylästä, jonka yläpuolella höyrylaivamme on levähtämässä, ajellemme joka päivä rotkoteitä pitkin, kiipeilemme ajaen, ratsastaen tai jalkaisin vuoriston kukkuloille ja joka ilta palaamme tyytyväisinä kotoomme, laivaan. Ihana kevät virkistää mieltä ja sydäntä ja isäntämme on niin väsymättömän huomaavainen, hyvä ja rakastettava, että Frushkagorassa vietetyt päivät tulivat ihanimmiksi koko matkalla.

Seutu, jota joka päivä kuljeksimme, on erittäin miellyttävä. Lähellä kylää leviää vainioita; niiden yläpuolella on viinitarhoja aina metsän rajaan asti; laaksoissa ja notkoissa kukoistaa ja tuoksuu nyt paraillaan lukemattomia hedelmäpuita, tehden koko seudun erittäin ystävällisen näköiseksi. Tien varrella, joka kaikkialla kulkee laaksoissa, kasvaa jyrkillä rinteillä tiheää pensaikkoa, ilahuttaen silmää runsaalla kukkarikkauksellaan, ja laakson pohjassa suikertelee puro, johon rinteiltä kaikkialta tiukkuu vettä. Ensimmäisiltä kukkuloilta näkyy erittäin kaunis maisema. Alhaalla edessä on sievä Cerevicin kylä, ja sen takana leveä Tonava ja toisella rannalla rantametsä, jonka takaa alkaa äärettömältä näyttävä Unkarin alava tasanko vainioineen ja niittyineen, metsineen ja soineen, kylineen ja kauppaloineen epävarmassa, vaihtelevassa ja juuri sen tähden niin lumoavassa valossa. Itään katsoessa kiintyy silmä Peterwardenin linnaan. Vainioilta lentelee ylös laulavia leivoja, pensaissa kaikuu lukemattoman monikertaisina satakielen sävelet, viinitarhoista kaikuu punataskujen ihana laulu ja korkealla ilmassa kiertelee kaksi korppikotka- ja kolme kotkalajia.

Vähän etäämmälle kuljettua katoavat joki, kylät ja vainiot, ja me itse katoamme johonkin tämän vuoriston salaiseen metsälaaksoon. Jyrkinä pudottautuvat vuoriseinät molemmin puolin sinne alas. Tiheä, vaikka ainoastaan kohtuullisen korkea metsä peittää tätä vuoristoa kaikkialla. Tammia ja lehmuksia, jalavia ja vaahteroita on laajat alat, punapyökkiä ja orapuita toisin paikoin; laiteet ovat tiheää, matalaa pensaikkoa, jossa satakielipari asuu toisensa vieressä. Suurenmoisia näköaloja ei matkustaja saa palkakseen, jos kiipeää vuoriston korkeimmalle seljälle ja näkee pohjoispuolella edessään Unkarin, eteläpuolella Servian; mutta salaperäinen metsän siimes lumoo sydäntä ja mieltä. Pääharjalta, joka enintään lienee yhdeksän sataa metriä korkea, haarautuu jotenkin kohtisuoraan molemmille puolin paljo poikkiharjanteita, jotka miltä puolen hyvänsä katsoen usein näyttävät aivan ihastuttavilta. Harjanteet rajoittavat laaksoja tai ympäröivät umpilaaksoja, joiden jyrkät seinät eivät missään kohden salli kaatuneiden puiden poiskuljetusta, jonka tähden sellaiset paikat ovatkin alkuperäisessä viileyden tilassa. Suoria, aina latvaoksiin saakka sileärunkoisia jättiläispyökkejä kohoaa mätänevästä lehtikasasta, johon metsästäjän jalka uppoaa aina polvea myöten. Myhkyräiset tammet ojentelevat polvikkaita latvahaarojaan ilmaan ikään kuin kutsuen kaikkia petolintuja rakentamaan sinne pesiä. Tuuheat lehmukset muodostavat laajoilla aloilla niin tiheän lehtikaton, että auringon säteet ainoastaan hiukan pääsevät väräjämään maahan. Laulurastas ja mustarastas, kuhankeitäjä ja punarinta-satakielinen, peipponen ja uunilintu ovat kaikkialla asuksivan satakielen ohella tässä metsässä tavallisia laulajia. Käki huutaa kevättervehdystensä vuorelta vuorelle, palokärki ja tikka, pähkinänakkeli ja tiaiset, sepel- ja metsäkyyhkyset kuuluttavat ääntänsä.

Meidän metsästyksemme tarkoitti täällä paraastaan suurinta Europan petolintua kaappukotkaa, jonka pohjoisimpana asuinrajana Frushkagora näyttää olevan. Sen tavallisen lajin seuraan oli nyt, luultavasti Servian sodan onnettomain uhrien houkutuksesta, toinenkin suuri Europan korppikotka tullut, ja molemmat pesivät täällä ihan rauhassa, eläintiedettä ja eläimiä suosivan maanomistajan suojeluksessa. Minä tunsin nämä molemmat lajit aikaisemmilta matkoiltani, mutta kuitenkin minua hyvin ilahutti tarkastella niitä hautomapaikoillaan ja kuunnella sellaisen metsästyskumppanin kuin kreivi Ghotekin kertomuksia niistä. Sillä nytkin oli eläinelämän tutkiminen näillä retkillä päätarkoituksena. Paljo tehtiinkin nyt havaintoja ja näistä tutkimuksista selvisi moni meille kaikille vielä hämärä kohta näiden molempain jättiläislintujen elämästä.

Kaappukotka, jonka alueeseen kuuluu Europan kolme etelänientä sekä Länsi- ja Keski-Aasia Indiaan ja Kiinaan saakka, on vakinaisena asukkaana Frushkagorassa, lentelee hautoma-ajan jälkeen mielellään loitommaksikin, Pohjois-Unkariin hyvin säännöllisesti, useimpa myöskin aina Määriin, Böömiin ja Silesiaan asti. Mahtavilla siivillään voi se tehdäkin sellaisia matkoja ihan vaivatta. Olematta kahlehdittu munain tai apua tarvitsevain poikasien luo, nousee se jonakin aamuhetkenä puusta, jossa on yönsä levännyt, kierteisesti ylös niin korkealle, että katoaa paljaan ihmissilmän näkyvistä, katselee sieltä verrattoman tarkkoilla, liikkuvilla ja eri etäisyyden mukaan sovittautuvilla silmillään hyvin laajalti ja ihmeteltävän tarkkaan huomaa pienimmänkin raadon, laskeutuu heti sitä syömään ja sulattamaan tai ainakin sulloman kupuunsa sekä palaa sitte tuttuun oleskelupaikkaansa tai jatkaa huvikseen lentelyänsä. Ja niin kuin tämä korppikotka näkee allansa olevan, usein monta neliöpeninkulmaa laajan alan ihan tarkkaan, samoin se myöskin tarkastelee toisten lajistensa tai muiden suurien haaskoja syövän petolintujen käytöstä, varsinkin lentoa, ja käyttää hyödykseen niitä havaintoja. Ainoastaan siten on mahdollinen selittää, että suurenlaiselle haaskalle yht'äkkiä ilmestyy monta petolintua ja monta korppikotkaa, jopa sellaisissakin seuduissa, joissa ne eivät ole vakinaisesti asuvia. Ei niitä retkillään ohjaa huono hajuaistinsa, vaan näkönsä. Kotka seuraa toista, kuin huomaa sen nähneen saalista, ja lennon nopeus on niin suuri, että se aina ehtii oikeaan aikaan herkulle, kun huomaa saaliin löytäjän jo rupeavan laskeutumaan. Vitkastella sen tosin ei kannata, sillä korppikotkan ahneus on suurempi, kuin kuvata voitaisiin. Muutamassa minuutissa kolme tai neljä korppikotkaa sulloo kupuunsa koiran tai lampaan raadon niin kokonaan, että vain suurimmat luut on jäljellä; atrioiminen tapahtuu siis niin käsittämättömän nopeasti, että kuka vähänkin myöhästyy, saa katsella vain valmista.

Frushkagoran korppikotkille oli ollut, paitsi suurta raatoa, tarjona myöskin monta pikku eläintä. Sillä tappamiemme kotkien ruuansulattimista löysimme siiselien ja suurien liskojen jäännöksiä, joita eläviä kotkat tuskin olivat löytäneet kuolleina, vaan pikemmin itse tappaneet ne.

Koska Frushkagora on verraten pohjoisessa ja ympäristön viljelysolot eivät olleet kotkille otollisia, niin kaappukotkat täällä vielä olivatkin hautomassa, vaikka etelämpänä pesivillä saman lajisilla pareilla epäilemättä jo oli poikaset. Niiden pesät olivat metsän korkeimmissa puissa, enimmäkseen vuoren seinäin ylimmässä kolmanneksessa. Moni niistä oli hyvin tuttu kreivi Chotekille, koska ne olivat vähintään kaksikymmentä vuotta joka kevät olleet hautomapaikkoina ehkäpä yksillä pareilla ja koska ne jokavuotisesta rakennusaineiden tuonnista olivat viimein kasvaneetkin mahtavan suuriksi. Toiset näyttivät nuoremmilta, mutta sekä vanhemmat että nuoremmat pesät olivat kotkain itsensä tekemiä. Suurimmissa olisi täys'kasvuinen mieskin sopinut makaamaan, tarvitsematta riiputtaa päätään tai jalkojaan ulkona pesästä.

Näiden pesäin alla istuimme me tarkastellen, kuunnellen metsän elämää ja odotellen meidän tulostamme karkonneita kotkia, pudottaaksemme niitä tarkalla luodilla maahan. Neljänä päivänä läksimme joka aamu metsään emmekä yhtenäksään palanneet saaliitta. Kahdeksan suurta korppikotkaa, monta kotkaa ja paljo monenlaisia pienempiä lintuja jäi käsiimme, ja runsaat, kaikkia viehättävät muut havainnot antoivat vielä enemmän arvoa retkillemme. Mutta kun viimeinen auringon säde sammui, kokoutui nuorempi osa kylän asujamista laivamme ympärille. Viulu ja säkkipilli houkuttelivat ihmeellisesti, vaikka hyvin yksinkertaisesti yhteen sulavilla sävelillään poikia ja tyttöjä pyöriskelemään korkean vieraan kunniaksi omituisia kansantansseja.

Metsästettyämme hyvällä menestyksellä vielä Tonavan toisellakin rannalla läksimme viimein viidentenä päivänä Cerevicistä uiskentelemaan Tonavaa myöten yhä alemmaksi. Kolmen neljännestunnin päästä olemme pienen, jo vanhettuneen, mutta muhkean ja kaunisasemaisen Peterwardein-linnan kohdalla ja puolessatoista tunnissa saavumme sitte Karlowitziin, jonka lähelle asetumme yöksi. Toisena aamuna pääsemme Koviliin, matkamme päähän.

Lähellä tätä suurta kylää on vainioiden keskellä metsiä, joissa kyllä tammi on vallalla, mutta matalampi metsä on niin tiheä, että ihan kyläin keskellä susi ja metsäkissa voivat viettää melkein vaaratonta, vaikka kyllä muille vaarallista elämää. Ihmekö siis, että myöskin kaikenlaiset petolinnut, varsinkin meri-, keisari-, kilju- ja kääpiökotkat, käärmeaukat, haarahaukat ja monet muut haukat, huuhekajat ja muut pöllöt ovat pesäpaikoikseen valinneet juuri ne ja että siellä myöskin elää runsaasti kaikenlaisia pikku lintuja. Tietäen saavansa runsaan saaliin läksivät korkea herramme ja hänen ylhäinen lankonsa niihin metsiin. Eugen von Homeyer ja minä päätimme koettaa onneamme kylän yläpuolella olevalla suolla, joka nykyisen tulvan aikaan oli avarana suona.

Vaikka tämän suon siivekkäistä asujamista vasta vähin osa oli saapunut ja lintujen matkustus päin vastoin vielä oli täydessä vauhdissa, vallitsi siellä hämmästyttävän rikas ja monimuotoinen elämä. Melkein keskeytymättä matkaillee suuret joukot mustia tiiroja vastavirtaan, monesti kokoutuen tiheiksi parviksi, monesti taas hajautuen melkein yli koko Tonavan leveyden. Nähtävästi vielä pesäpaikkaa etsien vaelttaa sadoittain mustia ibiksiä lentäen keilanmuotoisissa parvissa myötä- ja vastavirtaan läheistä Teiss-jokea kohti tai sieltä tullen. Kalastellen astuskelevat kaikkialla avaran vesilakeuden soveliailla paikoilla monenlaiset haikarat. Pitkiä ruokokorsia pesäksi kantaen lentävät ruokohaukat



vanhoja tuttuja teitä. Uudestaan pariutuneet sorsat, joiden naaraksilta tulva oli riistänyt munat, nousevat meidän pienen tasapohjaisen veneemme tullessa räpytellen ylös vedestä, jota vastoin uikut ja silkkikuikat turvautuvat sukeltamiseen. Lyhyesti sanoen: ei mikään paikka koko lakeudesta ole asujamitta. Tulvaveden alaista metsää ja siinä kulkevia teitä tunteva metsänhoitaja odottaa meitä talossa, joka saaren tavoin kohoaa tulvavedestä ja lähtee oppaaksi metsään, jossa tulvan tähden on vielä paljon enempi vastuksia, kuin niissä oli, joissa tätä ennen kävimme. Oksista pidellen, jotka muuten arvattavasti ovat melkoisen korkealla maasta, ja välistä tietä sulkevain oksien alitse kumarrellen koetamme tunkeutua leveämpiä vesiteitä myöten, kallistuneiden tai kokonaan kaatuneiden puiden ja kuivien risujen välitse metsän sisään. Pensasten latvoissa hautomassa istuvat sinisorsat, joiden pesät ovat tähän asti vielä säilyneet tulvavedeltä, eivät hätäänny meidän tulostamme, vaan istuvat liikauttamatta paikoillaan, vaikka veneemme lipuukin ohitse ainoastaan metrin päästä. Silkkikuikat, jotka ovat ulonneet vähän aukeammille vesille, uivat, meidät nähtyään, vihreään tiheikköön, pajumetsään, joka on latvojaan myöten vedessä. Västäräkit hyppivät puupalalta toiselle; kirjavat tikat ja palokärjet riippuvat ihan veden pinnassa puiden rungoissa, etsien totuttuun tapaansa ravintoa. Kuva toisensa perästä lintujen elämästä avautuu eteemme ja jokainen niistä näyttää oudolta, kun erityiset olot ovat niitä perin pohjin muuttaneet. Päästäksemme merikotkan pesälle täytyy meidän kaalaa pitkät matkat ja korpin pesälle tehdä pitkät kierrokset. Varsinainen metsästäminen ei sellaisissa oloissa ollut mahdollinen, mutta retki kuitenkin palkitsi vaivan. Varsinkin minä sain tällä retkellä ilokseni nähdä Europan etevimmän siivekkään rakennustaiturin, parta- eli kukkarotiaisen rakentavan pesäänsä ja ensi kerran tarkastella sen elämää.

Seuraavana päivänä oli koko metsästyssseurue kokoutunut eräasen metsikköön, jossa unkarilainen metsänhoitaja oli pannut toimeen suurenmoisen suden ajon, vaan järjestänyt sen niin taitamattomasti, että susi huomaamatta pääsi hiipimään pois. Sen tähden keskeytettiin turha ajo ja jäljellä oleva aika käytettiin hyödyllisempään lintujen tarkastelemiseen. Iltapäivällä lähdemme Kovilista, laskettelemme auringon mailleen mennessä Peterwardenin ja yön ensi hetkinä Frushkagoran ohitse, poikkeamme seuraavana päivänä Hullon ruohosuolle ammuskelemaan ja tarkastelemaan, näemme siellä myöskin hopeahaikaran, jota tähän asti olemme turhaan tähystelleet, mutta ajan vähyyden pakosta riennämme edelleen, ehtiäksemme Wieniin lähtevään pikajunaan. Kiitollisella mielellä muistelen viime päiviä ja samalla pahoitellen niiden lyhyttä, matkustamme kaikkein rantametsien ohitse, joissa olimme niin paljon uutta nähneet, toivotellen voivamme sinne palata pitemmäksi ajaksi, ja sanomme tällä kertaa jäähyväiset tälle rikkaalle ja omituiselle maalle.

\*\*\* END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK POHJOISNAVALTA PÄIVÄNTASAAJALLE:  
HELPPOTAJUISIA ESITELMIÄ \*\*\*

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE  
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE  
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at [www.gutenberg.org/license](http://www.gutenberg.org/license).

**Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works**

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in

your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at [www.gutenberg.org](http://www.gutenberg.org). If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website ([www.gutenberg.org](http://www.gutenberg.org)), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project

Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following

which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

## **Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™**

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at [www.gutenberg.org](http://www.gutenberg.org).

## **Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation**

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at [www.gutenberg.org/contact](http://www.gutenberg.org/contact)

## **Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation**

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit [www.gutenberg.org/donate](http://www.gutenberg.org/donate).

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: [www.gutenberg.org/donate](http://www.gutenberg.org/donate)

## **Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works**

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: [www.gutenberg.org](http://www.gutenberg.org).

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.